Digitized by Google

Hoger. 1855.

~~B. Hog. C. 32~~

L. lat. 655 (3,1

<36622242110013 S

<36622242110013

Bayer. Staatsbibliothek

Digitized by Google

JACOBI PONTANI
DE SOCIETATE JESU

PROGYMNASMATUM LATINITATIS;
SIVE
DIALOGORUM
Voluminis tertii pars prior, cum Annotationibus

DE VARIIS RERUM GENERIBUS

EDITIO NOVISSIMA
Prioribus Correctior.

Cum Privilegio Cæſareo & Facultate Superiorum.

Auguſtæ Vindelicorum & Oeniponti,
Sumptibus Joſephi Wolff, Bipl. 1756.

Digitized by Google

Facultas Reverendi Patris
Provincialis S. J.
In Provincia Germaniæ Superioris.

CUM PRIVILEGIO CÆSAREO.

CUm D. Joſephus Wolf, Bibliopola Auguſtanus, typis vulgare deſideret Librum, cui titulus: *Progymnasmata &c.* Authore P. Jacobo Pontano, S. J. Voluminis 3tii pars prior &c. Ego Georgius Hermann, ejusdem Societatis per Superiorem Germaniam Præpoſitus Provincialis, poteſtate ad id mihi facta ab Adm. R. P. N. Aloyſio Centuriono, univerſæ Societatis Præpoſito Generali, eidem ad novam hanc editionem facultatem impertio, ſimulque communico Privilegium Cæſareum, quo aliis Bibliopolis atque Typographis prohibetur, ne librum illum citra conſenſum Superiorum recudere, aut intra fines S. R. I. inferre præſumant. In cujus rei fidem has ei manu propria ſubſcriptas, & conſueto officii mei Sigillo munitas dedi Biburgi 23. Aprilis 1756.

GEORGIUS HERMANN.

Bayerische Staatsbibliothek München

AD

Digitized by Google

AD HUMANIORUM ARTIUM CULTORES PRÆFATIO.

PRIORA conſilia novis ac melioribus mutare conſiliis, & promiſſa factis vincere in his, quæ publicis rationibus expediunt, mihi ſemper viſum ex intima laude liberalitatis. Quocirca non modo duobus antehac in apertum, lucemque prolatis voluminibus tertium adjungere, id, quod eram pollicitus, verum idipſum quoque locupletius, & accuratiore opera perpolitum, magisque ſplendidum efficere ſum enixus. Sic pro uno volumine geminum, ſeu ut loquar aptius, unius, ejusque poſtremi voluminis partes duas accipietis: quando ſe ultra atque ultra appetendo tantum propagavit, & iis exaggeratum eſt incrementis, ut in duo corpora tribuendum neceſſario fuerit. Mirari igitur neminem velim, cur ad quaternarium uſque dialogorum libros duplicaverim, quando illud potius admirationem parere oportet, quamobrem ad decimum uſque librum non proceſſerim, cum pri-

mus præcipuusque ſcopus noſter ſit, ſermonem tradere, qui ſe latiſſime fundit. Nulla autem pars literarum in tanta ignoratione, contemptioneque jacet, in quanta ſermo, cujus, ſi varietatem ac multitudinem rerum animo circumſpicias, vix centeſimam partem tenemus, & idipſum, quod tenemus, nondum ſatis perfecte, imo vero ſatis imperfecte cognoſcimus. Proinde noſtra latinitate nihil hodie ſqualidius, inquinatius, atque monſtroſius. Per inſcitiam ignaviamque noſtram, non veriſimile eſt, quam immunda ac dira illuvie tota pane ejus nitidiſſima facies infuſcata & conſpurcata ſit. Exſuccus eſt jam ille ſuccus, enervati ſunt nervi, depravatus ſanguis, omnis demum corrupta & perdita propemodum ſalubritas. Sed querelis quanquam juſtis, tamen imperemus. At in dialogo ſcriptos quidam fortaſſe nollent. Quaſi neſciamus, hanc ſcribendi formam veteribus maxime frequentatam, multisque de cauſſis perutilem. Univerſam Philoſophiam ſuam Plato, majorem partem monumentorum ſuorum Cicero, ut alios taceam, dialogis conſcribere voluit. Utilitatem paucis demonſtremus. Ex viciſſitudine colloquentium perſonarum lectoris faſtidium levatur, animus reficitur, & illa mutatione quodammodo reſpirat. Sententiæ & argumenta adverſaria plus ponderis, & vim majorem habent, percipiunturque melius, dum non ab uno & eodem, ſed a vero adverſario finguntur concludi. Quo fit, ut etiam diſſolutiones omnium oppoſitionum dilucidius intelligantur. Denique non videmur ſcri-

pturam

Digitized by Google

plurimum legere, ſed coram diſputantes audire, eorumque vultus intueri, & geſtus cernere. Sic deinde ipſi ad legendum alacriores evadimus. Quia vero lepore quodam & affectibus illis mitioribus perſpergitur oratio, ex hac ipſa re non modica ſane delectatio in lectorum mentibus excitatur. Et quoniam ad dialogum tres artes, Dialectica, Rhetorica, Poëtica velut ſymbolas conferunt, & is earum præſidiis tanquam inſtruitur & locupletatur: prima quidem propter argumentandi & diſſerendi rationem: alterius propter elocutionis ornatum, & dicendi genus: poſtremæ propter decorum perſonarum, & imitationem naturæ: dubitandum non eſt, ex hoc ſcripti genere non mediocrem commoditatem provenire. Nullam artem doceo, quod prima ſpecie quibuſdam fortaſſis apparebit, veruntamen ac ſi docerem, ita, ut me nonnunquam gererem, neceſſe fuit; aliter enim, quod in primis ſpectare me profiteor, obtinere non potuiſſem. Ob eundem finem Scriptorum, quorum os cultius ac rotundius, ſententias & locos liberius atque crebrius in paginas meas addidi. Ac præcedentia quidem volumina duo tali moderatione compoſita ac temperata ſunt, ut in Gymnaſiis Grammaticis Magiſtri ea auditoribus poſſent exponere, quod factitarunt: hoc extremum Lectores ejuſmodi poſtulat, qui e fundamentis literarum ſe ſe pridem emerſerint, altiusque jam ire cœperint. Res ipſa porro hortatur, ut qua de cauſſa hanc materiæ diſtributionem aſciverim, & quid in ſingulis rerum propoſitarum or-

)(3 *dinibus*

Digitized by Google

dinibus ſecutus ſim, quam diſtinctiſſime aperiam, quo omni conſilio meo liquidius perſpecto & cognito, vitilitigatorum voculæ, ſi qui exorientur, compreſſæ conquieſcant.

De Divinis Dialogis.

DE naturæ, aut doctrinæ ordine, ut ſive ab imperfectioribus, ſive a notioribus inciperemus, nobis in hoc materiarum delectu, atque collocatione laborandum idcirco non fuit, quod, ut ſupra diximus, nullam artem iſtis literis noſtris perſequimur. Quo tamen abeſſet confuſio, & ſeries ſubordinata, alteraque claſſis ex altera apta fieret, antiquitatem in iis, & conſequentiam quæſivimus, vetuſtioraque recentioribus, quæque antecesſerunt iis, quæ ſucceſſerunt, in ſcribendo antetulimus. Hinc prima ſedes DEO ceſſit, quo nihil eſt antiquius, quique tempora ipſa condidit: ſecunda mundo: tertia rei ruſticæ, & aliæ deinceps aliis. Quanquam DEUS & mundus etiam nobilitatis præſtantia cæteris quibuſcunque rerum claſſibus longiſſime antecellunt. A DEO petendum exordium decrevimus: ejus qualemcunque imaginem, ſeu umbram imaginis exhibuimus: ac de ea ſaltem non prorſus inepte balbutire eosdem docuimus, quibus cætera elaboravimus, ſperamusque vehementer, hoſce perpaucos dialogos idoneis ac religioſis lectoribus cum utilitate ſuavem & piam animi voluptatem parituros. Beatiſſimæ illius, ſibique ſufficientiſſimæ & principis naturæ, cum nulla

poſſit

Digitized by Google

poſſit inſidere in mentibus humanis ſpecies, nec eam ulla complecti oratio, nihilominus etiam ab Oratoribus & Poetis multa ſuper ea diſputata & cantata videmus, quæ, qualia qualia ſunt, plena & admirationis, & oblectamenti ſunt; DEO enim nihil ſcitur magnificentius, nihil melius, nihil utilius, nihil dulcius: de quo nos parce ac timide memoramus, nec alia ferme, quam quæ de ſacratis venerandorum Eccleſiæ Patrum voluminibus ut comprehenſu faciliora, ita ſuaviora, & ad deſtinationem explicandam accommodatiora libavimus, quibus ipſis noſtrum dicendi genus, ordinemque adjunximus. Eſtne vero pulchrum factum, nos viam præire, qua de humanis proprie, nec ita parum caſtigate parumque venuſte diſſeramus, & non erit pulcherrimum factum, hanc ipſam præire in divinis? Illane hominum interſunt, hæc hominibus curanda non ſunt?

De mundanis.

SEcundum DEUM nec vetuſtius eſt aliquid mundo (quo vocabulo omnis rerum natura accipienda eſt) nec praſtabilius: cujus ſpecies inſatiabilis permagnum eſt mortalibus ad abditas divinitatis notiones eruendas adjumentum. Ad hanc claſſem Baſilius, Damaſcenus, Theodoretus, Nyſſenus, Auguſtinus, Arnobius, Philo, M. Tullius, Plinius, Seneca, Benedictus Pererius noſtræ Societatis homo Commentariis in Geneſin & Danielem, omni liberaliore eruditione abundantiſſimis

tanquam cohortes auxiliarias, ſimiliter ut in prioribus illis nobis ſubmiſerunt. Quem autem ampliſſimi & elegantiſſimi hujus ædificii diebus omnino ſenis conſummata conſtructio, ſi enucleatius atque copioſius enarretur, non maximopere ad legendum invitet? quam potens, quam ſapiens, quam pia ſingularum tanti corporis partium molitio? Horti vero illius non poteſt ſine ſuaviſſimo ſenſu uſurpari cogitatio, cujus nomen terrenarum atque cæleſtium, vaneſcentium & ſempiternarum jucunditatum deliciarumque nomen eſt. In deſcriptione Protoplaſtorum, & ante oculos conſtituenda generis noſtri dignitate elaborare me non dedecuit, & confido illis dialogis neminem non gaviſurum, niſi ſi quis belluam ſe, quam hominem natum eſſe malit. Denique cætera, quæ de genitalibus rerum corporibus, de his quæ infra, quæque ſupra terram gignuntur, & fiunt, prodidimus, ut conſiderationes habent perjucundas, ita plurimum diverſitatis, verborumque ac locutionum obſervandarum vim non infrequentem. Sed quoniam in mundanos etiam illos retulimus, qui ſunt de ſublimibus, qui pauci ſunt, age, de his ſeorſim aliquid dicamus.

Sublimium aliqua quidem certe quotidie experimur, pluvias ac ventos ſæpiſſime, tonitrua, fulgura æſtate, nives hyeme, quorum cauſſas effectusque, cum neſciamus, pernoſcere tamen aveamus, & non ſit tantis obſepta caliginibus univerſa hæc diſputatio, quin ab ingeniis non acutiſſimis penetretur & capiatur: quo ſtudioſis placerem, & prodeſ-
ſem

Digitized by Google

ſem largius, pro utroque fine, quem mihi præſtitui, ſermonis & rerum ſcilicet, perbrevem & eorundem explanationem ſum aggreſſus. Monendi ſunt autem, qui propter aures teretes ac religioſas, niſi incorruptum & elegans, audire nihil poſſunt, nos in hiſce & aliis quibusdam dialogis, divinis potiſſimum, a communi quodam more verborum diſcedere non ſemper potuiſſe, magisque perſpicuitati interdum, quam eorum religioni ſerviendum putaviſſe. Veruntamen id paſſim ſtuduimus, ne evaderet aſpera, triſtis, horridula compoſitio, atque ut in mediis quoque vel obſcuritatibus, vel difficultatibus (ſi modo aliquæ inciderunt) florem aliquem, & aliquod ſaltem eloquentiæ lumen oſtenderet. Utrum id e ſententia ceſſerit, faciundæ & quadrandæ orationis periti exiſtimabunt.

De Georgicis ſeu Ruſticis.

V*ETUSTISSIMORUM hominum vita agreſtis, & colenda humo occupata, urbanam anteceſſit: quare tertium in noſtra ſerie gradum ruſticis deſcripſimus, & in iis conſulto longiores fuimus, quandoquidem ipſa res georgica late longeque diffuſa, & multifida varietate non paulum delectabilis eſt: in qua ipſa natura oculis quodammodo luſtrari, & nobiſcum colloqui, laxatoque ſinu, & excuſſo gremio tot opes ſuas largiſſime videtur in nos effundere. Nec adeo mirum, ſi*

)(5 nos

Digitized by Google

nos in eo adumbrando paginas aliquot conſumimus, in quo exercendo Reges & Principes multos ætatis annos citra defatigationem conſumpſerunt. Eſt autem in hac parte operis noſtri vocum, locutionumque earum, quas nos quærimus, & in quarum inopia, atque indigentia ſumma verſamur, ſylva infinitior, quam in ulla alia, quo libentius, & diligentius eam legens latinitatis candidati, præſertim cum non pauca e Varrone, Columella, & Plinio (quorum potiſſimum auxiliis profecimus) mutuemur: quibus ipſis tamen noſtra & attexuimus paſſim, & intexuimus. Ab illis materiem cum lingua varie conducimus, ligna & lapides quodammodo ſumimus: ædificationis formam ipſi addimus. De architectonicis, politicis, militaribus, navalibus, culinariis, medicis, funebribus, quia de hiſce rebus in hoc primo variarum non ſcribimus, in altero commodius diſſeremus. Veruntamen & huic, quod in manibus habes, miſcella progymnasmata ſubjungo, & ſecundo æque ſubjuncturus ſum: de quo mentem meam accipe.

De

De Miſcellis.

PROPOSITUM *nobis eſſe cum rerum diverſitate multiplicem ſermonis ſupellectilem, non uti mos eſt Calepinis, Nomenclatoribus, & Phraſeologis, ſed in colloquii forma tradere, ut, quod præcipue agitur, id non ita agi videatur, jam, credo, ſatis eſt manifeſtum. Hoc conſilium iſta Miſcellorum caterva ad exitum perduci quam opportuniſſime poteſt, in qua ſcilicet ſinguli dialogi ſingula & peculiaria themata conficiunt, quorum aliud ab alio nihil pendet. Quid enim negotii Germaniæ cum quatuor ſæculis? quid mendicitati cum nundinis? quid commune habent, aut quo pacto ſibi, & ſuperioribus a me jam recenſitis reſpondent ſarçophagia, ſomnia, circumforaneus Medicus, ænigmata? Spero autem ſummopere, defeſſis legendo mentes in his, quo releventur, recreenturque, inventuras. Itaque ceu portum quemdam in extremo libro Lectores videbunt, in quem peracta navigatione ingrediantur, & in quo voluptate quieſcant.* DEUM *optimum maximum precor, ut conatus mei quam ſecundiſſime vobis eveniant,*

Digitized by Google

ant, & hac ſcripta annos ferant. Nam ut ſæculis innumerabilibus caneſcant, quia me tantum non amo, non deſidero. Interim a fructibus veſtris literariis tuendis, procurandisque nulla me vel laſſitudo retardabit, vel deſperatio, mollitiesque revocabit.

Valete.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
PROGYMNASMATUM
PRIMÆ TERTII.

De Re Divina, ſive DEUS Opt. Max.

1 *Divinitas quoquo modo adumbrata.* Pag. 1
2 *Dei nomina.* 25
3 *Dei, Virginisque filius, ſeu vita & mors JE-SU Chriſti, Reſtitutoris & Vindicis humanæ libertatis.* 38
4 *Sacroſanctus Spiritus Paraclitus.* 75
5 *Divina collaudationes.* 80

De Re Mundana, ſive Univerſitas.

6 *Sex mundi natales, ſeu Coſmopæja.* 92
7 *Paradiſus, qui & Hortus voluptatis.* 125
8 *Protoplaſti.* 139
9 *Dignitas hominis.* 156
10 *Quatuor elementa.* 179
11 *De ſublimibus generatim.* 199
12 *Ignea meteora.* 213
13 *Aëria meteora.* 252
14 *Aquea meteora.* 272

15 Foſ-

15 *Foſſilia.*
16 *Quatuor mundi plagæ & poſitus.* 289
17 *Quadripartita tempeſtatum anni commutatio, ſive Trimeſtria.* 306
18 *Trium orbis partium de principatu altercatio.* 312
19 *Animalia.* 332
20 *Stirpes.* 345
21 *Mundi præconium.* 362
374

Georgica, ſive de re ruſtica.

22 *Prædicatio vitæ ruſticanæ.*
23 *Rei ruſticæ partitio, tum inſtrumenta, officiaque ruſtica.* 386
24 *Agricultura, ſive agricolatio.* 421
25 *Agreſtis paſtoritia, ſeu pecuaria.* 437
26 *Villatica paſtio.* 476
27 *Vineta & horti.* 515
28 *Paralipomena ad agriculturam.* 558
29 *Paralipomena ad pecuariam.* 573
30 *Symbolæ, ſive enuntiata ruſtica.* 589
31 *Prognoſtica.* 601
618

Miſcella Progymnaſmata, ſive chaos.

32 *Germania.*
33 *Quatuor ſæcula, ſive ætates.* 640
34 *Mendicitas.* 673
35 *Nundinæ.* 685
36 *Pars altera.* 708
726

37 Con-

37 *Concilium animalium, ſive ſarcophagia.* 753
38 *Hiſtoriologia.* 767
39 *Somnia, & quatuor conſtitutiones corporum.* 779
40 *Apologi.* 793
41 *Circumforaneus Medicus.* 813
42 *Ænigmata.* 825
43 *Leontarchia, ſeu Leonis inter belluas principatus.* 838
44 *Aurum.* 861
45 *Vita humana & cæleſtis.* 881

Digitized by Google

Dialogorum Latinitatis voluminis tertii pars prior, &c. R. P. JACOBI PONTANI elegantiſſima eſt, quæ variarum rerum ſupellectilem ad linguæ latinæ tum puritatem, tum proprietatem revocatam continet, juventuti Chriſtianæ, ac omnibus optimarum artium ſtudioſis utiliſſima, quam typis commiſſam cenſui longe digniſſimam, quæ omnium manibus tereretur.

PETRUS STEVARTIUS LEODIUS SS. Literarum Ingolſtadii Profeſſor Colleg. Theol. Decanus & A. R.

PRO-

Digitized by Google

PROGYMNASMATUM LATINITATIS, SIVE DIALOGORUM VOLUMINIS TERTII PARS PRIOR.

DE RE DIVINA, SIVE DEUS OPT. MAX.

PROGYMNASMA, SIVE DIALOGUS PRIMUS.

Divinitas quoquo modo adumbrata.

THEOLOGIA, DIANOEA, PATHUSA.

THEOLOGIA. Rem magnis involutam obſcuritatibus, & ad explicatum longè impeditiſſimam laborioſiſſimamque, rem difficilem, ô Deus, atque omnium difficillimam cognoſcere ex me ardetis, in qua non parum operæ conſumpſerunt homines tum ingenio acutiſſimi, tum ſtudio & doctrina abundantiſſimi, qui (fatendum eſt enim) quam multa præclare, tam non pauca ſtulte chartis ad poſteros propagaverunt. Præſtabat autem in myſterio non ſolum à ſenſibus, verùm etiam à cogitationibus remotiſſimo candide fateri ignorantiam, quam inſcite philoſophando ſuam toti terrarum orbi prodere inſipientiſſimam ſapientiam. D. Si vera auguramur, non aſpernaberis illud Simonidis poetæ, de quo, cum quæſiſſet Tyrannus Hiero, quid eſſet DEUS, deliberandi cauſa ſibi unam diem poſtulavit. Cum idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petivit. Cum ſæpius duplicaret numerum dei-

dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret: quia quanto, inquit, diutius conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior. T. Tantum abeſt, ſoror, ut hoc enuntiatum aſperner, aut non probem, ut pæne nihil aliud probem: certo nihil perinde probem ex omnibus, quæ de illa cæleſti, æternaque majeſtate dicuntur. P. Cur? ô Magiſtra. T. Cum enim non paulo facilius, multo etiam verius, certius, exploratius ſciri poſſit, quid DEUS non ſit, quam quid tandem ſit, & quali potiſſimum finitione ejus natura, qua nihil involutius evolvenda ſit, qui iſtiuſmodi cognitionem ſibi vehementer obſcuram, ac perdifficilem eſſe teſtificatur, is ſimul magis ſe intelligentia percipere, quid Deus non ſit, quam quid ſit, nonne confitetur? atque eo amplius id confiteatur oportet, quo plus in hujuſcemodi indagatione temporis collocarit. D. Quid? ergone tu alumnos diſciplinæ tuæ ad illam Socraticam hæreſin erudis, ut ſe hoc unum intelligant, profiteanturque ſcire de Deo, quod nihil ſciant? Si res ſic eſt, ne tu inſcitiæ, non divinæ ſapientiæ mater, & interpres dicenda es. T. Mane, auremque dictis commoda. Si hæc mens fuit Socratis, quam equidem fuiſſe autumem, plura ſe ignorare, quam ſcire: quæque didiciſſet, imperfecte ſcire: nihil, opinor, abſurdum deſignabo, ſi in hac divinitatis perſpicientia mea idem uſurpem, & ſane aliquanto juſtius. Rerum ſiquidem univerſarum, Deo ſolo excepto, certis eſt limitibus, ac terminis circumſcripta ſcientia, eaque vel in humanam, vel in mentium illarum ab omni admiſtione ſegregatarum intelligentiam cadit, & ex-

exhauriri poteſt, quoniam finita eſt, ut ipſæ res finitæ. Dei notitia non habet circumſeptam regionem, infinite patet, quoniam ipſe immenſus & infinitus. Quapropter quantumcunque vel eruditiſſimi Theologi mea myſtagogia perceperint, id totum infinitioni illi comparatum quota pars futura eſt? nulla. Theophraſtum ferunt dicere ſolitum: maximam partem eorum, quæ ſciret, minimam eſſe, eorum quæ neſciret: de philoſophia loquebatur, quæ humanas præcipue res perſcrutatur, ac perveſtigat. Aſſentiemur itaque hoc fieri poſſe in humanis, non aſſentiemur poſſe in divinis? ad quas intellectus ſic quodammodo affectus eſt, ut ad jubar ſolis oculus noctuæ. P. Evelle, amabo, hunc mihi ſcrupulum. Si tam pauca de Deo cognoſcuntur, cur adhuc tanta inter doctos diſſenſione certatum eſt? unde tot librorum volumina? T. Unde? Inde videlicet, unde tanta ſcriptorum copia, unde tot opiniones: opinari autem, & ſcire immane quantum diſtant. De qua porro arte, ſive ſcientia, non exſtant, non exſtabunt libri innumeri? hoc ipſum indicium, vel firmiſſimum potius argumentum eſt, in ſingulis doctrinarum multa necdum probe cognita, necdum ſat enodate, & ſubtiliter explicata eſſe, eaſque ingenioſorum & induſtriorum hominum labore ac diligentia majorem ſemper abſolutionem, perfectionemque adipiſci. Veruntamen cum illæ capacitatem humanam amplitudine ſua non excedant, nolim te mirari, adeo multa dici, mandarique literis de eo, quem, ſi unum in locum conferantur, quotquot ingeniis, & ſapientia poſt hominum memoriam excelluerunt, non

Digitized by Google

poſſint capere, quid dicam verbis exprimere? & de quo ſi omnia ſcribenda ſint, quæ in eo magna & admirabilia ſunt (omnia autem ſunt) nec mundus univerſus tot libros continuerit. P. Nec ipſe mundus? T. Etiam. Cogita pauliſper. Utrum majus eſt, Deus, an Dei opera ſupra naturæ morem, atque vim perpetrata, ſive miracula? P. Deus utique. T. Et tamen Evangeliſtes ad multitudinem miraculorum a filio Dei editorum capientiam nec innumerabiles libros fore ſatis affirmat; univerſa ergo Dei virtus atque præſtantia paucis libris includetur? P. O abyſſum, ô pelagus. D. Platoni quidem ita viſum, Deum inveſtigare difficillimum eſſe: ubi autem inveſtigaveris, in vulgus enuntiare, ut ſic dicam, impoſſibile. T. Perſimile, quin plenius quiddam Auguſtinum meum ego docui. D. Legi, illud forte. *Excedit ſupereminentia Deitatis non ſolum uſitati eloquii noſtri, ſed etiam intelligentiæ facultatem. Verius enim cogitatur Deus, quam dicitur, & verius eſt, quam cogitetur.* T. Quæ ab his apta ſunt, quare omittis? D. Iſta ſunt. *Non parvæ autem notitiæ pars eſt, ſi, antequam ſcire poſſimus, quid ſit Deus, poſſimus ſcire, quid non ſit.* P. Ita equidem & ſenſi jam pridem, & ſentio, deſiderari ac ſuſpirari Deum poſſe, pro dignitate autem cogitari, & explicari nunquam. Quocirca ſumma cum reverentia, & caſtimonia, ac perparce de illius natura & admirabilitate oratio ſuſcipienda eſt, non audacter & copiose. Quamquam ubi tanta materiæ ubertas ad dicendum, etiam multa ſatis, pauca nimis videri poterunt. T. Eſt ita: nunquam verecundius loquendum, quam cum de Deo agitur,

Digitized by Google

gitur, de quo etiam vera dicere periculoſum eſt. Et hoc ſacerdotes Ægyptii, qui notis hieroglyphicis tam recondita tam ſapienter demonſtrarunt, ciconia & crocodillo monuerunt, qui lingua carent. Significarunt, inquam, illi per iſthæc animalia, non ſolum in altiſſimo quietiſſimoque ſilentio Deum facta mortalium ponderare & diſcutere, merita inſpicere, pro re, loco, tempore ſingula conſtituere, ac moderari, ſed etiam nos ſuper eo prodigos ſermonibus eſſe non debere, quem nulla vis humani ingenii, quantum fas, admirari queat. Similiter ejuſdem conſilium, quo ab ipſis mundi primordiis univerſa pariter & ſingularia adminiſtrantur, fide potius ac taciturnitate venerandum, quam concluſionibus, & diſputationibus indagandum ſapientes præcipiunt. D. Unicane imbecillitas, & hebetudo mentis impedimento eſt, ut de æterno illo bonorum omnium fonte tam pauca diſcamus, plurima ignoremus? T. Haud unica. D. Quid aliud? T. Ipſe Deus ſua quaſi tenebris circumfundit atque operit. Præterea cùm ſit puritas puriſſima, animus ſcelere corruptus, & ſuſceptis flagitiorum impuritatibus fœde contaminatus, eam recipere nequit; in malevolam enim animam ſapientia non introibit. Denique corpus humanum terreno principiorum genere coagmentatum, craſſum & fæculentum, ipſi quoque menti caliginem offundit, & aciem ejuſdem retundit. D. Sic memini M. Tullium autumare, E Corpore, inquit, multa exiſtunt, quæ acuant mentem, multa, quæ obtundant. P. Non fugit hoc idem P. Virgilium, cujus pronunciabo verſus è ſexto, de animis.

Digitized by Google

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent gaudentque, nec auras
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.

T. Cum ergo intellectus propter eam veluti nebulam, caliginemque ne in caducis quidem lumen veritatis poſſit intueri, in divinis quomodo intuebitur? Deprimit utique terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Iam ut ad priora redeamus, mens de ſanctiſſimi numinis majeſtate cogitans deficit, quia comprehendi niſi à ſemetipſo nequit. Senſus eò nullus aſpirat, quia corpore vacat. Lingua non effatur, quia, quod non capitur, quî nam efferatur? P. Nihilominus ipſa cogitatio, & oratio, quæ de vi & natura Dei habetur, non ſolum perjucunda eſt, verum etiam ejus imitandæ ſtudium incendit, & ad divinam concupiſcendam, aucupandamque ſimilitudinem animos mirabiliter exſuſcitat: Mihi quidem uſque adeo dulcis eſt divinitatis meditatio, & ita me inebriat, quantulumcunque eſt, quod aſſequor, ut in hac voluptate libenter animam extremam editura ſim. Ingenerat autem mihi mirificum amorem erga Deum hæc, licet manca, & inchoata ſolum cognitio, nec dubito, quin amarem impenſius, meque ad ejus exemplar (quatenus id conceditur) magis conformarem, ſi plura, & clarius ſuper eo cognoſcerem. T. Poteſt amorem progignere iſta cognitio, ſed non idem valet apud omnes. Quidam etenim cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, & in cogitationibus ſuis

ſuis evanuerunt. Tum valet egregie, cum is, qui amatur Deus, ipſemet ad ſe amandum mentes inflammat. P. Optime vero. Da, quod jubes Domine, & jube, quod vis memini dicere Theologum illum tuum auguſtiſſimum Auguſtinum. D. profecto illi, de quibus dicebas, philoſophi natura tantum duce, ab effectis, & iis duntaxat rebus, quæ ſenſibus percipiuntur, pedetentim progreſſi, aſſiduitate commentandi eò penetraverunt, ut ſi minus omnia, multa certe eximia, ac ſingularia de eo divulgarent: quidquid ad mixtum, copulatum, atque dividuum eſſet, procul removerent: omnium bonorum ampliſſimam ei copiam tribuerent: quidquid reperiretur in conditis naturis boni, ab eo dimanare decernerent. Eundem ut ſapientiſſimum, juſtiſſimum, mundi opificem, aliis demum nominibus honorarunt, quibus ſupremarum perfectionum excellentia declaratur. Ejus inſuper immenſam infinitamque poteſtatem quemcunque implentem locum, & per omnium rerum naturam pertinentem, vitalemque ſenſum animantibus impertientem celebrarunt. Egeſtatem ſermonis humani eam eſſe dixerunt, ut nulla ex parte vim divinam verba conſequantur. Vix etiam ſapientiſſimos, cum a ſenſibus animum avocaverint, ſeque totos ad inquiſitionem beatiſſimæ, omniumque procreatricis naturæ tranſtulerint, tanquam per denſiſſimas tenebras radium quendam aſpicere. Eſſe mentem ſolutam & liberam, ſejunctam ab omni concretione mortali, omnia ſentientem & moventem, ipſamque præditam motu ſempiterno. Ejus providentia mundum temperari, eam conſulere rebus humanis,

etiam ſingulis. Commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, ſpiritumque, quem ducimus, ab ipſa nobis dari atque impertiri. Nihil ipſam agere, nullis occupationibus diſtineri, nulla moliri opera; nec cogitatione complecti quemquam, nec verbis effari poſſe, quanta ſint gaudia, quanta beatitudo illius, ſe ipſa fruentis, ſuumque numen in omni æternitate contemplantis. Hæc & alia magnificentiæ plena de Deo illi differunt, quibus non modo plura, verum etaim majora doceri abs te ſolere non ſum neſcia, ſiquidem non res effectas, ſed effectorem ipſum; neque naturam, ſed naturæ ipſius parentem ac dominum inſtitutorem, ac magiſtrum nacta es. T. Et ea ipſa, ſoror, quæ illi dicunt, ex divinorum librorum monumentis, quos ego interpretor, quique inſtinctu, inflatuque cæleſti conſcripti ſunt, manifeſtius, & cumulatius diſcuntur: ac præſtantior omnino ſempiterni numinis eſt judicanda intelligentia, ad quam non communiter quibuſcunque rerum procreatarum perveſtigatio, ſed Chriſtianæ diſciplinæ inſtituta profeſſis, fidei clariſſimum lumen clara præpandit lumina. P. Da nobis ergo, ut enucleatius pertractes, quæ Dianoeam erudiant, animum autem meum admiratione, gaudio, ſtupore, veneratione, deſiderio, amore compleant. Hæc namque mihi proponere conſuevi, cum de Deo meo attentius cogitare aggredior. T. Chriſtianum factum. Ego vero eadem oratione utrique veſtrum conabor ſatisfacere, & de eadem fidelia duos parietes: quanquam hujus orationis principium unde petam neſcio, nec, ubi deſinam video. Veruntamen ne vobis admirationem det, ſi

ſi ego initium, finemque nullum reperio, quando is, de quo dicere rogata molior, initio & fine caret: qui nunquam non fuit, nunquam non erit: atque ita probe per circulum ejus ab Ægyptiis expreſſa eſt æternitas. D. A definitione proficiſci jubent omnem, quæ a ratione ſuſcipitur aliqua de re inſtitutio. T. Hem, a definitione? non definitur Deus. D. Quamobrem? T. Quia nihil illi commune cum ulla re: nec eſt quidquam compoſitum Deus: ſed ſincerum omnino atque ſimplex. Cum igitur deſit genus, deſit differentia, quam tu definitionem exſpectas? Poteſt quidem intellectus humanus lumine naturali colluſtratus perſpicere, quod Deus ſit, & quid non ſit, & quemadmodum, & quid efficiat, & quomodo quæque regat: poſtremo, qua conditione res omnes ad Deum ſe habeant: ſcire quid proprie ſit ipſa divinitas, nec homo poteſt, nec angelus. D. At illæ definitiones mihi videntur: Deus eſt mens univerſi. Deus eſt præſtans quædam natura, qua nil melius. Et illa Pythgoræ: Animus per univerſas mundi partes, omnemque naturam commeans, atque diffuſus, ex quo omnia quæ naſcuntur, animalia vitam capiunt. Et Anaxagoræ: Infinita mens, quæ per ſe ipſam movetur: & ſimiles, quas quidam collegerunt. T. Speciem definitionis præ ſe ferunt; proprie vereque id, quod definitur, non explanant. Pergam dicere, ut inſtitui. Nihil eſt Deus eorum, quæ ſu[illegible]nſus veniunt, nihil terreſtre, humidum, flabile, igneum. Non lux, non ſonus, non odor, non dulcedo, non aliquid demum, quod ſub tactionem cadat. Rurſum Deus eſt quædam lux, omnem cujuſcunque lucis claritatem

ſuperans, quam contra tollere ſe mortales oculi non ſuſtinent. Quare ejus nota ſol, non ſolum quia Deus unus ut ſol, quia bonus ut ſol, verum etiam quia lucidus ut ſol: quanquam luce longe alia, & inacceſſa. Et quod ſol eſt inter res creatas, atque ſenſibus obvias, pulcherrimus videlicet, hoc Deus inter naturas intelligentes, multoque excellentius. Eſt vox quædam, quæ humanis auribus non inſonat. Eſt odor omnium unguentorum, & aromatum odore fragantior, dulcedo omni dulcedine dulcior, & amplexus quidam, & oſculum quovis amplexu, oſculoque deſiderabilius. Aſt illo odore non imbuuntur nares: illam dulcedinem non experitur guſtatus: illum complexum non excipit corpus. Millies mille partibus rebus quas architectatus eſt omnibus, quiddam nobilius eſt Deus, eoque nihil poteſt animo concipi ullo modo præclarius: bonum videlicet, & pulchrum, a quo, & in quo bona, & pulchra quæcunque tandem. Nullius eſt, aut erit tanta juſtitia, tanta clementia, tanta in omni genere virtus, potentia, ſapientia: quid multa? nihil eximium invenietur unquam, quod non ſit centies millies in Deo magis eximium: cujus potentiſſimo imperio natura tota obtemperat: cujus nutu cæleſtium globorum amplitudo incitatiſſima converſione ab ortu ad occaſum aſſiduo fertur: ſidera peragunt curſus ſuos: ſol creat diem, luna præſidet nocti: conficit annum quadripartita temporum varietas. D. Credo equidem, cum tanta ſit operum magnitudo atque nobilitas, & cum in rebus productis tanta cernatur elegantia, magnum utique, & pulchrum principem harum, &

con-

Digitized by Google

conditorem eſſe. T. Quod in triremi gubernator, dux in urbe, in exercitu imperator, hoc in mundo Deus, cui nomen nullum, quia ſolus: nec opus eſt proprio vocabulo, niſi ubi diſcrimen exigit multitudo. Sed iſtuc ipſum explicemus diſſertius Humani ingenii ſolertia quadam, & vi rationis nomina imponuntur, per quæ res una ab alia ſecludatur. Ubi autem omnia ſunt unum, quînam ibi nomen locum habeat? Rerum univerſitatem complectitur Deus, & eſt omnia in omnibus: non igitur proprium aliquod nomen in eum convenit, ſiquidem aut omni nomine Deus, aut omnia ejus nuncupari nomine debebunt. D. Admoneor verborum Senecæ. Natura, inquis, hæc mihi præſtat. Non intelligis, te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt natura, quam Deus & divina ratio, toti mundo, & partibus ejus inſerta? quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum compellare. Et paucis interiectis. Quæcunque voles, illi nomina proprie aptabis, vim aliquam, effectumque cœleſtem continentia. Tot appellationes ejus poſſunt eſſe, quot munera. Num tibi hæc cum dictis tuis videntur congruere? T. Videntur, non enim nego multis nominibus appellari poſſe Deum, nec falso, cum & ſanctarum literarum oracula multimodis eum nominent, ſed uno quodam rem tantam indicari poſſe totam, id conſtantiſſime nego. P. Te auſcultare, & paſcere animum, talibuſque tanquam faculis ſubjectis exardeſcere juvat. Quare benigne deprome, quæcunque habes repoſita, nec ullum a me time faſtidium. T. Ille, cum ubique præſens ſit, nuſquam eſt: in locis om-

omnibus ſine loco, ſine motu, ſine ſitu. Continet omnia & non ambit, portat omnia, & onus non ſentit, ſemper agit, & non quieſcit, ſemper quieſcit, & continenter agit, nec in ejus quiete ulla deſidia, nec in labore ulla laſſitudo. Pœnitet, & non dolet, iraſcitur, & non commovetur, amat & non eſt ſollicitus, reddit & non debet, donat plurima, & nihil perdit, colligit, & non eget, recipit, quod non amittit, venit, ubi erat, abit, unde recedit, nuſquam deeſt, & ſe abſcondit, meminit & admonetur. Primus ingenitus, nunquam deſiturus: partium expers: ſibi ſimillimus: cui nihil præteritum aut futurum, omnia præſentia: qui non ſingula cogitando intuetur, verum una æterna, & inexplicabili vi ac poteſtate ſua, quæ novit, cuncta complectitur. Apud quem omnium rerum ſtabilium cauſæ, & omnium mutabilium origines immutabiles, & eorum, quæ cum tempore labuntur, rationes ſempiternæ. Nihil eum latet: a quo ſe nemo poteſt abſcondere. Nec mirum, quandoquidem rerum ab ipſo effectarum maximas haud quisquam effugerit. Quis enim effugiat terram, aquam, aërem, cælum, mundum denique univerſum? His contineri, in his fugientes manere nos imperat inexpugnabilis, & invicta neceſſitas: niſi quiſpiam extra mundum exulare velit. Nemo ergo ſe Deo occultaverit, cum nec a mundo, nec à mundi partibus ſeſe queat ſubducere. Deus anteponendus eſt omnibus, ſiquidem hoc communis gentium conſenſio judicat, id eſſe DEum, quod univerſis anteponunt. Quod quanquam nec lingua narrari, nec mente poſſit attingi, attamen natura unaquæque

de

Digitized by Google

de eo pro copia, & facultate ſua conjicit, & ſuſpicatur: ut proinde, quantum una differt ab alia, angelica ab humana, ipſorumque angelorum inter ſe, & hominis unius ab alterius, tantum ſententiam de divinitatis amplitudine a ſententia diſtare conveniat, ſupra quam nihil, extra quam nihil, infra quam nihil. P. Pace tua interpellabo te, addamque iſtis, quæ ſæpius mecum pertractare conſuevi. Hanc ſummam rerum, infinitamque poteſtatem, hunc communem univerſorum auctorem neſcire, mortis inſtar putandum eſt: hunc noſſe vivere eſt: huic ſervire regnare eſt: cujus nec miſericordia juſtitiam minuit, nec juſtitia miſericordiam excludit. Cujus ea manſuetudo, ut injuriis affectus ab iis, quos procreavit, ſufferat, & prior ad pacem, amicitiamque vocet. Quem totis medullis diligere, & venerari tam decet, ut perinde nihil deceat. T. Satis omnino eſt Deum noſſe, ut aliud nihil noveris, & qui in Deo cognoſcendo occupatus eſt, penituſque defixus, is aliarum ſcientiarum jacturam non magni pendet. Nulla eum neceſſitudo, ſed ſua ipſius duntaxat voluntas, ac bonitas ad mundum conſtruendum adduxit: qui ad felicitatem ſe ſolo contentus, ſibique ſufficiens, nullius rei, quæ extra ipſum ſit, adminiculo, aut ſocietate indiget. Condidit ille quidem cælum & terram, quæque horum ambitu coërcentur, hoc, inquam, ſingulare opus ipſe molitus eſt, ut bonus quod utiliſſimum, ut ſapiens quod pulcherrimum, ut potens quod maximum: potentiam tamen ſuam non exhauſit, quia innumerabiles mundos alios fabricare, & iſtum ipſum in nihilum

lum redigere poteſt. Nec vero, poſteaquam fabricavit, continuo deſeruit, aliiſque conſervandum, ac regendum permiſit, ſed eundem paterne tuetur, moderaturque. Hic terminum figamus ſermoni noſtro, & ad littus mature proram advertamus: ne cum ipſa loquendi jucunditas in altum mare cymbam provexerit, ægre, ubi voluerimus, in portum perveniamus. D. Non id concederemus tibi, niſi tuæ ſapientiæ fideremus, quæ ſcis exploratiſſime, quatenus, & quando, & ubi de Deo diſſerendum ſit. Hæc autem ipſa, quæ diſputaviſti, tuo nomine, & exſpectatione noſtra prorſus digniſſima fuerunt. P. O ſanctiſſime univerſi hujus gubernator & parens, qui idcirco hominibus animum intelligentiæ, conſiliique participem donaviſti, ut immenſæ poteſtatis, bonitatis, ſapientiæ tuæ aliquod in terris ſimulachrum exſtaret: & cum reliquæ animantes ad pabulum abjectæ ventri ſervirent, illi in te contemplando, colendo, & collaudando omnem ſuam vitam, voluptatemq́, operam, & cogitationem ponerent, da, ut quando mortalium nemo majeſtatis tuæ præſtantiam animo & ratione comprehendere, nedum ſermone diſſerere poteſt, ſaltem nihil de te alienum, abſurdum, impium aut meditemur, aut loquamur: noſque tuarum legum præceptis ſtudioſiſſime parentes, a contagione corporum caſtos integroſque præſtemus: quo vitam cæleſtium in hoc exilio imitati, & olim membrorum nexibus exſoluti, atque ex iſta cuſtodia dimiſſi, ad beatorum cœtum, conciliumque pervolemus, ubi te coram, & ſicuti es, contemplantes, ſperata voluptatis magnitudine

Digitized by Google

ne ad innumerabilium ſæculorum ætates potiamur.

ANNOTATIONES.

DEus Opt. Max.) *vox*, DEUS, *à græca* θεὸς, *commutatione unius elementi, ut ſæpe alias, videtur deducta.* Θεὸς *autem eſſe vel ab* αἴθειν, *quod eſt urere, accendere, ardere: vel à* θέειν, *quod eſt currere: vel à* θεᾶσθαι, *quod interpretantur ſpeculari, contemplari, tradit Damaſcen. de fide orthod. lib. 1. c. 12. quod poſtremum amplectitur item Nyſſenus libro, Tres deos dici non oportere. Quocirca vocabulum iſtuc vi & origine ſua naturam quandam ſubjicit nobis: vel illuſtrantem ſplendore ſuo univerſa: vel meantem, & quaſi fuſam per omnia: vel intuentem ſingula: quanquam hæc tria ſimul germaniſſime in Deum quadrant: quando ipſe ignis conſumens eſt: & cælum ei ſedes, terra autem ſcabellum pedum ejus: & non eſt ulla creatura inviſibilis in conſpectu ejus: cujus oculis omnia nuda & aperta, Plato à* θέειν *Dei nomen fluxiſſe vult, apud quem in Cratylo Socrates loquens eſt hunc in modum.* φαίνονταί μοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων, *&c. Primi nimirum homines, qui Græciam incoluerunt, videntur eoſdem tantum agnoviſſe deos, quos etiamnum barbarorum complures ſolem dico, lunam, terram, aſtra, cælum. Cum igitur illa omnia perpetuo quodam curſu meantia, & currentia homines conſpicarentur, ab illius naturæ ratione* θεοὺς *cognominarunt, à* θέω, *quod eſt curro. Deinde alios quoque hoc vocabulo nuncupaverunt. Idem confirmat Clemens Alexand. Adhortatoria ad gentes, ubi ſeptuplicem deorum originem commemorat.*

Plu-

Plutarch. de placit philoſoph. lib. 1. cap. 6. à θεᾶσθαι, *&* θεῖν *deos appellatos autumat : ſic enim ait:* Βλέποντες δὲ ἀεὶ τοὺς ἀστέρας θέοντας, αἰτίους δὲ τοῦ θεωρεῖν ἡμᾶς ἥλιόν τε, καὶ σελήνην, θεοὺς προσηγόρευσαν. *Cum aſpicerent ſtellas perenni motu cieri, ſolemque & lunam lucis (per quam videmus ſcilicet) nobis auctores eſſe, à* θεάσθαι *videlicet his, à* θεῖν *illis appellationem indiderunt* θεούς. QUO QUO MODO ADUMBRATA) *Si nos divinum numen explicare, deſcribere, definire profiteremur, haud iniuria prudentes, & eruditi, tanquam à mente deſertos an miſerarentur, an irriderent : Nunc quidquid hoc eſt; & qualequale tandem eſt, quod ſuper natura Dei pudenter, & religiose, ut puto, diſſerimus, adumbrationem, & eam qualemcunque vocavimus : ut in negotio ſacratiſſimo quantam poſſet cautionem, & verecundiam haberet noſtra promiſſio. Graviſſime, & ad noſtrum hoc inſtitutum appoſitiſſime Arnobius, antiquarum, & reconditarum rerum doctrina ſcriptor inclytus. lib. 3. adverſus gentes. Quidquid de Deo dixeris, quidquid tacita mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſibit, & corrumpetur ſenſum: nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris, dicitur verbis, atque ad negotia humana compoſitis. Unus eſt hominis intellectus de Dei natura certiſſimus, ſi ſcias, & ſentias, nihil poſſe de illo mortali oratione depromi.* TAM NON PAUCA STULTE) *Protagoras dubitare ſe ſcripſit, an dii eſſent : propter quam impietatem ipſe ab Athenienſibus civitate pulſus, libri ejus in concione combuſti ſunt, interdictumque præconis voce, ne quis eos apud ſe deſcriptos retineret. Diagoras Melius, ob id*

co-

cognominatus ἄθεος, *nullos eſſe Deos aſſeruit; quemadmodum & Theodorus Cyrenaicus, & Evemerus Tegeates. Nihil tetrius, immanius, execrabilius, magisque contra naturam, quam funditus omnem vim divinam tollere, & Deum nihil eſſe præter nomen exiſtimare: quod etiam gentes barbaræ omni ſupplicio vindicandum ſtatuerunt. Meminerunt Cicer. 1. de nat. deor. Plutarhus de placit. philoſoph. lib. 1. cap. 7. Laërt. lib. 9. Lactant. lib.* 1. *cap.* 2. *& de Ira Dei cap. 9. Cleanthes, & Anaximenes aerem eſſe Deum ſomniarunt. Antiſthenes multos deos inferiores ac plebeios, unum principem, ac totius mundi architectum introduxit. Anaximander ſideribus divinitatem largitus eſt. Sed omnium perſequi inſaniam quid attinet?* THEOPHRASTUM FERUNT DICERE SOLITUM) *Huc ſuſpicor reſpexiſſe Philonem Commentario de plantat. Noë, in quo eſt his ipſis verbis. Qui rerum naturas ſcrutantur, & ſingulas in disquiſitionem vocant magna cum diligentia, ſimiles ſunt puteos fodientibus. Nam & illi aquas latentes inquirunt. Utrisque commune deſiderium eſt potus inveniendi, ſed alteris quo corpus, alteris quo animus reficitur. Ut igitur nonnulli puteorum foſſores aquam ſæpè non inveniunt: ita qui in ſcientiis ulterius progrediuntur, & diutius in iis ambulant, non poſſunt ad finem accedere. Certè admodum doctos aiunt accuſare ſuam magnam ignorantiam. Hoc enim tantum ſentiunt, quàm longè abſint à vanitate. Idem libro de Somniis in eadem ſimilitudine eleganter, & erudite verſatur. Mihi videtur, inquit, hic puteus (puteus iura-*

Digitized by Google

iuramenti, de quo in hiſtoria Jacob Patriarchæ) ſignificare ſcientiam, quæ ſuapte natura in profundo ſita eſt, non in ſuperficie: nec in propatulo ſolet eſſe, ſed in abdito: nec facilè, ſed vix multo labore invenitur: id quod videmus non ſolum in magnas, obſcuraſque contemplationes labentibus, veruntamen in viliſſimis. Elige quamcumque libet artem, non eximiam, inquam, ſed omnium obſcuriſſimam, quam nemo liber in vrbe educatus ſponte exerceret, ruri vero vix ſervus coactus à duro, moroſoque domino multa facere præter ſententiam: invenies hanc quoque multiplicem, variam, querulam, difficilem, aduerſam pigritiæ, ſocordiæ, negligentiæ, plenam ſtudio, curaque, & laboribus. TANTA SCRIPTORUM COPIA, UNDE TOT OPINIONES) *Apud Græcos quoque infinitam librorum multitudinem exſtare dicit M. Tullius 2. Tuſc. propter multitudinem eorum, qui ſcripſerunt. Eadem enim, inquit, dicuntur à multis, ex quo libris omnia reſperſerunt. Et in Theologia Chriſtiana eadem dicuntur à multis, Verùm quod idem paulò ante affirmarat: in ipſa Græcia philoſophiam tanto in honore nunquam futuram fuiſſe, niſi doctiſſimorum contentionibus, diſſenſionibuſque viguiſſet, hoc æque de ſacro Theologiæ ſtudio recte dicatur, quam tot excellentiſſima ingenia ſcriptionum, ac diſputationum varietate honoratiſſimam effecerunt. Nihilominus in rebus divinis valere magis fidem, quam opinionem, & ſcientiam, nemo vel* θεολογώτατος *inficiabitur.* DEUM INVESTIGARE) *Platonis ex opificii admirabilitate ipſum opificem admirantis verba in*

Timæo

Timæo hæc ſunt. Τὸν μὲν ὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τῦδε ϖτόν παντὸς εὑρεῖν τε, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. *Cicero latinè. Atque illum quidem quaſi parentem huius vniuerſitatis invenire difficile, & cum iam invenerit, indicare in vulgus nefas. Eundem locum quaſi convertens Lactant. lib. 1. cap. 8. Cuius vim, inquit, maieſtatemque tantam eſſe dicit in Timæo Plato, ut eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quiſquam poſſit, ob nimiam eius, & inæſtimabilem poteſtatem. Adducit hunc ipſum de ira Dei, cap.* 11. ET CROCODILO) *Crocodilus ſophiſmatis, ſeu captionis quoque genus, ex eiusmodi fabula nomen traxit. Mulier Ægyptia ſecus Nili ripas puerum vagantem à crocodilo abreptum ſenſit: rogat crocodilum, ut filium ſibi reddere velit. Reſpondet ille, ſe redditurum, ſi verum diceret. Tum illa: non reddes. Ex quo ſequebatur, eum nec reddere poſſe puerum, nec non reddere. Redderet? at qui tum mulier verum non dixerat. Non redderet atqui tum verum dixerat. Quintil. lib. 1. Ceratinas & crocodilinas ambiguitates nominat.* MENTEM SOLUTAM ET LIBERAM) *Mentem quidem ſed mente ſubtiliorem partibus infinitis. Sententia Hermetis eſt in Pæmandro. Materia ſubtilior aer: aere anima: anima mens: mente, ipſe* Deus. EX DIVINORUM LIBRORUM) *Sacrarum ſcripturarum auctoritate, & teſtimoniis quorumvis argumenta philoſophorum præponderantur, qui plurimum inter ſe diſſederunt: id, quod non tacuit Cicero in exorſu 1. de nat. deor. Verſati ſunt autem philoſophi in multis magnisque erroribus, quod cum noſtra co-*

Digitized by Google

gnitio initium ducat a ſenſibus, quos intelligentia tanquam præcurſores, & anteambulones habet, nulla porro res in ſenſus incurrat, quæ Dei vim naturamque totam exprimat, neceſſe fuit, Dei notionem, quam illi ex procreatis adipiſcebantur, imperfectam, obſcuram, ſæpenumero falſam eſſe. At vero quæ Prophetarum, Apoſtolorum, atque inprimis JESU Chriſti loquela de arcanis cæleſtibus promulgata ſunt, ea ſenſibus nihil debent: & eorum veritatem profuſus tot millium ſanguis abunde confirmavit. CONABOR SATISFACERE) *Sub hoc verbum (dicam in Latinitatis ſtudioſorum gratiam) eadem aliquando ſubiecta eſt ſignificatio, quæ ſub vocem, excuſare. Reconditiore vi in eo ponebatur, cum quis affirmabat, pœnitere ſe iniurioſum in quempiam fuiſſe verbo aut facto, & indignum eſſe illa iniuria, ac nolle factum, & malam ſe mentem habuiſſe: quod nonnunquam fiebat teſtibus præſentibus. Interdum etiam interpoſito ſacramento reddebant credibilius. Locus apertiſſimus eſt in Amphit. ubi Alcmena irata viro, a quo fuerat adulterii inſimulata, ſic ait:*

Non ædepol faciam, neque me perpetiar probri
Falſo inſimulatam, quin ego illum aut deſeram,
Aut ſatisfaciat mihi, atque adiuret inſuper
Nolle eſſe dicta, quæ in me inſontem protulit.

Et apud Teret. Adelph.

Tu quod te poſterius purges, hanc iniuriam mihi nolle
Factam eſſe, huius non faciam, crede hoc, ego meum
ius perſequar.
Neque tu verbis ſolves vnquam, quod mihi rè maleſeceris.
Novi ego veſtra hæc: nollem factum, iuſiurandum dabitur, te eſſe
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet ſim acceptus modis.

Tibull.

Tibull. Eleg. 6. lib. 2.

Ingeret hic potius iuvenis maledicta puellæ,
  Poſt modo quæ votis irrita facta volet.
Nam ferus ille ſuæ plorabit ſobrius idem,
  Et ſe iurabit mente fuiſſe mala.

Sic fortaſſe accipiendum hoc idem verbum apud Cælium epiſt. 13. ad Ciceronem. Conqueritur de iniuriis Apii. Poſteaquam, inquit, illum ne cui ſatisfaceret quidem me dignum habere ſenſi: malui collegæ eius, &c. & apud Ciceronem pro Roſcio Comœdo. Manutius apud Cælium & Ciceronem exponit ſatisfacere, verbis ſe excuſare, & in eam explicationem exempla plura adducit. A DEFINITIONE PROFICISCI *Cic. 1. Offic.*) *quod notum eſt ſatis. Sed idem fuſius hoc præceptum tradidit in orat. perf. in hæc verba. Et quoniam in omnibus, quæ ratione docentur & via, primum conſtituendum eſt, quid quidque ſit (niſi enim inter eos qui diſceptant, convenit quid ſit illud, de quo ambigitur, nec rectè diſſeri, nec unquam ad exitum perveniri poteſt) explicanda eſt ſæpe verbis mens noſtra de quaque re, atque involuta rei notitia definienda eſt.* NON DEFINITUR DEUS) *Inter multas deſcriptiones, quas nihil neceſſe eſt annumerare, placet illa Baſilii Hom. 1. in Hexaemeron. Deus, id eſt natura beata, abundans, infinitaque bonitas, quæ cunctis ratione præditis eſt chariſſima, pulchritudo ſumme deſiderabilis, principium eorum quæ ſunt omnium, fons origoque vitæ, ſpiritualis illa lux, immenſa ſapientia.* IN TRIREMI GUBERNATOR) *Theodoret. ſerm. 1. de provid. unamquamque rem a Deo effectam navim, ipſum Deum eius*

gubernatorem eſſe dicit. QUID ENIM ALIUD EST NATURA) *Qui mundum adminiſtrari putaverunt a natura: eamque intellexerunt communem quamdam vim, quæ nullo conſilio, & ratione neceſſarios ex ſe motus cieret in corporibus, omnis ſenſus & figuræ expertem, in qua gignendi, augendi, movendique cauſæ ineſſent, & hanc ipſam vim Deum vocare non dubitarunt, in quibus numerantur Strato phyſicus, diſcipulus Theophraſti, & Plinius, contumeliam in Deum graviſſimam intorſerunt. Nam quid hoc indignius, quam in ſumma ac perfectiſſima providentia temeritatem ponere? Qui autem naturam definierunt, vim participem rationis atque ordinis, meantem per omnia, legesque rebus omnibus præſcribentem, nullius imperio ſubiectam, ſed ipſam ſingularum rerum naturis imperantem, eius nomine divinum numen ſignificarunt, vt Seneca de Benef. lib. 4. cap. 7. & 8. qui Deum & naturam idem eſſe cenſet, atque ex diverſis rebus quas gignit, diverſiſque beneficiis, quæ humano generi impertit diverſas appellationes ſortiri. Hanc ſententiam commendat Lactant. lib. 2. cap. 9. Melius igitur, inquit, Seneca omnium Stoicorum acutiſſimus qui vidit nihil aliud eſſe naturam quam Deum. Vide eundem lib. 3. capite 28.* UBIQUE PRÆSENS, NUSQUAM EST) *Philo. lib. de confuſ. ling. in illud Geneſ. Deſcendit dominus, vt videret civitatem & turrim. Iſta, inquit, humano more de Deo legiſlator, quamvis haud quaquam humana forma prædito, ad vtilitatem diſcentium, &c. Sic veteres Philoſophi, ac Theologi Deum vbique docuerunt eſſe, Triſmegiſtus mundum vocat vas*

divino

Digitized by Google

divino numine repletum, aitque Deum cerni in ſingulis. Pythagoram, Platonem cum Cicerone, Empedoclem, Thalem omitto, Laudatur Heraclitus ab Ariſtotele, quod cum in cella quadam furnaria commoraretur, his qui ad ſe viſendum acceſſerant, dixerit: ne locum illum intrare erubeſcerent, in quo etiam Deus ineſſet. Idem fuit poetarum iudicium. Homerus ſolem, cuius vocabulo ſummum Deum nominat, ait omnia cernere, & audire. Virgil. in Eclog. ex Arato: Jovis omnia plena: & Georg. 4. deum namque ire per omnes Terrasque tractusque maris, cælumque profundum. Plaut. Capt. Eſt profecto Deus, qui quæ nos gerimus auditque & videt. Lucanus. Iupiter eſt quodcunque vides quodcunque movetur. Verum in literis noſtris ſæpiſſime & apertiſſime legas, Deum nuſquam non eſſe. Arnobius quoque lib. 6. non longè ab initio, Deum ubique eſſe oportere demonſtrat. IRASCITUR ET NON COMMOVETVR) *De ira Dei adverſum Epicureos, & Stoicos diſertiſſimè diſputavit diſertiſſimus Lactantius lib. cui hanc inſcriptionem dedit. cap. 4. 5. & 6. Sed quod affectum malè.* NEC MENTE POSSIT ATTINGI) Q*uoniam hoc dialogo plures Dei proprietates, pluráve adiuncta acervavimus, libet velut unum adhuc coronæ noſtræ torum addere ex Arnobio, locum eximie illuſtrem, quo ille Deum pie affatus, complura congeſſit. Hoc autem eo fine, ut Deum manifeſtius intelligentes, ſeu melius quid qualisque ſit Deus, ſuſpicantes, maiore cum honoris reverentia, charitateque proſequamur: quem quidem nos finem hoc primo dialogorum ordine ſe-*

 cundum

cundùm alios nobis propoſitos valde, vehementerque intuemur. Sic igitur ille lib. 3. O maxime, ô ſumme rerum inviſibilium procreator. O ipſe inviſe, & nullis unquam comprehenſe naturis, dignus, dignus es verè (ſi modo dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſpirans omnis, intelligensque natura & habere, & agere nunquam deſinat gratias: cui tota conveniat vita genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſa es, locus rerum & ſpatium, fundamentum cunctorum quæcumque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio qualitatis, expers quantitatis, ſine ſitu, motu, & habitu, de quo nihil dici & exprimi mortalium poteſt ſignificatione verborùm: qui ut intelligaris, tacendum eſt; atque ut per umbram te poſſit errans inveſtigare, ſuſpicio, nihil eſt omninò mutiendum. Da veniam Rex ſumme tuos perſequentibus famulos, & (quod tuæ benignitatis eſt proprium) fugientibus tui nominis & religionis cultum ignoſce. Non eſt mirum, ſi ignoraris: maioris eſt admirationis, ſi ſciaris. Fons rerum, ſator ſæculorum ac temporum, pater rerum ac dominus, conſtitutor moderatorque cunctorum. Hæc poſtrema apud eundem, quamquam non eodem loco quo priora, leguntur. ISTUM IPSUM IN NIHILUM) *Qua libertate voluntatis, & immenſitate pietatis ex nihilo tanti operis fabricam effecit Deus, eadem deſtruere, & ad nihilum revocare poteſt. Hoc ex libris divinis patet, quibus nos potius credimus quàm Peripateticis, qui vel negant Deum effectorum mundi huius:*

huius: vel eum non plena libertate voluntatis, ſed ea naturæ neceſſitate obſtrictum condidiſſe mundum opinantur, ut opus ſuum retexere, ac diſſolvere nequeat.

PROGYMNASMA SECUNDUM.

DEI *nomina.*

EÆDEM.

DIANOEA. Permirum tamen, ô Magiſtra, quod DEUS carere dicitur nomine, id quod tu etiam nos docuiſti, tametſi brevius, vt viderere annum in menſem contrahere: idem nihilominus (ut tu melius noſti) quamplurimis nominibus afficitur. Nominatur ergo, vereque nominatur, qui vere nullum nomen habet, & in quem nomen nullum cadit. Hoc ipſum quo pacto verum ſit, (& verùm eſſe veriſſimum eſt) ego nondum ſat manifeſte, perſpicueque intelligo. P. Et mihi inceſſit huius rei ſcitandæ cupiditas. T. Conſtat certè ipſum in perſona angeli negaſſe ſibi nomen eſſe. Nam cùm illud Jacob Patriarcha quæſiſſet, Quid, inquit, quæris nomen meum, quod eſt mirabile? quibus verbis item Manue patri Sampſonis interroganti alius cæleſtis internuncius reſpondit loco DEI, cuius perſonam gerebat. Prorſus nomen admirabile, quod veluti ſpatiis immenſis ſupergreditur omne nomen vel in terris, vel in cælis, aut nominatum unquam, aut nomi-

nandum, quodque poſſis dicere, nomen nullum eſſe. Patet præterea, Prophetas, Apoſtolos, & ſanctos denique viros eundem plurifariam appellaſſe, quibus appellationibus proinde, ut ſua maieſtate indignis haud unquam nobis interdixit. Et quomodo non vetat nos de ſe verba facere, de ſe diſputare, ſe laudare, cum nihil ſatis idoneum aptumque proferre poſſimus: ſic neque hoc aut illo nomine ſalutari ſe recuſat, quantumvis nec quotamcunque nobilitatis eius, dignitatisqúe partem complectatur. P. Quoniam igitur ſcimus, nec nominari poſſe DEUM, & rurſum nominari poſſe nominibus multiplicibus, quæ poſtea ex ore tuo percupide arripiemus, cauſam nobis aperito, ſi lubet T. Nominari, ſeu nomine indicari haud quaquam poteſt, quod intelligentia non eſt comprehenſum. Ac ſi ea demum intelliguntur, & cognoſcuntur, quæ ſunt, quomodo, quod omnem, & omnium eſſentiam intervallis incredibilibus antegreditur, & inexplicabili imo vero, ut ita loquar, non intelligibili modo eſt, cognoſcetur? Nihilominus ne cognitione iſta penitus privemur, & vt aliquantillam divinitatis notitiam habeamus, ex hiſce rebus, quæ naturæ noſtræ conveniunt, ſe patitur DEUS nominari. Vacat ergo nomine, qua intellectum effugit; qua verò omnium rerum cauſa eſt, & omnium, quæ ſunt, rationes & cauſas prius ipſe complectitur, ab omnibus rebus, etiam inter ſe pugnantibus, nuncupatur. Ut à luce & tenebris, ab igne & aqua, ab effectibus demum omnibus, ut effectorum omnium prima præcipuaque cauſa. Hinc nomina

quædam

quædam inficiantia illi ponuntur, nihil videlicet aliud ſignificantia, quam eum omnem ſuperare eſſentiam: ἀνέσιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἀόρατος, eſſentiæ, temporis, principii expers, oculorum obtutum effugiens. Alia affirmantia, tanquam de rerum univerſarum auctore, ut eſſentia, ſapientia, mens, ratio, potentia, parens, &c. Ex præſtantioribus autem, & ad eum propius accedentibus rebus, & quæ concretæ non ſunt, quæque abundantius eo fruuntur, rectius appellationem accipit. A puris, inquam, commodius quam à ſpurcis: à ſanctis quam à profanis, ac ſceleſtis. Sol, & lumen melius dicitur quàm tenebræ; dies quàm nox; vita quàm mors: bonitas quàm vitium: ignis, aqua, quàm terra. P. Percepimus rem, & recenſeri deſideramus, non omnia quidem illa, aliqua tamen nomina, deque ſacris voluminibus deſumpta potiſſimùm, quibus ſi aliunde conquiſita aut immiſcueris, aut ſubdideris, tantò magis ſitim noſtram explebis. Cum enim ſtudeamus DEUM penitius noſcere, non puſillam cognitionis huius, ſcientiæque partem in ipſis nominibus eſſe conſtitutam arbitramur. T. Rectè vos quidem, ut illud, quod aliqua, id eſt, quorum reminiſcar, proferri petitis; ſcatent enim libri illi divinis nuncupationibus. P. Age. T. ὁ ὤν, ſive QUI EST. Hoc primum eſto ex libro Exodi. Erant utique res multæ aliæ tum. Erant quatuor primigenia corpora, erat mare, cælum, ſingulares illæ ac ſempiternæ mentes, homines, animantia. Quid ergo ſuum ait eſſe, quod habebat commune? Oh nequaquam

quam commune, omnino proprium eſt Dei, ESSE, qui ſemper eſt, qui ſuimet ipſe origo eſt, & aliunde principium non ducit, cum reliqua, vt ſint, ab eo ſumant. Deinde hæc vox, eſſe, immutabilitatis vox eſt. Quæcunque mutantur (quid autem non mutatur?) deſinunt eſſe, quod erant, & fiunt, ſeu incipiunt eſſe, quod non erant. Verum, ſincerum, germanum eſſe non cernitur præterquam penes eum, in quem nulla cadit mutatio. P. Fuiſſe igitur & fore, heri & cras, quæ a Deo abſunt longiſſime, in nobis locum habent: eſſe autem non, quia nec immutabilitas. Mutamur vero non ſolum in annos, ſed etiam in dies. Quid in dies? in horas. Inſtabiles ſunt cogitationes noſtræ, cum earundem rerum imaginibus non ſemper iiſdem, ſed interdum contrariis impellantur. Corpus quoque noſtrum inſtabile, quod indicant mutationes ætatum continuæ ab infantia usque ad præcipitem ſenectutem. Nihilo ſtabiliores ſunt res extraneæ, mille videlicet caſibus, & fortunæ temeritati ſubiectæ. Nunquam igitur res noſtræ eodem ſtatu absque ulla varietate conſiſtunt. Nollem eſſe, ut poſſem eſſe. D. Pugnantia loqueris. P. Vellem exire de vita hac ærumnoſiſſima, & inconſtantiſſima, & intrare in illam aliam bonis perennibus, procul iſta mutatione, affluentiſſimam. T. Vocatur etiam creberrime VITA, LUX, LUMEN, VERITAS, BONUS, PULCHER, SAPIENS, AMABILIS, DOMINUS, PATER. D. Cur utrunque, pater, inquam, & dominus, cum alteri alterum adverſetur? T. Non adverſatur: debet enim diligi Deus, quia ſicut pater nos ipſe diligit

&

& cum indulgentia nos tractat, veriusque pater eſt noſter, quam qui nos genuerunt: cui illi ipſi debent, tum, quod ſunt, tum, quod ſobolem progenerant. Debet præterea timeri, quia ut Dominus pœnis coercere delinquentes nos poteſt, Multa & magna in nos bona & contulit, & confert, ideo dicendus eſt Dominus, non ſervorum modo, verum ipſorum quoque DOMINANTIUM ET DOMINORUM DOMINUS, ET DEUS DEORUM, ET DOMINUS EXERCITUUM. P. Pro quantorum exercituum? Millia millium miniſtrant ei, & decies centena millia aſſiſtunt ei. Uno milite ſuo centum & octoginta quinque hominum millia una nocte jugulavit. Qualium, quam fortium, generoſarumque copiarum hunc Imperatorem exiſtimabimus? T. AUCTOR, REX SECULORVM, SANCTUS SANCTORUM, ÆTERNUS, LARGITOR VITÆ, SAPIENTIUM DUX, ET EMENDATOR, COGNITOR, SCRUTATORQUE ANIMORUM. P. Scrutans corda, & probans renes, qui novit omnia antequam fiant, oculus, qui contemplatur bonos & malos, ſemper vigil: qui ſi dormitet, mundus ad nihilum revertatur. T. THESAURUS TOTIUS COGNITIONIS. P. Et nos theſauri totius ignorationis, qui tot laboribus tam ſero ad modicam ſapientiam, erroribus multis infuſcatam pervenimus, & aquam ſemper turbidam bibimus. D. Hinc Pythagoras non ſe σοφὸν, ſed φιλόσοφον, amatorem ſapientiæ nominavit. Heu, non ſolum in magnis periculis, ſed in magnis quoque tenebris degitur hoc ævi,

quod-

quodcunque eſt. T. Referet igitur, quo ſit perfectior ſcientia, homines Deo ſupplices fieri, ab eo iſtuc bonum contendere, nec ſuo tantum ingenio fidere. In quo illuſtriſſimum exemplum eſt, quem ego Theologorum principem renunciavi, Thomas Aquinas, qui nunquam ſe ad legendum, aut ſcribendum dabat, niſi Deum ante precatus: quem ſui ſæpicule prædicantem audierunt: quidquid ſciret, non tam induſtria ſua peperiſſe, quam divinitus infuſum, traditumque accepiſſe. Unde illa pulcherrima monumenta poſteris ab eo relicta, quæ ad divinarum rerum comprehenſionem enitentibus, ſplendidiſſimum lumen præferunt, atque in illa ſacroſancta penetralia tutiſſimo homines itinere, facillimoque perducunt. Tranſibo ad cætera nomina. FORTIS, POTENS, OMNIPOTENS; quo poſtremo nullum legetis frequentius, & divinitatem evidentius ponit ante oculos. Illud idem eſt, quando pluribus circuitione quadam effertur. Nam illis: non erit impoſſibile apud DEUM omne verbum: non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ, & ſimilibus dicendi formis, non aliud quam voce, Omnipotens, certum eſt contineri. Intelligimus autem hoc vocabulo, nihil eſſe, nihil animo, & cogitatione aut fingi, aut depingi aut informari poſſe, quod DEUS efficere non ſit potis, etiam vt plures mundi e nihilo repente exoriantur, & tota hæc moles operoſa evaneſcat. Maiora quoque iſtis, in quæ ſcilicet humanarum mentium acies, cogitationumque ſubtililas non ſe intendit. D. Non poteſt DEUS falli, mentiri, peccare, neſcire aliquid: quædam ergo

ergo non poteſt. T. Puerile eſt, quod opponis. Incidunt hæc in naturam infirmam, cuius imperfecta eſt actio, non in eam, quæ ſumma, infinitaque omnium rerum poteſtate prædita eſt. P. Utinam vtinam multipotentes non eſſemus. Utinam illa non poſſemus tam multa, quæ DEUS non poteſt. Quam divinum, vt omittam alia, non poſſe peccare? quid enim peccato fœdius? quid exitioſius? remigio veloque quantum poſſumus, feſtinemus, peccatumque fugiamus. Sed non peccare, Deo proprium eſto, ſapienti autem pœnitere. T. Rex regum, rex sempiternus, antiquus dierum, cuius initium, ætas, & origo non comprehenditur: qui omnium temporum vetuſtatem anteceſſit: cuius regnum, regnum omnium ſæculorum. P. Puram caſtamque mentem nihil maiore lætitia perfundit, quam cum cogitat, & cognoſcit, habere ſe Dominum, qui ſit Rex univerſorum. Etenim ſervire Deo quiddam eſt non ſolum libertate, verum etiam opibus principatu, & univerſis, quæ homines ſuſpiciunt majus atque glorioſius: & quorum ille eſt hæreditas, eorum comparatione plebei ſunt, qui vel centum viginti provincias, vel cum Europa Aſiam, & Africam ſubiugarunt. T. Salus, Justitia, Sanctificatio, Redemptio, Magnitudo, omnia excedens. Aura tenuis, sol justitiæ, stella matutina, ignis consumens, aqua viva. P. O dies, noctesque expetendum huius aquæ hauſtum. O Ignis! quam ſuaviter urunt præcordia flammæ tuæ? O ſtella, O ſol. Sed quid ego toties te remoror? T. Libenter eiusmodi vocibus interpellor, quas illi, de quo loquimur, iucundas eſſe comperi.

Pro-

PROTECTOR, MAGNUS DOMINUS, ET LAUDABILIS NIMIS, ILLUMINATOR, INITIUM ET FINIS, PRINCIPIUM OMNIS PRINCIPII, CAUSA OMNIUM, ESSENTIA, VITA UNIVERSORUM, RATIO RATIONE UTENTIUM, CADENTES ERIGENS, CORRUPTOS INNOVANS, STANTES CORROBORANS, AD SE ACCEDENTES SUBLEVANS, PERFECTORUM PERFECTIO, SIMPLICIUM SIMPLICITAS, QUI DIVINITATE AFFICIUNTUR, EORUM DIVINITATIS AUCTOR, UNITORUM UNITAS, SENECTUTIS EXPERS, IMMUTABILIS, IMMORTALIS. Hæc & plura ſanctæ literæ de numine: quæ quidem ego Dionyſio illi Areopagitæ, cum nobiliſſimum de divinis nominibus commentarium contexeret, libens merito ſuggeſſi. D. Expone nobis, obſecro, planius, quæ ſit harum appellationum ratio: cur, inquam, vere ad ſanctiſſimam maieſtatem accommodentur. T. Ad cauſæ, effectusque vim pertinet inprimis, ut hic ab illa aptus ſit, & quidem eo amplius, quo cauſa magis eſt cauſa. Hoccine intelligis? D. Liquidiſſime. T. Cum ergo cauſa cauſarum ſit maxime cauſa, nonne hinc conficitur, ut & omnia & prorſus inde, vehementiſſimeque, & maxime pendeant? D. Sic opinor. T. Eſt inſuper illa non ſolum efficiens omnium cauſa, verum etiam finis, & conſervans, & movens, & perficiens, & reficiens cauſa: ac proinde quæcunque in re ſunt, ſeu opere, ab illa neceſſe erit dependere. D. Utique. T. Iam in mundanis iſtis eſt eſſentia, vita virtus, inclinatio, motus, actio, perſeverantia, perfectio. Hæc igitur omnia primæ illi cauſæ oportebit adſcribere. Et quoniam & ab illo pendent omnia, & ille eſt omnibus omnium intimus, non immerito videtur hæc bona, quæ dixi, ipſemet eſſe. D. Poteſne aliquo exemplo hoc mihi evidentius oſtendere? T. Poſſum. Imago vivi hominis, quam ſpeculum reddit,

reddit, adeo ab illo vivo pendet, ut eſſentia ejus, & virtus, & motus, & ſtatus ſit ipſe, qui vivit, cujus eſt imago, quique in ſpeculo ſemetipſum intuetur. D. Peridonea declaratio. Qualia nomina Philoſophi DEO impoſuerunt? nam nec iſta neſcis. T. Triſmegiſtus, cui nomen plurimarum ſcientiarum peritia conciliavit, libros varios ad res divinas pertinentes reliquit, in quibus majeſtatem ſummi ac ſingularis DEI aſſerit, iiſdemque vocabulis, quibus nos conſuevimus, eum honorat: Dei ſcilicet & Patris. Ac ne quis certum ejus propriumque nomen poſtulare auderet, ἀνώνυμον eſſe dixit: quod nimirum quia unicus eſt, nomine non egeat, quo ab aliis ſecernatur. Ab eodem dictus eſt ἀμήτωρ, & ἀπάτωρ, quod origo illi non ſit aliunde, uti nobis à patribus ac matribus eſt. A Chryſippo naturalis vis, divina ratione prædita, & neceſſitas. A Zenone divina, naturaliſque lex. Verumtamen ſive his nominibus, ſive aliis, ut ætherem, naturam, mentem, rationem eum appelles, non aliud, quam quod nos Deum vocamus, intelligitur: nec obſtat appellationum diverſitas, cum ipſa ſignificatione ad unum omnia revolvantur. αὐτοφυὴς, ἀδίδακτος, ἀςυφέλικτος, ex ſe ortus, a nemine doctus, inconcuſſus. A Sibylla μόνος, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος, πανυπέρτατος, ſolus, ſupra, quam dici poteſt, magnus, ingenitus, eminentiſſimus. Ab Orpheo πρωτόγονος, quod ante illum nihil ſit genitum. Eundem Φάνητα vocat, quod, cum adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit & extiterit: cujus originem atque naturam, quia concipere mente non poterat, ex aere immenſo natum pro-

nunciavit. Hæc perbreviter a me ſuper divinis nominibus, quæ etiam atque etiam vobiſcum cogitabitis, & in animo frequentabitis. P. Res ipſa ſuadet, & perſuadet.

ANNOTATIONES.

DEUS CARERE NOMINE) *Deus, inquit Juſtinus Martyr, Apol. pro Chriſtianis, non tam nomen eſt, quam inenarrabilis rei hominibus innata opinio* AB OMNIBUS REBUS, *&c.* NUNCUPATUR) *Sen. lib. 2. quæſt. nat. cap 45. Eundem, quem nos Jovem, intelligunt cuſtodem, rectoremque univerſi, animum ac ſpiritum mundani hujus operis Dominum & artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices; eſt enim, cujus conſilio huic mundo providetur, ut inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cujus ſpiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? non falleris; ipſe enim eſt totum, quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua.* DEQUE SACRIS VOLUMINIBUS) *Dionyſius quidem de rebus divinis nihil aſſeverandum ſtatuit, niſi quod ſacris literis conſcriptum habemus. Cur autem Prophetæ & Apoſtoli tam varia Deo nomina impoſuerint, & quomodo hæc, juſtitia, ſapientia, potentia, veritas, bonitas, vita, ſalus &c uno Chriſti nomine includantur, docet Nyſſenus lib. de profeſſ. Chriſtianorum. Et quoniam in hoc, atque etiam ſuperiore dialogo crebrius eſſentiæ vocabulum adhibemus, quod res ita poſtulat, ut alia quoque minus teretia, & à delica-*

lica-

Digitized by Google

licatis auribus abhorrentia, ſciant ſtudioſi, Ciceronis vocem eſſe, falſoq; primum ejus auctorem Flavium à Quintiliano proferri. Teſtem laudare poſſumus Senecam ep. 58. cujus initio magnam latinæ linguæ paupertatem imo egeſtatem deplorans, mille res ait incidere, quæ nomina deſiderent. Lege Muret. cap. 20. lib. 15. ὁ ὤν, SIVE QUI EST) *In eadem ep. gravis ille diſputator Seneca: magis damnabis, inquit, anguſtias Romanas, ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſum. Quæ hæc ſit quæris?* Τὸ ὄν. *Duri tibi videbor ingenii: in medio poſitum eſſe, poſſe ſic transferri, ut dicam,* Quod eſt. *Sed multum intereſſe video. Cogor verbum pro vocabulo ponere. Hæc ille. Idem nobis licet de voce virili, quod ille de neutra: melius utiq; dicitur Deus* ὁ ὤν *græce, quam,* Qui eſt, *latine. Juſtinus Mart. Exhortatorio ad gentes præclare oſtendit, cur Deo nullum ſit nomen, & quamobrem Moyſen ad Hebræos mittens, ac de ſe loquens, participio uſus ſit. Ibidem collatum Platonis* τὸ ὄν *cum Moyſis* ὁ ὤν. VERIUSQUE PATER NOSTER EST) *Nobilior noſtri pars, animus ſcilicet, nihil in ſe concretionis, aut copulationis continens, indiſſolubilis, ſemperque victura eſt, cujus auctor & pater Deus, cum parentes ſolum dent nobis corpus. Quapropter extincto nati corpore, patris nomen haud jure a quoquam uſurpatur: animus cum æternus ſit, Deus ejusdem pater eſſe & vocari nunquam deſinit. Qui nos de ſanguine ac ſemine ſuo progenuerunt, mortis fata ſubire coguntur, & cum vita paternitatem, maternitatemque deponunt: animorum noſtrorum parens vivit victurusque eſt temporibus infinitis: atque id-*

Digitized by Google

circo nomen hoc ſuum non amittet. Quod nos pepererunt parentes, idipſum a Deo in beneficiis tulerunt: quandoquidem non fuit eorum libertatis & arbitrii, prolem cum luberet ſuſcipere: neque ſua vi virtuteque corpora noſtra effingere, & in membra diſtinguere tam admirabili conſilio, & providentia potuerunt. Dei opus, Dei hoc quoque munus eſt. Ob iſtas aliasque cauſas verius ſine dubio pater appellabitur Deus, quam qui alioqui ab unoquoque noſtrum ſuus pater appellatur. Quocirca etiam qui eſt natura, non adoptione, eove modo, quo nos, Dei filius: patrem, inquit, nolite vocare vobis ſuper terram: unus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt: omnes autem vos fratres eſtis. DOMINUS EXERCITUUM) *Vatibus ſanctis perquam frequenter in ore eſt, Dominus* Sabaoth, *aut, quod idem ſonat, Dominus exercituum. Nec aptiore vocabulo notabitur illa cæleſtium agminum ſpirituumque multitudo: ſiquidem exercitus numeroſæ cujusdam multitudinis, multorum inquam millium notionem habet. At in cælis exercitus ſane multi, quia multi ordines angelorum, & ſingulorum innumeræ chiliades. Ipſe Deus inſuper quodam loco quaſi* vir *bellator dicitur. Si bellator, cur non Dominus exercituum?* CENTUM & OCTOGINTA) *Fecit hoc Senacherib Aſſyriorum Regi Hieroſolymam obſidenti, ut ſcriptum eſt Reg. 4. c. 19. & Eſaiæ c. 37.* UT PLURES MUNDI E NIHILO) *Sicut artifex qua arte & poteſtate unum quoddam opus confecit, eadem plura ejusdem generis conficiet: ita* Deus, *qua poteſtate, quo artificio hunc mundum condidit, eo ipſo complures condiderit.* Quod *ſentit Baſilius Mag.*

Ari-

Ariſtot. lib, 1. de cælo, plures mundos eſſe poſſe idcirco negat, quia opinatur hunc mundum, & materiam ejus non eſſe a Deo factam, & e nihilo: & cum mundus ipſe univerſam in ſe materiam cohibeat, nihil relinqui, unde alius procreetur. Sed deſipit. QUÆDAM ERGO NON POTEST) *Non iſta ſolum nequit Deus, quæ inſcitiæ, aut infirmitatis ſunt: ſed neque atram nivem, ignem gelidum, quod ſedet, ut ſtet, quod ſtat ut ſedeat, factum infectum, virginem ex muliere, animal ſine anima, & ſimilia, quæ nimirum ſe ipſa perimunt, & in ſcholis Philoſophorum implicare contradictionem dicuntur.* SOL JUSTITIÆ) *Non mirum eſt, inquit Philo lib. de ſomniis, ſolem* ἀλληγορικῶς *aſſimilari patri principioq; rerum omnium: quandoquidem revera nihil dici poteſt Deo ſimile, opinione autem hominum duo tantum, alterum ſub aſpectum non veniens, alterum aſpectabile, anima ſcilicet, & Sol. & ibi plura ſuper comparatione iſta.* DIONYSIO ILLI AREOPAGITÆ) *Areopagus a marte nomen invenit, qui ob Halirrhotium Neptuni filium a ſe interfectum primus ibi cauſam dixit. Fertur etiam Oreſtes ibidem matricidii reus ſeſe defendiſſe. Pauſan. in Atticis. Senatum Areopagiticum* Solon *conſtituit, qua de re Cic. 1. Offic. quo loco res urbanas cum bellicis contendit. Ex his poſtea ſenatoribus fuit S. Dionyſius Epiſcopus Athenienſis, & Galliarum Apoſtolus.* TRISMEGISTUS CUI HOC NOMEN) *Lactant. hæc de illo, lib. 1. c. 6. & de ira Dei c. 11. Alii ſcripſerunt hoc cognomento inſignitum, quod maximus Rex, maximus Sacerdos, maximus Philoſophus fuiſſet. Nazianzenus* τρισάριςον, *metri neceſſitate forſitan*

Digitized by Google

nominat. De eodem multa Auguſt. Steuchus lib. 7. de perenni philoſophia. Diſputat etiam nonnulla de nominibus Dei Ariſtoteles libello de mundo, quem pluribus de cauſis evolviſſe fuerit operæ pretium

PROGYMNASMA TERTIUM.

Dei Virginisque filius, ſeu vita & mors IESU Chriſti, Reſtitutoris, & Vindicis humanæ libertatis.

ECCLESIA, FIDELES ANIMÆ.

ECCLESIA. Nomen dilecti mei, filiæ, nomen eſt ſalutis, ſuavitatis, majeſtatis. Nam quid aliud ſonat præter ſalutem IESUS? præter unctionem CHRISTUS? præter majeſtatem DEI FILIUS? Hoc neque poteſt aliquid conſiderari mirabilius, neque comprehendi majus. Unigena, qui eſt in ſinu Patris, quique idem habitavit in utero, & requievit in gremio Virginis matris, nil cogitatur delectabilius, nil amatur dignius, nil deſideratur fructuoſius. A. Patere nos, oramus, de illo, quem diligit anima tua, pauliſper haurire vocem tuam: vox enim tua dulcis. Sine nos, O pulcherrima mulierum, ſine nos comedere de favo tuo cum melle tuo, & bibere de vino tuo cum lacte tuo. E. Quis fuit, antequam eſſet? quis natus erat infinitis ante ævum conditum ſpatiis, & natus, antequam naſceretur? cujus ortus geminus, niſi unius tantùm, Salvatoris

ſci-

ſcilicet, ac Domini mei? uterque plenus ſancti-tudinis, plenus admirationis: ille divinus, iſte humanus: ille materni officii neſcius, hic pater-ni: ille etiam cœleſtibus naturis incognitus, hic omnibus præcedentium ætatum mortalibus in-auditus, Utramque procreationem μυστηριωδεστά-την quis enarrabit? Et licet bis natus ſit, e Deo & e Virgine, non duo tamen, ſed unus eſt filius, quia unica perſona ſeu hypoſtaſis, in qua fœde-re ſempiterno ſeſe cum abjecta & miſera condi-tione noſtra, celſiſſima & beatiſſima divinitas co-pulavit: ut quemadmodum animus intelligens, & corpus unum hominem: ita Deus & homo u-num efficiant Chriſtum. A. O conſociationem prædicandam, deſperatisque rebus humanis ma-xime neceſſariam, & ſalutarem. Sed de æterna geneſi porro audiamus. E. Conſtitutor & re-pertor omnium Deus, antequam hujus univer-ſi præclariſſimum, ac magnificentiſſimum tem-plum moliretur, filium ſibi ὁμοούσιον, eadem, & una ſecum voluntate, omnipotentia, virtute, ſapientia præditum, &, ut verbo complectar, penitus penitusque parem generavit. Ante flu-mina, & terrarum ſola, ante moles montium, & ſublimia collium fæcundiſſimo Patris conce-ptu genitus erat, Cœlos fabricanti, & orna-mentis ſuis diſtinguenti, æquora, fluviosque dif-fundenti, & illa littoribus, iſtos ripis ſuis cin-genti, orbem terræ in medio mundi ſuper nihil-lum fundanti aderat: cum eo cuncta compone-bat, & tanquam conſilio manuumque tractatio-ne fabricantem adjuvabat, perfectisque tantis operibus, cum lætante lætabatur, Huic a Patre

dicitur: filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Huic: ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Germaniſſimus lucifer ante luciferum promicuit, candor lucis æternæ & ſpeculum puriſſimum, imagoque abſolutiſſima bonitatis Dei. Pater numen, & lumen, principium, vita, fons: filius ſimiliter, Deus e Deo, lumen de lumine, principium de principio, fons de fonte. O arcanum, ô ſacroſanctum, & adorandum partum, in quo nihil mortale, nihil ex terreſtrium conſuetudine, nihil inæquale aut diſſimile, nihil prius aut poſterius, diviniſſima, & auguſtiſſima omnia: ſed ita ab intelligentia ſemotum & abhorrentem partum, ut eum nulla cujuſquam inquiſitio & inveſtigatio poſſit attingere. A. Hujus obſtupeſcendæ magis, quam perſcrutandæ procreationis, nonne qualescunque ſimilitudines ſe offerunt? Has edito. E. Duæ potiſſimum, e quibus illa ad rem videtur propius accedere, quæ ab animi cogitatione ducitur. Namque ut mens noſtra ſeipſam intelligens, ac percipiens, ſui ſimulacrum ſive imaginem, a Theologis verbum nuncupatum, quodam modo effingit, ac parit, ſic DEUS (quatenus fas & religio ſinit cum divinis humana componere) ſeipſum intelligens, æternum ab omni æternitate verbum progenerat, unam habens cum progenerante eſſentiam, ut alius quidem ſit pater, alius filius, at non aliud. Etenim ut perſonæ confundendæ non ſunt: ſic non eſt ſubſtantia ſeparanda. Alia ſimi-

militudo ab igne, & luce trahitur. Quomodo lumen ab igne exiſtens ſimul eſt cum eo, ut nec ille prius ſit, nec illud: quomodo item lumen ex igne natum in igne ſemper ineſt, nec ab eo ulla ratione disjungitur, ſic filius, cujus origo a patre eſt, ſemper cum eo eſt, & ſejungi divellique nullo modo poteſt. A. In hoc ſimili videmur cernere quoddam diſſimile. E. Et magnum quidem. Nam lux, qualitas & virtus tantum ignis, in ejus ſubſtantiæ communitatem non venit: at filius patri eſt ὁμοούσιος conſubſtantialis, quam vocem libenter & ſæpe uſurpo. Quisquis confeſſus fuerit, JESUM eſſe filium Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo. A. Nova hæc ſingularisque utilitas. E. Ejus tamen fructum ſtatus illius beatiſſimi, in quo principes homines, communesque noſtri generis ſatores Deus collocaverat, in ærumnoſiſſimum miſerabilis, & lacrymis proſequenda converſio maxime declarat. Cum enim cœleſte mandatum rupiſſent, ſanctitatis & juſtitiæ ornamentis ampliſſimis orbati, in varias, atque graviſſimas calamitates præcipitio abierunt, Quorum peccati pœnarumque peccato irrogatarum particeps, & hæres facta eſt univerſa poſteritas. Tanquam ex ſemine, cauſa, & radice facinus & ſupplicia ad nos quoque permanarunt. Nec vero potuiſſet hominum genus DEI recuperare voluntatem & gratiam, niſi filius humano indutus corpore, & in maxima innocentia effuſo ſanguine interceptam & interclusam ad cœlum viam aperuiſſet. Hoc myſterium adipiſcendæ ſalutis & libertatis per filium hominem ſubiturum, rebus mutis ad-

umbravit, & vatum oraculis ita clare toties-que prædixit Deus, ut ingentem Salvatoris expectationem commoverit. In ſervitute diriſſima, in ergaſtulis, in quæſtionibus perpetuo jacere videbantur, atque idcirco liberatorem promiſſum ac præmonſtratum nimiopere, incredibiliterque flagitabant. A. Venit tandem deſideratus cunctis gentibus. Eximia vero DEI charitas in homines, quæ tam gratuita liberalitate tam immenſum donum, quoque nihil reperit æſtimabilius, in nos contulit. Demiſit ignorantibus doctorem, ægrotis medicum, captivis aſſertorem, errantibus ducem, mortuis vitam. E. Atque etiam uti per unum hominem invaſit in mundum pernicies: ſic per unum rurſus hominem ſalus introivit: & quemadmodum criminis, miſeriarumque initium mulier: ita viciſſim juſtitiæ felicitatisque exordium altera mulier attulit. Siquidem exactis temporibus Hebræam virginem delegit ſibi Deus, quam omni virtutis elegantia ſic decoravit, ut inſtar paradiſi efficeret, in quo ſecundum Adamum de cœlo cœleſtem conſtitueret. Ad hanc puellam lectioni ſacræ, & concipiendis precibus intentam Gabriel archangelus in cubiculum oſtiolo clauſo ingreditur (nullæ enim ſeræ, nulla ſaxa, nulli parietes arcere angelos ingreſſu poſſunt) reverenter ei, verbis quanquam novis & inuſitatis, tamen perhonorificis, & glorioſis ſalutem dicit, legationem exponit, filium Dei edituram ſpondet. Tum illa, ubi de modo rei quæſiviſſet, & cognoviſſet, colloquium mellitiſſimum, & diviniſſimum ita concluſit, ut ſe ancillam Do-

mini

Digitized by Google

mini nominaret, & quæ audierat, re perfici optaret. Simul ore locuta eſt, & illapſa in ejus uterum repente natura divina humanis ſeſe artubus veſtivit, non virtute ſeminis, more communi hominum: ſed vi, & efficacitate ſancti Spiritus, ex puriſſimis illius ſanguinibus, uti corpora noſtra ex materno ſanguine concreſcere, & formari conſueverunt. Hoc autem & naturæ vim atque ordinem, & humanum longe excedit ingenium, quod eo ipſo temporis puncto, quo virgo angeli promiſſis aſſenſa eſt, corpus Salvatoris conformatum, & anima mentis conſiliique compos ei copulata eſt, & eodem articulo cum utroque conglutinata divinitas: ut eſſet idem Deus, & homo perfectus, ſanctiſſimaque virgo mater Dei, & hominis fieri inciperet: quoniam eodem momento Deum, hominemque concepiſſet. Quænam facundia explicabit admirationem, lætitiam, modeſtiam, pietatem, inſuetas denique motiones animi, quibus tum agitata eſt Maria? cum agnovit habere ſe requieſcentē in corpore ſuo procreatorem ſuum: ſuum autem? imo totius mundi. Omnipotens ex omnipotente, corporis expers, cælum & terram implens verbum, factum verbum corporatum, quod & oculi videre, & aures audire, & manus attrectare, & brachia circumferre, & labia diſuaviari poſſent, inter viſcerum ſuorum latebras, anguſtiasque claudebat. Verbum non prævolans, ſed permanens: non aërium, ſed carneum: non inanimum, ſed vivum & vivificum. A.

Caſta

Caſtæ parentis viſcera,
Cæleſtis intrat gratia.
Venter puellæ baiulat
Secreta, quæ non noverat.
Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei:
Intacta neſciens virum
Verbo concepit filium.

E. Vere tum illa ſecum volvebat, quæ poſtea in ædibus Zachariæ, quo cognatam annoſam, uterum geſtantem viſura advenerat, tam dulci carmine modulata eſt. A. Quid illas voces Elizabeth: Benedicta tu inter mulieres, & quæ ſequuntur, nonne clariſſimum argumentum ex adventu, complexu, affatuque Virginis perceptæ voluptatis cujusdam mirandæ putabimus? E. Et cognitionis quoque myſterii Evangelici, futuræque hominum liberationis. A. At infantes duo, ſponſus, & amicus ſponſi, Chriſtus & Joannes, quam ſe admirabiliter adhuc intra maternorum viſcerum clauſtra delitentes conſalutarunt? quibus ſeſe gaudiis, & gratulationibus viderunt, nec viderunt? allocuti ſunt, nec allocuti? E. Propheta fuit altiſſimi nec dum progenitus Joannes, non quidem vocibus, verum motibus. At illi motus, illi ſaltus hoc volebant, hoc clamabant. Dominum aſpicio, qui tempus pariendi novem menſibus definivit: mihi vero tam diuturna in utero mora non eſt neceſſaria: non poſſum de cætero iſto carcere clauſus, & his tanquam catenis alligatus detineri. Exſolvar, egrediar, evolem e tenebris, ut præcurram, quia Præcurſor ſum: ut præluceam, quia lucerna ſum: ut prænuntiē, quia angelus ſum. Adeſt qui vincula diſrumpit, &

ego

Digitized by Google

ego adhuc irretitus ſedeo. Cur non datur exitus? quando tandem erit, o Domine, ut clamem in ſolitudine? ut præparem viam tuam ante te? ut digito demonſtrans te, dicam omnibus: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi? Hæc omnia ſaltus illi, & gaudia muta loquebantur. Nunc, agite, naſcentem Dei filium in antro contemplemur. A. Ut cupimus? nihil quippe tam cæleſtibus refertum illecebris, & tam caſtis plenum blandimentis, ut tenerrima infantia prodeuntis ab utero non reſerato Salvatoris. E. Virgo parit, paritur DEUS: oſculantur invicem divinitas & humanitas, virginitas & fæcunditas. O ſine exemplo matrem, o ſine ſocio filium. Et tamen hic matris ſuæ parens eſt, quæ revera natura mirante genuit ſuum ſanctum genitorem, & aluit ubere de cœlis pleno, a quo ipſa alebatur. Imo dum virgineum lac puerilibus labris infundebat, hominum, angelorumque cibum cibabat. Nullus in hoc partu abortionis metus, nullus cruciatus, nulla virium defectio, nullum interitus periculum: inter meras lætitias, genethliacon cælicolis cantantibus, ſpecioſiſſimus ille hominum de thalamo ſuo progreditur. Et quanquam generatur in male olenti caula, & recubat ſuper fœno, & verba non format, & vagitibus indulget, & linteolis vilibus ac laceris involvitur, & caret turba famulorum, idem nihilominus in ſublimi per agmina volitantum, & triumphantium, majeſtatem ſuam indicat, & ortu fulgentiſſimi ſideris reges ab oriente ad ſeſe adorandum, & muneribus honorandum accerſit. Quam miro modo ſe in hoc natali contraria miſcent?

ſcent? Lætitia mœret, jucunditas plorat, vigilia dormit, fons ſitit, ſaturitas eſurit, copia indiget. Qui ſemper eſt, eſſe incipit, & altiſſimus fit infimus, potentiſſimus imbecillimus, Dominus ſervorum ſuorum ſervus numeratur. Cubat in puellæ ſinu puſio, qui cum æquævo patre ſuo mundum inde a principio temperat. Teneræ virginis amplexu conſtringitur, quem nullæ latitudinum immenſitates ambire queunt: portatur, qui portat univerſa: & jam nunc potentiam, ſapientiam, juſtitiam, majeſtatem occultans, bonitatem, manſuetudinem, clementiam, benignitatem, miſericordiam, humilitatem ſuam juris noſtri facit. A. Efficit ſuaviloquens, & in aures noſtras leniſſime influens diſſertatio tua, ut quodammodo in ſtabulo verſari, & quaſi quaſdam voces percipere, & e præſepi infantem hunc ſacratum, genus humanum his verbis alloquentem audire videamur. O filii hominum! accedito te ad cunabula mea, & jam tandem oculis veſtris aſpicite, auribus attendite, manibus contingite charitatem, pietatemque meam. Peccaſtis, agnoſcite, & ignoſco. Non miſit me pater meus occidere vos, ſed occiſos in vitam reſtituere: non percutere, ſed percuſſos ſanare. Iſti panni mei veſtram cooperient nuditatem: egeſtas mea veſtram locupletabit inopiam: lacrymulæ meæ veſtras conſolabuntur lacrymas: nex mea veſtra erit incolumitas. Accipite, & fruimini me: ſiquidem vobis natus, vobis datus ſum totus: & idcirco JESUS appellabor, ut vel ex ipſa appellatione mea officium meum, felicitatemque veſtram animadvertatis. E. Agedum

Ada-

Digitized by Google

Adame hominum prime ſeminator & parens, qui in horto deſignati ſceleris conſcientia oppreſſus te abſcondebas, & in conſpectum ejus quem violaras, dare te non audebas: en, quem fugiebas, quem horrebas, ille te requirit, & ad ſe allectat: non ut pœnam infligat, ſed ut culpam remittat. Neque enim iracundia efferri, neque minis terrefacere, neque ſuppliciis multare quemquam poteſt, quoniam infans eſt: tantum vagire & alludere novit: quorum illud nihil habet formidinis: hoc non parum jucundiſſimæ voluptatis. A. Et tu Eva mater huc properare propera, & hanc filiam tuam præ filiabus omnibus fæcundiſſimam læta intuere. Tu & reliquæ cum dolore homines; iſta ſine dolore Deum peperit. Tu peccatum & exitium: iſta ſalutem & gloriam apportavit. Propter te morimur, antequam naſcimur: propter iſtam vivimus ævo ſempiterno. En, hæc eſt mulier illa, de qua olim in paradiſo audiebas, futurum, ut ſerpentis caput contereret. Juſtiſſimas gratias ſecundum Deum huic filiæ tuæ debemus, in cujus puriſſimum, caſtiſſimumque uterum libertatis, ſalutisque noſtræ pretium grande effuſum eſt. E. O beatiſſimum uterum, qui propter caſtimoniæ & munditiæ ſuæ excellentiam animæ bonum eximium ad ſe attraxit. Etenim in cæteris omnibus vix etiam mundiſſima anima Spiritum ſanctum habitatorem accipiat. Hic autem corpus ipſum, caro ipſa, ſpiritus omnium ſanctiſſimi domicilium facta eſt. A. Quid conſecutum? E. Die octavo poſt ortum ipſe lator legis ſub auctoritatem legis ſeſe ultro ſubjecit, & tanquam u-

nus

nus e multis piaculi cauſa cultello lapideo de more ſibi præputio reſecto cruentari, cruciamentumq; perferre acerbiſſimum cœpit. Quanto vulnere tum etiam Virginis matris animus ſauciabatur? Impoſitum eſt autem puero nomen JESUS, non fortuito, non humano judicio, ſed Dei nutu atque præcepto. Ad hoc referuntur cætera nomina, quæ ſacri vates eidem imponenda pronunciarunt. Etenim cum illa ſalutem, quam ab eo expectabamus, aliqua ex parte attingant, hoc omnem ſalutis noſtræ vim rationemque complectitur. A. O nomen? Tu religioſarum mentium in fame cibus, in ſiti potus, in laſſitudine quies, in imbecillitate robur, in tempeſtate tranquillitas, in deſperatione fiducia, in mœrore ſuavis voluptas. Tu frangis iram: tu comprimis ſuperbiam: tu repellis invidiam: tu extinguis libidinem. Cum enim te proferimus, hominem cogitamus manſuetum, modeſtum, charitate affluentem, pudicum, omni denique morum integritate, & ſanctitate ornatiſſimum: & hunc eundem DEUM, qui & exemplo velut medicina præſenti nos ſanet, & auxilio prævalenti confirmet: illud, ut verus eſt homo: iſtuc, ut verus eſt, & ſolus Deus. Tu dæmones a corporibus exturbaſti: tu amiſſa luce oculos impleviſti: ægrotantes ad ſoſpitatem, mortuos ad vitæ munera revocaſti, multaque ſupra naturæ curſum & morem effeciſti. Tu cæleſtibus venerabile, terreſtribus amabile, ſubterraneis horribile. E. Laudo equidem vos, o filiæ? cum ſacratiſſimum nomen gratiſſimis animis proſequimini. Ecce itineribus magnis, multo

to

Digitized by Google

to ſervorum comitatu profecti ex orientis ſolis regionibus Magi, regiam urbẽ Hieroſolymorum ineunt, regem Judæorum nuper ingreſſum in vitam requirunt. Herodes metu regni amittendi percellitur. Ex reſponſo ſacerdotum in oppidulum Bethleem mittuntur: ibi puerum cum Maria matre in tuguriolo invenientes cadunt in genua, preces geminant, dona ditia & myſtica offerunt, per ſomnum cælitus moniti, alia via domum diſcedunt. Adeo longum, periculoſum iter emetiri, duriſſimo anni tempore, cum laboribus ſummis, nonne admirandæ pietatis fuit? A. Utique fuit. E. Cernere tritis involutum pannis, ſordidum ſtabulum, extremam egeſtatem, ſupremam a miniſtris ſolitudinem, uberibus inhiantem, in fœno jacentem, audire miſerabiliter vagientem, & tamen ſuppliciter hunc, ut DEUM OPT. MAX. regemq; regum omnium venerari, nonne præſtantis fidei opus fuit? A. Certe præſtantiſſimæ fidei. E. Quid Herodes? videns ſe a Magis deluſum, & non ignarus, omne malum naſcens facilius opprimi, inveteratum fieri plerumque robuſtius, carnificibus in agrum Bethleemiticum dimiſſis, jugulat pueros omnes, quique bimatum agebant, quique ætatulam tantillam necdum viderant. Nota eſt Diomedis, & Buſiridis regum immanis crudelitas: quorum ille equis ſuis mactatos hoſpites objectabat: hic eosdem ſacrificabat. Nota etiam Atrei in fratrem ſævitia: nota Phalaridis: nota Mezentii, quos omnes Herodis furor crudeliſſimis conſiliis incitatus ſuperavit. Quænam eloquentia illam calamitatem Bethleemitarum, illam atrocitatem carni-

Digitized by Google

carnificum, illas complorationes genitricum, quibus etiam ſaxa rumperentur, illos dolores & gemitus patrum, fletus & luctus cognatorum æquaverit? Puerulos ad ſe latrones illi jugulandos raptabant: matres per ſacra omnia obteſtantes retrahebant, cervices ſuas ſtrictis mucronibus ſupponebant, ut lethalibus plagis tollerentur prius e medio, quam dilaniari, & in fruſta concidi ſua viſcera aſpicere cogerentur. Heu, heu, infans ſimul ubera ſugebat, ſimul mortiferum ictum excipiebat, & cum materno lacte, quod jam biberat, rivulos ſanguinis permiſtos profundebat. Sæpe matres, cùm parricidis parvulos non dimitterent, unà interficiebantur, & ita de ipſarum; natorumque cruore unus torrens efficiebatur. Quomodo pueruli illi, cum micantes viderant gladios, curſim ad matres advolabant, & (quod ſolet illa ætas in terrore, ac metu) earum ſe veſtibus, tanquam ſecuritatem jam adepti, involvebant? Quomodo per oppidum miſerandæ curſitantes, & in ſinu dulcia portantes onera, ſicubi latere tuto poſſent, ſedulo, curioſeque veſtigabant? Ubique tanquam feræ a canibus indagabantur. Quod ſi quem etiam mater occultaſſet in latebra, is ſemetipſum ejulatu ſuo prodebat. In ſingulis, & in omnibus Chriſtus quærebatur: & ne unicus viveret, tot millia oportebat tam inaudito genere atrocitatis interimi. Interdum miteſcebat ad lamenta materna carnificis animus, ut lachrymas non teneret, incipiebat gladium vaginæ reddere: veruntamen Herodis imperium, minæque, & promiſſa aprcere non ſinebant. In domo qualibet duo,

Digitized by Google

duo, treſve infantes haſtis, aut pugionibus confoſſi, enſibus conciſi jacebant: nec propinqui, ac familiares inter ſe conſolari poterant, cum omnes pari in magnitudine, & acerbitate doloris verſarentur, magisque unusquisque alieno officio indigeret, quam ut ipſe ſuum aliis officium præſtare poſſet. A. Dic tyranne, quid hi commeruerunt? qua te injuria læſerunt? quos tibi theſauros averterunt? quando, quibus legibus tuis rebellarunt? ubi, cum quibus adverſum te conſpirarunt? quas inſidias moliti ſunt? Nullam aliam culpam invenimus, niſi hanc unicam, quod nati erant: non te offendiſſent, ſceleratiſſime, ſi nati non fuiſſent: quod vitam adierunt, interitum apud te meruerunt. E. O beati parvuli, feliciter orti, felicius mortui. Nondum loquimini, & pro Dei filio tollimini, & in ipſo naſcendi limine ſempiterna vita vos excipit. Finis lucis, æternitatis principium factum eſt vobis. Vixdum egreſſi e cunis, evolatis ad coronas, a ſinu, & gremiis matrum rapimini quidem, ſed angelorum cœtibus inſerimini. In morte aliorum martyrum confeſſio Chriſti prædicatur: in vobis ipſa mors confeſſio eſt, qui in ipſo ortu, ſed cum gloria, & triumpho occidiſtis. Herodes nunquam obſequendo tantum profuiſſet, quantum perſequendo profuit. O bonitatem Dei! in locum martyrii mortem accepit, quam non voluntas elegit, ſed neceſſitas attulit: ubi non fuit arbitrium, ſed violentia: non deſiderium pereuntis, ſed immanitas perimentis. At Deus miſeriam in remunerationem convertit: nec major eſſe potuit ſævitia tyranni, quam mu-

nificentia Dei. Potuit illius truculentiſſimæ belluæ inaudita feritas afferre ſupplicium, ubi non erat culpa, & divinitas contra voluit reddere coronam, ubi non extabat meritum. A. De luſtratione Mariæ ſequitur ut dicas. E. Dicam. Occurrit tum virginitas viduitati, fæcunditas ſterilitati, infantia ſenectuti. Mera emicuit in iſta expiatione Mariæ demiſſio: quæ, cum cauſam nullam haberet, cur ſe divino mandato ſubjiceret, tamen filium imitata, in grege matrum duci non recuſavit. Vidua autem Anna, turtur illa octogenaria, quo pacto ſatis laudetur? Erat corpore imbecilla, animo firma ac robuſta, facies rugis ſulcata, mens vegeta: paſſu anili procedebat, & juveniliter exultabat: canis gerebat aſperſum caput, & juveneſcebat. Ejus ſaturitas erat inedia, ſomnus vigiliæ, opes rerum humanarum contemptus. Cum Deo noctes atque dies colloquebatur: quo fiebat, ut hominum ſermones nihil deſideraret. Beatus ille Simeon longo confectus ævo, a vita demigrare, & a natura conceſſum reddere cupiebat: cum certior factus eſt, non ante ſe ex his compedibus evolaturum, quam Chriſtum Domini conſpexiſſet. Conſpexit, ulnis fovit, & tanquam cygneam cantionem funeri proximus cecinit, lætusque ad plures abiit. Non eum jam iſtud lumen, quod obſcurari poteſt, delectabat: aliud, cujus major eſt, & æterna claritas conſpexerat. Vivere jam illi pœna erat, mors pro munere ducebatur. Filium Dei infantem complexus & oſculatus, audire eundem concionantem, intueri morientem minime cupiebat. A. Quæ in ſalutatione Gabrie-

brielis, In gratulatione Eliſabethæ, in cæleſti partu, in adventu regum, in acceſſu ad templum evenerunt, omnia hæc Genitrici, ut debuerunt, ita immenſo gaudio fuerunt. Cæterum hoc ipſum gaudium nova mox ægritudine, & ærumna longinqua contaminatum atque confuſum eſt: quando ſecundum quietem Joſepho angeli oblata ſpecies, eum ſomno excuſſo, matrem cum puero accipere, & in Ægyptum fugere juſſit: propterea, quod Herodes tyrannus necem infanti machinaretur. E. Siccine? qui largitur vitam viventibus univerſis, ei de vita & in ipſo vitæ primordio eripienda cogitabatur? qui venerat, ut de exilio miſeros exules in germanam patriam reduceret, ipſe ſolum vertere, & in exilium proficiſci coactus eſt, non multo ante in ſtabulo, inter jumenta, in egeſtate genitus, paulo poſt corpuſculum octodiale, ſectionis an lacerationis? cruciatui ſæviſſimo expoſuit, & ſanguinem fudit, ut nos ſervaret: nunc ut ſe ipſum ſervet, patriis excedere finibus urgetur, & ex una terra profugere is, cujus eſt orbis terræ, & plenitudo ejus. Quam ſedulo Maria, etſi impenſe dolens, ad hoc ſeſe iter comparare inſiſtebat? quam ſollicite dulciſſimum pignus adverſus frigora & involvebat, & obvolvebat? Atque ut hunc theſaurum, in quo omnes theſauri, tueretur, in minimis reputabat, quæcunque relinquebat, & quæ perpeti inſuper adverſa neceſſe habebat. Deſerebatur ſolum patrium, deſerebantur propinqui, deſerebantur parentes, per ignota & inhoſpita loca, tempeſtate perfrigida, maximis ſæpe imbribus & ventis, nunquam oculis uſurpata, &

dæmonum ſacris dedita regio, nullo, niſi unius aſelli, cui adoleſcentula mater prolem parvulam brachiis complexa inſideret, quique ſarcinulas aliquot geſtaret, & ſolius Joſephi comitatu petebatur. O divina parens! quo ſuſceptus hic abitus? quo tecum tollis hunc cæleſtem puerum tuum? tuumne, an meum? & tuum & meum. Ne, quæſo, recedas gloria Hieruſalem, lætitia Iſrael, honorificentia populi noſtri? Ne abſcon[illegible] ex te ortum ſolem juſtitiæ: ne miſericordiam a miſeris, ſalutem a perditis hinc aſportes. Hucuſque vixi, inquit, inter gaudia: hactenus multa vidi non viſa, nec videnda amplius: hucuſque exultandi, & amplexandi tempus fuit: nunc prægustanda eſt, quæ me poſthac excipiet amarities: ad laborum tolerantiam me comparo: mercedem poſterorum Adam, incommoda, luctus & ærumnas exſpecto, e barbarie cum redierimus, etiam inter notos quaſi ignoti, inter populares quaſi peregrini vitam tranſigemus. O dilecti Deo viatores; urbes plurimæ ſunt Ægypti, in quam vos habitatum conferetis? quis tecto ſuo recipiet? Si enim inter cives veſtros, inter fratres veſtros nullum diverſorium, niſi ſtabulum, etiam vicina partic[illegible]ne invenire conceſſum eſt, inter feros, barbaroſque quomodo invenietis? cujus benignitate utemini? nam vobis pauxillum nummorum eſſe haud ignoro. Quinam in medio ſuperſtitioſiſſimorum mortalium degere poteritis? Et quinam illi vos ab impietate, & idolomania abhorrentiſſimos patientur? Facto agmine antevolate ſancti angeli, & diverſorium Regi veſtro præparate. Annun-

ciate

ciate gaudium magnum toti Ægypto, quia Salvator advenit. Sed populus hic eum non cognovit. Nihilominus Dei numine factum eſt, ut advenis iſtis de habitatione attribuerint: ut moleſtiarum illis nihil toto ſeptennio exhibuerint: ut angeli monitu reditum in Judæam parantes, cum familiariſſimi doloris ſignificatione, & lacrymis dimiſerint. Virgo quidẽ lana facienda, Joſephus fabrica materiaria victum in commune quæritabant, & cum una tenui ſalino accumberent, ſemper in medio amborum puer JESUS, puer ſuaviſſimus, & amabiliſſimus diſcumbebat. Nulla ibi pediſſequa, nullus famulus, nulla ancilla, ut neq; ante, quam migrarunt, neq; poſtquam remigrarunt. Quæ deinde ad annum ætatis ejus duodecimum contigerunt, poſt reverſionem ſcilicet, Herode jam ſedente, æternumque ſeſſuro apud inferos, pietati veſtræ commentanda permittuntur. A. Ut quæ poſt eundem amiſſum, & in templo inter doctores, audientem illos, & interrogantem repertum, uſque ad annum triceſimum geſta ſunt. E. Tres ultimos populum ſalutariter inſtituiſſe certum eſt, totos præcedentes tacuiſſe, quamquam eſſet a prima origine æque ut in cruce ſapientiſſimus. A. Quorſum hoc? E. Ut diu ante diſcendum putemus, quod alios doceamus. Nos celare ſcientiam noſtram inſcientem nequimus, & ſilentii prudentiam, noſtram ignominiam interpretamur. Ante effundimus, quam infundamus, duasque aures, unam linguam nobis datam, ut plus audiamus, minus loquamur, non intelligimus. Ad exemplum quoque Chriſtianorum fecit, ut eſſet ſubditus utrique, & nunc matrem in

iis, quæ imperaret, nunc nutritium in re fabrili adjuvaret. Credimus quoque ſolidas propemodum noctes aliquando in votis poſuiſſe, & humano generi a Deo clementiam popoſciſſe: cujus liberandi, & pro eo moriendi amore ita exarſerat, ut tempore illo, quo vitam poneret, nihil illi longius videretur. Nec dulcia ſolum & divina cum parentibus, verum etiam cum ſuperis colloquia miſcebat, qui Dominum ſuum frequenter viſentes, cum eo jucundiſſime commorabantur. A. Nec dubitamus, quin ſacros libros in manus ſumpſerit, quæque ad ſe pertinebant, in Prophetis & pſalmis matri explanaverit. Non enim erat filius fabri, ut neſciret literas, quod Phariſæi garriebant. E. Iſta & iſtis affinia quæ de adoleſcentia & pueritia Chriſti cogitetis, nihil prohibeo; ſunt enim pia, & amorem caſtiſſimum ſpirantia Quis autem tam ingratus & ferreus reperietur, qui JEſum amare nolit? imo redamare. Si quis non amat Dominum noſtrum JEſum Chriſtum, ſit anathema. A. Agnoſcimus Pauli magiſtri tui vocem, prorſus apoſtolico pectore digniſſimam. E. In poſtremis annis tribus (tres enim ſupra triginta natum aſcendiſſe cælum, eſt omnium conſenſu populorum firmata opinio) qui ſunt myſteriorum, & rerum mirabiliter ab eo confectarum pleni, baptiſmus ſe primo loco offert, quo ſane humilitatem nos colere docuit, & hoc factorum ſuorum proœmium eſſe voluit. E Galilæa incomitatus ad Jordanem, cum diſcipulos nondum legiſſet, adhuc nemini notus ſe apportavit, ubi Joannes publicanos & peccatores myſtica lympha perfundebat, ut inter eos velut unus ex eis ipſe quoque lavaretur. Quod ipſum cognoſcens

Digitized by Google

ille inter natos mulierum ſanctiſſimus atque maximus, cum agnum Dei circumſtantibus venire dixiſſet, ſubmiſſo animo: ego, inquit, a te ablui debeo, & tu venis ad me? Ego dignus non ſum, ut ſolvam corrigiam calceamenti tui, & tu ſupponis mihi ter ſanctum, & ſpiritibus almis honorandum caput? Ego ſervus, tu Dominus: ego homo, tu Deus. Quo tibi lavatio, qui mundiſſimus, qui ipſa munditia es? Tu plane agnus es, quia te nihil manſuetius, nihil mitius: ſed cæleſtis agnus, ſuper quo cæli aperiuntur, Spiritus ſanctus forma columbæ demittitur, vox patris magnifica exauditur. Succeſſit mox in loco deſerto per dies quadraginta cum abſtinentia a cibo & potione permanſio, & ſecundum eos dies cum diabolo dimicatio, quia eſurientem animadverterat. Ut ſe Deum approbaret, cibo tanto intervallo caruit: ut hominem, cibum appetivit. Triplex autem telum jecit in eum adverſarius dolis inſtructiſſimus: quorum primum fuit ventris, alterum ambitionis, poſtremum avariſſimæ cupiditatis. Audes adhuc (quid eſt autem, quod tu non audeas?) vendicare tibi, quæ tua non ſunt, & promittere illi, quæ illius ſunt? hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraveris me? O execrande, tu ut adorere? ut ad pedes tibi accidat ſupplex Dominus ac Deus tuus? dignus eras, qui in nihilum redires. A. Quem hic leo immanis non quærit, ut devoret? cujus ille ſaluti non ſtruit inſidias? E. Si reſiſtamus fortes in fide, turpiter aufugiet: non vincit niſi volentem: ſupervenit fortior, a quo perdomitus eſt. A. Armatura uteremur, optima adverſus impreſſiones

ejus, [illegible] univerſas vitæ Chriſtianæ rationes inſtituendas doctrina perfectiſſima, & uberrimi ſalutarium præceptorum fontes Evangeliorum libri. E. Summa Evangeliorum auctoritas. A. Quomodo? E. Cum Deus olim, quid a majoribus noſtris vellet, Prophetarum linguis uſus declaraſſet, noviſſime per filium nobis locutus eſt, qui hæc Evangelia, id eſt, nuntios exſpectatiſſimos apportavit. Filii Dei oratio quanta cum veneratione excipienda eſt? Nihil hac diſciplina præſtantius, utilius, conſummatius, atque omnibus modis divinius. A. Eandem factis quoque eximie confirmavit, ut non doceret tantum, ſed faceret: quin imo prius faceret, quam doceret. E. Eſt nimirum ita, ut dicitis. Laudat paupertatem, ſummiſſionem, manſuetudinem, juſtitiam, miſericordiam, & virtutes alias: at nemo eas tam abſolute præſtitit. Cujus paupertas inſignior, quam qui in bovili natus, cuique non ſuppeditavit, ubi caput reclinaret? cum tamen vulpeculæ luſtra ſua, & aviculæ colant nidulos ſuos. Quid ejus humilitate præclarius, qui effectus eſt vermis, non homo, & ludibrium hominum? quid eo manſuetius, qui ut agnus coram ſe tondente: ſic ille coram ſe occidente obmutuit? Quis quotidiana generis humani piacula, & doluit vehementius, & deflevit impenſius? Quis eo magis miſericors, qui tot miſeris tam volens ſubvenit? Fame afflictos pavit, claudos, mutos, ſurdos ſanavit, cæcis aſpiciendi facultatem, paralyticis priſtinum corporis nitorem habitumq; donavit, notas albicantium utiliginum manu admota deterſit, uliginoſa & turgentia hydropicorum

rum

Digitized by Google

rum viſcera ſanitatem nativam recipere juſſit, energumenos a dæmonibus expedivit, luce perfunctos in lucem reſtituit. Nemo adeo purus macularum, quam qui extra omnem culpam ſemper vixit, & humanorum delictorum nulla contagione fœdari potuit. Nemo ita pacis ſtudioſus, ut qui princeps pacis eſt appellatus, quique inter cælum & terram, inter Judæos & gentes, inter Deum & hominem placidiſſimam firmiſſimamque pacem compoſuit. Nemo in tanta morum innocentia tam probroſa tam æquo animo paſſus eſt. Dilexit inimicos, injurias ultus eſt benefactis, per noctes quam longe pro nobis patrem ſæpenumero precatus eſt: quorum ſalutis quam cupiens fuerit, labores & moleſtiæ, quas exhauſit, innumerabiles teſtantur. Quanto negotio, quam amanter ac diligenter per montes, per valles, per avia & invia, per terras, per undas ovem perditam requiſivit? Ob hanc a caſtello in caſtellum, a civitate in civitatem, a provincia in provinciam pedibus ambulavit: tot denique locos nullo equo aut mulo, nullo curru aut lectica uſus, cum fame, ſiti, æſtu, algore peragravit. Videamus, quæ illi gratiæ relatæ ſint. Curabantur a medico, & deterius ſe habebant. Illuſtrabantur a ſole, & tenebras malebant. Supra naturalem poteſtatem res ſtupendas perpetrabat, & magus audiebat. Pellebat ab obſeſſis dæmones, & ajebant, dæmonium habet. Peccantes increpabat, iter in cælum demonſtrabat planum, impoſtoremque dictitabant. Neminem flagitioſum averſabatur, & unus de eorum grege numerabatur. Edebat, bibebat invitatus,

&

Digitized by Google

& comedonem ac potorem vocabant. Vehementiſſima contentione animi ad populum concionabatur, & eum pro fanatico per ora traducebant. Quid plura? alias eum moliti ſunt comprehendere, & in cuſtodiam dare: alias lapidatione facta cogitarunt eum vita ejicere: alias de monte præcipitem agere; alias ut furioſum vinculis conſtringere: alias e ſynagoga conventuq; publico exterminare: nec requierunt, donec tormentis laniatum, patibulo ſuffixerunt. A. Quid retribuemus Domino pro his omnibus? Non fuimus tanti. E. Hæc, faxo, magis dicatis, ſi mortem inhoneſtiſſimam, & crudeliſſimam, quæque eandem proxime anteceſſerunt, ſtudioſius conſideraveritis. A. Fiat id adeo te duce & magiſtra. E. Progredientem me ecce remoratur, & attonitam in veſtigio conſiſtere cogit in monte ſancto inſuetum, nec ulli præteritis ſæculis viſum ſpectaculum: candididiſſimum, lucidiſſimum, omnino formoſiſſimum, diviniſſimumque ſpectaculum, quo Apoſtolis, & eorum poſteritati ad appetendam comparandamque futuram æthereis in ſedibus beatitudinem mirifice additi ſunt animi. Pulchritudo & ſplendor redivivorum corporum pars quædam parva erit quæſitæ & exſpectatæ felicitatis, hanc deguſtandam tribus diſcipulis in monte Thabor propoſuit. Quæ illis uſque adeo delectabilis fuit, ut ſe in terris verſari amplius non putarent, & continenter in illa voluptate ædificatis domunculis manere magnopere optarent. Quid autem dicemus, cum olim cœleſti civitate donati torrente voluptatum inundabimur? nonne altiſſimis clamoribus ingemina-

nabimus: Bonum eſt hic nos eſſe? Una ſtilla Petrum inebriabat, o quid ipſa flumina tunc facient? buccella de convivio tuo, bone JEſu, quod apparaſti diligentibus te, ita ſaturabat animam apoſtolicam, quid epularum illa varietas, ferculorumque cæleſtium magnificentiſſima multitudo? Hujus beatitatis dediſti mihi pignus, harum epularum imaginem & umbram teneo te ipſum, quamquam velatum: corpus tuum, quod mihi ad ſupera proficiſcens comedendum reliquiſti. Salvator mi, caro tua vere eſt cibus, & ſanguis tuus vere eſt potus. Hoc meum unicum fideliſſimumque ſolatium: hæc interim menſa mea adverſus eos, qui tribulant me. Totus a me diſceſſiſti, & totus mecum remanſiſti. Hic panis meus quotidianus, quem, ut quotidie proſit, quotidie accipio: & ſic tuo beneficio mores fingo meos, ut quotidie merear accipere. Judæi deſiderent ollas carnium Ægypti: illi poſtulent ſibi pepones, cepas, & allium: ego hanc alimoniam volo mihi eſſe perpetuam, quæ peccata dimittit, quæ averſas a recta ratione cupiditates conſopit, vires ad reſiſtendum flagitiis miniſtrat, ad ardua & difficilia ſubeunda exſuſcitat, virtutes auget, mentem facibus majoribus erga Deum inflammat, ad regiones immortalitatis poſt obitum evehit, A. Quam pie in cantico ſuo Theologus:

In mortem a diſcipulo
Suis tradendus æmulis:
Prius in vitæ ferculo
Se tradidit diſcipulis.
Quibus ſub bina ſpecie
Carnem dedit & ſanguinem:

Ut

Ut duplicis ſubſtantiæ
Totum cibaret hominem.
Se naſcens dedit ſocium,
Conveſcens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.
O ſalutaris hoſtia
Quæ cæli pandis oſtium:
Bella premunt hoſtilia,
Da robur, fer auxilium.

Et. In triumphali introitu in urbem Hieroſolymorum die, quem palmarum vocitamus, in eſu agni paſchalis, in lotione pedum, in ſermone ſuper cœnam, atque in via ad hortum trans torrentem Cædrorum habito, digna animadverſione inveniet, qui ſcrutabitur: ad extremum perfectiſſimumq; actum, ad Salvatoris irriſiones, contumelias, verbera, tormenta, ad teterrimam denique necem, & ſepulturam animo & cogitatione tota, cum acerrimo miſerationis & pietatis ſenſu nos intendamus. A. Quid faciamus aut libentius, aut ſalutarius? In vulneribus & morte Domini JEſu vertitur ſpes noſtra omnis. In his requies, ſecuritas, virtus, perfugium, vita & ſalus noſtra. E. Expandit in cruce brachia ſponſus meus, ut amplexetur me: inclinat caput, ut oſculetur me. Reficior, & permulceor amore gratuito & inexplicabili, qui tam multa, tam infanda, tam ſedate toleravit: crucior cauſis, ob quas ea omnia tolerata ſunt, & doloribus συμπάχω. Hæc in turbidis & ad voluntatem procedentibus rebus moderamina mea: in illis, ne preſſa ſuccumbam: in iſtis, ne elevata al-

tius

tius aſcendam, & caſu graviore decidam. Hæc cum aſſiduo volutem in corde, ſæpe etiam ore canto, chartis illino. Non requiro, ubi paſcat dilectus, ubi cubet in meridie: quando in penetralibus meis, in intimo pectore meo cubantem paſcentemque complector. Ibi contemplor ſudorem ſanguineum per corpus undique prorumpentem, & in humum defluentem, Judam maligniſſime oſculantem, cohortem perbacchantem, Salvatorem funibus & catenis arcte conſtringentem, valide percutientem, furenter huc illuc raptantem, trahentem, protrudentem. Subſequor mœſta in ædes Annæ Pontificis, inde ad Caypham, ab eo ad Pilatum, a Pilato ad Herodem, ab Herode rurſus ad Pilatum. Audio accuſationes mendaciſſimas, riſus effuſiſſimos clamores, inconditiſſimos, caput innocentiſſimum ad mortem flagitantium. Aſpicio iſtos velantes ejus oculos, illum in faciem pugnos impingentem: alios eandem conſpuicantes, aliaque in Regem meum contumelioſiſſime per ſummam petulantiam deſignantes. Obtueor virgis & flagellis conciſum, & purpureos per membra decurrentes rivulos: cerno coccinea chlamyde circumdari, ſpinis coronari, per ridiculum adorari, ſceptri loco tenentem arundinem, & eadem rapta de manibus verticem reverendum immaniter contundi. In hiſce tam atrocibus injuriis, tam exquiſitis pœnis nulla vel levis querimonia, nullum irritati & impatientis animi argumentum. Circumdederunt eum canes & vituli multi, tauri puingues obſederunt, quid non dicentes? quid non incæptantes, quid non facinoroſiſſime molientes? & placatiſſime fert omnia: quæ-

Digitized by Google

quæque præcepta virtutum dedit tot concionibus, eas virtutes omnes in ſe uno die quam perfectiſſime exprimit. Tandem homicida illi anteponitur, ab injuſto judice condemnatur, cum latronibus ducitur, ferreis clavis cruci affigitur, pro interfectoribus ſuis rogat, illis precatur a Patre veniam, a quibus adhuc accipit injuriam, matrem diſcipulo, diſcipulum matri tradit, fel & acetum guſtat, cum clamore valido & lacrymis excedit, militis haſta perfoditur, in alienum monumentum infertur. O quis mihi talia cogitanti ſenſus? imo potius quis conſenſus? O inſontiſſime agne! o dulciſſime juvenis! quidnam & quantum ſceleris conſciviſti, ut ſic odioſus & execrabilis fieres: ut excarnificatus inter ſceleratos nudus penderes? Nos peccavimus, tu pœnas luis immeritas. Propter ſananda vulnera noſtra tu vulneraris: ut nos vivamus, tu moreris. A. Sic ſic Abel juſtus ab invido fratre necatus: ſic Iſaac lignorum faſcem, quibus ipſe victima cremaretur, humeris bajulans ſacrificatus eſt: ſic agnus Ægyptius, agnus ſine macula jugulatus eſt: ſic ſerpens æneus exaltatus eſt. Jam Davidis ſub perſona in crucem ſublati lamentabiles voces exaudimus, & nimium vera ceciniſſe cognoſcimus. Omnes videntes me deriſerunt me: locuti ſunt labiis, & moverunt caput. Foderunt manus meas & pedes meos: dinumeraverunt omnia oſſa mea. Jam eventus tuam, Eſaia, vaticinationem confirmat. Ecce tibi illum, de quo dixeras: non eſt ei ſpecies neque decor. Jam nunc o Hieremia accede ad montem Calvariæ, & iterum iterumque illud tuum flebili clamore perſona: O vos omnes, qui

qui tranſitis per viam, attendite, & videte, ſi eſt dolor, ſicut dolor meus. Sancti Prophetæ, qui tot ante ſæculis hæc vidiſtis, & prænunciaſtis, adeſte, quæſumus, & quæ aguntur, conſiderate, & præſentes oculis auribusque diſcite, nec minimum quippiam omiſſum de oraculis veſtris ad rem conferendis. E. Merito hunc in modum Hieremias. Si enim Salvatori ſola imminentium tormentorum cogitatio tantam acerbitatem creavit, ut grumos ſanguinis per artus extorqueret: qualem & quantam ipſam tot immaniſſimorum cruciatuum perpeſſionem fuiſſe opinabimur? Ah! nulla pars corporis a dolore relicta eſt libera. A. Intelligimus. Nam pedes manusque clavis terebratæ, caput ſpinis aculeatiſſimis indutum, & arundinis ictibus conquaſſatum, facies ſputorum ſorditie deformata, etiam lingua fellis hauſtu cruciata, totum corpus flagris dilaceratum eſt. E. Ipſa porro corporis conſtitutio, & habitus longe, quam aliorum, perfectior & temperatior, ideoque majore vi ſentiendi præditus, ad exaggerandam tormentorum magnitudinem momentum addebat non modicum. Animus quanta mœſtitudine cumulabatur, quo cruciamento lacerabatur ex eo, quo omnium generum ordinumq; mortales contra ſe conſpiraſſe videbat? Crux, cum ea non niſi nocentiſſimi & ſacrilegiſſimi afficerentur, præter acerbitatē extremi dedecoris erat ignominiæq; pleniſſima. Veruntamen Deo ita viſum, ut inde vita exiſteret, unde mors prodierat: & quo telo perempti jacebamus, eodem perimeretur, qui peremerat. Præterea non defuerunt cæleſtia ſolatia iis, qui Dei cauſſa

dati ſunt aliquando in ſupplicium, & quamvis diro genere mortis conſumpti: at Chriſti poculum meriſſimæ fuerunt amaritudines. Atque hac eum velut procella intolerandorum dolorum obrui, eo fuit indignius, quod non ſolum non meritus, ſed neque coactus, volens autem hæc ſuſtinuit, ipſeque locum & tempus his rebus elegit: quo quidem ad permovendos animos humanos nihil æque valet. Neque enim illuſtre beneficium ejus numerandum eſt, qui pro alio dura patitur, non quia voluerit, ſed quia effugere non potuerit. At vero qui duriſſima quæque, ipſamq; necem, quam vitare poterat, ſolo alterius nomine perfert, hic omnem, etiam gratiſſimo habendæ, quid dicam referendæ? gratiæ facultatem eripit. Deinde quod conditor pro natura condita, Dominus pro mancipiis, pius pro impiis, Deus pro hominibus morti ſe obtulit. Quo minus mirandum eſt, ſi mutæ quoque res, & ſenſibus orbatæ interitum procreatoris ſui luxerunt. Expalluerunt aſtra: fugit hoc ſpectaculum ſol aureus, & vultum ferrugineo amictu contexit: dies in noctem conceſſit: terribili fremitu totius terræ concuſſum eſt ædificium: elementa turbaverunt: ſaxa quaſi doloris vim non ferentia crepuerunt: tumulis apertis cadavera redeuntibus animis jam olim efflatis prodierunt. Quæ majora commiſerantis naturæ indicia requirimus? A.

Arbor decora, & fulgida,
Ornata Regis purpura,
Electa digno ſtipite,
Tam ſancta membra tangere.

Bea-

Digitized by Google

Beata cujus brachiis
Pretium pependit ſæculi,
Statera facta eſt corporis,
Tulitque prædam tartari.

E. Ave, o crux! cui tam inſigne decus tantamque gloriam membra Domini contulerunt. Tu platano umbroſior, cedris celſior, cypreſſo odoratior, lauro ſemper virentior. Omnibus lignis paradiſi tu lignum pulchrius & fructuoſius. Tu revera arbor vitæ: tu arbor ſcientiæ boni & mali, viſu ſpecioſiſſima, guſtatu longe ſuaviſſima: quæ per orbem univerſum aſtris micas ſplendidius, celebrarisque a cœlitibus & hominibus. In te vita moriens omnium mortem morti dedit. Tu ſublimis conſpiciere, & gemmis rutilantior, cum ſupremo die ad judicium gentes humanæ convocabuntur: atq; ut ovibus incredibilem lætitiam, ſic hædis triſtitiam & lamentationem afferes. A. Adoramus te Chriſte, & benedicimus tibi, quia per ſanctam crucem tuam redemiſti mundum.

E. *Crux fidelis inter omnes,*
Arbor una nobilis.
Nulla talem ſylva profert
Fronde, flore, germine.
Dulce lignum, dulces clavos,
Dulce pondus ſuſtinens.

A. Fuit ſane mœſtiſſimus ille dies, quo ſol verus occubuit, & debet Chriſtianis ejus anniverſaria reditio renovare ſacratiſſimæ mortis hujus tormentorumque memoriam. A. Verum tertius ab eo quo

inferis ſpoliatis, anima denuo conjuncta cum corpore, triumphator exſurrexit, & ad ſuperas oras revenit impatibilis ac immortalis, plauſu magno & gratulatione ſemper excipiendus eſt. Stravit Samſon plures occidens quam vivus. Emiſſus eſt e vinculis Joſeph. De ventre ceti emerſit Jonas. Per mare populus excuſſo jugo ſervitutis ſicco pede Moyſis ductu tranſivit. Heliſæus puerum Sunamitidis exanimatum, denuo (ut ſic dixerim) animavit: ejus mortui corpus aliud mortuum a mortuis excitavit. A. Quid Judæa profeciſti, cum doctorem & magiſtrum tuum perdidiſti? Et vos, o Pontifices! cur ejus ſepulchro cuſtodes appoſuiſtis? qui clauſo materno utero exivit, hunc vos teneri inter ſaxa poſſe exiſtimatis? & qui aliis ad vitam reditum indulſit, ſemet in vitam reducere non poterit? Da Caipha pecuniam militi: jube mentiri: licet tibi, quod libet: fas tibi omne nefas. E. At vero ſi in terris Chriſtus reſtitiſſet, in ipſo hominis aſpectu omnis hæſiſſet noſtra cogitatio, & humana quadam benevolentia eum coluiſſemus. Itaq; cælum aſcendit, effecitque, ut, quem ante oculos amplius non habemus, hunc ut Deum quoque diligamus, & veneremur. Aſcendit autem ſua vi & poteſtate: non curru vectatus, ut Elias: & a Deo patre ſumma eſt affectus dignitate, quam ut explicemus, ad ejus dexteram Filium ſedere dicimus. Maxima vero bona hinc ad genus hominum confluxerunt. Donis donati ſumus plurimis & maximis: patronum ac deprecatorem apud Patrem habere cœpimus, qui & locum ſuis domiciliaque parat. Hæc ſumma quædam & ſpicilegium eſt vitæ mor-

tis-

tisque JESU Chriſti, o fideliſſimæ animæ! cujus meditationem multis rationibus mihi utiliſſimam, jucundiſſimamque experior, eamque unicuique veſtrum in amoribus eſſe quam maxime vos diligo, tam maxime concupiſco.

ANNOTATIONES.

FIDELES ANIMÆ) *Doctoribus rei Chriſtianæ fideles ſunt, qui Chriſtum induerunt, ut loquitur Apoſtolus: qui Chriſtum profitentur, cujus fidei ſe ſuaq; omnia commiſerunt: dicti a fide, quæ vox rurſum aliud eſt iisdem, quam literis civilibus, quibus eſt dictorum conventorumq; conſtantia & veritas, appellata ex eo, quod fiat quod dictum eſt. Sic Cicero 1. Off. Hinc fidelis & infidelis aliam vim habent his, aliam illis. Turca aut Indus non eſt illis fidelis, quia non eſt Chriſto initiatus, non eſt ſacris Chriſtianis imbutus, & ita infidelis. Iſtis autem hoc ipſo dicitur fidelis, ſi fidem præſtat ac ſervat: infidelis, ſi non ſervat. Hæc notio cum priore conjungi poteſt, & nos utroque modo fideles animas accipi volumus: quæ inquam, non ſolum Chriſto nomina dederunt, ſed etiam conſtanter in ejus & Eccleſiæ cultu ſe gerunt, & ſtant promiſſis.* SUPER NIHILUM FUNDANTI) *Super quonam terra ſit fundata, quo fulciatur, cui innitatur, aëri, an aquæ, an alicui demum corpori ea ſolidiori, vetat inquirendum pulcherrima diſputatione D. Baſilius Homil. 1. in Hexam.* ALIA SIMILITUDO AB IGNE E LUCE) *Hanc proponit Damaſcenus de fide orthod. lib. 1. cap. 9.* ORTU FULGENTISSIMI SIDERIS) *Magnifice de hac*

Digitized by Google

ſtella prædicat D. Ignatius epiſtola ad Epheſios, quem locum cur non deſcribam? Ἀςὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσιν αὐτόν: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄςρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σεληνίνη, χορὸς ἐγίνοντο τῷ ἀςέρι. αὐτοῦ δὲ ἦ, ὑπερβάλλων αὐτοὺς τῷ φανῷ ταραχή τε ἦν πόθεν ἡ καινότης φαινομένη. *Stella fulſit, ſplendore exſuperans omnes, quot quot ante fuerant. Lux enim illius innenarrabilis erat, & ſtuporem incuſſit omnibus aſpicientibus rei novitas. Omnia autem reliqua aſtra una cum ſole & luna chorus fuere ſtellæ illius: ea vero claritate ſuperabat omnes. Turbabanturque unde prodiret hæc quæ apparebat novitas.* AD HOC REFERUNTUR CÆTERA NOMINA) *De nominibus atque adeo de reliquis ad filium Dei pertinentibus myſteriis Lactant. a cap. 6. lib. 4. ad cap. 33.* DIOMEDIS, ET BUSIRIDIS) *Ille Thracum Rex, equabus ſuis mactatos hoſpites objiciebat. Qui rumor unde ortus, docet proverbium, Diomedea neceſſitas. Hic Ægypti Rex eoſdem immolabat: interemptus eſt ab Hercule, cum etiam eum voluiſſet occidere. Virgil. 3 Georg.*

> *Omnia jam vulgata: quis aut Euryſtea durum,*
> *Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?*

Ubi Servius. Illaudati participium eſt, pro nomine: ut ſit illaudabilis, non qui laudatus non ſit, ſed qui laudari non meruit, ut eſt illud in 7. Dives inacceſſos ubi ſolis filia lucos: pro, inacceſſibiles: non quos nullus acceſſit: ſed ad quos accedere nullus debeat.

Enco-

Encomium hujus, oſtentandæ eloquentiæ & ingenii ſcripſit Iſocrates. Atreus Thyeſtæ fratri liberos ejus a ſe contrucidatos & coctos in cœnam appoſuit, ob adulterium vindicandum. Introducebatur in tragœdia oculis trucibus ſemper. Hinc de torvo truculentoque aſpectu adagium: Atrei oculi. Horat. ad Piſon.

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus.

Phalaris Agrigentinorum tyrannus, in taurum æneum vivos includebat, quos ſubjecto igne torrebat, ex eorumque clamore velut mugitu quodam mentem ſatiabat. Hunc taurum, exuſto primum in eodem artifice ipſius Perillo, Delphos miſit, ut Phœbo dicatus, in ejus templo reponeretur, monumentoque eſſet, & artis exquiſitiſſimæ, & inventi crudeliſſimi, & pœnæ merito in auctorem converſæ. Sed Delphi munus a tyranno aſpernati ſunt. Vide proverb: Phalaridis imperium. Idem eſt φαλαρισμός. *Mezentius Rex Etruſcorum, cujus ſævitiam & immanitatem Virgil. exponit in 8. Æneid. his verſibus:*

Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? dii capiti ipſius, generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora
(Tormenti genus) & ſanie taboque fluentes
Complexu in miſero longa ſic morte necabat.

OCCURRIT TUM VIRGINITAS) *Cum tot & tam admirabiles occurſus evenerint, haud inepte illa Eccleſiæ Catbolicæ lumina Joannes Chryſoſtomus, Gregorius Nyſſenus, Cyrillus, cæteri Græcorum doctiſſimi Pontifices, huic diei υπα τὴν nomen dixerunt, occurſum ſcilicet. A noſtris, ad Virginem & legem magis reſpicientibus, Purificationis dies nominatur.* URBES PLURIMÆ SUNT ÆGYPTI) *Oppida inſignia & urbes olim in Ægypto numeratas ultra octo & decem millia, ad ſuam ætatem manſiſſe amplius tria millia narrat Diodorus lib. 1. cap. 3.* SUPERSTITIOSISSIMORUM MORTALIUM) *De hujus populi ſuperſtitionibus Gyrald. de Diis gentium, Syntag. 1. in extremo, & alii. Clem. Alexand. Ægyptios animalia muta venerantes, Græcis adulteros, turpiſſimisque flagitiis coopertos odorantibus præfert, Protrept. ad Gentes.* VIRGO QUIDEM LANA FACIENDA) *Oleam facere, eſt ex ea oleum facere: ſic lanam facere, eſt lanam operi impendere, & ex ea aliquid facere. Sic aurifex dicitur qui aurum facit, id eſt, qui ex auro opus facit. Poſſum & vetus epitaphium citare in hanc rem, in cujus poſtremo carmine eſt, lanam fecit. Sed id totum antiquitatis, ſuavitatis, & venuſtatis cauſſa apponam.*

Hoſpes quod deico paullum eſt, aſta, ac pellege.
Heic eſt ſepulcrum hau pulcrum pulcrai fæminæ:
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suom mareitum corde dilexit ſovo.
Gnatos duos creavit, horunc alterum
In terra linquit, alium ſub terra locat.

Ser-

Digitized by Google

Sermone lepido, tum autem inceſſu commodo.
Domum ſervavit, lanam fecit, dixi: Abei.

Apud Nonium, verbo Putare. lana depenſa eſt pondere certo juſtoque penſa, putata, purgata. De labore muliebri perſimili Terent. And.

Primum hac pudice vitam, parce ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans.

Et Virgil. 8. Æneid.

Cui tolerare colo vitam, tenuique minerva.
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes.
Noctem addens operi, famulosque ad lumina longo
Exercet penſo: caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.

TRIPLEX AUTEM TELUM) *De hac triplici petitione, machinationeque Satanica D. Ignatius epiſt. ad Philippenſes, ubi juſtiſſima indignatione concitatus, illa verba,* SI CADENS ADORAVERIS ME, *quantum poteſt, execratur, &* τὸν πειράζοντα *condignis cognominibus cumulat.* καὶ πῶς ἐκ ἔφριξας τοιαύτην φωνὴν κατὰ τȣ̃ δεσπότȣ προήκασθαι? ὢ πάντων πονηρῶν πνευμάτων πονηρότερον ἐκ κακοινοίας πνέυμα, *&c.* SUPRA NATURALEM POTESTATEM) *Vitruvio lib. 9. cap. 4. naturalis poteſtas eſt natura. Namque in his locis, inquit, naturalis poteſtas ita architectata eſt. Quo genere circuitionis utitur Lucretius lib. 5. & ferri poteſtatem pro ferro, plumbi poteſtatem pro plumbo dicit. Turneb. lib. 22. cap. 29* ADDITI SUNT ANIMI) *Animos numero multitudinis vocant latini vehementiam, confidentiam, audaciam,*

 fero-

ferociam, impetus, acrimoniam animi. Inde addere, facere alicui animos, tollere animos. Valet idem quod Græcis θυμός. CUM LATRONIBUS DUCITUR) *Hoc verbo, ducere, utebantur antiqui proprie in condemnatis, in addictis, in iis, quibus a magiſtratu manus injecta eſſet. Terent. ducent damnatum domum. Cic. in Rull. Ego is Cos. qui concionem metuam? qui trib. pl. perhorreſcam? ſæpe & ſine cauſſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi trib. pl. duci juſſiſſet? In XII. tab. Aſt qui in dicendo jure vim addicit, ſecum ducito. Et notum eſt verbum illud uſitatum in auctionibus, ducas licet. Sic lib. 2. accuſat. ſi petit, ducas. Nam id exagitat in Verre Cic. quod cum debitores, qui ſolvendo non erant, a creditoribus domum duci ſolerent, Verris juſſu interdum petitores a debitoribus ducerentur. Quin & genus illud loquendi, quo quis uxorem domum ducere dicitur, a coemptione ortum puto. Hæc in 1. Catilinar. Muretus. Facit huc exemplum quoddam facetiarum, earum, quæ poſitæ ſunt in verbis, quod & inopinatum habet & ambiguum. Ut apud Nævium videtur eſſe miſericors ille, qui judicatum duci videns, percunctatur ita: Quanti addictus? mille nummûm. Si addidiſſet tantummodo, ducas licet: eſſet illud genus ridiculi præter exſpectationem: ſed quia addidit: Nihil addo, ducas licet: addito altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, ſalſiſſimus. 2. de Orat.*

PROGYMNASMA QUARTUM.

Sacroſanctus Spiritus Paraclitus.

MINORES, MAJORES.

MINORES. Quinam, & quales, & quanti ſunt effectus Spiritus ſancti? MA. Præcipui, & maxime proprii ſunt, quæ ſeptem dona ſolemus uſurpare, quibus eorundem contraria penitus profligantur. MI. Quo tandem pacto profligantur? MA. Timorem Domini largitur adverſus ſuperbiam, pietatem contra obſtinationem, ſcientiam contra ignorantiam, fortitudinem in locum timiditatis, conſilium contra temeritatem, intellectum contra hebetudinem, poſtremo ſapientiam adverſus ſtultitiam. MI. O amplectenda dona! O nullis, quam his temporibus magis neceſſaria dona. Nunc quippe humano genere nihil ſuperbius, nihil obſtinatius, ignorantius, timidius, audacius, hebetius, ſtolidius. MA. De ejusdem donis agens Paulus epiſtola priore ad Corinthios, ſic ait: *Diviſiones vero gratiarum ſunt: idem autem ſpiritus. Et diviſiones miniſtrationum ſunt: idem autem Dominus. Et diviſiones operationum ſunt, idem vero DEUS, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem*, & quæ deinceps ſequuntur, quæque in ea ad Galatas recen-

cenſentur. Sed effectuum donorumque varietas, multitudo, præſtantia ex nominibus quoque eidem a ſacra præſertim ſcriptura tributis cognoſcitur. MI. De nominibus ergo, ſi vobis placet, erudiamur. MA. DOMINUS in ſymbolo Patrum dicitur: quo quidem declaratur, quanto angelis ſuperior ac excellentior ſit: qui cum ſint nobiliſſimi ſpiritus, a Deo conditi, omnes tamen ſunt adminiſtratorii, miſſi propter eos, qui hæreditaté capiunt ſalutis. In eodem VIVIFICANS, quod anima hominis cum divina mente conſociata vitam magis vitalem vivit, quam corpus, dum animæ præſentia regitur, ac ſuſtinetur. Et quia ſanctæ litteræ iſtam animi cum Deo conjunctionem Spiritui ſãncto adſcribunt, rectiſſime vocari ſpiritum vivificantem, non eſt, cur dubitemus. Dabo vobis ſpiritum, & vivetis, eſt apud Ezechielem. Vocatur prætereaDONUM, quod vocabulum in eo poni intelligimus, cum aliquid benigne & gratis, nulla ſpe remunerationis in alium confertur. Quæcunque autem beneficia a Deo nobis tributa ſunt (quid autem ille non eſt largitus?) ea gratuito, Spiritus ſancti conceſſu ac munere tributa ſunt. A Davide nominatus eſt SPIRITUS RECTUS, & SPIRITUS PRINCIPALIS, quoniam facit, ut nihil niſi rectum, honeſtum & ſanctum expetamus, & per eundem animus noſter cupiditates, reliquaſque perturbationes imperio regit, & liber rectam rationem Deique præcepta ſequitur. Zachariæ eſt SPIRITUS GRATIÆ ET PRECUM, Ezechieli AQUA MUNDA. Salvatori SPIRITUS VERITATIS, PROMISSUM PATRIS, DIGITUS DEI,

IG-

IGNIS, FONS VIVUS, SEU FONS AQUÆ SALIENTIS, VIRTUS DEI. Paulo SPIRITUS ADOPTIONIS, Joanni UNCTIO. Silemus alia multa. Illud unum jactatiſſimum, præque omnibus gratiſſimum eſt, quo aliquoties in ſacro Evangelio cohoneſtatur, PARACLETUS, latine Conſolator. Revera enim DEUS eſt totius conſolationis, qui nos in omni rerum adverſarum moleſtia & deſperatione conſolatur. MI. Haud videtur dubitandum, quin ille in rebus incommodis præſto nobis ſit, ut eas æquiore animo perferamus: & eſt tam enervata per ſe, infirmáque natura noſtra, ut fortunarum naufragia boni conſulere, injurias nihil pendere, tormenta excipere, mortem denique ipſam in quamvis bona cauſſa oppetere non poſſit, niſi ejus vi confirmata ante, & corroborata fuerit. Veni, eja veni ſancte Spiritus, & te noſtris implica pectoribus. Tu levamen oppreſſorum, tu ſolamen miſerorum. Dulcis hoſpes age veni, dulce refrigerium. MA. Sapientiſſimus, hominumque amantiſſimus eſt hic ſpiritus, qui e paſtoribus ovium citharœdos, cantu ſuo impuros ſpiritus abigentes, & reges efficit, ut Davidem. E caprariis ſicommoros vellicantibus Prophetas, ut Amos. Ex adoleſcentulis presbyterorum judices, ut Danielem. Ex piſcatoribus Apoſtolos, hoc eſt, hominum univerſorum piſcatores, & principes orbis, ut Petrum, & Andream, Jacobum, & Joannem, & alios. E publicanis Evangeliſtas, ut Matthæum. E perſecutoribus defenſores, ut Paulum. Quales invenit Apoſtolos? quales reddidit? Qui prius frondium crepitu terrebantur ut lepo-

lepores, ubi hoc igne calefacti, & hac aqua perfuſi, & iſto unguento perliti ſunt, nullius periculi magnitudinem, nullius lethi atrocitatem in Chriſtiana cauſſa perhorruerunt. Per ferrum & flammas, per beſtias & undas, per quævis dictu horrida ad juſtitiæ coronam contenderunt. Cum eſſent idiotæ, de divinis humaniſque rebus cum ſtupore audientium diſſerebant. Cum nullas adhuc regiones peragraſſent, omnium gentium linguis cogitata mentis eloquebantur. Cum ignoti eſſent & abjecti, erant Regibus & Imperatoribus terrori. Muſto pleni in re tam nova & inuſitata dicebantur Apoſtoli. Sane pleni, ſed cæleſti muſto, vino novo, miſſo in utres novos. Quo muſto illi etiam venas inflati apparent, qui exeunt e terra & cognatione ſua, patriam, parentes deſerunt, mundum ſibi, ſeſe mundo crucifigunt. Honores deſpiciunt, contemptu proinde ut honore lætantur, paupertatem reputant opulentiam, voluptates corporis peſſundant, inediam epulis, vigilias ſomno, & omnino caducis, quæque ſub ſenſus venire poſſunt, æterna, & quæ cogitatione nulla informantur, longiſſime anteponunt. Hoc merum biberunt, quibus irrequietum contra vitia certamen ſumma eſt jucunditas: quibus ob amorem JESU CHRISTI vilia & deſpecta placent, pretioſa & magni æſtimata diſplicent. Qui inimicos charitate, & male de ſe merentes benefactis proſequuntur. Hoc vino madebant martyres, quando ad cruciatus veluti ad convivia læti & alacres ibant, ſpernentes facultates, matrum, filiorum, uxorumque lamenta,

ty-

Digitized by Google

tyrannorum minas juxta ac promiſſa nihili pendentes. Hæc animis defigite, o filii ac nepotes noſtri, quotidieque ſpiritum hunc bonum a Patre cæleſti rogatote.

ANNOTATIONES.

DULCIS HOSPES AGE VENI) *Eſt liber Philonis, cujus inſcriptio, de Cherubin, ex eo nonnulla de hoſpitio divinitati in animis parando hic inſuam.* Si enim, quoties reges excipiendi ſunt, magnificentius excolimus ædes proprias, nihil negligendo, quod ad ornatum pertineat: ſed omnia benigne ac liberaliter adhibemus, ut hoſpitium quam jucundiſſimum reſpondeat dignitati hoſpitis: regum regi, & hujus univerſi rectori DEO, comitatis & humanitatis cauſſa dignato ſuam creaturam inviſere, & a ſummo cælo ad terram, ut generi humano beneficia ſua conferret degreſſo, qualem tandem domum oportet inſtrui? Abſit enim, ut lapideam, ligneamve, quod vel dictu nefas eſt. Nam etiamſi tota terra aurum, aut ſi quid auro pretioſius, repente fieret, moxque per opificum artes in porticus, veſtibula, aulas, areas, ædesque ſacras impenderetur, ne ſcabellum quidem ejus pedibus poſſet fieri. Dignum tamen eo domicilium anima eſt, modo ſit idonea.

PRO-

PROGYMNASMA QUINTUM.

Divinæ Collaudationes.

JUVENES, ET VIRGINES, SENES CUM IUNIORIBUS LAUENT NOMEN DOMINI.

I. COETUS pudici floridarum Virginúm,
Quibusque cani jam ſparſerunt tempora,
Dein vos, quibus adbuc ævi ſanguis integer,
Suoque ſolidæ vires adſunt robore,
Venite, cælo oculos aureſque tollite,
Pernoſcite rem miris modis mirabilem.
Sedes per ſuperas, regna per ſtellantia
JESSÆUS *vates gemmis auroque duplicem*
Geſtans coronam, & digitis nervos increpans
Serenus graditur, longa ducens agmina
Puerorumque puellarumque radiantia,
Sertis purpureis, candidiſque veſtibus
Citbariſque præditorum, & ſtrepitu amabili
Hymnos æterno regi perſonantium.
V. *Spectaculum ſpectamus diviniſſimum,*
Auditum & imbuunt moduli ſuaviſſimi.
Mens afflata calet, venis ſe Deus inſerit.
Sociemus cantum cantibus cæleſtium.
S. *Noſtram quoque ad veſtram adſcribite ſententiam,*

Te-

Τρισάγιον numen cohoneſtemus laudibus:
Divumque regnatorem, hominumq; principem
Mortalis quantum lingua prædicaverit,
Tantum conemur prædicare, & amplius
JUN. Laudationis plures adhibere ſocios
Æquum eſt: namque Deo laudem debent omnia,
Quæcunque ſuo natura complexu tenet.

V. Mentes beatæ, qualibet
Concretione liberæ,
Quas mundi in ipſo exordio
Communis auctor conditas
Novem diremit claſſibus:
Tum quotquot eſtis cælites,
Per fata jam terreſtrium
Vinclis levati corporum,
Meritaque adepti præmia:
Dicamus almo numini
Ampliſſimum præconium.
Orbesque vos Olympici,
Tu fons diurni luminis,
Tu tacita noctis arbitra,
Et vos coruſcæ lampades,
Fundamus electum melos,
Deo feramus inclytas
Laudes, honores, gloriam.

S. Sub cælis duo bis corpora maxima,
Unde exorta ferunt corpora cætera:
Grando, ros, pluviæ, cum glacie nives:
Et cum frigoribus fulgura, fulmina,
Venti ſylvifragi, marmoreum gelu,

Tempeſtas violens, & tepor, & calor,
Ipſum perpetuis pſallite laudibus.
JUN. *Omnia per magnas labentia flumina terras,*
Sylvæ, nemoraque frondea,
Cunctaque mobilibus pometa interflua rivis,
Atque arborum mille ſpecies,
Pinguia camporum, & pubentes gramine valles,
Et flos, & herba multiplex,
Aſſiduo inſiſtant magnum celebrare Tonantem,
Laudare & effuſiſſime.
I. *Nec vos ſilere numinis ſacri decus*
Alumni aquarum condecet.
Nec vos, quæ humo ſubmiſſo dente largiter
Tondetis avido pabula.
Volatile genus omne, modulemur Deo
Nova ſemper & nova cantica.
Huic ſceptra reges turgidi, huic potentiam,
Auctoritatem Præſides:
Huic jura veſtra judices concedite,
Regi omnium juſtiſſimo:
Ejusque nomen proſequimini mentibus
Caſtiſſimis, gratiſſimis.
Urbes, & arces, caſtra, propugnacula,
Cumque oppidis provinciæ,
Populique, gentesque, & fruentia ſpiritu
Divinitatem concinant.

CHORI QUATUOR.

V. *Barbita jungantur crotalis, & tympana cornu,*
Tibia ſambuca, lyra, buccina cymbala ſiſtris,
Et

Digitized by Google

Et chorus, atque chorus noſter veſterque viciſſim
Hymniſonas, juvenes, jactent ad ſydera voces.
I. *En agedum, en alterna vocant ad carmina nymphæ:*
En ſecum meditantur, habent, quo vincere poſſint.
In medio palma eſt, animos contendite veſtros,
Cælitum Rector, quænam te digna canemus?
Par tibi laus nullo, DEUS, *o Deus! editur ore.*
S. *Nos quoque vobiſcum, quorum conſtantior ætas,*
Alterna cupimus, ſi fas, certare Camœna.
Omnipotens genitor, quo te cumulemus bonore?
Ad tua ſexcentis opus eſt encomia linguis.
Major bonore Deus, & inenarrabilis unus.
JUN. *Si ſedet hoc animo collatis prælia ſignis*
Tentare, & numeris ſacratum urgere laborem.
Dicite longævi, nos reſpondere parati.
Plurima dixeritis, linquetis plurima nobis.
Major bonore DEUS, *& inenarrabilis unus.*
V. *Qua roſeos ſol jungit equos, qua mergit in undas*
Aurea terricolis portantes lumina currus,
Nota DEI *virtus, clarum & memorabile nomen,*
Quod nec terra capit, ſpatioſa nec atria cæli.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.
I. *Omnia divino quondam ſunt condita nutu,*
Omnia divino ſunt conſiſtentia nutu,
Divinus rerum moderatur ſingula nutus,
Divino penitus procedunt omnia nutu.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus, editur ore.
S. *Hic ſapiens, verus, juſtus, bonus, atque benignus,*
Contractas hominum faciliſque remittere culpas,

Et miſeros miſerari, humilesque audire paratus,
Solari mæſtos, ruituris tendere dextram.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.
JUN. *Regale ad ſolium ſolet ille vocare modeſtos,*
Frangere præfractos, & debellare ſuperbos,
Manſuetos curat mirando incenſus amore,
Sævit in ingratos, iracundosque repellit.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.
V. *Quam dulcis Dominus ſeſe quærentibus? o quam*
Blandula ſunt noſtras quæ verba ſuſurrat in aures.
Illius amplexus, illius & oſcula nobis
Contingant, ſeu vita manet, ſeu vita recedit,
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.
I. *Laudemus Dominum, veneremur, & admiremur,*
Viribus & totis, & totis ſenſibus illum,
Pectoribus totis, & plus quam noſmet amemus.
Laudemus ſeu vita manet, ſeu vita recedit.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.
S. *Felices, quicunque Dei mandata faceſſunt:*
Felices, in eo qui ſpes defigere gaudent:
Felices, ab eo exſpectantes uſque ſalutem:
Felices nimium, quibus omnia in omnibus ipſe eſt.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.
JUN. *Ætherei donec magnis anfractibus orbes*
Volventur, noctemque dies formoſa ſequetur,
Et patres, natosque, & qui naſcentur ab illis,
Et matres, natasque Deum memorare juvabit.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.
V. *Oſſa, artusq; mei, præcordia & ipſa loquantur,*
Cæli-

Digitized by Google

Cælicolumque Patri laudes & carmina promant.
Quæcunque in me ſunt, o fiant omnia linguæ,
Admiranda operum divinorumque profantor.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.
I. *Ne ſinite ex animis elabi commoda veſtris*
Mortales, quibus ille Deus, Deus ille deorum
In vos ſæpe ſuum eſt clare teſtatus amorem:
Et quales quales meritis perſolvite grates.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.
S. *Pectoribus promptis divina capeſſite juſſa,*
Juſſa Dei, veniat donec pars ultima vitæ.
Omne bonum Deus eſt, cujus ſtant omnia verbo,
Quem metuunt freta, terra, polus, manesque profundi.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus:
JUN. *Latior eſt terris, cælo ſublimior extat.*
Omnia plena Deo, *cælum, mare, tartara, tellus:*
Qui potis in nihilum tantas convertere moles,
Et potis e nihilo ter centum fingere mundos.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.
V. Sive *Deum canimus, cantu nil ſuavius illo:*
Sive Deum loquimur, verbis nil dulcius illis.
Jucundum eſt, audire Dei venerabile nomen.
Jucundum eſt, imisque Deum verſare medullis.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.
I. *Lucidior ſole eſt, & flore fragrantior omni,*
Pulchrior & luna eſt, & ſtellis purior ipſis,
Supra aurum, gemmasque Deus, viridesque ſmaragdos:
Et pretium pretiorum, & mundi ſolus opum Rex.
Par tibi laus nullo, Deus, o Deus! editur ore.

S. *In noſtros Deus, in noſtros illabere ſenſus:*
Eja tuos gelidis accende in cordibus ignes:
Diſcute luce tua terram, caliginis umbram.
Eſurieſque ſitiſque Deus te noſtra requirit.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.
JUN. *Felices animæ, quibus extra hunc omnia ſordent.*
Quæ deſideriis nocturnis atque diurnis
Hunc ſolum exoptant, ſolo oblectantur in illo:
Atque ita præcipiunt, quæ ſolis nota beatis.
Major honore Deus, & inenarrabilis unus.

ANNOTATIONES.

DIALOGUM *hunc, quo certatim Dei laudes accumulantur, carmine, quam pedeſtri oratione præſtabat componere: tum quoniam eas numerorum concinnitas, & artificioſa illa verborum concluſio dulciores facit: tum quia plus feriunt animum, atque in eum deſcendunt altius, quæ certis devincto pedibus, quam quæ ſoluto ſermone produntur: quæ quidem nos ut conſequeremur elaboravimus. Teſtis dictorum noſtrorum prudentiſſimus & graviſſimus Seneca, cujus locum ex epiſt. CVIII. ſubnectam.* Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore noviſſime exitu effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minuſque percutiunt,

quam-

quamdiu ſoluta oratione dicuntur. Ubi acceſſere numeri, & egregium ſenſum aſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur, &c. *Iſocrates præterea in Evagora tantam ineſſe in verſibus, & numeris poeticis venuſtatem ſcribit, ut quamvis neque verba poematum neque ſententiæ præclaræ fuerint, ipſa tamen concinnitudo numerorum, aptæque dimenſiones demulceant auditores. At nos lectores demulcere ſtuduimus, &, ut ſperamus, neque verba nimium abjecta, neque ſententias parum egregias adhibuimus: ſiquidem ex hymnis Davidicis pleraſque mutuati ſumus. Jam quod quatuor perſonarum genera huic dialogo dedimus, in eo ipſo ſanctiſſimi vatis auctoritati paruimus: qui cum in divinis prædicationibus omnem propemodum pſalmodiam ſuam conſumat, & res quaslibet ad Deum collaudandum frequenter invitet, hoc ipſum quodam loco dulciter præcepit. Hortatur etiam nos eloquentiſſimus Philo lib. de plantat. Noë, ad gratias, & laudes Deo depromendas, his verbis quæ ſtudioſis literarum imprimis commendaverim.* Nihil eſt Deo magis proprium, quam benefacere: nihil item creaturæ, quam gratias agere, cum præterea nihil rependere valeat. Nam ſi quid aliud retribuere voluerit, id inveniet jam ante non ad creaturæ offerentis, ſed ipſius omnium creatoris poſſeſſionem pertinere. Ergo quia didicimus unum ſolum opus nobis competere ad honorem Dei faciens, videlicet gratiarum actionem, eam ſemper & ubique meditemur, tum vo-

voce, tum bonis litteris: nec unquam deſinamus vel orationes laudatorias, vel poëmata componere, ut per carmen, & ſine carmine & mundi opificem, & mundum veneremur: illum, ut quidam ait, auctorem optimum: hunc creaturam perfectiſſimam. SANGUIS INTEGER) *Firmam ac validam ætatem oſtendit hac locutione cum Virgil. 2. Æneid. tum Plaut. Mercat. lege Victor. cap. 21. lib. 25.* ORBESQUE VOS OLYMPICI) *Cælum concentu ſuorum motuum harmoniam ſuaviſſimam reddere, quæ ſi poſſet ad noſtras aures affluere. in nobis excitaret impotentes amores, inſanum deſiderium, quo ſtimulati, rerum neceſſariarum oblivi ſceremur: & eſſe inſtrumentum Muſicæ archetypum, non propter alia elaboratum, quam ut rerum patrem ſic decantaret muſice, ſcribit Philo lib. de ſomniis: quam opinionem quoque veteribus quibusdam Philoſophis ſediſſe non ignoramus: orbes nimirum cæleſtes perpetua circumvectione ſua dulciſſimos ſonos edere. Videndum Som. Scipionis, & in id Macrob.* ELECTUM MELOS) *Melos proprie Græcis membrum corporis. Sicut autem plura in corporibus membra, tametſi diverſum ſortiantur ſitum & motum, ac diverſas habeant functiones, nihilominus ad unum opus cooriuntur, & unum finem & ſcopum habent: ſic concentus, qui ex temperata vocum diverſitate exiſtit, melos vocatur. Plutarch. de Muſica Aliam cauſſam, cur in muſica melos dictum ſit, affert Rhodig. lib. 1. c. 11.* VENTI SYLVIFRAGI) *Vim atque impetum ventorum luculentiſſimis, pulcherrimiſque carminibus expreſſit Lucret. lib. 1. quæ adducam.*

Prin-

Principio venti vis verberat incita pontum,
Ingenteſque ruit naves, & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campos,
Arboribus magnis ſternit, monteſque ſupremos
Sylvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, ſævitque immani murmure pontus.
Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cæli
Vertunt, ac ſubito vexantia turbine raptant.

Eandem violentiam, ac velut tyrannidem graphice Virgil. 1. *Æneid. illo loco. Hic vaſto Rex Æolus antro luctantes ventos &c.* TONDETIS AVIDO) *Apte eleganterque utuntur hac metaphora poëtæ de pecoribus cum paſcuntur, ut dicant illa tondere herbas & prata: nihil quippe ſimilius ad demonſtrandam paſcendi rationem afferri poteſt. Nam & paulatim progrediuntur, nihilque intactum relinquunt, & ſummas tantum partes herbarum decerpunt. Nam ſæpe in colli tondentes gramina læta Lanigeræ raptant pecudes. Virgil.* 1. *Georg. Ter centum nivei tondent dumeta juvenci. Sic Homerus uſurpavit* κείρειν *de aſino ſegetem depaſcente. Plura Victor. lib.* 28. *cap.* 9. HUIC SCEPTRA REGES) *Regum ac Principum ſceptrum fuiſſe virgam arboream, frondibus & cortice nudatam, diſtinctam tamen & ornatam auro argentoque, apparet ex Iliad. lib.* 1. *& Æneid.* 12. *Et ſignificabat ſummum in conſiliis, actionibus, ſententiis, & gratia atque odio, omnique perturbatione tanquam foliis ſpoliatum recti amorem atque ſtudium. Scite*

Digitized by Google

enim Saluſt. in Catul. Omnes homines, qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt: neque quiſquam omnium libidini ſimul & uſui paruit. AD CARMINA) Vox, carmen, etiam domicilium habet in magicis cantionibus. Virgil. Eclog. 8. Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam. Quendam concentum virtutum exiſtimo notaſſe Ciceronem, cum dixit: prima elementa naturæ, quibus auctis virtutis quaſi carmen efficitur. Carmen item ponunt latini pro verbis & effatis ſolemnibus quibuſcunque. Livius lib. . ubi de fœderis faciendi caremonia ſermo eſt. Quæ longo effata carmine non operæ eſt referre. Ibid. Lex horrendi carminis erat. In eod. Paucis verbis carminis, concipiendiq; jurisjurandi mutatis. Rurſum de vatum prædictione: idque carmen pervenerat ad antiſtitem fani Dianæ. Sic vocabimus haud inepte verſiculos, quibus vel Sacerdotes, vel populus publice aut privatim in certa verba conceptis, Dei, divorumque opem flagitat. Quin etiam jurisjurandi, devovendi, ſibi, aliiſve mala, peſtemque imprecandi formulas. FELICES) Hoc diſtat inter felices & beatos, quanquam ſæpe conjunguntur, quod illis non optata modo, ſed quæ ne cogitaſſent quidem, proſpere ſuccedunt: his nihil jam ſupereſt, quod amplius expectent, aut concupiſcant. Itaque felicitas beatitudine carere poteſt, beatitudo felicitate non poteſt. Vel, felix eſt compos rerum plurimarum: beatus ſeipſo lætus eſt, & quibuſcunque rebus, etiam tenuibus, etiam afflictis

bene

Digitized by Google

bene ac beate vitam agit. Labefactare beatitudinem nulla res adverſa poteſt: felicitas omnibus fortunæ caſibus eſt propoſita. Manut. in ep. Cic. NOCTEMq; DIES SEQUETUR) *Si conſideremus, quæ ſcripta ſunt in Geneſi de mundi exordio, diſcemus diem nocte priorem extitiſſe, quæ eſt item ſententia D. Baſilii, Chryſoſt. Auguſt. Status mundi ante lucem primævam non dicebatur nox, ſed tenebræ: quoniam nox ea pars temporis eſt, quæ velut ex altera parte diei reſpondet, & diem reſpicit, cui viciſſitudine quadam continuata ſuccedit.* PRÆCIPIUNT) *Præcipere eſt jubere, mandare, imperare, quod pueri quoque noverunt. Et præmonſtrare, præſcribere, ac docere: unde præcepta, quas Græci* ὑποθήκας. *Horat. ad Piſon. Quidquid præcipies, eſto brevis. Idem Sat. lib. 2.*

Quæ virtus, & quanta boni, ſit vivere parvo:
Nec meus hic ſermo, ſed quem præcepit Ofellus. &c.

Cic. Catil. 3. orare ut item illi facerent, quæ ſibi legati eorum præcepiſſent. 2 de Orat. Præcipere de eloquentia. Horat. ad Aug. Mox etiam pectus præceptis format amicis. Terent. Adelph. Docui, monui, bene præcepi ſemper, quæ potui, omnia. Nonnunquam eſt, antecapere. Cic. Philip. 13. Præcipias licet gaudia. Offic. 1. Ingenii magni eſt præcipere cogitatione futura. Virgil. Eclog. 3.

Cogite oves pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.

DE.

DE RE MUNDANA, SEU UNIVERSITAS.

PROGYMNASMA SEXTUM.

Sex mundi natales, ſeu Coſmopœia.

NATURA, FIDES, RELIGIO.

NATURA. Hæc ampla, ingens, ſpatioſa machina: hæc operoſa, immenſa, propemodumque interminata moles, quam propter partium ac veluti membrorum varietatem incredibilem, ordinem, conſenſum, elegantiam, perfectionem, gubernationem, ut quisque ingenioſiſſimus ac ſapientiſſimus eſt, ita plurimum admiratur, & vos juſto ac religioſo contemplatu ſuſpicitis: mundus, inquam, iſte, nec ipſum ſe fabricavit, ſed Deum fabricationis ſuæ auctorem habuit: nec ab infinito tempore æternitatis extitit, ſed aliquando exiſtere cœpit, cum ante non fuiſſet: nec adhuc innumerabilium prætervolavit annorum ſeries, ex quo apparuit, ſed quina millia duntaxat ſupra ſexcentos ab illius naſcentis exordio ad hanc ætatem abierunt. Quocirca neque tanta, & tam cana eſt ejus anili-

nilitas, neque tam difficilis indagatu. F. Pulcherrimum iſtuc rerum naturæ opus, rerumque ipſam naturam a numine mentis illius præſtantiſſimæ ſuopte conſilio, nulliusque neceſſitatis impulſu procreatam credimus: quæ, quando ſibi viſum eſt faciendum, prolixe opes ſuas munificeq; transfudit. R. Majus aliquid ego, bona cum venia tua effabor. Bonitatis ſuæ rivos ſolum quoſdam in naturam deduxit, ac deducit: nam ipſa flumina capere utiq; nec potuiſſet illa, nec poſſet. Non eſt Deus pro beneficentiæ ſuæ ac liberalitatis magnitudine beneficus & liberalis, quæ menſuram, finem, atque modum omnem poſt ſe relinquit: verum ad eorum, quos beneficiis complectitur, infirmitatem ſe accomodat, & pro rerum ſingularum captu donorum ſuorum numerum, imenſitatemque moderatur. F. Jam illud etiam, quod antiquitas loquitari, & ſcriptitare conſuevit, ante octona, quadragena, ſeptuagena, centena millia anorum eveniſſe quippiam, ſibilo & cachinatione potius, quam fide dignandum arbitramur, quia procul a vera eſt animi ratione repulſum. N. Si ita eſt, ut aiſtis, ſi deteſtamini hanc falſitatem, non igitur reſpuet hoc credulitas veſtra: quæcunque apud nationes falſorum deorum religione imbutas aut [illegible]bris, aut in aliis quibuscunque monumentis vel inventa eſt, vel invenietur aliquando vetuſtatis memoria, eam non modo mundi primordiis, verum etiam communi eluvione illa, quæ Noacho ſuperante orbem ſubmerſit, poſteriorē eſſe, [illegible]ultra quatermilleſimum

annum

annum non produci:ſacræ autem hiſtoriæ voluminibus narrari, quæ antegreſſis mille ſexcentis annis evenerunt: ut eadem proinde volumina ſicut rebus aliis, ita quoque venerandæ cujusdam ſenectutis auctoritate omnium gentium litteris annalibusq; antecellant. R. Haud infrequens, cum Philoſophorum dogmata de mundo vel legerem, vel audirem, eos partim inſipientes, partim impios judicavi: quia cum commentitia multa, tum futilitatis plena, & ridicula docuerunt. Qui mundum nullo ortu generatum, effectúmque aſſeverarunt, non viderunt ſe tollere, quod eſt ipſi mundo utiliſſimum, & ad pietatem excitandam ſummopere neceſſarium, providentiam nempe. Quo, quid tandem excogitari poteſt abſurdius? Nam quod factum non eſt, illius, qui ſe non fecit: nihil intereſt. Qui autem hunc univerſitatis ornatum procreatum quidem fuiſſe, at nunquam non extitiſſe ſomniarunt, opificium pariter atque opificem admirantes, eadem prope veneratione illud atque hunc affecerunt: quod extremæ cujusdam, & amentiſſimæ impietatis merito cenſeatur. N. Nonnulli nativum quidem, ſed ex æterna & ingenita materia, non e nihilo conditum garriverunt, quod ipſum longe remotiſſimum eſt a veritate. Scilicet quemadmodum figulus vas nullum, niſi e luto, fabri domum nullam, niſi e lapidibus, calce & lignis conſtruxerint, ſic Deus niſi e ſubjecta materia mundum ædificare nequivit: & ex NIHILO NIHIL FIT, etiam in illius omnipotentiam cadet neceſſario.

rio. R. Caveamus, o Fides! ne quidquam æternum præter unum unicumque Deum fallacibus circumventæ concluſiunculis exiſtimemus. F. At enim quia tu, Natura, molitioni rerum coram affuiſti, & unumquodque particulatim aſpexiſti, dicam, an ſenſiſti? optime ac diſtinctiſſime nobis omnia vehementer cupientibus, & ad aſſentiendum dictis tuis, conditoremq; per cuncta reverendum & admirandum paratiſſimus expones.

*Pluris eſt teſtis oculatus unus, quam auriti decem
Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, plane
ſciunt.*

N. Ego vero cœli terræque, & quæ horum nomine incluſa intelliguntur, geneſin percenſere non gravabor, ſi id primum præfata fuero: eam elucere in iſta tanti operis effectione ſapientiam, bonitatem, potentiam, providentiam: eam in ſimplici etiam, nuda, & ſtricta commemoratione intelligentiarum ſubtilium, ac ſublimium ineſſe vim, ut nullius ſit tantum ingenii flumen, tanta in dicendo ubertas, quæ partem aliquam, quantum ſatis eſt, adumbret: ne dum ut totum aſſequatur: mortalium quippe effatu & auditione majus hoc quiddam, multoque ſuperius eſt. R. At non ideo abſtinendum: quin pietati largiendum aliquid, cujus cauſſa vel ſupra vires tentari quædam ſolere haud ignoramus. N. Age, e multis perpauca & paucis, ad quæ nimirum animo vos penetraturos ſperavero. Imitabor eos, qui coloſſorum montiumque ſimilitudines vel in annuli gemma exprimunt, & rerum

rum, atque adeo molitionis τῦ ἑξαημέρυ, artificium perangusto, nec tamen gemmato ſermone comprehendam. F. Tuus arbitratus esto, nos τὴν πρώτην ἡμέραν, id eſt, primam omnium procreationem initiumque ſtructuræ hujus artificioſiſſimæ incenſis mentibus expectamus, & auribus arrectiſſimis vorabimus.

PRIMUS DIES.

N. Cæleſte illud templum, divinitatis auguſtiſſimæ ſedes, & cum eo mentium corporis ſocietate vacantium myriades, orbes omnes ætherei, qui circum terram perenni motione converſantur, & quatuor primorum corporum naturæ, e quorum copulatione diſpari res cæteræ poſtmodum conflatæ cohærentesque prodierunt, principio exiſtere juſſa ſunt. Veruntamen cæleſtes illi globi nec ſtatim luce colluſtrabantur, nec eodem, quo nati erant momento, vel ſua, vel externa incitatione agitabantur: nec eo ipſo articulo ſiderum micantium candore inſignes viſebantur: paulatim quippe, primo nimirum quartoque die politiſſima arte perfecti, & cumulati fuerunt. F. Nihil ergo, ſi recte teneo, defuit orbibus ab initio, quod ad ſubſtantiam, numerum, magnitudinem, figuram eorum attineret: habuerunt præterea denſa & rara partium, poſtea fulgorem lucis, & a quo unusquisque, & qua ſibi propria volubilitate contorqueretur, aſtrorum inſuper quaſi lampades ſeu faces, quorum eſt in efficiendo non parva poteſtas, obtinuerunt. N. Vere ſic acta res.

F. Quid

F. Quid ita quatuor illa initia, è quorum multigena temperatione omnia conſtare dicuntur, velut partita inter ſe, ac diviſa loca ſortiuntur? N. Placitum eſt Deo quæque ſic moliri, ut eorum naturæ nihil violentum adverſumque paterentur, contraq; omnia cum ipſis tanquam facta conſpiratione congruerent. Quapropter ignis, qui nihil proni habet, utpote leviſſimus, ſuperiora, vel ſuprema potius capeſſere debuit: cui proximam regionem ſpirabilis natura ſimilem ob cauſſam inſedit: aquæ pondus inferiora petivit. Terra quia graviſſima, ſuopte nutu, ultimo, hoc eſt, medio mundi loco (nam in rotundo medium eſt infimum) ut maxime naturali conſtitit, in quo ſtabilis & immobilis, ceu paribus librata ponderibus hæret, ut globus: non ut columna, ſeu pyramis: non ut menſa: non ut tympanum: non ut diſcus: quodlibet enim horum de terræ figura cum falſitate prædicatur. F. Diſtributionem iſtam poeta Sulmonenſis luculento carmine memoravit, tametſi ab Anaxagora non diſceſſit, qui hæc omnia à mente, (Ovidius meliorem naturam, atque adeo Deum vocat) ex confuſa rerum in unum corpus temere ac fortuito coacervatarum congerie educta, & ex ijs hanc deſcriptionem elegantiſſimam deſignatam atque confectam ſenſit. Et in eo etiam peccavit, quod aquæ ultimum locum attribuiſſe videtur.

Nam cælo terras, & terris abſcidit undas,
Et liquidum ſpiſſo ſecrevit ab aëre cælum.

Bayerische Staatsbibliothek München
Digitized by Google

Quæ poſt quam evolvit, cæcoque exemit acervo,
Diſſociata locis concordi pace ligavit.
Ignea convexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummaque locum ſibi legit in arce.
Proximus eſt aër illi levitate locoque.
Denſior his tellus, elementaque grandia traxit
Et preſſa eſt gravitate ſui. Circumfluus humor
Ultima poſſedit, ſolidumque coercuit orbem.

N. Ac terra quidem, quam in medio, ſeu infimo univerſi conſtitutam dixi, quotcunque tandem milliaribus definiatur ejus amplitudo, ad complexum extimi orbis, qui reliquos ſeptem includit, in quo infixi ſunt, qui volvuntur ſtellarum curſus ſempiterni, inſtar puncti tantum obtinet: ſi quidem vaſtior eſt olympicus ille globus eo, qui ex terra & aqua componitur, vicies & bis millies, & ſex enties ac duodecies minimum. Quod ſi jam cum ſupremo cælorum omnium, quod Chriſtiani novimus, & empyreum vocitamus, in quo beati ævum ducunt inter gaudia, terræ molem conferre velis, longe minorem puncto judicabis, & tamen quid puncto minus? R. O quam magna eſt domus DEI, & ingens locus poſſeſſionis ejus. Nihilominus quamquam tam magna eſt, non eum capit, quia magnus nimis, & non habens finem, excelſus & immenſus. Terram quoque non cælum modo implet: & cum nuſquam appareat, ubique præſens & præſes adeſt. N. Cæterum quomodo cæli, ſic tellus extra ornatum ac decorem fabricata eſt, hominibus, animantibus, ſtirpibus vidua, nullis variata montibus

Digitized by Google

tibus, absque vallibus, ſine campis, ſine collibus, aquis undecunque altiſſimè obruta & cooperta, copia utique abundantiore, quam cum illæ largiſſimis & diuturnis effuſæ imbribus genus hominum, & genus omne animantium extinguentes, quindecim cubitis ſupra montium quantumvis altorum culmina ſtupeſcendis auctibus excreverunt. Nec vero aqua ſuos alumnos mutasque natantes, quibus cohoneſtaretur, nec aër ſuum cultum, volantum corpora nimirum, mox tenebat. Manebant etenim illæ primigeniæ univerſitatis, & procreatrices naturæ indigeſtæ, inornatæ, tenebroſæ, permiſtæ, inanes aliquamdiu, cum ſubito productæ luci tenebræ ceſſerunt, idque primo die. Altero & tertio undarum ac terræ eſt ſublata confuſio: inſequens triduum in conformandam, expediendam, perficiendam mundi conſtructionem præpotens, & omnia prævidens, ac præſentiens fabricator impendit. Quarto ſiquidem die cælum lucidiſſimorum ſiderum, quinto aërem mirabili pennipotentum, mare & fluvios ſumma ſquamigerarum pecudum, tellurem multa ferarum cicurumque beſtiarum diverſitate complevit, & homine univerſorum principe, ac velut terreſtri quodam Deo condecoravit. F. Demulcet nos, detinetque hæc uſque adeo feſtiva narratio. R. Me hoc amplius juvabit admirari, & laudare effectorem, quo te per dies ſingulos functiones illius in procreando referente, potentiam, ſapientiam, & bonitatem ejusdem manifeſtius perſpexero. Et omnino, ut enunciem, quod

 ſecum

ſecum volutat animus, expoſitio mundi fabricæ res quinque præclariſſimas docet. Eſſe Deum, unum eſſe, mundum cœpiſſe, mundum unicum eſſe, eundem regi, ac procurari à Deo, quemadmodum à parentibus regitur, procuraturque, quod ex iis natum eſt. N. Nunc itaque ut fides tua, ô Fides, & religio tua augeatur, ô Religio, de cæli primo, eoq; inchoato tantum, & informi ornamento diſſeramus, luce videlicet imperfecta, cui deinceps die quarto ſua acceſſit abſolutio. F. Quænam illa lux & quanta? N. Non alia certe quam ſolis, cujus eſt munus lucere, & colluſtrare terras: & qui luci acceptam fert qua mortalibus blanditur, pulchritudinem, quam cohibet efficientiam, quem tenet inter ſidera principatum. Verum ea lux, ut dicebam, primo die rudis, imbecilla, & talis fuit, qualis eſt auroræ, antequam largus iſte liquidi fons luminis, ſol exoriens, irrigare cælum candore recenti incipit. Non uſquequaque tum arſit hæc lampas, hic globus fulſit tenuiſſimo radio: ſerius, quarto nimirum die fulgorem ſplendidiſſimum, & divitias lucis accepit, quibus totus cum iſta figura, quam nunc habet, eſt completus: ſerius celerrimam in orbem replicationem ſuam, agitatoremque ſuum, admirabilem effectuum poteſtatem, & frequentiſſimum nitidiſſimarum ſtellarum comitatum eſt conſecutus. Tum, ſigna dare, tempeſtates prænunciare, naturalia eventa indicare inſtituit. Tum æſtas & hyems exoriri, & reliquæ anni varietates duæ, quæ quodammodo ex frigoribus hujus, & caloribus illius

lius temperantur. Tum diſſimilitudo & inæqualitas dierum exiſtere: nam primi tres penitus æquales fuerunt. Tum luna à ſole illuminari, & ab eo dependere, lumenque mutuatitium ad congreſſiones cum illo, digreſſionesque commutare. Tum etiam fieri ſolis cum vagantibus ſtellis varij concurſus, è quibus diſſimiles in rebus inferioribus influxus effectusque animadverterentur. F. Quid ſol antequam ſuo motu cieretur? N. Vi aliena, primi, inquam, orbis, qui altiſſimam oram tenet, & ſuppoſitos ſeptem una ſecum per eadem veſtigia redeunte luſtrátione convolvit, lapſu rapidiſſimo ab ortu ad occaſum ferebatur, horis quaternis & vicenis mundum obiens univerſum, dierum noctiumque omnino æquales, & uniusmodi viciſſitudines, veſpertinumque & matutinum tempus eodem pacto, quo nunc progignens. R. Bene ſapienterq; factum, ut primo die lux proderetur. Nam cum dies ſex ad hanc exædificationem eſſent conferendi, ſine ea dierum atque noctium ratio, & alternum velut jus imperiumque conſtare neutiquam potuiſſet Atque ut qui domum magnificam deſcribit architectus, ante omnia ne cœlo officiatur, & ut luminis quam plurimum illabatur, ſollicitus eſt: ſic præſtantiſſimus & antiquiſſimus architectus huic, quod architectari aggrediebatur, ampliſſimo ſplendidiſſimoque palatio, lucem imprimis, & lucem largam copioſamque comparandam putavit. O lux, quid ego te potiſſimum loquar? Tuo ſubſidio omnium rerum varietas, & pulchritudo

Digitized by Google

cùm voluptate agnoſcitur; ſine te ſepulta tenebris jacent omnia. Non eſt aliquid te acceptius, optatius, commodius, potentius, fœcundius. Nihil te ad mundum exornandum decentius: ad cæleſtium præcipue percipiendam cognitionem, ad divina intelligentiæ ſubjicienda opportunius: cum qua perſæpe conjungitur, comparaturque ipſa divinitas, cui profecto rerum, quæ in ſentiendi rationem cadunt, ſimilius nihil quiſpiam cogitando invenerit. Qui luce nos prohibet, ſimul etiam oculos nobis eruit.

SECUNDUS DIES.

N. Jam, niſi quid remoratur, ad alterius diei opificium convertamur, quod quidem totum aquarum intereſt: tum namque in aërias & terreſtres ſunt diſtinctæ, & firmamento hoc quaſi muneris impoſitum, ut aquas ab aquis ſepararet, ac dirimeret: in media nimirum aëris regione naſcentes ab his, quas terræ oris ſuperfuſas cernimus. F. Tum ergo in ſublime vapores ſublati, qui ſe in nubem induerent, à quibus coactæ demum in locis illis ſuperis aquæ. N. Non hoc ajo: ſed illo ſecundo die aëri hanc adjunctam proprietatem, & quodammodo mandatam provinciam, ut eſſet aquarum ſuperne generandarum, pluvialium nempe, locus naturalis: quæ quidem ſimul generatæ forent, per pluvias, imbres, grandines, nives in terram præcipitarent cogente gravitate, ob quam inferiora ſemper peti certum eſt. F. Quid vero eſt, quod hoc ipſum aquas ab aquis dividens, & in medio aquarum

tum factum firmamentum vocatur? aut quid ſibi hoc loco vult iſta vox tandem? N. Nihil aliud (mihi crede, opinionum diſcrepantias valere jube) quam intervallum, διάςημα, terminum, ſpatium, tractum denique inter aquas ſupernas & infernas, cœleſtes ac terreſtres interjectum, F. Cur iſtuc ſpatium & διάςημα firmamentum dicimus, cum neque corpus firmiſſimum, neque omnino corpus ſit? N. Quia terminus firmiſſimus, certiſſimus, ac prorſus immutabilis. Dilucidius rem explanabo, quo intelligentius eam percipiatis. Firmamenum in hiſtoria mundanæ geneſeos, dico, ſignificare ſpatium totum illud, quod ab humo uſque ad aſtra diffuſum patet: quouſque, inquam, quaqua verſus pertinere aſpectus oculorum poteſt. Hujus intervalli ſeu ſpatij quam latiſſimi & longiſſimi partem ſupremam cælis & ſideribus, imam igni & aëri attributam putatote. Quare cum auditis ſidera in firmamento conſtituta, id de parte firmamenti ſuperiore dictum interpretabimini. Rurſus cum auditis, aves volitare in firmamento, & firmamentum dividere aquas ab aquis, ſublimes nempe ab humilibus, ſecundum firmamenti partem depreſſam inferioremque prolatum, hoc exiſtimabitis. An non cælum quoque nunc pro ſidereo, nunc pro aëreo adhibitum & legiſtis crebro, & audiſtis? F. Tu mihi teſtis ut vetuſtiſſima, ſic graviſſima eris & certiſſima: differam quærere, quid ſuper vocabulo firmamenti ſeu commententur, ſeu comminiſcantur alij. R. Hem, verane & naturalis aqua in aëre?

hoc non modo non credibiliter, ſed nec ſuſpicioſe dicatur forſitan: quanquam ſcio, Deum poſſe omnia, etiam, quæ nobis videntur, fieri non poſſe. N. Si necdum ceſſit memoria, quid paulo ante dixerim, quibusque verbis uſa fuerim, tute tibi quæſtionem hanc facillime ſolves. R. Occurrit: aquæ generandæ aëris intermedia decreta eſſe docebas, quæ à conceptu celeriter in gremium terræ, locum nempe omnium gravium naturalem delaberentur. N. Hæc mea mens. Ut igitur hoc caput concludamus, ſcitote, aquas ſupra firmamentum eas ipſas intelligendas, quæ ſublimi in aëre, quam regionem mediam appellitant, qui interiores ſcrutantur literas, procreantur, & exiſtunt. Eouſque vapores humidi & afflatus è terra & aquis vi caloreque ſolis cum aſcenderint, condenſantur, & in nubes concreſcunt, è quibus poſtmodum ad terram irrigandam gravidandamque guttatim aquæ decidunt. Nonnunquam autem adeo denſi ab æthere funduntur nimbi & ita magno cum ſonitu, ingentique impetu, ut ijs locis ſtagna, fluvios, maria eſſe ſuſpicere, unde tantum aquarum arva & foſſas inundantium defluvium ſeſe agit. F. Verba tua hujus rei à ſignifero poëtarum Romanorum ornatiſſimis verſibus depictæ recordationem mihi dederunt. R. Profer.

Sæpe etiam immenſum cælo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta, boumque labores

Diluit

Digitized by Google

Diluit. Implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.

TERTIUS DIES.

R. Succedat jam dies tertius, quem haud minus ac præcedentes venerabilem nobis jucundumque futurum confido. N. Hoc die tellus, quæ in ſpeciem magni orbis glomerata ſub aquis jacebat, emergere, aquæ ipſæ recedere, mariaque, flumina, paludes, ſtagna efficere, ſpatijs à terra habitabili diſcretis. F. Si undequaque terras complexæ tegebant? aquæ, quonam recedere, aut confluere potuerunt. N. Multis in partibus terra Dei nutu ſemet in anguſtum redegit, atque contraxit: alijs magis, minus extumuit, ſeſeque erexit. Hinc depreſſæ admodum valles, profundi ſpecus, plurimæ cavernæ, plurimi colles, altiſſimi montes enati: qua quidem ratione aquis receptacula præbebantur. Adde, quod aqua non minimam partem evaſit denſior, quam erat duobus diebus antecedentibus, ut idcirco ſedi[illegible] non ita latis indigeret. Pro argumento eſt aqua maris, quam cæteris quibuscunq; aquis denſiorem & craſſiorem eſſe, quem fugit? at quoniam ad alendum hominem animantesque die ſexto procreandas, herbarum erat & fructuum neceſſarius proventus, terra perinde ut jam pridem gravida & parturiens, ſimul ut mandatum hauſit: germinet terra, & cætera, edere fœtus ſuos, & quaſi lugubrem amictum deponere, lætumque ac nitentem ſumere properavit, in quo ſibi placuit quodam-

modo, & exultavit. Repentinò omne genus herbas atque fructus profudit, quibus non ſolum animantes paſcerentur, verum etiam ejuſdem ſpeciei propagatio fieret. Proinde ſemen continebant, unde reparati immortalitatem quandam ſuam conſequerentur. Temporis puncto in pratis apparuit gramen viridiſſimum, campi ſegetum copia & denſitate fluctuabant, cujusvis generis olus, herba, legumen, frutex ingenti copia eminebat. Mox quoque montium juga arboribus tanquam comis conveſtiebantur. Fluviorum ripas item innumeræ ſtirpium varietates condecorabant. Quam ſuaves autem ad guſtum, quam ad nutriendum idonei, quam denique perfecti fuerint illi fructus, ex eo conijciatis licet, quod ſumma tum erat ſoli bonitas, & à Deo proximè, nulla alia cauſa admiſta creabantur, cujus ſane hunc in modum perpetrata opera quam perfectiſſima ſint, oportet. R. Omnipotentis edicto ſpecies arborum omnes ſeu mitium, ſeu ſylveſtrium ſuo fœtu onuſtas à principio extitiſſe, videris affirmare. N. Affirmo equidem. Non, inquam, ſingula, ut nunc, ſuo lo[illegible]rogignebantur nec in frugibus, nec in fructibus: ſimul ſe promebant omnia. Non præcedebat aratio ſationem, non ſatio occationem, non occatio ſarritionem, non plantatio putationem, non initia incrementa, non incrementa maturitatem: non prius agebantur deorſum radices, deinde ſtirpes in altum tollebantur, & poſt hæc in florem, tum in frondes ſe rami induebant, poſtremoque fructus reddebant, primo

Digitized by Google

primò parvos & acerbos, paulatim majores, & perfectos prorſus. Omnia hæc conjunctim eodemq; momento nata vidiſſetis. F. Num antequam primi homines ſuſcepto ſcelere ſe perditum iviſſent, ſpinæ, rubi, herbæ virulentæ ac peſtiferæ non extabant? N. Imò, verum nullo eos incommodo unquam affeciſſent, ſi præceptum ſibi datum inviolate ſervaſſent; ejuſmodi enim res nullo negotio internoviſſent, ac terra ipſa, quam alimoniæ quærendæ exercuiſſent, nihil non utile, ne dum letale quidpiam eduxiſſet. R. Hinc prima labes malorum omnium: hoc egeſtatis, morborumque, famis, curarum, dolorum, ſolicitudinum, heu mortis denique ſeminarium. Non fuiſſet peccatum, non illi facti eſſent ex beatis miſeri, ex immortalibus caduci, nec nos in miſeriam & occaſum naſceremur. F. Nondum illud perſpicuum eſt factum, vernone, an autumali tempore generatus ſit mundus. N. Autumnus hunc naſcentem vidit, ſeu cum ipſo natus eſt ipſe potius. Tempore quippe nullo ita decuit ædificari mundum, ut eo quo rato naturæ ordine annus antegreſſus finitur, ſecuturus inchoatur. Quo fructus maturati decerpuntur: meſſis horreo reponitur: pleno lacu pinguia muſta præbentur: nova fit ſementis: terra ſibi mandatam Cererem fotu ſuo calefacit: radices & herbeſcentem viriditatem elicit: partumque ſuum non ſecus quàm animalia in utero orditur. Hæc autem autumno fieri contuemur, non vere: primordiis ergo mundi hic quoque, quam ver magis erat idoneus.

De-

Digitized by Google

Deinde cum ab initio, ut reliqua omnia, ſic item arbores perfectæ, ſuisq; & maturis oneratæ pomis, & ad eſum jam aptis procreatæ ſint (quod hominum & animalium uſus poſcebat) fructus autem maturitatem aſſecuti vernis menſibus non viſantur, nonne ex hoc ipſo mundum autumno conditum ratiocinamini? argumentis pluribus ſuperſedebo, quando auctoritatem meam apud vos ad perſuaſionem valere ſatis cognovi. F. Quid ipſius naturæ vox non perſuadet?

QUARTUS DIES.

N. Ecce ad quartum natalem hujus auguſtæ molis orationis curſum fleximus, quem Pater rectorq; rerum in globis cæleſtibus quaſi depingendis, & artificioſe illuſtrandis conſumere voluit. Picturæ, & ornamenta illa ſunt ſtellarum innumerabilium chori ſive agmina, qui ſunt tanquam flores cæli, & in iis tanquam duo ejus oculi ſol & luna. Ac dimidium quidem totius temporis, dies inquam, ſoli reliquum nox ſcilicet, lunæ & ſtell s deſtinatum eſt, ac præſcriptum. Stellæ ſingulæ qua de materia, partes ſunt cæli ſolidiores, & magis compactæ, quibus forma (à qua potiſſimum ſua rei unicuique eſſentia nomenque tribuitur) cum adhuc deeſſet, hoc die fuit addita, cum partes illæ denſiores uberrima luce donatæ ſunt. Tum inſuper ſuus cuique orbi circumvolvendo moderandoque præfectus adjunctus. Qui ſunt mentes illæ ſolitariæ, & omni materia vacantes: quæ ſanctiſſimi genitoris amore inflammatæ,

matæ,& imitandi ejus deſiderio ferventes,quacunque via poſſunt,voluntati illius obſequuntur. Vult autem is rerum,quam fabricatus eſt,immenſitatem incolumem & ſalvam permanere: id quod absque perpetua, & diſſimili orbium cæleſtium circumvolutione effici haud poteſt: qui orbes prius una ſolum altiſſimi orbis incitatione ambitus ſuos conficiebant. Ad hæc eodem die per lucem motionemq; propriam diverſa & mirabilia efficiendi vis cum aſtris communicata eſt. Neque enim ad lucem duntaxat fundendam, ſed ad conjecturam quoque de futuris afferendam ea fuiſſe generata ſtatuitote: multa ſiquidem ex eorum ortu obituque,defectione & motuum diſcriminibus,ut annonariam vilitatem,laxitatem, fructuum copiam, penuriam,tranquillitatem & temperamentum cæli, ventos, tempeſtates,ſiccitates, eluviones,mutationes quatuor anni temporum, & quaſi migrationes unius in aliud præſentimus in poſterum. Iisdem dies, menſes,annos ac tempora metiri conſuevimus. F. Quia de primo ſolis lucem exhibitam docuiſti, quo ipſo die,quas nominaſti,denſæ cælorum partes jam exſtabant, dic amabo,cur eas lumine ſuo, ut penitus aſtra evaderent, ſol non irradiabat? N. Lux illa principis diei, ut antea indicavi,parum clara ac nitens fuit, qualis, cum abeunte nocte dies apperit: quando nimirum purpureas Aurora fores, & plena roſarum atria ab ortu patefacere inſiſtit,cum adhuc dubius eſt, & quaſi languidus dies. Quare ſtipatas cælorum partes, & veluti nodos ob exiguitatem

tem & imperfectionem ſuam implere ſol nequivit. Nec velim exiſtimare vos, quæcunque in ſuperis lux eſt, ejus unicum ſolumque parentem & largitorem eſſe ſolem: & cum luna ſuum illi ſplendorem debeat, debere ſimiliter alia ſidera, ut mutuatitia tantum, non ſua quoque ſibique ingenerata luce fulgeſcant. R. Eſto ut narras, noſtrum enim non videtur, imo nullius, adverſus naturam contendere. Sine me nunc etiam quæſtiunculam unam quærere. N. Sino. R. Cum ſidera, & imprimis eorum imperator ac dominus ſol haud paulo nobiliora ſint herbis atque ſtirpibus, quandoquidem ab interitu remota ſunt, & ad fovendam, tuendam rerum fluxarum naturam utilitates incredibiles pariunt, quid impediviſſe putabimus (ſi modo fas cuiquam divinorum conſiliorum arcana perſcrutari) cur minus eorundem procreatio harum ortum antecederet? An terræ cælum poſthabuit, qui illam, & hoc eſt fabricatus? N. Hujus facti cauſſam expediam tibi. Ut divini imperij potentia oſtenderetur, & mortales à ſole ſtellisque, ut à primis totisque cauſſis eas profectas ne impie nefarieque opinarentur, (cum hodie quoq; ex earum luce motuque, herbarum ac ſtirpium originem, accretionem, perfectionem pendere obſervent) ideoque divini cultus honoribus ſolem & aſtra proſequerentur. R. Hoc mihi videris dicere, Deum, qui ſimul novit, & intuetur omnia, quæ ſunt, quæ fuerunt, & quæ ventura trahuntur, jam tum prævidiſſe, non defuturos, qui admirandam ſolis, lunæ, ſtellarum

larumque ſpeciem, ac puriſſimum nitorem inſatiabiliter contemplantes, ſecumque tam variorum, tantorumq; commodorum, quæ inde ad homines profluerent, multitudinem reputantes, in deorum eas numero ducerent. Quod utinam factum nunquam audiviſſemus. Quo circa molitor ſapientiſſimus ſidera prius efficere noluit: ut, cum de mundi exordiis cogitaremus, in quibus ſtirpes ſideribus antiquiores cerneremus, omnia quæ nunc ab illis pendere judicamus, ea maxime à Deo, ut à veriſſimo & primo auctore pendere: nec honorem impertiendum, aut gratias agendas aſtris ob utilitates, quas inde accipimus; ſed illi, à quo ipſa, quidquid ſunt, & poſſunt, acceperunt, diſceremus. F. Cum dictis tuis aſſentior, tum hoc etiam ſcire laboro, quare ante aſtrorum, quam animalium, eſt adminiſtrata productio? nam animata inanimis præſtare quis dubitet? N. Poſterius triduum mundo perpoliendo abſolvendoque ſummus artifex cum decreviſſet, æquum eſt ratus, ut, quod eſſet in hac machina primum, id primo quoque tempore, primoque loco ſuis locupletatum & cohoneſtatum inſignibus perficeretur. Verum de magnitudine ſolis ecquid avetis, quanta ea ſit, cognoſcere? F. Enim vero avemus, & magnopere. N. Terræ & aquæ unum globum centies & ſexagies ſexies ſuperat: lunam autem ſexies millies quingenties & tricies novies. R. O amplitudinem prædicandam: o patentiſſimum certè, maximumque ſidus. F. Magnitudinem hanc credibilem mihi reddit ipſa, qua præ-

Digitized by Google

præpollet, lucis copia quam ditiſſima. Nam unus ipſe cum lumina cælo infert, & roſeo vultu luſtrat terras, diem nitidiſſimum creat, tenebris penitus diſpulſis ac fugatis. Quod ſi univerſa ſiderum frequentia collato in unum lumine conetur, nihil agat. Nocturnas quidem tenebras eorum ſplendore non omnino, ſed parte tantum aliqua temperari, & ex ortu ſolis claritatem illam, quæcunque eſt, occultari, & tanquam in nihilum occidere aſpicimus. R. Quantus eſſet ſolis circulus, & quantopere lunam vinceret, gaudentes, & attonitæ didicimus. Nihilominus quia ſecundum ſolem luna ſidus maximum vulgo creditur, de illius etiam granditate, quid ſentiamus, mone. N. Nequaquam ſecundas à ſole vendicat luna. Omnes etenim ſtellæ inerrantes, quarum præ cæteris inſignior eſt aſpectus, quæque duæ & viginti ſupra mille numerantur, longe ipſa majores reperiuntur. F. Qui hoc intelligemus? N. Luna eſt minor terra tricies novies: terræ autem corpus ſtellæ, de quibus ſermo eſt, ſuperant octies decies. Satne argumenti? R. Sat. F. Unde ergo eſt, quod cæteris aſtris major & propemodum ſoli par videtur? N. Quia vehementer propinqua eſt telluri, cum aſtra receſſu longiſſimo ab ea diſtent: ex quo illa diſſimilitudo magnitudinis, quæ oculis ingeritur: ut ſentias, quam multo majora, ea minora: quam minora, ea majora eſſe. Quamvis autem ita parva ſit, aſtris tamen antecellit: quod nocti illuminandæ propoſita: quod in elementis, foſſilibus, ſtirpibus, animantibus,

Digitized by Google

bus, humano corpore ejus, quam ſtellarum vis effectrix potentior & præſtabilior percipitur, quod temporum curſus ſuo curſu liquidius declarat.

QUINTUS DIES.

F. Herbis & arboribus datus eſt dies tertius, quartus ſideribus, quintus ſine dubio piſcibus & volucribus natalis contigit. N. Quid vos? an putatis potiorem eſſe piſcium multitudinem, quam vel terreſtrium, vel volatilium? F. De numero addubitamus, de mole nihil. Nam quid ceto viſum eſt uſpiam ſimile? adeò monſtroſa eſt illius moles atque vaſtitas. N. At nihil negotii eſt probare, piſces ſuperare multitudine, ex ovorum innumerabilitate, quam incluſam gerunt in viſceribus. Quin & varietate præſtant aliis duobus generibus. Sicut porro ipſi originis ſuæ materiam habent aquam, ſic etiam aves: ut quodammodo hæ germanæ ſorores illorum dici poſſint. Quanquam non eam prorſus, quæ proprie aqua, verum tenuiorem quandam aquam, veluti nebuloſam ſeu vaporem humidum. Atque ut animantes reliquæ in eo elemento vivunt, verſanturque, ex quo divinitus proceſſerunt, ut piſces in aqua, beſtiæ & homines in terra, aſtra (quibus nonnulli animas inditas ſtulte ſenſerunt) cæleſti ſolo, perinde ut in patria: ſic aves degunt, & volitant ferme in aëre, in infima ejus regione ſcilicet, quo aſpirationes illæ aquaticæ deferuntur, ad quam proinde aſcendunt, & per eam vagantur ipſæ quoque: unde ex aqua in vapores tenuata ſe progeni-

Digitized by Google

tas eſſe hoc indicio ſignificant. F. Pulchre & probe omnia. N Audite jam de cognatione piſcium & avium, & ex hoc ſermone meo quam conveniens fuerit, ex aqua, ſeu aquoſa materia generari volucres pernoſcite. In ſede utrorumque naturali, aqua nempe & aëre, quanta convenientia? Sunt corpora tralucentia, humida, agitabilia, facile cedentia, & aër aqueo humore plenus, in aquam non difficile convertitur. In his & in illis ineſt levitas, & agilitas. Inter pinnas & alas, inter pennas harum, & illorum ſquamas, quibus corpus omne contegitur, & communitur, videtis ſimilitudinem? Pro auribus utuntur meatibus: nec mammas alterutris natura affixit. Avium genera non pauca haberi poſſunt etiam in aquatilibus, ut cygni, anſeres, fulicæ, mergi, grues, anates, halcyones. Jam uti per undas piſces, ſic per aëra natant aves, & utrumq; animal iter ſuum cauda dirigit: ut dicere fas ſit, piſces aves aquatiles, aves piſces aërios: & ab his navigandi ſcientiam homines didiciſſe creditum eſt.

SEXTUS DIES.

Supereſt dies ſextus, de quo breviter. Eo terreſtres animantes vidi conditas, quibus mirifice tellus condecorabatur. Sunt eæ ſimiliores homini, & excellentiores piſcibus atque avibus. Domeſticæ magis, ad conſuetudinem humanam, ac diſciplinam quoque aptiores, quarum opera mortales in rebus quam plurimis utuntur: ad cibum, ad veſtitum, ad portanda & ſubvehenda onera, ad ſui ſuarumque

rerum

rerum cuſtodiam, ad venationes, ad gerenda bella, ad medicamenta, ad multimodam denique oblectationem & voluptatem. De naturis & proprietatibus earum ſi narrare velim, verendum ſit, ne nimium multi dies neceſſarii ſint. Eodem die effectus eſt ex humo homo, cui immortalis ac divinus à Deo inſpiratus animus. Mens, inquam, illi tributa, quæ velut animæ anima eſt, ut pupilla oculi velut oculus. Atque ita res duæ admodum diſſimiles coagmentatæ, corpus & ſpiritus, viliſſimum & nobiliſſimum, caducum & ſempiternum.

Sanctius his animal mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet,
Natus homo eſt.

Et paulo poſt.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cælumque tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tendere vultus.

R. Ex diſputatione tua præclarum in animantium procreatione ordinem ſervatum notavimus. Piſces primo effecti, homo poſtremo natus, inter illos & hunc terreſtria animantia, & pennata. Illis commiſſum genus animæ inertiſſimum, ac ſummopere hebes atque rude: homini excellentiſſimum, quo proxime ad Deum accederet: mediis medium quoddam, quorum quidem ſenſus auctiores, & integriores ſunt quam piſcium, obtuſiores quam hominum. Nec omnino ſunt, nec non ſunt anima-

lia piſces: in beſtiis & volucribus animalis natura ſe prodit evidentius: homo eſt ſuperior omnibus, & uno quaſi tantum gradu differens à cæleſtibus. N. Quamobrem divinarum molitionum ultima fuerit homo, ſcire ſi quæritis, dicam. F. Damus operam auribus. N. Deus illum ut chariſſimum familiariſſimumque animal non ratione ſola, ſed pluribus cumulare beneficiis cogitaverat, ut re nulla egeret, quæ ad bene beateque vivendum conduceret. Ideo mundum illi, quæque ejus ſinu coërcentur, ante conſtruxit, ac præparavit. Corpori quidem rerum multiplici copia, animo cæleſtibus miraculis, quorum contemplatione aleretur, conſuluit. Itaque ut convivatores tum demum convivas arceſſunt, cum eſt apparatum inſtructumq; convivium, & qui faciunt ludos, quique dant ſpectacula, pugiles, ornatus, & ea, quibus oculi auresque demulcentur, prius curant, quam in theatrum aut ſtadium ſpectatores veniant: ſic communis parens hominem velut convivator ad epulas, aut ædilis ad ludos magnificentiſſimos vocaturus, quidquid ad utrumque faciebat, ante comparavit: ut ille, in mundum cum introiſſet, & convivium omni dape exquiſitiſſimum, & theatrum maximum gratiſſimumque inveniret: in quorum altero cerneret infinitatem copiarum, quas ei terra, maria, fluvii, aër ad utendum ac fruendum ſuppeditarent: in altero ea ſpectaret, quæ propter motum, ordinem, numerum, proportionem, curſus, recurſus, effectusque admirationes nimium quantum

tum eximias eſſent habitura: per quas cognitiones ad deſiderium ipſius primæ omnium cauſſæ cognoſcendæ exardeſceret.

ANNOTATIONES,

NEC AB INFINITO TEMPORE ÆTERNIT.) *Mundum quidam ex ſapientibus exiſtimant neque eſſe natum, neque ullo in tempore periturum: immortalem nonnulli, quamvis eum eſſe natum, & genitum fateantur. Tertiis vero collibitum dicere eſt, & eſſe natum, & genitum, & ordinaria neceſſitate periturum. Et cum ex iſtis opinionibus trinis unam eſſe neceſſe ſit veram, cunctis tamen argumenta non deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorum ſubrumpant, & labefaciant ſcita. Hæc Arnob. lib. 2. Attamen perpauci reperiuntur æternitatis mundi propugnatores, permulti contra oppugnatores: ſiquidem ſapientium pæne omnium conſentiens doctrina eſt, ortum aliquando. Quam ſententiam commune judicium vulgi confirmat: quæ quaſi ipſius naturæ vox habenda eſt. Refellit etiam Baſil. Homil. 1 in Hexaëm. tum eos qui mundum æternum faciunt, tum alios, qui cauſſam ejus ſtatuunt illi quidem Deum, ſed cauſſam neceſſariam, ut corpus umbræ, ſolem radii, ſpeculum imaginis.* PROLIXE OPES SUAS) *Quia bonus Deus, imo ipſa bonitas, extare voluit quibus benefaceret. Eſt namque hoc boni proprium, communicare ſeſe, ſuaque munera & divitias diſtribuere inter alios: quemadmodum lucidi eſt illuſtrare, & calidi calorem impertiri propin-*

quis corporibus. Hoc fuit cur Deus mundum conderet, & ita ſentiunt Plato in Timæo, Dionyſius de cæleſt. Hierarch. cap 4. Damaſcen. de fid. orthod. lib. 2. cap 2. ANTE O- TONA, QUADRAGENA) *Mirum in modum vetuſtatem ſuam jactitare amabant Ægyptii, de qua illis diuturna contentio cum Scythis, ut narrat Juſtin. lib. 2. Aiebant igitur hominum vaniſſimi reges ſuos usque ad ultimum Ptolemæum, patrem Cleopatræ, regnaſſe amplius ſeptuaginta annorum millia, præteriiſſeque plus centum millia, ex quo ſiderum ſcientiam percepiſſent. Prætermitto aliorum delirationes in recenſendis millibus annorum tam multis, in quo ſane deliravit etiam Diog. Laertius, & Diodorus Siculus.* SICUT REBUS ALIIS, ITA QUOQUE VENERANDÆ) *Nam ſi prima rerum principia quærimus, non altius repetere, quam ab ipſo mundi, hominumque quod ibi exponitur opificio poſſumus: ſi vera, nihil tam verum exiſtit, quam quod Dei ipſius viventis ore prolatum eſt: ſi gravia, quid magnificentius iis inveniri monumentis poteſt, in quibus ſancta Dei mandata, ſalutaria promiſſa, certa oracula, cæteraque his annexa ſalutis noſtræ adminicula concluduntur? Porro autem, unde aut virtutum exempla præſtantiora ad perſequendum, aut vitiorum deteſtationes acriores ad declinandum, aut actiones inſigniores ad memorandum, quam ab ipſis Hebræorum peti commentariis poſſunt? in quibus ſolis aperte docetur, quantum humanum genus aut religione colenda ſumo præſentis Dei auxilio ſublevetur, aut ea negligenda acri ejus-*

Digitized by Google

ejusdem iracundia conteratur. *Hanc laudatiunculam ſacrorum bibliorum, ex Carolo Sigonio præfat. commentar. in Severi Sulpitii ſacram hiſtoriam appoſuimus.* NON E NIHILO CONDITUM) *Quomodo his ſapienter occurrat ſanctiſ. doctiſſimusq; Baſil. Homil. 2. ne pigeat nos attendere. At humana paupertas, inopsque natura illos decepiſſe videtur: & quoniam humanis in rebus ſingulæ artes in aliqua materia definite verſantur, ut fabrorum ferrariorum in ferro, fabrilis in ligno atque in his quidem aliud eſt ipſum ſubjectum, aliud forma, aliud item id quod ex forma conficitur, & materia aliunde aſſumitur, forma accommodatur ab arte, effectus autem eſt id quod ex utrisque componitur: ſic & in effectione divina uſu jam eveniſſe putarunt: mundi quidem figuram à Creatoris omnium allatam ſapientia, materiam autem aliunde opifici ſubjectam fuiſſe: mundum ipſum ex hiſce compoſitum emerſiſſe. Lege quæ ſequuntur, ſi placet.* EX NIHILO NIHIL FIT) *Quicunque de natura ſcripſerunt aut diſputarunt, eorum communis fuit opinio: nullam rem è nihilo gigni unquam: ſeu, nihil ex nihilo fieri. Teſtis Ariſtoteles lib. 1. Phyſ. Cic. 2. de Divinat. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet; & erit aliquid quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum ſubito occidat. Quis hoc Phyſicus dixit unquam? Sed Chriſtianorum Philoſophia ſanctior & verior, Deum utrumque poſſe nos docuit: & ex eo quod non eſt, efficere aliquid: & id ipſum quod eſt, ad nihilum deducere.* UT NULLIUS SIT TANTUM INGENII

NII FLUMEN) *Etſi naturam eorum quæ facta ſunt ignoramus, id tamen omne quod ſenſibus noſtris univerſe ſubjicitur adeo eſt admirabile, ut & acutiſſima quæque mens impar ſit ad minutiſſimum quippiam eorum quæ mundo continentur pro dignitate expendendum ac tractandum, debitaque laude Creatorem proſequendum. Baſil. Homil. 1.* IGNIS QUI NIHIL PRONI HABET) *De ſedibus elementorum hæc Cic. Tuſcul. 1. Eam porro naturam eſſe quatuor omnia gignentium corporum, ut quaſi partita habeant inter ſe ac diviſa momenta, & terrena, & humida ſuopte nutu, & ſuo pondere ad pares angulos in terram & mare ferantur: reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ ſuperiores in medium locum mundi gravitate feruntur & pondere: ſic hæ surſum rectis lineis in cœleſtem locum ſubvolent, ſive ipſa natura ſuperiora appetente, ſive quòd à gravioribus leviora natura repellantur. Eadem de re Plin. lib 2. cap. 2. cujus verba tametſi paulo longiorem me futurum intelligo, idcirco ſubſcribam, ut hic etiam, perinde, uti alibi, ſtudioſis voces ad loquendum de rebus naturæ ſuppeditem.* Nec de elementis video dubitari, quatuor ea eſſe. Ignium ſummum, inde tot ſtellarum collucentium illos oculos. Proximum ſpiritus, quem Græci noſtrique eodem vocabulo aëra appellant: vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totoque conſertum. Hujus vi ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem. Ita mutuo complexu diverſitatis effici nexum, & levia ponderibus inhiberi, quo minus

minus evolent: contraque gravia ne ruant, ſuſpendi levibus, in ſublime tendentibus. Sic pari in diverſa niſu, vi ſua quæq; conſiſtere irrequieto mundi ipſius conſtricta circuitu: quo ſemper in ſe currente, imam atque mediam in toto eſſe terram, eandemque univerſi cardine ſtare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita ſolam immobilem circa eam volubili univerſitate, eandem ex omnibus necti, eidemque omnia inniti. QUOTCUNQUE TANDEM MILLIARIBUS) *Quid de magnitudine ambitus terræ ſentiant Mathematici & Philoſophi, & quo pacto eorum ſententia divinis literis contraria non ſit, videas licet Pererium lib. 1. Comment. in Geneſ. Cæterum quamvis tam ampla & lata ſit terra, ejus nihilominus anguſtias præclare quoque & diſerte exponit Plinius c.68. l.2. in quo extremo hæc digna memoratu.* Hæ tot portiones terræ, imo vero, ut plures tradidere, mundi punctus (neque enim eſt aliud terra in univerſo) hæc eſt materia gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanum genus, hic inſtauramus bella etiam civilia, mutuisque cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores tranſeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoque vicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, ut qui latiſſime rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad menſuram avaritiæ ſuæ propagaverit, quam tandem portionem ejus defunctus obtineat? DIE-

RUM NOCTIUMQUE VICISSITUDINES) *Mutua dierum atque noctium ſucceſſio quam ad multa proſit, Pererius in Daniel. lib. 4. Primo quidem ad incolumitatem & conſervationem rerum, &c. Putat item Cicero, noctem non tantum ad quietem animantium: verum etiam ad numerum dierum à terra effici: ſemper enim ſi luceret, dies diſtingui numerarique non poſſet: cujus hæc ſunt verba è 4. de Repub. apud Nonium, Eademque objectu ſuo umbram noctemque efficiat, cum ad numerum dierum aptam, tum ad laborum quietem.* O LUX QUID EGO DE TE) *Quo pacto lux pulchra dici poſſit, Homil. 2. non longe à fine pulcherrime diſputat Baſilius. A quinque proprietatibus ejus laudationem contexit Pererius Comment. in Daniel. lib. 4. Ab incomparabili munditia puritateque. A potentia & efficacitate. A jucunditate. A fœcunditate. A velocitate.* SÆPE ETIAM IMMENSUM) *Lucretius lib. 1. oſtendere cupiens quemadmodum venti, cum ſint corpora cæca, id eſt, aſpectum fugientia, tamen maria, terras, nubila cæli verrant, rapidoque turbine vexent, ac ſternant omnia, ſimilitudinem adhibet fluminis, quod aquis maximo imbri è monte decurrentibus vehementer auctum, pelago premit arva ſonanti, & oppoſitas moles perrumpit, rapitque ſecum omnia. Locum elegantiſſimum ſubjicio, ut huic Virgilianæ deſcriptioni ex adverſo ponatur.*

Nec ratione fluunt alia, ſtragemque propagant,
Quam cum mollis aquæ fertur natura repente

Flu-

Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decurſus aquai,
Fragmina conjiciens ſylvarum, arbuſtaque tota:
Nec validi poſſunt pontes venientis aquai
Vim ſubitam tolerare: ita magno turbidus imbre
Molibus incurrens validis cum viribus amnis.
Dat ſonitu magno ſtragem, volvitque ſub undis
Grandia ſaxa: ruit qua quidquid fluctibus obſtat.

FLORES CÆLI, DUO EJUS OCULI SOL ET LUNA) *Stellarum laudes, item ſolis & lunæ encomium qui varium & diffuſum expetit, legat Pererium in Dan. lib 4. in illum verſum ex Cant. 3. puerorum* BENEDICITE SOL ET LUNA DOMINO: BENEDICITE STELLÆ CÆLI DOMINO. *Laudatur etiam ſol à Dionyſio Areopag. de divin. nominibus cap. 4. Dio orat. 3. de regno pereleganter Regem cum ſole confert, & ex hujus virtute multiplici, ſingularique præſtantia illius officium oſtendit.* UT DIVINI IMPERII POTENTIA) *Cauſſam hanc diſſertiſſimus Philo copioſius declarat lib. de mundi opificio.* UTINAM UTINAM FACTUM NUNQUAM) *Laboraſſe hac inſania Judæos etiam, non ethnicos modo, id eſt, homines profanos, & commentitiorum numinum falſis religionibus implicatos, documento ſunt frequentes, & ſeveritatis pleniſſimæ reprehenſiones, quibus eos Prophetæ ob ſolem, lunam, ſtellas adoratas, & ſacrificiis cultas inſectantur. Et Moyſes ab hac illos amentia deterret. Lege principium lib. 1. de Monarchia apud Philo-*

nem. VERUM DE MAGNITUDINE SOLIS) *Anaximander ſolem quidem terræ æqualem, circulum vero quo vertatur, & unde ſpiraculum habet, ſepties & vicies terra majorem: Anaxagoras multis partibus Peloponneſo majorem: Heraclitus latitudine pedali: Epicurus omnia prædicta probabilia eſſe dixit, aut etiam tantum eſſe, quantulus apparet, majuſculum, minuſculum. Refert Plutarch. de Placit. Philoſoph. lib. 2. cap. 21. Nonne rides inſanam ſapientiam? Tamne ſtolide loqui Philoſophos? Cur autem cum tantus ſit, quantum eſſe diximus in progymnaſmate, adeo parvus videatur, rationem attulit Baſil. Homil. 6.* SANCTIUS HIS ANIMAL) *Tanquam explanatorem aut paraphraſten horum verſuum Philonem lege, lib. Quod deterius potiori inſidietur. Solam enim in terris cæleſtem plantam fecit hominem, cæterarum in terra defixit capita: omnes enim humi caput habent: ſoli homini ſublime dedit, ut alimenta cælitus immortalia quærat, &c.* QUORUM CONTEMPLATIONE ALERETUR) *Cum ex profanis ſpectaculis tantam capiamus voluptatem: multo cupidius divinas molitiones nobis eſſe contemplandas, quibus verbis, quam graviter Baſilius? exordio Homil. 4. Seneca autem, utpote nihil aliud quam Philoſophus, & iſtorum quæ vulgus admiratur deſpicientiſſimus, vide quantopere cæleſtia ſpacia cum ornatu ſuo præ terrarum parvitate commendet, præfat. Quæſt. natural.*

PROGYMNASMA SEPTIMUM.

Paradiſus, qui & Hortus voluptatis.

PRONOEA, GNOSTICE.

PRONOEA. Duabus è naturis, quarum altera cernendi tangendique contineretur ſenſibus, communitate juncta cum belluis, altera corporis expers, rationis & cogitationis exornata munere, & divinitatis ipſius germanum ſimulacrum eſſet, compoſit[illegible]ominem Deus, eumque mundi Dominum [illegible]cipem juſſurus, provida cura fecit, ut [illegible]icilium, nec ſeſe tanto opifice indignum, & ſi[illegible]lari excellentia hominis omnino dignum prius [illegible]etur; in quod is introductus, ut rex poten[illegible]us in ampliſſima nobiliſſimaque regia vitam [illegible]unquam lethi forma exuendam, ab angoribus [illegible]cretam, omnigenaque felicitate conſummatam, [illegible]vo longiſſimo coleret: ac nihil prope aliud acti[illegible]ret, quam ut cum cæleſtibus illis, & à materia ſejunctis animis perenni laudatione ſacroſancti majeſtatem numinis prædicaret, in ejusdemque conſideratione gaudio inſatiabili conquieſceret. G. Orſus iſte ſermonis tui graviſſimus & præclariſſimus

mus peracres mihi ſtimulos admovet ad audiendum. Faciam ergo me auritam mirum in modum. P. Hæc autem regia, hæc ſedes fuit hortus ille præter omnes angulos terrarum ridens, deliciarum qua corporis, qua animi refertiſſimus, plusquam verbis enarrari: tantumne? plusquam mente fingi poteſt pulcherrimus, amœniſſimus, cultiſſimus, feraciſſimus: quæ ratio eſt, cur ſingillatim à Deo conſitus memoretur, cum cæteroqui univerſa, quæque ſunt, quæque fuerunt, ab eo ceu fonte uberrimo ac ſempiterno promanarint. G. Amplector, quod affers, nam ſi quid vulgare, aliarumque arborum, frugum, atque fructuum ſimile continuiſſet, ſeparatim ejus effectionem perſcribere ineptum negotium non inepte quiſpiam cenſuiſſet; ibi enim expoſitum teneremus, ubi legimus: Germinet terra herbam virentem, & quæ conſequuntur. Sed indicandum videbatur hortum illum præcipuo quodam divinitatis conſilio atque ſtudio procreatum. P. Quare præcipuo ſtudio? G. Quod cum illi deliberatum & conſtitutum eſſet, hominem fabricari ſeorſum à cæteris animantibus, ratione quadam propria & admirabili, par erat, ut habitationem ejus dignitati reſpondentem, & jucunditate omnia ſuperantem, tanquam opus ſuis ipſiusmet manibus excitatum elaboratumque ſibi vindicaret. P. Sentis meam ſententiam. Das ergo à principio mihi, fuiſſe illic incomparabilem magnificentiam, & decorem prorſus inexplicabilem, bonorumq; optabilium abundantiſſimam affluentiam,

&

& affluentiſſimam abundantiam: & adumbraſſe paradiſum hunc terreſtrem cæleſtis paradiſi ſtatum longe feliciſſimum, eaque bona, in quorum poſſeſſionem ſecundum expletam mortalitatem venturi ſunt, quicunque divinarum legum ſanctionibus fideliter obtemperaverint. G. Quid ni darem? Ac mallem profecto luſtrare hortum iſtum, quam Alcinoi, quam Heſperidum, quam Semiramidis, & ſi qui alii nomen ſuum ad poſteros fama prodiderunt: libenterque Venuſino vati domum Albuneæ reſonantis, & præcipitem Anienem, & mobilibus pomaria rivis concederem: quorum mirifico amore percuſſus ille, Rhodon, Mitylenen, Epheſum, Corinthum, Thebas, Delphos, Tempe, Athenas, Argos, Mycenas, Lacedæmona, Lariſſam vilipendit: (aſt ego præ illecebris paradiſi omnes regum voluptates, ipſumque adeo mundum deſpicerem, ac infra me ducerem. P. Nec imprudenter, & merito iſtuc dicere te procedens mea declarabit oratio. G. Id eſt, quod in ſpe exploratiſſima habeo, ingreſſuram te ad explicandum paradiſi decus: quod, ut fiat quam enucleatiſſime, rogo. P. Hoc primum diſce, paradiſum abfuiſſe non ita longo intervallo ab iis regionibus, quas Tigris & Euphrates lavant, Armenia, Meſopotamia, Aſſyria, à quo paradiſo inquam, haud longa intercapedine incoluerunt, quos ante ac poſt diluvium mortales ſol aſpexit: prius videlicet, quam linguarum perturbatione inducta, diverſas in oras diſceſſiones factæ ſunt. Sedes autem huic finitimas ac vicinas tenuerunt,

Digitized by Google

runt, tum propter agri opimitatem, tum quod generis humani natalium, & quaſi cunabulorum ſic aſſidue admonerentur. G. Ergo in oriente eductus eſt à Deo paradiſus, ut quidem tu argumenta loqueris, hoc eſt, in potiori mundi parte, unde curſum volvere, ad idem caput velociſſima agitatione revertens orbis octavus incipit, motione utique perfectiſſima: & cujus regiones rerum pretioſiſſimarum fertilitates ad magnam apud priſcos gloriam extulerunt. P. Quam tu porro amplum fuiſſe autumas? G. Admodum, & quidem multo futurum aliquando ampliorem, ut homines, qui inſontes, hoc eſt, nulla hæreditaria contagione ſordidi ac deformati generarentur, univerſi eo comprehendi poſſent. P. Capta es errore, in quo diutius verſari te non oportet. Adeo vaſtus ac ſpatioſus neutiquam erat: ſiquidem hortus erat: & homines nativa labe, quam nunc in illis cæleſte baptiſmi lavacrum eluit, expertes, etiam extra illum habitaviſſent. Verum ego deſcriptionem commendationemque loci hujus tripartito diſtribuam, quando omnis ejus præſtantia profecta fuit potiſſimum è cæli plaga, cui ſubjiciebatur: ex aquis per eum fluitantibus: ex ipſa demum humo. Cælum ejuſmodi, quod nulli terræ anhelitus grave craſſumque redderent: ſalubre inprimis, ac verna quadam temperatione prorſus æquabiliſſimum, & pacatiſſimum. Tametſi enim per quatuor tempeſtates ordinatim curſum ſuum annus exigeret, nihilominus commutatio illa ſucceſſioq; mutua moderationem & clementiam cæli

cæli hujus nequ; profligabat, neque corrumpebat, aut aliqua ratione imminuebat: quin potius variabat viciſſitudine haud injucunda, & minimè ingrata. Quamobrem non illic iners & torpidum gelu, non horridus rigor, non amnes & torrentes frigoribus conglaciantes, nivibusq; & pruina concreſcentes ut in media bruma, aut adulta hyeme, non ita tellus lubrica ut,

Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit:

non, inquam, tantus ac talis ibi humor, qualis quantusq; ſolet eſſe veris, non immodici calores æſtatis, non iniqua ſiccitas autumni: verum hæc omnia, frigus, calor, humor, ſiccitas diſcordia concordiſſima miſcebantur, & ad illam mediocritatem ſingulæ temporum vices, quod habebant optimum, tanquam ſymbolas inſuper conferebant: ver nempe, quidquid amænitatis, æſtas quidquid fœcunnitatis, autumus quidquid ubertatis, hyems quidquid otij, ſecuritatis, & quietis. Aberant tenebræ, caligines, nebulæ, nubes, venti, procellæ, turbines, fulmina, imbres, grandines: continua ibidem, & pura ſemper lucis claritas, cum cæli facie ſereniſſima, & aſtrorum electioribus effectis. G. Laudatur Rhodos etiam ex eo, quod nullus præteriret dies, quin incolæ ſolem viderent: at tuis ex verbis eam fuiſſe cæli in paradiſo conditionem intelligo, qua nulla poſſit cogitari melior, eamque ſerenitatem, quam nulla vel ad horam nubium opacitas fœdaret: qualis ſupra orbem lunæ: ubi cælum nun-

Digitized by Google

quam nitere intermittit: ubi nullus auræ ſibilus, nullum caliginis veſtigium, pura ac ſine permixtione omnia. P. Prorſus talis. Viridaria illa perennium rivulorum curſibus recurſibus ac mæandris irrigabantur: quorum aquulæ vitro pellucidiores ad umbilicos aliosque verſicolores lapillos molliter alliſæ fractæque dulciſſime ſtrepitabant, delicatiſſimisque piſciculis complectebantur, cum eſſent item potu ſuaviſſimæ ac ſaluberrimæ. Nam de quatuor fluentis illis celebribus per ejusdem ſpatia properantibus ſilebo. G. Spectare coram & audire videor loquaces illas lymphas, & leni agmine labentes undas plenis amnibus, ac ſine dubio aurum quoque & gemmas vehentes, non minus quam Hermus aut Tagus. P. Non minus. De terra jam audias licet, quam, etſi, Deo ita ſtatuente, homines coluiſſent, tamen ea cultura nullum laboris ſenſum, moleſtiamque nullam habuiſſet. Nihil ea opimius ac fœcundius: proventum rerum omnium nullis gravidata ſeminibus ex ſe fundebat: non tantum, quæ ad explendam neceſſitatem, verum etiam ad oblectationem ſolum pertinerent. Nihil noxium, nihil non ad uſum aliquem gignebat. Copiam quidem alimentorum tam liberalem, ut optari liberalior non potuerit: quorum quanta eſſet cum ſaporis gratia ſalubritas, & parandi facilitas, tibi relinquam æſtimandum: nam ſingula differere, non eſt operæ.

Flumina ibi lactis, & flumina nectaris ibant,
Flavaque de viridi ſtillabant ilice mella.

Oculos

Oculos arborum viridantium, & multis partibus, quam ſunt hæ noſtræ, pulchriorum lætiorumq; fœtuum ramos onerantium, fœtuum, inquam, ſpecioſiſſimorum, & figurarum venuſtiſſimarum, quin & vitium populos altas maritantium, & in iis uvarum purpuræ certantium, & tot plantariorum, florum, quibus quaſi lætiſſimis coloribus humus depingebatur, & gemmeis honoribus coronabatur, aſpectus voluptate multa paſcebat. Aviculæ tam diverſis & picturatis pennis viſum: liquidiſſimis cantibus, quos tenui gutture meditabantur, auditionem mirabiliter recreabant, lenibusque auris perſtrictæ arborum comæ placidum murmurabant. Nares odoribus ambroſiis, quos efflabant, aromata, flores, herbæ perfundebant. Guſtatui ſua item è ſaporibus, gratiſſimis oblectatio carpebatur. Quod ad ſenſum tactionis attinet, non lædebat frigus, non macerabat æſtus, non multipedum vermiculorum morſus, non muſcarum impudentia quemquam vexabat. Nulla tum nota fatigatio, nihil aſperum, durum, incommodum ſentiebatur. G. Quam juviſſet ibi ad citharam choros agitare, calathos implere liliis, pallentes legere violas, narciſſum & bene olentis anethi florem jungere, & mollia vacinia luteola, caltha, caſſia & ſuavibus herbis intertextis pingere? Quam libuiſſet modo in tenaci gramine, modo ſub umbroſa ilice jacere, & communicare ſermones amiciſſimos? An vero cujusque generis arbores in paradiſo? P. Cur dubitas? G. Etiam infrugiferæ? P. Etiam illæ. G. Aliæ igitur ad

Digitized by Google

delectamentum ſenſuum tantummodo, aliæ ad ſubminiſtrandum cibum, & delectationem ſimul, valebant. P. Rem ipſam dixi: nam ibi nihil deſiderabatur, quod vel corpori, vel animo gaudium generaret. In illa porro arborum multitudine eminebat dignitate, & ſpecie ad intuendum pervenuſta, cui Vitæ nomen inditum. G. Quam ob cauſſam hoc nominis illi impertitum? P. Quod ejus poma vi & efficientia admiranda eſſent. G. Qua tandem? P. Non modo conſervandi, verum etiam in longinquum tempus extendendi vitam hominis, eumque nullo morbo, aut ſenectute extabeſcentem in continua quadam hilaritate ad plurimas ſæculorum longinquitates vigentem florentemque præſtandi. G. Non erat igitur alendo ille fructus. P. Non, ſed tanquam medicamentum, ut intermiſſis temporibus ad eum, quem dixi finem adhiberetur. G. Quouſque vitam homines illius beneficio retinuiſſent? P. Ad octo, aut decem annorum millia. G. Diuturnitas magna. Quid illis factum eſſet poſtea? nulla quippe vis mortis eos perimere potuiſſet. Nec anima nec corpus illorum ullius finis particeps, cum omnium ævorum perpetuitate proceſſiſſet. P. Ad felicioris vitæ rationem, in cælum vivos valentesque conditor ſecum deinceps æternùm victuros tranſtuliſſet. Illi autem arbori alias ſimillimas conſeviſſet, ſi parentes primævi caſtos ſe integrosque ſervaſſent, atque ita ſobolem nulla paterni criminis macula infectam propagaſſent: tot namque millibus capitum una haud ſuffeciſſet.

G. Quid?

G. Quid? in horto ipſo fueruntne animantes? quamquam de avibus & piſcibus jam pronunciaſti: ſed de quadrupedilibus & reptilibus interrogo. P. Maxime fuerunt; non tamen uti nunc, capitalibus inimicitiis diſſidebant, nec ſeſe dilaniabant, victu, quem terra ſubmittebat, contentæ. Non lupus agno perniciem machinabatur: non leones armentum invadebant: non aquila cygnum: non canis felem perſequebatur: non accipiter columbam involabat. Nondum milvo bellum naturale cum corvo, quorum alter alteri, ubicunq; nactus eſt, ova confringit. Nullum animal alteri nocebat: nullum homini ad nutum non parebat. G. O voluptates, quorſum recidiſtis? P. Evanuerunt, manentibus interim & manſuris, quas illæ ut imagines quædam imitabantur, & quaſi prænunciabant. Eſt enim alius nobiliorque paradiſus, ad quem non pedum itinere, ſed animorum paſſibus feſtinandum eſt: etſi eo non niſi poſt flexas hujus miſerabilis vitæ metas pervenitur, è quo nemo exturbabitur. G. Permitte mihi quoque meo modo bona horti hujus, veluti adhuc extantis percurrere, & quam cœperim ex ore tuo voluptatem, quantumque ad cognitionem paradiſi profecerim, verſibus teſtari. P. Certum eſt non adverſari: lauda prodige. G.

Eoi ſalve pars formoſiſſima mundi,
Nobile ſupremi ſalve opus artificis.
Aſſyriæ omniferi ſalvete in finibus horti,
Ruraque præcipuis accumulata bonis.

 Gran-

Grandia conamur tenues expromere: nam vos
Nulla ſat egregio carmine Muſa refert.
Vos fugiunt venti, fugiunt vos nubila cæli,
Nec Paradiſe potes noſcere, quid ſit hyems.
Lumine te aſſiduo veſtit largiſſimus æther,
Attamen æſtiferis ſolibus usque cares.
Sidere mutato haud tempus variatur apud te,
Perpetua veris commoditate places.
Et parit, & nullos tellus tua poſtulat imbres,
Purpureos laxans ebria rore ſinus.
Et nobis, quæ vix totus produxerit annus,
Fœnore ibi magno menſtrua dat brevitas.
Semper habes nemorumque comas, & amœna vireta,
Flore novo ſemper picta renidet humus.
Lilia cumque roſis, & cum narciſſo hyacinthi,
Decerptæ nullis unguibus & violæ,
Illic & redolent immortales amaranthi,
Dein alii, quorum nomina ferre labor.
Spirat ibi molli quoque mollis amaracus umbra.
Et myrrhæ, & nardi copia multa viget.
Copia multa thymi, qualem non novit Hymettus,
Roſida mellificis pabula virginibus.
Nec deſunt pendere tibi de matribus uvæ,
Cernitur & baccis arbor onuſta ſuis.
Sunt & odoriſero ſudantia balſama ligno,
Cinnama, punicei mollia fila croci.
Sunt illic quæ thurilegis fert fama Sabæis,
Quæque alius nondum germina vidit ager.
Divinis avium feriuntur cantibus aures,
Par facere, ut nunquam barbita docta queant.

Hic

Hic philomela ſtudet ſub ramis arboris altæ
Gutture vocali continuare melos.
Flatu impulſa levi pergratum ſylva ſuſurrat,
Arboreas crepitans ventilat aura comas.
Indocileſque vias currunt per gramina lymphæ,
Languiduloſque vocant murmure ſomniculos.
Non rabies tigrim, non fulvos ira leones
Concitat invalidas dilacerare feras.
It lupus inter oves: non miſcent prælia tauri:
Non eſt vulnifico dente timendus aper.
Neſcit adhuc medios cervus tranſmittere campos,
Dum tergo inſequitur vis violenta canum
Perſultare pecus vidiſſes pabula læta,
Perque eadem paſci pratula pacifice.
Cum canibuſque ibant conſueta ad pocula damæ.
Audebant ſeſe jungere gryphes equis.
Illecebris tantis mentes perculſa novellas,
Armenta inſolitis luxuriare modis.
Ludebant teneras nimium laſciva per herbas,
Inque vicem ad requiem corpora feſſa dabant.
Uberibus plenis manabat lacteus humor.
Ampla voluptatum tu Paradiſe domus.
Terrarum, heu, quondam ſplendor, decus, ornamentum,
Heu, hodie præter nomen inane nihil.

ANNOTATIONES.

PARADISUS) *Perſicum eſſe vocabulum par adiſus, non græcum (ut item alia nonnulla hujus barbaræ linguæ in græcum latinumq; ſermonem per con-*

conſuetudinem manaverunt) affirmat Julius Pollux. libr. 3. Explicatur autem hortus ſeu ager conſeptus, ac diligenter conſitus arboribus ac plantis omnis generis. Præterea vivarium, id eſt locus ſeptus, in quo feræ vivæ paſcuntur, qualia oblectationis venationisq; cauſſa videmus habere Principes, germanice Thiergarten. *Quoniam itaque hortus iſte, in quo primum patrem, primamq; matrem noſtrûm Deus locavit, omnigenis arboribus & animalibus refertus fuit, non abſurde paradiſi nomine ſignatus eſt. Ergo nos paradiſum, cujus mentio cap. 2. Geneſ. feſtivitate quanta potuimus deſcribere, laboravimus, atque ita egimus, quaſi is verno tempore conditus eſſet, quod eruditiſſimis Theologis placuiſſe non ignoramus: cum tamen ſuperiore dialogo mundum autumno ex aliorum item Theologorum ſententia effectum docuerimus. Nos enim nihil affirmandi ac ſtatuendi, ſed delectandi potius, ſermonisque tradendi cauſſa dicimus: quo reſponſo videmur omnem, quæ de rebus ipſis per volumina dialogorum tractatis intendi in nos poterat, calumniam effugiſſe.*
QUAM ALCIONI, QUAM HESPERIDUM, QUAM SEMIRAMIDIS) *Hortos Alcinoi Regis Phæaciorum, ſeu Corcyræorum cantat eximie Homerus Odyſſ. 7. In his arbores nunquam non gravatæ fœtibus: quippe cum prioribus jam maturis, novi ſemper ſubnaſcerentur. Eosdem celebrarunt poëtæ alii.*

Stat. lib. 1. Sylvarum.

Quid bifera Alcinoi laudem pomaria, vosque
Qui nunquam vacui prodiſtis in aëra rami?

Ovid.

Ovid. lib. 3. Metam.

Proxima Phæacum felicibus obſita pomis
Rura petunt.

Propert. lib. 3. eleg. 2.

Nec mea Phaacias æquant pomaria ſylvas.

Juvenal. ſat. 5.

illa jubebit
Poma dari, quorum ſolo paſcaris odore.
Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat.

Heſperides Heſperi Atlantis fratris filiæ fuerunt, quarum nomina Ægle, Arethuſa Heſperibuſa. Hæ hortos habuiſſe inſignes dicuntur in Mauritania, in quibus provenirent mala aurea, quæ à pervigili dracone cuſtodirentur, cujus rei meminit Virgil. 4. Æneid. Hæc mala dracone interfecto, monſtrorum ille domitor Hercules rapuit, & ad Euryſtheum detulit. Cætera Natalis Comes Mythol. lib. 7. cap. 7. & Diodorus lib. 5. Feruntur & magnis laudibus horti penſiles apud Babyloniam, opus Semiramidis, & à nonnullis inter 7. orbis miracula recenſentur. PER QUATUOR ANNI TEMPESTATES) *Belle Varro hæc quatuor anni tempora à muſico inſtrumento petita ſimilitudine tetrachordum appellavit. Nonius in Autumnitas.* CUI VITÆ NOMEN INDITUM) *Ut alia fidei noſtræ myſteria cum eſſent à priſcis vel lecta in libris noſtris, vel auditione accepta, fabulis mendacibus corrupta ad poſteros pervenerunt: ſic credibile ſit, hoc etiam de arbore vitæ, cujus fructus comeſtus im̃ortalitatem daret, à poëtis*

veteribus cognitum, translatumque ad fabulam de nectare & ambroſia: quorum hanc deorum cibum, illud eorundem potum eſſe nugantur, & ambobus inſitam vim propulſandæ in perpetuum mortis, conſervandæque juventutis. Celebrata eſt etiam herba nepenthes, quæ injecta potioni, triſtitiam omnem diſcutiat, & mœrorem exhauriat. Vide Plin. libr. 25. cap. 2. & libr. 21. cap. 21. NEC SESE DILANIABANT) *Animantes ante diluvium iis, quæ è terra ſurgunt, victitaſſe, nec fuiſſe carnivoras quasdam & immanes, ſenſerunt inprimis Beda & Baſilius, eandemque opinionem, ut divinis literis, & ſanctorum Patrum doctrinæ conſentientem amplectitur doctiſſimus Pererius Comment. in Geneſ. lib. 4. Jam quod Plin. præfat. lib. 7. ait, cætera animantia in ſuo genere probe degere, congregari, & ſtare contra diſſimilia: leonum feritatem inter ſe non dimicare, ſerpentem morſus non petere ſerpentes: ne maris quidem belluas ac piſces, niſi in diverſa genera ſævire: quod ſimiliter Horat. Ode 7. Epod. dum in Romanos bello civili mutua ſe cæde mactantes invehens, exemplo eos ferarum abſterret.*

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Unquam, niſi in diſpar genus,

de hoc inquam, videndum eſt accuratius, quam ſit ex veritate: cum neminem lateat, de paſtu & Venere ea in eodem etiam genere acriter concurrere. Et ſunt nonnulla tam crudelia, ut ipſam naturam odiſſe videantur, quando aut parentes, aut cognata, aut ex ſe procreata interimunt. Exempla notavit Brodæus

dam lib. 3. cap. 28. NON ACCIPITER COLUMBAM) *Accepto malo unumquemque cautiorem fieri, & ſapere, proverbiali figura monet Ovidius lib. 1. Triſt. Eleg. 1.*

Terretur minimo pennæ ſtridore columba
Unguibus accipiter ſaucia facta tuis.
Nec procul à ſtabulis audet diſcedere, ſi qua
Excuſſa eſt avidi dentibus agna lupi.

PROGYMNASMA OCTAVUM.

Protoplaſti.

ANGELI CUSTODES, HOMINES.

ANGELI. Ecquid, ô clientes cognatique noſtri, de primævis auctoribus humanarum gentium, à quibus tantum gradatim accepiſtis patrimonium dignitatis, quomodo nati, quales fuerint, narratiunculam exoptatis? H. Nos vero ita, ô patroni, ut æque adhuc nihil. Quid enim poteſt cuiquam accidere optabilius, quam audire de progenitoribus ſuis? ſed de parentibus parentum omnium multo erit, ut ſpe præcipimus, amabilior acceptiorque auditio: & vobis, ut in re præſenti teſtibus præſentibus, auctoritatem fidem-

fidemque multo plurimam tribuemus. A. Quod in mundana molitione ultimus homini locus deſcriptus eſt, volumus vos omnem, ſi qua eſtis capti, admirationem ponere. Exordium duxit à cæleſtibus corporibus opifex, ſine facto in homine quievit: quia initium & extremum iis dare voluit, quæ in utravis ſenſibilium ſpecie, intereuntium nempe ac permanentium optima eſſent atque perfectiſſima: quo prima cum poſtremis, à quibus media apta penderent, amicitiæ & affinitatis quodam quaſi fœdere conſociarentur. Eſt nimirum quoddam cælum puſillum homo, cui collucent intus tanquam ſtellulæ ex virtutum contemplationibus, artiumque diſciplinis acquiſitæ naturarum plurimarum imagines. Illa etiam de cauſſa noviſſime ſuſcepta eſt hominis effectio, ut cum inter animantes repente apparuiſſet, terrorem iis reverentiamque afferret: quo primo ſtatim intuitu perculſæ, moderatorem atque principem ſuum agnoſcerent, & ejus imperia volentes ac venerabundæ faceſſerent. Præterea domicilium ipſi poſterisq; extruere prius oportebat, cum omni inſtrumento, eoq; lautiſſimo. Hoc autem eſt mundus iſte tot rerum diſcriminibus quam decentiſſime inſtructus & ornatus. Cum ſit inſuper mundi epitome homo, ante magnum quam parvum mundum condi debuiſſe haud negabitis. Denique poſtquam architectatus erat tum naturas, quæ ſola intelligentia percipiuntur, quæque ipſæ ſunt intelligentes, tum eas, quæ ſenſus movent, & à corporea mole non ſejunguntur: quarum

rum illæ ob ſimilitudinem quadam cum eo neceſſitudine copularentur: hæ quamvis procul ab eodem ſejungerentur: quo manifeſtius præberet magnificentiæ ſapientiæque ſuæ documentum, ex utroque naturæ genere admiſtum & conflatum aliquid, ceu corporatorum & aſpectabilium, ſenſumque omnem fugientium rerum vinculum atque nexum excitavit. Quid igitur incæptat? Ut cogitabundus, & re ante in conſulatione poſita (id quod arduis & impeditis in negotiis conſuetudo communis efflagitat) ad hoc operis moliendum ſeſe convertit, opus abſolutiſſimum, præſtantiſſimum, poteſtatisque ac providentiæ ſuæ ſingulare monumentum, certiſſimumque teſtimonium. Non ait, fiat homo, quomodo dixerat, fiat firmamentum: fiat lux: majus quiddam auditis: ſua enim ipſius manu hoc veſtrum corpus fingere dignatus eſt. Non cuiquam angelorum id mandavit, ipſe ſibi hoc depopoſcit. O miraculum. Sol fit, nec deliberatio antecedit: cælum corpus nobiliſſimum ſolo nutu conditur: nec unde, aut quonam modo tam ſingulare opus effectum ſit, memoratur. Sic ſtellæ, aër, mare, terra, animantes, omnia denique verbo ad ortum cientur: ad ſolius hominis effectionem cum conſilio effector accedit, & materia ad eam rem comparatur, & ad divinitatis pulchritudinem ſpecies ejus naturaque accommodatur, & finis, ob quem condendus ſit, exprimitur. Non indici animantis dentem, non ſapphirum aut ſmaragdum, ſed abjectum ac deſpicabile quiddam,

pedi-

pedibusque conculcandum, terræ glebam ſumit, è qua ut artifex ſcientiſſimus arte permira & cogitatu effatuque perdifficili, tam honeſtum, tam formoſum, tam eximium, tam admirabile plaſma corporis humani componit, & efformat, cui animum conſilii mentisque participem cum inſertaſſet, hominem ſuæ ſibi excellentiſſimæ præſtantiæ ſimillimum perfecit. Quin hoc amplius: iterum iterumque humano ſchemate velatus, ſe in oculos utriusque plaſmatis ingeſſit, ſermonesque cum ambobus ſerere ſuaviſſimos & amantiſſimos non eſt dedignatus: quo maxime modo amorem ſuum immenſum erga utrumque demonſtravit, & contra ad ſe diligendum vehementer accendit. Angeli quoque iisdem ſeſe ad conſpiciendum & ad colloquendum dederunt. H. Quamquam neque patris omnium noſtrum, neque genitricis origo nos fugit: nihilominus cœleſti lingua, condocefieri, etiam in notis, haud nihil eſt. A. Poteſtisne dicere, quam ob rem ſua DEUS imagine parentem veſtrum, & per illum vos omnes impertiverit? H. Qui poſſemus imperiti & prophani? A. Tenuit morem regium. H. Quem illum? A. Si exædificaret civitatem rex quispiam, in ejus medio electa è materia fabrefactum ſimulacrum ſuum loco celebri ſtatueret, ut conditorem indigenarum convenarumque nemo non agnoſceret. Sic ipſe ampliſſimam hanc elegantiſſimamque civitatem cum ædificaſſet, in ejus meditullio ſuam effigiem palam ſpectandam propoſuit

poſſuit in homine, qui inter res procreatas medium eſt locum conſecutus, ut ex ejus conſideratione ipſius magnitudo opificis perſpiceretur. A rebus præterea univerſis hominem in honore haberi voluit. Nam quid æque honorandum, ut imago conditoris omnium? Itaque ſervire vobis nec nos pudet, in quorum ſalute curanda noſter labor omnis, opera omnis, & ſtudium omne conſumitur: nec aut cælum, aut tellus, aut naturæ ſentientes, aut aliquid quippiam non commodat hominibus, qui ſi in ſcelera ruant, neque cacodæmones in reos dare impetum, quod maximopere in optatis habent, nec res ulla fabricatorem violatum ulciſci audet. Ut porro, cum in tanta animalium diſtinctione nullum Adamo ſimile inveniretur, quocum is familiariter ageret, concorditerque in omne tempus viveret, Deus Evam illi ſociam procreavit: ad eundem modum rebus corporeis omnibus jam conſtantibus, quoniam divina ſimilitudo in earum nulla relucebat, nec reperiebatur, cum qua Deum coire amicitiam, & devincire ſe familiari conſuetudine deceret, hominem finxit, qui cum voluptatem caperet, à quo mutuum amaretur, quemque beatitudinis ſuæ conſortem decerneret: deliciæ enim illius, eſſe cum filiis hominum. H. Oppido magnum inter Dei bonitatem malevolorumque invidentiam diſcrimen. Nam ſi vel divitiis, vel potentia, vel nobilitate, vel honoribus, vel alio quocunque bono emineant, neminem ſibi parem tolerare queunt. A. De Eva generata ſubiiciamus. In hortum præparatum, ut

in

in palatium magnificum translatus Adamus, ſolivagus erat: quæ ſolitudo tum ob alia, tum ob ſobolem progignendam, qua homines proſeminarentur, ſervarenturque, bona & utilis ei non videbatur. Etenim cum homo natura ſit animal congregabile, & comunitatis appetens, liquido animadvertitur, quam eſſet illi moleſtum futurum, vitam, licet in ſumma comoditatum affluentia, ſocietatis expertem agitare. H. Alios mares, & complures fabricaretur Deus: cur muliebri commercio potiſſimum Adamus indiguit? A. Quia cum eſſet caput, radix, fons veſtrum omnium, ex quo populi gentesque ceu innumerabilia flumina derivari debebant, illa derivatio propagatioq; niſi generaret, ipſum autem generare ſine uſu fœminæ confieri non poterat: quam eandem (ut dignitatem æſtimetis) non minus atque virum, velut conſulto, ac deliberato formavit. Faciamus, inquit, ei adjutorium ſimile. Fecit autem e latere Adami, quem ſomnus fuerat complexus, non e pedibus, non e tergo, quo is noſceret, ſociam & adjutricem ſibi, non ſervam & mancipium tradi. Redundarunt vero tum corporis tum animi ornamentis ambo maximis & ſplendidiſſimis, extiteruntq; in utraqua parte ſui adeo nobiles atque pulchri, ut nulla, quæ aliquando inventa eſt inter homines deinde progenitos usque ad hanc diem pulchritudo, in comparationem cum illis venire queat. Mulier æque ac vir ad imaginem Dei facta eſt. Eadem in utroq; naturæ præcellentia, ſimilis virtus, eadem prœmia, eadem ſupplicia utrique

Digitized by Google

que conſtituta. Ejusdem conditionis utriusque animæ:ſed animarum diſcreta velamina,quia diſcretus ſexus. Vos quidem hominum conceptu generamini,illi divino ſatu ſunt editi:quare quo præſtantior eſt auctor, eo laudabilius exiſtere neceſſe eſt opus. Cæterum ut in animalibus, ut in frugibus,ut in rebus naturæ ſubjectis,recentia & vigentia veteraſcentibus ac marcentibus antecellunt: ſic generis veſtri vim potiſſimam,& ſupremam excellentiam in duobus illis principiis ac principibus fuiſſe, poſteritatemque continuata ſucceſſione magis magisque ab ea defeciſſe creditote. Sic in plaſtarum pictorumq; operibus ſemper minus oſtendunt artis & elegantiæ,quæ ad propoſitum exemplar finguntur ac depinguntur,efficiturque ſecunda imago deterior prima, & ex ſecunda depicta tertia, & ex tertia quarta: quoque longius a prototypo diſceditur, eo imperfectius ejusdem perfectio imitando exhibetur. Tale aliquid etiam in magnete obſervaſtis. Qui primus ad eum ferreus annulus admovetur, quam fixus adhæſitat? At qui poſtmodum ad hunc admotum alius, non tanta vi ab annulo priore, quanta ille a lapide retinetur: lentius a ſecundo tertius, ſegnius rurſum a tertio quartus: atque ita deinceps ſerie longiſſima, per quam una ſane poteſtas ferrum ad ſe trahit & cohibet: non tamen ita valide in ſequentibus, ut in primis, præſertimque in ipſo magnete. Debilitatur enim virtus, & quo ab origine longius ſeſe porrigit, ac diffundit, eo magis ſenſim

Digitized by Google

carpitur, & exhauritur. Similiter cum homines hominibus, ut folia foliis per tot intervalla ſæculorum ſucceſſerint, tum corporis tum animi vires atque decora paulatim velut attrita, accifa, & ſenectute confecta cernuntur. H. Hoc miſeri ſatis ſuperque ſentimus quotidie. Quid ſi mundus annis adhuc mille extaret? A. Formatum eſt præterea corpus Adami e terra recenti, & ab aquis ſeparata penitus, atque ob id pura ac ſincera, e qua non niſi purum ac ſincerum aliquid exſtruendum erat. Nec idcirco tamen e quavis terræ particula, ſed undequaque lectiſſima atque optima, & tanquam excolata, puriſſimo & nobiliſſimo habitatori, animo nempe divino domus ſeu templum eſt excitatum. Quod ſi artifex probatiſſimus & ingenioſiſſimus fuit, ut plane fuit, utique artus ſingulos numeris ſuis concinnavit atque, ut ad unam & præclaram figuram aptis dimenſionibus proportionibusque congruerent, operam dedit. Ad quam figuram & ſymetriam cum eximia coloris ſuavitas acceſſiſſet, nihil ad conſumatæ pulchritudinis laudem deſiderari potuit: nec ad corporis decorem ornatumque ullis tum veſtimentorum nitoribus, non ceruſſa & purpuriſſo, non armillis, torquibus, gemmis, monilibus, annulis aureis opus erat, quæ omnia ſtupeſcendum illud in primo viro, primaq; muliere membrorum ſcitiſſimorum decus, & incredibilem compoſitionis venuſtatem potius dedecoraſſent, ,ac invenuſtam & indecoram omnino reddidiſſent. Quæ enim de Adami forma dicun-

cuntur, de forma Evæ item interpretanda ſunt, quæ artificem eundem habuit: & pulcherrima e pulcherrimo fabricata prodiit: cumque ipſa eſſet ſexus ſui princeps exemplar, & conjux donanda viro belliſſimo, eam pariter eſſe viridiſſimo flore conveniebat. Parem vero præſtantiam obtinuiſſe utriusque animum dubitare qui poteſtis, cum archetypon adeo egregium perfectumque cernatis? in quo errare, aut minus omnia conſequi, quæ vellet, non potuit opificis imitatio, qui hanc imaginem e ſua imagine non manu ac penicillo, ſed verbo tantum expinxit. Summa tum amborum ſimplicitas, candor, integritas, innocentia: ut & mens Deo, & ſenſus menti, & corpus animo obedientiſſimum ſe præberet. Perturbationes, motus a ratione averſi, immoderati appetitus nulli: pax, quies, tranquillitas regnabant. Probationem deſideratis? nudi in paradiſo degebant: inerat utrique ſpecies, quæ auguſtiſſima fingi poteſt: nihilominus nec nuditas, nec alterni aſpectus venereas cogitationibus flammas ſubdebant. Rerum omnium ſcientia Salomonem anteibant, ſanctitate & juſtitia condecorati. Quid multa? nihil in terris eo ſtatu, quem uterque a principio tenebat, vel ad dignitatis amplitudinem magnificentius, vel ad voluptatis oblectationem jucundius, vel ad copiam bonorum cumulatius, vel denique ad omnem hominis voluntatem & cupiditatem optabilius & beatius eſſe poterit. Verum hæc fuerunt. H. Fuerunt, heu! dicendum eſt iterum, fuerunt: ſua enim culpa tan-

Digitized by Google

tis opibus ſunt ſpoliati,& nos necdum editos, in eaſdem clades præcipitaverunt, quibus ſemetipſi indigniſſime perdiderunt. A. Quandoquidem ergo DEUS Evam condiderat ut Adami ſociam & conſortem, propter ineundam conjungendamque hanc inter eos inviolabilem ſocietatem, & irruptam vitæ communionem, ad illum eam deduxit, ſponſoque ipſemet ſponſam ſuam de manu in manum tradidit, hujusque ſanctiſſimi conjugii conciliator atque inſtitutor eſſe voluit. Quinimo ut amantiſſimus pater filios chariſſimos amplexatus, omniaque fauſta apprecatus, præcepit illis inire matrimonium, procreare dulciſſimas liberorum ſtirpes, extendere genus, progignere populos, obtinere mundum, imperitare ac præeſſe rebus. Sed Adamum ſomno jam perfunctum, quibus, quam blandis oculis Evam intuitum arbitramini? Subito eam ex ſe productam agnovit, & amore perenni complectendam ſibi ut uxorem, & adminiſtram ſuam judicavit, cum in hæc verba linguam ſolveret: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem*, noſtis cætera. Mulier quoque dici nequit, quam placido lumine virum obierit, quamque lætabunda ſuum in eo initium recognoverit, & quam ſe ad illum toto pectore adjuvandum fovendumq; inclinatam ac propenſam ſenſerit. H. O caſtiſſimas & illuſtriſſimas nuptias, quas ſempiternus pater inter duas creaturas creaturarum corporatarum dominas, inter virgines, & terreſtres angelos

(pro-

Digitized by Google

(propter animos nimirum nulla adhuc libidine furentes,& quarumvis rationi non obtemperantium commotionum expertes)ad genus hominum perpetuandum ſua voce mandatoque ſanxit. O nobiliſſimas nuptias. IpſeDEUS pronubus ac paranymphus,paradiſus thalamus, dos univerſus orbis. A. Ridebat cœlum, plaudebant ſidera, gratulabantur elementa, tellus gaudio geſtiebat. Noſtra caterva,quæ jam tum cuſtodiæ, gubernationiq; hominum naſciturorum addictam & conſecratam ſe audierat, & ex eo jucunditatem permagnam accipiebat, deſponſionem iſtam, & percuſſionem fœderis connubialis ab alto deſpectans & admirans triumphabat, cantuque hilariſſimo epithalamium modulabatur. H. Cœleſte illud epithalamium veſtrum iterato te nobis,ſi meremur, ut antiquæ illius lætitiævestræ particulam vel nunc deguſtemus. Quidni, O Deum immortalem! illis nuptiarum ſacris recogitandis exultaremus, ſine quibus nullæ nuptiæ, atque ita nulli homines. Si nulli homines, nullus mundus: nam propter homines mundus. A. Concedemus petitioni, & qua tum cœleſtium ordines, eadem ſymphonia aures animosque veſtros deliniemus.

Digitized by Google

EPITHALAMION ANGELORUM TUTELARIUM,

IN NUPTIAS ADAMI ET EVÆ, parentum humani generis.

Jam cælum terrasque Deus, camposque liquentes,
Et varias ſtirpes, & naturas animantum
Condidit, & quæcunque eſt illum hortata voluntas.
Hujus at effigies ſolis incluſa duobus
Majores mundo, & rerum dedit eſſe potentes.
Unus & una tamen numerū brevis, & decus ingens
Per latos quondam populos diffundere viſum eſt.
Ergo ſerenatam vinctus diademate frontem,
Totus & in dulcem altiſonans reſolutus amorem,
Cernite, uti natis connubia læta creandis
Imperet, atque ambos æterna in fædera mittat.
Conjugium canimus, ſponſum ſponſamque canamus.
Hoc agit ipſe Deus, dulci diteſcite partu,
Et ſeritote almas fæcundo ſemine gentes.
Accipe formoſam tæda felice puellam:
Dedere præſtanti præſtans O nupta marito.
Arduus exultat repetitis plauſibus æther,
Aſtrorumque chori facto gratantur ovantes.
In numerum ludunt animalia capta lepore,
Annuit inque vicem concuſſis frondibus arbos.
Conjugium canimus, ſponſum ſponſamque canamus.
Veridicum oraculum, quod nulla redarguat ætas.
Pan-

Pandimus, O magni fortunatique parentes.
Naſcetur ſeries de vobis longa nepotum:
Sæcula diſcedent, ſuccedent altera ſæcla,
Nec ceſſatura eſt hominum ſe dia propago
Spargere per terram, & patuli ſuper æquora mundi.
Conjugium canimus, ſponſum ſponſamque canamus.
Poſteritas perſæpe ſua ſub imagine numen
Cernet, & alternis dabit, accipietque loquelas.
Namq; genus veſtrum incenſo Deus ardet amore.
Ipſe olim humanos non aſpernabitur artus.
Conjugium canimus, ſponſum ſponſamque canamus.
At nobis jam nunc Genitoris maxima cura
Hoc voluit proprium, ut vigilet cuſtodia ſemper
Noſtra ſuper veſtros quocunque in tempore natos,
Quemlibet e ſuperis comitetur & uſque miniſter.
Conjugium canimus, ſponſum ſponſamque canamus.
De latere ergo tuo fabricatam hanc dilige, par eſt.
Tota ex te pendet, toto te pectore Adame,
Toto animo, & totis eſt te complexa medullis.
Conjugium canimus, ſponſum ſponſamque canamus.
Tu quoq; fac præſtes, quæ ſunt tua munera virgo:
Teque illo genitam memor eſto, & adhære, & ab omni
Commiſſum tibi parte tuum venerare maritum.

ANNOTATIONES.

PROTOPLASTI) *Primum ficti & formati: ſic a Græcis Patribus appellatur. Adamus autem a Theodoreto* πατὴρ τοῦ γένους ημῶν, γενάρχης, προπάτωρ *princeps, avus, ſeu progenitor, ſeu auctor generis noſtri.*

ſtri. O CLIENTES) *Dicebantur clientes liberi homines, qui ſe in alicujus fidem & patrocinium conferrent, a quo & ipſi in periculo capitis, fortunarumque ſuarum defenderentur, & quem viciſſim omni honore & obſervantia colerent. Conſule Gellium lib. 5. cap. 13. Privatam clientelam etiam unius familiæ intelligimus. Hoc enim jus neceſſitudinis gentilium quoque erat, & ad agnatos atq; gentiles tranſibat. Cic. pro Roſ. Amer. Nam cum multos veteres a majoribus Roſcii patronos hoſpitesque haberent, omnes eos colere atque obſervare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogoni fidem & clientelam contulerunt. Fuit alia clientela publica, de qua in Pand. multa Budæus, ego perpauca huc transferam. Moris fuit apud antiquos, ut provinciales & ſocii pop. Rom. in clientelam ſeſe darent proceribus Romanis, quos patronos ſibi adoptabant non modo publice, ſed etiam privatim, iique ut clientes eorum dicerentur, inter ſe vero hoſpites. Ferebat autem id hujusmodi neceſſitudo, ut clientes perpetuo patronorum ſuorum patrocinio caput ac fortunas ſuas tuerentur, viciſſimque ipſi patronos ſuos omni obſervantia atque obſequio venerarentur. Cic. in Divinat. Clariſſimi viri noſtræ civitatis, temporibus optimis, hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimumque ducebant ab hoſpitibus clientibusque ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amicitia ditioneque pop. Rom. eſſent, injurias propulſare, eorumque fortunas defendere. Ibid. Scit hoc C. Marcellus: ſcit hic, quem adeſſe video, Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præſidio Siculi maxime utuntur: quod omnino Mar-*

cello-

cellorum nomini tota illa provincia adjuncta eſt. Dicebantur autem illi conferre ſe in fidem ac clientelam patronorum, patroni autem clientes in fidem recipere. Huc uſque Budæus. Addamus quædam de proprietate vocis ex Cornelio Frontone Grammat. Comes iter facit, Aſſecla ſequitur potentiorem, Sodalis adoleſcentiæ nomen eſt, Cliens implorat opem & fidem. Ita comes tutus, aſſecla officioſus, ſodalis amicus, cliens ſummiſſus. At enim cum cliens viro & fœminæ commune ſit, Horatius tamen genere mulitbri clienta extulit, ut eruditi legunt Ode 18. lib. 2.

Nec Laconicas mihi.

Trahunt honeſtæ purpuras clientæ.

Plaut. item Rud.

Bene factum & volupe eſt, hodie me bis mulierculis
Te tuliſſe auxilium: jam clientas reperi.

Et Milite.

Habeo eccillam clientam meam.

Sic apud Terent. Eunucho, eſt gracila, pro graciles, quemadmodum alia id genus apud alios. O PATRONI) *Quoniam cliens & patronus inter ſe conferuntur, & ſub eandem rationem cadentia ſunt, quod genus contrariorum Dialectici* τὰ πρός τι *vocant, neceſſe non eſt, quæ patrono ſubjecta ſit vis, hoc loco declarare: una enim hujus generis vox alteram declarat. Refertur etiam patronus ad libertum: præterea ad reum, ita ut docet Aſconius, cujus hæc ſunt. Qui defendit alterum in judicio aut Patronus dicitur, ſi orator eſt: aut Advocatus, ſi aut jus ſugge-*

 rit,

rit, aut præſentiam ſuam amico commodat: aut Procurator, ſi negotium ſuſcipit: aut Cognitor, ſi præſentis cauſſam novit, & ſic tuetur ut ſuam SENSILIUM SPECIE) *Cur loquimur voce barbara ſenſibilis, cum latina ſit in promptu ſenſilis ſenſile? pro eo, quod ſenſu percipi poteſt, quod ſub ſenſum cadit, quod ſenſum movet, quo ſenſus cietur: ſeu quod ſentit, quod ſenſu præditum eſt, quod vim obtinet ſentiendi, quæ græcis* αἰσθητό & αἰσθητικόν. *Præibit utentibus Lucretius.* CUM OMNI INSTRUMENTO) *Proprie inſtrumentum in eo ponitur, quo quis utitur ad opus aliquod efficiendum. In eo ſimiliter, quo domus, fundus, & taberna & alia inſtruuntur, in omni, inquam, harum rerum apparatu, ac ſupellectile. Cic. in Verrem. Apronianus in eorum arationes venit, omne inſtrumentum diripuit familiam abduxit. In Academ. Tantus ergo Imperator in omni genere belli fuit, præliis, oppugnationibus, navalibus pugnis, totiusque belli inſtrumentis & apparatu, &c. Tranſlate eſt, quo ad quippiam vel aſſequendum, vel comparandum, vel ad rei alicujus uſum utimur. Cic. in Catil. Cum induſtriæ ſubſidia atque inſtrumenta virtutis in libidine audaciaque conſumerentur. In* Bruto. *Quidquid habuit, habuit ex diſciplina: inſtrumenta naturæ deerant. Capitur hoc nomine interdum monumentum ſcripturarum ad res geſtas vel teſtificandas, vel poſteritati transmittendas pertinentium. Ex quo nonnulli, etiam Theologi, vetus & novum inſtrumentum vocant, quod alii vetus & novum teſtamentum.* NON INDICI ANIMANTIS DENTEM) *Ut*

cor-

Digitized by Google

corporis vaſtitate & forma reliqua multum diſtat ab aliis animalibus quadrupedibus elephas: ſic in eo quoque, quod ei cornua ex ore erumpunt: nam cornua eſſe, quos dentes nos putamus, argumentis probare nititur Cauſan lib. 5. HUMANO SCHEMATE) *Schema eſt habitus ſeu veſtitus, cultus, habitus, ſeu ſpecies oris, & geſtus perſona, ſpecies, forma, figura. Sunt & Rhetoribus ſua ſchemata, quæ dividuntur in* λέξεως καὶ διανοίας, *verborum & ſententiarum. Cic. quaſi quoſdam geſtus orationis interpretatur. Illud ſilendum non eſt, Plaut. Amphit. ſchema genere fœminino dixiſſe, cui rei teſtes libri omnes, & Grammatici veteres.*

Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,
Quod ego huc proceſſi ſic cum ſervili ſchema.

ANIMAL CONGREGABILE) *Fieri profecto nequiret, ut civitas omnis natura conſtaret, id quod lib. 1. de Repub aſſerit Ariſtoteles, niſi (quod eodem loco idem docet) homo eſſet animal civile, & natura aptum ad colendam civitatem, ſeu eos cœtus, ex quibus jure ſociatis civitas conficitur. Ex hoc rectiſſime ratiocinamur, & verum eſſe, quod idem ait, decernimus, eos, qui ſe a civili ſocietate longius removent, idque non neceſſitate, ſed natura & voluntate faciunt, aut improbos eſſe, aut humana conditione majores: quales ſcilicet exiſtimandi ſunt, qui ab hominibus propter res vel naturales, vel cæleſtes liberius quietiusque contemplandas in vaſtas ſolitudines ſeſe abdunt: hi enim ad Divos proxime accedunt.* PAULATIM VELUT ATTRITA,

AC-

Digitized by Google

ACCISA) *Seneſcere mundum, & ad occaſum vergere naturam rerum, cum alia multa, tum præſertim humanorum corporum brevitas arguit. Nam eo recenti ac vigente multo proceriora naſcebantur: quod oſſa ingentia ſepulchris eruta pleriſque locis demonſtrant. Qua de re conqueſtus eſt Homerus Iliad. 5. qui tamen a mundi ortu propius aberat. Ex quo ſcripſit Juvenal. Sat. 15.*

Nam genus hoc vivo jam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat atque puſillos.

Lucretius in 2. de parvitate animantium hæc habet:

Jamque adeo effœta eſt ætas, effœtaque tellus,
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.

PROGYMNASMA NONUM.

Dignitas hominis.

IIDEM.

ANGELI. O quam diu tandem vobis in minutioribus curis erunt conſilia noſtra fideliſſima atque amantiſſima? Quouſque igitur ad quotidiana,

na, & pia cuſtodum defenſorumque veſtrorum monita obſurdeſcetis? Nunquamne, quid hic erectus excelſusque ſtatus, & os ſublime, quid divorum, qua tenemini, poſcat cognatio, diſpicietis? Antiquiſſima cuique veſtrum cura ſemper eſſe debet, cupiditatem exultantem omnibus opibus atq; viribus coërcere: mentita ac fallacia bona, ſenſus veſtros inani viſione pulſantia, & in flagitiorum turpitudines impellentia contemnere: opiniones effæminatas ex animo extirpare: nihil quam decus, quam laudem, quam virtutem charius, aut magis expetendum ducere. At vos in luto & ſordibus libidinum peſtiferarumque voluptatum jacentes, nihil altum ac cœleſte ſuſpicitis. H. Quam vellemus: o puriſſimi ſpiritus, o vindices acerrimi, quam vellemus parere conſiliis ſalutaribus, & qua ducitis, ſequi, niſi iſte, quem circumferimus, & a quo circumferimur, carcer nos arceret: niſi hæc, cui nos illigatos, implicatosque interdum ſuſpiramus, caruncula contra vota veniret, niſi hoc indomitum animal, id quod ipſi & commeminiſtis, & commemorare poteſtis, frænos impotenter recuſaret, ſeſſorem excuteret, calcibus feriret? A. Vidimus, & videmus certe quidem refractariolam eſſe, repugnareque, & obniti ancillam dominæ, voluptatem virtuti, cupiditatem rationi, & nulla induciarum pactione prælia vos præliari: attamen cum fortius dimicaretis, tum trophæa, victoriarum vere laudabilium inſignia non pauciora ſane conſtitueretis, ſi, quam alto ſanguine oriundi, qualem divi-

divina munificentia nobilitatis hæreditatem adieritis, crebrius in pectoribus volutaretis. Vitium omne, peccatum omne, quomodocunq; & quibuscunq; illiciis blandiatur, excellenti ac prope divina hominis natura alienum eſt atq; indignum. H. Non negamus. At illud nobis permoleſtum, quod excelſam conditionem noſtram haud bene novimus: quanquam ſuper ea diſputantibus vel attentiſſimas aures advertere nunquam piguit. A. Scientibus iſta. Tam vosmet ipſi negligenter habetis, ut nec ea noſſe ſtudeatis, quæ minuta in vobis ſunt, cognituque expeditiſſima. Et humiles quidem, adeoq; parvi pretii apparetis, ſi quis e terra vos enatos cogitet; magni autem præſtantesq; nimium, ſi, quonam modo, & quibus cum ornamentis nati conſideret. Faciemus ergo, ut hæc in conſpectu ponamus. H. Ita ſi feceritis, clientibus in poſterum obedientioribus utemini. A. Homo partim eſt terreſtris, partim cœleſtis: partim ſenſu, partim intelligentia continetur: partim mortalis, partim immortalis: & hæc quidem, quæque hunc in modum affirmari plura poſſent, partim propter corpus, partim propter animum, per quem ſolum ſocietate quadam ac ſimilitudine cum Deo conjungitur: quoniam ad archetypum divinæ mentis divina cura perfectus, ejus ipſius ſigillum, ſpeculum nitidiſſimum, & tanquam particula quædam eſt, ac Deus quodammodo illius, cui commiſſus, & a quo geſtatur: parvus ſcilicet Deus in mundo parvo, ut ille magnus eſt Deus, & rex ſuper omnes Deos in mundo ampliore. Etenim ad hominem

mens

mens ſimilem illi proportionem & comparationem habet, quam ad mundanam machinam ſummus ille omnium moderator ac Dominus. Non videtur mens,& videt,ac perſpicit tam,quæ in homine, quam quæ extra hominem ſunt omnia. Naturam rerum omnium caducarum ſcientiis & artibus tanquam directis ac certis itineribus pervagatur, per cœlum, terras, & maria incredibili celeritate diſcurrit. Nec in his acquieſcens,e caligine iſta rerum mortalium, ipſa cælorum penetralia pervadit, mentes ab omni conjunctione materiæ ſinceras perluſtrat, & uſque ad ipſum primum univerſorum ſatorem contendit, cujus majeſtatis percuſſa radiis velut temulenta efficitur. Atque ut Deus, quæ ſunt entia re, ac formas naturales: ſic ipſa,quæ ſunt entia ratione, & formas artificioſas creat: eæ ſunt intellectus humani ſimilitudines, quemadmodum procreatæ res divini intellectus imagines cenſentur. Animo debet homo, quod miraculum ingens, animal venerandum: Deus quidam in terris, Trinitati ſimilis apellatur. Nam ut ex parte ſempiterno filius generatur,ex illo & hoc Spiritus ſanctus procedit: ſic (licitum eſt enim divina ad humana cum pietate transferre, longe magis, quam hæc ad illa) ex intellectu progignitur voluntas, & ex his duobus memoria emanat. Atque ut pater eſt Deus, filius Deus, Spiritus ſanctus Deus, nec idcirco tres dii, ſed unus duntaxat ſub perſonis tribus: ita intelligentia eſt anima, voluntas anima, memoria anima: nec ideo tres animæ, verum una tan-

tantum, cujus trina vis & dignitas. Quid num hæc vobis honorifica, & eximia non videntur? H. Immo vero eximia & honorifica, o tutores fidiſſimi. A. Imitator quoque & quaſi æmulus Dei, non modo effigies & ſimulacrum eſt homo per ingenium & ſolertiam: quod cum exemplis monſtrare liceat innumeris, nos unum & alterum fidei faciendæ producemus: a pictoribus autem ordiemur. Zeuxis ita ſcite uvas pinxit, ut eas tanquam veras aviculæ advolantes peterent. Apelles equum & canem tanto artificio ſimulavit, ut equi prætereuntes adhinnirent, canes allatrarent. Ariſtides Thebanus pinxit animum, & ſenſus omnes expreſſit, quos Græci vocant ἤθη: perturbationes ſimiliter. Ejusdem pictura fuit, oppido occupato ad matris e vulnere animam agentis mammam adrepens infans, intelligebaturque ſentire mater, & timere, ne emortuo lacte ſanguinem infans lamberet. Praxitelis Venerem, qui aſpectabant, vivam juraſſent. Architas Tarentinus mathematicis rationibus columbam confecit ligneam, quæ volavit. Ægyptii deorum ſtatuas eo ingenio fabricabantur, ut incederent, & vocem mitterent. Quid Archimedes? Lunæ, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram illigavit, effecitque, ut quemadmodum in mundo, tarditate & celeritate diſſimillimos motus una regeret converſio. Quod ſi id in hoc mundo fieri ſine Deo nequit, an eosdem motus Archimedem ſine divino ingenio in ſphæra imitari potuiſſe creditis? In aliis rebus & artibus inventa & effecta com-

plu-

plura, e quibus mentium veſtrarum ſingularis præſtantiæ clariſſima elucet ſignificatio, prætervehimur, ne longius ſermo extendatur. Qua de cauſſa Homerus veſter homines appoſite ἀλΦηςὰς, multæ indagationis & inventionis nuncupavit. Nec non admirabiles fuerunt, qui fruges, veſtitum, tecta, cultum vitæ, præſidia contra feras excogitarunt, & a quibus cæteri officiorum civilium leges ac jura didicerunt. Jam inveſtigare occulta, rebus imponere nomina, mortales in agris beſtiarum ritu vagantes, victuque ferino vitam tolerantes unum in locum compellere & congregare, eorumq; immanem feritatem ratione & oratione in manſuetudinem, facilitatemque convertere, ſonos vocis infinitos paucis literarum notis amplecti, in domos ſuperas ſcandere, aſtrorum ortus, obitus, curſus, progreſſiones, inſtitutiones notare, dies, menſes, años, circumſcribere, defectiones ſolis & lunæ cognoſcere, longeque ante prænoſcere, & inpoſterum tempus prædicere: hæc & ſimilia ab animo profecta certe divina ſunt. Ille & præterita recordatur, & futura proſpicit, & præſentia complectitur: ille ſapit, ille ſentit, ille vult, ille viget, quæ cum Deo habet communia. Ille demum conſequentia cum antecedentibus connectens, quid ex quo efficiatur, aut probabili, aut neceſſaria argumentatione concludit, ſingula definit, circumſcriptaque comprehendit. Ut porro Deus ex molitionibus ſuis: ſic ipſe ex memoria tot tantarumque rerum, ex inventione innumerabilium artium, ex celeritate motionis, ex pulchritudine

virtutis, ex operibus denique & actionibus ſuis agnoſcendus eſt. A ratione ſermo profluit, ejus interpres & nuntius, per quem animus quidquid concepit, quiquid voluit, omnes pulſus & agitationes ſuas indicat, in apertumque deducit. Hæc etiam ſolius hominis laus, cui adjuncta eſt vox mire ſedata, placida & manſueta, quæ ipſa pervarie ad uſum, ad explicandum, ad placandum, ad excitandum, urgendum, impellendum, erigendum, confirmandum, retinendum, & quaſi alendum accommodatur. Fremunt, rugiunt, mugiunt, ſibilant, barriunt, gruniunt reliquæ animantes: avium autem cantus humana voce dulcior nullus reperitur. H. Dignitatem communem omnium noſtrum, quod quidem pertinet ad partem meliorem e duabus, quibus cohæremus, præclare expoſuiſtis, & jam nos chariores ipſis nobis reddidiſtis. Deprehendimus nunc manifeſtius, quam immemorabile tetrumque ſit facinus, commaculare & inquinare picturam divinitatis tàm ſplendidam, & tam admirabilem atque excellentem corporis noſtri incolam, mundo ipſo nobiliorem, ſuperioremque rebus ſubjicere viliſſimis & inaniſſimis.

A. Quin & altera veſtri pars propter fabricationem mirificam ſuſpicienda eſt, ut ejus cauſſa æquum videatur hominem ſervire nemini, niſi opifici ſuo, & cui ille ſervire juſſerit. Nec, ut ſapientum quoque vox una eſt omnium, Deum quiſpiam clarius ex cœlo & terra, quam e ſua ipſius natura, fabrica, conſtitutione, compagibus cum ac-

cura-

curatione perveſtigatis cognoverit. H. Erudire nos etiam vultis ſuper altero dimidio noſtri: ut cum perfectius viderimus, quantum præſtemus naturis aliis ſentientibus, de hoc munere ardentius vos amemus, & præcepta, quæ dederitis, cupidius agitemus. A. Antecellere corpora humana animalium corporibus, figura iſta non prona, & in humum abjecta, ut illorum, ſed celſa, & ad Dei domicilium, quaſique ad conſpectum patriæ erecta in primis docet. Senſibus tam internis, quam externis anteitis. Perfectior in vobis ſenſus communis, imaginandi vis ſeu imaginatrix facultas, quæ φαντασία græco nomine, acrior memoria, cogitativa, quæ in illis æſtimatrix. Aquilæ a viſu, vultures ob olfactu laudantur, quædam ab auditu. Atqui oculi veſtri in iis artibus, quarum judicium eſt penes oculos, in pictis, fictis, celatisque formis, in corporum etiam motione atque geſtu multa cernunt ſubtilius: colorum etiam, & figurarum venuſtatem atque ordinem, & decentiam oculi judicant. Non diſcernunt, non dijudicant, aut diſtinguunt animantes ea, quæ ſenſu attingunt, uti vos, qui aſpectu virtutes etiam aliorum vitiaque obſervatis: iratos, propitios, lætantes, dolentes, fortes, ignavos, audaces, timidos: Auribus & in vocis, & in tibiarum nervorumque cantibus varietatem ſonorum, intervalla, diſtinctionem, & vocis genera permulta: canorum, fuſcum, leve, aſperum, grave, acutum, flexibile, durum percipitis. Illæ nihil horum. Quantum reliquis tribus excellatis, odora-

Digitized by Google

tu, guſtatu, & tactione, plures artes ad eos capiendos delectandosque repertæ oſtendunt. Tot compoſitiones unguentorum & odoramentorum, tot ciborum conditiones, tot corporum lenocinia. Præterea in temperamento corporum veſtrorum major primarum qualitatum æqualitas, & longius ab exſuperantia remota mediocritas. Non illic pugnant frigida calidis, humentia ſiccis: nec nimis vel terrea ſunt, vel aquea. Quocirca pellium duritia, villi, ungues recurvi, roſtra, cornua, moles, quoniam hæc ex abundanti vel terreſtris, vel aqueæ materiæ copia certum eſt exiſtere, imperfectam in belluis coagmentationem corporis arguunt. H. Et queri non erubeſcimus, quod iſta arma & monumenta non habemus, quaſi malignius nobiscum providentia cæleſtis egiſſet? O ſtoliditatem. A. Quidquid vobis negatum eſt, dari non potuit. Dedit autem Deus horum loco homini conſilium ſive prudentiam, & manus: ut illa quidem, quæcunque ſibi forent, ex uſu excogitaret: his eadem compararet, atque conficeret. Nec foris potius quam intus ornari & armari oportuit hoc ſanctiſſimum animal, quod ad æternitatem fingebatur. Quid quod illiusmodi rebus, quas nominaſtis, pulcherrima ſpecies humani corporis periiſſet? Informemus animo hominem cum ferinis dentibus, cum cornibus, ungulis, cauda ſeu brevi, ſeu longa, pilis diverſicoloribus, quid illo fœdius? quid monſtroſius? ſicut ipſa viciſſim animalia, ſi has res detraxeris, ſi nuda & inermia finxeris, elegantia dicere profe-

cto

ctò non poteris. Sed pretium operæ fuerit de ſtructura & perfectione corporis particulatim diſſerere, unde videatis, quantis rebus, quamque præclaris vos artifex ille maximus dignandos putaverit. Omittemus ſtatum erectum, de quo paulo ante, qui vos monet cæleſtium contemplatores eſſe inſtitutos, & eo cogitationes dirigendas, quo vultus dirigitur. Cum ſit autem nobiliſſimum elegantiſſimumque animal homo, etiam qua corpus, non eſt controverſum, in ipſo corpore nihil nobilius eſſe aut pulchrius capite. H. Bene caput diſputationis veſtræ caput ipſum facitis: attentione attentiſſima attendimus. A. Ipſo ſitu primum partibus reliquis antecellit, in loco poſitum celſiſſimo, tanquam cœlum hujus puſilli mundi, qui dicitur homo, in quo duo ſidera volvuntur luci-diſſima, oculi videlicet, ut ſol & luna. Eſt ſedes & aula rationis, ex qua, ut ex ſublimi arce, per ſenſuum feneſtras omnia contuetur. In eo ſenſus omnes, tum qui interiores, tum qui exteriores vocantur, alibi ſolus tractus viget. Non illud, quemadmodum in aliis animantibus, porrectum, ſed globi ſimile formatum, quoniam in figuris perfectior eſt rotunditas. Hujus ſuprema pars & faſtigium naturali veſte, ſive calvaria ut ſcuto tegitur, muniturque: pars prior, quam faciem dicitis, neceſſariis ſenſuum uſibus tanquam miniſteriis inſtruitur, & ornatur. Nam oculi duo quam vos cohoneſtant? inter quos naſus veluti murus eſt interjectus. Aures duæ quantum decorem addunt? Frons vallata per circuitum, effuſi ante au-

res capilli, earumque ſummæ partes in coronæ modum circumdatæ, & occipitium omne velatum, quantopere hæc ſingula decent? Cumque ipſa nuditas humanam pulchritudinem, & proportionem membrorum, unde pulchritudo naſcitur, magis exhibeat, non ideo capiti congruebat: quanta enim deformitas fuiſſet, ex calvitie patet. Cooperuit ergo illud pilis. Et quoniam in ſummo futurum erat, tanquam ſupremum ædificii faſtigium atque culmen decoravit. Barba vel ad maturitatem corporum, vel ad ſexum diſcernendum confert, decorem virilitatis auget. Ore parvo, labris rubentibus in reliquo faciei colore albo nihil eſt venuſtius. Dentium acies duplex, medii acuti ad cibum dividendum, lati poſtremi ad eum penitus commolendum. Lingua ſucci plena: eadem non hiſpida ut boum; non tenuis & longa, ut canum: ſed moderata, cujus appulſu ad dentes verba formantur. Vires omnes cæterarum partium a capite oriuntur, a quo illis ſenſus, & motus, & rectio propter imaginationem atque ſenſus, quorum in eo ſedes. Quamobrem caput merito vocatis, quidquid in re aliqua principium eſt, aut excellit. Denique ſi quem vultis honore afficere, caput nudatis, non manum: quod probationi eſt, videri partem corporis præcipuam. In toto homine dicitur, totus capitis vocabulo intelligitur. Et Jurecos. Tradunt eum locum, in quo caput hominis ſolum ſepeliatur, ſacrum atque religioſum fieri; qui honos reliquis partibus non conceditur. Verum enimvero quia ſenſus

ani-

animi interpretes & miniſtri perſapienter in capite facti conſtitutique ſunt, antequam hinc diſcedamus, de fabrica & excellentia quinque ſenſuum diſſeramus. Oculi inſtar excubitorum ſeu ſpeculatorum, bini in arce ſunt collocati, quorum unus ſervet a dextris, alter a ſiniſtris. Hi tuniculis membranulisque tenuiſſimis, pellucidis ac bene firmis conveſtiuntur, quorum pupillæ quaſi quadam Iride in orbem cinguntur. Sunt autem ob id lubrici ac verſatiles, ut & declinent, ſi quid lædat, & quaqua verſus aſpectum velociter facileque convertant. Tegumenta eorundem palpebræ mira ſunt molliſtudine: non ſolum enim prohibere debent, ne quid pupillas offendat, ſed ipſæ etiam eosdem, dum claudunt, dum aperiunt, minime lædere. Hæ pilis tanquam telis & haſtilibus muniuntur, quibus ciliis nomen inditum, quo parvorum corporum, ut pulviſculorum, arenularum, feſtucarum, quæ ventorum flatibus excitari ſolent, damna arceantur, excludanturque involatu culices, & ejus generis inſecta, quæ cum veluti palos ac ſudes cilia præfixa conſpiciunt, terrentur, & fugam capeſſunt. Hoc eodem modo cuſpidibus quibusdam, quæ ariſtæ dicuntur, contra minorum avium morſus natura ſpicas communivit, atque vallavit. Præterea oculis velut ad tectum Deus impoſuit ſupercilia, quæ defluentem a fronte ſudorem, ut pluvias excipiant, & ad tempora tranſmittant, ut illi hujus quoque moleſtiæ maneant expertes. Sequuntur aures, jure & ipſæ altiorem ſortitæ locum, pro-

pter ſonum recipiendum, qui natura in ſuperiora fertur. Auditus continenter patet, cumque voces infinitas admittat, nunquam expletur, quarum differentias pernovit: & ut concinnitate gaudet, ſic diſcrepantia contriſtatur. Hoc ipſo etiam in ſomnis egemus, cujus iter flexuoſum, ne quid illaberetur, ſi directum eſſet. Proviſum deinde, ut minutiſſimæ beſtiolæ, ſi quæ conarentur irrumpere, in ſordibus ut in viſco hæreſcerent. Durus autem, & quaſi corneolus introitus multis cum anfractibus, quod his naturis relatus amplificatur ſonus. Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi cauſſa factæ, tutandique ſenſûs, & ne adjectæ voces laberentur, atque errarent, priusquam ſenſus ab his pelleretur. Nares ad odores percipiendos, & ſuaves quidem admittendos, fœdos autem nocentesque repellendos & averſandos, & ad capitis defluxus excipiendos recte etiam ſurſum poſitæ, & quod cibi potionisque judicium magnum earum eſt, ori vicinæ ſunt. Quia vero neceſſariæ utilitates, ut ſint patulæ, requirunt, anguſtiores habent auditus, ne quid in eas, quod lædat, poſſit pervadere: humidæ perpetuo ad pulverem multaque alia repellenda utiliter. Ad incolumitatis porro cuſtodiam, & ad uſum apte guſtatus in ea parte oris habitat, qua eſculentis poculentisque iter natura patefecit. Tactus toto corpore æquabiliter funditur, ut omnes ictus, omnesque minimi & frigoris & caloris appulſus ſentiantur. Subeſt capiti rigidum ac teres colum, ſub quo ſcapulæ, velut mollibus

libus

libus jugis a cervice demiſſæ: valida dein, & ſubſtricta nervis ad fortitudinem brachia: toris inſignibus extantium lacertorum ingens robur: utilis ac decens flexura cubitorum. Quam etiam aptæ, quamque multarum artium miniſtræ manus vobis datæ? Digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commiſſuras & artus, nullo in motu laborat. Pectoris latitudo ſublimis & expoſita oculis, mirabilem præfert habitus ſui dignitatem. Papillæ quoque leviter eminentes, & fuſcioribus ac parvis orbibus coronatæ, nonnihil addunt venuſtatis: fœminis ad alendos fœtus affixæ, maribus ad ſolum decus, ne informe pectus, & quaſi mutilum videretur. Huic ſubdita eſt planities ventris, quam mediam fere umbilicus non indecenti nota ſignat: ad hoc factus, ut per eum fœtus, dum eſt in utero, nutriatur. Pedes tanquam columnæ, totum hoc ædificium ſuſtentant. Ut autem in ædificiis architecti avertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profluentia neceſſario tetri eſſent aliquid habitura: ſic Deus providentiſſimus architectus res ſimiles procul a ſenſibus amandavit. Hæc de exterioribus membris partibusque ſummatim & breviſſime dicta ſunto. H. Cauſſam brevitatis ipſi non ignoramus: nimiam videlicet longitudinem, quam vitare convenit: propterea fortaſſe de interioribus quoque tacetis: quorum explicatio etſi jucunda foret, vobis tamen hoc oneris imponendum non eſt. Quanquam vos quidem fatigari non poteſtis: ſed nobis in eo parcitis, quos abire ſine

faſtidio cupitis. Nunc oramus, ut velitis declarare, quo pacto verum ſit, hominem communicare cum omnibus, & eſſe quodammodò omnia: id enim eſt, quod ſæpe audimus. A. Si homo mundus minor vere dicitur, neceſſe eſt, eum aliquo modo rerum omnium gerere ſimilitudinem, & proportione quadam reſpondere omnibus. Ut ergo in majore mundo quatuor corporum elementa ſunt, ſic in homine humores quatuor reperiuntur, cholera, ſanguis, pituita, atra bilis: quorum primus igni, alter aëri, tertius aquæ, poſtremus terræ habet imaginem. Ut in magno mundo cœli octavi incitatione orbes inferiores converſantur, ſic in homine penes rationem eſt principatus, cui appetitus omnes ſeſe obſequentes præſtare, & ab ea moveri atque gubernari debent. Quod in illo eſt media regio aëris, in quam elati terrarum aquarumque halitus condenſantur, & in nubes coguntur, id eſt in homine cerebrum, quo in loco aſpirationes vaporesque e viſceribus ſublati frigeſcunt, indeque velut in pluvias ſoluti deſtillant. Cum ſint item ſubſtantiarum genera quatuor, quibus univerſum conſtat, componiturque, ſubſiſtentium, viventium, ſentientium, intelligentium, eadem quàtuor in homine inſunt. Etenim cum inanimis, & ſtirpibus illi cognatio intercedit, quod ad corpus, & elementorum temperationem, & ad vim vegetatricem, altricem, accretionis, & generatricem attinet. Cum animantibus & in iiſdem, & in virtute ſentiente, appetente ac movente.

Cum

Cum beatis ſpiritibus, quod rationis particeps. Hactenus de animis & corporibus humanis ſermonem texuimus, & ex his dignitatem veſtram demonſtravimus. Jam, poſtremo ſcilicet loco, ex fine rerum eandem docebimus. H. Percommoda & expedita diſtributio. A. Veſtri cauſſa tantarum rerum molitio facta eſt: vobis omnia parata: vobis ſubjecta: vos utimini omnibus: omnium in homine rerum dominatus, id quod exploratiſſimum, & in manifeſtiſſimæ veritatis luce poſitum eſt. An non apparet hominem tenere principatum & regnum animalium, dum greges maximi ducantur a ruſticano, ſine ferro, ſine telo, ſine ullis armis, cooperto viliſſimo ſagulo, aut rhenone, geſtante baculum, quo laſſus innitatur? Nihilominus pecudes tam multæ, tam validæ, tam a natura armis potentibus inſtructæ, ut ſervi Dominum venerantur, & imperata faciunt. Terram colit juvencus, trahit aratrum, vehit onera, ſubit jugum, vocem hominis aratoris pertimeſcit, cornuum ſuorum obliviſcitur. Aſini, muli, cameli ad ſarcinas recipiendas veſtro juſſu ſe ſubmittunt. Ferociſſimos equos domatis, & cicures redditis. Flagellorum ictus patitur, qui robore & celeritate vos ſuperat longiſſime. Seu fugere, ſeu venari, ſeu in arma ruere velis, non repugnat, ad mandata exequenda præſto eſt. Canis domum tibi cuſtodit, feras indagat, ipſum te quocunque, ut ſatelles juratus comitatur, latratu dentibusque a periculo te ſervare paratiſſimus. Oves ſub tonſura quieſcunt tacitæ, & velut annuum tributum liben-

libentes perſolvunt. Mare, aër, terra, ſidera tributaria ſunt hominum, quibus uſum ſui ut vectigal largiuntur. Sol illuminat, calefacit, graviditates & partus maturitatesque gignendi affert. Luna tenebras nocturnas moderatur, ſtellæ temporum viciſſitudinem indicant. Mare transportandis & apportandis mercibus ſervit. Aër hauſtus ingenitum vobis calorem temperat, pluviæ inde cadentes ſata alunt, avium tot genera vobis ſuſtinet. Vos campis, vos montibus fruimini: veſtri ſunt amnes, veſtri lacus, veſtra vineta, veſtræ fruges. Nulla demum res eſt, quæ ad commodum veſtrum non faciat: quando aliæ ad uſum vitæ conducunt: aliæ ad voluptatem & jucunditatem: aliæ ad depellendos morbos, & retinendam ſanitatem: permultæ ad exemplum & imitationem: omnes ad percipiendam cognitionem, & ex ea cognitione ad hauriendam Dei notitiam, ex qua pietas & amor erga eundem effloreſcat. Quomodo ergo fides & tibias eorum cauſſa repertas dicendum eſt, qui illis uti noverunt, & uti poſſunt: ſic ea, quæ diximus, ſolis iis parata confitendum eſt, qui utuntur. Rurſum, ut Athenas, & Lacedæmonem Athenienſium & Lacedæmoniorum cauſſa putandum eſt conditas: & omnia, quæ ſunt in his urbibus, eorum populorum recte eſſe dicuntur: ſic quæcunque ſunt in omni mundo, hominum putanda ſunt. Nec quia poſtremus conditus eſt homo, ideo non Dominus. Aurigæ & gubernatores loco poſtremo cum ſedeant, currum & navem moderantur, habenasque

Digitized by Google

que cum volunt, laxant, & adducunt: ſimiliter homo præfectus eſt rebus conditis, ut eas gubernet, iisque ad arbitrium utatur: non ipſe quidem ſimpliciter præfectus ut ſit, ſed ut Vicarius quidam ſit illius ſummi Regis, cujus eſt imperium totius univerſitatis, ita tamen, ut ſua ſibi libertas relinquatur; liceatque facere, quod libet. Hoc eſt culmen, hæc nobilitas humana: cujus nunquam non memores, cavetote, ne quid ea alienum indignumque committatis, ſi & numen propitium, & nos amicos, atque fautores retinere deſideratis. H. Modis omnibus & impenſe cavebimus: & quo felicius caveamus, facite, ne aliquando cohortationibus inſtinctibusque veſtris egeamus.

ANNOTATIONES.

DIGNITAS HOMINIS) *Græcis ἄνθρωπος (ut alia veriloquia mittam, adducta ab Etymologo) dicitur* παρὰ τὸ ἄνω καὶ θρεῖν, ἤγουν βλέπειν, μόνος γὰρ τῶν ἄλλων ζώων ὁ ἄνθρωπος ἄνω βλέπει, *ab eo, quod ſurſum aſpiciat, quod illi ſoli conceſſum eſt ex animantibus: ſoli enim contigit os erectum, ſtatusque ſublimis. Plato in Cratylo* ἄνθρωπον *dictum vult ab* ἀναθρεῖν, *quod eſt attente intueri, quæ videris, & adbibita animi ratiocinatione contemplari, quod animantes alia non faciunt. Latina vox homo, unde exiſtat, adhuc ſub judice lis eſt. Plurimi Grammatici ab humo deducunt: ſiquidem ex humo conditus homo. Hoc etymon irri-*

det

det Fabius lib. 1. cap. 6. Docti quidam ab ὁμοῦ *ſimul, quoniam homo eſt animal ſocietatis appetens. Lege cap. 20. lib. 2. apud Rhodig.* QUID HIC ERECTUS EXCELSUSQUE) *Annotatione quadam in ſuperiorem dialogum ſatis, opinor, multa hac de re diximus, cum illud: Sanctius his animal, &c. illuſtraremus ex Philone & Baſilio. Legas licebit in eandem ſententiam extremum capitis primi lib. 2. apud Lactant.* ET A QUO CIRCUMFERIMUR CARCER) *In Phædone Plato nominat corpus* τῆς ψυχῆς φρουρὰν, εἱργμὸν δεσμοὺς, *animæ cuſtodiam, carcerem, vincula. Seneca ſimiliter ergaſtulum atque vincula. Apud Job domus luteæ appellantur humana corpora* CARUNCULA CONTRA VOTA VENIRET) *Quantopere ſapientiæ adeptionem corpus hoc, quæque ad id pertinent, ejusque cauſſa quæruntur, impediant, maxime docet Philo, libro de Gigantibus.* Cauſſa autem inſcitiæ præcipua caro eſt, & cum hac intercedens familiaritas. Certe & conjugium, liberorum educatio, parandæ rei familiaris neceſſitas, obſcuritas, egeſtas, negotia tum privata tum publica, & cætera innumera ſapientiam adhuc florentem arefaciunt, &c. OBEDIENTIORIBUS UTEMINI) *Obedientiores nos ſentietis, experiemini Demoſth. Olynth. 1.* ῥᾴονι καὶ πολὺ ταπεινοτέρῳ νῦν ἀνεχρώμεθα τῷ Φιλίππῳ, *faciliore jam multo, & demiſſiore Philippo uteremur. Terent. Heaut. Ne ille facili me utetur parte. Cic pro Sex. Roſc. Ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus uteremur.* PER QUEM SOLUM SOCIETATE QUADAM)

Non

Non eſſe hominem Dei imaginem per corpus, diſerte oſtendit Baſilius Homil. 10. non longe a principio. Quomodo autem in corpore quoque modo aliquo imago Dei reperiatur, docet ex Auguſtino, & Bernardo Pererius lib. 4. in Geneſ. Quæſt. 5. Huc quadrabit locus peregregius Ciceronis e 1. de leg. Animal hoc providum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilii, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum eſt a ſempiterno Deo. Solum eſt enim ex tot animantium generibus, atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera ſint omnia expertia. Quid eſt autem non dicam in homine, ſed in omni cœlo atque terra ratione divinius? Quæ cum adolevit, atque perfecta eſt, nominatur rite ſapientia. ANIMO DEBET HOMO) *De præſtantia & libertate mentis humanæ Philo in lib. inſcripto: Quod Deus ſit immutabilis. Videamus quanam re homo antecellat cætera. Hic eximium munus ſortitus eſt, &c. Miratur animum Cic. quoque Tuſc. 1. & referti ſunt commentarii ſapientum ejus admirationibus & commendationibus.* ZEUXIS ITA SCITE) *De Zeuxide, Apelle, aliiſque celeberrimis pictoribus, & admirandis eorum picturis Plin. lib. 35. cap. 10.* QUID ARCHIMEDES) *De ſphæra vitrea hujus Mathematici M. Tullius Tuſcul. 1. & 2. de Nat. deor. Lactant. lib. 2. cap. 5. Extat Claudiani epigramma in eandem.*

Jupiter in parvo cum cerneret æthera vitro
Riſit, & ad ſuperos talia dicta dedit:

Hucci-

Huccine mortalis progreſſa potentia curæ ?
Jam meus in fragili luditur orbe labor.
Jura poli, rerumque fidem, legemque deorum
Ecce Syracoſius tranſtulit arte ſenex.
Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Et vivum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium mentitus ſignifer annum,
Et ſimulata novo Cynthia menſe redit.
Jamque ſuum volvens audax induſtria mundum
Gaudet, & humana ſidera mente regit.
Quid falſo inſontem tonitru Salmonea miror?
Æmula naturæ parva reperta manus.

Poſidonius Panætii auditor & ſucceſſor ſimilem ſphæram effecit. Teſtis Cicero 2. *de nat. deor.* MORTALES IN AGRIS BESTIARUM MORE) *Certum eſt, quicunque humaniorem iſtum cultum, juriſque deſcriptionem, & domiciliorum conjunctiones invenerunt, ut nec ſine ſapientia, ſic nec ſine animo invenire potuiſſe: cujus effecta cum tam illuſtria & multa ſint, ipſum ut cauſſam, illuſtriſſimum eſſe oportet.* A RATIONE SERMO) *Theodoretus ſerm.* 3. *de providentia, humani corporis ſcitiſſimam compoſitionem eleganter deſcribens, ſermonis organa ſeu inſtrumenta vide quomodo explicet.* ANTECELLERE CORPORA HUMANA) *Quam nihil deſit corporbus noſtris ad abſolutionem, & quo pacto occurrendum ſit bruta animalia nobis proponentibus, Rhodig. lib.* 3. *c.* 16. SENSIBUS TAM INTERNIS, QUAM EXTERNIS) *Sēſus hominum mul-*

multo anteferendos ſenſibus beſtiarum M. Tullii ſententia eſt 2. de nat deor. cui ſua probatio adjungitur ibidem. Plin lib. 10. cap. 69. tactione, deinde guſtatu ſuperare, reliquis ſuperari à multis animalibus hominem affirmat. Aquilæ, inquit, clarius cernunt, vultures ſagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Sed huic objectioni ſatis reſponſum videtur in dialogo. Illud certiſſimum, quod adjungit Plin. Auditus cui hominum primus negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non iidem ſint & muti. Senſus externos ſcribunt quidam quinque partibus mundi reſpondere. Tactum habere rationem terræ, guſtatum aquæ, auditum aëris, olfactum ignis, viſum cæli. Tactui objicitur aſperum, leve, humidum, aridum, rigidum, &c guſtus humectatione perficitur: percuſſus aër ſonum efficit: ex calore odores exiſtunt: videndi ratio lumine indiget. OCULI INSTAR EXCUBITORUM) *De oculorum natura & conſtitutione Baſil. Homil. 11. ſub finem. Theodoret. ſerm. 3. de provid. Sicut autem in corpore principatum natura dedit capiti, cui ſummum locum tanquam regiam attribuit, reliquis membris omnibus, quæ à cervice usque ad imos pedes pertinent ei pro baſi ſuppoſitis: ita inter cæteros ſenſus imperium penes oculos eſſe voluit. Ideo hos quoque in ſublimi collocavit ut principes, & quidem variis modis honoratos ſed præcipue loco tam inſigni & conſpicuo. Hæc Philo lib. de legibus. Majus malum eſſe cæcitatem ſurditate, puto dubitare neminem. Ex*

eo ſequitur oculorum ſenſum præſtare auditui: de quo poterat eſſe controverſia. VESTRI CAUSSA TANTARUM RERUM) *Nimis longum facerem, ſi hoc aggrederer per rerum ordines oſtendere. Ita eſt ſane; omnia quibus conſtat mundus, quæque ex ſe generat, ad hominis utilitatem accommodata, ejus cauſſa omnia facta & parata ſunt. Tu lege Cic. 2. de nat. deor. Lactant. lib. 7. cap. 3. & lib. de Ira Dei cap. 13. Theodoret. de provid. ſerm. 1. 2. 5. Damaſcenum de fid. orthodox. lib. 2. cap. 10.* VOS MONTIBUS FRUIMINI) *Non tantum ex neceſſitate materiæ, ſed ad utilitatem quoque ſtirpium atque animantium, nec non ad ornatum & decorem terræ facti ſunt montes. Etenim varietas collium, & camporum, diſtinctioque vallium & montium eximiam terræ pulchritudinem & decorem addunt. Conferunt deinde montes ad ſalubritatem aëris, ad fertilitatem ſoli, ad maturitatem fructuum, ad coërcendos frangendosque maris impetus, ad furorem ventorum refrænandum, ad generationem fontium & fluminum, quæ fere oriuntur è montibus. Multæ arbores, multæque animantes non alibi, quam in montibus generari, paſci, & verſari ſolent. Valent præterea ad diſcriminandas provincias & nationes. Sunt enim quidam montes regnorum gentiumque quaſi limites & termini: quorum arduus & difficilis tranſitus obſtat, ne aliæ gentes alias bello appetere, & vexare contendant. Hæc longeque plura de laudibus & mirabilibus montium Pererius in Daniel. lib. 4.*

PRO-

PROGYMNASMA DECIMUM.

Quatuor elementa.

AFRANIUS, CALLIPPUS, SANCTINUS, BALBUS.

AFRANIUS. Quid vos cenſetis, condiſcipuli & amiculi mei? quid cenſetis, inquam? De naturis ςοιχεῖα Græcis, elementa Latinis,

Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & ſemina rerum
Appellare ſuëmus, & hæc eadem uſurpare
Corpora prima, quod ex illis ſunt omnia primis;

frequentes & lectitavimus per συζήτησιν diſcere, quod eorum loco principe habendum ſit? C. Poſſumus vero, nec voluntas deſit jam enim noſti amiculos tuos diſputationum iſtarum paulo etiam cupidiores fortaſſe, quam ſatis eſt. S. Ac jure quidem earum percupidi ſumus: limatur quippe in diſputando, & tanquam excolatur veritas. Percipiendæ autem puræ ac liquidæ veritatis ſi nos quacunque ratione cupidos ſtudioſosq; confiteamur, quis tam

eſt futurus incogitans, pæne dicam delirus atque fanaticus, ut id in vitioſis ducat? B. Addendum fuit, Sanctine, nos infinitis, concertationumque, & vociferationum iracundarum plenis diſputationibus applaudere non ſolere. A. Prudenter hoc: nam & philoſophiæ gravitate à ſanctimonia indignæ ſunt: & cum iracundia pertinaciaque utiliter atque recte haud eſt, ut poſſit diſputatio procedere. Nos autem hodie non ad Philoſophorum quotidianum protritumque morem tenuiter, anguſte, cum verborum fœtoribus, ſed ad oratoriam propè conſuetudinem, ſeu ſecundum Philoſophorum Rhetoricam explicatius, abundantius, rebus & verbis illuminatius diſſeramus: quodque ante hac perſtudioſe fecimus, ut eloquentiam cum Philoſophia conjungeremus, idipſum in hac quæſtione perficiendum nobis arbitremur, C. Quoniam elementa ſunt quatuor omnino, & nos totidem, ſuum quisque ſibi depoſcat, cujus patrocinium tueatur. B. Ego indoctior ſum Philonide, & in literis cum interioribus, tum levioribus plumbeus. Quocirca infimum locum, in quo terra quieſcit, petere me verum eſt, & de ea ut graculum inter Muſas aliquid perſtrepere. S. Tua modeſtia, Balbe, partem pulcherrimam mihi, veluti bolum è faucibus. Quid igitur? quando omnia gravia deorſum feruntur ſuo pondere, ut levia in ſublime, date nobis duobus Afrani & Callippe, ut de principiis craſſioribus garriamus nos craſſi & pingues. Vos contra de levibus, & ſublimibus diſſertare addecet, qui ingenio-

niorum celeritate in domos ſuperas perfacile ſcanditis, an evolatis? C. Circumſpice Afrani, quid huic encomiaſtæ reſpondeas. A. Quaſi tu vera prædicaveris, Sanctine, ego & Callippus de igne & aëre ſcholas explicabimus. Veruntamen cum naturali qualitate utraque diſcordent ignis & aqua, quod ille calidus & ſiccus, hæc frigida & humida, poſtulo, ut tu æque à me in diſputando diſſentias, & aquam igne à me commendato meliorem rationibus nobis aut perſuadeas, aut perſuadere contendas. S. Non eſt ingenii cymba gravanda mei. Erit difficile adverſus te tantum Achillem arma expedire, pugnamque capeſſere: & vereor, ne facibus ſuis ingentibus ignis me tuus amburat, ſi non comburat A. At tu, vereor, ne me aquis tuis ſubmergas, totumque Oceanum mihi ſuperfundas. C. Eodem certe modo aër meus à terra Balbi qualitatibus ambabus diſſidet: humor quippe & calor aërem efficit: ſiccitas & frigus terræ inſunt. Itaque mihi tecum ſimilis digladiatio proponitur. Impedi, quæſo, mi Balbe, ne aut ſiccitas tua humorem meum exſorbeat, aut frigus calorem extinguat. B. Immo tu caveto, ne plus caleas, quam licet: hoc enim igni conceditur ſoli calere, quantum maxime poteſt, cujus quidem patronum ſe edidit Afranius: aut humorem faucibus ſiccescentibus amittas, ut cogaris flagitare potum, cum hæc ſint quaſi ſacra quædam νηφάλια. Quem vero hujus litis dicemus arbitrum? A. Vos duo de nobis, nos duo de vobis arbitria faciemus. S. Eſto. An ex contentione iſta

 dua-

duarum utriuſque partium intelligetur, quod elementum non adverſario tantum ſuo, ſed reliquis quoque tribus antecellat? C. Etiam.

IGNIS.

A. Primigenium corpus ignis, cæteris longe majus, ſubtilius naturæque corpori vacanti cognatum atque proximum, cum lunæ globo, cui ſubeſt, in orbem contorquetur, ſemperque viget. Cujus munera (ut paucis & generatim agamus) aquæ & terræ frigus temperare in coagmentatis corporibus: eorundem vitalem confovere ſpiritum: renovare, purgare, conſumere, maturitates afferre, percoquere: cujus imaginem poſſidet hic noſter ignis, quem ad uſum atque victum adhibemus: quia calidus & ſiccus, multis alioqui rebus diſſimilis. Ille eſt purus quidam fervor: hic minime purus: ſed aqua, terra, & concretis qualitatibus admiſtus, ſeſe hominibus indulget. Ille aſpectu propter ſummam raritatem non ſentitur, nec nutritur, cum ſimplex ſit, & aliis potius alimentum largiatur: at hic noſter ſub oculos cadit, & niſi tu pabulum iterum iterumque ſufficias, non ſufficit. Ille vitalis, ſalutaris, omnia conſervat, alit, auget, ſuſtinet, ſenſuque afficit: hic noſter, quem uſus vitæ requirit, confector conſumptorque eſt omnium, & quocunque invaſerit, omnia diſturbat, ac diſſipat. Cum ipſa procreationis ratio ſimul omnia quatuor initia iſta poſcat, aqua & terra materiæ, ignis, & aër velut formæ locum obtinent, à quibus illa priora fingun-

guuntur, formanturq; ut ab artificibus ornatum ordinemque adipiſcuntur, & quodammodo uti mortua ad vitam excitantur. Haud quidquam progenerat tellus, niſi igni per ejus intima diffuſo gravidetur: qua vi, ignea ſcilicet, quoniam aut carent, aut neutiquam abundant petræ, ſcopuli, ideo nihil edunt. Quin aqua ipſa igne deſtituta corrumpitur: tantum abeſt, ut producendis conſervandisque rebus idonea per ſe videatur. Nam quomodo aliarum rerum, ſic prorſus etiam aquæ formam atq; naturam calor tuetur, cujus abſentia illius mors dicenda eſt: putrorem enim odoremque fœdiſſimum nanciſcitur. Quod dico, in aquis paluſtribus & ſtagnantibus, & aliis demum nullo motu agitatis liquet, quo motu ceu machinatore calor fotus in naturis perſeverat. Nec alius rei gratia aquas fluitantes vocitare vivas conſuevimus, niſi, quod in iis calorem, quæ eſt aquarum vita, ipſa motio retinet. Et dubitabitur, ignem præſtare aquam, quando quidem ea ab ipſo, ut ſit, adipiſcitur? Quid quod igne ablato interit animal? omne enim quod vitæ particeps eſt, ſive animal, ſive e terra natum, propter incluſum in eo calorem vivit, quo refrigerato & extincto, occidere omnia & extingui neceſſe eſt. Partes animalis, in quibus perparum caloris inſidet, ut oſſa, capilli, & quæ à corde longius diſtant, minus pollent ſenſu: ſtirpes & ſemina non ab humore, ſed à calido humore accretionem ſortiuntur: vapor humidus omnes res creat, inquit Ovidius. Nocet frugibus aqua: usque adeo per ſe non eſt fertilis.

 Quid

Quid aqua ad uſum ignis egemus? quæ etiam exitio illum dare conſuevit. Aqua autem calefacta cum aptior ſit ad uſus diverſos, hoc igni debet, qui ab Æſchylo Pythagoreo vocatur πάντεχνος: ſiquidem ſine ejus auxilio neque à principio potuerunt, neq; hodie poſſunt confici ulla inſtrumenta aut opera artium, quibus quotidie utimur. Omnes invenit ignis, & conſervat artes, in cujus ſocietatem laudis aqua ſe non offert. Perquam brevibus terminis vitam natura circumſcripſit, & hujus brevitatis dimidium ſomnus aufert. Quod ſi quis etiam in tenebris, quam longa eſt, noctem vigilaret, quo tandem ex ea pervigilatione fructu augeretur, ſi non ignis bona diei repræſentans, noctis & diei diſcrimen tolleret? Si ergo nihil vita charius, quia nihil utilius aut jucundius, ignis qui vitam, hoc eſt vitæ quaſi dies multiplicat fugandis tenebris, per quas omni actione ſuper ſedendum eſt, cur non rebus omnibus, nedum aquæ anteponatur? Arbitror præterea multum vidiſſe Perſas, qui divinis illum honoribus coluerunt. Vultis amplius? Leo nihil perinde ut ignem metuit, nec eſt quidquam ad ejus immanitatem edomandam efficacius. Quiſquam ne igitur domitorem ferociſſimæ beſtiæ aquis digniorem negare molietur? Audiamus Sanctinum. S. Atqui longiuſculum te fore ſperabam. An quia domunculam tibi, non domum natura dedit, idcirco etiam breviloquentiam dedit? A. Vobis permittitur eſſe longioribus, cælo capita alta ferentibus, ut

de

de Ætnæis fratribus in 3. canit Virgilius. C. Vende merces tuas Sanctine.

AQUA.

S. Vellem de mea merce Plautinum hoc liceret, Bona merx, inquit, facile emptorem reperit, tametſi in abſtruſo ſita ſit. Aqua eſt elementum humidum, ac ſummopere frigidum, diffluens, terra tenuius, aëre craſſius, agitabile, concretis corporibus ad emolliendum, ad conglutinandum, ad ignis aërisq; calorem mitigandum perutile. Aquæ & igni communis laus, quod iis hominum vitam contineri veteres rati, quos gravibus pœnis ob commiſſa dedere inſtituebant, iis aqua & igni, hoc eſt, commercio & communitate hominum interdicebant: ne quis eos, inquam, urbe, tecto, menſa reciperet: ne quidquam rerum vitæ tolerandæ impertiret. Anteſtare autem hanc igni, mox videbitis. Sed trium ingenio prudentiaque, acutiſſimorum poëtarum, & vetuſtatis auctoritas non eſt tacite prætereunda. Heſiodus eam rerum primordium ſtatuiſſe, & chaos ὡς ἀπὸ τῆς χύσεως ab effuſione (eſt enim natura fluida ac fuſilis) videtur nominaſſe: quicum facit Homerus, Oceanum rerum patrem apppellans. Hoc ſenſit Thales, hoc idem Pindarus, ut apparet, qui exordio ſtatim Olympiorum ait, optimam eſſe aquam. Quanquam ob variam ejus utilitatem hoc fortaſſe dixerit: quam ob rem viliora rariſſimis anteferimus, divinaque nominamus. Ægyptiorum ſacerdotes hy-

driam quandam ingentem veneratione ſingulari colebant, quam obtectam & caſta religione ſuſceptam, in ædem ſolemni pompa inferebant. Eo cum perveniſſent, ſubmiſſis genibus terram petentes, manusque in cælum tendentes iis agebant gratias, qui primi divinæ benignitatis dona cum hominibus ad eorum commoditates communicaſſent; ex humore enim oriri omnia opinabantur. Hinc etiam fluminum magnorum capita & origines honore deorum proſequebantur, & cum omnium aquarum, tum præſertim fluviorum perenniumque fontium naturam, propter eximiam alendi augendique vim, divinam judicabant. Ignis non eſt ſemper utilis, nec eo ſemper eſt opus: cum utamur tamen, & neceſſario utamur aqua hyeme & æſtate, noctu, interdiu, ſani & ægroti: faciliusq; quarumcunque rerum, quam illius inopiam perferamus, ſine qua nihil, neque marinum, neque aërium, neque terrenum vivendi munere fungitur. Deficiant nos frumenta, veſcemur pomis & nucibus: victitabimus aucupio, venatu, piſcatu, oleribus, radicibus. Deficiamur aqua, nihil iſtorum ſuppeditabit: ſin autem, ad uſum tamen ea parare non poterimus. Infelix, noxia, infrugifera regio, quæ premitur aquarum penuria. In ſtirpibus, herbis, fructibus quædam nullo ſunt calore, quædam perexiguo: humor omnibus humo prodeuntibus naſcendi, augeſcendi, fructum pariendi auctor eſt. Aqua nusquam detrimentoſa, ignis aliquando pernicioſus ſentitur, qui ſumptum materiamque, & cibum

cibum ſuum cum deſideret, non poſſunt eo perinde uti pauperes ut copioſi: aqua patitur ſe hauriri & adhiberi æqualiter & gratis ab omnibus, ac veluti bonum ſe ipſo perfectum & ἀυταρκὲς, extra ſe nihil requirit. Elias vates Deum precabatur, ne plueret. Non pluit annos tres, menſes ſex. Quàm tum fame ora modis pallentia miris? quam multi paſſim ante diem reddebant animas? Initium vitæ hominis aqua & panis. Poſt vinum inventum, poſt excogitatam potionem hordeaceam, quam cereviſiam vulgus, adhuc innumeri aquæ potores ſunt, & ſani interim ac robuſti ſunt: potitant falernum, maſſicum divites, & morborum diritate laniantur. Aqua cum igni ſociari poteſt; videmus enim eam calefieri ad res multas, & quæ ſunt natura calentes, quas thermas dicimus, morbis (quod norunt omnes) expellendis facultatem ſalutiferam cohibent: at ignis nunquam vel humidus erit, vel frigidus, ut ejus temperatio commodare queat. Addam hoc ut coronidem. Aliud quodammodo elementum aqua creat, mare inquam cujus utilitates ut maximæ, ita plurimæ. Heracliti eſt, ſi ſole careremus, noctem nobis futuram perpetuam. Concedatur nobis cum Plutarcho non abſimile huic dicere: abſque mari fuiſſet homo animal omnium animalium efferatiſſimum & impudentiſſimum. Et hæc quidem iſto modo, & hactenus. A Si tam egregie pro terra diſputabitur adverſus aërem, quam pro aqua diſputatum eſt contra ignem, tam vincet Balbus Callippum, quam San-

Sanctinus vicit Afranium. S. Ecquid auditis? ſe perculſum à me victumque pronuntiat. C. Eo timidius accedo ad cauſſam orandam, quia deſperatur de me. A. Non deſperationis, ſed fiduciæ injiciendæ dictum puta, ſi quid dictum eſt. C. Perpauca de natura & utilitate aëris attendite, palmamque Balbo, nihil repugno, adjudicate: ita aqua & terra erunt utiliora elementa, ſi minus nobiliora. Utrum vero in his duobus præſtet, de eo ferat litem, qui voluerit. A. Ad te hoc Balbe. B. Prome laudes aëreas.

A E R.

C. Aër mediocriter eſt calidus, ſummè humidus, ſubtilis etiam (quod terræ & aquæ negatum eſt) facile fugiens, agitabilis, aliisque ſe coërcentibus terminis opus habens. Quocirca inter cælum & terram medium ipſum maximus ille pater diffudit, ut ita muris firmiſſimis ſepiretur. Nec homines, nec animantes ullæ motu cierentur, nec reſpirarent ſine eo, cum eas ipſe ducto ſpiritu alat, ac ſuſtentet, ac ne locutionis quidem uſum ſine ejus uſu haberemus. Ille cordis membrorumque aliorum æſtuantium fervorem moderatur; pellucidus, per quem oculi noſtri ſolis luce paſcuntur: cujus item radiorum vim vehementiorem humore ſuo naturali, caloreque ſubfrigido ea temperatione afficit, ut iis citra moleſtiam perfruamur. Locum omnem alio corpore vacuum implet: per cavernulas & rimas ſe ingerit: oculis ad cernendum, auribus ad audiendum, naribus ad odorandum inſer-

inſervit. Ad calorem & frigus, ad humorem & ſiccitatem excipiendam idoneus, ſponte ſua ſuperiora appetit ut ignis, at celeritatē impari, quia levitate poſterior. Verum ob tenuitam mobilitatemque introrſum, extrorſum, dextrorſum, ſiniſtroſum, & in orbem agitatur. Cum per ſe luminis ſit expers, à ſole ſideribusque illuſtratur. Tenet ipſe quoque animantes ſuas, ut aqua piſces, terra quadrupedes: volatus, inquam, avium ſuſtinet, & per unumquodque earum genus ἱερογλυφικῶς notatus reperitur, potiſſimumque per accipitrem paſſis alis, ob excellentem ejus celeritatem inter aves, & per columbam: vel quia de domeſticis alitibus nulla neque longius domo, neque diutius avolat: vel quod illi tanta cum aëre familiaritas, ut ibi tutius quam humi verſari videatur: tantaque eſt ejus in volatu facilitas, ut Virgilius dicat: Radit inter liquidum, celeres neque commovet alas. Itaque Syri, qui aërem tantopere colebant, occidere columbam religione vetabantur. Viciſſitudines illæ quatuor, hyemis, æſtatis, veris, & autumni quid ſunt, niſi commutationes aëris, ad tuendam animlium vitam, ad rerum ſub luna poſitarum conſervationem proventumque neceſſariæ? Hoc elementum in nubes concreſcit, humoremque colligens terram irrigat imbribus, atque etiam, ut quidam ſenſerunt, huc illuc effluens ventos creat, annuasque frigorum & calorum varietates conciliat. In eodem generantur rores, nives, & res frigidæ, quæ ſuis locis ac temporibus ſalubres cognoſcuntur.

Illic

Illic & nebulas, illic conſiſtere nubes
Juſſit, & humanas motura tonitrua mentes,
Et cum fulminibus facientes frigora ventos,

Non temere ſcripſit Hippocrates: aërem divinum quid eſſe: & vires cum in temporum, tum etiam corporum ac ingeniorum mutatione non exiguas habere. Ægyptii deorum nuntium vocaverunt. Hem Balbe, prodi in medium, & cum ornamentis ſuis terram tuam introducito, nobisque optatum præbe ſpectaculum.

TERRA.

B. Velim quidem ſanè, ſi queam modo. Quamvis ultimum locum terra inſideat, non tamen ultimam poſſidet laudem: elementum inprimis ſiccum & frigidum, cujus ſiccitas aquæ humorem in corporibus temperans, ea durabiliora præſtat. Eſt præterea denſum, grave, immobile. Exin ejus nota cubus. Ut enim ille, quocunque volvitur, ſemper jacet, nec facile movetur: ſic ipſa per ſe immobilis, ſi fortuita vi commoveatur, mox rurſum jacens quieſcit. Alia tria elementa continet. Delitere enim in ejus viſceribus ignem, perpetua flammarum ejaculatio in Ætna monte, aliisque locis perſuadet. Item compluriam aquarum igneo calore ferventium ex eadem ebullitio. Quantam aëris copiam coërceat, crebri terræ motus, propter ſpiritum nimirum intus agitatum conflictatumque teſtantur: ut interiores cavernas, & ſpecus ſubterraneos multo aëre completos prætereamus. Aquæ vim

vim immodicam ejus intimis contineri, perpetuæ fontium ſcaturigines, & origines fluminum, & puteorum effoſſiones docent. Jam vos ipſius vocem auribus accipere fingitote. Ea ſit hujusmodi. *Me ob multa ingentiaque merita parentis nomine mortales venerantur, quæ ut cælum divorum, ſic ego hominum ſedes, naſcentes excipio, natos alo, ſemel editos ſemper ſuſtineo, ac porto, poſtremoque hac luce defunctos gremio meo complector, & operio. Vos ſacros facio (ſacri enim ſepulti) titulos veſtros & monumenta gero, veſtræque vitæ brevitatem futurorum ſæculorum memoria compenſo. Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër denſatur in nubibus, procellis furit: ego benigna, mitis & indulgens, quaſi ancilla ſedula vobis miniſtro. Vomeribus, raſtris, ligonibus non ſolicitata quæ non gigno? quæ ultro ac libens non fundo? quid à me deſideratis vel odorum vel ſaporum, vel ſuccorum, vel colorum, vel tactionum denique? Paſco veſtros, oculos, recreo nares, delecto guſtatum, demulceo aures, tangendi quoque ſenſum ſuaviter rebus pluribus afficio. Medicas herbas ad corporum humanorum incolumitatem ſemper effero. venenatas beſtias patior quidem, ſed invita, & homines ſuis me criminibus urgent, culpamque ſuam mihi imputant. Venena me gignere confiteor: ſed quis eorum uſum nocentiſſimum præter hominem invenit? Cavere ac refugere alitibus feriſque ſatis eſt. Atque cum arbore exacuant, limentque cornua elephanti, & ſaxo rhinocerotes, & utroque apri* den-

dentium ſicas, ſciantque ad nocendum ſe præparare animalia, quod tamen eorum tela ſua, excepto homine, venenis tingit? Illi & ſagittas ungunt, & ferro aliquid dant nocentius. Inficiunt flumina, & rerum naturæ elementa. Ipſum quoque aërem, quo vivitur, in perniciem vertunt. Creditum mihi cum fœnore magno reddo, ut à me diſcatis cumulate referre gratias, & non ſolum altricem, verum etiam magiſtram virtutis pulcherrimæ, vel virtutum potius agnoſcatis: nec tantum velitis eſſe alumni mei, ſed etiam diſcipuli. Quæ namque Themis dicitur, dea æquitatis, eadem & Terra, ſumque ſymbolum juſtitiæ, benignitatis, grati animi, virtutumque ſimilium. Contemplamini pauliſper, & aciem in omnem partem protendite, meumque decus, ſpeciem ac pulchritudinem admiramini. Quæ copia, quæ varietas florum è ſinu meo prodeuntium? quibus tanquam margaritis & gemmis ſplendeſco. Quam inexplicabilis herbarum diverſarum ubique multitudo? qua ut viridiſſimo amictu conveſtior. Quam proceræ, quam formoſæ arbores? quæ eſt veluti cæſaries mea, & illa tot arbuſta, tot frutices cincinnali mei. Per me vagantur, & pabula pinguiſſima mea detondent tot animalium ferorum cicuratorumque genera, nec conqueror. Tot & tam vaſta maria humanis uſibus ad res commutandas apportandasque opportuniſſima ego contineo. In me fluminum gelidorum piſcoſorumque, ac fontium lymphis ſtrepentibus manantium mira jucunditas, quæ ſunt quaſi ubera mea, quibus rigantur ſtirpes, potanturque animalia. Hic ſpeluncis usque ad delicias excavata ſum, illic acclivis & ſurrecta proceritate ſuperba montium. Non omnia in me plana,

vel

vel ardua: ſylvis, pratis, montibus, vallibusque diſtinguor. Et cum foris alimenta animantibus ſufficio, ob quæ vitam mihi debent (quare etiam ζείδωρ@ vitæ datrix, rurſum πολυδότειρα πολυφόρβη multorum nutrix apellata ſum) non ſum ſterilis in ipſis viſceribus, ubi tam varia metalla, aurum, argentum, ſtannum. plumbum, aliaque pario. Produco inſuper marmora plurium generum ad fabricandas columnas, ad ædes & palatia fulcienda & exornanda, ad contegendos & incruſtandos parietes, ad ſigna & ſtatuas conformandas, ad regum tumulos, ad omnigena monumenta. Nec gemmas à me non conſequimini, quibus articuli veſtri niteant. Habetis denique è ſylvis meis molliſſima vellera, inde veſtes ſericas. Quas ego prætereo, quam innumeras magnificasque urbes ſuſtento, quibus ut corona circumdor? Et ego quondam dearum fui in ordine, & habita ſum dearum vetuſtiſſima, ne ſeſe hoc bono tantum ignis & aqua jactitent. Ac multo quidem juſtius ego fui, propter plura & præſtantiora beneficia, quibus cum aſſidue fruamini, non eſt neceſſe ea deinceps à me percenſeri. Hæc ut imparatus: de palma non curo, vincat æquitas. A. Quid ſentis Callippe? C. Quod, antequem diceret, ſentiebam: vicit Balbus. A. Et de Sanctino? C. Teſtatus es ipſe, te ab eo victum. S. Nos duo igitur, quod de vobis judicemus, nihil habemus: & tam bonis judicibus agimus gratias. Poſthac ad ſimilia certamina paratiores veniemus, quo paratius vincamus. A. Neſcio: nam & nos armati, & gravi quidem armatura in arenam deſcendemus.

ANNOTATIONES.

PER ΣΥΖΗΤΗΣΙΝ) *Interpretari poſſumus hoc verbum diſputationem, diſceptationem, qua inter ſe aliqui de re quapiam quærunt rationibus & argumentis, mutuam quæſtionem. Nam* συζητέω *valet una cum alio de re aliqua diſquiro, diſputo, cum aliquo rationes & argumenta ad rei cujuſpiam indagationem confero* SECUNDUM PHILOSOPHORUM RHETORICAM) *Alia quædam eloquentia philoſophorum eſt, eorum dico, qui eloquentes ſunt habiti, ut Platonis, Xenophontis, Ariſtotelis, Theophraſti, &c. alia oratorum: quod diſcrimen explanat non uno in loco per libros de arte dicendi ſuos M. Tullius. In 2. autem de finib. uno verbo, & ſummatim indicat. Sed hac Rhetorica philoſophorum, inquit, non noſtra illa forenſi, quam neceſſe eſt, cum populariter loquamur, eſſe interdum paulo hebetiorem.* PETERE ME VERUM EST) *Verum apud majorum gentium ſcriptores latinos eſt idem perſæpe quod juſtum, æquum, par, rectum: id teſtimoniis planum fiet. Cic. pro Quintio. Continuo ne verum fuit poſtulare, ut ex edicto bona poſſidere liceret? Pro Muræna. Negat verum eſſe allici benevolentiam cibo. Ad Att. lib. 2. Quid verius, quam in judicium venire, qui ob rem judicandam pecuniam acceperit? Livius lib. 32. Cæterum & ſociorum audiri poſtulata verum eſſe. Virgil. lib. 12. Æneid. me verius unum Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro. Terent. And. Id ne verum eſt? imo id genus hominum eſt peſſimum. Horat. ſat. 3. lib. 2.*

An, quodcunque facit Mæcenas, te quoque verum eſt
Tanto diſſimilem, & tanto certare minorem?

Et epiſt. 7. lib. 1.

Metiri ſe quemque ſuo modulo ac pede verum eſt.
Sic veritas pro æquitate nonnunquam. Cic. pro Quint. Cum tot tantiſque difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam C. Aquilli fidem, veritatem, miſericordiam P. Quinctius confugerit. In Verrem Act. 1. Sin iſtius ingentes divitiæ judiciorum religionem veritatemque perfregerint. SCHOLAS EXPLICABIMUS) *Nomen ſcholæ Cic. etiam adhibet in controverſiis, & diſputationibus de rebus cognitione dignis. Tuſc. 1 Ut jam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus. Ibid. Itaque dierum quinque ſcholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. Et lib. 3. Sunt enim certa, quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata & ingloria dici ſoleant. Separatim autem certæ ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de ſervitute, de debilitate, de cæcitate, de omni caſu, in quo nomen poni ſoleat calamitatis. Hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quærunt, quanquam plenæ diſputationis, delectationiſque ſunt. 2. de finib. Primum deprecor, ne me tanquam Philoſophum putetis ſcholam vobis aliquam explicaturum.* SACRA QUÆDAM νηφάλια) *In ſacris iſtis quæ Athenis fiebant Mnemoſynæ, Auroræ, Soli, Lunæ, Nymphis, Veneri, & Uraniæ non libabatur vinum, ſed aqua melle diluta, ſeu aqua mulſa. Per proverbium dicitur nephalium ſacrificium de convivio abſtemio,*

aut nimium frugali ac ſobrio. PRIMIGENIUM CORPUS IGNIS) *De igne videbis, ſi libuerit, quæ ſcribat lectu mire jucunda, ſacra & profana, vir omnibus maximarum artium diſciplinis politiſſimus Pererius lib. 4. in Daniel.* IPSA PROCREATIONIS RATIO SIMUL OMNIA) *Quomodo per copulationem qualitatum elementa corpus mixtum generent, egregie, ut alia compluſcula phyſica Baſil. Homil. 4. Omne autem corpus eſſe mortale, ſic oſtendit Cicer. lib. 3. de nat. deor. Etenim omne corpus aut aqua, aut aër, aut ignis, aut terra eſt, aut quod eſt concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum. Horum autem nihil eſt quod non intereat. Nam & terrenum omne dividitur: & humor ita mollis eſt, ut facile comprimi collidique poſſit. Ignis vero & aër omni impulſu facillime pellitur, naturaque cedens eſt maxime, & diſſipabilis. Præterea omnia hæc tum intereunt, tum in aliam naturam convertuntur: quod fit cum terra in aquam ſe vertit, & cum ex aqua oritur aër, & cum ex aëre æther, cumque eadem viciſſim retro commeant.* ULLA INSTRUMENTA AUT OPERA ARTIUM) *Toti mundo, variisque artibus neceſſarium eſſe ignem ſcribit Baſil. Hom. 3. Neceſſariam mundo naturam ignis ipſius eſſe, nemo adeo expers eſt vitæ, ut ignoret, &c.* AQUA) *Laudat aquam Plinius lib. 31. cap. 1. Idem multa de aquarum naturis cap. 2. 3. 4.* FLUMINUM MAG. CAPITA ET ORIGINES) *Inſinuat hoc Virgil. 4. Georg. loquens de Ariſtæo. Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,* DEFICIANT NOS FRUMENTA) *Vide extremum capitis*

bitis 4. lib. 8. apud Vitruvium. UT CORONIDEM) *Cum alicui rei ſummam manum imponi, aut extremum finem addi ſignificare volumus, coronidem addi, colophonem addi, ſeu imponi dicimus. Prius translatum eſt à navibus, quibus quiddam roſtri ſpeciem gerens addi ſolet: poſterius ortum à Colophoniis, qui cum navalibus copiis abundabant, tum equeſtribus adeo præcellebant, ut ubicunque gentium bellum gereretur, quod confici non poſſet, Colophoniorum equitum auxilio profligaretur. Legendus Paroemiographus.* ET HOMINES SUIS ME CRIMINIBUS) *Hæc eſt defenſio terræ, deſcripta à me ex Plinio, lib. 18. cap. 1. in quo etiam docet, homines ut venena naſci.* MEUMQUE DECUS, SPECIEM) *Non pauca, ne vulgaria de laudibus terræ Philo Comment. De æternitate mundi. Ubi explicat item, cur à poëtis Pandora vocetur. Terra certe nondum ſenuit, ut videri poſſit effœta præ ſenio, &c.* QUASI UBERA MEA) *Si mater quodammodo terra, ergo & ubera quodammodo, quibus alat quos alit, habeat neceſſe eſt. Super ea re Philonem audiamus, lib. de mundi opif.* Mater autem etiam terra eſſe videtur. Quapropter & priſcis illis placuit, ut nominaretur δημητηϱ, compoſito e matre & terra vocabulo. Non enim terra mulierem, ut dixit Plato, ſed mulier terram imitatur: quam vere poëtica gens omniparam, frugiferam, Pandoramque appellare ſolita eſt: quippe cauſſam ortus & perpetuitatis tam ſtirpium quam animalium. Merito igitur terræ quoque antiquiſſimæ matrum, ac fœcundiſſimæ natura tanquam mammas dedit, amnium fluenta fontiumque, ut ſtirpes rigentur, & omnia

Digitized by Google

animalia potum copioſum habeant. *Varro 3. de re ruſt. cap. 1. Itaque non ſine cauſſa majores noſtri ex urbe in agros redigebant ſuos cives, quod & in pace à ruſticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur. Nec ſine cauſſa Terram eandem appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerent, piam & utilem agere vitam credebant, atque eos ſolos reliquos eſſe ex ſtirpe Saturni regis. Ad terræ commendationem non me teneo, quin ejus cum humano corpore pulcherrimam comparationem ex Bened. Pererio adjungam, e lib. 4. Comment. in Daniel.* Videtur etiam terra ad humani corporis exemplar formata. Sunt enim in corporibus noſtris, venæ & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ ſpiritus currit: adeoq; illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura finxit, ut veteres, aquarum appellaverint venas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humorum, alia neceſſarii, alia corrupti, ac paulo pinguioris: in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, ſalivæque, & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod agilius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam, quæ natura durentur: hinc eſt omne metallorum genus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: quædam, quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humore liqueſcit, ſicut bitumen, & cætera huic ſimilia. Et ſicut noſtrum corpus, ſpiritu interius clauſo, ſæpe quatitur & conflictatur, ut tre-

tremat: ita etiam contingit terræ: unde horribiles terræmotus, exitia non modo ſingulorum hominum & locorum, ſed etiam populorum & regionum exiſtunt.

PROGYMNASMA UNDECIMUM.

De ſublimibus generatim.

CELERINUS, VENNONIUS, SIMONETUS.

CELERINUS. Cum multæ res ſint in naturæ ratione, quam Græci phyſiologiam appellaverunt, & ad ſpectionem jucundiſſimæ, & ad cognitionem animi pulcherrimæ, operoſe abundanterque à Phyſicis explicatæ, patere latiſſime videntur, quæ, quoniam ſupra caput noſtrum illis æthereis in oris, ex cæli elementorumque actione mutua præter naturam pariuntur, metéora, item ſublimia, ſive ſupera legitime nominantur: quorum partim in alto manent, ut fulgura, tonitrua: partim in ſola terrarum decidunt, ut pluviæ, rores, nives. Numquid ſecus eſt Vennoni? V. Minime ſecus. Ac tametſi imperfectæ concretionis ſunt, ſeu miſtæ, imperfecta, atque à genitalibus rerum corporibus nihil ferme ſecernuntur, & eorum pleraque, dum gignuntur, exoleſcunt, aut ad ea mox re-

vertuntur, e quibus nata ſunt (quod in perfecte mixtis non fit, quæ non illico in elementa ſua, ſed in alia quædam mixta prius occidunt, aliaque & alia forma veſtiuntur) attamen in ſpatioſiſſimo hujus mundi theatro, quemadmodum non eſt, quod crebrius, ita profecto non eſt, quod avidius aſpicias, libentius inveſtiges, delectabilius comprehendas. S. Cum cætera vobis tanquam Geometris, quæ vocant poſtulata, concedo, tum hoc ad laudem meteoron (quas impreſſiones noſtratium philoſophorum greges nominitant, quod in aëreis regionibus velut imprimuntur, & impreſſa quodammodo viſuntur) non arbitror omittendum, uſuram ea præſtare multiplicem, & commodiſſimas utilitates. Eſſe quædam ſpectacula, ſeu miracula mundi hujus lunari orbitæ ſubiacentis, quotidiana propemodum, ſummopere illa quidem grata contemplatu, perjucunda inveſtigatu, ſuaviſſima cognitu, ut dicebat modo Vennonius: ſed nonnulla interim viſu, nonnulla auditu horribilia. Ut enim ſileamus illas cæli ruinas, illos perterricrepos in nubibus ſonitus: ut abſtineamus meminiſſe fulgurationum, aliorumque profanæ multitudinis animos percutientium; aſpectus ſiderum ſanguineo crine horrentium, & comarum ſpecie in vertice hiſpidorum, quia gravium publicorumque incommodorum prænuntia exiſtimantur, nunquam non timorem facit. Hoc etiam aſſevero, divinam potentiam, ſapientiam, providentiam non aliis, quam e perturbationibus illis cæleſtibus aut apertius vulgo cognoſci, aut magnificentius

præ-

prædicari. At enim vero, ut inveſtigatores atque interpretes rerum à natura involutarum his quæſtionibus ſtudium magnum dederint, ſicut Celerinus confirmavit, & mihi ſane videntur, nequaquam tamen omnia adhuc penitus enucleata, dubia multa, & valde propter obſcuritatem opinabilia ab iis relicta invenias: ut in variis doctiſſimorum hominum, diſcrepantibusque ſententiis ſæpius occurrat, à quo aſſenſionem cohibeas, ne perperam ſentias, quam quod ſine ulla ambiguitate defendas. C. Totum iſtuc largimur tibi: num ideo non ſatis percepta, & explorate cognita, quæ de communibus ſublimium cauſſis aſſeruerunt? S. Illi viderint: nos quidem & plane percepimus, & probe cognovimus. Nam quæ aliæ poſſunt eſſe effectrices, quam cælum, quam aſtra, quam ſol ipſe? quorum omnium motu, lumine, virtute excitari ea progignique compertiſſimum eſt. Materiam dant quædam varia & multa, quædam humida, quædam arida, quædam algentia, quædam fervida e terris & aquis, ſimiliter ut fumi quidam craſſiores, tenuioresq; afflantur. Formam eorum aliam, quam elementorum, e quibus creantur, nullam cerno. Finis eſto animantium ſalubritas, ſtirpium, corporumque cæterorumque commoditas. Afflatus enim tetri, putiſcentes ac venenati, quibus vitiatum & corruptum cælum morbos invectat, & funera agglomerat, abſumuntur, ventis aër perpurgatur, terra recreatur, imbribus arva irrigantur, quo pinguiora pabula concipiant, ſolis fervores mitigantur. Et quamvis velut proprieta-

tes quædam elementorum cenſeri queant (quæ tum demum illis conveniunt, cum aut invicem agendo, aut vi cæleſti immutata, ac perturbata aliquantulum à conditione ſua receſſerunt) & effe-ctus naturæ quales quales, ſingula nihilominus ad univerſitatis elegantem & perfectam conſtitutio-nem pertinere ſentiendum eſt. Quemadmodum præterea morborum jactationibus pecudum cor-pora ſupervacuos humores atque noxios cum ſpi-ritibus fæculentis amittentia purgari, atque ita ad vitam diuturniora ſolent evadere: ſic opinantur eruditi, elementa humores non neceſſarios & ſu-pervacaneos, & tanquam virulentos flatus in me-teoris amittere, & quaſi renovari. Qui idcirco ea oriri dicunt, ut futura portendant, probabilia lo-quuntur, ſi ea ſignificationes habere intelligunt veriſimiles eorum, quæ ab eadem cauſſa & mate-ria exiſtere poſſent, unde ipſa extiterunt. Sic e co-meta ſiccitatem, ventos: ex cæli mutationibus morbos vaticinari licebit. Locus & quaſi patria cujusque, ubi eduntur, eſt aër, aqua, tellus, ignis. Verum aër totus, aqua tota, terra & ignis ea par-te, qua impura ſunt. Nam philoſophi non ignobi-les elementa certas in partes diviſerunt. Ignem in geminas, quarum cælo proxima omnino pura; altera propior aëri, ejusdem actione paulum infe-cta eſſet. Reliqua in tres, pro tripartita in quolibet puritatis impuritatisve differentia. V. Cæleſtium corporum tanquam imperio exhalationem diſpa-rilem e terra & aqua emanantem, & per aërios ſeſe

ſeſe tractus attollentem, conſtitui duplicem animadverto: unam craſſiorem, quæ humecta ſit, & calida: eam ſuo vocabulo ἀτμίδα, latine vaporem, qualis e locis humentibus, & omnino ex aquis excernitur: alteram tenuiorem, ſiccam, & calentem, qualem proprie terra, & arentia maxime loca in ſole remittunt: hanc communi voce græca ἀναθυμίασιν, & exhalationem latine vocitant, ſtatuumque materiam igneorum & aëreorum meteoron, ut vaporem humidiorum. Nos utrumque genus non modo indiſcriminatim exhalationes, verum etiam halitus, anhelitus, fumos, exſpirationes, afflatus, evaporationes, ſpiritus, animas, vapores nominemus: ſiquidem non adeo ſubtiliter in hac diſſertatione limare veritatem propoſitum eſt. A Seneca aliquoties aër nominatur. Videris autem, Simonette, elementa duo feciſſe, quæ exſpirent: duo, quæ exſpirata recipiant. Hoc abs te ego & Celerinus pluribus diſſeri percupimus, ſimulq; de illis æthereis campis, quomodo, quotve regionibus interſecentur, ac diſtinguantur, S. Ad efflatus elementi neceſſarium eſt, ineſſe illi partes alias craſſas & ſolidas, alias tenues ac ſubtiles, quarum hæ ab illis vi & actione corporis alicujus calefacientis ſecludantur: hoc enim eſt exſpirare. Ita pomum odorem exſpirat, cum partes ejus ſubtiliores abeunt. Corpora illa præter ignem, ſunt cælum, ſtellæ, & ſol inprimis: quæ infirma hæc, ſua, qua verſantur, ſempiterna volubilitate & luce calefacientia, halituum copiam in ſublime eliciunt. Quod ſi cor-

pus

Digitized by Google

pus aliquod partibus aut ſubtilitate, aut craſſitudine paribus reperietur, nulla illic exſpectabitur evaporatio. Sin autem craſſis miſcebuntur tantopere ſubtiles, ut earum ſubtilitate omnis vincatur exhalatio, ne tum quidem aſpirationes ſequentur. Cur igitur non exhalat lapis? ob æquabilem craſſitiem ſcilicet. Cur non ignis? quia corpus eſt puriſſimum, partibus omnibus, & æqualiter ſubtiliſſimis. Cur non aër? quia partium ejus nimia eſt tenuitas. Quamobrem, ſi duo duntaxat extarent elementa, ignis & aër, non eſſet, unde meteora conflarentur. In aqua autem & terra quoniam latet hujuſcemodi partium inæquabilitas, ideo crebros anhelitus reddunt. Vidimus frequenter, dum aqua, aſtituta ad focum olla ferveſceret, fumum quemdam ollari ſublato exire. Sic per radios ſolis atomos, hoc eſt, individua quædam corpuſcula volitantia, quas ſubtiliores ſui partes terra ejectabat. Quanquam nec exhalatio vere terra, ſed terreſtre quiddam, nec vapor vere aqua, ſed aqueum quiddam eſt. Partes porro, ſpatia, ſeu regiones aëris ſunt tres. Prima initium capiens, ubi montes excelſiſſimi finiuntur, igni viciniſſima, eouſque deorſum pertinet, quouſque calor ignis ſe diffundit. Hæc cum eodem igne ad cæli converſionem circumagitur: cui cum ſemper propinqua ſit, & ille caloris ſui formam conſtantiſſime retentet, nemo negabit, continentem eſſe calidiſſimam, & magnopere ſiccam, cum natura tamen humore ſit, & calore mediocri.

Ter-

Tertia à terra mariſque extremitatibus illuſque ſurſum verſus porrigitur, quo ex ſolis redeuntibus ac replicantibus ſeſe radiis calor ultra non intenditur, in qua vagantur, & victitant animalia, quæque reciprocas ducunt auras, quæque non ducunt. Hanc cum reflexa illa Phœbi ſpicula calefaciant, ut dictum eſt, ob ejusdem acceſſum diſceſſumq; magis & minus caleſcere oportet, quam maxime variam, inconſtantem, & mutabilem experimur. Secunda ſeu media, quidquid aëris inter ſummam & infimam interfuſum eſt, quam claret propter utriusque extremi contrarium (antiperiſtaſin vocant) à frigore obtineri, eoque ſæviore, quo extremorum calor validius utrinque incumbens, velut in medium locum frigus ab aëre conceptum compellit. Cur rei indicio nubium, nivis, aliarumque rerum algidarum concretio: quæ res quoniam nec in hoc cælo terris proximo, quod ſæpius calet, nec in extima illa regione ſemper æſtuante gigni ullo modo poſſunt, conſectaneum fit, aliquam eſſe aëris regionem frigidam, iis generandis accommodatam. Evolant aquarum terrarumque animæ partim in ſupremum regionis ultimæ, ſeu ignis infimum: partim petunt medium: partim hæſitant in poſtrema: partim, quæ ſunt terreſtres nimium, in terræ viſceribus reſtitant. Antiperiſtaſis eſt, ut planius explicemus, actio alicujus in ſeipſum ob contrarium circumſtans. Ita hyeme calidiora ſunt hominum intima, ſtomachus ad concoquendum obſequentior quam

æſtate.

æſtate. Frigus enim poros ſtringens, calorem exitu prohibet: ſic ignis hyeme plus calet, & eſt ejus flamma vivacior. C. Quia materia rerum ſupra nos orientium exhalatio eſt, eaque vel craſſior atque humidior: vel tenuior & aridior, inde quispiam tria earum genera collegerit (nam quartum illud, in quo Ariſtoteles librum μετεωρολογικῶν extremum conſumpſit, ad libros de ortu & interitu, ut ſupplementum rectius additur) quæ ſingula formas ſuas contineant: ut ſicca quidem & tenuis igniti, craſſa & humida aëreis, & aqueis concipiendis idonea ſtatuatur. V. Sinite me tentare memoriam meam de fidelitate, & ſub unumquodque genus ſubjectas ſpecies percenſere. S. Tenta. V. Ignebrum quædam vere ſunt quod apparent, ut virgæ, æ;es, doci, draco, domus ardens, faces, pyramides, candelæ, lanceæ, lucernæ, erraticus ignis, ſtellæ transvolantes, caſtores, fulgura, fulmina, cometæ: alia non vere, ſeu alia, quæ huic velut curiæ annumerantur, ex repercuſſu luminis ferme fiunt, ut chaſma, colores nubium, iris, area, & parelia. Ad ordinem aëriorum aggregantur venti, terræmotus, ecnephias, typhon, preſter, tonitru. In numerum aqueorum referuntur pluvia, nix, ros, pruina, grando, nebula: in quo eodem reponuntur fontium, fluminum origines, maris ſalſedo, accedentiumque & recedentium ejus aquarum viciſſitudo. Adnectitur genus quartum, terreorum, quæ nimirum humo effodiuntur, & exciduntur, varia metalla, lapides, terræ inſigniores. C. Non te fefellit tua cuſtos. S. Quis autem à

pir-

primo ſuſpicatus eſſet, hoc ſermone tam apte ordinateque à nobis explicatum iri, quid eſſent meteora, quantum valerent, quibus e cauſſis exiſterent, quibus ſedibus, quæ illorum claſſes? C. Quia igitur neſcientes tam præclara, & firma fundamenta locavimus, de reliquo noſtra, & quidem haud ſcio, an expiabilis culpa fuerit, ſi ædificationem aut intermittemus, aut procraſtinabimus: cum præſertim delineatam futuri operis deſcriptionem ab architecto non deſideremus, copiaſque ad hujus ædificii perfectionem aptas jam pridem quæſierimus.

ANNOTATIONES.

METEORA, ITEM SUBLIMIA) *Ob hanc ſolam cauſſam hoc illis nomen: quod nempe editis in locis, & mundo ſublimiore pleraque omnia produntur: non quod à cauſſis ſublimibus; nec quod animum admiratione ſuſpenſum teneant: etſi utrumque horum in ea convenit.* SEU MISTA IMPERFECTA) *Corporum alia ſimplicia ſunt, quæ nimirum materia, forma, e duabus qualitatibus conſtant, ut elementa: alia mixta, in quibus inſunt plures qualitates. Mixtorum rurſus quædam imperfecta ſunt, ut meteora: quædam perfecta: & horum alia inanima, & ſub terris latentia, ut foſſilia: alia animata, & ſupra terras extantia, ut ſtirpes, & animantes.* QUÆ VOCANT POSTULATA) *De iſto ſolemni Geometrarum Cic. 3. Off. Geometræ ſolent non omnia docere, ſed poſtulare, ut quædam ſibi concedantur,*

tur, quo facilius, quæ velint, explicent. Et Tuſcul. 5. Veruntamen Mathematicorum iſte mos eſt, non Philoſophorum. Nam Geometræ cum aliquid docere volunt, ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id ſumunt pro conceſſo & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. Philoſophi quamcunque rem habent in manibus, in eam quæ conveniunt, congerunt omnia, etſi alio loco diſputata ſunt. Talia poſtulata ſunt: Quæ eidem æqualia ſunt, inter ſe quoque ſunt æqualia. Si ab æqualibus, ſeu paribus demas paria, quæ remanent paria, aut æqualia ſunt. Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis. PROFANÆ MULTITUDINIS) Profanum quod eſt ante fanum. Varro. Quod fani religione non tenetur. Feſtus. Profani demum qui fanum ſacrumve locum intrare non poterant, non initiati. Gloſſis ἀμύητοι, βέβηλοι, ἀνίεροι. Virgil. lib. 6.

> Procul hinc procul eſte profani,
> Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.

Qui literas non didicerunt, qui quaſi myſteriis Philoſophiæ initiati nondum ſunt, homines idiotæ, rudes, imperiti, lanii, fartores, olitores, collegia pharmacopolarum, & opificum, etiam quodammodo profani cum ſint, ita à ſcriptoribus nobilibus dicuntur. Plato Theæteto ἄθρει δὴ περισκοπῶν μήτις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. Contemplare igitur circumſpiciens, ne quis profanorum, & non initiatorum exaudiat. Sic Horatius modulaturus res non ludicras, ſed ſerias & graves e media Philoſophia petitas, myſteriorumque ſimiles,

ſimiles, perverſis laborantes opinionibus, & frugifera vitæ præcepta aſpernantes, quaſi indoctos, & à ſacris remotos auditione ſuorum carminum excludit. lib. 3. Ode 1. Odi profanum vulgus, & arceo. Profanum quoque vocabimus, quem indocti laicum. DIVINAM POTENTIAM; SAPIENTIAM) *Impius Lucretius, cum obſervaſſet haſce res ad venerandos, timendosque deos multum poſſe in hominum mentibus, ſolis naturæ viribus eas contingere, deos omni curarum impeditione liberos vivere vitam otioſam lib. 6. docere non dubitavit. Verebatur quippe, ſi eosdem rerum humanarum habere procurationem fateretur, ne beatitate eos ſpoliaret; & genus humanum vitam ſollicitam & anxiferam ducere nolebat. Principium ſceleratæ doctrinæ hoc eſt.*

Cætera quæ fieri in terris, cæloque tuentur,
Mortales, pavidis quam pendent mentibus ſæpe,
Efficiunt animos humiles formidine divum &c.

Efficiuntur hæc quidem à cauſſis, quas ſecundas nominant: at non ab his ſolis efficiuntur, hoc eſt ope nutuque divino deſtitutis. In ſcriptis ſacratis ex iſtiusmodi meteorologicis & frequentius & mirabilius poteſtas, providentia, majeſtas, æquitas Dei prædicatur. Teſtimonia collegit Pererius Comment. in Daniel. Cic. 2. de nat. deor. Ex quatuor cauſſis, ob quas in hominum animis eſſe informatam deorum notionem Cleanthes dixit, hanc ponit tertiam, quæ terret animos fulminibus, tempeſtatibus, nimbis, nivibus, grandinibus, vaſtitate, peſtilentia, terræmotibus, & ſæpe fremitibus,

tibus, lapideisque imbribus, & guttis imbrium quaſi cruentis: tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatibus? tum præter naturam hominum pecudumque portentis: tum facibus viſis cæleſtibus: tum ſtellis iis, quas Græci cometas, noſtri crinitas vocant, quæ nuper bello Octaviano magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ: tum ſole geminato. Quibus exterriti homines, vim quandam eſſe cæleſtem ſuſpicantur. CONSTITUI DUPLICEM ANIMADVERTO) *Ariſtot. 1. Meteor cap. 4. De utriusque diſcrimine, ac triplici intervallo aërio venuſte Jovianus Pontanus.*

Terra etenim duplicem exhalat ſaturata vaporem.
Humidus hic, craſſoque madens ſe corpore vix fert:
Aridus & calido ſuffimine proſilit alter.
Accipit hos late in gremium circumfluus aër.
Hunc ipſum triplex regio ſecat: altera candet
Ignibus, horrentique gelu riget altera: utrunque
Prima quidem æſtatemque ſuam, ſua frigora ſentit.

OLLARI SUBLATO) *Aular vel ollar eſt aulæ ſeu ollæ operculum, ut puteal* ȣ̃ φρέατος κάλυμμα, *ad exemplum* ȣ *ſpecular, torcular, lucar, & aliorum. Secunda ſignificatione eſt operculum cadi, aut dolii. Varro 3. de re ruſt. Quibus in tenebris cum aular impoſitum eſt in doliis, fiunt pingues.* REGIONES AERIS SUNT TRES) *Deſcriptionem naturamque harum partium ſuccincte proponam e Seneca, cap. 10. & 11. lib. 2. & cap. 10. lib. 4. Quæſt. natur.* Permeat ab æthere lucidiſſimo aër, in terram usque diffuſus: agilior quidem

dem tenuiorque & altior terris, nec minus aquis: cæterum æthere ſpiſſior graviorque frigidus per ſe & obſcurus. Lumen illi calorque aliunde ſunt, ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim à proximis. Summa pars ejus ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima propter vicinitatem æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: cæterum utraque parte frigidior. Nam ſuperiora ejus calorem vicinorum ſiderum ſentiunt; inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert; deinde quia radii ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fovent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt.

Ima ſui parte aër maxime varius, & inconſtans, & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus.

Omnis aër quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua, & in omni humore fæx ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Sed quo editior eſt aër, & quo longius à terrarum colluvie receſſit, hoc ſincerior, puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed

velut per inane transmittit: ideo minus caleſit: nam omnia quo craſſioris ſolidiorisque materiæ ſunt, hoc fidelius calorem receptum cuſtodiunt. SUB UNUMQUODQUE GENUS SUBJECTAS) *Quamvis non adeo partite diſtincteque, ſuavidicis tamen numeris, & poëtica prorſus Venere meteororum genera principio libri ſui de hoc argumento Jovianus pertexit. Eam ego enumerationem non quidem ut neceſſariam, verum ut feſtivam atque jucundam, & Parnaſſiis alumnis perquam utilem adducere in medium decrevi. Eſt autem explicata in hunc modum.*

Hinc ego, quæ nubes cauſſæ, quis ſpiritus auras
Sollicitet, quæ vis agitet liquida æquora ponti
Expediam, & falſæ doceam ſapor unde lacunæ,
Quid denſas cogat nebulas, denſumque relaxet
Aëra, cum læto deſcendit plurimus imbri,
Aut abit in rorem, aut crepitanti grandine tectis
Diſſilit, aut vaſto cælum quatit omne fragore.
Unde & præcipites liquidum per inane ferantur
Sive faces: rutilive angues, aut ignea lampas,
Quique micantve caduntve coruſci à nubibus ignes,
Aut cælo quæ impulſa ruunt Vulcania tela,
Seu qui per dirum miſeris mortalibus omen
Spargit ſanguineos flammato vertice crines,
Ille quidem morboſque ferens, inopinaque bella.
Unde etiam tanto ſpirent cum murmure venti
Aëra per vacuum, & pelago dominentur aperto,
Nunc altis in ſpeluncis tellure ſub ima
Incluſi ſuperas quatiant cum mænibus urbes.

Atque

Atque hinc digrediens fontes, quique amne citato
Flumina diverſis erumpunt partibus orbis,
Undarumque vagos latebroſo e pumice ductus,
Et quæ ſint liquidis memorabo exordia lymphis.

PROGYMNASMA DUODECIMUM.

Ignea meteora.

IIDEM.

SIMONETTUS. Niſi à Cicerone monitus intelligerem, ſemper ex eo, quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, rem appellari, abſolutiſſimum perfectiſſimumque philoſophorum Ariſtotelem in reprehenſionem adducerem, qui tribus illis libris μετεωρολογικὰ præſcripſit (tribus inquam: nam quartum re ſubjecta, quam tractat, cæterorum diſſimilem, ſiquidem de mixtis perfectis eſt, jure ſubmovemus) cum terrarum tremor, fontes, flumina, mare, de quibus explicavit in tertio, certe in ſuperis oris non procreentur. Sed tamen quia ſupera illa non tantum numero, verum dignitate quoque reliquis antecellunt, majoreque animos admiratione percutiunt, & inferna hæc cum iisdem materia conjunguntur, non inſcite hoc potius quam

quam alio, ceu communi nomine ambo donantur. C. Docte. At hoc amplius cenſeo, inter ipſa ſublimia, quæ diverſa & multa ſunt, imagines illas, & ſpectacula ignita, Græcis σπεϱχαυματα ſive calidos, ſiccos, & terroſos fumos inflammatos (quod eſt unum idemque ignium meteorologicorum alimentum) mirationem facere majorem, ac præcipue cometam, qui in hoc habet inſtar omnium. Forma iſtarum impreſſionum, nempe ut mixtorum imperfectorum, vix eſt diſpar illi, qua conſtant, unde ipſa naſcuntur. Differunt autem inter ſe rebus compluribus. V. Quibus tandem illis? C. Figuris, quæ à diſſimilium inflammationum ratione oriuntur. Cernimus virgas, lanceas, candelas, capras &, ſexcentas demum terreſtrium rerum ſpecies ac ſimulacra, quæ cum propter longinquam diſtantiam modica nobis videantur, ſcire convenit, eſſe mole ampliſſima, aërisque ſpatia non parva occupare. Deinde differunt ardoribus, copia, paucitate, ſitu materiæ, colore, diuturnitate, motu, & aliis. Exſpirationes iſtas pro calore, quem cohibent, altius altiusque ſubvolare haud in incerto eſt. In quibus caloris ineſt plurimum, ad aêrem celſiorem contendunt. In quibus parum, eæ in propinquo terræ incenduntur. Si habuerint non ita parum, ad medium enitentur, ibique exardeſcent. S. Quæ flammeſcunt in ſuprema (ut ego te hinc excipiam) earum figuræ pyramides, candelas ardentes, lanceas, trabes, faces, lucernas, ſtellas transvolantes, ſtipulas imitantur. Cauſſas cum effectionibus percurram. Si halitus bene terrenus, bene calidus, partibus bene com-

compactus fuerit, quodque in eo levius eſt, in longitudinem tetenderit, quod reſederit, ut caloris ſeſe dilataverit, tum vel pyramis, vel columna recta baſi ſuæ inſiſtens viſetur. De hoc meteoro Joviani Pontani Muſam percipiamus.

Sed neque tam tenuis terrarum eſt halitus, ut non
Et denſas habeat fumoſo in corpore partes,
Quæ ſurſum raptæ, totoque volumine miſtæ
Denſantur, leve in aërium ſe tollit acumen
Conſurgens: graviora ſuo ſeſe ordine ad imum
Detrudunt, donec cunei ſub imagine flammam
Concipit, & rutilus micat inter ſidera conus.
Tunc aliquis limoſa agitans ad flumina Nili
Piſcator, dum nocte oculos ad ſidera tollit,
Obſtupuit, doluitque ſimul ſuper aſtra referri
Pyramides, veterumq; rapi monumenta virorum,
Ægyptumque ſuis ſuperos ſpoliare trophæis.

Candela generatur ex æqualiter ſubtili exhalatione, æqualiterque extenſa ac dilatata. Lancea aliis ignis oblongus, aliis jaculum, aliis ſagitta ardens nuncupata fit, cum materia æqualiter craſſa, & ſubtilis, nec dilatata, ſuperiora capeſſit, & accenditur: de qua recte uſurpes illud poëtæ ex 5. Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo. Doci ſeu trabes ſunt effigie trabium late, æqualiterque in longum porrectæ flammæ. Fax ſive lampas non ante conſpicitur, quam cum ad terras delabitur. Plinio duplex. Ejus verba hærent animo. *Emicant & faces, non niſi cum decidunt viſæ: qualis Germanico Cæſare gladiato-*

rum ſpectaculum edente, præter ora populi meridiano tranſcurrit. Duo genera earum: lampades vocant plane faces: alterum bolides, quale Mutinenſibus malis viſum eſt. Diſtant, quod faces veſtigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis vero perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes ſimili modo, quas δοκοὺς vocant, quales cum Lacedæmonii claſſe victi, imperium Græciæ amiſerunt. Lucerna principio ſui candelæ incenſæ gerit imaginem, cujus materiam deſuper ignis attingens, paulatim eam ſerpendo conſumit. Stellæ transvolantes, ſeu ſtellarum diſcurſus accidunt, cum una & eadem materia flammis correpta, affrictione aëris in duas p[illegible] resve partes diſtracta decurrit: velut cum aquam manibus comprimimus, guttæ per digitos effluunt. Stultiſſimum eſt exiſtimare, inquit Seneca, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri, & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, jam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diverſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inveniuntur loco. Magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illas iſta naſcantur, & cito intercidant, quia ſine fundamento ſunt, & ſede certa. Eaſdem mox ibidem faces nominat. Stipulæ, quas Ariſtoteles ῥάβδους virgas dicit, definiuntur raræ quædam inter ſe, diſtantes, diffuſiores, longeque paſcentes flammæ, quæ modo ſcintillarum e fornace prorumpentium ſenſim accenduntur: exhalatio enim ut linea protenditur. Hæc fere ſunt, quæ altiſſim[illegible] novita. Nunc abs te mo-

is,

is, & hujus Vennonii verbis quæſo Celerine, ut de ignibus medio aëre excitatis ſubjungas. V. Tu ſi hoc feceris, neceſſario mihi de ignitis halitibus infimæ oræ diſſerendum erit: niſi forte alter veſtrum hoc etiam onus ut ὀπίμετρον geſtare voluerit. S. Non volet profecto. V. Nolitis, quid mea refert, quam imperite dicam, ſi vos non inviti audiatis? S. Aggredere ad opus tuum Celerine. C. De capris ſaltantibus, ſtellis cadentibus, & draconibus meus erit ſermo. Materiam conglobatam, & ſimiliter atque ramis productis in alios globos circum latera diſperſam, nullo ordine, ignis veluti per ſaltus inflammat, inde nomen caprarum ſaltantium. Informemus mente pulverem tormentarium ſparſim in pugillos digeſtum, & à primo ad unumquemque pulveream pertinentem lineam. An non quocunque pugillo ſuccenſo, reliqui omnes ſaltuatim quodammodo ſuccendentur? Alii rationem appellationis afferunt hanc: quod in morem caprarum, quaſi barbulas dependentes oſtentent. Alii capras iſtas definiunt duas faces accenſas de exhalatione diviſa in duas partes. Condenſata & pinguis exhalatio, non ita magno calore, cum ad cæli medium ſe extulerit, à frigore excepta, per antiperiſtaſin igneſcet, dejicieturque nonnunquam recta, nonnunquam obliqua linea. Ex eo ſtella cadens dicitur. De qua Ovid. 2. Metamor. ſimilitudine exprimens lapſum Phaetontis, quem Jupiter curru pariter, & anima exutum in præceps deturbavit.

Digitized by Google

Volvitur in præceps, longoque per aëra tractu
Fertur, ut interdum de cœlo ſtella ſereno
Etſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri.

Hæc materia glutinoſa aliquando inter cadendum ſopito ſeu extincto igne non penitus abolita, ſeu aduſta, tanquam atra pix, aut bitumen in agris ab agreſtibus, & paſtoribus reperitur, ſtellarumque mucus vocatur. Ex qua vero parte hujusmodi mendaces ſtellæ deorſum volant, ex ea vehementiores plerumque venti cooriuntur. Exhalatio diutius alimenta flammis ſufficiens, & in obliquum contorta, draconis tortuoſi vocabulum accipit. Hæc ſumatim de meis. V. Solvamus, quod debemus, tametſi poteramus non debere. Sunt domus ardens, ignis fatuus ſeu erraticus, Caſtores, de quibus fabulabor. C. Modo ne fabulas, V. Cavebitur. Vapor ille ex complexione calidi aridique conceptus eſt, cum in receſſibus terræ à frigore eum conſtringente coërcetur. Hic quia calidus, aquas terræ cavis incluſas tepefacit, quæ una cauſſa eſt, cur puteales & fontanæ per tempus hybernum tepeant, per æſtivum gelidæ ſentiantur. Æſtate enim egreſſus liberos nanciſcitur, & in ſublime excedens, aliquod meteoron procreat, niſi raritas immoderata eum in aërem migrare cogat. Cum itaque per regionem hanc imam effertur, ſi multus eſt, & ad facile incendium aptatus, tum qui ardentem intuentur, domum, aut cumulum palearum conflagrantem ſe judicant intueri. Fatuus ignis inde cogno-

gnomentum ſortitur: vel quod, ut alii ignes, non urit: vel quod viatoribus ut fatuis illudit, eosve ut fatuos circumducit. Ejus pabulum ſeu materia pinguiores quædam aſpirationes, cujusmodi e locis potiſſimum pinguioribus, & viſcoſioribus expromuntur, ut ſunt paludes, cœmeteria, patibula, aliave capitalium ſuppliciorum loca. Hæ calore aëris, prope terram ſole ferventiore toſtam, proclivius in flammas concedunt. Et ſpectari ſolent ignes hujus generis ſupra hominum, equorumque capita in longiore celerioreque motu. Quippe ex celeritate motus in corporibus currentium feſtinantiumve calor acrior excitatur: unde fumus quidam ſiccus, tepidus, tenax e membris ſurgit, qui ab aëre circumfuſo extemplo inflammatur, & ſupra vertices luminis, aut globi candentis ſpeciem gerit. Interdum inſequentes fugere, fugientes inſequi videntur: id quod aëris agitationi adſcribamus, quicum una agitantur. Progredientes enim aërem dimovemus, ac repellimus, tantoque vehementius, quanto contentius ambulamus. Jam aër impulſus, ipſum halitum flammatum impellit. Dum porro fugimus, aërem à tergo nobiſcum quodammodo rapimus, ut in aqua fas eſt animadverti, atque ita etiam erraticum illum ignem. Quod ſi flabra ventorum eo, quo viator tendit, aërem egerint, tum ille talem ignem, neque ſi inſequatur, aſſequetur: neque ſi maxime fugiet, effugiet. Eundem nocturni illi viatores lucernam aut faculam eſſe rati, quæ ab homine quopiam geſtetur, & eum veluti

luti certam itineris ducem proſequentes, aliquando in foſſas, ſenticeta, & paluſtria incidunt. De Caſtoribus Plinium teſtem dabo gravem, & dignum fide. Is ita ſcribit. *Vidi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie ea: & antennis navigantium, aliisque navium partibus, ceu vocali quodam ſono inſiſtunt, ut volucres ſedem ex ſede mutantes: graves cum ſolitariæ venere, mergentesque navigia, & ſi in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem ſalutares, & proſperi curſus prænuntiæ, quarum adventu fugari diram illam & minacem, appellatamque Helenam ferunt. Et ob id Polluci & Caſtori id numen aſſignant, eosque in mari deos invocant. Hominum quoque capita veſpertinis horis, magno præſagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ majeſtate abdita. Porro ſpei melioris cauſſa naturalis eſt, quod Caſtoribus apparentibus tempeſtas intelligitur frangi, & deſinere venti.* Omnino fulgores iſti, de quibus adhuc verba à nobis facta ſunt, plus dant cernentibus admirationis, quam horroris: qui autem fulgura, fulmina, fulgetra nominantur, quoniam incendiorum perſimiles ſunt, & eos terribilis plerumque tumultus fragorque comitatur, magis valent ad timorem. Audite Jarbam Getulum, advenam ſibi à Didone prælatum ægre patientem, & cum Jove acriter expoſtulantem apud vatum Regem. Sic ille ante aras, media inter numina Divum.

Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata thoris, Lenæum libat honorem,

Aſpicis

Aſpicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques
Nequidquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?

Videas ſtupere ac trepidare mortales, quando (ut idem poëta alias) intonuere poli, & crebris micat ignibus æther. Sed opportunum videtur fore, ſi fulminum, & fulgurationum diſcrimina adducam prius e 2. Quæſt. natur. Senecæ, quam de communi amborum origine explanem. *Fulguratio oſtendit ignem, fulminatio emittit. Illa (ut ita dicam) comminatio eſt, conatio ſine ictu: iſta jaculatio eſt cum ictu. Fulguratio eſt late ignis explicitus: fulmen eſt coactus ignis, & impetu jactus. Solemus duabus manibus inter ſe junctis aquam concipere, & compreſſa utrinque palma in modum ſyphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtia medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque, & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Fulguratio eſt aëris diducentis ſe, corruentisque jactatio, languidum ignem nec exiturum aperiens: fulmen eſt acrioris denſiorisque ſpiritus curſus. Illa eſt fulmen non in terras usque perlatum: hæc eſt fulgur usque in terras perductum. Fulmen eſt quiddam plus, quam fulguratio, & fulguratio eſt pæne fulmen. Ut ergo uno complectamur verbo, fulmen eſt, cum e conflictu exhalationis & nubis exprimitur, & ejicitur ardor: fulgur, cum oſtenditur. Quod quia fit celerrime, ideo antiqui ad ſignificandam hanc e nubibus ſubitæ lucis eruptionem correpta*

Digitized by Google

repta ſyllaba dicebant fulgere; quia nos producta dicimus fulgere, ut ſplendere. S. Hæc tam multis declarata qui nondum percipit, ne Mercurius quidem ipſe cum Muſis hominem ſanaverit. Tam plana & indubitata ſunt, ut eorum cauſſa nullius philoſophi ſchola petenda ſit. Conflictum illum quem nominabas, in quo cauſſas efficientes horrificantium iſtorum ignium perſpiciemus, quin depingis? At lingua, non coloribus. C. Quin de coloribus: eſt etenim quædam ſeu picta, ſeu picturata oratio. V. Eam me eloquentioribus volens relinquo. Cum exhalatio calido, ſicco, craſſo, & denſo conſtans, in mediam regionem emicuerit, ſi ibidem denſa frigidaque nube omnem in partem quaqua verſus circumdetur, obſideatur, conſtringatur, & haud ſecus quam ab adverſario impotentiſſimo undique quam acerrime oppugnetur, & ad ſumas rerum anguſtias redigatur, animoſius reluctante, & tanquam ſolidiſſimis armis ſeſe contra tuente calore interiore, contra frigus extraneum, æſtuans mirum in modum, collectis viribus, omnique, qua poteſt, arietatione inſurgens, cum vaſto ſonitu crepituque, qua data porta per nubem victrix erumpit, atque in ipſa adeo violenta eruptione inflammatur, ſeſeque in terras penetrat. C. Tantam ergo inflammationem calidi oppreſſi, & frigidi oprimentis duellum atrociſſimum progenerat, natura valeſcente hoc amplius, quo propior eſt exitio: ſiquidem omnia jam peritura vires ſuas etiam atque etiam validiſſimeque contendunt, ne pereant. Quem autem auribus haurimus ſonitum mugi-

tum-

tumque, is dum perfringitur, ac dirumpitur nubes, exiſtit, & tonitruum appellatur. V. Sic eſt. Habeo exempla rei illuſtrandæ. Annon, ſi quando ardenti candelæ guttas frigidæ iniicimus, calor obnitens frigori fit auctior, factoque ſtrepitu plures veluti ſcintillas evibrat? An non ſalem in ignem projectum ſalire: an non caſtaneam nucem prunis impoſitam diſcindere tunicam videtis? S. Materia & procreatio fulminis atque fulguris ita ſunt, ut declaravit Vennonius: de fulgure tamen hoc amplius dici poteſt: eſſe ſplendorem repentinum fulminis, at quandoque citra fulmen emicare per ſe: quandoquidem halitus nube cinctus ob tenuitatem in copulationem fulmineam cogi ac denſari nequit. C. Interrogavit me nunc nuper non plane illiteratus, qui fieret, ut ante ad oculos noſtros veniret fulgur quam fulmen: & rurſum tardius ad aures tonitru, cum, ut ſe audiſſe affirmabat, omnia tria eodem tempore contingerent, quod appoſita ſimilitudine monſtrabat. Ut cum, inquiebat, militare tormentum exploditur, ſeu exoneratur, ſimul pulvis accenditur, lux micat, globus cum tonitru provolat. Docuerat eum hoc quidam philoſophaſter, cauſſamque obſcurius & involutius diſſeruerat. Orabat igitur me, ut eam ſibi ne gravarer indicare; capi enim ſe mirifice cognitionibus naturalium. Obſecutus ſum petenti, quia erat liberalis petitio, & in hanc ferme ſententiam reſpondi. Quoniam, inquam, aſpectus noſter tenuior eſt, auditus craſſior & hebetior, & ille ſine aëris motu aſpectabiles

for-

Digitized by Google

formas ſubito apprehendit, ideo ſplendorem mox, ut editur, cernit. Aures non niſi aëris impulſionibus formas ad ſe perlatas corripiunt: quod quidem, ut aërem trudat aër, donec ad auditum perveniatur, confici perceleriter neutiquam poteſt. De iſta re proferam animi gratia verſus Lucretii e lib. 6.

Fulgit item, nubes ignis cum ſemina multa
Excuſſere ſuo concurſu, ceu lapidem ſi
Percutiat lapis, aut ferrum. Nam tum quoq; lumen
Exſilit, & claras ſcintillas diſſupat ignis.
Sed, tonitrum fit, uti poſt auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia ſemper ad aures
Tardius adveniunt, quam, viſum quæ moveant res.
Id licet hinc etiam cognoſcere, cædere ſi quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum:
Ante fit, ut cernas ictum, quàm plaga per aures
Det ſonitum: ſic fulgorem quoque cernimus ante,
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
E ſimili cauſſa, & concurſu natus eodem.

Ad hoc idem utitur Ariſtoteles exemplo remorum. Declarat autem, inquit, triremium remigatio. Nam tum demum primus agitationis remorum ſonitus aures tangit, cum jam remiges iterum remos ſublatos inferunt. Denique ipſum de tormento militari, quod afferebas, in exemplis ducendum eſt. V. Fingas licet, me quoque ab eodem philoſophaſtro audiſſe quidpiam de fulgetro, quod neque ille ipſe, neque ego intellexerim, mihique da paulum operæ. C. Fiat, paulum Celerinus tibi: at tu illi

illi, & huic Simonetto non paulùm. V. Quinam? S. Odoror, quid machinetur Celerinus: onerare te vult onere majore aliquo, ut multum ſudes. V. Quonam illo? quæſo. S. De fulmine cumulatius adhuc diſputandum eſt: ad eam diſputationem te tua ſolius virtute fretum pervellet aggredi, quæque ſcitu pulcherrima tibi viſa fuerint, quo ordine collibuerit depromere. V. Non ingenio, aut perrecondita doctrina mea confiſus, ſed humanitate veſtra benevolentiaque innixus ſubibo humeris, nec me gravabit iſte labor: præſertim cum nihil ſit, quod vobis mei cupidiſſimis gratificari non debeam. C. Hoc verbum, ſi quis venerit licitator: nulla à me licitatione impetraverit. Ergo ad rem. Fulgetrum ſeu coruſcatio fit, cum à nube rarior exhalatio haud magna vi comprimitur, nec ſe clariſono cum fragore prorumpit, nec ut fulmen cadit. Exiſtimabat Heraclitus fulgurationem eſſe veluti apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem: hæc antiqui fulgetra dicebant. Per noctes pluvias tempeſtatesque apparent crebrius fulgetra, & per rimas domorum ſe infundunt. Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi ſcribit Plinius: ſi erumpat ardens, fulmina: ſi longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Agedum Vennoni, curſum meum peregi. V. Brevem admodum profecto, & tanta velocitate, quanta nec ille Tarſenſis curſor, qui græco epigrammate memoratur. Fulminum genera tria ſunt potiſſimum.

Unum quod res percuſſas terebrat, ac perforat, ob exhalationem tenuiorem ſcilicet, perque idem foramen, quod fecit, redit. Alterum oppoſita diſſipat, ac diſiicit: hoc quidem cum ſpiritu procelloſo coagmentatum eſt. Tertium terreni multum complexum, & igneum magis quam flammeum, urit, clarasque ignium notas ictis à ſe rebus inhærentes relinquit. Et quanquam nullum fulmen igne vacat, hoc tamen proprie igneum vocatur, quod non dubia, vel manifeſtiſſima potius ardoris veſtigia imprimere conſuevit. Urit tripliciter: aut enim afflat, & levi injuria lædit: aut comburit: aut accendit. Eſt quoddam genus fulminis (niſi hoc ad tertium jam dictum ſpectare malumus) quo tacta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Decoloratur id, cujus color vitiatur, non mutatur. Coloratur, cujus fit alia facies quam fuit, tanquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Communia ſunt omnium generum. Quod pernicitate mira decidunt: hinc illud: & fulminis ocyor alis. Quod vim & poteſtatem ſuam momentis breviſſimis exerunt, exercentque. Quod teterrimum efflant halitum: quandoquidem è craſſa, glutinoſa, ſeu tenaci, fœda evaporatione gignuntur, quem halitum ipſæ quoque animantes, iis in locis ubi deciderunt, degentes, deſertis cubilibus fugiunt. Effecta quamplurima, maximeque admirabilia credita litteris tenemus, ut dubium non ſit, ſubtilem quamdam in illis ineſſe divinamque potentiam. Crumena nec ambuſta & illæſa, auri, argenti, & æris quod intus eſt, conflatur: igne

igne videlicet tenuiſſimo per occulta foramina inſinuante. Intra vaginam inoffenſam gladius liqueſcit: haſtili inviolato ferrum deſtillat: ſtat fracto dolio vinum, qui rigor ultra triduum non perſeverat. Exhauriuntur dolia intactis operimentis. Hominum & animalium ictorum caput ad exitum fulminis ſpectat: arborum omnium percuſſarum haſtulæ contra fulmina ſurgunt. Serpentium beſtiarumque, quibus mortifera vis ineſt, cum fulminatæ ſunt, venenum omne conſumitur. Hoc inde liquet, quod cum in corporibus venenatis non naſcatur vermis, percuſſa fulmine intra dies paucos verminant. Vinum fulmine gelatum, cum ad priſtinum habitum ſe receperit, potum, aut exanimat, aut dementes efficit. In eadem materia multa diverſa facit eadem vis fulminea. In arbore, quod aridiſſimum eſt, urit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat, & frangit: ſummos cortices diſſipat: inferiores libros interioris arboris rumpit, ac ſcindit: folia perſtringit, ac tundit: olei quoque & omnis unguenti teter poſt fulmen odor eſt. Quocunque decidit, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt, qui, quia natura gravis eſt, ſæpe hau ſtus alienat. Martia fœminarum Romanarum illuſtriſſima, icta fulmine gravida, partu exanimato, ipſa citra ullum aliud incommodum vixit. Unum animal hominem non ſemper extinguit, cætera illico: hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cum tot belluæ viribus præſtent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, niſi convertatur in per-

Digitized by Google

cuſſas, non exſpirat. Vigilans fulminatus, conni-ventibus oculis: dormiens patentibus reperitur. Nullum animal niſi exanimatum fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum reliquo corpore frigidiora ſunt. Ex iis, quæ è terra producuntur, lauri fruticem non icit fulmen, nec unquam quinque altius pedibus in terram deſcendit. Quare pavidi altiores ſpecus tutiſſimos putant, aut tabernacula è pellibus belluarum, quibus vitulis marinis nomen eſt: quoniam hoc ſolum animal ex marinis non percutit fulmen: ſicut nec ex volucribus aquilam, quæ ob hoc Jovis armigera fingitur. Non ſimiliter omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia nonnunquam ſine injuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibusque confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam, qua effugiat: teneris & rarioribus parcit, quanquam & flammis opportuna videantur, quia tranſitu patente minus ſævit. Bruta fulmina & vana, quæ nulla veniunt ratione naturæ. Iis percutiuntur montes, iis maria. Sic dicuntur omnes alii irriti jactus. Feriuntur autem ſæpius montium culmina, & editiora locorum, quod Lucretius indicat lib. 6.

Altaque cur plerumque petit loca, plurimaq; hujus
Montibus in ſummis veſtigia cernimus ignis?
Idem lib. 5.
Invidia quoniam, ceu fulmine, ſumma vaporant
Plerumque, & quæ ſunt aliis magis edita cunque
Horat. Ode 10. *lib.* 2.

Sæpius

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus: & celſæ graviore caſu
Decidunt turres, feriuntque ſummos
Fulmina montes.

Sen. lib. 2. cauſſam eſſe putat, quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus per hæc tranſeundum eſt. Hyeme & æſtate rara ſunt fulmina, contrariis de cauſſis: quoniam hyeme denſatus aër nubium craſſiore corio ſpiſſatur, omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circa rigentia, à fulminum caſu præſtat, & è diverſo minus ardor Ægyptum. Siquidem calidi ſiccique halitus terræ, raras admodum tenuesque & infirmas denſantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora, corruptis in utroque tempore æſtatis hyemisque cauſſis. Hæc legere memini apud ſcriptores primi ordinis, Senecam præſertim ac Plinium. C. Mira miris modis, & diligentiſſimæ obſervationis. S. Et non cuivis credibilia: ſicuti alia in natura non pauca habemus, quæ niſi docti, qui rationes cujusque perſcrutantur, & capiunt, nemo credat. Tametſi invenias aliquando, quæ nulla, nec recondita ratione cernantur, ut imbecillitatem intelligentiæ noſtræ, Deique poteſtatem immenſam vel è nobis ipſis diſcamus. Et hæc quidem hactenus, atque iſto modo: nunc aliunde ſumpto principio, de crinito ſidere colloquamur. C. Ingredientibus nobis explicare deſcriptionem cometarum, per mihi mirus, & illaudatus videtur mos, quem in loco-

rum cæleſtium ſpectaculis oſtentisq; homines cuſtodiunt: magis nova quam vetera: inuſitata quam aſſidua: parva denique quam ingentia mirantur. Quam illic in ſole, luna, aſtris multa, nec qualiacunque miracula, quibus adminiſtratur mundus, & natura hæc omnis inferior temperatur? Quia tamen fiunt quotidie, nulla eſt apud nos eorum notatio, nulla animadverſio, negliguntur. Sin autem ordini conſtantiſſimo aliqua fuerit allata perturbatio: ſi quidpiam præter ſtatum ſolitumq; effulſerit, continuo ibi omnium oculi morantur, indefeſſe aſpectamus, curioſiſſime interrogamus, effæminatiſſime formidamus, cupidiſſime invicem commonſtramus. Atque iſtuc cum in aliis ignitis ſpiritibus, tum in uno exaggeratiſſimo, & ſumme conſpicuo, quem cometam nominare didicimus, vulgaris conſuetudo imprimis recepit. Exoritur cometa, concurſantur compita, portenti novitas unumquemque ad ſe rapit, domi & in publico ſeruntur fabulæ, attonitas mentes non lætitiæ, ſed timores calamitatum imminentium pervagantur. Dirum quippe mortalibus omen, & inauſpicatiſſimus vates cometa, terrificum magna ex parte ſidus. S. Iſtis ſideribus (quæ, quod habent ramulos tanquam crines circumcirca ſparſos ardentesque, à Græcis cometæ, à latinis crinitæ ſtellæ nuncupantur) me quoque nonnihil primo aſpectu commoveri, ut viſo perraro ac terribili ſum expertus (quoniam viſiones animi, quas appellant φαντασίας, quibus mens hominis prima ſtatim ſpecie accidentis ad animum rei pellitur, non pendent à libertate volun-

voluntatis, ſed vi quadam ſua hominibus ſe inferunt, & iis carere nec ſapientibus conceditur) at me numero plebeiorum Philoſophia ſcientiarum mater, & naturæ ſolertiſſima indagatrix jam pridem exemit, cum mihi talium monſtrorum eventorumque ſtuporem & admirationem ademit. Ac ſæpius etiam priſcorum commenta philoſophorum de natura cometæ mecum derideo. Pythagoreis quibusdam placuit, eſſe ſtellam ex earum ordine, quæ ſtatis temporibus ambitu certo peracto, rurſus ad ortum venirent. Aliis obtutus noſtri repercuſſum ad ſolem, ut accidit in ſpeculo. Anaxagoræ & Democrito duarum pluriumve ſtellarum coitionem, viciſſim ſe illuſtrantium, Stratoni ſideris lumen denſa nube obvelatum: quomodo ſcilicet in laternis uſuvenit. Horum confutationem Ariſtoteli, opinor, totam permittamus. A germanis autem naturæ ſpeculatoribus veriora nos doceri patiamur: non eſſe corpus cæleſte: non corpus à ſole illuſtratum: eſſe exhalationem terrenam ſiccam, calidam, craſſam, beneque compactam, & tenacem, ſeu pinguem, quæ velut membratim levata in ſupremam partem aëris, in collimitio ignis diducitur (calidi enim proprium eſt diducere ac dilatare) orbiumque æthereorum incitatione agitato aëre, ignis afflatu contactuque accenditur, ſerpentibus æqualiter flammis, quæ propter materiæ copiam haud ita brevi poſſunt deſinere: præſertim cum continenti quodam ſimilis alimenti, cæli circumvolutione, caloreque ſolis attracti conciliatu inſtaurentur

Digitized by Google

rentur, & amplificentur. Ex quo elucet, eo durabiliorem cometam fore, quo abundantior fuerit exhalatio. Neceſſe eſt, inquit Seneca, his cometis diuturnioribus & celſioribus plenior materia ſit: neque enim diutius apparerent, niſi majoribus nutrimentis ſuſtinerentur. Quemdam totos ſex menſes manſiſſe idem narrat. Plinius ait: breviſſimum, quo cernerentur, ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt: longiſſimum octoginta. Ubi cenſet eruditus quidam, Plinio addendam unam litteram. C. Ut ſit, C. Coctoginta: totidem enim diebus ſex menſes continentur. Poſtquam diu ſe viſendum præbuit, tandem in aërem ignemve converſus diſperit. Quid tu ais Vennoni, cur taces? V. Ut vos laquamini. C. Scio, Heraclitum interrogatum, cur taceret, hoc dixiſſe. At jam nos taceamus, ut tu loquare. V. Non longum faciam. Cometarum naturam dico eſſe admodum ſiccam, cum exiſtere ſoleant ſiccis calidiſque temporibus, æſtate videlicet & autumno, frequentius autumno: & ita apparet eos humani corporis temperamento adverſari. Hos Seneca tradit non in una cæli parte aſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu: frequentiſſime tamen circa ſeptentrionem, quia illic plurimum eſt aëris pigri, & illi denſo aëre creantur. Quia vero non ignem modo, verum & aërem ſupremum rapit ſecum in orbem cæleſtium illorum corporum aſſiduus circumactus, cometam, qui in aëre illo pendet, eadem vertigine converſari, atque in orbem ſimiliter cieri neceſſe eſt. Inde natus error

ror illorum, qui ſtellam aſſeruerunt. C. Quid de coloribus tam diverſis? V. Pro ratione denſitudineque materiæ alios eſſe atque alios. C. Quomodo? V. Exhalatio rara dat videri candidos & argenteos: denſa & craſſa ſuffuſos ſanguine. Species autem ſeu formæ cometarum idcirco multiplices, quia ſuccenſæ exhalationis figura non eſt uniusmodi. Caudati formidabiliores veniunt, & crebrius ejusmodi veniunt. Hoc genus naſcitur, cum ex una parte materies tenuata ad effigiem caudæ pavoninæ producitur. Quod ſi inferiore ex parte in ſpeciem barbæ longæ promittatur juba, dicuntur Pagoniæ: ut Acontiæ, qui jaculi modo vibrantur: Xiphiæ breviores, & in mucronem faſtigiati, omnium pallidiſſimi, quodam nitore gladii, ſine ullis radiis. Ceratiis cornuum ſimilitudo nomen dedit. S. Nihil addis? V. Nihil hodie, niſi hoc unum: plures duobus cometis ſummum tribus ſimul nunquam viſos. S. Verboſiores ſunt nonnulli ſcriptores in exponendis tot cometæ ſignificationibus cum earum cauſſis. Docent portendere famem, tempeſtates, ventorum, atque imbrium intemperantiam, ſterilitates, terrarum concuſſus, peſtilentiam, tumultus, bellum, indeque fata Principum, & mutationes imperiorum atque regnorum, novis videlicet dominis ſceptra capeſſentibus: cauſſas in ſiccitatem ejus & calorem conferunt: ſed probationes non habent in ſe omnes numeros veritatis, videnturque magis timidorum hominum errores ſimpliciorum animos

anili ſuperſtitione obligantium, quam pruden-tum eruditorumque rationes. Veruntamen no-lo divinationes hujuſmodi repudiare ſingulas, ne in quosdam patriciæ gentis philoſophos dicar fuiſſe injurioſus: univerſas non admitto: præci-pue illæ de bello, & occaſu Principum ridiculæ ſunt. C. Tu igitur pro nihilo habes illas voces Poetæ Romani, inter præſagia necis Julij Cæſa-ris: & diri toties arſere cometæ. Contemnis illa Lucani,

Ignota obſcuræ viderunt ſidera noctes,
Ardentemque polum flammis, cæliquæ volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometem.

S. Non plus eis, quam populari judicio, ex quo ſcribebantur, fidei adhibeo. V. Tecum ſuper hac quidem controverſia ad manus in præſens non veniemus. Eſt aliquid, nos quoque arcta naturæ portarum clauſtra confregiſſe, ut Lucre-tii verbum eſt. S. Supereſt qnoddam genus oſtentorum cæli, quæ non ſunt id, quod intu-entium obtutibus objectatur. Cum enim appa-reant vel flammantia in aëre, vel colorata, id ſecus eſt: expertia enim ſunt ardoris & coloris: chaſma, inquam, color nubium, corona, pa-relion, iris, lineæ perpendiculares, adde gala-xiam. De quorum procreatricibus cauſſis, uti huculque de reliquorum, ſtrictim, & ſine ulla ex-ornatione ſimpliciter commentemur. V. Chaſma ſeu hiatus tum fieri traditur, cum in editiſſima re-gione aëris exhalationes denſæ glutinoſæq; extre-ma

ma rariora inflammata, lucis ſuæ vicinitate medium denſius, nec flammiferum, & ideo obſcurum hiatui, & cavo ſimile reddunt, cælo ſplendore illo ſubito velut utrinque aperto: ut quis cum Poeta exclamaverit: video medium diſcedere cælum. Si anguſtior fuerit, dolium, ſi latior, vorago nominabitur. C. Nimirum ut pictores, dum puteum, receſſum, profundum quidpiam, introitum, feneſtram penicillo imitantur, coloribus lucidis atrum ambiunt, quo illud cernatur magis: ſic naturam ſe gerere in chaſmate, partibus videlicet lucidis ac tenuioribus caliginoſam, craſſam ac denſam ſepire cogitemus. S. Idoneum ſimile. V Atque ut progrediamur ulterius, quid ſint colores illi nubium, expedire non eſt laborioſum. Nubes eſt uberior exhalatio, in medio aëriarum regionum frigoris vi coacta & compacta, caloreque interiore, quo evocata fuit, quique in ea remanſit, ſuſpenſa. Coëunt è diverſis vaporibus, aliæ craſſioribus, aliæ tenuioribus, aliæ aridioribus, aliæ humentioribus, ex quo eſt, quod ſolis afflatæ radiis, quædam albentes, quædam rubentes, quædam nigricantes, quædam pallentes, quædam cæruleæ à nobis conſpiciuntur. Rubor quidem pallorque rariore & ſicciore eas halitu conduplicatas indicat: ob id ſperanda ſerenitas. Fuſcum, atrum, cæruleum, terreno admodum & humido, proinde tum pluvias & procellas minantur. Dicam verbo, colores nubium ex vaporum convectorum diſſimilitudine, & lumine radiato proficiſcuntur. S. Sit fas mihi tuarum

nub-

nubium coloribus poëticum quemdam colorem jungere, quo ſint aſpectu pulchriores. Nam de his ita canit Jovianus.

Alba parum denſa eſt, raroque immiſta vapore,
Quam ſol irrumpit radiis, & ad intima tranat.
Nigra gravem traxit denſa caligine fumum,
Non illum ut penetrent Nemæi lumina Phœbi.
Puniceam multus ſubiit calor: occupat humor
Cæruleam, gravidamque imbri, longeque madentem

Ad alia jam perge. V. Quæ nobis circulus ſiderum, corona & area. Græcis eſt halos. Ea non niſi per tranquillum & ſerenum exiſtit. Eſt autem fulgor rotundus, ſolem, lunam, & hanc ſæpius, aliamve ſtellam de majoribus circumnectens, & hæret in nubibus, non in axe ſtellifero; in quo deceptus videtur Plinius, & refutat iſtuc opinantes Seneca doctiſſimus. Tum porro gignitur, cum raram ac ſubtilem nubem radii ſideris, cui illa ſubeſt, transmittunt, atque in medio velut aream relinquunt. Juvat adducere, quem in hiſce noſtris diſputationum parallelis perſæpe, & meritiſſimo quidem nominamus, Senecam. *Cum in piſcinam, inquit, lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſſimum, deinde latiorem, ac deinde alios majores, donec evaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſolvitur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre, cum ſpiſſior factus plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ, vel cujuslibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aër, &*

omne

Digitized by Google

omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt ejus, quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocavere, quia fere terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Quod ſi ſenſim evaneſcant hæ coronæ, ſerenitas portenditur: ſi nigreſcant, denſenturque, pluvia: eſt quippe humoris multi ſpiſſarumque nubium argumentum. Si perrumpantur, venti inde ſpirantes, à quibus etiam ruptus eſt contextus. S. Tu quaſi via longiuſcula confecta in diverſorio quieſces, quodque ſequitur in hac claſſe ſublimium, mihi & Celerino tractandum dimittes. V. Ego vero gratiam vobis habeo, reſpirabo, quieſcamque perlubens. Sic enim parebo pulchre ingenio meo, quod quidem ad audiendum quam ad audendum ſemper ſenſi adhuc ferri proclivius. C. Quam tu conſuetudinem hanc tuam autumaſti, eam tenent, quicunque non in ſpeciem, verum re ipſa ſunt eruditi: nec ſub leonino tergore, id quod ſunt, manent, aſini videlicet, ut cauſſæ nihil ſit, cur tu gloriæ hujus principatum ad te potiſſimum deferendum exiſtimes. V. Equidem, Celerine, non exiſtimo, niſi forte imprudens inſanio, me tamen hoc audientibus vobis profeſſum eſſe non pudet, nec profiteri aliquando pudebit. S. Optime, & optimorum hominum optimus homo es. Si partitio tibi iniquior non videtur, Celerine, explica tu ſodes de pareliis, de lineis, de galaxia: ut ego poſtremo dicam de iride. C. Parelia nominamus, quæ nonnulli plures ſoles

& lu-

& lunas. Sunt autem imagines ab hac & ab illo in propinquis, ac ſpiſſis nubibus in formam ſpeculi impreſſæ. Utramque ob cauſſam hoc nominis habent: vel quia in propinquo fere a ſole viſuntur: vel quia ſimilitudinem ſolis aliquam adipiſcuntur: quanquam, quæ a luna eduntur, ſuo prædita ſunt vocabulo, dicunturque paraſelena: ſed eo vix utimur. Creantur parelia, cum nubes aliqua modice denſa aut rara, & æquabilis atque humida ſeu rorida, aëre quieto, ſolis vicini radiis verberatur ita, ut ejus effigiem exhibeat. Sic in Fontibus & ſtagnis, aqua immota, ejusdem ſimulacrum intuemur. Hinc Seneca. Num quis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, ut puto. Atqui tam in ſublimi facies ejus poteſt, quam inter nos reddi, ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat. Eſt, cum bina, aut terna parelia per idem tempus conſpiciuntur, quando ſcilicet ad ſolem referendum plures aptatæ ſunt nubes. Indicia ſeu monumenta gerunt pluviarum: ſiquidem & nubes eorum receptatrices, quoniam humidæ, denſatæ, ac roridæ, pluviis generandis opportunæ cenſentur. Perpendiculares illæ lineæ, & tanquam funes, quibus tentoria diſtendi, mos eſt, varios colores imitantur, quos etiam iris: puniceum, viridem, purpureum: quandoquidem ſimiliter fiunt, ut illam fieri tu docebis: diſtant ab ea, quod rectæ ſunt, & in longum porriguntur, non in arcum curvantur: propterea nimirum, quod nubes, in quibus excitantur, nihil habent cavitatis,

ut

ut illæ, quæ iridem patiuntur, ſed planæ ſunt inſtar ſpeculorum: itaque radii ſolis quaſi propter levorem non poſſint adhæreſcere, defluunt, & figuram linearum exprimunt. Color ergo, concretio nubis, inflexio radiorum eadem virgulis iſtis quæ iridi: at forma diſpar, quia plana nubes. De via ſublimi, cælo ſereno manifeſta poëtæ fabulantur eſſe iter ad palatium ſeu regiam Jovis. Opinio fuit animos optimorum clariſſimorumque virorum compagibus corporum expeditos huc ſe velut in ſedem propriam recipere. Id perſpicuum fit ex verbis Africani, qui eſt ita loquens in extremo ſexto de Repub. Ciceronis. Et corpore laxati incolunt illum locum, quem vides (erat autem ſplendidiſſimo candore inter flammas circulus elucens) quem vos, ut a Græcis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis. Cælo puro quaſi nubeculas candidas, raras, ſive quemdam vel ut album fumum, ſive lactis ſparſi copiam contuemur, à quo albore, ſive lactis, viæque imagine, latinis via lactea, græcis γαλαξίας, ut ſubaudias κύκλος, circulus lacteus uſurpatur. Quid hic orbis lacteus re ipſa ſit, Philoſophi pugnant: à Plutarcho & Macrobio complures opinationes enumerantur. Ariſtoteles materiam ejus eandem conſtituit, quam cometæ, ſubtiliorem ac puriorem tamen, ita ut in altiſſima regione aëris intra circulum illum diſſipata, & diffuſa, à ſtellarum concurrentium radiis perpetim accendatur, & quem videmus, candorem acquirat. Sane quidem ſerenato cælo numeroſa ſtellarum vis

vis ibidem ſpectatur. Aſtrologorum plures cæli partem eſſe volunt, ſtellis denſiorem, atque idcirco lucidiorem: & albicantem propter copiam luminis. Inter exhalationes utique falſo reponitur, quando eodem perpetuo loco, eademque magnitudine aſpicitur, & nunquam evaneſcit. S. Quin ſtatuis ergo, quod credis quam veriſſimum? C. Cum recentioribus affirmo, eſſe lumen natum è reciprocantibus radiis plurimarum, minutiſſimarumque ſtellarum, & contiguarum in octava ſphæra, quæ magnam partem ob loci diſtantiam oculorum noſtrorum viſu non attinguntur. Nunc ſimus arrectis auribus Vennoni, nam iſte admiranda effabitur de ſua iride. Quam cum poëtæ Thaumantis filiam confinxerint, rei utique miraculo adducti, oportebit nos etiam in ejus conſideratione θαυμάζεσθαι. S. Eſt ne omnium, quæ locis illis celſioribus naturæ vi & ingenio procreantur, aliud quidquam aut ſpectatu formoſius, aut obſervatu dignius hoc arcu? Hoc monumentum eſt immutabilis decreti, de mundo quantumvis omnibus ſceleribus cooperto, nunquam de cætero undarum molibus cooperiendo. In libris, qui dicuntur Sapientiæ, en quam gravi oratione, quanquam minus culta, ejus pulchritudo laudatur. *Vide arcum, & benedic, qui fecit illum. Valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo. Gyravit cœlum in circuitu gloria ſua, manus excelſi aperuerunt illum.* Sed forſitan non eſt aliud etiam eo difficilius ad intelligendum: quando multa & mira in eo, ſolertique inveſtigatione digna.

Nun-

Digitized by Google

Nunquam gignitur niſi adverſo ſole: nec circulo integro: vix item nocturnis horis: atque ideo veteres propter raritatem eum noctu nunquam fieri opinabantur. De hoc iſtis verbis Ariſtoteles καὶ μθ ἡμέραν μὲν ἶρις γίγνεται, νυκτὸς δὲ ἀπὸ σελήνης, ὡς μὲν οἱ ἀρχαῖοι ᾤοντο, οὐκ ἐγίγνετο. Τοῦτο δὲ ἔπαθον διὰ τὸ σπάνιον, ἐλάνθανε γὰρ αὐτούς. γίγνεται μὲν γὰρ, ὀλιγάκις δὲ γίγνεται. Adiicit id fieri tantum plenilunio, atque ita inſolenter, ut ipſe totis quinquaginta annis non plus ſemel & iterum factum obſervaverit. Cauſſam raritatis exequitur Seneca. Quia luna non habet tantum virium, ut nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Humili ſole fit ſublimis, ſublimi humilis: & eo occidente aut oriente minor, ſed in latitudinem diffuſſa: meridie exilis, ſed ambitus majoris, & eo minor, quo ſol eſt altior. Hybernis menſibus cerni ſolet potiſſimum ab æquinoctio autumnali decreſcente die: quo rurſus creſcente, ab æquinoctio verno non exiſtit: nec circa ſolſtitium longiſſimis diebus: bruma vero, hoc eſt breviſſimis diebus, crebro. Ariſtoteles ait. poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri: æſtate non fieri, niſi aut incipiente, aut inclinato jam die. Cujus rei ratio in manifeſto eſt. Primum quia medio die ſol præfervidus nubes evincit, nec ab his imaginem ſuam poteſt recipere, quas ſcindit. Matutino tempore & veſpertino, cum ad occaſum ruit, eſt imbecillior, & ideo à nubibus & ſuſtineri & replicari, ſeu repercuti poteſt.

teſt. Deinde cum arcum creare non ſoleat, niſi oppoſitus iis nubibus, in quibus creat, cum breviores ſunt dies, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſſime fertur, habet nubes aliquas, in quas tela ſua projicere ex adverſo poteſt. At temporibus æſtivis ſupra noſtrum verticem vehitur. Quocirca medio die excelſiſſimus rectiore linea terras aſpicit, quam ut ullis nubibus poſſit occurri; omnes enim tunc ſibi ſubjectas habet. Comparatur ergo iris, quando ſolis radii in nubem cavam, humidam, roridam, tenuem, æquabilem, quæque in guttas liquari jam cæperat, exadverſum ſoli poſitam reflectuntur. Radius ſolis cavæ nubi immiſſus, repulſa acie in ſolem refringitur, & retroagitur. Et quoniam radii figuram rotundam generant, arcuata nobis imago oſtenditur. Lucretium quoque teſtem ne aſpernemur.

Hinc ubi ſol radiis tempeſtatem inter opacam
Adverſa fulſit nimborum aſpergine contra:
Tum color in nigris exiſtit nubibus arqui.

Cæterum cur arcus iſte, cum ſit imago ſolis, longe major ſole ipſo cernatur, cauſſa ponitur hæc: quia ſpeculi alicujus natura talis eſt, ut majora multo quam videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem formas augeat: alicujus invicem ejuſmodi eſt, ut minuat. Fit diſcolor, quia partes aliæ in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiones; quædam craſſiores, quam ut ſolem transmittant: aliæ

imbe-

imbecilliores, quam ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramque permiſcet, & mirabilem illam varietatem conciliat. Color autem ille non eſt color, ſed videtur. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendacium & ſine re ſimilitudo. Si ſolem obtexeris, evaneſcet arcus. Oppone ſoli alteram nubem, mox peribit hujus varietas. Atque interdum tres ſimul, duas ſæpius irides videmus, quarum prima ſi ſit perlucida, aliam, & hæc viciſſim aliam reflexa producit. Verum prima ſemper lucidior erit, ſecunda minus, tertia exigue. Affectionum, inquit Plutarchus, quæ ſublime fiunt, partim per ſubſtantiam ut imber, grando: partim per ſpeciem nullam ſuam habentes ſubſtantiam, ut ecce tibi navigantibus nobis continens cieri videtur. Per hujusmodi nimirum ſpeciem cæleſtis arcus exiſtit. Hunc porro ipſum dimiſſis in terram cornibus haurire aquam à fontibus, ſeu in nubes aquam elicere, quæ poſtea per imbrem redderentur, vulgus olim opinabatur: ex qua opinione ſcripſit Virgil. 1. Georg. & bibit ingens arcus. Plaut. Curcul. ecce autem bibit arcus, pluet, credo hercle hodie. Propert. lib. 3. eleg. 5. Cæruleus pluvias cur bibit arcus aquas. Vitruvius lib. 9. cap. 4. non minus aquæ vapores à fontibus ad nubes per arcus excitari. Tibull. lib. 1. eleg. 4.

Quamvis prætexens picta ferrugine cælum,
Venturam admittat imbrifer arcus aquam.

Ubi hoc verbi, admittat, multi exponunt, accipiat,

hauriat.

hauriat. Alii, ſignificet, portendat, ut ſit augurale. Hæc hactenus, quæ ſi alter veſtrum meliora & uberiora facere velit, me haud nolente faciet. C. Diſſertationes longiores congreſſus iſte noſter non pateretur: ſtrictim atq; compreſſius aut μετεωρολογεῖν aut μετεωρολέσχειν, quæque didicimus aliquando, ea iſto modo potiſſimum celebrare, Interque nos recolere & regúſtare nobis eſt ſatis.

ANNOTATIONES.

HOC AMPLIUS CENSEO) *In ſenatu, cum qui ſententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab aliis dicta erant: addebat tamen aliquid etiam de ſuo,* SED HOC AMPLIUS CENSEO, *dicebat. Eſt ergo ſenatorium loquendi genus.* CUR PUTEALES, ET FONTANÆ) *Frigidum, & calidum ſemper in contraria abeunt, & una eſſe non queunt: eo frigidum confluit, unde vis calidi diſceſſit: & invicem ibi calidum ſuccedit, unde expulſum eſt frigus. Ita hyberno tempore, cum ſupra terram viget frigus, calent putei, nec minus ſpecus, atque omnes ſub terra receſſus: propterea quod eo ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cum in inferiora pervenit, & eo ſe quantum poterat ingeſſit. quo denſior, hoc validior eſt. Seneca lib. 6. cap. 13. Hinc etiam diſcas, cur cellæ vinariæ caleant hyeme.* DE CASTORIBUS PLINIUM) *Vide inſuper Senecæ cap. 1. lib. 1.* TERTIUS DECIMUS) *Ordinales numeri usque ad viginti, compoſite, & ſub uno*

uno accentu latinius ita efferuntur, ut minor numerus præcedat, major ſequatur: tertius decimus, quartusdecimus, quintusdecimus, octavusdecimus, nonusdecimus. Poſt viginti minorem ſequi oportet. Viceſimusprimus, viceſimuſſecundus, triceſimusprimus, triceſimuſſecundus, &c. Si autem diſſolvatur conjunctione intercedente, compoſito, & duobus accentibus pronuncientur, poſt viginti, & ante viginti præcedet minor, ut, primus & viceſimus, ſecundus & viceſimus, primus & quadrageſimus, &c. ſextus & decimus, ſeptimus & octavus &c. Hoc præceptum eſt Priſciani, lib. de pond. & menſ. Cic. in Bruto. Poſt Romam conditam autem quarto & quingenteſimo, ut hic ait. In cardinali quoque numero poſt viginti, ſi adhibeatur conjunctio, præſtat minorem præponere majori. Livius lib. 1. *ab urbe condita. Romulus ſeptem & triginta regnavit annos: Numa tres & quadraginta.* INANIA MURMURA) *Lucret. lib.* 5. *Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum. Lib.* 6.

Inde tremor terras graviter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cælum.

Ovid. 1. *Metamorph. & humanas motura tonitrua mentes. Nemo porro tam graphice expreſſit vim tonitrus in terrore afferendo, pectoribusque concutiendis, quam Plaut. ſic in Amphit. Bromiam ancillam loquentem inducens.*

Spes atque opes vitæ meæ jacent ſepultæ in pectore,
Neque ulla eſt confidentia jam meo in corde, quin amiſerim:

Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cælum conſequi,
Jam ut opprimar, ut enecer. Me miſeram, quid agam neſcio.
Ita tanta mira in ædibus ſunt facta. Væ miſeræ mihi,
Animo male eſt, aquam velim, corrupta ſum, atque abſumpta ſum.

Caput dolet, neque audio, nec oculis proſpicio ſatis,
Nec me miſerior fœmina eſt, neque ulla videatur magis
Ita heræ meæ hodie contigit. Nam ubi parturit, deos ſibi invocat,
Strepitus, crepitus, ſonitus, tonitrus, ut ſubito, ut propere, ut valde tonit?
Ubi quiſque inſtiterat, concidit crepitu.

E SECUNDO QUÆST. NATURAL) *Diverſis capitibus, videlicet* 12. 16. 18. 21. 27. QUI GRÆCO EPIGRAMMATE) *Lib. 1. Anthologiæ, titulo* εἰς ἀγῶνας, καὶ ἀγωνιςάς. HOC VERBUM, SI QUIS VENERIT) *Verbum Terentio eſt* ἀξίωμα *pronuntiatum, dictum, ſententia integra, quod alias a me notatum arbitror. Loquendi genus a Plauto eſt, quod quem in Aſinaria Cleæreta Argyrippo.*

Unumquodque iſtorum verbum nummis Philippeis aureis
Non poteſt auferre hinc à me, ſi quis emptor venerit.

FUL[illegible] GENERA TRIA) *Lege Se-* [illegible]

necam lib.2. cap. 40.& 41. Plin. lib.2.cap.51. De fulgure autem & fulmine Manut.de quæſit.per ep. pag.66. EFFECTA QUAM PLURIMA) *Etiam Lucret. de natura effectisque fulminis lib.6. talibus cecinit.*

Quod ſupereſt, qualis natura prædita conſtent
Fulmina, declarant ictus, & inuſta vapore
Signa, notaque graveis halantes ſulphuris auras.
Ignis enim ſunt hæc, non venti ſigna, neque imbris.
Præterea per ſe accendunt quoque tecta domorum:
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipſis.

Cætera e fonte ipſo lector philologus ſibi petat. LAVRI FRUTICEM) *Cauſſam afferunt Pythagorici, quod Apolini ſacra arbor: quaſi ejus Dei templa fulmine tacta, & ambuſta conflagraſſe apud hiſtoricos non legamus. Adeas licet Brodæum lib.3. Miſel. cap.21* MAGIS NOVA, QUAM VETERA) *Lucem non modicam dabunt iſtis, quæ prudenter Auguſtinus in Joan. tract. 24.* Quia non eſt talis ſubſtantiæ DEUS, quæ videri oculis poſſit, & miracula ejus quibus totum mundum regit, univerſamque creaturam adminiſtrat, aſſiduitate viluerunt: ita pæne nemo dignetur attendere opera Dei mira & ſtupenda in quolibet ſeminis grano: ſecudum ipſam ſuam miſericordiam ſervavit ſibi quædam, quæ faceret opportuno tempore, præter uſitatum curſum ordinemque naturæ, ut non majora, ſed inſolita videndo ſtuperent, quibus quotidiana viluerunt. Majus enim miraculum eſt gubernatio totius mundi,

Digitized by Google

mundi, quam ſaturatio quinque millium hominum de quinque panibus. Et tamen hoc nemo miratur: illud mirantur homines, non quia majus eſt, ſed quia rarum eſt. Quis enim & nunc paſcit univerſum mundum, niſi ille, qui de paucis granis ſegetes creat? *Hunc eundem locum vide, mi lector, quam graviter, & facunde tractaverit Seneca l 7. cap. 1. ſimul adducens pro exemplo cometam, de quo nos in parte hujus dialogi, & ille toto libro.* Nemo inquit, usque eo tardus & hebes, & demiſſus in terram eſt, ut ad divina non erigatur, ac tota mente conſurgat: utique ubi novum aliquod e cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, ut nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contra minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non convocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem niſi cum deficit, non habet. Nemo obſervat lunam niſi laborantem. Tunc urbes conclamant: tunc pro ſe quisque ſuperſtitione vana trepidat. Quanto illa majora ſunt, quod ſol totidem (ut ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quod a ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quod ſidera abſcondit, quod terras, cum tanto major ſit illis, non urit: ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fovet; quod lunam nunquam implet,

Digitized by Google

plet, niſi adverſam ſibi, nec obſcurat? Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſervatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt, magis nova, quam magna mirari. Idem in cometis fit. Si rarus, & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de adventitio quærit: ignarus, utrum debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes ejus graves prædicent. EFFÆMINATISSIME FORMIDAMUS) *Vide Senecam lib. 6. cap. 3.* QUONIAM VISIONES ANIMI) *Legendum cap. 1. lib. 19. Noctium Atticarum.* NUMERO PLEBEIORUM EXEMIT) *Horat. Ode 2. lib. 2.*

Redditum Cyri ſolio Phraaten
Diſſidens plebi, numero beato-
Rum eximit virtus, populumque falſis
Dedocet uti
Vocibus.

Eximere eſt auferre, detrahere, excludere, excipere. Item producere, conſumere. Eximere diem dicendo, tempus, actionem, horam, e rerum natura amicitiam. Illud quod me angit non eximis. Græci ἐκκρῦειν τὸ πρᾶγμα τῷ χρόνῳ, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν κατατρίβειν. Τὸν χρόνον ὑποτέμνεσθαι, τὴν ἡμέραν ὑφαιρεῖν, ἢ καταναλίσκειν. *Notione alia eſt, effodere, extrahere, eruere, Cato de re Ruſt. Quod genus aut ficum, aut oleam eſſe voles, inde librum ſcalpro eximi-*

Digitized by Google

to. Ibid. In amphoram muſtum indito, & corticem oppicato: demittito in piſcinam: poſt trigeſimum diem eximito: totum annum muſtum erit. Vitruvius. Sequitur ordo de lapicidinis explicare: de quibus & quadrata ſaxa, & cæmentorum ad ædificia eximuntur copiæ, & comparantur. Aliquando in eam ſignificationem utuntur, in quam liberare, ſolvere. Eximere aliquem à culpa, ex miſeriis, e vinculis, ex obſidione. Eximere de reis. Eximere ex ærariis, eſt condonare mulctam. Eximere noxæ, eſt gratiam criminis facere, hoc eſt remiſſionem dare. Eximere notæ, eſt remittere infamiam. Gell. lib. 4. Sed cum ille dejuraſſet, invitiſſimum ſeſe ac repugnantem oſcitatione victum, tenerique eo vitio, quod oſcedo appellatur, tum notæ jam deſtinatæ exemptus eſt à Cenſoribus. Eximere ſupplicio. Vide Bud. in Pand. PYTHAGOREIS QUIBUSDAM) *Plutarch. de placit. philoſoph. lib. 3. cap. 2.* DUARUM PLURIUMVE STELLARUM) *Hanc opinionem in medium adducit & convellit. Seneca lib. 7. cap. 11. & 12.* SPECIES AUTEM SEU FORMÆ) *Seneca lib. 7. cap. 11. Plin. lib. 2. cap. 25.* QUÆ NOBIS CIRCULUS SIDERUM) *Ariſtot. lib. 3. Meteor. cap 9. & 10. Senec. lib. 1. cap. 2. Cum arcu & virgis coronas componit cap. 10.* SENECA DOCTISSIMUS) *Verba tranſcribam ex eodem libro & cap. 2. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſive areæ, ſive coronæ ſint in vicinia ſiderum fieri: plurimum enim abſunt, quamvis cingere ea & coronare videantur. Non longe à terra fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus*

us putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtella-
m nihil tale poteſt fieri: quia illic æther tenuis eſt.
um formæ craſſis demum, ſpiſſisque corporibus im-
imi ſolent: in ſubtilibus non habent, ubi conſiſtant,
t hæreant. FERRI PROCLIVIUS) De voce,
oclivitas, Cic. 4. Tuſcu. Hæc igitur proclivitas
l ſuum quodque genus a ſimilitudine corporis ægro-
atio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum
roclivitas. Sed hæc in bonis rebus, quod alii ad alia
ona ſunt aptiores, facilitas nominetur: in malis
roclivitas: ut ſignificet lapſionem, in neutris ha-
eat ſuperius nomen. PARELIA NOMINAMUS)
Seneca lib. 1. c. 1. 12. NONNULLI PLURES SO-
LES) Plin. lib. 2. cap. 31. & 32. PERPENDICU-
LARES ILLÆ LINEÆ) Sen. lib. 1. c. 9. ITER
AD PALATIUM IOVIS) Hypotypoſis eſt apud
Ovid. 1. Metamorph.

Eſt via ſublimis cælo manifeſta ſereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipſo.
Hæc iter eſſe ferunt ad magni tecta tonantis
Regalemque domum, dextra levaque deorum
Atria nobilium valvis celebrantur apertis,
Plebs habitat diverſa locis, à fronte potentes
Cælicolæ clarique ſuos poſuere penates.

DE SUA IRIDE) De hac Seneca lib. 1. cap. 3. 4.
5. 6. Ariſtot. lib. 3. cap. 11. & 12. DIGNIUS
HOC ARCU?) Arcus omnis ſuſpenſus fornix ap-
pellatur: arquus non niſi qui in cælo apparet, quem
Irin poëtæ dixerunt. Unde & arquati dicuntur, qui-
bus color & oculi virent, quaſi in arqui ſimilitudi-
nem.

nem. Lucret. lib 6. Tum color in nigris exiſtit nubibus arqui. Hæc Nonius. Priſcian lib.6. ex 3. Cic. de nat. deor. probat arcum arci in ſecunda quoque declinatione dici, pro arcu cæleſti. Sic vero Cicero. cur autem arci ſpecies non in numero deorum reponatur?

PROGYMNASMA,

TERTIUMDECIMUM.

Aeria meteora,

IIDEM.

CELERINUS. Tonitrua definivit Anaximander: nubis ictæ ſonum. Inæqualia fieri ideo, quia & ipſe ictus eſſet inæqualis. Tonare ſereno, quia tunc quoque per craſſum, & ſiccum aërem ſpiritus proſiliret. Aliquando fulgurare, non tonare, quia tenuior infirmiorque ſpiritus, qui in flammam non valuiſſet, in ſonum valeret. Aliter definiemus: fragorem & crepitum diruptæ nubis, ex repugnantia caloris, qui in exhalatione inhæret, & frigoris aërei illam circumvallantis. Aliter, ſonitum ex colliſa ac dirupta nube per aërem editum, qui ſenſim amplificatus, ad audiendi ſenſum tanquam circulis quibusdam accidit. S. Fiam Æolus ego, cavumque converſa cuſpide montem in latus impellam, & laxas, quamvis injuſſus à Jove, habe-

habenas dabo. V. Ut te ſimiliter Prometheo ad Caucaſum Vulcanus ejus mandato affigat. S. Ha ha, Hinc autem incipiam. In perampla iſta, & communi deorum hominumque civitate, nihil eſt profecto tam exiguum, nihil tam abjectum & caducum, cujus accurata diligensque meditatio usqueadeo ſpatioſæ ac ſpecioſæ molis inventori ac principi collaudando non multum ſit argumenti præbitura. Ille etiam & in minimis maximus, & in imbecillimis potentiſſimus, & in contemptiſſimis ſumme admirabilis eſt. Quid inanius, aut fugatius vento? Atqui non eſt iſtuc niſi magnificum divinæ providentiæ opus, cujus opera omuia magnificata ſunt. Ob multimodas utilitates ventos Deus & invenit, & ſuum cuique locum deſcripſit, quas ego cum nuperrime legerim apud Senecam acervatas in Quinto Quæſt. natural. quanta licebit cum brevitate memoriter eas recitabo. V. Optimum vero conſilium. S. *Primum ut aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione utilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Fruges percipi non poſſent, niſi flatu ſupervacua admixta ſervandis ventilarentur: niſi eſſet, quod ſegetem excitaret, & latentem frugem velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret. Omnibus inter ſe populis commercium dederunt, & gentes diſſipatas locis miſcuerunt. Dedit ille mundi diſpoſitor Deus ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad evocandas ſupprimendasque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus, quos* ad

ad maturitatem cum aliis cauſſis adducit ipſa jactatio, attrahens cibum in ſummo, & ne torpeat promovens. Dedit ventos ad ulteriora noſcenda. Fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, ut commoda cujusque regionis fierent communia. Hæc interpolatim auctor nobiliſſimus. C. Tenuis res ventus, at ejus, ſicuti oſtenſum eſt, non tenuis in natura commoditas, nec tenuis gloria, ejusdem tenere ſcientiam. Quæ hoc impeditior eſt, & intricatior, quod multa ſunt, quæ ſuper ventis in quæſtionem veniunt, & inter doctos non levibus referta controverſiis diſceptantur. Plinius amplius viginti de iis ſcripſiſſe prædicat. Quam illi nec pauca, & diverſa ac diſſentanea ſcripſerint? V. Exempla. C. Hem tibi exempla. Quid ſit ventus. Quæ materia. Quomodo fiat. Quot venti. Quæ ſingulorum loca. Quæ natura. Quæ tempora. Quæ cauſſa tanti, tamque violenti ac rapidi impetus. Qua demum ratione tam fixa ac ſtabili lege ventorum viciſſitudo procedat. Unde illis tanta poteſtas, tantaque mirandorum effectuum diverſitas. An hæc nondum ſatis multa? V. Certè ſatis. Anaximander ventum cenſuit aërem fluidum, ſubtiliſſimis ejus, humidisque partibus à ſole citatis, aut illiquefactis. Stoici omnem flatum aërium eſſe fluxum, pro varietate locorum varie appellatum. Metrodorus humido exſpiramento à ſole effervefacto flatus impetum cieri. Seneca aërem fluentem in aliquam mundi partem. Vitruvius aëris fluentem

tem undam, cum incerta motus redundantia. Idem alias: Aêr cum ruit, inquit, trudens quocunque humorem prævium, ſpiritus & impetus, & undas creſcentes facit ventorum. Ariſtoteles terreni halitus copiam, quæ circum terras agitetur. V. Materia ergo ventorum, ſi quidem ſtamus ab Ariſtotele, erunt vapores calidi & ſicci, e terra virtute ſolis evocati. S. Sane quidem. C. Quoniam materiam habemus, quod ſequitur, genera nobis ventos, id eſt, doce, quo pacto fiant. S. Cum ſuopte nutu exhalatio illa fervidum & aridum intra naturam ſuam cohibens, ad aërem medium, ſeu ſuperiora enitatur, ab aëre frigidiore ac denſiore intercipitur. Quia vero nec aſcendere amplius poteſt, nec ob novos halitus identidem ſurſum nitentes deſcendere, in transverſum per infimam regionem retorquetur, conſurgitque flatus aut pro materiæ affluentia, aut pro antiperiſtaſi vel lenior, vel turbulentior. Nunc te interrogatum volo, Celerine, quid de ventorum numero, locis etiam, ac natura ſentias. C. Quoniam per mundi plagas omnes efflari corpora manifeſtum eſt, plurima quoque certum eſt naſci ventorum genera. A quatuor cardinibus olim quatuor celebrabantur, qui hodieque ſunt principes. Ad unumquemque deinde applicati duo, velut ſtipatores & adminiſtri, factique duodecim, in totidem ſcilicet partes diviſo horizonte: non quia ubique tot ſint, ſed quia plures nusquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quam ſex. Duos ſupra trigin-

triginta numerant nautæ, cum finitorem in totidem partes diſtribuant. Flat igitur ab oriente Eurus, Latinis Subſolanus. Ab occaſu Zephyrus, qui & Favonius, Apolo arctico Septentrio, ſeu Boreas, ſeu Aquilo. A meridie Auſter, ſeu Notus. Sodales Euri Cæcias, & Vulturnus: ille ab ortu æſtivo: hic à ſolſtitiali. Zephyri Corus, qui & Japyx, ac Libs ſive Africus. Ille ab æſtivo occaſu, hic a ſolſtitiali. Boreæ Aparctias & Traſcias, ſeu Circius: ille ab orientali latere, hic ab occiduo. Auſtri Libonotus ab occaſu, Euronotus ab ortu. Pro ingenio regionum unde pro proveniunt venti, alia atque alia eſt eorum natura. Eoi calidi ſunt & ſicci: occidui tepidi & humidi: Auſtrales calidi & humidi, eaque de cauſſa nubili, procelloſi, peſtilentes: ſeptentrionales frigidi & ſicci. Deinde ſunt quidam provinciales, id eſt, quibusdam gentibus peculiares, non ultra certum procedentes tractum: ut Athenienſibus Sciron, paulum ab Argeſte deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Auſtros in Ægyptum penetrare negant. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Japix, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem ſui cæli debeant ei. Nulla propemodum regio eſt, quæ non aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem habeat.

Omnis in adverſos ventus, non pervenit axes,
Et quidam certo ſedem poſuere receſſu.

Ver aperit navigantibus maria, cujus in principio Fa-

Digitized by Google

Favonij hybernum molliunt cælum. Subſolano datur exortus Vergiliarum ante Majas idus. Caniculæ exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Poſt biduum autem exortus iidem Aquilones conſtantius perflant diebus quadraginta, quos Eteſias dixerunt. De his ſcriptum legimus apud Tullium 2. de nat. deor. Quam tempeſtivos autem dedit, quam ſalutares non modo hominum, ſed etiam pecudum generis, iis denique omnibus, qui oriuntur e terra, ventos Eteſias? quorum flatu nimii temperantur calores. Ab iisdem etiam maritimi curſus celeres & certi diriguntur. Poſt eos rurſus Auſtri frequentes, uſque ad ſidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante æquinoctium autumni. Quæſtiones cæteras illi diſcutiant, qui me doctrina & intelligentia præſtant. Et arbitror pro inſtituta brevitate hæc ſuffectura nobis. V. Plura ſi das, non aſperner: non das? non requiram. S. Si occaſio fuerit, uberius iſta inter nos. Ad caput de ventis aggregemus repentinorum flatuum, ſeu potius tempeſtatum genera, quoniam ex natura ſpirabili progenerantur, de quibus hæc Plinius. Simili modo ventos, vel potius flatus poſſe & ex arido ſiccoque halitu terræ gigni non negaverim: poſſe & aquis aëra exſpirantibus, qui neque in nebulam denſetur, nec craſſeſcat in nubes: poſſe & ſolis impulſu agi, quoniam ventus non aliud intelligitur, quam fluctus aëris, pluribusque etiam modis. De his putem acci-

piendum potiſſimum, quod verſiculis perelegantibus in Marcipore Varro.

Ventique ab axe ſe erumpebant frigidi,
Phrenetici Septentrionum filii.
Secum ferentes tegulas, ramos Syri.

Etſi non ignoramus Aquilonem eſſe ventum procelloſum ac tumultuoſum admodum. Primum ecnephias quid ſit, videamus. Flatus eſt vehemens ac procelloſus, quanquam non diuturnus, e ſicca & calida exhalatione exiſtens, quæ quidem exhalatio nube compreſſa ſe foras ejicit, & oblique per terras ſe ſpargit. Quandoque ex celeritate volatus ſui ignem concipit. Sine pluviis nubem diſcindit. Quæ autem nube impulſa erumpentes cum imbribus graſſantur, illis nomen eſt exhydriæ. Typhon perinde vaſto impetu eluctatus, ut turbo rotatur, & in terras ruens obvia quæque corripit, & converſat, a latinis idcirco vortex dictus. Similis huic eſt Preſter. Hic dum in terras ſe contorquet, ob vim motus, materiæque aritudinem inflammatur, quæque contigerit, incendit. Ob id igneus turbo Senecæ. De terræ motu agendum aliquanto diligentius. Bellum, fames, eluviones, peſtilentia graves & publicæ calamitates ſunt: gravis etiam & publica terrarum commotio & ſuffultus. Res, mihi credite ſodales, funeſta: res trepidationis, pavoris, conſternationisque communis, commiſerationis, collacrymationis, ululatus & ejulatus pleniſſima: quam ut avertat, deteſteturque a patria noſtra chariſſima, pro-

proinde ut aliud malum quodvis nocentiſſimum ac luctuoſiſſimum, votis ſupplicibus maxime fatigandus eſt Deus. Quas labes facit ruri, terra ad infinitam prope altitudinem deſidente? Montes dividit, puteos obſcurat, ſaxa dirumpit, diſſipat ædificia, emovet ſubſtructiones, extirpat ſtirpes, obruit animantes, homines ex timoris magnitudine lymphatos reddit. Amnes in alium curſum contorquentur, ac deflectuntur, aut abſorbentur, aut exareſcunt, & in eos mare influit. Nonnunquam nova, uti novæ inſulæ, novi montes excitantur. Totæ regiones contremiſcunt, totæ urbes, inſulæ, montes in imum hauriuntur, ut aliquando nullum ſuperſit veſtigium. Adhuc, cum motu iſto formidabilius nihil ſit, aliorum inſuper ingentium, intolerabiliumque malorum eſt prænuntius atrociſſimus. Sed eum ipſum affuturum monent, & præcurrunt ſilentium cæli ac tempeſtatum, ſeu maris quietiſſimus ſtatus (non enim unquam terræ tremefiunt, teſte Plinio, niſi ſopito mari, cæloque adeo tranquillo, ut volatus avium non pendeant, ſubtracto omni ſpiritu, qui vehit: nec unquam niſi poſt ventos, condito ſcilicet in venas & cavernas occultas flatu (neque aliud eſt in terra tremor, quam in nube tonitruum) ſubito ultra flatum tumeſcens fluctus, crepitantia ædificia. Præterea in puteis aqua turbida cum tetri odoris afflatu. Tenuis quædam linea nubis per cælum longius porrectæ. Docti ajunt, autumno & vere ſæpius accidere: noctu crebrius quam interdiu, & tum quidem circa meridiem

Graviores eſſe terræmotus matutinos & veſpertinos, maritima quati inclementius, & frequentius. In locis arenoſis non fieri, quod aër ibi ſenſim libere egrediatur, ſed in denſis ac duris potius. V. De cauſſa hujus conquaſſationis diu eſt, cum, neſcio quid, legi. Quid viſum eſt antiquis Celerine? C. An tu credis me curare antiquorum ſomnia? V. At certe ad veri cognitionem falſa ſæpe proſunt: nec puduit conſiliorum naturæ participem Ariſtotelem rei illuſtrandæ & corroborandæ in medium proferre identidem, quid priſci de re propoſita decreviſſent. C. Curioſitati tuæ hoc dabo. Thales, qui terram aqua ſuſtineri, & vehi ab ejus mobilitate, ut navigium putavit, hanc commotionem, & quaſi fluctuationem ab aquis eſſe credidit: cum præſertim obſervaſſet, in omni vehementiore motu fontes humo, & flumina conſueſſe prorumpere. Quam opinationem labefactavit Seneca lib. 6. cap. 6. Democritus eundem aquis adſcripſit, quia per meatus ac venas terræ ingens aquarum vis fluitaret, quæ cæleſtibus ſupervenientibus auctæ, tanti corporis molem impellerent: ſiquidem tantum impetum violentiamque ferre non poſſet. Horum ſententiæ affines ſunt poëtæ veteres, qui Neptunum Ennoſigæum, & Siſichtona vocarunt, quaſi dicas, terræ quaſſatorem. Anaxagoras ignem pronunciavit agitationis iſtius auctorem, qui exitum quærens, obſiſtentia ſibi quatiat, ac divellat, atque ita viam ſibi in oram cæleſtem pandat. Anaximenes terram ipſam ſibi eſſe cauſſam, nec incur-

rere

rere extrinſecus, quod illam concutiat, ſed intra ipſam, & ex ipſa quaſdam partes ejus decidere, quas aut humor ſolverit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. His quoque ceſſantibus, non deeſſe, propter quod abſcedat, aut revellatur aliquid. Nam primum omnia vetuſtate conficiuntur, & collabeſcunt, nec poteſt quidquam non ſentire ſenectutem. Plurimis, primæque claſſis auctoribus placet, ſpiritum eſſe, qui incluſus in latebris & cavernis terræ luctatur foras erumpere, & quaſi fugam adornat. Quæ ſententia mihi cum veritate videtur conjunctior. V. Vellem etiam de formis. S. Me hujus vicarium accipito. Tres memorantur a Seneca: unam ſucceſſionem appellat, cum terra conquaſſata ſurſum ac deorſum movetur: alteram inclinationem, qua ceu navigium in latera nutat, unde ruina, ſeu inclinatio ædificiorum & montium conſequatur, ut eadem rurſus erigantur, ab altera parte alio ſe ſimili afflatu attolente: tertiam tremorem, qua terra in ſe ipſa vibratur. V. Quænam vero illa ingentia & intolerabilia mala, quæ motibus iſtis prænunciantur? S. Quæ? Peſtilitas. Multa quippe mortifera in alto latent, & aër ipſe, qui vel terrarum culpa, vel pigritia & æterna nocte torpeſcit, gravis haurientibus eſt, vel corruptus internorum ignium vitio, cum eſt longò ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat, ac polluit, inſuetumque ducentes ſpiritum, inſuetis morborum generibus infeſtat. Item aquæ inutiles ac peſtilentes terræ occultantur, quas nullus exer-

Digitized by Google

cet uſus, nunquam aura liberior perſtringit. Quamobrem craſſæ, & gravi caligine ac ſempiterna tectæ, quid aliud in ſe habeant, niſi corporibus noſtris inimicum atque peſtiferum? Aër quoque illis admixtus, & inter illas paludes jacens, cum emerſit, late vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Plura ſuper his Seneca. Ecquid dirum mortiferumque malum eſt ipſa peſtilentia? Dirum profecto hominum generi pecudumque catervis. Famem quoque & clades bellicas terræmotum portendere arbitrantur, ut bene ſcriptum ſit a Plinio: Nec vero ſimplex malum, aut in ipſo tantum motu periculum eſt, ſed par aut majus oſtentum. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicujus id prænuntium eſſet. Maximus memoria mortalium extitit Tiberii Cæſaris principatu, duodecim urbibus Aſiæ una nocte proſtratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum ſepties atque quinquagies nuntiatus Romam. Imperatore Theodoſio juniore quidam ſex menſibus duravit. Quidam annuo, & bimo ſpatio permanſerunt. V. De magnis, ac vere inſolitis & terrificis motibus terrarum ex hiſtoriis poſteriorum Imperatorum ſubjungam exemplum unum. C. Eo aures cum mentibus dedimus. V. Ad memoriam inſigniſſimus eſt ille Antiochenus, qui Trajano præſente & ibi hyemante contigit, multisque civitatibus, Antiochiæ inprimis detrimentoſiſſimus fuit. *In quam urbem, cum magnus militum numerus, nec parva privatorum multitudo, litium, legationum, negotiationis, & ſpectaculorum gratia*

gratia undique conveniſſet, id damnum ad omnes nationes populosque ita pertinuit, ut in urbe hac totus terrarum orbis imperio Romano ſubjectus afflictus ſit. Primum de improviſo mugire ſolum vehementer, poſt fremitus maris audiri horribilis. Terra ſublime tolli, ædificia ſurſum erigi, erecta partim ruere, & conquaſſari, partim, velut in ſumma tempeſtate, huc atque illuc commota nutare: loca pura mirifice agitari, materies ædificiorum frangi, lateres & lapides collidi, horum omnium fragor incredibilis audiri. Tantus excitari pulvis, ut non videre, non alloqui, non audire quemquam per eum liceret. Extra domos paſſim vagabantur, quod inde agitatis tectis tabulatisque, & in ſe corruentibus parietibus vel tanquam præcipites darentur, vel ruinis aut mutilarentur, aut ſepelirentur. Etiam arbores radicitus vellebantur. Qui lapidibus aut lignis læſi jacebant, nec vivere poterant, nec mori, quod cupiebant. Qui evaſerant, eorum pars magna viſebatur inſigniter attrita, alii fractis cruribus, alii humeris, nonnulli cervicibus, multi ſanguinem rejiciebant. Nulla fuit gravis calamitas, quam illi homines non experirentur. Ubi ceſſavit terræmotus, fuit, qui ruinas conſcendens vocem vivæ mulieris acciperet, habentis infantem, quem una ſecum lacte ſuo ſuſtentabat. Cæperunt indagare cætera, neminem tamen amplius vivum invenerunt, præter puerum alterum, mortuæ matris ubera ſugentem. Et cum mortuos eruerent, de ſalute ſua præ errore mentis, quo illos doloris magnitudo afficiebat, haud quaquam lætabantur. Coraſius mons ita concuſſus eſt, ut ejus culmina ſubſidere,

Digitized by Google

& convulſa in ipſam civitatẽ cadere viderentur. Subſedere præterea alii montes, & aquæ, ubi antea viſæ fuerant nunquam, extiterunt: contra nonnullæ, ubi fluxerant, deſtiterunt. Nonne hic exclamabimus: quis talia fando Mymidonum Dolopumve aut duri miles Ulyſſi temperet a lachrymis? Quid ad immenſitatem ærumnarum accedere potuit? Perſpicitis vel uno hoc exemplo, quantum malorum pariat hoc unum malum, terræ moles ſuccuſſa. S. Nullane auxilia, nulla arma, nulla denique munitio adverſus hancce cladem? V. In puteis remedium fore ait Plinius, & in ſpecubus crebris. Præconceptum enim ſpiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluviem cuniculis cavata. Tutiſſimi ſunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, poſteſque alterno pulſu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa impelluntur. C. Ego vero putarim, nihil tutius eſſe abſentia ab his locis, quæ concutiuntur. V. Hoc adde, niſi te fugientem etiam aut caſus inopinatus opprimat, aut terra diſcedens deglutiat. Contra communia mala nil ſatis tutum eſt. Ad mortem quamcunque, quandocunque, ubicunque paratam paratum eſſe, hoc ego præſidium periculo omni vacuum cenſeo. S. Et nos.

ANNOTATIONES.

AERIA METEORA) *Vocamus aëria, ut ab aliis duobus generibus, igneis, & aqueis ſeparemus ipſo*

ipſo nomine, & quia videntur aëre conſtare: quod ſecus eſt. Aërinus dixiſſe Varronem, ab aëre, ut a tartaro tartarinus, ex Nonio in Compedes probat Turneb. lib. 29. cap. 17. TONARE SERENO) *De hujusmodi tonitru cælo ſereno Horat. lib. 1. Ode 34.*

namque Dieſpiter
Igni coruſco nubila dividens
Plerunque per purum tonantes
Egit equos volucremque currum:
Quo bruta tellus, & vaga flumina
Quo Styx & inviſi horrida Tænari
Sedes, Atlanteuſque finis
Concutitur.

Sed hæc fulmina tonitruaque prodigioſa ſunt, & malum aliquod hominibus portendunt. Quocirca & Lucanus in prodigiis civilibus lib. 1. Emicuit cælo tacitum ſine nubibus ullis Fulmen. Naturalia enim niſi nubilo cælo fieri nequeunt. Recte Lucret. lib. 6.

Fulmina gignier e craſſis, alteque putandum eſt
Nubibus extructis. Nam cælo nulla ſereno,
Nec leviter denſis mittuntur nubibus unquam.
Idem.
Denique cur nunquam cælo jacit undique puro
Jupiter in terras fulmen, ſonitusque profundit?

UT TE SIMPLICITER PROMETHEO) *Propter ignem furtim ſubductum, & hominibus im-*

pertitum Prometheus juſſu Jovis a Vulcano ad Caucaſum Scythiæ montem affigitur apud Æſchylum. Apud Lucianum de hoc, aliisque criminibus? nempe de Jove in diſtributione carnium deluſo, de hominibus formatis cauſſam dicit interea, dum ferreis vinculis ad rupem alligatur, coram Vulcano ipſo & Mercurio. Evolve dial. qui inſcribitur, προμηθεὺς, ἢ καύκασος: *& alium* προμηθέως καὶ διός, *& illum præterea,* πρὸς τὸν εἰπόντα. προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις. *Contra eum qui dixerat, Promotheus es in verbis. Huic frater fuit Epimetheus: de ambobus Heſiodus in operibus & diebus. Ille providus & conſultus: hic improvidus, & poſt rem factam deliberans inducitur: id quod etiam utriusque nomen declarat. Hinc proverbium: Prometheus, Epimetheus, Lucianus.* Τόγε μεταβουλεύεσθαι, ἐπιμηθέως ἔργον, οὐ προμηθέως ἐστί. *poſt rem conſulere Epimethei opus, non Promethei eſt. Idem affert hunc verſiculum ex quopiam Comico in Cleonem, qui ſerio, nec niſi confecto negotio ſaperet.* Κλέων προμηθεύς ἐστι μετὰ πράγματα. *Plato Romanos Prometheos appellat, procul aſpicientes, & præmaturo utentes conſilio: Siculos vero Epimetheos, & imprudentes.*

MAGNIFICUM DIVINÆ PROVIDENTIÆ) *Quæ in dialogo deinceps diſſeruntur e Seneca, certiſſima hujus providentiæ divinæ, ac beneficentiæ argumenta ſunt. Sacræ item litteræ Deum formatorem, dominum, rectorem ventorum, ſuo illos arbitratu vel cohibentem, vel emittentem prædicant.*

QUO PACTO FIANT) *Hæc de re ita Vitruvius cap. 6. lib. 1. Naſcitur ventus cum fervor offendit humo-*

umorem, & impetus fervoris exprimit vim ſpiritus flantis. Id autem verum eſſe ex Æolipylis areis licet aſpicere, & de latentibus cœli rationibus, artificioſis rerum inventionibus, divinitatis exprimere veritatem. Fiunt enim Æolipylæ areæ, cavæ: hæ habent punctum anguſtiſſimum, quo aquæ infunduntur, collocanturque ad ignem, & antequam caleſcant, non habent ullum ſpiritum, ſimul ac autem fervere cœperint, efficiunt ad ignem vehementem flatum. Ita ſcire & judicare licet, parvulo breviſſimoque ſpectaculo de magnis, & immanibus cœli ventorumque rationibus. Æolipylæ, inquit Turneb. lib. 25. cap. 11. ſunt ex eo vocatæ, quia credidit antiquitas Æolum ventos tenere clauſos carcere: & patefacta ab eo porta erumpere, terrasque perflare canit Maro 1. Æneid. Itaque quia e cavis illis globis aqua plenis, qua foramen eſt, cum induntur in ignem, magna vis halitus effertur: propter ejus eruptionem ſunt Æolipylæ vocatæ, id eſt, Æoli portæ. PER MUNDI PLAGAS OMNES) *Seneca lib. 6. cap. 16. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipſa majora terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur, ac ſumitur, & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi invicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſolverentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat*

teat intus, & cæca ſub terra ſpatia aër latus obtineat. PLURIMA QUOQUE VENTORUM GENERA) *Plin. lib. 2. cap. 47. Seneca lib. 5. cap. 16. & 17. Vitruvius lib. 1. cap. 7. Gell. lib. 2. cap. 22.* DIVISO HORIZONTE) *Cic. 2. de nat. deor. Cum enim illi orbes qui cælum quaſi medium dividunt, & aſpectum noſtrum definiunt, qui a Græcis* ὁρίζοντες *nominantur, a nobis finientes rectiſſime nominari poſſunt, varietatem maximam habeant, aliique in aliis locis ſint: neceſſe eſt ortus occaſusque ſiderum non fieri eodem tempore apud omnes.* AB ORIENTE EURUS) *quod ex auris procreatur, ea re a Græcis* εὖρος *videtur appellatus, inquit Vitruvius. Nonius ſcribit dictum* ἀπὸ τῆς ἕω ῥέοντα, *quod flatus ejus ab oriente ſit hyemali. Auſtrum qui Græce* νότος, *ab humore & nebula,* νοτὶς *enim latine humor, & eſt is ventus ſudoris effector. Homer.* κατὰ δὲ νότιος ῥέεν ἱδρώς. *Circium a turbine & vertigine. Boream.* ἀπὸ τῆς βοῆς, *quod ſonorus ſit. & proceloſus. De notationibus ventorum Iſid. lib. 13. cap. 11.* CALIDI SUNT ET SICCI) *Non cælum tantum ſudum, ſine udo dicitur, ſed etiam ventus, qui ſiccus ſit. Varro apud Nonium in Anima. Dum nos ventos flamine ſudo. Sepultos etiam ventos pro quietis dixit Lucret. lib. 6. In ſtatione locata ſepultis undique ventis. Id eſt, ſedatis & ſtratis ventis. Translatio eſt. Sic Græci dicunt* κοιμίζειν ἀνέμους, *id eſt ſopire. Præterea venti cum flaveſcunt, & elangueſcunt, dicuntur cadere, deſidere, ſubſidere, Virgilio ponere.* ECNEPHIAS QUID EST) *Conſule*

Sene-

Senecam lib. 5. cap. 12. Plin. lib. 2. cap. 48. IGNEUS TURBO NOMINATUS A SENECA) *Utrumque genus turbinis ab eo deſcribitur lib. 5. cap. 13. Rurſum de turbine lib. 7. cap. 5:* PUBLICÆ CALAMITATES) *Publicum & commune qui nihil differre putant, in errore ſunt. Publicum dictum eſt, quaſi populicum, ſeu poplicum, & eſt totius populi, ut campus Martius publicus eſt pop. Rom. Ager Campanus lege agraria lata publicatus eſt. Flumina omnia & portus publica ſunt, Prætor, Conſul, cæteri Magiſtratus, & Reges ſunt publicæ perſonæ: nam totius populi perſonam ſuſtinent. Publico opponitur privatum. Commune uno modo appellamus, quod eſt duorum aut plurium, ut paries communis, domus communis. Altero modo dicimus, quæ a nemine ſunt occupata, neque poſſeſſa & poſſunt fieri occupantis, ut aqua profluens, aër, lapilli & gemmæ in littore maris. Opponitur commune proprio. Diffuſius iſta. Lamb. in Horat. epiſt. ad Piſones.* RES TREPIDATIONIS, PAVORIS) *Quamobrem tremorem terræ homines tantopere metuant, cauſſas explanavit Seneca lib. 6. cap. 1. Quem audire non alienum fuerit.* Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes ejus ſolidiſſimæ labant? Si, quod unum immobile eſt in illo, fixumque ut cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat? Si, quod proprium habet, perdidit, ſtare: ubi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum invenient? Quo ſollicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium

nium eſt, ubi tecta crepuere, & ruina ſignum dedit: tum præceps quisque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram próſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? Si hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod urbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid ibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, ubi timor fugam perdidit? *Lege quæ conſequuntur. Veruntamen in eodem capite & duobus ſuccedentibus huic timori egregiam, prorſusque Stoicam conſolationem adhibet.* IN PUTEIS AQUA TURBIDA) *Quare Pherecydes magiſter Pythagoræ, cum e puteo aquam ſitula eduxiſſet, hoc ſigno præſenſit ac prædixit terræ motum fore. Et Anaximander, quanquam non eodem ſigno, Lacedæmoniis prædixit, ut urbem ac tecta linquerent, armatique in agro excubarent: inſtare enim motum terræ, cum & urbs tota eorum corruit, & Taygeti montis extréma quaſi puppis avulſa, cladem inſuper eam ruina preſſit. Cic. 1. de Divinat. Plin. lib. 2. cap. 79.* MARITIMA FREQUENTIUS) *Spiritus terram intrat per occulta foramina quemadmodum ubique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames per quem deſcenderat, reditum autem illi a tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat, ideo frequentiſſime mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt movendi potentia. Quisquis primas litteras græcas didicit, ſcit illum apud Homerum* ἐννοσίγαιον *vocari*

cari. Senec. lib. 6. cap. 23. QUID PRISCI DE RE PROPOSITA) *Pauca præfatus Marcellinus lib. 17, decreta antiquorum refert. Adeſſe tempus exiſtimo, inquit, pauca dicere, quæ de terræ pulſibus conjectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modo hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum ingenia penetrarunt. Unde & in ritualibus, & pontificiis obtemperantibus ſacerdotiis, cautum ne alio deo pro alio nominato, cum qui eorum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur.* SPIRITUM ESSE, QUI INCLUSUS) *Videto Senecam lib. 6. cap.* 12. 13. *& ſequentibus.* TRES MEMORANTUR A SENECA) *Ab Ariſtot. de mundo ſeptem. Adi etiam Plin. lib. 2. cap. 28.* PLURA SUPER HIS SENECA) *Lib. 6. cap. 27. Facilius, inquit, pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo avidiora ſunt, aperto cælo plurimum utuntur & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oves mollioris naturæ, quo propiora terris fuerunt capita corruptas eſſe non miror, cum afflatum diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi major exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri extinxit, antequam, ut ab homine poſſet trahi ſurgeret.* DUODECIM URBIBUS ASIÆ) *Aſiæ minoris ſub Tiberio Auguſti privigno quatuordecim urbes terræ motu concidiſſe memoriæ proditum eſt, quarum nomina ſunt Epheſus, Magneſia, Sardis, Moſthene, Hierocæſarea, Philadelphia, Tmolus. Timus,*

mus, Myrina, Cime, Apollonia, Hyrcania, Dia, Cibyra. Niceph. lib. 1. cap. 17. Diſſentit igitur hic ſcriptor a Plinio, ut vides, in numero. In Campania quoque uno tempore duodecim oppida procubuerunt. ANTIOCHENUS QUI TRAJANO) *Deſcribitur a Dione in Trajano. Alius Nicomedienſis æque horrificus ab Ammiano Marcellino refertur. lib. 17.*

PROGYMNASMA QUARTUMDECIMUM.

Aquea meteora.

IIDEM.

CELERINUS. A ſiccis ad humidas, a calidis ad frigidas res ſuperne concreſcentes ſuſceptæ nos diſputationis ordo provexit. Ab igneis ad aërias, ab aëriis ad aquoſas impreſſiones ſeu affectiones videtis, ut delapſi ſimus? Quo genere comprehenduntur pluviæ, nix, grando, pruina, ros, nebula, fontium ac fluminum origo, ſalſitudo, & æſtus maris. Hæc omnia propter cauſſæ ſimilitudinem, & mixtionis imperfectam rationem tractatione conjunguntur, & cum his numerantur, quibus cognomentum meteoron loci indidit ſublimitas. Eſt autem pluvia, ut magiſtri meteorologici definiunt, fluxio nubis humidæ, fervore ſolis pene-

penetrantis in aquæ guttas colliquefactæ. Nam caloris ea vis eſt, ut humentia diſſolvat. Cum enim in mediam partem aëris humidi calidique vapores emicuerint, reperto ibi frigore in nubem ſe induunt, atque inde deſuper ſole inſtante, acriterque ferientе, aqua ſicut e ſpongia compreſſa deſtillare incipit. Ac pro ratione quidem vaporis, e quo confecta eſt nubes, & efficientia caloris in eam agentis, diverſæ pluviarum formæ concipiuntur. Tenuis illa pluvia guttulis minutiſſimis a Græcis ψεκάδιον dicitur. Fit propter vaporem rariorem, uti pluviæ & nimbi propter ſpiſſiorem. Subſtillum eſt, cum ſtillis raris jam jam ventura pluvia ſignificatur. Aquilone flante, & ſuum cælum obtinente minutæ deſcendunt pluviæ: Auſtro imber cadit improbior, & guttæ pleniores. Iuvat e Marcipore Varronis perbellos de pluvia verſus aſſumere. Sic ille.

Nubes aquali frigido velo leves
Cæli cavernas aureas ſubduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.

S. Quid eſt Vennoni, quod cæleſtis aquæ ſapores non eosdem experimur? V. Id ego vaporibus illis nubium parentibus tribuendum ſentio. Horum quidam cum ſint ſalſiores, quidam amariores, alii dulciores, alii inſipidi, aliove guſtu, oportet aquam inde procreatam hæc omnia ſapere. Quod vero vapores ita diſcernuntur, atque unus præ altero ſincerus, aut concretus eſt, terrarum, ex quibus emittuntur, diverſitati aſſignetur. Ex ſalſa & aduſta, ne

vos aliam quam ſalſam exhalationem, ac proinde nec alius ſaporis aquam pluviam expectate. Documentum capite fontanas, in quibus non idem ſapor: quoniam natura terræ, qua ſcaturiunt, aut per quam volvuntur, non eſt uniusmodi. C. Probabilius ad quæſitum non potuiſti. De ſignis prognoſticis pluviarum quam multa liceret? Rubor nubium matutinus, ranarum importunæ querelæ, ſolis ac lunæ pallor, ſexcenta præterea, quæ petat ſibi a Plinio, & aliis curioſus. Idem Plinius ex Romanorum annalium monumentis portentoſas pluvias adducit: pluiſſe carne, lacte, ſanguine, lana, ferro, coctis lateribus. Ciceronis locus eſt 1. de Divinat. ubi de portentorum interpretationibus ex Haruſpicum diſciplina diſſerit. Quid, cum ſæpe lapidum, ſanguinis nonnunquam, terræ interdum, quondam etiam lactis imber defluxit? Quod ex Avicenna Albertus adducit, aliquando vitulum integrum cum pluvia decidiſſe: de eo valde ſum incertus, & eadem ratione oves & boves inde poſſe delabi puto. Ille idem Avicenna conſpexit maſſam ferri centum librarum e nubibus decidere, unde poſtmodum gladii præſtantes fabricati ſint. Miror tamen, ſi vitulus ibidem formari potuit, cur enſes non potuerint, ut hoc labore, qui fabricam ferrariam exercent, liberarentur. Quid vos? Unquamne viſas creditis hoc genus pluvias? ſi creditis, num eas (quod ſolent quidam indocti) ſtellis aut ſoli res tales in ſupera attrahenti adſcribetis? S. Nos quia in aliarum quoque gentium annalibus prodigioſas cecidiſſe

cidiſſe pluvias reperimus, fidem Plinio abrogare non audemus; rem totam ad cauſſam ignotam,& occultam nobis, plane dubiam, ad Dei quoque nutum, ad cacodæmonum impoſturas & nequitias referimus. Ranunculis pluere viſum aliquando per æſtum intentiſſimum. Veruntamen illi per aërem deorſum non aguntur: ex guttis autem pluvialibus magnis atque craſſis,in humum a ſole fervefactam, & pinguiorem lapſis, puncto temporis exiſtunt: quomodo mures & vermes ex putrore enaſci haud neſcimus. Narratum eſt in ſacris quoque libris, quadraginta ipſos dies cum noctibus pluiſſe, ex quo tam inſolita aquarum prognata copia, ut orbem ſubmergeret. Imbres ignei & ſulphurei Pentapolim fœdiſſimi ſceleris impuritate infamem perdiderunt. Hebræis per inculta & vaſta locorum tendentibus, annis quadraginta in dies ſingulos manna pluit, quo cibo victitarunt. Cæterum harum pluviarum auctorem inquirere quid opus eſt? Ideo porro multis diebus continenter interdum cadunt pluviæ, quia nubes non ſimul ac ſemel, ſed ſucceſſione in aquam reſolvuntur. Deinde quia vapores novi ſine intermiſſione, frequentesque nubium pluviarum alimenta futuri elevantur. Cum ergo cauſſa non deficiat, effectum longiorem & continuum ne miremur. At enim cum ſatis jam pluerit, ne omnino uſque ad intimam tunicam permadeſcamus, oro te, Celerine,ningat deinceps aliquantum; nivem enim excutere poſſumus. C. Quin me oras,ut etiam tonet, fulguret,

grandinet: & Jovem creas alterum, cui illud Horatianum commune fiat?

Jam ſatis terris nivis atque diræ
Grandinis miſit pater, & rubente
Dextera ſacras jaculatus arces
Terruit urbem.

S. Tamen fulgurare, tonare, ut Pericles, & verba hybernis denſiora nivibus poſſis eloquentia tua profundere, quemadmodum poëtarum imperator de Ulyſſe canit. C. Jungamus vires, Vennoni, & hunc virum bonum obruamus nivibus. S. Si faxitis, ego emerſus pro mercede de crepitanti vos grandine viciſſim egregie verberatos ſepeliam. V. Iſti utrinque jactant minas, & res ad vim ſpectat: neutri in hac pugna faveo, nec ob id Solonis legem metuo. C. Ad nivalem imbrem cælo deducendum aggredior. Sed nix mea non erit alta; cito enim deſinet ningere: & nihil eſt, quod metuas, Simonette, muto conſilium. S. Nec eſt, quod tu: nam & ego perpaucis de grandine. C. Nix, quæ videtur tanquam ſpuma aquarum ſublimium, pluviæque velut germana ſoror, tum oritur, cum nubes edendæ pluviæ præparata, priusquam in guttas abeat, calore vaneſcente, a frigore circumſtante molliter cogitur, ſeu congelatur, ventorumque frigidorum impulſu in flocculos dirempta terras petit: qui flocculi, quaſi pluviales guttæ numerandæ ſunt, quas utique energia frigoris tam candidas efficit: qua de cauſſa quamvis aquam conglaciantem non rigere modo,

modo, verum etiam albere videmus. V. Quid eſt, quod altos montes, ut alpes, nivibus conſputas cernimus (utar enim verbo antiqui vatis, cujus hoc carmen celebratur: Jupiter hybernas cana nive conſpuit alpes) nec tamen eodem tempore ullas in planicie nives aſpicimus? C. Quia deeſt ibi, in jugis, inquam, excelſorum montium calor ad eas diſſolvendas neceſſarius? ſunt enim proxima regioni mediæ, ubi incolunt perennia & peracuta frigora. Ob quam cauſſam in montibus ningit, cum apud nos pluit; nivem enim tepor regionis infimæ confeſtim liquefacit, & in aquam ſolvit. Nix alit quodammodo animantes, præſertim oves, quia ex humido aërio generatur, in quo vita conſiſtit: ſegetes & herbas nutrit, atque auget: ſuo enim frigore terræ poros occludit, ne calor, cujus fotu ſemina jacta indigent, exhalet. Terram præterea, quam cooperit, per antiperiſtaſin calefacit, & hyberni frigoris aduſtione ſemina prohibet. S. Ha ha ha. C. Quid novi? Quamobrem tu intempeſtive rides? niſi forte derides. S. Rideo atram nivem Anaxagoræ. C. Haud minus in ratione aſſertionis, quam afferebat, quam in ipſa aſſertione oculis indigebat. S. Quam ergo afferebat? C. Quia, inquiebat, aqua eſt nigra, unde nix congregata eſt. Et hic vocatur Philoſophus? S. Inter vocari & eſſe, immane quantum intereſt. Multa deliravit iſte Clazomenius. De grandine auſculta mihi. G. Hoc ago. S. Grando, conglaciatus imber, modo fere pari, & ex eadem materia conflatur, ex qua nives:

Digitized by Google

cum nimirum nubis liquefactæ jam decidentes guttæ aërio frigore dureſcunt. Rotunda eſt, quod omne ſtillicidium conglomeratur. Id etiam apparet in ſpeculis, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni levitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum jacent. Excavatio ipſa a guttis facta rotunda eſt: ex quo liquet, huic quoque ſimile eſſe, quod cavat; locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Poteſt deinde, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi devoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Grandinat ſæpius vere & autumno, quam hyeme & æſtate. V. Cur? S. Quia æſtate non eſt copia vaporis, quæ quidem eſt apta grandini materia, propter æſtum videlicet hujusmodi afflatus conſumentem. In hyeme non viget calor, cujus evocatu in ſupera pervenire vapores debent, nec loci inferioris antiperiſtaſis ſufficit. Vere & autumno adſunt omnia. Cadit crebrius locis calidis quam algidis: interdiu ſæpius quam noctu, celeriusque perit, quam nives: quoniam nix ex nube, grando ex aqua facta eſt. Vel quia acriore frigore nix, leniore grando concrevit. Nix terram fæcundat: at quod grandine percuſſum eſt, infæcundum ac ſterile, ſæpe in multos annos efficitur. Plura nolo, ne in hiſce rebus doctiorem me ſuſpicemini, quam ſum. V. Caveat ergo longitudinem Celerinus. C. Ut aliquid diceres, hoc dixiſti, o noſter Simonette. Rorem noſtis conſtare vapore ſubtili & humecto, qui, quoniam ob

ob caloris exiguitatem altius evadere non quit, in aëre terris propinquiore ſubſidit, modicoque frigore nocturno ad aquam redactus, parvulis guttis non ſentientibus nobis crepuſculo matutino deorſum ruens, aſperginibus levioribus tanquam gemmulis herbas aliasque res madefacit. S. Quia gemmas vocaſti, belliſſimorum e Lucretio verſuum redintegratur mihi memoria. Sunt autem lib. 2.

Nam ſæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et ſatiati agni ludunt, blandeque coruſcant.

Et lib. 5.

Aurea cum primum gemmantes rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina ſolis.

C. Locum ejus eſſe regionem nobis vicinam argumento eſt, quod excelſi montes & ſublimia ædificia non irrorantur. Gignitur ſerenis noctibus, aëre inter frigus caloremque temperato: in locis prætereà calidioribus, & Auſtro inprimis ſpirante: quæ omnia ad eum liquandum tenuandumque proficiunt. Pruinam dicamus licet rorem nocturno & aërio frigore prius quaſi vinctum, & in ſalis ſpeciem conſtrictum, quam in aquam penitus abiret. A nive diſtat, quod in hac proxima regione potiſſimum Borea flante concreſcit, & minus humoris poſſidet. Quod autem inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, nec non in-

ter glaciem & nivem. Plerumque fœtet pruina: quoniam naſcitur ex materia fœtida & commixta exhalatione calida cum vapore humido, e paludibus & uliginoſis locis educto. Vel ob admiſtum terreſtre, & impediente frigore non conſumptum. Nebularum eadem eſt materies, quæ roris, quæ pruinæ, quæ nubium: ſic porro generantur. Vapor ab aquis terriſve matutino aut veſpertino crepuſculo ſolis calore redditur. Is vel quia gravior, vel quia non ita calidus, ſuperare hoc infimum ſpatium aërium non poteſt, quod ipſum atra caligine involvit. Quod ſi fervore ſolis diſcuſſæ perierint nebulæ, diem fore ſudum indicabunt: quoniam ſcilicet earum tenuitas creandis nubibus pluvialibus haud ſuffecit. Sin eodem calore ſolis ſublimius evehentur, & in nubes exſtruentur, pluviam denuntiabunt ob humoris abundantiam. In magna item cæli temperatione, & per ſerenitatem exoriuntur. Nam ſi gelidus ſit aër, terras alligabit, ut exhalationi opportunæ exitus nullus pateat. Si intemperanter calidus, eandem conficiet. Atque hoc eſt, quod ait Plinius: nec æſtate, nec maximo frigore nebulas exiſtere. Si procellæ graſſabuntur, nihil animæ ſurſum emanabit.

Rogemus nunc, Simonette, Vennonium, ut meteoricis, quæ proprie hoc vocantur, finem imponat, & breviter aliquid de fontium & fluminum origine; erimus enim paucis contenti. S. Ne deſpexeris te ipſum Vennoni, da hoc amicis, cave, rogantes deſpuas. Euge, habes diſcipulos. V. Cur me

me cogitis ineptum fieri? S. Ineptum? Quamobrem? V. Vos majores, me audire eſt æquius, vos loqui. C. Non annorum ſerie, ſed ingenio paratur eruditio, quod tam non deeſt tibi, quam adeſt nobis, ſi adeſt modo. S. Satis excuſationum. V. Sitient mei fontes, exareſcent mea flumina, non erunt ad potum ſufficientia. C. Non hic Xerxis exercitus: duo ſumus. V. Aliorſum ego intelligo. S. Adhuc? V. Non perſuadeo. C. Tu ut perſuadeas? qui ne appoſite quidem dicis ad perſuadendum. V. Ergo fruſtra Rhetores audivi. Aſt finis hodie nullus erit urgendi. Ecce facio. Per terræ corpus patent cavernæ & foramina longe plurima, quæ, ne uſpiam ſit inane admiſtum rebus, aër a ſummo penetrans complet, & ob frigus loci tepore ſuo ſpoliatur, craſſior & humidior evadit: hinc deſtillans, paulatimque ingeminantibus, & crebreſcentibus guttis aliquo defluens, fontium fluminumque ſcaturigines producit. Etenim cum aër humido & calido componatur, aqua frigore & humore, ſi ille coercitus & incluſus in ſubterraneis ſpecubus calorem amittat, neceſſario in aquam commutabitur, quæ ſemel fluendi adepta initium, nunquam deſinit, quod ad vacuum prohibendum novus ſemper aër in locum colliqueſcentis ſurrogatur, & acceſſionibus poſtmodum aliarum aquarum eam augeri ad perennitatem certiſſimum eſt. Hoc philoſophema iſtis carminibus complexus eſt Jovianus.

Digitized by Google

Spiritus hic (Graij fecerunt Aëra nomen)
Qui terras, pontumque levi circumtegit umbra,
Et penetrat rimoſa means in viſcera terræ,
Certa fides: facile humentem permanat in undam,
In liquidumque coit contracto frigore rorem,
Mox abit in latices, & ripis plenior errat,
Et magno labens intrat cum murmure pontum,
Armatas etiam raptans ad littora claſſes.
Ipſe vides ſæpe in foribus ſudantia ſaxa,
Et guttas de marmoreis ſtillare columnis.
Namque aër circumfuſus dum frigora ſentit,
Paulatim ſeſe cogit, mox defluit humor.
Ille quidem ſicco ducens e marmore guttas.
Speluncis quoque de gelidis manare liquorem
Continuum, unde fluunt crepitanti murmure rivi.

Provenire autem aquas in cavis terræ ad iſtum modum, montes quoque declarant, unde fontes eunt ac flumina, qui cum emineant, & altius aſſurgant, afflantur undique & aëris plus concipiunt. Quo de rurſum Jovianus.

Si Rhenum, Rhodanumque videns, magnumque Garumnam,
Aut Hebrum, Eridanumve, aut clari nominis Iſtrum,
Aut qui per latos populos mare pervenit indus,
Aut ſeptem gemini rumpunt qua flumina Nili,
Perſcrutere ortum, & fontis ſacra antra recluſi,
(Non dubium) invenies ſummis e montibus illos
Delabi, genus & gelidis deducere ab antris.

Namque

Namque aër terræ immiſtus, molemque ſub ipſam
Incluſus, montana rigens ut frigora ſenſit,
Inſtillas abit, & longo fluit agmine multus,
Deſuper ima petens, donec jam viribus auctis
Erumpit vallo, atque in campos turgidus exit,
Multum etiam ſtillante ſolo, nivibusque liquatis
Auxilium accedit venis tellure ſub ipſa,
Multum etiam nebuloſa jugis immanibus aura
Tabeſcens cælo gelido quum ſtringitur humor,
Unde ſibi occulti ſumunt alimenta meatus.

Plato in Phædone ita philoſophatur: tartarum ſeu abyſſum ingentem eſſe in terrarum medio, aquæ plenam, e qua fontes, fluvii, ipſa denique maria emittantur. Sententia non ita aliena ſacro dogmati apud Eccleſiaſten. Omnia flumina, inquit, intrant in mare, & mare non redundat; ad locum unde exeunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant. Ex hoc fit conſequens, uti in corpore humano ab hepate tanquam conceptaculo ſanguis in venas alias majores, alias minores dimiſſus membra irrigat: ſic per terræ quaſdam venas contractiores, latiores, ex ipſo mari minorem uberioremve aquarum copiam fieri, & prorumpere, manareque fontes & fluvios non e montibus ſolum, verum etiam ab ipſa planicie. Ad naturam ſitumque loci referenda eſt illa varietas, quod quædam ſtant, ut in ſtagnis, aliæ fluunt, aliæ variis continentur venis, aliæ colliguntur. Et quomodo vaſorum, quibus infunduntur, ſaporem & odorē trahunt: ſic terrarum per quas labuntur. Quæ per glareoſam, dulces fiunt:

unt: per ſalſugineam, ſalſæ: per aluminoſam, aluminoſæ, per bituminoſam & ſulphuratam, bituminoſæ ac ſulphuratæ, & calidæ, ut quæ per lapidoſam, frigidæ. Earum ſimiliter colorem induunt. De mari ſequitur, ut quærendum ſit. Philoſophi, Plato, Ariſtoteles, Seneca illud ſemper cum mundo fuiſſe ab initio ita conſtitutum volunt. Ejus conſtitutionem Moſes explicavit, pulchritudinem Cic. in 2. de nat. deor. hoc modo. At vero quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies univerſi? quæ multitudo, & varietas inſularum? quæ amœnitates orarum, & littorum? quot genera, quamque diſparia partim ſubmerſarum, partim fluitantium, & innatantium belluarum, partim ad ſaxa nativis teſtis inhærentium? Ipſum autem mare ſic terram appetens littoribus alludit, ut una ex duabus naturis conflata videatur. Eſſe ſalſum, ad utilitatem animantium in eo degentium, atque inſuper ad integritatem aquæ conſervandam Deo placuit. An vultis etiam ſuper cauſſa hujus ſalſitudinis philoſophorum cognoſcere judicia, ſi forte obliti eſtis? S. Volumus certe, & audiemus perattente. V. Quid neceſſe eſt curare, quid quiſque dicat? Probabilior cæteris eſt ſententia, quam ponit Ariſtoteles: exhalationes calore ſolis aduſtas & craſſas, aquæ marinæ permiſtas, hunc triſtem ſaporem generare. Solem enim tantummodo dulces ac tenues attrahere, illas alias relinquere. Calidum autem humori admixtum amarum ſalſumque ſaporem creat. Experiri licebit in aduſtis, aut ferventibus terræ partibus, ſi aquam ſuper-

ſuperfuderis. In corporibus noſtris ideo ſalſus ſudor ire per artus ſolet, quia humor ille calore decoquitur, atque ita craſſeſcit, & quodammodo ſalitur. Potu item in corpore percolato urina ſalſa, & aqua cineribus percolata ſalſa redditur, quam lixivium nominamus. Quare ubi ſol eſt ardentior, eo loci mare ſalſius habetur: & æſtate quam hyeme marinam ſalſiorem eſſe ſcribitur: ad Auſtrum quam ad Septentrionem, in ſuperficie, quam in imo; exhalatio enim ſuperiora petit, & ubi plus caloris invenit, magis aduritur. Illa igitur, quam paulo ante ſtatuimus, Dei voluntas nimirum prima cauſſa eſto maris ſalſi: hæc Ariſtotelica ſecunda. Forte etiam ideo ſalſum eſt mare, quia ſolum ejus ſale, ſulphure, bitumine abundat. Cur porro flumina e mari prodeuntia hoc ſapore careant, rationem dictitant, quod per longos terræ meatus decurrentia ſalſitudinem exuunt. Deinde cum aſſidue properent, quamvis ſolibus quotidianis feriantur, nequeunt tamen ſalſo imbui: mare hoc poteſt: quod niſi ventis concitetur, ſtatisve temporibus ad littora ſeſe volvat, & revolvat, velut ſtagnum immobile conſiſtit. Hunc acceſſum receſſumque lunæ motu gubernari, ejus ortu obituque maritimos æſtus fretorumque anguſtias commoveri prædicant, cujus in aquas eſt imperium, quæque telluri conjunctior, ſecundum ſolem poteſt plurimum. Pro hujus ortu vel occaſu, progreſſuque ad meridianum circulum mare fluit ac refluit. Sunt autem æſtus locis aliis vehementiores, aliis languidiores,

alii-

aliis nulli fere. Sunt item euripi, & multiplices aquarum reciprocationes, quarum difficillima eſt cognitio. Admirabilis eſt natura Nili, cujus inundationis cauſſam cenſuerunt eſſe liquatas nives in montibus lunæ, unde caput effert. Inſularum enaſcentium, maris æſtu convectam congeſtamque alicubi arenam originem eſſe Plinius & Seneca docent: quam rem in fluminibus ſæpe vidimus. Habetis, quæ voluiſtis, etſi melius enodatiusque voluiſtis. C. De iſta eruditione modeſtiaque tua amplius te amamus.

ANNOTATIONES.

DE SIGNIS PROGNOSTICIS PLUVIARUM) *Collegimus hæc ſigna dialogo hujus partis 31. Aquæ pluviæ, Græcis ὀμβρίαι ſunt accommodatæ ſalubritate corporum. Columell. lib. 1. cap. 5. Eadem ex Hippocratis ſententia, ſunt leves, ſuaves, limpidæ, tenues, & quod celerius putreſcunt, id virtutis potius judicium eſt, quam vitii.* RANARUM IMPORTUNÆ QUERELÆ) *De materia & ortu ranarum Ovid lib 15. Metamorph.*

Semina limus habet, virides generantia ranas:
Et generat truncas pedibus: mox apta natando
Crura dat: utque eadem ſint longis ſaltibus apta,
Poſterior ſuperat partes menſura priores.

De earundem converſione ex ruſticis, propter Latonam aquæ potu e ſtagno prohibitam, & verbis contume-

tumelioſis appetitam, idem lib. 6. in cujus fabulæ extremo natura & corpus earum ſatis jocoſe depingitur. POETARUM IMP. DE ULYSSE) *Ilind. 3. Antenor in comparatione ejus cum Menelao in eloquentia, ſeu genere dicendi.*

Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἄει,
Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίησιν.

Cic. in Bruto. Neque enim jam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Ulyſſi tribuiſſet Homerus, & Neſtori, quorum alterum vim habere voluit, alterum ſuavitatem, niſi jam tum eſſet honos eloquentiæ. NEC OB ID SOLONIS LEGEM) *Commendat Plutarchus eam Solonis legem, qua eum notavit infamia, qui in ſeditione neutram eſſet partem ſecutus, quia ſuorum quam patriæ commodorum ſtudioſior videretur: quo quidem nihil poteſt boni civis officio magis eſſe contrarium. Cenſuit autem, oportere unumquemque meliori & juſtiori parti ſe adjungere.* RIDEO ATRAM NIVEM) *Cui non audita Anaxagoræ fatuitas, nivem eſſe atram? Cic ad Q. F. epiſt. 12. lib 2. Riſi nivem atram: teque hilari animo eſſe, & prompto ad jocandum, valde me juvat. Scripſerat forte Quintus per jocum, nivem ſe atram inveniſſe, illam, inquam, Anaxagoræ, quaſi triſtem minimeque jucundam: quia ſcilicet ei per nives incommodiſſimo itinere eundum, ac fortaſſe etiam in ipſis nivibus cum hoſte, non ſine ſummo vitæ diſcrimine pugnandum foret. Sic locum declaravit Manut.* NEBULARUM EADEM) *Plautus dixit per nebulam audire,*

Cicero

Cicero in ſtrepitu exaudire, & per caliginem videre: de quibus loquendi modis Victor lib. 13, *c.* 14. NON HIC XERXIS EXERCITUS) *Tantas habuiſſe copias Xerxes Græciam invaſurus fertur, ut flumina ebiberent. Juvenal. epotaque flumina Medo. Juſtin. lib. 2. Jam Xerxes ſeptingenta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis: ut non immerito proditum ſit, flumina ab exercitu ejus ſiccata, Græciamque omnem vix capere exercitum ejus potuiſſe.* TERRARUM PER QUAS LABUNTUR) *Quare aptus ſapor varius? Propter quatuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda ex eadem ſimulatione ejus naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per injuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ gravem ſpiritum odoremque peſtiferum. Hæ levitatem gravitatemque aut calorem, aut nimium rigorem. Senec. lib. 3. cap. 20.* ADMIRABILIS EST NATURA NILI) *Videbis Senecam lib. 4 cap. 1. & 2. De eo multa Herodot. lib. 2. Diodor. lib 1. Solin. cap. 45. Plin. lib. 5. cap. 9. Heliodor lib. 2. Æthiopicon. Ovid. 2. Metamorph. de incerta ejus origine,*

Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
occuluitque caput, quod adhuc latet.

Tibull. lib 1. *eleg.* 7.

Nile pater quanam poſſim te dicere cauſſa,
Aut quibus in terris occuluiſſe caput?

PRO-

PROGYMNASMA, QUINTUMDECIMUM.

Foſſilia.

SOPHIANUS, ALBERICUS.

SOPHIANUS. Ut Africa, Alberice, ſemper aliquid novi monſtri, ita mundus ſemper aliquod inſanorum genus: inſanorum, inquam, ſtultorumque, ſapientum non æque. Paucis illi ordinibus, anguſtoque numero includuntur: & commode M. Tullius in 2. de Divinat. *Nam ſi, quod raro fit, portentum putandum eſt, ſapientem eſſe portentum eſt. Sæpius enim mulam peperiſſe arbitror, quam ſapientem fuiſſe.* At vero ſtultorum quam infinita eſt natio, tam ſpecies infinitæ, ut ferme nihil quidquam aut parvum, aut magnum, aut divinum, aut humanum reperiatur, in quo non aliqui ſine magiſtro etiam plerumque delirent. Nam ſtoliditatem qui data, quique accepta mercede, vel diſcunt, vel docent, longe omnium teterrimi, ſi minus miſerrimi judicandi ſunt. A. Bene profecto, ſine magiſtro? admodum enim ſcitum illud Senecæ. *Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inventu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.* S. Emerſerunt, quos eruditiores vocant Chymicos, vulgus Alchimiſtas. Hi de metallorum

ortu cauſſiſque longe diverſum à Platone & Ariſtotele an philoſophantur, an nugantur? In quemdam horum die heſterno incidi, ex argento vivo & ſulphure conantem aurum componere. Quocum ſermocinatus pluribus, inveni hominem perverſiorem, contumacioremque hæreticum in re metallica, quam Martinum Islebienſem in re Evangelica. Duo præfracte aſſeverabat eſſe metallorum initia: unum ut marem, ſeu patrem, in quo ineſſet ſumma efficiendi poteſtas, ſulphur nempe: alterum ut fœminam ſeu matrem, quod illi quodammodo ſubſterneretur, atque ut materia formæ ſubjiceretur, argentum vivum ſcilicet. Horum concretione procreari metalla omnia: meliora è purioribus principiis, deteriora ex impuris. Et naturam quidem nunquam non aurum, veluti perfectiſſimum velle gignere, fruſtratam autem ob inopiam ſulphuris, quod in eo metalli genere affatim requiritur, vel argentum, vel ſtannum, vel aliud quidpiam progenerare. Mentiebatur deinde quædam de virtute motionum cæleſtium, & efficacitate ſiderum in his rebus ſingulari. Solem auro pariendo præponebat, lunam argento, Jovem ſtanno, Saturnum plumbo, Venerem æri, Martem ferro, argento vivo Mercurium. Opponebam cum alia, tum hæc, quod in pleriſque metallorum fodinis nulla aut ſulphuris, aut argenti vivi nota, & in horum ipſorum venis nullum metalli indicium. Ad ea nihil ille reſpondere, ridere tantum, qui mos eſt protervitatis ac petulantiæ. A. Inania & infrugifera ſunt, quæ ad hujuſ-

huiuſcemodi impoſtores & fanaticos ſanandos admoventur remedia: cæci ſunt, cæcorumque duces: aliis pollicentur divitias, ipſi vacua crumena incedunt: nec tam pecuniam, quam penuriam fucaciſſimo ſuo fallaciſſimoque artificio apportant. Jam oppida auro argentoque replevisſent, ſi quid potuiſſent. Doctrina Peripatetica quid poteſt tandem eſſe credibilius, ac certius? Duo inveniri ſub terris halituum genera, unum ſiccum lapidibus: alterum humidum metallis conflandis idoneum: ſic tamen, ut ſuccus quidam tenax tenui terræ admiſtus, cum utravis exhalatione conſtringatur, qui calore frigoreque induratus, pro copia humoris interioris majore minoreve aut lapides, aut metalla reddat. S. Omnium foſſilium duas eſſe cauſſas efficientes animadverto, calorem & frigus: materiem, cum exhalatione ſuccum illum glutinoſum terræ additum, qui à calore initio coagulatus temperatusque, à frigore autem condenſatus, in alicujus metalli formam ſeu pretioſioris, ſeu vilioris, pro diverſa ſucci humorisve temperatione effingitur. Quo enim fuerit humidius, & a terrena concretione magis liberum, quoque plus illius ſucci frigore alligati ſolidatique complexum fuerit, eo purius evadet ac nobilius. Hinc aurum argentumque æri & ferro puritate antecellunt, quod minus terrenæ fæcis habent, quæ fæx ſane ex rubigine metallorum cognoſcitur, cum aliud nihil ſit, quam ſiccata terræ admiſtio. Ferrum humi defoſſum in terram converti compertum eſt, & ex glebis quibusdam

terrenis illud liquari videmus. Hinc item eſt, quod liquantur metalla, quia humore conſtant, minoreque negotio humidiora, ut aurum, argentum: majore ſicciora, ut ferrum & æs. Eorundem ſplendor & color ab humoris temperamento & colore venit. Omnium natura frigida & humida potiſſimum eſt: calore quidem temperatur, & ſiccitate cohæret. Sunt præterea ſolida, denſa, gravia metalla propter diverſam humoris copiam, & humidiora ponderoſiora, ut aurum, argentum, plumbum, ſiccioribus ære & ferro. Ad metallorum effectionem loci & cæli requiritur moderatio, prætereaque terræ tepor & humor, ſiquidem non ubique, nec quovis loco aurum, non ubicunque ferrum naſcitur. Siticuloſa eſt Africa, quocirca quia deficit humor, rara ibi metalla. Aurum & argentum deſiderant regiones fervidas, cætera frigidas; illa etenim præter humorem calore in primis, hæc frigore abſolvuntur. A. An non videtur tibi, metalla ſic eſſe in fodinis, ut in arbore ſurculi aut rami, aut ut in radice ipſa arbor, hoc eſt foveri & ali a fodinis ipſis, ceu a radicibus, quibus nitantur? S. Mihi omnino ita videtur. Species autem facio ſeptem, aurum, argentum, æs, ſtannum, ferrum, plumbum, orichalcum. A. Ego adjungo argentum vivum, chalybem, biſemutum, quod inter plumbum & ſtannum intercedit, plumbo nobilius, argento inferius, cinereum argentum appellant, ſingulorum variæ ſunt naturæ atque ortus. S. Sane ſic eſt, & hæc declaraverit quiſpiam hunc in modum. Aurum plus

Digitized by Google

plus humoris quam terræ ſortitum eſt, & hanc flammentem, odoriſque poteſtate admodum compactam. Coaleſcit præſertim calidioribus locis, ubi humor ejus percoctus defæcatur. Argento ineſt humor non adeo excalefactus atque ſincerus ut auro, & eſt frigidius, provenitque locis alſioſis. Cum liquatur, nunquam non aliquid decedit, quod eſt impurioris naturæ quoddam argumentum. Æs vulgo cuprum, à quibuſdam ſcriptorum æs Cyprium, quod eo Cyprus inſula abundet, terreno potius, quam humido coalitum; eſt enim tenuius, & obnoxium rubigini, dumque coquitur, ſordes deſpumat. In montibus lapidoſis, locis aridis & gelidis crebrius invenitur. Stannum perfrigido, nec omnino decocto humore conflatur: metallum mollius, levius, rarius. Effoditur è locis humentibus & frigidis. Britannia venarum hujus generis maxime dives eſt. Ferrum partes terræ plures, humoris pauciores deſiderat. Amat loca ſaxoſa & frigida. Chalybs dici poteſt ferrum durius, ſeu denſius, propter humoris exſuperantiam decoctiorem. Optime fit in æſtuoſis regionibus. Plumbo conficiendo inſervit humor craſſus, impurus, male decoctus, ideo livet, ideo molle eſt & grave. Solo gaudet frigido & humenti. Formæ ejus album, nigrum, cinericium, ſeu lividum. Album ſtanni implet officium. Orichalcum æri præſtat, & quia purius, idcirco nitidius. Durius etiam, quia decoctius. Argentum vivum, Græcis ὑδράργυρον, inconſtans, liquidum, grave, clarum, humidæ & aëriæ naturæ,

ex humore aquoſo & glutinoſo, ſubtilique ac pura terra conſit. Hujus aliud nativum ac foſſile: aliud factitium, quod alicubi è minio decocto exprimitur. A. Quia foſſilium meminiſti, & in iis numerantur lapides & gemmæ, dicam, quid de horum effectione ſentiam. Materiam dico eſſe ſuccum humidum ac tenacem, ſponte lapideſcentem, & terram craſſiorem, efficientia calorem & frigus, per quæ ſuccus ille temporis longinquitate cum terra conglutinatur. A calore quidem humor percoquitur, a frigore condenſatus coaleſcit. His cauſſis communiter lapidum ortus conſtat. Diverſitas autem temperamenti materiæ, copiæ, decocti, variam lapidum magnitudinem, qualitatem, perſpicuitatem, colorem, levorem, mollitiem, duritiem parit. Jam vero terra ut foris tam admirabilem florum varietatem procreans, ſemetipſam pulcherrime depingit, atque exornat tot coloribus, ſic in viſceribus atque intimo ſinu ſuo gemmarum lapidumque coloribus, & multiplici in iis effigie maculisque diverſiſſimis videtur quodammodo oblectari & placere ſibi. Cernuntur enim in lapidibus ſimilitudines expreſſæ ſtellarum, liliorum, montium, convallium, arbuſcularum, nemorum, fluminum, quorundam piſcium, galli gallinacei, ſalamandræ, ſimiæ, jumentorum, ornamentorum equeſtrium, curriculorum, rotarum, oculorum, cordis, humanæ faciei, imo humanorum corporum. Habuit Pyrrhus Rex achatem, in quo cernere licebat novem Muſas ſuis decoratas in-

inſignibus cum Apolline tenente citharam. Reperta dicitur patrum memoria in lapide figura virginis puerum inter brachia tenentis. S. Reſtat tertium genus foſſilium, ſub quod cadunt terræ quædam inſignes ac pretioſæ, mediæ formæ ſeu naturæ inter lapides ac metalla. Hæ neque metalla poſſunt fieri, quia non tantum humoris ſuppetit, & calor illis materiæque conveniens concretio deeſt: nec rurſus lapides, quia non ſatis habent ſiccitatis & caloris, ut lapideſcant. Complura harum veluti metalla funduntur, ut alumen, bitumen, ſulphur, ſal, nitrum, vitrum. Aliæ quamvis, uti lapides ſcilicet, liquari nequeant, lapidibus tamen humidiores ac molliores ſunt, ut minium, auripigmentum, ſandaraca, gypſum, chalcitis, &c. De his & ſuperioribus Plinius, Theophraſtus, Georgius Agricola, & alii, quos aut legiſti, aut cum erit otium, leges. A. Feci id, & facio ſubſecivis quibusdam dieculis, meminique plurimas metallicæ utilitates ab iis proferri. S. Profer tu etiam. A. Prodeſt medicis, cum medicamentorum copiam ad curanda vulnera, ulcera, peſtemque effundat. Quare ſi aliam terræ rimandæ cauſſam nullam haberemus, hæc una, medicina videlicet, ſufficere poterat, cum vita nihil charius ſit hominibus, cui ſervandæ tuendæq; medicina inſervit. Pictores inde pigmenta nanciſcuntur, architecti marmora ad ornatum & firmitatem ædium. Commodat iis, qui nomen ſuum ad poſteros prodere, & immortali florere gloria cupiunt. Metalla enim ad numiſmata, ad ſtatuas, & alia monumen-

numenta valent, quibus æternitas quædam ineſt. Et cum moneta quam permutatio nobis ad res parandas ſit aptior, commodior quoque eſt mercatoribus. Ut aurifabrorum, argentariorum, ærariorum, plumbariorum, ferrariorum opera prætermittam, quis tandem artifex citra metalli uſum opus aliquod concinnum & elegans efficiat? Niſi enim adhibuerit inſtrumenta ærea aut ferrea, neque ligneum, neque lapideum quidquam formabit. Nullo modo carere metallica poteſt humanum genus. S. At illis videri poteſt parum utilis metallica, qui in ejus ſtudio ſunt occupati, fortunas ſiquidem ſuas in ſpem incertam profundunt, exhauſtique ſumptibus vitam vivunt in paupertate & miſeria. A. Si de metallico, qui ſit uſu peritus, & artis bene gnarus, loquare, nihil dicis; ſi de imperito, quique citra delectum venas fodiat, non illas prius diligenter explorat, ac tentat, ne nimis anguſtas & duras, laxas, aut putres fodiat, verum dicis. Sic agricolas terram ſiccam, denſam, macram arantes, eique ſemina committentes, certum eſt quæſtum tenuiorem excipere, quam ſi pingue ac putre ſolum excolerent. Quia vero major imperitorum in re metallica, quam peritorum eſt numerus, ideo mirari non oportet, ſi plures damnum, pauciores lucrum faciant. S. Attamen hic quæſtus qualiscunque eſt, non eſt ſtabilis, ut agriculturæ. A. Quomodo? Scimus argentaria metalla alicubi jam quadringentis annis durare, plumbaria ſexcentis, auri argentique ad octingentos. Et quanquam ſingula-

gulatim fodinarum lucra ſtabilia eſſe nequeunt, nihilominus plurium ſtabilis eſt: nec metallicus uni fodinæ deditus erit, ſed in plures, vel potius cum pluribus in plures ſumptum impendet. Verum tamen fatebor, metallicum quæſtum non æque, ut agriculturæ permanentem eſſe, atque continuum, quia venæ tandem deficiunt, agri fruges quotannis efferunt. At inſtabilitatem ubertas compenſat, & conſolatur. Quæſtus enim annuus plumbariæ, ſi cum fructibus annuis agri quamvis fructuoſiſſimi comparetur, duplo aut triplo major erit. Quanto plus argentariæ aut aurariæ venæ per annum reddent? Relinquamus ergo colonis campos fæcundos, colles ubere gleba: metallicis obſcuras valles, ſteriles montes tribuamus, unde gemmas & metalla, non frugum duntaxat, ſed omnium venalium pretia effodiant. S. Quid? nonne res eſt periculoſa metalla ſcrutari? Foſſores ſæpe hauſtu peſtilentis aëris animam deponunt: alias pulverem attrahentes, quo pulmones exulcerantur, macie conficiuntur, & tabe pereunt. Nonnunquam ruinis ſepeliuntur vivi. Interdum de ſcalis lapſi, crura, brachia, cervices comminuunt. A. Gravia iſta confiteor, quæ ſi multis, ſi ſæpe acciderent, ſi caveri non poſſent, metallicam deſerendam putarem. Eveniunt autem raro, non multis, & vitari cautione poſſunt. Lapſus eſt aliquando faber materiarius e tecto, num ideo nemo fabrorum aſcendet? S. Quidquid tu de utilitate dicas, quam metallici capiant, ego adverſus te

contendam argumentis, & metalla, & gemmas, nullam hominibus afferre utilitatem, imo vero incommoda potius. A. Argumentis? quibus tandem? Fiat, ſi placet, velitatiuncula inter nos: rem manifeſtam adducamus in controverſiam, & utrum die luceat, diſputemus. Tu oſtende ingenium in re abſurda & incredibili. S. Imo valde credibili. Quæ utilia & neceſſaria ſunt humano generi, ea benigniſſima parens, & altrix terra non ſolet abdere, a conſpectu removere, in ſinu ſuo occultare, ſed ubertate magna profundere, largirique, ut fœtus arborum, frumenta, legumina, herbas omne genus: at iſta foſſilia recondidit, ſtygiisque umbris admovit, ut inquit Naſo: non ſunt igitur eruenda: qui eruunt, quos niſi ferreæ ætatis homines imitantur? a quibus itum eſt in viſcera terræ, & eorum opera prolatum a tenebris ferrum, aurum, quorum utrumque multis modis nocentiſſimum experimur. Cum deinde altera pars noſtri ſit animus, altera corpus, utri foſſilibus opus eſt? Mens quidem naturarum contemplatione, & optimarum artium perceptione, virtutisque doctrina vivit, & paſcitur: corpus victum veſtitumque (quibus duabus rebus indiget) cum ſumma varietate a terra & animantibus petit, a quibus præter pelles lanam quoque ad ſe tegendum ſumit. Foſſiones iſtæ metallicæ vaſtant agros, vineas & oliveta corrumpunt, ſylvas ſuccidunt, quandoquidem ad machinas, & ſubſtructiones, ad excoquenda metalla lignorum immenſæ ſtrues requiruntur. Sic beſtiis & vo-

volucribus ſua diverſoria & latibula auferuntur, ipſæque nobis. Præſtantiſſimi quique viri metalla deſpexerunt, aurum præcipue, ut Bias, Ariſtippus, Socrates, Anacreon, Phocion, Curius, mille alii: nihil ergo habent, cur expetantur. Quamvis longus eſſe poſſem, ſi contra aurum argentumque dicere vellem? Quæ enim peſtis hominum vitæ ab his duobus non eſt importata? Quanta in ipſo ferro pernicies? Nonne, ut eſt apud Catullum, exclamamus merito:

Jupiter, ut χαλύβων omne genus pereat,
Et qui principio ſub terra quærere venas
Inſtitit, ac ferri frangere duritiem.

Inde namque gladii, pila, haſtæ, conti, ſagittæ, per quæ veniunt vulnera, perpetrantur cædes, exercentur latrocinia, geruntur atrociſſima bella. Ferro, inquit Plinius, utimur non cominus ſolum, ſed etiam miſſili volucrique, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc vero pennato, quam ſceleratiſſimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Sed miſſilia & ſagittæ unum corpus necant: illi globi ferrei e tormentis bellicis emiſſi non modo per multorum corpora cum eorum interitu feruntur, ſed marmora etiam perrumpunt, turres, ac mœnia proſternunt. Quid dicam de glandibus plumbeis? quid de variis variorum ſuppliciorum inſtrumentis? quæ omnia ex ære, plumbo, ferro conficiuntur.

His

His etiam innocentes excarnificantur, occiduntурque. Cum ergo oſtenderim, quam breviſſime naturam in ſecretiſſimis receſſibus metalla abſtruſiſſe, iis vitam humanam haud egere, eorum cauſſa agros ſylvasque perdi, ab optimo quoque contempta ſemper eſſe, multa & gravia mala ſecum advehere, efficitur, hanc artem, quæ metallica dicitur, ut perniciosam ſcilicet hominibus, non ſectandam, ſed averſandam eſſe. A. Vide Sophiane, ne vituperatione iſta metallorum Deum ipſum criminari putere, ut qui res quasdam fruſtra procreaverit: imo in quibusdam ſeſe maximorum auctorem malorum præbuerit, ſi quidem illis non niſi male uti liceat. Non ideo illa gremio ſuo tellus obtexit, ſeu in intimum terræ ſinum natura abdidit, ne ab hominibus tanquam utilia effoderentur, verum cuique ſuum locum deſcripſit, & ea in venis commiſſurisque ſaxorum, tanquam in ſuis vaſis receptaculisque gigni voluit. Hæc illorum propria & ſtabilis eſt ſedes, terræ viſcera. Quod ſi idcirco eruenda non ſunt, quia ibi ut in proprio loco occultantur: ne piſces capiamus ſub aquis latentes in patria ſua: & ſi indecorum eſt nobis, ſcrutari terræ viſcera, ne ſit etiam fas pernavigare maria, quia nos terrena ſumus animalia. Deinde ſine uſu metallorum ea, quæ ad cultum victumque ſunt neceſſaria, parare qui tandem poſſumus? Res ruſtica ingentem copiam ad corpus alendum ſuppeditat. Quis autem in ea labor ſine inſtrumentis abſolvitur? quæ porro inſtrumenta durabilia, aut ſatis apta ſine ferro?

Nolo

Digitized by Google

Nolo hic commemorare ſingula. Neque ipſa penitus lignea vaſa aut inſtrumenta, neque ulla cella, aut villæ pars citra ferrum fabricata eſt. Num etiam ſine ſecuribus, cultris aut lanius, aut cocus ſuo officio fungatur? Quid ahena, verua, culinæ denique ſupellectilem tibi deſcribam? Ollæ fictiles ſine inſtrumentis à figulo factæ non ſunt, nec ipſa inſtrumenta ſine ferro. Præterea victum dant homini venatio, aucupium, piſcatus. Atqui cervum retibus implicitum venator venabulo transfigit, currentem ſagitta, aut globulo plumbeo trajicit: quibus duobus etiam aucupes utuntur, ut de aliis inſtrumentis taceamus. Piſcator hamum ferreum capiendis piſcibus projicit, & verriculo plumbeas, aut ferreas maſſulas appendit, captos piſces mox cultris ſecuribusve in fruſta ſecat; aut exenterat. Ad conficiendas veſtes ſimiliter ferrum requiri omnes vident. Ædificia, quæ corpus defendunt à cœli injuriis, numquid ſine ſecuri, ſerra, terebra, malleo exſtruuntur? Niſi metalla eſſent, ad glandes rediremus, herbas & radices unguibus velleremus, ſpeluncas manibus effoderemus. Quod ad tertium argumentum tuum attinet, metallici plerumque fodiunt montes ſteriles, valles tenebroſas, ideo agris nihil nocent. Ubi autem ſylvæ & nemora ſucciduntur, ibi radicibus extirpatis frumentis ſatio conceditur. Atque ita novi agri ſpatio brevi tam læto proventu colonis reſpondent, ut damna lignis carius emendis rependant accolis. Metallis denique infinitæ volucres,

creés, ac belluæ ad eſum idoneæ comparari poſſunt. Philoſophi, aliique clari viri laudandi ſunt, quod virtutem divitiis longe prætulerunt, contemnendi, quod aurum omnino tanquam rem inutilem abjecerunt. Certe ille ipſe Ariſtippus neceſſe non habuiſſet propter egeſtatem adulari Dionyſio tyranno, nec fuiſſet nominatus regius canis, ſi ad uſum vitæ neceſſarium ſibi aurum ſuum ſervaviſſet. Nullam partem mentis habet, qui aurum aut opes virtutibus anteponit, ſed æque inſanit, qui aurum atque opes a ſe projicit, cum illis bene ac ſine ſcelere, quin etiam cum laude uti negatum non ſit. Spreverunt alii quoque rem familiarem, quod ejus cura animorum contemplationi obſtaret: num ideo nos ſimiliter eam negligemus? Complures eruditiſſimi rem habuerunt, nec ideo in ſtudiis ſuis præpediti ſunt, quia uti re ſua non neſciebant. Ut ad extremum reſpondeam: ſi ideo res in malis ac reprehendendis eſt, quoniam ad malum occaſio quædam eſt, nihil dicamus bonum, omnia vocemus peſtes, eaque ut exitia vitæ noſtræ fugiamus. Alicujus viatoris generoſum equum latrones, aut ornamenta veſtium adamaverunt, atque idcirco eum ſpoliarunt, aut etiam ſpoliatum occiderunt, ne igitur faciamus iter equo, ne induamus veſtes elegantes, nudi incedamus. Non ita, ſed caveamus nos quidem a latronibus, furibus, ſicariis, quantum poſſumus: magiſtratus autem tales comprehendere, & e medio tollere ſtudeat. Nec aurum, ſed auri immodeſta cupiditas & avaritia belli incendia ſuſcitat:

ſcitat: quemadmodum ſi tyrannus quiſpiam, inſaniens amore virginis formoſæ, qua aliter potiri non daretur, oppidum obſideret, cives bello & fame vexaret, non ipſa puellæ eximia ſpecies pulchritudinis, ſed illius belluæ importunæ & impura libido horum malorum cauſſa merito diceretur. Sic omnia alia ſcelera, quæ auri adipiſcendi perpetrantur, a corruptis hominum perverſisque voluntatibus oriuntur. Quod ſi ferrum & plumbum non erunt, homines ira & immanitate ſtimulati, tanquam beſtiæ truculentæ in ſe mutuo pugnis, calcibus, dentibus, unguibus, toto corpore graſſabuntur, ad fuſtes lapideſque confugient? Quid? an ſolo ferro hominem homo interimit? non etiam veneno? non fame? non ſiti? nonne alii ſtrangulantur, alii aquis ſubmerguntur, alii in crucem aguntur, alii in rogum dantur? nonne millæ formæ letho quemcunque afficiendi? Cur igitur ferrum inſectaris? Denique ut finem faciam, mala omnia, quibus inter ſe affligunt homines, unum habent fontem, vitioſitatem. Hanc aufer, & eradica, mox vivemus vitam jucundam, & tranquillam, nec plus metalla, quam vinum, robur, formam, ingenium, eloquentiam culpabimus, quibus tam boni bene, quam mali male utuntur, & tamen uſus malus non illa quoque mala efficit. S. Sic utique res eſt, & cum aliquid horum, quæ tu nominaſti, a ſcriptoribus vituperatur, non ipſum, ſed ipſo abutentium ſcelus juſta criminatione verberatur. Illud demum vere malum eſt, quo uti bene, ſi velit, nemo poteſt.

ANNO-

Digitized by Google

ANNOTATIONES.

FOSSILIA) *Plin. lib. 33. proœmio. Tellurem intus inquirit cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesque. Perſequimur omnes ejus fibras, vivimusque ſuper excavatam, &c. Cic. 2. de nat. deor. Nec vero tantum ſupra terram, ſed etiam in intimis ejus tenebris plurimarum rerum latet utilitas, quæ ad uſum hominum orta, ab hominibus ſolis invenitur.* SI MINUS MISERRIMI) *Imo enimvero miſerrimi. Cic. eod. lib. Denique quid eſt aſſecutus, cum omnes ſtulti ſine dubio ſint miſerrimi: maxime quod ſtulti ſunt: miſerius enim ſtultitia quid poſſumus dicere?* QUOS ERUDITIORES VOCANT CHYMICOS) *Artem mutandorum metallorum Græci nominant* χημίαν *a fundendo, auri autem faciendi* χρυσοποιΐαν, *ipſos metallarios* χημικοὺς, *& auri artifices* χρυσοποιοὺς. *Quin a præcipuo genere tota eorum ars Cryſopœa dici poteſt, & illi Chryſopœi. Arabes Alchimiam, magiſtros Alchimiſtas appellant: ubi quidam* τὸ *al, eſſe ajunt articulum tantum.* HI DE METALLORUM) *Metallum dictum Græce* ἀπὸ τοῦ μεταλλᾷν, *quod natura ejus ea ſit, ut ubi una vena apparuerit, ibi ſpes ſit alterius inquirenda. Plin. lib. 33. cap. 6. de argenti metallis in Hiſpania ſic ait. Et ubicunque una inventa vena eſt, non procul invenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materia. Unde* μέταλλα *Græci vi-*

ci videntur dixiſſe. *Euſtachius derivat quidem a* μετὰ *&* ἄλλος*: ſed affert rationem aliam, nempe,* διὰ τό μετὰ ἄλλα πάντα ἐπινοηθῆναι, *quod poſt alia omnia ſint cognita. Cum voci* μέταλλον, *aut metallum patrius caſus adjungitur, non tam id ſignificat, quod e terra effoditur, quam etiam venas, e quibus eruitur, ſeu loca ipſa, in quibus reperitur. Sic Etymologiſtes dicit* μέταλλον *eſſe* τὸν τόπον ἐν ᾧ χρυσος τίκτε. *Sic Plin. lib. 33. dicit metalla miniaria, plumbaria, argentaria. Lucanus, aurifera, metalla. Suidas in* μεταλλεις: μέταλλον ἔφευγε χρυσου ἤ αργύρου. και σιδήρου. *Et Callias Comicus dixit* μετάλλου ςόμα. *Plura linguæ græcæ Theſaur.* SPECIES AUTEM FACIO SEPTEM) *Et multo plura metallorum genera, & ea ſtellarum influxibus, ſeu planetarum efficientia (quos nonnulli Chymiſtæ, tanquam fugitivos ac reos ad metalla damnarunt) minime procreari oſtendit Brodæus lib. 6. cap. 23.* ORICHALCUM) *Latini ſcribebant aurichalcum, quod ex auro & ære componi arbitrabantur, addita Cadmea terra: ſive quod colorem haberet aureum. Sed ratio vincit ſine diphthongo ſcribendum, cum vocali O brevi: ſic enim dicitur, quod in montuoſis locis invenitur, Græci* ὀρείχαλκον. *Certabant autem olim ſervi orichalco, ſicut liberi auro & argento, quod ex Curcul. Plauti cognoſcitur. Fuiſſe in magno pretio ex Milite glorioſ. ejusdem intelligas. Ego iſtos mores orichalco comparem.* STANNUM PERFRIGIDO) *Quod hodie omnes vocamus ſtannum, quidam eruditus vocari debere plumbum candidum aſſerit. Stan-*

num eſſe, quando natura duabus argenti portionibus unam plumbi nigri immiſcuit.

PROGYMNASMA SEXTUMDECIMUM.

Quatuor mundi plagæ, & ſitus.

PARTHENIUS, SYLVINUS.

PARTHENIUS. Quid legit tam contentis luminibus Sylvinus? S. Quid legam? Carmina de domini funere rapta ſui. Metamorphoſin Ovidii legere ſum ingreſſus. Dignam utique fortuna meliore, ut nimirum, quemadmodum parens ejus, nec injuria, volebat, emendata abſolutaque per hominum manus iret. Sed, heu exilium, in quod miſerum Cæſaris ira tradebat, & trudebat, quæ illi mors quædam fuit, optime cogitata impedivit. Quare monumentum hoc ſuum nondum condigna induſtria elaboratum flammis abolevit quidem ipſe (id quod de ſua Æneide ſimili ratione commotus teſtamento præceperat Virgilius) ſed fruſtra fuit; ab amicis enim jam deſcriptum tenebatur. P. Tantum nefas utrumque poëtam conſciſcere non reformidaſſe? quam divitem gazam egentiſſimis nobis Vulcanus præripuiſſet, niſi Deus ille noluiſſet? S. Ut erudite, ut partite, ut enucleate, ut feſti-

feſtive molitionem mundi, ornatumque perſequitur? prorſus ut hiſtoriam ſacrarum originum, ſive geneſeos videatur cognoviſſe. P. Non tamen ille primus hujuscemodi metamorphoſeon cantor. S. Credibile. Scitum vero, quod ait, ideo non paſſim habendum, aëra ventis conceſſum, ne, ut Maronis verba ſunt, maria ac terras, cælumque profundum rapidi ſecum ferant, verrantque per auras. Nam vel nunc eorum furori impotentiſſimo vix obſiſti, cum intra ſuum quisque regnum ſpirare cogatur, quin mundum lanient: tanta eſt diſcordia fratrum. Subijcitur deinde cujusque regnum. P. Lege verſus.

S. *Eurus ad auroram Nabathæaque regna receſſit,*
Perſidaque & radiis juga ſubdita matutinis.
Veſper, & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro: Scythiam ſeptemque triones
Horrifer invaſit Boreas: contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluvioque madeſcit ab Auſtro.

P. Quatuor ventos primores nominavit, qui cardinales a quibusdam, quod a cardinibus ruant. Illi ſunt oriens, occidens, ſeptentrio, meridies. Priores a ſolis ortu occaſuque dicuntur. Septentrionale cælum eſt, quod inter polum arcticum & æquinoctialem circulum interijcitur. Quod autem inter eundem æquinoctialem, & polum antarcticum, quem ſub pedibus noſtris Styx atra videt, manesq; profundi, eſt interpoſitum, meridionale vocatur. Eadem nomina ſuppoſitis terræ partibus tribuuntur.

tur. Verum iſta olearis, & olitoribus perſpectiſſima. Illud non æque notum cuilibet, quod ſupra ſcribit, cum de quinque zonis agit. Duas zonas cælum dextra, totidem ſiniſtra parte ſecare. Habet igitur cælum, ſeu mundus univerſus ſuas partes, eorumque poſitum ac ſitum. Si dextras & ſiniſtras, quid ni etiam anteriores & poſteriores, ſuperas & inferas? S. De hoc negotio reſpondere forſitan tibi nequeam, atque ut tu me de illo erudias rogo: nam ejus gratia te reor quæſiviſſe. P. Habet vero, quanquam haud natura ſua, ſed tantum comparatione noſtri, aut judicio hominum, de quibus non eadem mens omnibus. Tres enim celebriores feruntur ſententiæ, ut poëtas taceamus, qui totum hemiſphærium ab æquatore ad Aquilonem nominant dextrum, alterum ſiniſtrum. Cleomedes imum mundi ait eſſe medium illius: nam rotundo medium eſt infimum, rotundus autem mundus. Supremum, quod undique medio incumbit. Antica, quæ ad ſolem occaſum vergunt, ſeu partes occiduas, quo tendit motus. Poſtica, quæ ad orientem ſpectant, unde moles æthera in occidentem incipit converſari. Ex qua opinione ratiocinamur dextras ſeptentrioni, ſiniſtras meridiei concedendas, & caput locari in arctico, pedes in antarctico. Varro ſiniſtra in oriente conſtituit, & dextra in occaſu, antica ad meridiem, poſtica ad ſeptentrionem. Ariſtoteles dextras verſus orientem, quoniam ibi motus oriatur: ſiniſtras ad partem occiduam eſſe confirmat. Atque hæc poſitura contraria eſt illi, quam

quam Varro adducit. Cum itaque dextra mundi pars ſit oriens, eam eſſe præcipuam concluditur: vel ideo potius dextræ partes orienti tribuuntur, quia id latus mundi nobiliſſimum. Major ibi ſolis efficientia, potentiorque & illuſtrior virtus. Hinc adeo multa in illis regionibus orientis naſcuntur, quæ aut nusquam præterea, aut rarius alibi, aut non æque excellenter, ut aromata, gemmæ, aurum & metalla, belluæ item, ut elephanti, leones, tygres, & aliæ nobiles, uſibusque humanis percommodæ. Ibi fontes ſaluberrimis aquis, fluminum & ad piſces generandos, ad terras gravidandas mira fæcunditas. Singularis e montibus, nemoribus, fluviis, fontibus, marique proveniens amœnitas. Rerum ad eſcam potumque requiſitarum ubertas, cælum moderatiſſimum, homines longævi. Nec fruſtra in divinis libris terra lacte & melle manans deſcribitur: quibus verbis quanquam paucis, omnis ejus, & præclara felicitas indicatur. Reperiuntur item ingenio valentiores, & generoſiores ibi homines. At qui plagam Auſtralem habitant, timidi & effæminati, ingeniisque ſervilibus produntur eſſe, ut qui Aquilonalem, loca inquam frigida, cum candidis ſunt corporibus, tum audacibus animis. Attamen in controverſia ponendum non eſt, regiones veſpertinas, in quibus Italia, Francia, Hiſpania, Germania, multis viciſſim rebus illas orientales ſuperare, & illarum etiam, quæ videntur bona, mediocriter poſſidere. Victus ratio in hiſce noſtris convenientior & præſtabilior, civilium inſtitu-

ſtitutorum, legum, conſuetudinum, morum ac vitæ dignitas, æquitas, integritas & honeſtas amplior, rerum ordo inſignior, prudentia clarior, virtus illuſtrior, & quod caput eſt, Dei cultus ſincerior & auguſtior, omninoque plura in his, quam in illis laudabilia. S. Eadem pæne mihi ſæpius de occidente cogitanti viſa. Et tu, quod ſummatim confuſeque ſolebat occurrere, ſigillatim nunc explicaſti, & quaſi implicatiorem notionem meam evolviſti. Quæ autem de orbe occiduo narraſti, eadem quis ad Europam quoque, ut illa, quæ de oriente, ad Aſiam extollendam adhibuerit.

ANNOTATIONES.

CARMINA DE DOMINI) *Adſcribam ejusdem hac de re verſus ex 3. Triſt. eleg. 14.*

Sunt quoque mutatæ per quinque volumina formæ
Carmina de domini funere rapta ſui.
Illud opus potuit, ſi non prius ipſe periſſem,
Certius a ſumma nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi pervenit in ora:
In populi quidquam ſi tamen ore meum eſt.

Præclarum opus vocat Lactant. lib. 1. cap. 5. & in eo eſſe pæne infinita, quæ aliûs viri ingenio nunquam meliora effici poſſint, non falſo affirmat, Scaliger poëtices lib. 6. Sane eruditionis poëticæ theſaurus nominari poteſt non injuria. Muretus orat. 3. volum. 2. Ovidii Metamorph. divinum poëma, & omnibus eloquentiæ

quentiæ luminibus omni ex parte collucens. TESTAMENTO PRÆCEPERAT VIRGILIUS) *Extat ſuper ea re feſtivum & rotundum epigramma Sulpicij: in quo ſimul nominantur, quibus Æneidem conſervatam debemus.*

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Varusque ſimul, tuque optime Cæſar
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix alio cecidit prope Pergamos igni,
Et pæne eſt alio Troja cremata rogo.

DEUS ILLE NOLUISSET) *Cum nomine Jovis antiqui crebro jungebant provocabulum ille: quod vel demonſtrando faciebant, manum videlicet in cælum tollentes, & tanquam illic Jovem oſtentantes, vel ita potentiam ejus ſummam, ſeu præpotens ejus nomen indicabant. Plaut. & Terentius exemplis referti ſunt. Virgil. Æneid. 7. ſic Jupiter ille monebat.* NON TAMEN ILLE PRIMUS) *Ante enim Parthenius Chius in eodem ſtadio cucurrerat, & forſitan ſimiliter a prima mundi infantia ad ſua tempora perpetuum carmen deduxerat, quem Naſo auctorem eſt ſecutus, ut item alios nonnullos, ſi qui idem argumentum tractaverunt. Multa præterea ex vetuſtis Tragicis Græcis & latinis hauſit, quod facile iis perſuadebimus, qui vel reliquias ſcriptorum illorum lectitarunt.* AT QUI PLAGAM AUSTRALEM) *Quamobrem timidi ſint, qui ad Auſtrum, audaces qui ad Aquilonem incolunt, cauſſam adducit Rhodigin. lib. 18. cap. 20.*

PROGYMNASMA SEPTIMUMDECIMUM.

Quadripartita tempeſtatum anni Commutatio, ſive Trimeſtria.

CANIDIUS, THYRSUS, PICTOR.

CANIDIUS. Advenio ad te interviſum, Thyrſe, quid agas, & ſit ne apud te, ut volumus, an offenſio aliqua valetudinis te quoque, ut quosdam civium noſtrorum per dies præteritos cæli aſpiratione tam gravi, ac tantum non peſtifera publico arcuerit. T. Conſtat etiamnum valetudo ſibi, & belle mihi adhuc fuit: quare hoc metu ſis expers, & quam pro me curam geris, deponas. Quid agam, vix ipſemet vel ſatis ſcio, vel dicere audeo. C. Otii ergo tui rationem, non eſt, ut poſſis reddere. T. Poſſim certe qualem qualem, nec vereor magnopere, ne lege Draconis in me agatur, luamque pœnas capite. Ego vir conſularis, & in hac Repub. pæne princeps, cum Scipione & Lælio incredibiliter repueraſcentibus, ad Cajetam & Lucrinum conchas & umbilicos legi. C. Quomodo iſtuc? T. Ad poëtas legendos reguſtandosque me retuli, eos, quos ob ſermonis præſertim uberem, & nitidam ſupellectilem prope edidiceram in adoleſcentia. Me mactum gravitate ſcilicet. Et nunc inam-

inambulans (ecce ut una levitas mater eſt alterius) pictorem juſſi arceſſere, qui hanc mihi porticum egregiis imaginibus locupletet. C. Nihil præpoſterum, recreari picturis, quem poëmata tenent, quorum lectio animi quidem certe levandi laxandique etiam ſapienti non eſt averſanda. Quin narratur & priſci Catonis ſæpe mero caluiſſe virtus. Nec aliubi aut plura, aut illuſtriora, aut jucundiora pictoribus quam a poëtis argumenta monſtrantur. T. Ab iis potiſſimum, qui quaſi hiſtoriam condiderunt, ab Epicis inquam, & in primis ab Homero & Virgilio, quos cætera turba longiſſimo intervallo ſequitur, & ſequetur. Fuit, cum vehementer optarem, conceptas e verſibus horum amborum picturas complures in eorum libros addi, ſed eas venuſtas, antiquitate pro ea, quæ de ipſa habetur notitia, conſervata, ut quemadmodum a carminibus leporem acciperent, ſic iis ipſæ viciſſim quamdam perlecebram ſuavitatemque adjungerent. Quam movemur, cum in extrema Iliade Hectorem bijugo curru ab Achille ter circum mœnia tractum, e muro ſpectantibus & collacrymantibus Trojanis legimus? Non paulo tamen major motus nobis miſceretur, ſi hoc idem etiam pictum intueremur: irritant quippe acrius animum, quæ oculis traduntur, quam quæ auribus. C. Quin tu igitur ex poëtis jubes pingi quidpiam? T. Pingetur. C. Hem tibi hominem: adeſt. P. Salutem propitiam ambobus. T. Tantundem tibi. Faxo mag'ſter, grandem a me pecuniam reportes, ſi, quas imperavero

imagines, in hoc pariete tam longo quam ſcitiſſime pinxeris. P. Addico operam, promitto diligentiam, intendam ingenium, ſuppeditabo artificium. Numquid optas amplius? T. Nihil. P. Quid pingendum locas? T. Varia & compluſcula locabo, de quibus agemus, & decidemus inter nos alias. Nunc in iſto ſpatio velim quatuor anni temporum ſpeciem imitere, eo habitu & figura, qua ſolent a poëtis deſcribi. Si neſcis, aut ſi oblitus es, narro tibi. De parergis admonere te ſupervacaneum ſit. P. Tametſi manet memoria, & hæc ipſa tempora penicillo expreſſi apud alios, tuam nihilominus deſcriptionem audire percupiens ſum, ut ſi quid poſtea improbaveris, tute in mea culpa tibi ignoſcas. T. Nullam hic culpam pertimeſce: tantum facito, ut promiſſa repræſententur, ſerventurque fideliter. P. Servabuntur vero, ita me ſervet ſalus. T. Quid multis opus eſt onerare aures tuas tanti artificis? Comprehendam picturas ſingulas duobus verſibus.

VERIS.

Fronte comans, nudoque genu, pharetraque decorus,
Procinctuque agilis Juvenis, niſoque ſuperbus.

ÆSTATIS.

Spicea ſerta gerens Æſtas nuda aſtat adulti
Ora viri referens, gravidas tondentis ariſtas.

AU-

AUTUMNI.

At tu pampineis redimite Autumne racemis,
Fœcundoque ſuper rerum ditiſſime cornu.

HYEMIS.

Effœtum depinge ſenem, cui plurima mento
Canities inculta, & amictum pellibus artus.

P. Percepi mentem tuam: perendie dabitur initium operi. Interea colores curabo. T. Bene, placet. P. Valete. T. Etiam tu vale. Sed heus. P. Quid me vis? T. Appingi cuique volo ſuum ſymbolum. P. Non tam nota ſunt mihi cujusque ſymbola. T. Dicam. Veris, ciſta florum; tunc enim tempora ſe florentia pandunt. Cantatur item à Græcis Latinisque poëtis Briareus centimanus: hoc vernam tempeſtatem oſtendunt ob herbarum, florum, frondiumque copiam, quam affluentiſſime ſubminiſtrat. Ejusdem indices præterea ſunt hirundo & ciconia. At quoniam una hirundo non facit ver, tu hirundines appingito, & quasdam quidem celſa ſub trabe nidos fingentes, alias opere ſolutas per aëra divagantes. Inſuper cuculum volo pingas. P. Quidquid præcipies. Jam dic Æſtatis ſymbola. T. Corbis meſſoria ſpicis plena, ſeu cum erecto manipulo triticeo: nam tunc ad ſegetes metendas agricolæ incumbunt. P. Aliud ne? T. Aliud. Fœta ſus ſeu ſcrofa, eaque agreſtis, cum catulis ſuis. P. Memini. Autumni vero? T. Cornucopiæ pomis & uvis refertum ejus ſignum eſt: ſiquidem tum pleno cornu

cornu fructus videntur effundi. Cæterum quia pulchrum eſt illum hoc cornu geſtare brachio dextro, infra illum ad latus pinges torcular, & in eo calcantem uvas, & fluentis muſta ſub pedibus lacum. P. Aptum & hoc inſigne. T. Hyemis perſonam gerit aper. Nam eſt ipſe quoque hiſpidus, aſper, horridus, & humidis, cænoſis, ac pruinoſis delectatur locis, ſicut hyemis facies hiſpida, aſpera, horrida, humoris, luti, pruinarum plena. Cornix etiam nos hyemis admonet, propter crebritatem pluviarum, quæ hybernis menſibus cadunt: pluviæ autem cornix nuntia.

Tum cornix plena pluviam Vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.

Addes tertium. Focum, & juxta hunc menſam hilariter convivantium. Libet enim tum mortalibus in illa quiete & otio poſt conſumptos labores, laborumque acervatos fructus, ſævienti foris gelu, nivibus & pluviis frequentibus, domi genio multa bona facere, id quod feſtive in 1. Georg. Virgilius.

Nudus ara, ſere nudus, hyems ignava colono,
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant;
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit:
Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.

P. Hæc omnia tibi arte magiſtra pulchre exprimentur. Te valere iterum jubeo. T. Beate ſit tibi. Quid

Can-

Canidi? quid ais? bellumne oculis morandis meditamur ſpectaculum? C. Oppido. Occurrebat mihi, cum verſiculos ederes, quibus picturam uniuscujusque temporis comprehendebas, Pythagorea comparatio, qua ætatis humanæ gradus quatuor cum illa quadruplici totius anni viciſſitudine conferuntur. Memoriæ infixi verba græca. *αἱ δὲ ἡλικίαι πρὸς τὰς συμμετρίας ὧδε σύμμετροι τοῖς ὥραις, νεανίσκος θέρος κεπνύης, φθινόπωρον γέρον, χειμών.* Quatuor ætates proportione temporibus ſic reſpondent. Puer ver, adoleſcens æſtas, juvenis autumnus, ſenex hyems. Quamobrem ut hoſce gradus per hæc, ſic viciſſim hæc per illos ſignificari non eſt ineptum. Manda ergo etiam hæc addi ſymbola: ut ſit cum Vere puer, cum Æſtate adoleſcens (nam iſtam facie virili, & ornatu meſſorio pingi juſſiſti) cum Autumno vir. Hyems alio ſene appicto non indiget, cum ipſa per ſenis imaginem reddatur. T. Permittam hæc pictoris arbitratui. Convenit igitur, ſi obſervaſti, his quatuor temporibus, quod unumquodque ſua pictura comitatur: quod habet ſua inſignia: quod ætatis ordinem gradumve ſignificat. Sunt autem plura communia. Quodlibet elemento uni, & conſtitutioni etiam uni humanorum corporum ſimile eſt quodammodo. C. Hanc ſimilitudinem aperi, quæſo. T. Ver calidum eſt & humidum, ex quo illi convenientia cum aëre, & ſanguinea. C. Ita eſt ſane. T. Æſtatis ſunt calor & ſiccitas: accedit ergo ad naturam ignis, & chole-

cholericam, quæ quidem calida eſt & ſicca. Autumnus frigidus & ſiccus: ſimilis igitur terræ & melancholicis; nam melancholia frigida & ſicca conſtitutio. Hyems poſtremo frigida ſentitur & humida: & aqua his prædita eſt qualitatibus, & phlegmatici. C. Perita collatio. T. Cum iisdem conferuntur quatuor tempora diei naturalis, qui uno ſolis circumactu, & 24. horarum ſpatiis deſinitur. Matutina pars imaginem habet Veris, meridies Æſtatis, veſper Autumni, nox Hyemis. Adhuc illud commune eſt omnium, quod tres menſes complent, de quibus inveni ſingulos verſiculos.

Martius, Aprilis, Majus ſunt tempora Veris.
Junius, Auguſtus, nec non & Julius Æſtas.
Septembri, Octobri Autumnus totoque Novembri.
Brumalis Janus, Februarius, atque December.

Singulis item cæli partibus comparantur, & adſcribuntur. Ver orienti, quoniam per illud e terra omnia oriuntur. Æſtas meridiei, ut enim pars illa eſt æſtuoſior, ſic æſtas calidiſſima. Hyems Septentrioni, quæ pars riget æterno frigore, & gelu eſt informis. Autumnus occidenti propter morbos, quibus eſt fœcundus, quosque vitæ occaſus ſequitur? morbus etenim nuntius eſt mortis plerumque. Jam hic mihi Dei providentiam perpende. Noluit in duo duntaxat tempora annum dividere, in æſtatem & hyemem, nec

ab

Digitized by Google

ab extremis ad extrema nos cum pernicie tranſire: itaque ver & autumnum intermiſcuit, quorum temporum eſt quoddam temperamentum, ut per unum diſceremus ferre futuram æſtatem, per alterum tolerare ſecuturam hyemem: neque ſtatim ſummus calor ſummum frigus, neque immodicos calores immodica frigora exciperent. Quod vero ex his quatuor gratiſſimum ſit mortalibus, quid eſt, quod rem ambiguam facere poſſit? Teſtis locuples parœmia, qua utimur, cum e re, ſeu negotio quidpiam eximium præcipuumque auferri indicamus: Ver ex anno tollere. Anni ergo pars optima & pulcherrima Ver. Quod ſuis verbis Gelo Syracuſanus confirmavit, à quo cum Græci per legatos ſocietatem, & auxilium contra Xerxem orarent, ea conditione promiſit, ſi ſe vel maritimarum rerum, vel terreſtrium copiarum imperatorem renuntiarent. Cum aliter viſum eſſet Græcis, juſſit confeſtim diſcedere legatos, & dicere ſuis, *ὅτι ἐκ τȣ̃ ἐνιαυτȣ̃ τὸ ἔαρ αὐτοῖς ἐξῄρηται*. Ver Græcis ex anno ſublatum. Perſuaſum illis cupiebat, exercitum ſuum florem ac robur fore Græciæ. Quo ſi carerent, eo utique carituros, quod eſſet potiſſimum. Pericles item in epitaphio, juventutem a Repub. periiſſe affirmavit, perinde ac ſi Ver ex anno demeretur. Venuſinus item vates Auguſtum ad reditum cohortans præter alia ſic ait.

Lucem redde tuæ dux bone patriæ.
Inſtar Veris enim vultus ubi tuus

Digitized by Google

Aſſulſit populo, gratior it dies;
Et ſoles melius nitent.

Hoc tempus, quia moderato calore humoreque miſcetur, producendis ſtirpibus, generandis animantibus, alendis, fovendis, conſervandis rebus omnibus, præcipueque viventibus eſt mirifice opportunum, quo quidem viget aſtrum arietis, aſtrum propitium, beneficum, fœcundum, naſcentibus rebus amicum & commodum. Tum omniferos ſinus benigniſſima parens tellus recludit, herbarumque vireſcentium, & beneolentium multitudines expromit, prata florum copia condecorantur, arbores novis ſe frondibus induunt, pulſis frigoribus auræ tepent, putantur vites, novæ ſeruntur, veteres germinant, redit florida vis animorum, & amœni gratia ruris, ubera tumentia pecudes domum referunt, implentur mulctræ humore lacteo, parturit omnis ager, reviviſcunt & rident omnia. Serta texunt virgines, ducuntur chori imminente luna, lætantur renaſcente mundo mundana univerſa. Audi Maronem Veris præconem eloquentiſſimum, cujus ſcriptis ex infinita rerum reconditarum artiumque magnarum cognitione redundantibus & efflore ſcentibus, atque omni laudis genere conſummatiſſimis nihil poteſt cogitari divinius.

Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes

Ma-

Magnus alit, magno commiſtus corpore fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem repetunt certis armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus, ſuperant tener omnibus humor,
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem.
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem,
Crediderim: Ver illud erat: ver magnus agebat.
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:

C. Copioſa & omnino verna, hoc eſt elegans verni temporis deſcriptio, & Maroniano haud pudenda ingenio. Non eſt invenuſta etiam illa Lucretii, ſi quo loco ducendum eſt meum in iſtis judicium. Ab initio librorum ſuorum, quos de rerum natura compoſuit, Venerem fingit, ut procreationis præſidem, ad animantes ſuo fervore æſtuque incitandas, & ad rerum originem per maria terrasque commovendam mundum reviſere. Merum ver olent illa carmina, & ad inſtitutum, atque ad celebrandum hoc tempus aptiſſima ſunt: quando quidem per menſes vernos, e quibus Aprilis eidem Veneri apud Romanos ſacer, fiunt illa, quæ narrantur. Ac prima quidem nondum reliquerunt memoriam, poſteriora non recordor: itaque omittamus rem totam. T. Nequaquam Canidi, pronuntia, quæ retines, cætera ego expediam: nam pæne totus primus

manet in memoria, quem edidici annis juvenilibus, cum Lucretianæ lectioni floridiſſimo ac limatiſſimo orationis genere delinitus, plurimum temporis tribuebam. C. Fiam ineptus, dum ne ſit fraudi.

Aeneadum genitrix, hominum divumque voluptas
Alma Venus, cæli ſubter labentia ſigna,
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferentes
Concelebras: per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, viſitque exortum lumina ſolis:
Te dea te fugiunt venti, te nubila cæli,
Adventumque tuum: tibi ſuaves dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti:
Placatumque nitet diffuſo lumine cælum.

Huc usque ſuffecit memoria, quæ conſequuntur, tute recita ſis tibi, vel potius utrique noſtrum. Et miror ſane, qui tot annis intermiſſa literarum exercitatione, in tantis occupationibus urbis ac vitæ, etiam verſuum poſſis non oblivisci, cum multi pæne totam linguam latinam annis paucis in otio languido ſolent oblivisci. T. Loquor mecum latine, ut Ovidius in exilio, ſi ſodales deſunt: quanquam tu raro dees: & ſubſeciva quædam tempora probatorum ſcriptorum lectiunculis impendo, & ſenectus mea tam annoſa nondum eſt, ut ab ea grande vulnus ea pars animi acceperit, qua meminimus: accipiet autem, o conditionem miſeram. Nunc reliquos verſus repræſentabo.

Nam

Digitized by Google

Nam ſimul ac ſpecies patefacta eſt verna diei,
Et reſerata viget genitabilis aura Favoni:
Aëriæ primum volucres te, Diva, tuumque
Significant initum, perculſa corda tua vi.
Inde feræ pecudes perſultant pabula læta,
Et rapidos tranant amnes: ita capta lepore,
Illecebriſque tuis omnis natura animantum
Te ſequitur cupide, quo quamque inducere pergis.

C. Inceſſit me hoc loco parva quædam dubitatio. T. Quæ vero illa? C. In ſymbolis, ſeu hieroglyphicis æſtatis, cur tu ſuem ſylveſtrem potius, quam domeſticam nominabas? T. Semel & eodem ferme die ſylveſtres porcæ, æſtate prima feruntur parere, ex quo vulgatum illud: non expectandum ultra pluviam, quoniam ſus pepererit. Hanc ergo ob iſtam cauſſam pro æſtate poſitam lego. C. Atqui ego propterea æſtatis illi notam affictam ſuſpicabar, quia fæcunda ſit æſtas frugibus, ut illa beſtia ſeu fera ſeu mitis (nihil enim hac quidem in re differunt) eſt fœcundiſſima. T. Ob hoc verius autumnum notaret, qui eſt fructuum benignus pater: æſtas mater frugum, & annonæ potius, quo tempore falces quæruntur, & ad colligendam Cererem pubes ruſtica vocatur, uvæ nigreſcunt, oleæ turgent, poma matureſcunt, plauſtra manipulis onerata gemunt, complentur horrea, tondentur etiam campis gramina, lanitioque levantur oves. Et hæc quidem perjucunda & optata: verum illa injucunda & horribilia, quod calorum vehementia creantur morbi, & peſtilitas ſævit inclementius, urun-

tur agri, moriuntur herbæ, decreſcunt amnes, exſiccantur fontes, conficiuntur ſudore & ſiti animantes, atque idcirco antra, & ſpecus ſub terra ad captandas umbras & frigora quæritant. Hinc illa æſtatis apud Poëtas adjuncta ſeu epitheta: torrida, pulverulenta, ignea, atrox, iniqua, fervens, ſitiens. C. At illa contra ad laudem: florens, ſerena, liquida, formoſa. T. Vera hæc omnia: de vere tamen veriora. C. In autumnum porro, quam in æſtatem majus morborum agmen irrumpit. T. Et quidem acutiſſimorum exitialiumque. Haud enim certa temperies, ſed inæqualitas dominatur. Eodem die modo æſtu ſudes, modo algore tremas, quin dies quodammodo æſtivi ſunt, noctes hybernæ. Hæc mutatio ſalutaris eſſe corporibus qui tandem poteſt? Et quia decorum mitibus pomis caput arvis effert (ob id pomifer annus Horatio dictus) magno detrimento mulctantur, valetudinemque graviter ſuccis peſſimis oppleti perturbant, qui gulæ ac ventri obſequentes, & cupiditatibus morigerantes; eſitare fructus non deſiſtunt. Tabe autem comprehenſis potiſſimum, noxius eſt autumnus, quoniam cum naturali præſidio munimentoque, carne ſcilicet, corpus obſeptum ac vallatum non habeant, aſſidua cæli iniquitate læduntur: præſertim cum ſpiritus eorum vitalis debilior, & vires parum validæ ſint. Spumat autumno plenis vindemia labris: hortorum opes larga copia decerpuntur, reponunturque in hyemem: omnia ſuis cultoribus matura & vieta

ta exhibentur: nova ſemina (ſpes anni conſequentis) coloni ſulcis mandare inſiſtunt. Autumnus denique, ut abſolvam, inde nominatus eſt (vide quam gratum nomen, quodque illi benevolentiam mereri noſtram merito debeat) quod tunc maxime (coactis ſcilicet agrorum frugibus) hominum opes augeantur. At hyems triſtis, dura, immitis, fera, pigra, aſpera, deformis unde laudabitur? Exuuntur honore ſuo arbores, viduantur foliis, herbæ intereunt, ſquallent prata, lugent horti, concreſcunt glacie flumina, montes, ſylvæ, tellus nivibus obruuntur, clauditur in ſtabulis pecus, venti tempeſtatesque graſſantur, intempeſtivum fit ad navigandum mare, humus crebris albicat pruinis, cæli facies ſemper turbida, irata, minax, caput lanoſis pellibus veſtitur, corpus villoſo tegmine involvitur, & tanquam adverſus hoſtem atrocem obarmatur, viatores cucullum ſibi injiciunt, per quem ſoli oculi patent. Prodeuntibus foras extra tecta, vi frigoris mox e barba rigente pendent ſtiriæ. Intermittuntur commercia, ceſſant ludi, conventus nulli celebrantur, dies totos domi ad focum ſedetur, daturque opera fabuloſis ſermonibus, commeſſationibus, perpotationibus. Quocirca lyricus vates tempore hyberno ſæpius abuti conſuevit pro argumento & invitatione ad vitam mollem & voluptariam. Exemplum hoc eſto.

Vides, ut alta ſtet nive candidum
Soracte: nec jam ſuſtineant onus

Sylvæ laborantes: geluque
Flumina conſtiterint acuto.
Diſſolve frigus, ligna ſuper foco
Large reponens, atque benignius
Deprome quadrimum Sabina
O Thaliarche merum diota.

Foventur nihilominus etiam hoc triſti tempore terræ ſemina, & frigus etiam alicubi neceſſarium eſt rebus, & ſunt labores, quibus vacare poſſint hybernis menſibus ruſtici, quos ita recenſet Poëta in Georg.

Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritosque ſequi lepores, tum figere damas,
Stupea torquentem balearis verbera fundæ,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

Sed jam tempus equum ſpumantia ſolvere colla. Tecum ut cum litterato de litteratis rebus colloquendi ſuavitas me longius, quam putabam, abſtraxit. C. Non ita longe tamen. Ego me recipiam rurſum domum. T. Vix veniſti: non dimitto te ante veſperam. C. Hoc nimium. Quid agerem hic tamdiu? T. Pulchra quædam, variique generis monſtrabo tibi, quæ mercatu proximo mercatus ſum. Eamus in rem præſentem. Oportebit te etiam guſtare de vino meo, minutis & rorantibus caliculis bibemus. Apponetur & aſſum de coturnicibus, caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis. C. Hoc vin-

vinculum eſcarium eſt, quo me tibi & nunc potes, & alias poteris, ſi voles, alligare. Me autem? imo quemvis.

Ita iſthæc nimis lenta vincla ſunt eſcaria,
Quam magis intendas, tanto aſtringunt arctius.

ANNOTATIONES.

ASPIRATIONE CÆLI TAM GRAVI) *Cum ducendi reciprocandique ſpiritus neceſſitatem vitare nequeamus, ſi ille corruptus ſit ac peſtifer, nos venenum peſtemque per os in viſcera attrahimus. Quamobrem Medicorum conſilium eſt tum ſuaves odores incendendos, quibus lethalis ille hauſtus arceatur. Hippocrates & Galenus ignem cenſent adhibendum, cujus flammis ardoreque denſus ille & impurus aër minuatur, & quaſi depaſcatur. Jam præter alios modos, etiam cloacarum ſpurcitie cælum infici & corrumpi conſtat. Hinc Ulpianus. Curabit Prætor, ut cloacæ purgentur, & reficiantur, quorum utrumque & ad ſalubritatem civitatum, & ad tutelam pertinet. Nam cælum peſtilens & ruinas minantur immunditiæ cloacarum.* PUBLICO ARCUERIT) *Publicum aliquando eſt vectigal, à quo dicti publicani. Cic. epiſt. 1. lib. 1. ad Q. F. Hic te ita verſari, ut & publicanis ſatisfacias, præſertim publicis male redemptis, ac ſocios perire non ſinas &c. Sueton. Calig. additumque ad caput legis, ut tenerentur publico & quæ meretricium, & quæ lenocinium feciſſent. Aliquando pro populi converſatione & frequentia ponitur, ut cum dicimus,*

 prodi-

prodire in publicum, abſtinere publico, vel non credere ſe publico, quod vulgo dicunt, non ſe monſtrare, non exire. Cic. pro Milone. Caruit foro poſtea Pompejus: caruit ſenatu: caruit publico. Janua ſe ac parietibus, non jure legum judiciorumque texit. Sueton. Claud. Senatum per præcones propere convocavit, lacrymisque & vociferatione miſeratus eſt conditionem ſuam, cui nihil tuti usquam eſſet: ac diu publico abſtinuit. Ex Bud. in Pand. NE LEGE DRACONIS IN ME AGATUR) *Lege agere, verbum eſt juris antiqui, pro, agere ſecundum jus legibus conſtitutum. Lictor lege agit, cum ex officio ſuo agit, & ſententiam in damnatos exequitur: cum nempe virgis cæſos, ſecuri percutit. Legibus interrogari aliquem, eſt de iis examinari, quæ legibus vetantur. Solon leges Draconis ob aſperitatem & pœnarum atrocitatem cunctas reſcidit, præterquam latas de ſiccariis. Noxas enim perſecutus eſt ille pæne omnes capitali ſupplicio, ut & otii damnati morte mulctarentur: ac qui olus ſurripuerant, vel poma, in hos non ſecus atque in ſacrilegos conſuleretur. Hæc Plutarch. in Solone. Quin etiam inanima, quæ cuiquam mortem attuliſſent, cædis teneri voluit.* EGO VIR CONSULARIS) *Conſules ſunt & dicuntur qui conſulatum gerunt,* ὑπατεύοντες *conſulares qui jam in magiſtratu perfuncti ſunt,* οἱ ὑπατευκότες καὶ ὑπατικοί. *Eadem differentia eſt inter Prætores & Prætorios, Quæſtores & Quæſtorios, Cenſores & Cenſorios, Dictatores & Dictatorios.* SÆPE MERO CALUISSE) *Sic Horat. ode 21. lib. 3. ex communi nimirum opinione, qua de Catone illo majo-*

majore fuit. Plutarchus tantum commemorat eum lautioribus cœnis & copioſioribus delectari ſolitum, maxime cum ruſticis vicinis, nec ſolum æqualibus, verum etiam adoleſcentibus. Apud Ciceronem libello de ſenectute ita loquens inducitur. Ego propter ſermonis delectationem tempeſtivis conviviis delector, nec cum æqualibus ſolum, qui pauci admodum reſtant: ſed cum veſtra etiam ætate, atque vobiſcum: habeoque ſenectuti magnam gratiam, quæ mihi ſermonis aviditatem auxit: potionis & cibi ſuſtulit.
AB HOMERO ET VIRGILIO QUOS CÆTERA TURBA) *Pene ſoli Poëtarum nomine digni Homerus & Virgilius, quorum alter ingenio ſeu natura, alter judicio & arte exſuperat. De utriusque præſtantia, & reliquorum imperfectione habemus perelegans tetraſtichon in Append. Virgilii, quod huc transferre viſum eſt.*

De numero vatum, ſi quis ſeponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Sed ſi poſt primum Maro ſeponatur Homerum,
Longe erit à primo quisqui ſecundus erit.

QUATUOR ANNI TEMPORUM) *De hac annalis temporis diviſione, & quid uno quoque faciendum agricolis, quot ſint cujusque dies, Varro de re Ruſt. lib. 1. cap. 27. & 28. Acceſſu autem & receſſu ſolis hanc viciſſitudinem effici, indicat Cic. 2. de Nat. deor. his verbis. Inflectens autem ſol curſum tum ad ſeptentriones, tum ad meridiem, æſtates & hyemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hyemi ſeneſcenti adjunctum eſt, alterum æſtati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, quæ terra ma-*

rique gignuntur, initia, cauſſæque dicuntur. Copioſius hoc idem Baſil. homil. 6. Horum ordinem proprietatemque carminibus ornatiſſimis in 5. expreſſit Lucretius.

It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus veſtigia propter:
Flora quibus mater præſpergens ante viai
Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci ſequitur Calor aridus, & comes una
Pulverulenta Ceres, & Etaſia flabra Aquilonum,
Inde Autumnus adit: graditur ſimul Evius Evan:
Inde aliæ tempeſtates ventique ſequuntur,
Altitonans Volturnus & Auſter fulmine pollens.
Tandem bruma nives affert, pigrumque rigorem
Reddit. Hyems ſequitur, crepitans ac dentibus
Algus.

Thaletem hanc anni viciſſitudinem quadripartitam primum obſervaſſe, annumque in dies trecentos ſexaginta quinque diviſiſſe ſcribit Laer. HIRUNDINES APPINGITO) *Hirundines plures à mari revolantes, verni temporis nota ſunt. Rhodiis præcipuum fuiſſe morem, ſcribit Athenæus, ſub tempus vernum hirundinem invitare, idque* χελιδονίζειν *dicebant. Apud Ariſtophanem hirundo chlænam vendere, theriſtrum emere ſuadet: præteriiſſe quippe hyemem, adeſſe vero æſtatem. Apud eundem in Equit.* σκέψασθε παῖδες, οὐχ ὡρᾶθ', ὥρα, νέα χελιδών. *Conſiderate pueri, non videtis? tempus eſt, nova hirundo.* AUTUMNI VERO?) *Ita pingebatur Autumnus, ut aut e vitibus vinum colligeret, aut uvas calcaret, aut ab earum calcatione ſordidus eſſet. Ovid. 2. Me-*

2. Metam. Stabat & Autumnus calcatis ſordidus uvis. Pingebatur & pomis capite redimito. Flaccus Ode 2. Epod.

Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arvis extulit.

PLUVIÆ AUTEM CORNIX NUNTIA) *Non tantum præſagire voce pluviam cornices, ſed etiam vocare videntur. Hinc & Lucretius Lib. 5.*

-cornicum ut ſecla vetuſta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur & imbres
Poſcere, & interdum ventos aurasque vocare.

GENERANDIS ANIMANTIBUS) *Magnis periculis adducti Itali Ver ſacrum vovebant, immolaturos ſe ſcilicet, quæcunque proximo vere nata eſſent apud ſe animalia. Vide plura apud Feſtum, Victor. lib. 35. cap. 22. Crinit. lib. 24. cap. 8.* GULÆ AC VENTRI OBSEQUENTES) *Proverbium eſt Autumnalis appetentia, propter edacitatem, quæ tenet homines per id tempus, de quo Rhodig. lib. 30. cap. 23.* COMMESSATIONIBUS, PERPOTATIONIBUS) *Cur hyeme largius cibo, æſtate liberalius potu utamur, cauſſas expedit Rhodig lib. 30. cap. 3. Ibidem duo adagia explanantur: Æſtive bibere, Hyemalis refectio.* HOC VINCULUM ESCARIUM EST) *Ita facete appellat, vincula inquam eſcaria, ipſas dapes, quibus (ex ſe videlicet alios metiens) unumquemque arctiſſime, & plus quam catenis aſtringi poſſe cenſet paraſitus in Menæchmis. Verſus propter ſummum leporem ſubſcribemus.*

Homi-

Digitized by Google

Homines captivos, qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis ſervis indunt compedes,
Nimis ſtulte faciunt, mea quidem ſententia.
Namque homini miſero ſi ad malum accidit malum,
Major libido eſt fugere, & facere nequiter.
Nam ſe ex catenis eximunt aliquo modo,
Tum compediti januam lima proterunt,
Aut lapide excutiunt clavum. Nugæ ſunt ea.
Quem tu aſſervare recte, ne aufugiat, voles,
Eſca atque potione vinciri decet.
Apud menſam plenam homini roſtrum deliges.
Dum tu illi, quod edit, & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu, & affatim quotidie,
Nunquam ædepol fugiet, tametſi capital fecerit.
Facile aſſervabis, dum eo vinclo vincies.
Ita iſthæc nimis lenta vincla ſunt eſcaria.
Quam magis intendas, tanto aſtringunt arctius.

Eodem pertinent qui ſequuntur, quos, ne nimis ſim longus, prætermitto.

PROGYMNASMA OCTAVUMDECIMUM.

Trium orbis partium de principatu altercatio.

G*Lobi hujus, quem innumerabilium ferme regionum tractus, & marium quam plurimorum vaſti-*

vaſtitates conficiunt, partem habitabilem, latini orbem terrarum, Græci οἰκουμένην ab ipſa habitatione ducto verbo nuncupaverunt: univerſus quippe propter aquas habitari non poteſt: quanquam ne ultima quidem ora τῆς οἰκουμένης ob longinquum ſolis abſceſſum nive & pruina obrigeſcentes, nec media appulſu ejusdem nimium exardeſcens à quoquam mortalium incoli dicuntur. Hunc orbem terrarum non eodem modo omnes diviſiſſe reperiuntur. Fuerunt, qui in duas partes tribuerent, ut Terent. Varro lib. 4. de ling. lat. Salluſt. in hiſtoria Jugurth. Iſocr. in Panegyrico, Servius in 1. Aen. retulerunt, in Aſiam & Europam, Africam nimirum cum Europa conjungentes. Nonnulli quatuor fecerunt, Africam, Europam, Aſiam, Indiam, cujus loco hujus ſæculi Geographi nominant Americam, Americi Veſpucii, hominis Itali navigatione primum exploratam & apertam. Plurimi tres, Indiam reliquasque terras tum ignotas, nunc demum luſtratas, Aſiæ appellatione complexi, quos ut ſequar, inclinat animus: eſſet enim rationibus meis alienius, partitiones iſtas diſcutere, & cum de America neque tam multa adhuc, quod ego ſciam, neque tam fide digna extent publicata litteris, quartum ei locum audacius in hac à me inſtituta partium contentione concederem, in qua, quænam præſtet inveſtigare, & primas ad Europam deferre decrevi: Aſia quidem à meridie per orientem usquam ad ſeptentrionem pertinet. Europa à ſeptentrione usque in occidentem porrigitur: ab occidente in meridiem Africa jacet. Quo pacto fit, ut orbem dimidiatum complectantur duæ,

ter-

tertia ambas magnitudine exæquet: quippe quæ ſola alterum dimidium contineat. Ideo autem alterius dimidii duæ partes evaſerunt, quod ab Oceano mare magnum ſe inſinuans, eas interſecuit. Si igitur orbem την οἰκȣμενην. *in orientem & occidentem diſtribuas, unam harum partium Aſia vendicabit, orientem ſcilicet: aliam, nempe occidentem, duæ, ita ut Europa ſeptentrionem, Africa meridiem reſpiciat. Fingamus nunc eas ipſas contra ſe dignitatis obtinendæ velitantes, & ad cauſſæ ſuæ utilitatem argumenta nectentes, ac teſtes in medium producentes ad hunc modum.*

EUROPA, ASIA, AFRICA.

EUROPA. Quæ eſt iſta in commemoranda nobilitate & opulentia tua tam inſolens oſtentatio? quis hic faſtus? qui ſpiritus? ſolane tu florens? ſolane beata? ſolane copioſa? o indignitatem. Ego me Fortunatam, ego me inclytam, ego non Africa ſolum, ſed te quoque, quantumcunque tollas ſupercilium, ſuperiorem me, & gradu in altiore locandam non cenſeam? imo jam pridem locatam non gaudeam? AS. Quid non faciat, quid non dicat hæc, ſi ſit Aſia? quam intoleranter glorietur? quam inſolenter ſeſe efferat? quam per nos pedibus incedat? Quin tu Africa eadem, opinor, deſignes, & eodem te crimine conſtringas, ſi in te ſentias, quibus ego me ditatam intueor bonis. AF. Nec nulla nobis, nec omnia tibi ſe in gremium tuum bona contulerunt: proin mitte profundere verba nimium baſilica; neve cælum tuis armis territa.

rita. AS. Subigit fateri veritas, non eſſe mihi tot bona, quot tibi; non enim tot ſpecies monſtrorum, quo te ornamento præcellentem illa teſtantur, quæ per vulgi ora volvuntur. Libyca fera: ſemper affert Libya mali quidpiam: ſemper Africa novi aliquid apportat: de portentis enim tuis circumferuntur. Nec portentorum tantum, quæ minima eſt felicitas, ſed variorum inſuper venenorum mater es, quod ignominiæ tibi, pro quantam labem imponit? ob hujusmodi virulentos beſtiarum afflatus cervi, animalium pulcherrima ita acerbe te oderunt, ut jusjurandum juraverint, nullo unquam ævo apud te diverſaturos. Qui vafer dicitur, id eſt, callidus, ab eo dicitur, quod ſit valde Afer. Quid quod tuorum incolarum ingenia ex fraude, dolo, perjurio concreta ſunt? Nihil quippe apud eos valet candor, nihil fides, nihil religio, Deique metus. Non attulerunt e Phœnicia Tyrii coloni iſtas artes: inventas in Africa ipſi quoque naviter exercuerunt. Deinde non ſufficit tibi barbaram & incultam eſſe moribus, & ignorare jus humanitatis (quod ſi de me prædices, malevolentiſſima obtrectatione innocentis famam appetere videare) vocari inſuper juvat Barbaram. Tua ſiquidem ut Libya, ut Numidia, ut Mauritania, ſit barbaria. Immenſum æſtuas, caloreque immoderato exuris omnia, cæleſtibus aquis defecta & terreſtribus. Maxima pars ſinus tui, & ad Oceanum vergens altera ab incolis & cultura deſertæ cernuntur: in tuguriis & mapalibus ferme Afri, non oppidatim, nec vicatim, ſed ſparſim habitant, cum & pagis & civitatibus ſis infrequens,

frequens, multique incertis vagantur ſedibus, & ſunt, ut Scythæ hamaxobij, e locis non paucis, quæ alioqui ad habitandum eſſent idonea, feræ tuæ immanes ac venenatæ mortales fugant: itaque nihil pæne aliud quam vaſta & horrida ſolitudo es. Hæc quæ enumerando percenſere potui, concedam libens mihi non adeſſe. Cum Europa non potes compararari, nedum mecum, cum ſint etiam, qui te illa minorem magnitudine pronuntient: ut ſileam cætera, quibus te præcedit. E. Te laudatrice haud egeo. AF. En Europa, ut ego huic hodie os præbui? ut me conſcidit? ut maledictis fixit? Siticuloſam & aridam eſſe me propter ſolis vicinitatem, negare nolo: laboro item quibusdam incommodis, quæ juſtius mihi obijceres, ſi tu iis omnino careres. Nunc lippire in propriis, acutum cernere in alienis, tu conſidera, cujus ſit prudentiæ. Veruntamen agrorum meorum bonitas, fæcunditasque mirabilis toti generi humano quam notiſſima eſt, quæ alicubi centeſimo cum fœnore meſſem reddo. In promptu ſunt illæ voces Poëtarum. *Proprio condidit borreo, quidquid de Libycis verritur areis. Frumenti quantum metit Africa. Poſſideat Libycas meſſes, Hermumque Tagumque,*

Non quidquid Libycis terit
Fervens area meſſibus.

Quamobrem ſic te aliquando penuria frugum, & anguſtiæ frumentariæ arctius habent, at me nunquam. Genus indigenarum meorum ſalubritate corpo-

corporum, velocitate pedum, laborum toleran-tia commendatur: pleriſque non morbus, ſed decrepita ſenectus vivendi finem affert. Jam his prætermiſſis, fertilitate frugumque abundantia, qua horrea ipſa rumpuntur, utrique veſtrum, amplitudine Europæ me anteponere nihil vereor: reliqua bona, & multa ſane cum ambabus habere me communia affirmo, & hoc ad extremum addo, ſi mihi principatus detrahatur penitus, non recte neque jure id fieri: dubiam adhuc inter nos omnes palmam videri, ancipitemque victoriam. E. Quid? ancipitem victoriam? Impudentis audaciæ culpam ſuſcipis, ſi potiores tibi arrogas. Hoc Aſiam quoque judicare liquet, quæ etſi minus mihi quam ſibi, longe tamen plus quam tibi favet. Quare te ipſam fac conſulas, & te duabus ne opponas; litem enim perdes, quocunque judice, etiam Æaco, nobiſcum certaveris. Neque aliquando in dubitatione poſitum fuit, utrum tu poſtrema mundi pars eſſes. Pluribus bonis præſtare victricem oportet, non pluribus malis, quomodo tu utramque noſtrum præſtas. Quod cum ita ſit, aufer te hinc, aut ſi mavis, æquis auribus nos controverſantes audi, & da judicium. AF. Ego ut me huc deijciam? ut tanquam dominis ancilla deſerviam? mihi pulchrum meum, judicem quærite alium. Interim ſermones veſtros, quanquam ambitioſiſſimos, fallendi temporis auſcultabo. AS. Sentin aculeum Europa? Sinamus huic genitrici monſtrorum monſtra ſua, & putemus verum eſſe: unumquemque intra fortunam ſuam

Digitized by Google

manere. E. Quin tu igitur manes? AS. Perſpicuum eſt, longitudinem & latitudinem, cum de terris diſputatur, ad laudem facere, atqui ego tam longa, tam lata ſum, ut neque tu, neque illa, neque ambæ ſimul utraque dimenſione mihi reſpondeatis. Orientem inſuper amplector, quod eſt e quatuor mundi lateribus nobiliſſimum, ſiquidem dextrum: dextra autem ſiniſtris virtute & honore antecellunt. Tu in occidentem tendis. An vero regnis meis adeo multis, adeo late patentibus quidquam ſit eximium magis atque præſtantius? Quænam ea? quæ? longus mihi naſcitur ordo. Ponthus, Bithynia, Phrygia major & minor, Lycia, Galatia, Paphlagonia, Pamphylia, Cappadocia, Armenia, Lydia, Cilicia, Sarmatia, Aſiatica, Colchis, Iberia, Cyprus, Syria, Phœnicia, Palæſtina, Judæa, Arabia, Meſopotamia, Babylonia, Aſſyria, Media, Perſis, Parthia, Carmania, Margiana, Bactriana, India, Tarobana. De ſingulis ad narrandum magna benignitas. Cælo utor clementi, moderatoque, ſolo feraciſſimo. Animantium ferarum atque mitium copia non deeſt, ſuppeditantque affatim ad victum & cultum neceſſaria. Reliquaruw provinciarum vectigalia tanta fuerunt Romanis, ut iis ad ipſas provincias tutandas vix contenti eſſe poſſent. At me tam opimam & fertilem prædicabant, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quæ exportarentur, facile omnibus terris dicerent antecellere. Quid loquar, de ſuaviſſimorum odorum, quibus tu ad

ad ſacrificium uteris, quid de gemmarum, lapillorum, aromatum, maximarum cujusque generis divitiarum, deliciarumque proventu, unde tuam conſolor inopiam? Vel enim ejusmodi rebus pauper es vel earum raritate premeris. Impero civitatibus innumeris & ampliſſimis: habui, habeoque reges potentiſſimos, gentes infinitas: geſſi, & gero bella terra marique graviſſima & periculoſiſſima: nec, ut abſolvam, deeſſe mihi quidquam video, quo minus principatu dignanda ſim. Quapropter cede, Europa, & pro opibus tuis effice mœnia, neve ſupra pedem calceus. E Nihil promotum iſtis concluſiunculis. Veteres Imperatores recenſere habeo, per quos illuſtriſſimum dignitatis & præſtantiæ meæ conſecuta ſum teſtimonium, quando dividendo cum collegis imperio Romano, amore Europæ occidentem ſibi ſemper retinuerunt, Aſiam, quamvis ad ſolem orientem poſitam, illis dimiſerunt. Ego altrix victoris omnium gentium populi, longeque terrarum pulcherrima dicta ſum, tota habitabilis, præter modicam partem frigore paulo rigidiorem prope Tanaim, quo flumine abs te dirimor. Nullus eſt in me tam abjectus locus, in quo domicilia ſibi homines non condiderint, & ubi degendæ vitæ parare ſibi neceſſaria non queant. Paſcunt, & habitant etiam in ipſis Alpibus, quibus ab Italia Germania ſecernitur, & in aliis montibus, quamvis altis: usque eo aſperum & inhoſpitale apud me nihil invenitur. Populorum mira mihi frequentia, regna, & Chriſtiana ſupra octo & viginti,

ginti, eaque haud anguſta. Et ſunt Europæ regna provinciæque nobiliores, populi humaniores, moratiores, prudentiores, religioſiores, quam vel Aſiæ, vel Africæ. Vino, frugibus, fructibus omnigenis, armento, pecore non tu præ me abundas; noxias ego beſtias perpaucas alo, tu multas: cælum meum temperatiſſimum, ſumma locorum amœnitas, frequentia civitatum optimis legibus inſtitutarum, & omni copia refertarum, homines majore longe numero, quam credas. Tu inops ab iis, ut item à civitatibus, habesque complures & ſpatioſas ſolitudines, multa maria, loca ſterilia, arenoſa, montes nimium algidos, terras inhoſpitas. At ego montibus & campis pulcherrime diſtinguor, nihil non cultum aſpicio, nihil non frequentatum, pace belloque mihimet ſufficio, repente colligo magnos exercitus, conficio ſubito præſidia, dives ſum agricolis, & te, & Africam bonis meis ſane pluribus impertio. Robuſtos ego bellicoſosque homines nutrio: tu molles & deliciis enervatos, ac nusquam niſi in libidine viros. India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi, ait Maro. Et Lucanus.

Quidquid ad Eoos tractus mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.

Nunquam Aſia in Europam dominari potuit: aſt Europa in Aſiam; imo unica Romanorum Reſpub. & Aſiam & Africam ſuis armis ſibi ſervire compulit. Reges Perſarum quamvis Aſianos viciſſent, à Græcis tamen, qui ſunt Europæi, ſemper fuſos fugatos-

gatoſque teſtis temporum hiſtoria confitetur. Memorabile eſt illud Alexandri Moloſſi patrui Alexandri Magni. Hic cum in Italiam populo Rom. bellum facturus proficiſceretur, ſe quidem ad Romanos abire dixit, quaſi in ἀνδρονῖτιν: nepotem ſuum iiſſe in Aſiam, quaſi in γυναικονῖτιν: hoc eſt, ſe contra viros, illum contra fœminas arma moviſſe. Inſulæ meæ, potiſſimum quæ ad Auſtrum ſunt, ſic me ornant, ut gemmæ coronam auream: nec propter Siciliam & Sardiniam Carthago & Roma bello contendiſſent, niſi eas ſibi fructuoſas ſciviſſent. Nunc tibi quoque provincias quaſdam meas & præcipuas enumerabo, quas ſi etiam pro merito laudare velim, non ſit finem inventura oratio. Nam de Italia, Gallia, Hiſpania, Germania quid adeo magnificum dici poteſt, quin id earum nobilitas exſuperet? Præter has ſunt Britannia, Pannonia, Illyricum, Dalmatia, Cyrnus ſive Corſica, & quas ſupra nominavi Sardinia, Sicilia, item Sarmatia Europea, Taurica Cherſoneſus, Dacia, Myſia utraque, Thracia Cherſoneſus, Macedonia, Epirus, Peloponneſus, Eubœa, Creta. AF. Etſi utrique ſuccenſeo de appetitu excellentiæ haud ſatis modeſto, non queo tamen continere me, quin faciam, quod à principio recuſaram, alterique veſtrum calculum album adiiciam, & hunc ſenſum meum verbis teſtatum relinquam: vicit Aſiam Europa. AS. Vicit ergo te. AF. Vincat veritas, vincat Europa, & ſit princeps mundi partium. E. Sapuiſti cum ſapientibus. Europam omnes conſenſu

ſenſu Reginam, & Dominam orbis prædicant, non Aſiam,

ANNOTATIONES,

UT TERENTIUS VARRO) *Sic ille. Ut Aſia, ſic cælum dicitur modis duobus. Nam & Aſia, quæ non Europa, in qua eſt Syria: & Aſia dicitur prioris pars Aſia, in qua eſt Jonia.* EUROPA, ASIA, AFRICA) *Europam nomen adeptam ab Europæ Agenoris Phænicum Regis filia, de qua eſt in 2. Metam. in extremo, quidam tradiderunt. Herodot. lib 4 unde hæc illi appellatio, aut quis ejus auctor, à nemine mortalium adhuc compertum exiſtimat. Reliquæ duæ partes unde vocabulum nactæ ſint, etiam incertum eſſe affirmat. Aſiam nonnulli ab Aſio, alii ab Aſia Regina: Africam ab Afro, aut ab à particula privante, & φρίκη horror nominatam voluerunt, quod ſit ſine horrore frigoris. Nos rem magna diſquiſitione dignam non arbitramur, & cuique, quod libet, ſentiendi poteſtatem permittimus Europam deſcribit Plinius 3. & 4. libris, Africam quinto, Aſiam ſexto: tametſi eam deſcriptionem ordiatur cap. 9 lib. 5. Strabo Europam lib. 3. & ſeptem deinceps, Aſiam libris ſex, ab undecimo. Africam Salluſt in Jugurth. Orbis Aſiæ, & orbis Europæ dicitur à Marone 7. Æneid. ut à Marcellino orbis Eous, & orbis occiduus, pro imperio orientali & occidentali: & orbis Romanus pro imperio Romano.* ASIAM QUIDEM A MERIDIE) *Lege proœmium lib. 3. apud Plinium.* VERBA

BA NIMIUM BASILICA) *Quod magnificum eſt, Græci appellare ſolent* βασιλικὸν, *&* βασιλικῶς *dicunt, pro magnifice. Hinc apud Latinos quoque, ac potiſſimum apud Plautum, invenias baſilica facinora, baſilicæ edictiones, baſilicæ ædes, baſilicus victus, baſilicus ſtatus, baſilicum veſtimentum, valere baſilice. Dixit etiam quodam loco, baſilice perii. Porus Indiæ Rex ab Alexandro victus, cum à victore interrogaretur, quemadmodum haberi vellet: reſpondit,* βασιλικῶς. *Roganti rurſum Alexandro, numquid aliud? nihil, ait, nam* ἐν τῷ βασιλικῶς *omnia includuntur.* NON ENIM TOT SPECIES MONSTRORUM) *Admodum ferax monſtrorum eſt hæc pars orbis. Cauſſam prodit Plin. lib. 8. cap. 16. inopiam aquarum, propter quam ad paucos amnes congregantibus ſe feris, multiformes animalium partus, varie fœminis cujusque generis mares aut vi, aut voluptate miſcente. Cur ejus ſymbolum ſcorpius, vide Pierii Hieroglyph. lib. 16. in ſcorpione.* EX FRAUDE, DOLO, PERJURIO) *Celebrata eſt literis multorum calliditas, perfidia, fraudulentia, vanitas Pœnorum ſeu Afrorum, ut proverbium inde natum ſit, Punica fides, Punica religio. Quo alluſiſſe mihi videtur Virg. 1. Æneid. Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilingues.* UT SCYTHÆ HAMAXOBII) ἁμαξόβιοι, *ſive* ἁμαξοβῖται, *ſive* ἁμάξοικοι, *latine, in plauſtris viventes, in plauſtris domicilia habentes. Sic dicti ſunt* Scythæ, *de quorum moribus inter cætera hæc Juſtinus lib. 2. Hominibus inter ſe nulli fines: neque enim agrum exercent: nec domus illis*

lis ulla, aut tectum, aut ſedes eſt, armentis & pecora ſemper paſcentibus, & per incultas ſolitudines errare ſolitis. Uxores liberosque ſecum in plauſtris vehunt: quibus coriis imbrium & hyemis cauſſatectis, pro domibus utuntur. HODIE OS PRÆBUI) *Os præbere dicitur, qui ſe præſentem contumeliis affici patitur. Cic. lib. 1. ad Att. epiſt. 15. Auli autem filius, o dii immortales, quam ignavus, ac ſine animo miles? quam dignus qui Palicano, ſicut facit, os ad male audiendum quotidie præbeat: Idem pro Sex. Roſcio. Os ſuum tibi tradidit. Verr. 4. Et iis tacitum os tuum præbere malueris. Terent. Adelph. Qui hodie os usque præbui. Tacit. lib. 9. Præbebant ora contumeliis, & poſita omni ferocia, cuncta victi patiebantur. In os laudare, eſt præſentem laudare, quod aſſentationi tribuitur. Plat. lib. 9. de leg.* κατα το ϛόμα τȣ διώκοντος καὶ φεύγοντος, *pro in conſpectu & coram. In Euthydemo* εἶπον ἄν σοι εἰς κεφαλην, *dixiſſem tibi in os. Xenoph. Hierone* ȣδεὶς ἐθέλει τυράννȣς κατ' ὀφθαλμȣ̀ς κατηγορεῖν. *Nemo vult tyrannos in os accuſare;* FOECUNDITASQUE MIRABILIS) *Perlege quod de ejus pictura narrat Pierius lib. 56. in Spica.* OCCIDENTEM SIBI SEMPER) *Fecit hoc Valentinianus ſucceſſor Joviani cum Valente fratre, Gratianus Valentiniani filius cum Theodoſio. Orientalis autem imperii nomine intellige Aſiam, Orientem, Ægyptum & Illyricum. Ex quibus Oriens Syriam, Armeniam, Arabiam, & Meſopotamiam: Illyricum vero Thraciam, Mæſiam, Daciam, Pannoniam, Macedoniam, Græciam & Dalmatiam includebat.*

Hæc

Hæc partitio cum placuiſſet Diocletiano & Maximiano, deinde Conſtantio & Galerio, quos illi ſecundum ſe Auguſtos creaverunt, placuit etiam Conſtantino, qui tamen utrumque imperium in multas rurſum portiones diviſit. De quo Sigon. lib. 4 Imp, occident. VINO, FRUGIBUS, ET FRUCTIBUS) *In duas partes orbem terræ diviſiſſe Eratoſthenem ait Varro lib. 1. de ruſt. cap. 2. ad meridiem verſus, & ad ſeptentriones. Tum addit hæc. Et ſine dubio quoniam ſalubrior pars ſeptentrionalis eſt, quam meridiana: & quæ ſalubrior, illa fructuoſior: magis Europam fuiſſe opportunam ad colendum, quam Aſiam.* ROBUSTOS EGO BELLICOSOSQUE) *Ex Hippocrate & Ariſtotele inter Aſianos & Europæos qua ingenii, qua fortitudinis comparationem præclaram adducit Hieron. Mercurial. var. lect. lib. 4. cap. 4.*

PROGYMNASMA NONUMDECIMUM.

Animalia.

PERCUNCTATORES, PHYSIOLOGUS.

PERCUNCTATORES. De phyſica philoſophia, rebusque occultis, quæ ſe longe lateque fundunt, permulta gravia & frugifera accurate curioſeque diſputaſſe contemplatores venatoresque

naturæ, nec tamen ullam ejus Philoſophiæ partem uberiorem eſſe, quam quæ de animalibus explicat, id eſt ejusmodi, ut vel nos ſcire poſſimus, qui non ſumus eruditiſſimi, propterea quod in ſtudiis diſciplinarum politiorum duntaxat ab initio ætatis hucusque deſudavimus. PHY. Idem ego, idem omnes dicent, qui in phyſicis perfecti ſunt & perpoliti. P. Largire hoc nobis tribus, ut ad quæſita noſtra non ſubtilitate philoſophica, ſed quo clariora ſint omnia, & auditu jucundiora, populari quadam ratione reſpondeas. PHY. Nec ab ipſiſmet philoſophis hæc philoſophice prorſus, hoc eſt horridulo ſermone, obſcure, & συλλογιστικῶς, verum aliquanto compoſitiore, perſpicue & ad communem ſenſum appoſite, ἐξηγητικῶς pertractantur. Quamobrem Ariſtoteles, quem Plinius auctorem ſequitur, quemque circiter quinquaginta volumina de animalibus ex fide aliquot millium hominum ea de cauſſa Alexandri juſſu, & impenſa convocatorum confeciſſe, & ea à ſe collecta in arctum, cum iis, quæ ignoraſſet ille, commemorat, eos libros hiſtoriam animalium inſcripſit. Incluſit autem Plinius hanc ſuam epitomen Ariſtoteleam libris 4. Nam octavo agit de terreſtribus, nono de aquatilibus, decimo de pennatis, undecimo de inſectis. Feruntur etiam Æliani de animalibus libri ſeptendecim: Geſnerus quatuor maxima mole volumina de iisdem, additis iconibus conſcripſit: alii libellos reliquerunt. P. Non erat conſilium hoc abs te quærere, pergratum nihilominus feciſti nobis, cum

cum, quos auctores volvere in hoc argumento poſſemus, indicare ſtuduiſti. PHY. Quomodo in pecunia, ſic in ſcientia perplacere debet, cum plus datur, quam petitur, nam ut illa arcam, ſic iſta animum implet, & veriſſimis eum divitiis divitem efficit. P. Non magis tua hæc, quam omnium ſapientum vox eſt. Velimus autem hæc tria capita abs te diſſeri. Primum de ordinibus ſeu generibus animantium: alterum de natura earum generatim: poſtremum de his, quæ in ſingulis ordinibus admiranda recordaberis. PHY. Scriptorum non eſt una eademque de generibus animalium ſententia: quidam enim plura enumerant, alii pauciora. Qui pauciora, non minus tribus: qui plura, non plus quinque. P. Qui ſunt hi poſteriores? & quo pacto quinque? PHY. M. Tullius 1. de nat. deor. ita ſcribit. Beſtiarum terrenæ ſunt aliæ, partim aquatiles, aliæ quaſi ancipites in utraque ſede viventes: ſunt quædam etiam, quæ ex igne naſci putentur, appareantq; in ardentibus fornacibus ſæpe volitantes. In quibus verbis illa (in utraq; ſede viventes) cum ad aves referri poſſunt, quæ in terra & in aëre vivunt, tum ad ea, quæ Græcis vocantur *ἀμφίβια*, & partim in aquis, partim in terris victitant, ut aves quædam, & nonnullæ quadrupedes. Sic erunt genera omnino quinque. In ſecundo porro libro expreſſe tria tantum nominat: ſic enim ait. Animantium aliæ coriis tectæ ſunt, aliæ villis veſtitæ, aliæ ſpinis hirſutæ: pluma alias, alias ſquama videmus obductas. Videtis eum loqui de terreſtribus, penni-

Digitized by Google

pennigeris, & piſcibus? P. Hoc apertiſſimum eſt. PHY. In Tuſcul. 5. hæc lego. Natura alias beſtias nantes, aquarum incolas eſſe voluit, alias volucres cælo frui libero, ſerpentes quasdam, quasdam eſſe gradientes. Ubi quartam addit ſpeciem, ſerpentes, quo nomine eas intelligit, quæ pedibus carent. Lactantius Firmianus in præclaro monumento de opificio Dei cap. 5. à corporis forma & partibus tripartitam diviſionem hoc modo inducit. Principio cum Deus fingeret animalia, noluit ea in rotundam formæ ſpeciem conglobare atque colligere, ut & moveri ad ambulandum, & flectere ſe in quamlibet partem facile poſſent, ſed ex ipſa corporis ſumma produxit caput: item produxit membra quædam longius, quæ vocantur pedes, ut alternis motibus ſolo fixa perducerent animal, quo mens tuliſſet, aut quo petendi cibi neceſſitas provocaſſet. Ex ipſo autem vaſculo corporis quatuor fecit exſtantia, bina poſterius, quæ ſunt in omnibus pedes, item bina capiti & collo proxima, quæ varios animantibus uſus præbent. In pecudibus enim ac feris ſunt pedes poſterioribus ſimiles, in homine autem manus, quæ non ad ambulandum, ſed ad faciendum temperandumque ſunt natæ. Eſt & tertium genus, in quo priora illa neque pedes, neque manus ſunt, ſed alæ, in quibus pennæ per ordinem fixæ, volandi exhibent uſum. P. Ex hac oratione tria genera agnoſcimus, aves, quadrupedes, homines. Attamen cum terreſtrium vocabulo & homines comprehendantur,

Digitized by Google

tur, & quadrupedes, aves autem volatilium, hic ſcriptor duas tantum ſpecies aſſerit, & piſces, id eſt, aquatile genus omittit. PHY. Id factum interpretemini, quod de piſcibus, ut imperfectis animalibus, agere non decreverat. Nam quis unquam animantium genus hoc tertium negaverit? P. Quid tu? PHY. Tria tantum eſſe numeranda cenſeo. P. Quid ad Ciceronis locos? PHY. Amphibia, de quibus Plinius, Columella, M. Varro, Ariſtoteles & alii, ſi quatuor pedibus ſunt prædita, habeo in terreſtribus, ſi plumis cooperta, in avibus. Quas in Tuſcul. ſerpentes vocat, ſimiliter in terreſtribus. De ranis & ſimilibus, quæ etiam à putridis rebus, non e ſola corporum conjunctione naſcuntur, loqui piget: illas quidem, ranas inquam, in piſcibus, atque etiam in deliciis duci omnes novimus. A. Et in igne viventes beſtiolas, ad quem ordinem adſcribemus? certe in 2. de nat. deor. Ariſtotelis teſtimonio utitur Cicero ad probandum, animalia quædam in ignis elemento degere. PHY. Ex priſcorum opinione locutum putate Ariſtotelem, qui cælum natura ignea conſtare exiſtimarunt, quæque In eo verſantur aſtra, viventia eſſe, & intelligentia. Præter animalia duobus in elementis, terra ſcilicet & aqua orientia non agnoſcit. Lib. 4. Meteor. aperte inquit, in terra & aqua duntaxat animantes reperiri, in aëre autem & igne non item; volatiles enim in terra procreantur. Reſponderi etiam poteſt, Ciceronem, quæ ſcripſit, ex eo Ariſtotelis commentario deprompſiſſe, cujus mentio ſit

à Plu-

Digitized by Google

à Plutarcho lib. 5. de placit. philoſoph. c. 20. Eſt, inquit, Ariſtotelis liber quidam, in quo animalium genera quadripartita eſſe dicit, terreſtria, aquatilia, volatilia, cæleſtia. Etenim cæleſtium quoque orbium dici animalia non ſecus atque terræ. Verum an hic liber Ariſtotelem aliumve auctorem habeat, video dubitari. Cum eo ſcriptore, quisquis tandem eſt, labitur Ovid. 1. Metamorph. eandem diſtributionem ſequens. Neu regio foret ulla, &c. Porro animantium, in quibus plus ineſt aëris, teneriora ſunt: quæ plus habent aquæ, propter vim humoris, lenta: quæ terroſa, duritiem præferunt: ignis uberior fragiliora facit. Eſt autem prorſus falſum, ullum animal aut gigni poſſe, aut vivere in igne. P. Petimus nunc abs te ſingulorum tributionem in ſpecies. PHY. Ariſtoteles lib. 1. de hiſtoria animalium, & Plinius lib. 8. cap. 53. & 36. animantes quasdam ajunt perpetuo cicures & manſuetas, alias perpetuo feras, quasdam naturæ mediæ, quæ nempe cicurari poſſunt. In aliis autem, cujuscunque generis ullum ſit placidum, ejusdem inveniri & ferum, utpote cum hominum etiam ſylveſtrium genera reperiantur. Medias eſſe in volucribus hirundines, apes: in mari delphinos. Addamus nos, in terreſtribus urſos, tauros. Tamen piſces præter delphinum, & alios paucos nunquam manſuefiunt, nec ſe tractandos manibus præbent, ut in eo genere placidum animal nullum ſit. Plato terrenas in feras & manſuetas ſecernit. Plenior earum diviſio eſt apud Tullium Tuſcul. 5. Earum ipſarum, inquit,

quit, partim eſſe (natura) voluit ſolivagas, partim congregatas: immanes alias, quaſdam autem cicures: nonnullas abditas, terraque tectas. De diſcriminibus volatilium infinitis quodammodo jam exſpectatis, ut diſſeram. P. Sane quidem. PHY. Aliud genus eſt χιζόπτερον cujus pennæ fiſſæ, ut aquilarum. Aliud δερμοπτερον, cujus alæ pelliceæ, ut veſpertilionum. Aliud πτίλωτον, cujus alæ tenuibus membranis conſtant, ut veſparum. Aliud κολόπτερον, quod alas vaginis ſeu cruſtis incluſas habet, quibus explicatis volatum init. Sunt item aves aliæ carnivoræ, quibus ungues adunci, acuti, roſtrum ſimili modo, volatus celer, ut & facile capiant prædam, & commode dilanient. Aliæ frugibus veſcuntur, quarum alia forma eſt: aliæ & frugibus, & carnibus. Rurſum quædam ſolivagæ ſunt, ut rapaces: quædam gregales, ut columbæ, ſtruni, & aliæ quam plurimæ. Demum ſunt, quæ nullum Regem & ducem agnoſcunt: ſunt, quæ quaſi ſub Imperio vivunt, ut grues, & apes. Et hæ mutant ſedem (ciconiæ enim & hirundines tempore hyberno remotiora & tepida loca petunt, ſub æſtatem revertuntur) aliæ in iisdem ſedibus ſemper manſitant. In voce magna inſuper inter eas differentia, aliæ garrulæ, aliæ taciturnæ, aliæ imitantur verba hominum aut per ſe, aut doctæ, aliæ nequaquam. De piſcium diſtantia liceret item multa proferre, de qua quoniam diligenter & copioſe ſcripſit D. Baſil. homil. 7. in Hexaëm. ad eum aditote. Majora profecto in aquis, quam in terris eſſe animalia, diſcimus ex hiſtoriis,

&

& experimur: & aqueæ materiæ copia habilitasque ad quamvis magnitudinem, id ita eſſe perſuadet. Cete quidem mole ſua montibus æquantur; cum enim emergunt e mari, inſulæ ſæpenumero apparent, & ad terrorem ſtuporemque noſtrum creata videntur.

Sequitur, ut, quod alterum erat petitionis veſtræ caput, quam breviſſime potero, tranſigam. Vivunt ſecundum naturam animantium ſpecies quælibet, & hoc illis commune eſt, veruntamen natura ſunt diſſimiles, alia equi, alia bovis, alia delphini, alia cervi, alia noctuæ: manet nihilominus intra naturæ ſuæ terminos, tenet leges ſuas, tenet munus ſuum unaquæque, nec in mores atque vitam diverſæ animantis migrat. Non perſequitur vivendi rationem cervi leo, nec anſeris lepus, nec thynni balæna, nec monedulæ philomela. Eſt inſuper cuique generi paſtus idoneus naturæ ſolertia comparatus, ad eumque capeſſendum & conficiendum figura corporum, partes, & membrorum fabrica accommodata. Appetitu ad alimenta feruntur, ſenſu noxia à ſalutaribus diſcernunt. Videmus porro ad cibum capeſſendum has gradiendo, illas ſerpendo, alias volando, quasdam nando accedere; quem partim ore hiante, & dentibus ipſis capiunt, partim unguium tenecitate corripiunt, partim aduncitate roſtrorum: aliæ ſugunt, aliæ carpunt, aliæ vorant, aliæ mandunt. Cibum terreſtrem quædam facile contingunt, quia humiles ſunt: altiores, uti cygnos, anſeres, camelos collo-

rum

rum proceritas adjuvat. Cernimus præterea quemadmodum adverſus metum atque injuriam ſuis ſeſe armis defendant, cornibus tauri, dentibus apri, morſu leones. Aliæ fuga, aliæ occultatione ſe tutantur, effuſione atramenti ſepiæ, torpore torpedines. Multæ etiam inſectantes odoris intolerabili fœditate depellunt. Quod ſi ſingulas pariter conſideremus, nihil Deus illis addidit, quod addendum non eſſet, nihil, quod eis non neceſſarium. Quam ſingularis demum ratio ad perpetuam generis conſervationem in beſtiis apparet? Principio aliæ mares ſunt, aliæ fœminæ, quod perpetuitatis utique cauſſa natura machinata eſt. Deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptiſſimæ, & in utroque ſexu, commiſcendorum corporum miræ libidines. Quæ in pariendo fæcundiores ſunt, ut ſues, ut canes, his mammarum data eſt multitudo, quas pauciores habent, quæ pauca gignunt. Quid dicam de amore in educanda cuſtodiendaque ſobole, donec ſe poſſit ipſa defendere? quid de proprietatibus memorem, quibus non mediocriter diſtinguuntur? bos conſtans, aſinus piger, equus laſcivus, lupus immitis, vulpes aſtuta, cervus timidus, formica laborioſa, canis gratus, & ad amandum propenſus, leo iracundus, qui inter animalia velut tyrannus, ſe æquari cæteris non ſuſtinet, congreſſusque aſpernatur. Quanto autem opere ipſæmet ſe cuſtodiunt? quantam ſuimet, quam ſolicitam aſſiduamque curam gerunt? ut in paſtu circumſpectant, ut in cubilibus deliteſcunt?

Hæc, & quæ ſciens prætermitto longe plura, quanquam miracula dici poſſint, ego tamen, quo voluntati veſtræ perfecte ſerviam, admiranda nonnulla (quod erat in tripartita propoſitione tertium) commemorare non refugiam, ut ſermonis noſtri cumuletur jucunditas, & lætiſſimo fine concludatur. Ac primo loco de avibus exempla adducam, tum de piſcibus ſubjungam, ad extremum de terrenis animalibus. P. Inflammati aviditate ferimur ad audiendum. PHY. Grues noctu viciſſim excubant cæteriſque conſopitis una vigilat, crurum alterutri corpore innitens, altero adducto comprehenſum lapillum tenens. Quæ in retinendo conſtantia obrepere diutius illi ſomnium non ſinit, ſtatim enim ut remiſerit, decidens calculus excitat, arguitque negligentem. Perluſtrat oculis omnes illa vigil, erectoque collo circumſpicit, an ſit alicunde periculum, ut ſocias e ſomno ſuſcitet. Cum tempus huic vigiliæ præfinitum abiit, clangore emiſſo alia de ſucceſſione in hac ſtatione admonetur, prior feſſa ſe quieti dat, alia eandem operam præbet. Cum volant, una toto agmine prima, & dux eſt, ſequentes in tergis prævolantium colla & capita reponunt. Hoc quia dux ipſe facere non poteſt, quod non habet, ubi nitatur, revolat, ut ipſe quoq; quieſcat. In ejus locum ſuccedit ex iis, quæ acquieverunt proxima, eaque viciſſitudo in omni curſu conſervatur. Ciconiæ parentes vetulos plumis penniſque pæne nudatos ſuis alis ac pennis circumvolantes fovent, victum illis conquirunt, ſuis eos hume-

humeris ſublatos per aëra portant. Turtur amiſſa conjuge nunquam iterat connubium, vivitque in cælibatu perpetuo, ut hinc diſcant mulieres, inquit D. Baſilius, etiam apud animantes rationis expertes viduitatis honeſtatem indecoro repetiti connubii anteponendam eſſe. Quiſnam vulturibus cædem & cadavera prænuntiavit, cum exercitus ad bellum committendum educuntur? Magno etenim numero copias illi & caſtra ſequuntur, cum præſagitione haud dubia, ex apparatu ſcilicet armorum, & nitore ferri, ſibi factis ſtragibus cœnas & prandia lautiſſima paratum iri. Halcyon conjugis amantiſſima eſt, cui non uno, ſed toto anni tempore adhæret, ejusque initum admittit, non quia ſalax ſit, cum alteri prorſus nulli miſceatur, ſed benevolentia quadam, qualis pudicam & germanam uxorem decet. Eundem ſenectute jam gravem, & ægrius ſequentem, mirabili cura ſuſtinet, atque fovet, nuſquam deſtituens, nuſquam poſt ſe relinquens. Humeris impoſitum ubilibet circumfert, & curat, & ad mortem uſque illi adeſt. Plura de hujus aviculæ virtutibus Plutarchus. Ab alitibus ad piſces diſcedamus. Ranas marinas tradit Cicero obruere ſe arena ſolere, & moveri prope aquam, ad quas velut ad eſcam piſces cum acceſſerunt, confici a ranis, atque conſumi. Polypus cuicunque ſaxo adhæret, ejus colorem imitatur: ita piſces complures dolum ignorantes, tanquam ad ſaxum adnatant, ab eoque devorantur. De ingeniis ſcari, lupi, murænæ, mugilis legite Plinium lib. 32. cap. 2. ex ejusdem

dem cap. 8. lib. 9. de delphino hæc accipite. *Delphinus non homini tantum amicum animal, verum & muſicæ arti, mulcetur ſymphoniæ cantu, & præcipue hydrauli ſono. Hominem non expaveſcit, ut alienum: obviam navigiis venit, alludit exultans, certat etiam, & quamvis plena præterit vela. D. Auguſto principe Lucrinum lacum infectus, pauperis cujusdam puerum ex Bajano Pateolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum* Simonis *nomine ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Quocunque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat, paſtusque e manu, præbebat aſcenſuro d rſum, pinnæ aculeos, veluti vagina condens, receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat: ſimili modo revehens pluribus annis, donec morbo extincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans, triſtis, & mœrenti ſimilis, ipſe quoque deſiderio exſpiravit.* Adjicit alia idem ſcriptor ibidem de pueris ab eo piſce adamatis. Ad terreſtria nos transferamus. Unde nam fieri ſtatuemus, ut in grege ovium numeroſiſſimo e ſtabulis procurrens agnus matris ſuæ vocem percipiat, ad eam ſolam approperet, ejus ubera, ut lactis ſui fontem proprium, tametſi parum turgida, petat, reliquarum diſtentiſſima negligat? Qui fit præterea, ut fœta ovis partum ſuum inter mille agnos agnoſcat? Vulpecula eſuriens in loca aprica concedit, ſupinam ſe humi jacit, clauſisque oculis, retentoque halitu pedibus erectis, & quaſi rigentibus ſe mortuam ſimulat.

Digitized by Google

ſimulat. Eam ſic jacentem conſpicatæ volucres, gregatim advolant, inſident, & tanquam inſultant. Quid illa? Cum jam putat eſſe maturum, repentino exilit, & proximas quasque captas devorat. P. Eſt nimirum οἰκεῖς πάθος vulpibus ſimulatio, haud ſecus, quam vis leonibus. Quo circa Tullius vere in Off. cum duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude fiat injuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur. Hinc & Lucret.

cur acris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur, dolus vulpibus, & fuga cervis?

Et Lyſander dicebat: quo leonis pellis pervenire non poteſt, vulpinam aſſuendam. PHY. Aut vi, aut aſtu obtinendum ſuadebat, quod velles. Conſilium non bonum. Memoriam beneficiorum conſervat, & gratias refert canis cum admiratione & ſtupore hominum. Produntur complures à dominis latronum ferro in ſylva jugulatis non receſſiſſe, ſed eodem in loco mortui permanſiſſe. Nonnulli item recenti adhuc cæde, graſſatorum inquiſitoribus duces ſe præbuiſſe, latratu laniatuque homicidas indicaſſe, & ad ſceleris confeſſionem adegiſſe. Narrarem multa inſuper de canibus, ni me formicæ accerſerent. Cleanthes hoc ſe ſpectaculum vidiſſe teſtatus eſt. Formicæ cum exanimi formica, quam portabant, ad myrmeciam venerunt: ex ea quædam foras prodierunt, tuleruntque ſe illi pompæ ſeu exequiis obviam; tum velut collocutæ, intro ſe receperunt, idque iterum ac tertio fecerunt.

runt. Poſtremo vermem, redimendi cadaveris pretium extulerunt: quo accepto, quæ venerant, mortuum tradiderunt, ac diſceſſerunt. Nota omnibus illa in occurſu benevolentia, dum ſe conſalutant, vacuæ onuſtis cum honore ac modeſtia via decedunt, ac tranſitum præbent, & rurſum inanes a ferentibus nec petunt quidquam, nec vi auferunt, ſed unaquæque ſuum ſibi victum parat, dum pondus in plurimas diſtributum geſtabile reddunt: dum ſemina exponunt, & ſub dio ſiccant. De his Cicer. 3. de nat. deor. audite quam honorifice prædicarit. In formica non modo ſenſus, ſed etiam mens, ratio, memoria ineſt. Ariſtoteles earum ingenium induſtriamque ſæpe commendat, & lib. 1. hiſt. animal. apes ὑφ' ἡγεμόνα ſubdit: formicarum ſodalitia ἄνδι ἡγεμόνος eſſe dicit, veluti quæ democraticum, ſicut apes regale imperium amplectantur. De his Plinius. In opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diverſo convehunt, altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quam diligens cum obviis quædam collocutio atque percunctatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit, quantulacunque ſedulitas. Ovid.

parcum genus eſt, patiensque laborum,
Quæſitique tenax, & quod quæſita reſervat.

Superat autem omnem admirationem, quod in cubili

cubili proximus ab ingreſſu deſcenſus nec rectus eſt, nec cuiquam cæterarum animantium permeabilis, ſed flexibus & ambagibus, obliquas ſemitas habentibus, in tres cavernas deſinit, quarum in una conventus aguntur, in altera penus ſervatur, in tertia velut in cœmeterio vita defunctæ reponuntur. Concludam, ſi Salomonis vocem adjecero. Quatuor ſunt minima terræ, & iſta ſunt ſapientiora ſapientibus; formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi, &c. Dicamus etiam de mulo. P. In illa bellua, quæ ſtuporis ac tarditatis nota eſt, quidpiam inſigne, aut ingenii? PHY. Mulus de numero ſalem portantium, cum flumen transmitteret, volens lapſus eſt: ſale autem liquefacto, & per undas vaneſcente, expeditior ſurgens, ſenſit & notavit cauſſam. Quoties poſtea flumen tranſiret, de induſtria in ſalinaria vaſa ſubmittebat, ut levatus onere levior incederet. Hoc cum didiciſſet Thales, pro ſale ſpongiis & lana complevit vaſa, atque ita per aquas rurſum agi mulum juſſit. Cum de more ſe mergeret, ſubeunte aqua, onus ſenſit gravius reddi. Itaque dolum ſuum ſibi incommodum ratus, deinceps adeo caute ſcienterque per amnem ambulavit, ut clitellæ aquas non contigerent. P. Similis huic hiſtoriæ proferri ſolet fabella de duobus aſinis, quorum qui ſpongias geſtabat, alterum onere liberatum, onere inquam ſalis, ſub quo conciderat, imitari voluit, ſed ſpongiis aquam affatim combibentibus, nequam ille ſurgere non potuit, animamque in vado reliquit. Fictum idcirco, ut

ut doceremur, non unam agendi rationem omnibus convenire. PHY. At illam hiſtoriam de mulo meo Plutarchus retulit. Cum addidero unum de erinaceo, finem imponam. Admirabilis eſt hujus pro catulis ſolicitudo ac providentia. Vindemiæ tempore vites ſubit, pedibus botrorum acinos in terram decutit, hos circumvolutatus ſpinis confixos excipit, videturque botri reptantis præbere ſpeciem, adeo ſe cumulat uvis. Mox ut in antrum venit, partim ex ſe decerpendum, partim condendum catulis præbet. Cubile ejus meatus habet duos inſtar faucium, ad Boream alterum, ad Auſtrum alterum. Hos, ut vela nautæ obvertunt, ita ipſe contra ventum, quem præſentit, obſtruere ſolet, alterum aperiens, unde tranquillitas. Dixi anguſtius, quam pro rerum copia: fontes tamen unde hauriatis, demonſtravi. P. Quis vero poſſit nolle haurire? Gaudemus preces noſtras tantum apud te valuiſſe: neque defugiſſe eam diſputationem, ad quam te accedere nos duo deſiderabamus.

ANNOTATIONES.

QUEM CIRCITER QUINQUAGINTA) *Nempe lib. 8. cap. 16.* IN IGNE VIVENTES BESTIOLAS) *De pyrali quidem, ſive pyrauſta hæc Plin. lib. 11. cap. 36. In Cypri ærariis fornacibus, ex medio igni, majoris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, a quibusdam*

bundam pyrauſta. Quamdiu eſt in igne, vivit: cum evaſit longiore paulo volatu, emoritur. Eam hiſtoriam ante retulerat & probarat Ariſt. lib. 5. de hiſt. animal. cap. 19. Cæterum nec gigni, nec vitam retinere in igne poſſe ullum animal, productis rationibus demonſtrat Pererius lib. 1. Comment. in Geneſ. & ipſemet Ariſtoteles idem confirmat lib. 2. de ortu animalium cap. 3. & lib. 2. de ortu & interitu. (ET IN. 2. DE NAT. DEOR.) *Sic Cicero Cum igitur aliorum animalium ortus in terra ſit, aliorum in aqua, in aëre aliorum: abſurdum eſſe videtur Ariſtoteli, in ea parte, quæ ſit ad gignenda animalia aptiſſima, animal gigni nullum putare. Sidera autem locum ætherium obtinent, qui quoniam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitatur & viget, neceſſe eſt, quod animal in eo gignatur, idem quoque ſenſu acerrimo & mobilitate celerrima eſſe. Quare cum in æthere aſtra gignantur, conſentaneum eſt in iis ſenſum ineſſe & intelligentiam.* (PERPETUO FERAS) *Animalia quamvis ſæviſſima, quatuor modis manſuefieri poſſe docet Pererius lib 4. in Gen. quo loco de imperio hominis in animantes diſputat. Qui autem cicurabant & manſuefaciebant beſtias, manſuetarii dicebantur.* MAJORA PROFECTO IN AQUIS) *De ſtupenda balænarum magnitudine Baſil. Theodoret. Plin. lib. 9. c. 30. & lib. 32. cap. 1.* ADMIRANDA NONNULLA) *Præter eos, qui de animantibus commentarios ediderunt, multa Plutarchus, libro, Utra animantia plus rationis habeant, terreſtriane an aquatica. Et alio, quod bruta ratione utantur. Baſil. item homil. 7. 8. 9.* DE

DELPHINO HÆC ACCIPITE) *Mirificam hiſtoriam ſuper puero a delphino dilecto memorat Plin. junior epiſt. 33, lib. 9 Refert etiam exemplum perjucundum Pauſan. in Laconicis.*

PROGYMNASMA VIGESIMUM.

Stirpes.

SALVIANUS, EPIMACHUS, JOANNICIUS.

SALVIANUS. Interea dum tu, Epimache, nos per hortulos tuos non vulgari manu, & ad ſenſuum oblectamentum aptiſſime conſitos circumducis, aliud atque aliud floris, herbæ, & odoramenti genus demonſtras, etiam atque etiam animo permoveor, recordatusque verborum Chriſti, quæ apud Matthæum leguntur, (*Et de veſtimento quid ſoliciti eſtis? conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt: non ſerunt, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut unum ex illis*) duo mecum verſo: Deum procurantem ſingula quæque, nec majora ſolum & durabilia, ſed humiliora quoque & fragilia: tantum abeſt, ut hominum curam abjiciat, quorum cauſſa mundum ab initio ædificavit. Quid enim, quæſo vos, tam pretioſum habent lilia, paſſeres, capilli?

Digitized by Google

capilli? Et tamen Deus illa veſtit, & illi non ſunt in oblivione coram eo, & hi omnes numerati ſunt. Deinde ejusdem ſapientiam vel in floribus ſe clariſſime prodentem, quorum inenarrabilem eſſe varietatem comperimus, qua ſe ipſa rerum natura multo facilius depinxerit, quam ullius eam oratio expreſſerit, quaque natura eadem inter ſuæ fertilitatis gaudia laſcivire quodammodo, & varie videtur ludere. Cumque cætera ad ſalutem & neceſſariam animantium uſuram per ſæcula & annos generet, flores parit in dies: hoc ipſo genus noſtrum admonens, ſpatio brevi langueſcere, peſſum ire, corrumpi, quæ ſpectatiſſime florent.

Quam cito purpureos deperdit terra colores?
Quam cito formoſas populus alta comas?
Quam jacet, infirmæ venere ubi fata ſenectæ,
Qui prior Elao eſt carcere miſſus equus?

Nec judico, quemquam pictorem tam artificioſum fore, ut floſculorum venuſtates penicillo ſatis belle queat imitari, nec mixturarum varietatem, ſive alieni atque multiplices inter ſe nectantur, ſive privatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum quædam coronæ per coronas currant. Bene igitur Salvator, ne Salomonem quidem regem opulentiſſimum unum lilium, unam roſam, unam violam, cultus ſui ſplendore æquare potuiſſe. Et quid ejus Regis ornatu ornatius? quid ædibus, inſtrumento domeſtico, rebus denique omnibus

bus magnificentius, lautius, exquiſitius? Nonne omnia gemmis, ebore, auro argentoque nitebant, collucebant, coruſcabant? E. Initium abs te inductum eſt, Salviane, ſermonis perjucundi de floribus, de quibus has te volvere cogitationes ego non cogitaſſem, quanquam probantur eæ mihi, ſpero etiam tibi Joannici. I. Maxime vero. Certe florum pulchritudini, & nulla pictura imitabili elegantiæ multa video, quæ ferant teſtimonium. Quidquid in re quapiam belliſſimum, præſtantiſſimum, perfectiſſimum, potiſſimum, inprimis egregium eſt, floris nomine cohoneſtatur, & florere dicuntur, quorum eſt felicior, & quaſi elegantior, commodior ſtatus atque conditio: quorum ſingularis honos, gloria, vigor, abundantia: quibus demum ineſt aliquid in re quapiam boni. Quid nunc illa vobis non ignota de Cicerone repetam? Flos Italiæ, de tyronibus militibus, flos Legatorum, flos populi, flos juventutis, & ejusdem pulveris ſexcenta apud ſcriptores primæ notæ, etiam in iis, quæ carent anima, ut flos vini, ſalis, lactis, cœnæ, &c. Sunt & hæc Ciceronis. Ut cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. In ſententiis ſenatoriis, & in omni actione atque adminiſtratione Reipub. floruiſſemus. Crotoniatæ florebant omnibus copiis. Sic, florere eloquentia, ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis. Doctiſſimorum hominum familiaritatibus domus noſtra floruit. Servius Sulpit. ad eundem. An ut ea, (Tulliola) liberos ex ſeſe pareret, quos cum florentes videret, læ-

tare.

Digitized by Google

taretur? E Lucretio inſederunt quædam in memoria. E lib. 1. Hinc lætas urbes pueris florere videmus. E quarto. Bina lucernarum florentia lumina flammis. E lib. 5. Principio circum tribus actis impiger annis Floret equus. Ibid.

Quo tot facta virum toties cecidere? neque uſquam
Æternis famæ monumentis inſita florent?

Rurſus. Tum mare velivolum florebat navibus pandis. Gemmis florent arbuſta. Dat deinde luculentum illis teſtimonium hominum luxuria, quæ veſtibus eos præcipue flores provocavit, quorum coloribus propter excellentiam magis allectamur, ut roſarum, violarum, heliotropii, & aliorum. Pictores inſuper ſine parergis nihil pingunt: parerga ſine floſculis inelegantia cenſentur. Quin alii etiam artifices, cum emblemata faciunt, flores admiſcent, nam flos ſola ſpecie ſua quamvis non colorata delectat: nec ullum eſt nomen, quod uſurpetur hilarius atque dulcius. S. Perfundet vos delectatione, niſi multum fallor, id quoque, quod me, cum legerem, ſuavitate magna permulſit. E. Cùm dixeris, ſciemus, quid fuerit. S. Dicam vero, vos porro dicite multis. Athenæus tradit, Chæremonem vocaſſe flores nunc Veris, nunc pratorum filios. I. Eleganter. S. Æſchylus autem παμφόρȣ γαίας τέκνα omniferæ telluris natos. Eosdem, & herbas quidam Etruſcus Poëta, Zephyri dulcem familiam, metaphora utique dulci, planeque poëtica. E. Tepidus, mollis, blandus, mitis, placidus pater merito tam mites, blandos, molles, placi-

plaſtillos, teneros, & formoſos procreat liberos. Flatibus enim ſuis terram hortatur, & præparat vernis diebus ad flores herbasque omnigenas efferendas.

Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos ſine ſemine flores.

Florum autem prima ver nunciare dicitur viola alba. I. Sunt ergo hi ſane quam grati & expectati Veris præcurſores atque comites. Et tum amplius juvat viridi nitidum caput impedire myrto, aut flore terræ, quem ferunt, ſolutæ. Permagnus ſiquidem eorum uſus in coronamentis, & coronamentorum uſus quondam creber in conviviis & compotationibus, non lætitiæ modo perfruendæ, ſed ebrietatis quoque impediendæ. Nam quis poteſt hoc ignorare, vini indulgentius hauſti vaporem ſuperiora corporis, ipſumque caput petere ſolitum? Unde cum ſenſus oriantur, eos turbari capite perturbato neceſſe eſt. Hoc ebriis contingit. Præcipiunt itaque rerum naturæ, & τῆς ἀντιπαθείας non imperiti, floribus redimire tempora, eorumque halitu caput adverſus temulentiam communire. Calidi enim flores apertiores faciunt meatus, inde patentiores portæ ad egrediendum vinolentis illis ſpiritibus: frigidi vapores eosdem Bacchicos ita moderantur, ac temperant, ut aſcendentes retundant, & velut refrigerant, in quo roſæ & violæ excellunt. Quorundam præterea floſculorum odores ſenſuum meatus repurgant, caloris ſui facultate & efficientia humo-

Digitized by Google

humorem attenuant, & ſuapte natura frigidum cerebrum confovent. Quocirca unguentis etiam e floribus confectis pectus perungebant. S. Mira, nec pauca in commentariis ſuis Medici: multa Plinius de utilitate florum in medicaminibus, quæ ipſis relinquamus. Nos inde colligamus, cum medicinæ tanta ſit & utilitas & neceſſitudo, præſtantiaque medicamenta e florum materia ſuccisque componantur, non eos tantummodo ad oculorum ſenſum paſcendum propter colorem, ad olfactum propter odoris ſuaveolentiam, ſed ad corpus ipſum pertinere, ſuaque poteſtate partes affectas ſoſpitare poſſe. E. Ne mellis quidem ſimplex, aut modica eſt utilitas. Atqui hoc de florum ſuccis apiculæ gignunt. Meliſſophyllo ſive melitide præ omnibus gaudent, quo ſi perunguntur alvearia, non fugiunt, hujus copia perfacile totum examen retinetur. Eas invitant halantes floribus horti, & prata illis gemmantia. I. Quoniam lilium tibi, Salviane, exordium ſuppeditavit hujus colloquii, quin de illo flore argenteo dicis aliquid? S. Diſertius hunc quam Plinius num laudavero? Lilium, inquit, roſæ nobilitati proximum eſt, & quadam cognatione unguenti oleique, quod Lirinon appellatur. Et impoſitum etiam maxime roſas decet, medio proventu earum incipiens. Nec ulli florum excelſitas major, interdum cubitorum trium, & languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor ejus eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie calathi, re-

ſupi-

ſupinis per ambitum labris, tenuique filo, & ſemi-ne ſtantibus in medio crocis. Ita color odorque duplex, & alius calicis, alius ſtaminis. Omitto, quæ ſequuntur. Diſſerit pluribus de ejus generibus, & ſationis ratione. Lego etiam florem regium appellatum lilium, a regia, qua præſtat, celſitudine. Supra flores enim alios attollitur, interdum ſpatio cubitorum trium. Et cum florum unusquisque ſit hieroglyphicum ſpei, primæ in eo dantur lilio. Quare in nummis veterum Imperatorum cernebatur Dea, dextera lilium prætendens, cum inſcriptione. SPES PUBLICA. SPES AUGUSTA. SPES P. R. Eſt præterea ſignum pulchritudinis. Hinc Suſa urbem Perſidis clementiſſimo ſub cælo ſitam, & amœniſſimam, in qua Reges hyberna agebant, ad indicandam loci pulchritudinem ſic nominarunt: lilium videlicet, hoc enim eſt Suſa Perſis. Etſi Stephanus vult a multitudine liliorum illic provenientium hoc nomen urbi impoſitum. Eſt inſuper nota virginitatis & pudicitiæ. Itaque in illo cæleſti epithalamio, quod Canticum canticorum inſcribitur, divina ſponſa dilectum ſuum ait paſci inter lilia, hoc eſt, inter candidiſſimos virginum & jucundiſſimos choros. Quod olim Nymphis faciebant ſacerdotes, lilia candida illis offerebant, florem ſcilicet virgineum virginibus. E. Principatum ergo, quantum intelligimus, roſæ adjudicat Plinius. S. Hoc facit, & tertias dat violis, quarum aliæ purpureæ, aliæ luteæ, aliæ albæ. I. Audiamus etiam nonnihil de roſa ex ore tuo, de regina floſculorum ſcilicet. S. Obſequar

ſequar ſtudio veſtro, agamque breviter. Roſam Græci ῥόδον nominant, ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι διὸ καὶ τάχιστα μαραίνεται. Quod odoris fluxum emittat plurimum, qua de cauſſa citiſſime marceſcat. De hac tam properata ſenectute ac morte non inſulſe Poëta Anonymus.

Quam modo naſcentem rutilus conſpexit Eous,
Hanc rediens ſero veſpere vidit anum.
Sed bene, quod paucis licet interitura diebus,
Succedens ævum prorogat ipſa ſuum.
Collige virgo roſas, dum flos novus, & nova pubes,
Sed memor eſto, ævum ſic properare tuum.

Taceo cauſſas fabuloſas, cur, cum alba eſſet prius, in rubedinem verſa, & unde tantam ſit adepta fragrantiam. In ejus laudibus multis eſt Anacreon. Vocat καλλίφυλλον pulchricomam, φέριστον ἄνθος præcellentiſſimum florem, ἔαρος μέλημα curam veris, θεοῖσι τερπνὸν deorum delicias. Poetæ, Latini & Græci reliqui quantum eidem honorem habent? Non ſolum quæ inſtar roſarum rubent, verum etiam, quæ bella & nitida ſunt, pura, candida, & quaſi ſanguine diffuſo & intermixto candida, roſea vocant, verum ab illa roſarum ſpecie, in qua niveus candor rubore quodam conjunctus eſt. Tertium genus omnino album eſt, quo non reſpiciunt. Primum prorſus purpureum, nimioque rubore velut ardens atque nigricans, Germanis Koltroſen a ſimilitudine vivi carbonis, apud Plinium Mileſiæ roſæ. Alterum a ſimilitudine coloris, quem carneum di-

cimus, Leibfarbroſen. Hinc manifeſtum erit, quid illa ſibi velint, os roſeum, cervix roſea, digiti roſei, genæ roſeæ, roſeis aurora quadrigis. Phœbum roſeum pervenuſte appellat Maro, & Lucret. de ſole loquens, roſeam lampadem, roſeam facem. Habet poſtremo vox, roſeus, hoc, ut audita non parum delectet, quoniam animo ſtatim rem ſuavem & delectationis plenam objicit: quod cum ſit, ipſa nobis vocabula gratiora dulcioraque fieri conſueverunt. Nec eſt aliud, quamobrem Germanicum de ſacroſancto Sanguine Liberatoris in cruce profuſo loquuntur, ita fere ſemper loquantur, das roſenfarbe Blut unſers lieben HErrn JEſu Chriſti: raro autem, nec perinde ſuaviter, das koſtbarliche, das theure Blut, aut tale quidpiam. E. Floride florem florum laudaviſti. At mihi ſtat non dimittere te ex iſtis hortulis meis, niſi herbulas meas ſimiliter prædicaveris. S. Tuæ iſtæ herbulæ faciunt, quod aliæ, virore oculos intuentium recreant, odore nares, ſapore guſtatum. Valent ad alimoniam, valent ad medicinam. Ecce laudationem, verbis brevem, ſententiis longiuſculam. E. Plura Salviane. Dic tu plura Joannici. I. Herbæ quædam ſponte naſcuntur, quibus utimur in cibis, quales in Italia nominat Plinius fraga, tanum, ruſcum, batim marinam, batim hortenſianam. Præter eas paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium. In Ægypto colocaſiam, condrillam, hypochænidem, caucalim, anthriſcum, ſcandicem, parthenium, ſtrichum, corchorum. E. Sit modus. Quis hæc tam inaudita, & ferrea nomina intelligit? Illa novimus & intelligimus,

mus, lactuca, braſſica, beta, cichorea, bulbi, ruta, mentaſtrum, ſalvia, fœniculum. I. Dicam, quod lætius ad aures admittas. Exiſtimant eruditi, nihil non herbarum vi effici poſſe, ſed plurimarum vim naturamque non eſſe cognitam & exploratam. Cujus rei cauſſas proferunt has: quod eas agreſtes literarumque neſcii experiantur, ut qui ſoli inter illas vivant: præterea ſecuritatem quærendi obviam Medicorum turbam. Multis etiam inventis nomina deſunt. Accedit ratio inventionis anceps. Quapropter etiam in repertis alias invenit caſus, alias (ut vere dicam) Deus. Herbis ad conciliandam formæ gratiam veteres utebantur, iis veſtes inficiebant, lapides tingebant, parietes pingebant. Corona autem graminea nulla fuit nobilior in Majeſtate populi terrarum principis, præmiiſque gloriæ. Sed cur tu, Epimache, tam paucas ſeviſti arbores? E. Sevi ad oblectationem, cui tot videbantur ſufficere, nec alimentum potius ex iis, quam umbram, & horto decus quæro. S. Sacraſtine aliquam Apollini laurum, Minervæ oleam, Herculi populum? E. Non, ſed habeo, quas, ſi exaruerint, & fœtum negaverint, Vulcano conſecrem. I. Lepide. Atqui cum tot commoda ſint arborum, illorum gratia plures ſerendæ videantur. Tam mites variosque edunt fructus, menſas conficiunt ſecundas, iis maria navigamus, ædes conſtruimus, ſtatuas fabricamur, focos excitamus, mille præterea ſunt earum uſus. E. Sylvam tu mihi, non hortum prædicas; ſylveſtres enim pleræque rebus hujus-

 modi

Digitized by Google

modi aptiores cenſentur, quam hortenſes, ſive illis defluant folia, ſive ſempiterna coma vireant. I. Defluunt & urbanis, ſive mitibus, quæ nimirum fructu, aut aliqua dote umbrarumque officio humanius juvant. Sylveſtres, quibus non decidunt frondes, numerantur hæ; abies, larix, pinaſter, juniperus, cedrus, terebinthus, buxus, ilex, aquifolium, ſuber, taxus, tamariſcus: reliquæ omnes folia perdunt, obſervatumque, non areſcere niſi tenuia, & lata, & mollia. Quæ vero non decidunt, callo craſſa & anguſta eſſe. E. Par eſt nunc etiam interrogare te, quare legumina plura non ſeverim: hic enim tantum videtis areolas cum cicere, faſeolis: non hic ervum, vicia, faba, lupinus, lenticula, piſum, panicum, milium. Quod ſi te duxiſſem in agros meos, velles ſeminaſſe me frumenti omne genus, far, ſiliginem, triticum, ador, hordeum, avenam. Ego vero, quid in quoque terræ genere ſeri debeat, e ruſticarum rerum auctoribus didici. S. Bonus igitur agricola, ſeu bonus colonus Epimachus. E. Studeo me eſſe, I. Non ergo plura de iſto negotio, ne ſus Minervam. E. Non plus tamen attigi doctrinæ illius ſcriptæ, quam adoleſcentulus potui, ſtudiis humanioribus deditus. Proinde nihil eſt, cur vereare, ne in mare aquam. Quid autem fructus capitibus veſtris impendentes non carpitis? cur non legitis flores, & humi naſcentia fraga? Omnia mea veſtra ſunt, quia & ego veſter. I. Salvianus fecit, ut præ voluptate inter nos ſuper hortenſibus ruſticisve rebus colloquendi,

quendi, alterius voluptatis nos cœperit oblivio, quæ tamen, quoniam ſenſibus blanditur, non eſt, ut cum illa alia, quæ animis hauritur, debeat comparari.

ANNOTATIONES.

STIRPES) *Stirps eſt corpus miſtum, anima vigente præditum, per quam e terra exit, viret, alitur, augetur. Finis ſtirpium, ut animantibus ad alimentum proſint, ad ſanitatem quoque, & voluptatem. Omnium incredibilis multitudo, incredibili varietate diſtincta, hac poteſt diviſione comprehendi: ut aliæ ſint hortenſes, aliæ ſylveſtres, ſeu agreſtes: aliæ fructiferæ, aliæ ſteriles, aliæ floriferæ, aliæ floris expertes. Præterea quædam terreſtres, quædam aquatiles: rurſumque harum aliæ paluſtres, aliæ fluviales, aliæ marinæ. Quædam ſemper virent: quædam quotannis per hyemem foliis nudantur. Jam quæ in hoc progymnaſmate de floribus & coronis afferuntur, ea plenius diſcere licebit ex Plinio, lib. 21. ab initio, Rhodig. lib. 27. cap. 26. De arboribus legendus idem Plinius lib. 12. a principio: earum octuplicem varietatem doctiſſime perſecutus eſt in explanatione Cantici trium puerorum apud Danielem Bened. Pererius.* HERBIS AD CONCILIANDAM FORMÆ) *Plin. lib. 22. cap. 1. 2. 3.*

Digitized by Google

PROGYMNASMA PRIMUM & VIGESIMUM.

Mundi præconium.

SAPIENTES, VULGUS.

SAPIENTES. O mortales, o ægri mortales, & in craſſa caligine hoc ævi, quodcunque eſt, decurrentes, curis ſordidatis vacuatos & expeditos huc appellitote animos, noſtrarumque vocum loquelam cum divis benevolentibus perbibite. Ad agnoſcendum, venerandum, amandumque ſacratiſſimum mentis ſempiternæ Numen, ob immenſam ejus infinitamque ſapientiam cum pari poteſtate & bonitate conſociatam, nihil credite opportunius: ad docendum ac diſcendum nihil exiſtimate ſuavius mundi (qui cælo & terra, iisque naturis, quæ utroque continentur, jam pridem definitus, cæleſtium atque hominum communis eſt domus) præſtantiſſima excellentia; ſunt enim in eo ſumma omnia. Magnitudo molis vaſtiſſima, rerum diverſiſſima diverſitas, magnificentiſſima ſpecies, elegantiſſimus ornatus, amabiliſſima pulchritudo, valentiſſimum robur, firmiſſima diuturnitas, venuſtiſſimus partium univerſarum conſenſus, bonorum quorumlibet uberrima copia, perfectiſſima abſolutio, complexus coërcens & includens, quæque dici,

ci, quæque fingi poſſunt, minima, mediocria, maxima. Tam nobile eſt hoc a nobiliſſimo opifice profectum opificium, tam præclare ædificatus eſt mundus, ut cujusvis rei cum eo collata præſtantia, nullo ducenda loco videatur. Nihil utique, nihil rerum omnium melius eſt mundo, nihil præſtabilius, decentius, ſalutarius: ne cogitari quidem quidquam poteſt convenientia ejus tanquam membrorum aptius, uſu commodius, motione conſtantius, ordine ipſo divinius. V. Compluſcula coarctaſtis, & peranguſte referſiſtis in hoc ſermunculo, quæ noſtra hebetudo nunquam dilataverit. Quod enim vobis, quam ipſis nobis longe perſpectius, vulgus neque ea, quæ ſupra ſe, neque ea, quæ infra ſe, neq; ea, quæ ante pedes intelligit, & errabundum ſententiis atque opinionibus, ad ductum veſtrum ſe applicare cogitur, quorum deſtitutum adjumentis, & orbatum præſidiis, vitam brutam, cæcam, ſtultam viveret, beſtiarumque vitæ ſimillimam. Vos oculi noſtri, vos aures, vos lingua, vos manus, vos mens noſtra, vos duces, magiſtri cogitandorum, dicendorum, agendorum: vos parentes noſtri, ſiquidem ſapientia, cujus eſtis compotes, jure moderatur, & præſidet omnibus. Ne igitur gravemini exædificare hoc opus, quod inſtituiſtis, cujus jam formam opinione majoremelioremque aſpicimus. S. Prodeſſe contendimus humano generi, neque bonum, quod poſſidemus, invidemus pluribus, ſed contra voluptatem magnam percipimus, ſi idipſum in aliis, vel cumulatius etiam ineſſe perſpiciamus, De hoc igitur bono, cujus vocaculo, mundi nempe,

bona comprehenduntur omnia, audire inſiſtite. V. Vacat animus, vacant aures. S. Varietatem rerum, quas mundus habet, nec ſenſus ulli percurrere, nec mens ulla queat comprehendere. Sunt in eo ab admiſtione corporea penitus alienæ ac liberæ vitæ ſimplices, quibus, quia nuntii & interpretes Dei ſunt, ab officio majores noſtri Angelis cognomentum indiderunt. Hiſce naturis intelligentibus inter omnia ab auctore naturæ condita nihil nobilius; prima utique eademque præclariſſima pars univerſi, & quæ Dei ſpeciem maxime propter ſimilitudinis perfectionem nobis objiciat. Sunt rurſus, quæ ſine corporea mole nulla ſint omnino, quorum exempla adjungere nihil neceſſe eſt. Genus quoddam tertium inter iſta duo intercedit, idque homines complectitur, quos e corpore & anima coagmentatos ſcitis. Angeli novem ordinibus diſpertiuntur: eorum cum ſit innumera multitudo, quod nemo non credit, ſine qua quidem una eademque ſpecie continentur (quod a Theologorum principe literis eſt proditum) quanta erit hæc, & quam diſſimilis diſſimilitudo? quanta quamque incomprehenſa varietas? In corporibus cum alia ſint ortus & occaſus neſcia, ut ætherii globi & aſtra, planum eſt, quam oræ illæ cæleſtes varietate ſua ornatiſſima ingentem nobis dent lætitiam, cum ſolem, lunam, ſtellas ſitu, magnitudine, modis aliis differentes ita contemplemur jucunde, ut expleri contemplando nullo tempore queamus. Iterum, cum alius ſit ordo corporum orientium & occiden-

dentium, ut quæ infra lunam verſantur, eorumque partim ſint animæ expertia, ut elementa, ut lapides, ut metalla: partim viventia ſeu animata, ut arbores & ſtirpes: partim non vita ſolum, ſed inſuper ſenſu motuque cumulata, ut animalia extra hominem: qua ratione tandem quispiam in unoquoque horum ſingulorum trium generum varietatem cognoverit: quam inter ſe diſtantes, verbi cauſſa, lapides? quam diſcrepantes arbores, frutices? quam differentes fructus? herbæ? Quot genera quamque diſparia cicurum, ferarumque beſtiarum? Aëriarum vero quot pictæ varietates? & earum, quæ fluminibus & mari occultantur, quam incredibile ac late patens diſcrimen? earum ſpecies, ait Plinius, reperiri quatuor ſupra ſeptuaginta, præter cruſtis intectas, quarum genera ſint triginta. Fecerunt alii piſcium centum quadraginta quatuor genera, & locuti ſunt de piſcibus ſua memoria ſibique tantum notis. In pennigeris item tot diſcrimina. Jam quam multis non conveniant homines, ac proinde quantam & ipſi varietatem efficiant, videte. Diſcrepant forma & lineamentis, vultu, geſtu, voce, inceſſu, ingenio, affectu, propenſione, lingua, ſtudiis, factis, moribus, ætatibus, locis, natalibus, legibus, inſtitutis, religionibus. Certe velle ſuum cuique eſt: nam quot homines, tot ſententiæ. Verum enimvero iſthæc ipſa, in qua exponenda occupamur, varietas, adeo ſpecioſa, elegans & decora eſt, ut nullum rebus quanquam diſſimilibus inſtructiſſimum palatium elegantius cogitando depingere poſſitis.

Digitized by Google

Nam & in ipſa figura rotunda decus eſt non mediocre. Etenim quid ea figura pulchrius, quæ ſola alias omnes figuras amplectitur, quæque nihil poteſt habere aſperitatis, nihil offenſionis, nihil inciſum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunoſum, cujus partes omnes inter ſe ſimillimæ, & cujus extrema tantum diſtant a medio, quam idem a ſummo, quo nihil aptius? Deinde quomodo in corpore noſtro oculis haud quidquam venuſtius eſt ad aſpectum, aut amabilius, ſic in cælo ſideribus, qui ſunt ejusdem oculi, vere nihil eſt formoſius. De cultiſſima & amœniſſima facie terrarum, de perſpicuitate aquarum, de honoribus arborum, de conformatione tam bella animalium; de prædicanda hominum pulchritudine quid dicemus? Percipite nunc, quam ſit validum hoc DEI opus. Quæ urbs eſt inexpugnabilis? quæ tandem machinamentis everti non poteſt? At quos arietes, quæ tormenta muralia huic ampliſſimæ munitiſſimæque urbi adhibebimus? quæ tela, quæ ſaxa in eam contorquebimus? quibus eam copiis adoriemur? qua obſidione circumdabimus? quibus inſidiis in poteſtatem adducemus? Adamantina & invicta eſt, isque ſolus eam deſtruxerit, qui conſtruxit. Non ut aliæ, quæ quodam tempore florentiſſimæ fuerunt, nunc proſtratæ & dirutæ ante oculos jacent, ſic illa olim jacebit, cum nexus ejus, compages, & vincula ſint firmiſſima, jamq; annis quinquies mille, & ſexcentis perdurarint. Quod ſi præterea non eſſet tam eximia rerum collocatio: ſi partes non tam apte,

Digitized by Google

apte, tam congruenter & mirabiliter inter ſe colligatæ atque devinctæ: ſi tam idoneus non eſſet ordo, ſubordinataque omnium ſeries, nonne quo ejus cernitur ingentior moles, quo eſt naturis refertior atque diſtinctior, eo ad ſpeciem foret deformior, ad motum impeditior, ad effectum impotentior, ad ſe tuendum infirmior, ad longinquitatem temporis fragilior? nulla pars eſt, quæ non convenienti ſibi, congruentique loco conſtituta ſit. Terra infimum tenet, hanc inundat aqua, ſuperior eſt aër, ignibus altiſſima ora eſt reddita. Cauſſa gravitas & levitas, ob quam alia elementa deſcendunt, alia aſcendunt. Nec bene ſit aëri, aut igni ſi inferiores, nec terræ aut aquæ ſi ſuperiores ſint. Sic aliis in rebus pro dignitate & conditione ſua nobiliore, quædam celſiora occupant, quædam inferioribus contentæ quieſcunt, nullo diſſidio aut pugna. Intercedunt inter has quædam mediæ, & aliæ aliarum vi, agitatione, effectione, conſilio moventur, diriguntur, conſervantur. Eſt porro tam arcta hæc rerum partiumque copulatio, tanta earum velut conglutinatio, non modo qua dimenſionis ſeu ſpatii, ut nihil relinquatur inane, verum etiam qua ſpecierum naturalium, nimirum ut ſit nusquam interrupta ſeries, quod magis excellentiæ mundi adverſaretur, quam vacuo interjecto corporum ipſorum diſjunctio atque interpolatio. Eſt & hoc in mundi bonis haud poſtremum, rerum συμπάθεια & ἀντιπάθεια cognatio naturæ, & quaſi concentus atque conſenſio quarundam, aliarumque diſcordia & repugnantia ſeu diſſen-

diſſenſio, quæ conſideratio apud viros ſapientes magnam habet admirationem, magnam voluptatem. Quærunt illi, & diſputant, quare magnes ad ſe ferrum trahat, non lapidem, aut lignum. Cur ita ſe oderint braſſica & vitis. Cur echeneis ſeu remora piſciculus navim licet magnam & rapido curſu volantem retineat. Cur tantum oderint cameli equos, aquilæ cervos. Cur ſoli Marſi & Pſylli ſerpentes illæſi tractent, & alia ejusdem farinæ, de quibus egerunt, qui naturæ arcana ſcrutati ſunt. V. Vel hæc ad commendationem mundi ſatis egregiam magnificamque ſufficiunt, & quæ initio dicebatis de Deo, non parum ex hac diſputatione veſtra elucent, ſequimurque, quod nobis in tantis ignorantiæ tenebris lumen præfertis. S. Poſſunt plura afferri in medium. Ajebamus, eſſe bonorum omnium affluentiſſimum: quid ni enim, ſi in eo ſunt omnia? quod etiam affirmavimus. Nam quid præter hoſce quatuor rerum gradus, eſſe, vivere, ſentire, intelligere, & ſingulorum genera ſpeciesque ſubjectas inveniemus? Et quid uſpiam eſt, aut quid condidit Deus, quod mundus non includat, quod ad eum non pertineat? Quid rerum omnium inter ſe proportio, & concinna compoſitio, quam eſt obſtupeſcenda? quam ſimilis illi, quæ eſt in humano corpore? Unde tanta ejus & hic & illic pulchritudo exiſtit. Ipſa inſuper mundi rectio & adminiſtratio excellentiſſima, & ad conſiderandum jucundiſſima eſt. Non minore benevolentia ac largitate parvis, abjectis, quam maximis quibusque & illuſtriſſimis rebus

rebus providit Deus, & quæ cuique ad propagandam tuendamque vitam aut utilia eſſent, aut neceſſaria, munificentiſſime ſapientiſſimeque comparavit, cujus providentia fieri omnia cum ſumma ratione & ordine planiſſime docent, quæ ſenſu cognitioneve carentia, certis viis citra errorem ad finem perveniunt, haud ſecus, quam ſi actiones fineſque ſuos ipſa cognoſcerent. Quod idem rerum, quam videmus, æqualitas demonſtrat; cum enim ex contrariis & pugnantibus mutuum concretus ſit mundus, ſiccis humidis, calidis frigidis, gravibus levibus, ſunt tamen ita ex æquo temperatæ res, ut dum vires ſuas viciſſim minuunt, atque atterunt, & ſeſe aliquo tenus perimunt, non ſolum non peſtem ac perniciem, ſed ſalutem illi ornamentumque concilient. Ut in civitate, quæ ex diverſis hominum generibus cum ſit conflata, pauperum divitum, juvenum ſenum, ægrotorum bene valentium, bonorum improborum, ex multis tamen unus, & ex diſſimilibus ſimilis ſtatus efficitur. Cæleſtes illi globi his, quæ ſub luna conſtant, rebus longe præſtant, quia e ſubſtantia nobiliſſima confecti, nullum ſentire poſſunt interitum. Nihilominus quod pauci, quodque infæcundi, & alios ſibi pares procreare nequeunt, quodammodo ignobiliores ſunt. Quæ in animalibus imbecilliora generantur, & a validioribus devorantur, numeroſiora & fœcundiora: illa alia, diriora & rapacia ſcilicet, tum in avibus, tum in quadrupedibus, rariora viſuntur. Jam ut in bene conſtituta Repub. commune bonum pri-

vato antefertur, ſic in iſta auguſtiſſima, & optime ordinata Repub. cum videlicet grave contra naturam ſuam ad impediendum vacuum fertur ſurſum, animantes quædam viliores carnibus ſuis generoſiores alunt, ut hæ potius vivant, quam illæ: cum aqua, quæ ſecundum naturæ ordinem totam tellurem contegere, illaque multo amplior eſſe debuit, propter ſtirpes & animantes & locum humiliorem, & minorem molem obtinet. Quod autem cum bonis herbis etiam peſtiferæ progignuntur, ut cicuta, aconitum, elleborus, mandragora, non ideo in reprehenſionem vocandus eſt Deus; non enim omnia nobis pro alimento eſſe voluit, ſed ad abſolutionem univerſi permulta fecit, habemusque rationem inſitam, per quam noxia fugiamus, & ſalutaria conſectemur. Deinde quæ nobis nocent, beſtiis proſunt, quorum pabula ſunt. Cicuta veſcuntur ſturni, elleboro coturnices. Quod vero etiam animalia virulenta condita ſunt, videri poteſt feciſſe Deus, quod puerorum inſtitutor & pædagogus, qui plagis ac verberibus ingenia ad improbitatem proclivia cogit ſervire officio. Et ex illis quoque medicina petitur. Atque ut generatim dicamus, quæ videntur mala in mundo, ſuntque naturæ vitia, ea ipſa ad ejus ornatum perfectionemque conducunt, & quanta ſit non vitioſorum præcellentia, nos monent. V. Oratione veſtra tam erudita, & in qua nihil implicitum aut tortuoſum, rudibus atque imperitis nobis, ad Deum ex opere ſuo tam ſingulari admirandum colendumque

Digitized by Google

dumque permultum contuliſtis. Intelleximus perſpicue, nihil mundo eſſe melius, nihil præclarius, pulchrius, ſalutarius: nihil aſpectu ornatius, motu conſtantius, & omnino non ſolum nihil eſſe, ſed nec informari quidem cogitatione quidquam poſt Deum nobilius poſſe. Et quanquam vos plura dicturi videmini, attamen ne imbecillitas noſtra obruatur, in præſens plura audire non optamus. Audita prius perpendenda, & in animis frequentanda, & concoquenda ſtatuimus.

ANNOTATIONES.

CUM DIVIS BENEVOLENTIBUS) *Repete, quæ dicta ſunt a me, in dialogum 1. volum. 1. ſuper illo,* divis bene iuvantibus. PERBIBITE) *Auctores optimi ad audiendi aviditatem tranſtulerunt verbum, bibere Horat. ode 13. lib. 2.*

Sed magis.
Pugnas & exactos tyrannos,
Denſum humeris bibit aure vulgus.

Propert. lib. 3. Incipe, ſuſpenſis auribus iſta bibam. Cicero tranſlate poſuit combibo, pro penitus percipio. de Finib. Inſici jam debet his artibus: quas ſi combiberit, dum tener eſt, ad majora veniet paratior. Hoc eodem modo nos adbibemus verbum Perbibo. Plautus quoque verbum edere accepit ea ratione, qua attente audire. Aulul.

EV.

EV. Nimium libenter edi ſermonem tuum. ME. An audiviſti? EV. uſque a principio omnia. In Moſtellaria ſimili metaphora dixit, guſtare ſermonem: In Pœnulo devorare orationem. In Aſin. devorare dicta. DISCREPANT FORMA ET LINEAMENTIS) *Plinius lib. 7. cap. 1. Parvum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, ut externus alieno pæne non ſit hominis vice. Jam in facie vultuque noſtro, cum ſive decem, aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exiſtere: quod ars nulla in paucis numero, præſtet affectando. Idem tamen ejusdem lib. cap. 12. varia exempla ſimilitudinum in vultibus hominis adducit, & cauſſam adjungit.* QUANTA ERIT HÆC, ET QUAM DISSIMILIS) *Cum ſint prope innumerabiles Angeli, ne duos quidem eadem ſpecie comprehendi docet D. Thomas. Cogitemus igitur (ſi vera eſt hæc opinio) quam ſit delectabilis inter Angelos varietas. Plane, ut ſi in latiſſimo prato eſſent flores innumeri: ſi eſſet, inquam coopertum floribus ſpecie & odore ſuaviſſimis, & nullus tamen alteri ſimilis.* BRASSICA ET VITIS) *Cic. 2. de nat. deor. Jam vero vites ſic claviculis adminicula, tanquam manibus, apprehendunt, atque ita ſe erigunt, ut animantes. Quin etiam a caulibus, braſſicisque, ſi prope ſati ſint, ut a peſtiferis, & nocentibus refugere dicuntur, nec eos ulla ex parte contingere.* REMORA PISCICULUS NAVIM) *Baſilius homil. 7. ſub finem. At ſi audieris maximas naves extentis velis ſecundo per æquora*

flatu

ſtatu labentes, piſciculum minutum remoram dictum, ſi carinis adhæſerit, adeo facile ſiſtere, ut immobiles haud parvo tempore detineat, moveturque quaſi in ipſis mediis fluctibus fixas, nonne ab exiguo quoque piſce demonſtrationem eandem acceperis ipſarum virium creatoris? Qui re levi à ſtudio vel virtutis, vel ſapientiæ arcentur, ii ſimiles ſunt navi à remora ſeu echeneide retardatæ. Qua de re elegans eſt emblema Alciati, quod ſubjiciam.

Parva velut limax ſpreto Remora impete venti,
Remorumque ratem ſiſtere ſola poteſt.
Sic quoſdam ingenio & virtute ad ſidera vectos
Detinet in medio tramite cauſſa levis.
Anxia lis veluti eſt, vel qui meretricius ardor
Egregiis juvenes ſevocat à ſtudiis.

Plura lege de echeneide apud Plutarch. 2. Sympos. quæſt. 7. & 2. Problem. quæſt. 3. Pierii hieroglyph. lib. 30.

QUI NATURÆ ARCANA) *Lege Antonii Miraldi libellum de Arcanis naturæ.* CUM ENIM EX CONTRARIIS) *Admirantibus, quo pacto fieri poſſit, ut mundus non diſſolvatur atque intereat, cum ex principiis contrariis conſtet, ſiccis & humidis, frigidis & calidis, ſimilitudine civitatis adhibita reſpondet Ariſtoteles, lib. de mundo, in qua ſunt egentes & divites, juvenes & ſenes, ægroti & valentes, pravi atque innocentes. Item naturæ, quæ marem cum fœmina conjunxit. Præterea artis, quæ eſt naturæ æmula. Sic pictura alborum nigrorumque colorum, luteorum & rubrorum naturas in-*

Digitized by Google

ter ſe temperans, effigies rerum efficit conſonas exemplaribus. Muſica acutis, & gravibus ſonis longisque & brevibus una permixtis diverſis in vocibus unum ex illis concentum, abſolutum reddit. Grammatica ex elementis vocalibus & mutis ſyllabas, & de ſyllabis voces parit,

GEORGICA, SIVE DE RE RUSTICA.

PROGYMNASMA ALTERUM ET VICESIMUM.

Prædicatio vitæ ruſticanæ.

POſtquam venit in Imperium Diocletianus, quoddam facinus effecit moderationis, modeſtiæque cujusdam inuſitatæ plenum, atque ideo quamvis multa gratia, & illuſtri laude à Poſteris excipiendum. Nam qui poteſtatis magnitudine, & rerum fortiter feliciterque adminiſtratarum gloria humanum erat faſtigium ſupergreſſus, Auguſtorum omnium primus conſortem ſibi, qui, cum terrarum orbem partiretur, aſcivit, Aurelium ſcilicet Maximianum commilitonem & amicum perveterem, cui provincias ad occidentem tradidit, Italiam, Africam, Galliam, Hiſpaniam, & Britanniam: cæteras

Digitized by Google

ad orientem pertinentes ſibi habere voluit: & illum quidem Herculium, ſe Jovium cognominavit. Poſt annos vicenos æque glorioſum ſuperiori adjecit. Cum etenim ſive propter ingraveſcentem ætatem, ſive perpetuo blandientis fortunæ faſtidium, ſive ſummam bene imperandi, quam penitiſſime norat, difficultatem, ſive aliam quamcunque ob cauſſam, in humeros aliûs translata mole, imperio abeundum, & ad vitam inhonoram, ſed tranquillam, ſecedendum conſtituiſſet, Maximianum quoque ad ſententiæ communionem, non tam indifferentem cohortando induxit, quam invitum reluctantemque præcipiendo coëgit. Conſilio jam explicito, Galerioque Maximino, & Conſtantio Chloro Auguſtis ex Cæſaribus appellatis, eodem die inſignia imperatoria exuentes, uterque privati conditionem repetiverunt, ſeſeque Diocletianus in Dalmatiam, unde oriundus, recepit, atque in villa prope Salonam oppidum decennium ipſam, haud copioſo lare, in hortulorum cultione transmiſit: quem completo anno duodeoctogeſimo dies ſupremus occupavit, duo relinquentem exempla, quæ plus admirationis, quam imitationis invenerunt: primus imperium ultro communicavit: primus ultro eodem ſe abdicavit. Maximianus in Lucaniam profectus, aliquanto poſt dulcedine imperandi, reſumendæque purpuræ irritatus, ad Diocletianum Carnuti forte commorantem abiit, eique eandem injicere mentem, ſed dementem demens inſtituit inutiliter. Abnegavit enim, incæptoque & ſedibus hæſit in iiſdem, ut de Anchiſe dixit Virgilius: & hoc quoque profatus eſt: Utinam Maximia-

Digitized by Google

ne apud Salonam inſpicere poſſes oluſcula mea manu inſtituta: profecto nunquam hoc à me poſtulares. Inſuper nullos unquam in omni vita ſoles ſibi lætiores affulſiſſe aſſeruit. Mihi porro de laudibus rei ruſticæ dialogum ſcripturienti, itaque in conſequentes hujus claſſis velut προοιμιάζεσθαι cogitanti, amborum perſonæ aptiſſimæ ſunt viſæ, in quos ſermonem conferrem. Quis namque convenientius ruſticatum tueatur, ac celebret, quam qui ipſe ruſticatur quotidie? & quidem usque adeo dulciter, adeoque ſua iſta ſorte contentus, ut ob id in florentiſſimis nominandum ſe arbitretur? Præterea plus continet gravitatis, hominibus vetuſtis, iisdem in luce verſatis affícta, & attributa oratio, quæ ſic intrat in animos legentium, ſic eos afficit, non ut ſcriptorem, ſed ut eosdem ipſos, quos ille introduxerit, facere verba opinentur. Advenit igitur peregre (ut dialogorum more nos fingimus) ad viſendum collegam quondam ſuum Maximianus, in horto operi vacantem offendit. Secundum conſalutationem in umbra conſident: ibi alter majeſtatem munusque imperatorium extollens, ruſticationem deprimit: ab altero occurritur, & benignius agreſtis illa vita commendatur.

MAXIMIANUS, DIOCLETIANUS, EXAUGUSTI.

MAXIMIANUS. Salutem ego à principio tibi maximam Diocletiane, ac præſentes Deos Deasque, quibuscunq; ſtudium tueri agros & agricolas. Quid tu? quo pacto hic? ſatin recte? D. Egone? Nec usquam, nec unquam, rectius. Dii

Dii te ſalvum velint Maximiane. Equidem permiram accipio voluptatem, cum te conſpicio in his ſedibus, atque in hoc regno meo. Ac vellem tibi ſecundos ſalutareſque agreſtium deos precari contra poſſe: proſperiorem hercle curſum tenerent res tuæ, quam modo tenent, dum extra te ipſum te quæritas, dum, inquam, te imperio, vel potius imperium tibi reſtituere noctesque dieſque machinaris, quo de integro inſerare compedibus, & conſtringere vinculis, quibus te cum exemplum meum inſecutus, tum voluntati etiam meæ obſecutus ſapienter levaveras, omninoque laxaveras. M. Atqui compedes iſtæ, mi Diocletiane, graves & ponderoſæ mihi nunquam fuerunt, nec me iſtis funibus tuis conſtrictum, & alligatum ſenſi. Quare hæc ipſa, quæ dicis vincula (ita me amabit Jupiter) niſi contra auctoritatem tuam venire nefas judicaſſem, ſola in morte dimiſiſſem. Ac ſi jam in fugiendis numeras, ſi tu ſervitutem averſaris Imperatorem eſſe, circumſpice, quæſo, paulliſper, quo patrono mecum in judicium deſcendas, ſi te plagii arceſſam, qui me hominem natum & educatum in libertate, captivum effieceris, & in hanc ſervitutem ergaſtulumque per extremam iniquitatem contruſeris, cum ſervitus ſit poſtremum malorum omnium, cui non ſecus, quam turpitudini mors debet anteponi. D. Scire licet, multa mortales experiundo demum cognoſcere, eaque ferme in receſſu angores conciliare, & cruciamenta gignere affatim, quæ primitus mera delectamenta pollicebantur. Quod

Digitized by Google

quanquam non omnes vident, aut credunt, aut ſentiunt, non ideo non quam veriſſimum tute credas. Sed quia ego runcando, rigando, tu de via feſſus es: & tametſi lactuculæ ſerendæ accingebam, tamen in craſtinum hac dilata ſatiuncula ſub arborem e vicino ſuccedamus, atque in illis, quæ ibi ſunt, ſedeculis artus languidos flectentes, ſolemque ſæviora ſpicula per nubes jactare aggredientem declinantes, colloquio demus operam, quæque animus tulerit, dictis exſequamur. M. Ego vero ita faciendum cenſeo: eamus ſeſſum. Stabit à me forſitan hodie fortuna propitia, cum te ad capeſſenda denuo mundi gubernacula commovebo, & ad longum vale huic vitæ generi laborioſo, inglorio, & immundo dicendum inducam. D. Hem ſpes audaces, ac projectam pæne confidentiam. Tu ut me ab agellulis, à deliciolis meis, tu ut me à beatiſſimo ſtatu, quem probro & crimini putas eſſe oportere, ullis ſophiſmatis, acutuliſve concluſionibus alienes? Tu ut me ad iſtum clavum retrahas, id eſt ad remum des? Hoccine placet? ſiccine pro fungo me habes? Fuge ſperare τὰ ἀδύνατα. Ego te citius aratorem ex hoc ſermone dimittat, quam tu me rurſus Auguſtum aſpicias. M. Dii immortales, tamne cœpæ, & cicutis allium nocentius bene olent? Tamne in aſparagis, peponibus, apio, bugloſſo, ruta, menta, fæniculo, pomis, oleis, oleribus, radiculis, arboreis fætibus eximia, & paucis intellecta mortalibus beatitudo? Quomodo? paſtinumne quam ſceptrum divinis, cauſia quam diadema ſplendidior?

didior? rhuno quem purpura nobilior? pulvis & illuvies quam palatinæ munditiæ purior, quam auguſtales lautitiæ illecebroſior? Ergo jam ovium aut capellarum preſſare palmis ubera, caprimulgum, inquam, aut bumulgum profiteri, & premere urbibus caſeolos, unde tibi dextra gravis ære domum redeat, præſtantius autumas, quam moderari populos, deorumque magnorum in terris ſuſtinere perſonam, & agere vicarios? Scis quam non indecoro pulvere olim ſordidabamur: at iſte pulvis, quo humo laboranda inquinaris, & hoc lutum, quo turpatus incedis, nihil affert honeſtatis, nihil ornamenti. Cur tu victrices iſtas, teliſque projiciendis, & vibrandis in hoſtem ſtrictis enſibus aſſuetas manus ligonibus, raſtris, falcibus ſubmittis? Quid te viticulis deponendis, & ablaqueandis: quid herbularum expurgationibus, inſitionibus aſſiduo delaſſas? quid te cum moleſtia toties incurvas, cui ſe nuper incurvabant, & ad pedes ſupplicabundi provolvebant opulentiſſimi reges? Quin te revocas? quin partem quietis tandem concedis corpori tuo jam ſenio effracto, & perimbecillo? Quas tantas delectationes ſuppeditare poteſt res iſta hortenſis, atque univerſitas ruſtica, ut non mille modis optabiliores imperium, & imperium omnium ampliſſimum, pulcherrimum, potentiſſimum? Usque eo te ex omni pectore lætitias expuliſſe regias. Silebo utilitates, quas ab egregio Imperatore ſubjectæ nationes adipiſcuntur, quibuscum olerum tuorum ſemina, & innumera-

Digitized by Google

merabiles carrucæ baccis, & leguminibus onuſtæ non ſunt comparandæ. Nec tu, niſi à ratione & mente penitus diſceſſeris, honeſtius dicas fodere, aratro ſegetem ſubigere, aut aliquid ferre denique, quam condere leges, edicta proponere, inſtituere, & ſancire multa, quibus humanæ ſocietatis jura conſerventur, pacique communi, & tranquillitati conſulatur. Nullusne apud animum tuum reſidet tot bellorum tam dextro Marte confectorum, tot gentium fortunatiſſime debellatarum ſenſus? Anne victoriarum triumphorumque tuorum æterna tibi ſubrepſit oblivio? Non aliquando recordatus es Achillei & Ægypti? Nunquam Narſis? Non recurſant in mentem edomiti Carpi, Baſternæ, Sarmatæ, Gothi, Quadi, Marcommanni? Haud tu beatior tempore iſto, mediusfidius, aut gloria illuſtriore circumfluens, quam cum res admirabiles, & à principe principum exſpectandas perpetrares: cum veſtibus calceiſque gemmatis collucens, tanquam Numen adorareris, & majeſtatis reverentia proximos Diis ſuperis honores occupares. Omnes te gentes ut ſapientiſſimum, fortiſſimum, Trajano meliorem, Auguſto feliciorem Imperatorem ſuſpiciebant: & illæ ſe demum civitates fortunantiſſimas numerabant, apud quas diutiſſime fuiſſes commoratus. Ordo, conſtantia, moderatio, dictorum tuorum, factorumque omnium, juſtitia, clementia, manſuetudo & gravitas animi tui latebat neminem. Artes imperatoriæ, & virtutes regiæ te ſtipabant, quæ cum humano generi

ri mirandum te maxime exoptatumque redderent, non debuiſti tam ſolidum ei gaudium, tamque divinum ſolatium invidere, nec te juſtum eſt de cætero in iſto obſcuro, & infami otio, ſeu labore quidem, ſed illiberali, eximiaque natura tua indigniſſimo decrepitam ſenectutem operiri. Reputa etiam atque etiam, Diocletiane chariſſime, num hoc ſit deorum complecti voluntatem, qua te ad orbem temperandum præter cæteros delectum, mihi, & cuivis non inſano ſit veriſimillimum ex vaticinio, quod de Apro interimendo effari ſacerdotem meminiſti. Ne diutius deſiderare, atque adeo efflagitare ſinito Romanos tuam præſentiam, quodque de curriculo vitæ ſupereſt, cum ſempiterna tua gloria decurre, & Imperator in caſtris, in acie, in armis, inter viros fortiſſimos pro Rep. ſuas animas prodigentes, ſi ita neceſſe fuerit, non colonus in villa, aut ſtabulo inter vaccas, & mulos emorere. Potes etiamnum, quamvis admodum ævo proceſſeris, publicis ſervire commodis: poteſt ſapientia, & virtus tua, & ſumma virtute amplificata auctoritas ornare, defenſitare, ſuſtentareque Rempub. pro qua nemo bonus dubitaverit fanda infanda perpeti, & ad mortem denique voluntariam proficiſci, ſi ei commodaturus videatur. D. O Maximiane mi, ſi vera potius, quam dictu ſpecioſa dicenda ſunt, immodica regnandi cupido, quam adjungis ad conſilium, te exercet, tibique perſuadet, ut quæ moveri nequeunt, ea convellere connitare, ut me tranſverſum rapias, ac velut in quoddam pi-

ſtrinum compingas. Nec tu in hoc negotio magis honori meo, quam tuo ipſius conſultum vis: aut ego vehementer fallor, quia vereris, ne turpe ſit, & ad famam ſordidum, ſi abſque me ſocio & collega fræna imperii retractes, cujus humanitati & benevolentiæ debebas hoc totum, quod imperabas: & perſeverantia mea in propoſito, in vita nimirum iſta privata & pæne contempta, ne tibi levitatem & inconſtantiam tacita exprobret: ne in ambitionis & cupiditatis ſuſpicionem te vocet, magnopere, & fortaſſe haud injuria metuis. Age, tu contra me audi, quemque ſolitus es obſervare ac venerari ut parentem, cui te per cuncta obſequentiſſimum præbebas, cum una concordiſſime regnaremus, nunc ne refugias attendere, ut germanum & probatum amicum. Sæpenumero dixi, nec aliter vel ſenſi, vel ſentio, quam dixi: rem mihi videri difficillimam bene imperare, bono etiam cautoque Imperatori. Hoc neutiquam cenſendus eſt vidiſſe Alexander Philippi, quem ajunt, quærere ſolitum, quid tandem acturus eſſet, poſtquam terrarum orbem victoriis peragraſſet, totumque ſub arbitrium ſubjunxiſſet. Quam vocem admiratum accepimus Octavianum Auguſtum, cui viſum eſt perſapienter, majoris molitionis eſſe opus, gubernare, & legitime gubernare partum imperium, quam late patens & amplum armis acquirere. Quod ego affirmo ſimiliter, ut qui in ludum meaverim, & per annos viginti plus ſatis didicerim, quo loquor audacius, moneoque alios fideliter, ne magna imperia capiant:

ſi

ſi cœperint, mature deponant, & ut ex turbida tempeſtate in portum, ſic ex vita illa tempeſtuoſa & fluctivaga ad ſtudia quieta ſe referant. Quanquam tu quoque hæc eadem cernere potuiſſes, ſi oculos aperire, & reſpicere voluiſſes. Eos tibi clauſit ipſamet cæca, & temeraria dominatrix multorum ambitio, cui in honore ſunt omnia. Quæ peſtis, quæ diritas utinam ne tum oppreſſum me tenuiſſet, cum homo natus, inter homines deorum mihi venerationem ut impudentiſſime, ita ſtultiſſime arrogabam. Neceſſarium eſt imperari, in quo nulla eſt opinionum varietas aut diſſenſio, nihilominus ipſum imperare, ſi recte attendamus, ſcatere ſolicitudinibus & miſeriis videbimus, à cujus apice, qui ſe ad infimum genus vitæ huic meo ſimillimum ultro devolverunt, quaſi importuniſſimi tyranni minas, crudelitatemque effugerunt. Tua vero oratio, Maximiane, quid habuit præter laudationem mei, propemodum ex Rhetoris alicujus officina petitam, qua animos mihi ad aſſentiendum facere ſtuduiſti, præter contemptionem vitæ ruſticæ, à qua me abſtrahere contendiſti? Hujus paulo uberiorem defenſionem idcirco ingrediar, quo & facti mei cauſſam manifeſtius cognoſcas, & errorem, quo es impeditus, ejicias, ne poſthac iſtam vitæ agendæ rationem aſpernabilem, ſed beatam potius, & bonis ingentibus ornatam cumulatamque pronuncies. M. ut tantum oneris mea cauſſa tibi imponas, non poſtulo: aures quidem libenter accommodabo. Nam ut non conſequare, quod vis, ut me videlicet ad tuas

par-

partes allicias (hoc enim initio ſperare ſignificabas) at ſaltem ab agrorum cultura minus in poſterum abhorrens ut ſim, conſequere. D. Præjudicatæ opiniones multis locis permultum homines in perceptione veri retardant, & ad reſiſtendum impellunt. Veruntamen quaſi tu neutram in partem propendeas, aſſenſionemque adhuc firme ſuſtineas, ita dicam. M. Do fidem operam. D. Cum manerem in palatio Imperator, & ſecundum deorum opes imperium maximum procurarem, habebam, quorum exemplis proficerem, Imperatores, Reges, Principes: hodie cum in villa vivam ruſticus, & nemini jam niſi terræ imperem, æque nobiles habeo in tam humili cura duces. Nam ſi tu primum Diocletianum putas, qui de ordine monarcharum, & illuſtriſſimorum virorum ad colendum ſua manu ruſculum acceſſerit, nimiopere fal. leris. Attalus Aſiæ Rex hortos regno antetulit, quibus ſuum laborem ſceptro poſito conſecravit. Apud Xenophontem Cyrus minor Rex Perſarum Lyſandro Lacedæmonio ſe viſenti, arbores ab ſe conſitas, hortos à ſe dimenſos deſcriptosque oſtendit. Dejotarus non ſolum Tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamilias, & diligentiſſimus agricola, & pecuarius eſt habitus. Imo & monumenta quædam de agrorum cultura reliquerunt, quem paulo ante proferebam Attalus, & Hiero, Philometor, Archelaus æque regia dignitate honoratiſſimi, Xenophon, Mago duces. Apud Latinos autem ſenator, orator, imperator optimus M. Cato eandem rem literis eſt amplexus, quip-

quippe ejusdam ſtudioſiſſimus, & uſu etiam periꝛtiſſimus. Cum tali viro geſtis rebus, & opinione ſapientiæ florentiſſimo, cur me pudeat terram exercere? aut quare nos turpe nobis ducamus, quod ipſis fuit egregium, & ad immortalitatem memoriæ glorioſum? Romanos illos antiquos, virtute bellica inſignes, & triumphis deportatis inclytos nec piguit, nec puduit illis manibus, quibus tanta decora patriæ ſuæ pepererant, paſtinare, ſtivam tenere, ſulcis committere ſemina, raſtris glebas inertes frangere, bidentes, palas marras tractare, idque non minore animo & diligentia, quam in prælio gladios & pila tractare conſueverant. In his ſunt ambo Scipiones Africani, Sylla Dictator, & alii. Primarii cives Romanæ urbis quo ſtudio, qua intelligentia fuerunt in re ruſtica? in agris plurimum habitabant, & ab aratro neceſſe erat ſenatores arceſſere. Ex quo, qui eos arceſſebant, viatorum nomen retulerunt. Inde præterea vocabantur, qui conſulatum aut dictaturam inirent. Attilium, qui miſſi erant, ſerentem invenerunt. L. Q. Cincinnato aranti nuntius venit, Dictatorem eſſe creatum. Vocatus igitur ab aratro ad dictaturam, venit: obſeſſum conſulem exercitumque liberavit: ac rurſus faſcibus depoſitis, quos feſtinantius victor reddiderat, quam Imperator ſumpſerat, ad eoſdem juvencos, & quatuor jugerum hærediolum rediit. M. Curius victis Samnitibus, Sabinis, ac Pyrrho, extremum tempus vitæ ruri conſumpſit. M. Valerius Corvinus, cui ad centeſimum annum vita ſuperfuit, ſenex in agro colen-

do

Digitized by Google

do verſatus eſt. Eorundem Romanorum familiæ nobiliſſimæ à rebus ruſticis appellationem traxerunt. Fabii, Lentuli, Cicerones, Piſones à leguminibus, quæ quisque optime ſereret. Hortenſii ab hortis, quibus culturam adhiberent accuratius. Stolo propter ſedulitatem ſtolonum cognomen confirmavit, quod nullus in ejus fundo reperiri poterat ſtolo. Ab armento etiam & gregibus cognominati quidam Tauri, Equitii, Vituli, Bubulci, Caprilii, Porcii, Ovinii. Italia ipſa à juvenciis, ſeu vitulis nuncupata fertur, quod pecore abundaret: vitulos autem Græci veteres ἰταλοὺς dicebant. Populus denique Romanus ipſe omnium gentium rector ac dominus, nonne à Romulo & Remo paſtoribus naſcendi ſumpſit exordia? Quem virum bonum, bonum agricolam, bonumque colonum dixiſſent, ampliſſime laudatum credebant. Agrum male colere, cenſorium probrum judicabant. Locupletes vocabant loci, hoc eſt, agri plenos. Dona ampliſſima Imperatorum ac ſtrenuorum civium, quantum quis uno die plurimum circumaraviſſet. Audio item inter Hebræos clariſſimos quosque, & vetuſtiſſimos paſcendo & arando ævum propagaſſe. Græcis divitiæ olim in re pecuaria potiſſimum conſiſtebant. Hinc πολύαρνες, φιλόμηλοι, πολυβοῦται divites, à multitudie agnorum, ovium atque boum. An igitur mihi pudori ſit, quod viris tantis tantæ laudi fuit? Vita ruſtica antiquior eſt urbana, quandoquidem ante urbes conſtitutas homines terram molientes, eam alimenta popoſcerunt.

runt. Quid ego de ruſticanorum innocentia dicam? quem vel in parvo lædunt? cujus famam lacerant? cui invident? in quem ira debacchantur? cujus odio ardent? cujus facultates ſitiunt? quem uſuris occidunt? cui inſidias tendunt? Nec mirandum certe, ſi in ea vita, quæ juſtitiæ, probitatis, diligentiæ, temperantiæ, parſimoniæ procreatrix, atque ut ab omni maleficio ſeparatiſſima, ſic cum officio conſociatiſſima eſt, ſcelera per ſingula pæne tecta in urbibus frequentata haud gignuntur. Illic effuſæ in omni intemperantia libidines, crapulæ, inimicitiæ, cædes: quid plura? flagitiorum turpitudinumque mille facies. Urbes, amplæ præſertim, ſunt ſcelerum diverſoria, mendaciorum, avaritiæ, perfidiæ, nequitiæ officinæ. Tyrones optimi, ac milites fortiſſimi unde utilius deliguntur, quam ex juventute ruſtica? Cernuntur enim ruri degentium, & cum agris rationem ſemper habentium corpora, quam urbanorum, propter victum aridum, vitam horridulam, ac nequaquam ſolutam, delicatamque multo firmiora valetudine, & tolerandis militiæ aſperitatibus magis idonea. Quod, ut nos monerent majores noſtri, templa Æſculapio ſanitatis, viriumque præſidi extra urbes ædificabant. Cum rei quærendæ & augendæ plures ſint viæ, hæc una eſt, cujus lucra nullo ſunt conjuncta periculo, nullam habent ignominiam, nullas ſordes. Nercatorum etenim quæſtus eſt periculoſus: fœneratorum parum honeſtus: opificum illiberalis. Nec ſolum quæſtuoſa & multum utilis eſt humano generi agricultura,

ra, verum etiam ſalutaris, quæ, ut aliæ diſciplinæ vitam exornant, ſic ipſa tuetur, atque conſervat, & quodammodo vitam ipſam in vita retinet. Ut enim ſubacta & mollita agricolarum labore tellus benigne frugibus reſpondet, ſic deſerta à cultu ſteriLeſcit: ex quo fit, ut nihil nobis relinquatur, unde, quæ ad victus adeptionem, depellendamque famem ſunt neceſſaria, comparare queamus. Nec enim ſedentibus ac torpeſcentibus nobis dii copiam rerum de cælo profundent. Et quoniam priſcorum ſæculorum ætatibus divitiæ potiſſimæ in re pecuaria ducebantur, à pecudibus nominatum eſt peculium, & pecunia inde, quia nota pecudis, hoc eſt, ovium, caprarum, ſuum, boumque effigie ſignaretur, quod princeps feciſſe fertur *Servius Tullius*. Theſeum accepimus, bovis figura ſignaviſſe, ut Atticos hac imagine ad amorem colendi ruris incitaret. In tabulis cenſoriis paſcua nominabantur omnia, ex quibus populus mercedes, penſionesve capiebat, quia perdiu hoc ſolum vectigal fuerat. Multatio quoque non niſi ovium, boumque impendio dicebatur. Quod ſi hæc ſtudia ſui cupidos etiam ad ſummas opes ſolent evehere, magnasque paulatim largiri divitias, & vitam replere bonis quam plurimis, nihil illis anteferendum confiteamur, neceſſe eſt. Boni & aſſidui domini cellæ omnes refertæ ſemper ſunt vino, melle, oleo, eſculentis, poculentis, porco, hœdo, agna, gallina, lacte, caſeo: villa ſemper abundans. Itaque ex municipiis Romanis patres familias optatiſſimum ſibi putabant filios

ſuos

ſuos rei familiari maxime ſervire, & in prædiis colendis operam multam conſumere. Attilius, ac reliqui, quoniam in ſuis agris cultione ſtudioſa ad frugem reddendam provocandis tempus ponebant, alienos cupide non appetebant. Populi Romani nomen magnopere nobilitarunt, Rempublicamque agris, urbibus, nationibus amplificarunt. Si ſcias vivere, agricolarum vitæ genus ſane optimum eſt. In aliis vivendi modis, laboribus, officiis, ſudoribus, laſſitudinibus, & operis alienis videmus homines res ſibi tum neceſſarias, tum vero etiam jucundas & amœnas quæritare: in hoc ſuus cuique labor ſuam explere conſuevit cum voluptate inopiam. Sibi quisque proximus aratione, ſementi, ac meſſe condenda in primis proſpicit. Pariunt aliæ artes adulterinas quodammodo & artificioſas divitias, agricultura veras omnino ac naturales. Hæ nutrices noſtræ, ſinceris plenæ delectationibus, quibus natura ſatiatur: illæ animos velut contagia corrumpunt, ſolicitudines & curas perennes generant, cupiditatesque malas incendunt, & paſcunt. Una cogitatio, una cura agri probe laborandi, & communis cauſſa commodi ad fertilitatem adducendi, ſpatium cæteris aut ſupervacuis & inertibus, aut pernicioſis & improbis nullum indulget. A functionibus aliis non ſæpe crimen aliquod abeſt: quando ardua res videtur, inter ſcelera & peccata aliorum agere, quod agas, ſine ullo piaculo, ſine labe, ſine fraude. Dulcis eſt aqua fluviorum, quæ tamen in mare delata ſalſum ſaporem concipit: ſic

homines probi, perverſorum colloquiis, occurſibus, aſpectibus, cônſuetudine & admixtione ſalſuginem quamdam hauriunt, & inter impudentes inverecundi, inter ſtolidos fatui, intér ſocordes ignavi, inter impios ſacrilegi evadunt. At qui vitam ſuam agris mandaverunt, hoc non metuunt, ſiquidem, ut anteá quoque dicebam, ab alienis concupiſcendis, avertendis, rapiendis, ſanctiſſime temperant, nec in deos, nec in naturæ participes contumelioſi. Non macerantur invidia, non exulcerantur iracundia, non ſuperbia turgeſcunt. Nec ſimultates ſuſcipiunt, aut odia exercent, quoniam nihil oderunt præter imbres immodicos, grandines, uredines, rubigines, ſimilesque ſegetum calamitates & exitia. Non vetitas & inconceſſas affectant nuptias, dapibus electis menſas oneratas, & ſaginam ignorant: quos non dulcedo vini ad ebrioſas pervigilationes, ſed contracta per totius diei laborem corporis laſſitudo ad altiſſimum ſecuriſſimumque ſomnum invitat. Aliis occupationibus artes, hic ipſa natura colitur, & ibi homines mire callidi ac verſipelles, hic ſimplices, candidi, innocentesque reperiuntur. Proponunt illi ſibi magis, quod eſt nimium, agricolæ, quod eſt ſufficiens ac neceſſarium: non ſplendorem, non delicias, non fere quidquam aliud, niſi victum: & quidem ſervitur per alias artes aut nullis, aut paucis, per agricolationem univerſis. Quapropter quia bonum quodlibet tanto ſtatuimus excellentius, quanto videmus eſſe communius, & ad plures attinens, quis non intelligat, agricu-

Digitized by Google

agriculturam quælibet quantumvis bona & utilia hominum ſtudia ſuperare? M. Si quid reſtat tibi, & ad id prolabi vis, prolabar tecum. Deinde ſenſum meum declarabo. D. Reſtant utique præclara, Maximiane, quæ, ut patienter ac benevole attendas, te rogo. M. Equidem nullo faſtidio attendam. D. Cum conſtet, agricultura nihil reperiri honeſtius, nihil libero dignius, nihil fructuoſius, illud peræque conſtat, eadem nihil fieri poſſe, aut eſſe ſuavius. An poteſt pratorum viriditate pulcherrimis variata floſculis, arborum tam belle diſpoſitarum ordinibus, vinearum & olivetorum ſpecie quidquam ad aſpectum fingi, pingive jucundius? Quid voluptuoſius, quam imperare terræ, quæ tanquam hominum duritiam præfactionemque deteſtaretur, imperium nunquam aſpernatur, nec, cum ſciat beneficia ſumere, reddere neſcit: quod faciunt, quorum eſt ingratus, & meritorum immemor animus, ſed tradita ſibi plerumque majore cum fœnore cultori ſuo rependit: quod conſueverunt, qui ſe ſtudent videri gratiſſimos. *Poſtquam gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum excepit, primum id occatum cobibet, ex quo occatio, quæ boc efficit, nominata eſt: deinde tepefactum vapore & complexu ſuo diffundit, & elicit berbeſcentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium, ſenſim adoleſcit, culmoque erecta geniculato, vaginis jam quaſi pubeſcens includitur, e quibus cum emerſerit, fundit frugem ſpicæ, ordine ſtructam, & contra avium minorum morſum munitur vallo ariſtarum. Ex fici tantulo grano, & ex acino*

vinaceo, aut ex cæterarum frugum ac ſtirpium minutiſſimis ſeminibus tanti trunci, ramique procreantur. Maleoli, plantæ, ſarmenta, vivæ radices, propagines, quam admirabilia efficiunt? Caduca eſt natura ſua vitis, & niſi fulta ſit, ad terram fertur. Eadem ſe claviculis ſuis erigit, & quaſi manibus, quidquid eſt nacta, complectitur, quam ſerpentem multiplici lapſu, & erratico, ferro ambutans coërcet ars agricolarum, ne ſylveſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Ter felicem ego dixerim, qui ſtrepitus ac tumultus urbanos fugitans, foris in agro ætatem habet, imitatusque priſcorum exempla mortalium, ad fundos ſuos omni cura ornandos incumbit. Hic de pecunia aut fœnore ſumenda, aut in fœnus collocanda, haud quaquam mordacibus, & anxiis cogitationibus inceſſitur. Non illum hujuſcemodi ſolicitudo coquit, & verſat ſub pectore fixa. Nec funeſto tubarum cantu ad arma corripienda, ad hoſtem finibus arcendum, & ad præliorum dimicationem excitatur, quemadmodumque à militiæ diſcriminibus ac laboribus eſt immunis ac liber penitus, ſic nullas pelagi procellas, nullam undarum ventorumque ſævitiam cogitur pertimeſcere; neque aut ipſe in foro litigat, aut litigatoribus dat operam: negotio revera permoleſto, clamoſo, ac turbulento. Haud illum tangit ſuperborum potentiorumque civium familiaritas, cujus obtinendæ ac retinendæ, quidam proſtituta libertate toties eorum domos ingrediuntur, ſæpius facientes ac patientes, quæ minime fert voluntas. Indigna digna haben-

habenda ſunt, quæ illi potentes actitant, quæque imperitant. Tanti eſt miſeris incertus favor, & quæſticulus viliſſimus, quem inde ſperant. Pluris eſt agricolæ ulmis & populis vites adjungere, quos cum putant appetente vere, *in iis, quæ relicta ſunt, exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea, quæ gemma dicitur, à qua oriens uva ſe oſtendit: quæ & ſucco terræ & calore ſolis augeſcens, primo eſt peracerba guſtatu, deinde maturata dulceſcit, veſtitaque pampinis nec modico tepore caret, & nimios ſolis defendit ardores. Qua quid poteſt eſſe cum fructu lætius, tum aſpectu pulchrius? Jam adminiculorum ordines, capitum conjugatio, religatio, propagatio, vitium, ſarmentorumque aliorum amputatio, aliorum immiſſio, irrigationes, foſſiones agri, repaſtinationesque, quibus fit multo terra fæcundior, quid non oblectationis habent*? Quid cum per valles longo agmine paſcentes greges intuetur? quid cùm favos alvearibus eximit? cum lanitio levat oves? cum autumno fructus carpit? cùm vindemiam cogit? Omnino vel alieniſſimus rei ruſticæ, in agrum tempeſtive conſitum veniens, naturæ mirificam & nunquam deficientem benignitatem voluptate magna admiratur, cum iſthinc bituricæ fructibus opimæ, hinc pares iis helvolæ reſpondent. Illinc arcellæ, rurſus illinc ſpioniæ, baſilicæve conveniunt: quibus alma tellus annua vice (velut æterno quodam puerperio) læta, mortalibus diſtenta muſto præbet urbera. Inter quæ favente Libero fœtis palmitibus, vel generis albi, vel flaventis ac

rutili, vel purpureo nitore micantis, undique verſiculoribus pomis gravidus autumus collucet. Nunc juvat procumbentem in herba ſomnos exſpectare leves.

Nunc canis æſtivos ortus vitare ſub umbra
Arboris, ad rivos prætereuntis aquæ.

Per hybernos menſes venatibus & aucupiis intentus, captat canibus lepores, laqueo grues. Nulla inter haſce meditationes rerum cum obſcœnitate implicatarum cogitatio. Nec vero non multum delectationes iſtas auget ruſtici pudica uxor, ac bene diligenterque communes educans liberos, quæ revertenti marito & algenti, Ignis large ſuper foco repoſitis illud frigus diſſolvit. Quæ redeuntes à pabulatione greges ſtabulo concludit, & ad mulctum accingitur. Quæ de eſcis ſponte humo exortis eſurientem cocta cœnula reficit, & dulci vino e cupa deprompto ſitientem potat. Quibus hæ deliciæ conchyliis, quibus attagenibus anteponendæ non ſunt? Inter iſtas tam parabiles & inemptas epulas, quam ſuave eſt aſpicere oves & capellas, felix pecus, domum properare ſaturas, & lacte multo completa referentes ubera, & boves laſſos ſulcorum attritu ſplendeſcentem trahentes vomerem? Elementa ipſa liberalius ruri, quam urbibus naturam uſumq; ſuum impertiuntur. Ibi ſol purius micat, aër lætius latiusque diffunditur, aquæ limpidiores bibuntur, terræ quaſi verus ac nativus ille vultus hic tantum videtur. Hic ſe in planitiem extendit, ibi clementius clivis aſſurgit, alibi in montes excel-

excelſos ſe ſurrigit. Hic herbis conveſtitur, ibi meſſibus flaveſcit, illic botris, ibi pomis exuberat. Quid memorem volucrum cantus? quid trepidantes rivulos? quid opacas & argutas ſylvulas? quid diverſitatem germinum & frondium? quid odorum, quid colorum omne genus? Hæc in urbibus nulla, niſi in libris & parietibus. Velut exules mundi vivunt, & bona mundi neſciunr, qui in urbibus vivunt. Adhuc alia rerum ruſticarum oble-ctamenta percenſere fas eſſet, ſed hæc ipſa forſitan nimia fuerunt. Veruntamen dandam cuique puto veniam, & arte ac ſtudio ſuo diffuſius diſſerenti: nec minus indulgendum ruſtico quam militi, quam nautæ, quorum ille multus ſolet eſſe in memorandis bellorum ſuorum, hic in deſcribendis navigationum ſuarum caſibus. Finem ergo dabo, ſi me ſinas, quos memoria hucuſque cuſtodio Maronianos verſus ut auctarium ſuperaddere. M. Et tua, & vatis ipſius maxime ſuſpiciendi cauſſa hoc adeo fiat. D.

O fortunatos nimium, bona ſi ſua norint,
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam:
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaque auro veſtes, Ephyrëiaque æra:
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno:
Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,

Dives opum variarum, ac latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus, & frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illis ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, parvoque aſueta juventus,
Sacra Deum, ſanctique patres: extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.

Quid nunc tibi in mentem venit Maximiane? eſtne, quod opponas, quod contra dicas? M. Valde admirabile hoc mihi apparere confiteor, tam multa, tam non vulgariter te ex tempore potuiſſe: & opinionem concipio, ita te conſueſſe arma tractare ruſtica, ut interdum ſumas in manus arma ſapientiæ, & doctrinæ liberalis, qui ſunt libri. D. Reddo me nonnunquam ad horam unam & alterám libris, quos adoleſcentior evolvi (nam dum caſtra ſequerer, dum ſceptra darem, legendi otium perparvum fuit) & ex iſtiusmodi lectiunculis ſenectuti meæ honeſtam magis oblectationem, quam neceſſariam utilitatem peto, quanquam ea multiplex in iis voluminibus, & eximia ineſt. Nuperrime legi Xenophontis eum librum, qui eſt de tuenda re familiari, in quo agricultura copioſe prædicatur. Ibi factum proditur Cyri, Lyſandrum ad ſe venientem circumducentis per agrum conſeptum, ac ſedulo conſitum, arboresque ſua manu ſatas, flores, humum ſubactam & puram demonſtrantis. Nunquid ergo obſtat, quin tu hodie mihi Lyſander, ego Cyrus tibi ſiam? M. Nihil, Diocletiane. D. Necdum vi-

diſti

diſti opes meas, elegantias horti hujus nondum oculis luſtraviſti. Surgamus, ac circum ambulantes naturæ ornatum fæcunditatemque contemplemur, & dum olus in cœnam decoquitur, tempus ſuaviſſime confabulando traducamus. Mecum te cœnare volo, ſed terreſtrem cœnam. Bibes etiam vinum cantharis modicis, & facto diſces, quam pauca naturalibus deſideriis ſufficiant. hanc inſuper noctem quieſces in villula mea, nec in pluma, aut molli ſtrato: quod etſi non eſt auguſtum, eſt tamen imperatorium, in caſtris ſcilicet, in quibus Annibalem illum ſæpe militari ſagulo opertum humi jacentem inter cuſtodias ſtationesque milites ſui conſpexerunt. M. Quid tu effœminatis me aggregas? non dedidici duriora pati, & iſta luce in tuo ſum arbitrio. Duc, quo placet, ruſticum me, ut jocabare, non dimittes; æthiops non albeſcit. D. Tu vero an me ad imperium, id eſt, in medias tempeſtates tecum abripies?

ANNOTATIONES,

GEORGICA) Γεα *Gracis terra ſive ager*, ἔργον, *opus. Hinc* γεωργία *agricolatio*, γέωργος *agricultor, colonus*, γεοργικὸς *qui in rebus ad agriculturam ſpectantibus verſatur, agriculturæ gnarus.* Τὰ γεοργικά *res ad agros colendos pertinentes, ſeu præceptiones & doctrina terræ colendæ inſtitutionem modumque complectens: quo etiam nomine hæc noſtra progymnaſmata ruſtica inſcribenda cen-*

 ſui-

ſuimus, communi cum P. Virgilio, qui ſic alterum ſuorum monumentorum appellavit, cui quidam eruditi latinam, & pleniorem appellationem dare maluerunt, de re ruſtica: quando illis quatuor libris ruſticorum opera functionesque perdocet, & ita diverſas res, ac multum inter ſe diſtantes perſequitur. Nam quid magis diſcrepans, quam gregum armentorumque cura terræ ſubactioni atque cultui? Quam diſſimilia ſtirpes & apes? Quare adbuc iidem ſingulis ſuum vocabulum addentes primum de agricultura nominant: ſiquidem de aratione & ſatione illic agitur: quanquam aptius foret, de frugibus. Secundum de inſitione, ſive de plantis: qui poteſt etiam dici de arboribus, immo, de vitibus. Tertium de re pecuaria, ſive de pecoribus. Quartum de mellatione, ſive de apibus. Sed ut in Bucolicis Theocriti, ſic in Georgicis Heſiodi, qui princeps de agricultura præcepit, ut ait Plinius lib. 18. cap. 24. inſcriptionem repudiavit, cum altoqui utrumque imitaretur. Prior vocavit poëmatica ſua εἰδύλλια, noſter eclogas: poſterior duobus libris ſuis nomen fecit ἔργα καὶ ἡμέραι noſter ſuis, Georgica: longe enim copioſius ac diligentius, perfectius & abſolutius agriculturæ rationem explicavit, ut de reliquis rei ruſticæ partibus nihil dicam, quas Græcus prætérivit, qui ampliorem partem ſui poëmatis in fratre ad juſtitiæ amorem atque ſtudium cohortando, & ab inertia ad laborem revocando conſumit. Præcepta quædam affert, quæ potius ad vitæ communis emendationem, ſi intelligantur (obſcuriora enim ſunt) quam ad opus ruſticum faciunt. Virgilius ſolum

agri-

agricolam legibus ſuis format. Quod ſi quædam præterea intexit, ad ornatum conciliandum, repellendumque faſtidium intexit. Verum enim vero, cum imitatione non utatur, illa, inquam, quæ quanquam haud ſine carmine, magis tamen quam carmen poëtas efficit, non erit illa poëſis, nec poëta Virgilius, ut neque inter Græcos Empedocles, Parmenides, Nicander, Theognis: neque inter Latinos Lucretius. Multis alioqui poëticis luminibus hoſce libros expolitiſſimos eſſe fatemur. Ornatiſſima eſt ruſticorum Numinum invocatio in primo: in cæteris eorum, quæ rei tractandæ præſident. Fabellæ plures: in his feſtiviſſima Ariſtæi, qua liber poſtremus finitur. Atque ut hujus, ſic trium præcedentium epilogi, & colophones elegantiſſimi. Nam in extremo primo recenſet prodigia. In fine ſecundi laudat vitam ruſticam. In exitu tertij deſcribit peſtilentiam. In his iiſdem ſunt inſignes aliquot, potiſſimumque in tertio comparationes, egreſſiones: ut de aureo ſæculo, origine agriculturæ in primo. Deſcriptiones perquam feſtivæ, ut tempeſtatis, Italiæ, veris, pulli equini, ſeu equuli generoſi, certaminis taurorum, equi olympici, antri Cyrenes, apparatus & conflictus bellici, laborum quibus exercentur apes. Magna vis illuſtrium metaphorarum & catachreſeon, cum vocat magnanimos duces, gentem, vulgus, juventutem, parvos Quirites. Cellas earundem & alvos tecta, cubilia, nidos, cunabula, patriam, ædes, certa regna, thalamos, aulas, ſtabula. Tribuit illis bella ut hominibus, ſonitus tubarum, duces, cuſtodias, tumultus. Laudat eximie Georgica Victorius orat. 2.

&

& 3. quas eadem interpretaturus ad diſcipulos habuit. PRÆDICATIO VITÆ RUSTICANÆ) *De laudibus vitæ ruſticæ tam ea, quæ in agro ſubigendo conſerendoque ducitur, quam quæ ruri tantum etiam à non ruſticis degitur, Cato præfat. Varro lib. 2. præfat. & cap. 2. Rurſus lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 18. à principio. Plinius junior epiſt. 9. lib. 1. Cic. de ſenectute. Virgil. 2. Georg. Horat. Epod. ode 1. & epiſt. 10. 14 lib. 1. Tibull. lib. 1. eleg. 1. Homerus Odyſſ. 6. 7 & ult. Heſiod.* ILLUM QUIDEM HERCULIUM) *Hæc nomina ſibi ſive à majoribus tradita, ſive pro arbitratu aſcita, ad officium utriusque imperio gerendo ſignificandum aſſumpſerunt. Extant orationes aliquot poſt à Mamertino Rhetore ad Maximianum in Gallia dictæ, quibus utrumque indicatur. Nam & Jovem atque Herculem generis eorum auctores appellat & Maximianum Herculium Herculis officium Jovi Diocletiano præſtitiſſe, id eſt, in bello agreſtium, quaſi quorundam terrigenarum, auxilio fuiſſe contendit. Sigon lib. 1. de Imp. occident.* SIVE ALIAM QUAMCUNQUE) *Poſuimus cauſſas tres, quæ Diocletianum ad imperium relinquendum permoverint. Adduntur à nonnullis aliæ duæ: vel quod alienato animo deſipere incepiſſet: quæ nihil habet, cur recipiatur: vel quod Chriſti cultum, Chriſtianumque nomen univerſum extinguere ſe poſſe, uti conabatur, deſperaſſet, inſuperabili videlicet hominum perfrecta conſtantia. Hæc ſane quam probabilis eſt, ac primis tribus non adverſatur. Ipſe quidem tantis rebus cum fortuna ſecundiſſima geſtis, & jam*

ata-

Digitized by Google

ætate plublicisque curis defeſſum ſe in otio vivere velle ſimulavit. EODEM DIE INSIGNIA IMPERATORIA) *Hoc feciſſe Diocletianum Nicomediæ, Maximianum Mediolani, cum prodiderint alii, nos de Auguſtis ab utroque declaratis interpretamur, & à Sigonio ſtamus, qui Romæ templum Jovis ingreſſos, populis audientibus ſtupentibusque magis quam probantibus, ſic effatos ſcribit.* Recipe Jupiter imperium, quod mihi commodaſti. Quod ego ita depono, ut reſumpturum non eſſe ſanctum tuum teſtatus numen adorem. UNDE ORIUNDUS) *Natus eſt in Dalmatia, patre ſcriba, matre & patria Dioclea, haud longe à Salona urbe. Ab ea ſe Dioclem nuncupavit, donec renuntiatus eſt Imperator: tum enim more Romano Diocletianus audire voluit. Fuit libertus Anulini ſenatoris.* DIALOGORUM MORE) *Vide epiſt. ad Varronem, initio Academ. quæſt Par dialogographis & poëtis libertas permiſſa eſt: dummodo ne ſerpentes avibus, & tigribus agnos geminent: id eſt, abſurda, incredibilia pugnantia quæque fieri nullo modo poſſunt, ne fabulentur.* AGRESTUM DEOS, *Hos enumerat Virgil. 1. Georg.*

Et vos agreſtum Præſentia numina Fauni.
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadesque puellæ,

& quæ ſequuntur. Permultos, ut aliarum rerum, ſic ruris deos producit ex Varrone Auguſtinus in Civitate. Lege præterea Crinit lib. 15. cap. 10. & lib 25. cap. 21. ipſemet Varro ingreſſu voluminis ſui duodecim nominat, qui maxime ſint agricolarum

rum duces. SI TE PLAGII ARCESSAM) *Qui hominem ingenuum ſeu liberum emit aut vendit, atq; ita in ſervitutem redigit: item qui ſervum, aut ſervam à domino avertit, fugam ſuadens, emens aut vendens, celans aut vinctos habens neſciente domino, plagiarius, dicitur, quod lege Flavia plagis damnaretur, crimen plagium, lex plagiaria. Græci appellant* ἀνδραποδισμὸν, *quem definit his verbis Etymol* ἀνδραποδιστὴς δὲ οὐ μόνον ὁ τοὺς ἐλευθέρους ἀπώγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν CICUTIS ALLIUM NOCENTIUS) *Deteſtatur alium Flaccus Ode 3. Epod. ut quovis veneno dirius, ac pernicioſius. Sed ut cicuta necat frigore: ſic alium calore noxium eſt.* NON INDECORO PULVERE) *De hiſtoria belli civilis à Pollione contexanda agens Horarius Ode 1. lib. 2. præter alia hoc modo canit.*

Audire magnos jam videor duces,
Non indecoro pulvere ſordidos,
Et cuncta terrarum ſubacta
Præter atrocem animum Catonis.

Ode 6. l. 1. pulvere Troico Nigrum Merionem. Quibus locis poëta invictum pectus in acie media dimicantium, corpusque ſuum telis & morti nullo pavore objicientium declarat. Tales enim pulveribus inquinari ac ſordidari eſt. Verum hi pulveres non ſunt indecori. Tametſi nec illi indecoro fœdantur pulvere, qui pro libertate & dulci patria in ferrum ruunt, & animas profundunt. ACHILLEI ET ÆGYPTI) *De his & ſequentibus præter antiquos, qui Cæſares deſcripſerunt,*

Eutro-

Eutropium & alios, pleniſſime & elegantiſſime Sigonius lib. 1. de Imp. occid. TANQUAM NUMEN ADORARERIS) *Hanc tantam felicitatem, tamque proſperum fortunæ obſequium capere animo Diocletianus non potuit. Siquidem moderatione prorſus in ſuperbiam verſa, eousque inſolentiæ prodiit, ut ſe poſthac mortalitatis oblitus, tanquam Deum adorari voluerit. Nam projicere ſe homines humi venerabundos, atque oſculum pedibus figere pati cœpit, & gemmas veſtibus calceisque inſeruit; cum ante ipſum omnes Imperatores, conſulari tantum ſalutatione contenti fuiſſent, & ſolam chlamydem purpuream privato habitui adjeciſſent. His verbis Sigonius ſacrilegum hominis faſtum, ac ſuperbiſſimum facinus expoſuit. Invehitur in iſtam Diocletiani amentiam verſibus cultiſſimis Franciſcus Bencius, Ode 10. lib. 2. Carminum.* TRAJANO MELIOREM) *Crinit. lib. 5. cap. 6. Auguſtus Cajum nepotem in Armeniam mittens, comprecabatur illi à diis Pompeii benevolentiam, Alexandri audaciam, ſuam ipſius fortunam. Magna tamen fortis humanæ volumina, variosque & graves caſus Auguſti percenſet Plinius lib. 7. cap. 45.* TAM SOLIDUM IPSI GAUDIUM) *Corpus ſolidum Terentio eſt, quod Græcis* πυκνόν. *Unde bonum corporis habitum definientes, ajebant eſſe* πυκνότητα σαρκός. *Transferunt etiam Latini ſolidum ad rem expertem corporis, & quæ tangi non poteſt, intelliguntque id, quod firmum expreſſumque eſt, non adumbratum: ut cum Cicero ſolidam laudem, gloriam vocat. Sic ſtabile verumque*

gau-

gaudium, cur non dicamus ſolidum? Lege Victor. lib. 14. cap. 9. EX VATICINIO QUOD DE APRO) *Adoleſcens Diocletianus in Galliis à Druide audierat, ſe tum evectum iri ad culmen imperii cum aprum jugulaſſet. Ille fidem dicto commodans, quandocunque poterat, in venatione apros inſectatus interficiebat. Sed prædictio ad Aprum Numeriani Auguſti ſocerum reſpiciebat. Hic ex præfectura prætorii, quam aſpernabatur, ad Auguſtale faſtigium aſcendere peroptans, generum ſuum clam occidit: quem parricidam in concione præſentem poſtmodum Diocletianus adacto in viſcera gladio morti dedit, converſusque ad commilitones; tandem, inquit, aprum fatalem interemi.* REM MIHI VIDERI DIFFICILLIMAM) *Quod quidam ſentiunt, de cauſſa depoſiti imperii interrogatum, ſic reſpondiſſe: ego adhuc imperantem (quo tempore id maxime experiebatur) amicis dicere ſolitum exiſtimaverim. Bonum certe Imperatorem fuiſſe ex hiſtoria patet. Utinam iniquiſſima & immaniſſima Chriſtianorum vexatione ſuis ipſe laudibus tenebras ne offudiſſet. Etenim cum ante eum Imperatores novem odium immenſum adverſus Chriſti gentem conceptum diriſſimis ſuppliciis ſæviendo in corpora innocentum exſaturare, & ſacra noſtra tollere ac diſſipare penitus laboraſſent, Nero, Domitianus, Trajanus, Marcus, Severus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, decimum ſe execrando huic tyrannorum ſodalitio Diocletianus adjunxit.* ASSENSIONEM ADHUC FIRME) ἀποφαίνεσθαι καὶ δογματίζειν

dicun-

dicuntur, qui ponunt aliquid & ſtatuunt: qui neque affirmant, neque negant, ſed ſuſpendunt judicium, illi ἐπέχουσι. *Laert. in Platone.* Ὁ τοίνυν Πλάτων περὶ μὲν ὧν κατείληφεν ἀποφαίνεται. τὰ δὲ ψευδῆ διελέγχει. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ἐπέχει. *Quæ igitur ſcientia comprehendit Plato, ea affirmat: falſa redarguit: in incertis aſſenſum retinet. Hinc Philoſophi* ἐφεκτικοὶ, *& eadem de cauſſa* σκεπτικοὶ, ἀπορηματικοὶ, *cunctatores, hæſitatores, quæſitores, conſideratores, ut Pyrrhonii, Academici. Gell. lib. 11. cap. 5. Quoniam vero cum illo* ἐπέχειν *ſubauditur* συγκατάθεσιν, *aſſenſum, approbationem, bene convertit Cicero, aſſenſum cobibere, retinere, ſuſtinere, & ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu.* PHILOMETOR) *Regibus omnibus Ægypti Ptolomæi nomen erat, diſcrimen faciebat cognomen, cum alius Philometor, alius Philadelphus diceretur. Poſtremus dictus eſt Aulædus, frater Cleopatræ. At Philometor ita audivit per irriſionem: neque enim regum quisquam fuit, quem majore odio mater proſequeretur & cætera. Pauſanias in Atticis. Ut Romani Imp. Cæſares, ſic Ægypti reges Pharaones, quod ipſorum lingua regem ſonat, & Alexandrini Ptolomæi dicti ſunt. Joſephus lib. 8 cap. 2.* XENOPHON, MAGO) *Nominatur & à Plinio lib. 18. cap. 3. Sic autem ille de Magone Pœno. Cum quidem tantum honorem ſenatus noſter habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ Bibliothecas donaret, unius ejus duodetriginta volumina cenſeret in latinam linguam transferenda, cum jam M. Cato præcepta condiſſet, peritisque linguæ Punicæ dandum negotium:*

 in

in quo præceſſit omnes vir clariſſimæ familiæ D. Syllanus. Magonis meminit, item Columella, eumque ruſticationis parentem vocat lib. 1. cap. 1. Eundem commendat Varro lib. 1. cap. 1. Numerant autem ambo, auctores quamplurimos rei ruſticæ, utriusque linguæ, quod etiam facit Plinius, & teſtatur, Varronem octogeſimum primum vitæ agentem annum de cultura agri prodendum putaviſſe, nec de ſe ipſo Varro negat. VIRTUTE BELLICA INSIGNES) *Eodem capite & libro Plinius, quo ſupra, de ubertate annonæ locutus, ſubjungit hæc. Quænam ergo tantæ ubertatis cauſſa erat? Ipſorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (ut fas eſt credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: ſive illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella: eademque diligentia arva diſponebant, qua caſtra: ſive honeſtis manibus omnia lætius proveniunt, quoniam & curioſius fiunt. Lege conſequentia de Attilio Serrano, Cincinnato, &c. Prædicat eosdem, aliosque Romani generis memorabiles duces Columella præfat.* A JUVENCIS SEU VITULIS) *Varro lib. 1. cap. 1. & c. 5. Bos in pecuaria maxima decet eſſe auctoritate: præſertim in Italia, quæ à bubus nomen habet. Græcia enim antiqua, ut ſcribit Timæus, tauros vocabat ἰταλῶς, à quorum multitudine, & pulchritudine, & fœtu vitulorum Italiam dixerunt. Hic ſocius hominum in ruſtico opere, Cererisque miniſter.* VIRUM BONUM, BONUM AGRICOLAM) *Hæc aliaque nonnulla in dialogo infra ex Plinio: quibus addamus hoc etiam. Frugem quidem*

dem aratro quaſitam furem noctu paviſſe aut ſecuiſſe, puberi XII. tabulis capitale erat, ſuſpenſumque Cereri necari jubebant, gravius quam in homicidio convictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxamve ductionemve decerni. Jam diſtinctio honosve civitatis ipſius non aliunde erat. Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorum, qui rura haberent: urbanæ vero, in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ probro. Itaque quatuor ſolæ erant, à partibus urbis, in queis habitabant, ſuburrana, Palatina, Collina, Exquilina. CLARISSIMOS QUOSQUE, ET VETUSTISSIMOS) *Abel, Cain, Noë, Jacob cum filiis, Moyſes, paſtores fuerunt & agricolæ. Joſeph. Geneſis 46. ſic juſſit reſpondere fratres ſuos Pharaoni interroganti, quod eſt opus veſtrum? Viri Paſtores ſumus, ſervi tui ab infantia noſtra, uſque in præſens, & nos & patres noſtri. Quin & Rebecca paſcebat oves patris ſui.* ANTIQUIOR EST URBANA) *Varronem legito, lib. 3. cap. 1.* NEC MIRUM CERTE SI IN) *Cic. pro Roſ. Am. in qua oratione ſtudium ruſticum mirificè prædicatur. Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In urbe luxuries creatur: ex luxuria exiſtat avaritia neceſſe eſt: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, juſtitiæ magiſtra eſt.* TYRONES OPTIMI, AC MILITES) *Ita Cato præfat. & Vegetius lib. 1. cap. 3. ut rurſum monebimus in dialogis militaribus. Colum. in præ-*

præfat. At me hercule vera illa Romuli proles aſſiduis venatibus nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſſimis prævaluit corporibus, ac militiam belli, cum res poſtulavit, facile ſuſtinuit, durata pacis laboribus, ſemperque ruſticam plebem præpoſuit urbanæ. Ut enim, qui in villis intra conſepta morarentur, quam qui foris terram molirentur, ignaviores habitos; ſic eos, qui ſub umbra civitatis intra mœnia deſides cunctarentur, quam qui rura colerent, adminiſtrarentve opera colonorum, ſegniores viſos. Nundinarum etiam conventus manifeſtum eſt propterea uſurpatos, ut nonis tantumodo diebus urbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ: illis enim temporibus, ut ante jam diximus, proceres civitatis in agris morabantur. THESEUM ACCEPIMUS BOVIS FIGURA) *Signavit item nummum inciſo bove, vel ob taurum Marathonium, vel ob Minois ducem, vel ad agriculturam cives invitans. Hinc ferunt hecatombæon & decabæon dictum. Plutarch. in Theſeo. Poplicola mulctam ei, qui conſulibus non paruiſſet, quinque bobus dixit, & duabus ovibus. Ovis erat decem obulis, bos centum, quod infrequens eſſet id temporis nummi uſus apud Romanos: ſed pecudibus & armentis cenſerentur. Unde facultates ſuas etiamnum à pecudibus peculium nominant: & vetuſtiſſime bove vel ove, vel ſue fuerunt ſignati, filiisque ſuis Suillis, Bubulcis, Caprariis, Portiis nomina indebant. Idem in poplicola.*

PROGYMNASMA
TERTIUM & VIGESIMUM.

Rei ruſticæ partitio, tum inſtrumenta, Officiaque ruſtica,

AUDITORES, EXPLANATOR.

AUDITORES. Quod emendatiſſimos illos Georgicorum libros P. Virgilii Maronis, cujus imago toties ferit animos noſtros: cui molle, atque facetum annuerunt gaudentes rure Camœnæ: quique rem ruſticam (ſi uti te ex Junio Columella memorantem audivimus) ut M. Cato primus latine loquentem, Saſernæ pater & filius eruditam, Scrofa Tremilius eloquentem, M. Terentius Varro expolitam, ita ipſe carmine quoque potentem fecit, publicis & quotidianis interpretationibus declarandos delegiſti, haud proclive dictu eſt de me, & his duobus contubernalibus meis, quanta ob id in voluptate & lætitia ſimus. Nam quod infecti litteris conſenſu loquuntur, perampla, perquam varia, ad cognoſcendum perliberalis atque utilis, & ſuavis eſt pertractatio, quam nobis ſuaviorem efficit tua in exponendo pridem ſpectata eruditio, & induſtria ſingularis. Sed quoniam tenemus occaſionem, quam aucupabamur,

viſum eſt percunctari te, quot partibus tandem opus ruſticum, ſeu ruſticationem univerſam putes comprehendi. E. Quatuor ſi quidem Maronianam diſtributionem amplectimur. Earum princeps in cultu & agitatione agrorum: altera hortorum, ſive arborum: tertia in tutela & tractatione pecoris: poſtrema in apum procuratione ſita eſt. Atque iſtorum ſingula explicaturum ſe, carminibus ſingulis in ipſa propoſitione, qui eſt exorſus ſcriptionis, ipſe profitetur, tametſi in ſecundo de vitibus egit potiſſimum, quod non diſſimulat. Itaque Columella præfat. lib. 10. ſe poëticis numeris expleturum Georgici carminis omiſſas partes affirmat, quas tamen & ipſe Poëta ſignificaverat, poſteris poſt ſe memorandas relinquere. Verſus accipite.

Quid faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat, quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis.

A. Quam tu hujus quadripartitionis cauſſam? E. Quam ex Varrone Servius. A. Quam tandem? E. Omnis terra quadrifariam dividitur. Aut enim arvus eſt ager, id eſt eſt ſationalis: aut conſitus, id eſt, aptus arboribus: aut paſcuis, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut floreus, in quo ſunt horti apibus congruentes & floribus. A. Quænam eſt, quæ nunc reperitur Varronis diviſio? E. Auctoribus quamplurimis enumeratis, qui de ruſtica diſciplina commentarios reliquiſſent, ex quibus pete-

terentur, quæ ſibi deeſſent, hæc ſubjungit. Quo brevius de ea re conor tribus libris exponere, uno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis paſtionibus. Videtis hunc tres partes feciſſe, & in totidem volumina contuliſſe? Quanquam, ſi ad vivum quis reſecare volet, non erunt plus duæ, agricultura nempe, & paſtoritia: cujus rurſum partes duæ, agreſtis paſtio, quæ pecuaria nominatur, & villatica. A. Cur non plures? E. Quia tempore deficeretur; ſic enim librum non minus graviter, quam feſtive orditur. *Otium ſi eſſem conſecutus, Fundania, comodius tibi hæc ſcriberem, quæ nunc, ut potero, exponam, cogitans eſſe properandum, quod (ut dicitur) ſi eſt homo bulla, eo magis ſenex. Annus enim XXCI. admonet me, ut ſarcinas colligam, antequam proficiſcar è vita.* A. Quid Columella? quo ſe pacto geſſit? abſolutiſſime certe has res, quantum nos æſtimare poſſumus, videtur exſecutus. E. Nullum caput à Virgilio explicatum prætermiſit: etiam de villaticis paſtionibus, ut Varro diſſeruit. A. Nondum ejus diſtributionem attuliſti in medium, libros ſane multos conſcripſit. E. Teſtificatur ipſe in undecimo, tam magnam & diffuſam eſſe ruſticationis materiam, ut ſi partes ejus velimus percenſere, vix numero comprehendamus. Sed ubi docuero vos, quid per quos, quotque libros diſputaverit, quænam illi partes, & qui numerus potiſſimum placuerit, ſine dubitatione cognoſcetis. A. Iſtuc maxime exſpectamus. E. Duobus primis agriculturam explanat: tribus inſequentibus agit de re vi-

vineatica: ſextum & ſeptimum in ratione habendi pecoris conſumit: octavum & nonum vallaribus educationibus impertit: decimum attribuit hortis. Singularem, ſeu vagum, ſeu extraordinarium, quem vocare licet tertium decimum, dicat vitibus rurſum & arboribus. Undecimus & duodecimus ſunt tanquam ſupplementa & appendices, in quibus de villici ac villicæ officiis denuo, de hortorum cultura iterum, de conditura fructuum ſermo eſt, quod poſtremum nec Varro neglexit. In Catone nullus ordo: varia tamen, & conciſe explicata unius generis ſupremi eruditio. Plinius libris aliquot, at non ita partite ruralia deſcripſit, quando hoc ejus præcipuum inſtitutum non fuit. Palladio per duodenos menſes ire; & quid quoque fieri conveniret, docere collibuit. Hi ſunt, quos ut inprimis idoneos rei ruſticæ auctores proferre poſſimus. A. Ex eo, quod Columella fecit, recte quis partes ſex conſtituerit. Agriculturam, vineaticam, pecuariam, paſtionem villaticam, rem hortenſem, rem arborariam: quas duas uno quodam, hortorum nomine ſcilicet, qui volet, complectatur, quod in hortis quoque ſeruntur arbores, etiamſi extra eos ſæpe, ut in pomariis, & arboretis. E. Optime intelligitis. A. Plura non eſt, cur nunc quidem velimus hoc de capite. Verum enimvero, inceſſit nos admiratio, quid Virgilius noſter, cum ei placuerit, primi libri particulam quamdam eſſe enumerationem inſtrumentorum ruſticorum, tam ſtrictim ea, & ſuſpenſa manu attigerit, iſtis verſibus videlicet:

Vo-

Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque trabeæque, & iniquo pondere raſtris,
Virgea præterea Celei vilisque ſupellex.
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Jachi.
Continuo in ſylvis magna vi flexa domatur,
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri,
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos.

E. Si verſiculos duos, qui abs te pronuntiatis proxime antecedunt, perpenderitis, nihil admirationis apud vos reſidebit. A. Hi ſunt.

Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.

E. Ecce, non de quibusvis, ſeu omnibus prorſus operum agreſtium inſtrumentis ſe ſcripturum denuntiat, ſed de iis tantum, quæ ad meſſem, ſeu ad arationem poſtulantur. Veruntamen de his ipſis velut in tranſcurſu, parum conſummate. Auctorum ſiquidem primariorum, & veluti ordines ducentium conſuetudo tenet, nec uſque à capite quidvis arceſſere, nec uſque ad calcem omnia perſequi, nihilque quantumvis leve ac minutum præterire. Quocirca & Varro, cum inſtrumenta tripartito diſtribuiſſet, de tertio genere brevius mihi videtur poſtea diſſeruiſſe, & pauciora, quam

Digitized by Google

poterat, recenſuiſſe. A. Bene hoc quidem: nos interim imperitiores de armis iſtis, ac ſupellectile ſat multa ignoramus, qua ignorantia per te liberabimur, ſi annuis, atque ut annuas, te oratum ſummopere volumus. E. Geram utique morem, dummodo hac conditione, ut quæ tritiora & uſurpatiora vobis arbitratus fuero, ea taceam, cætera ſic enumerem, ut aliqua paucis, quid velint, declarem. Uter veſtrum iſta neſcit: flagellum, ſudes, palus, vallus, linter, aquæliculus, vehiculum, vectabulum, carruca, rheda, traha, plauſtrum, mulctra, mulctrale, mulctrum, quæ tria eodem intellectu dicuntur. Vas, in quo lac mulſum ſervatur, ſinum dicitur. Virgil. Sinum lactis, & hæc de liba Priape quotannis exſpectare ſatis eſt. Area, ſtabulum, hauſtrum, urna, pedum, cibrum, & ὑποκοριστικῶς cribellum, cujus partes circulus & rete. A. Quam jocoſe Plautus de veſte lacera pluribus locis, & foraminoſa, pellucet crebrius quam cribrum? E. Ludit in παρωνομασίαν, ut ſolet: in ſchema latinis eſt Annominatio. Redeamus, unde pauliſper deflexímus. Hæc, inquam, & ſimilia tacebo, quæ in ſcholis elementariis diſcuntur à puſillis pueris. A. Tuæ poteſtatis res eſto. Et hæc novimus, & illa, juncetum, arundinetum, cannetum, dumetum, coryletum, quercetum, ficetum, caſtanetum, pinetum, glabretum, vepretum, ſpinetum, frutetum, ſenticetum, ſalicetum & ſalictum, fimetum, carectum, viridarium, pomarium, vivarium, violarium, roſarium, cucumerarium, cucurbitarium, lætifun-

dia,

Digitized by Google

dia, prædia, ſpicilegia, volutabra. Hæc effudimus, ut aliqua pars laboris minueretur tibi. E. Quidum? de inſtrumentis pollicebar me dicturum, at iſthæc jam recitata non ſunt profecto in inſtrumentis. Quare aliqua recitare opus eſt, ſi onere leviore me vultis incedere. A. Omittas igitur licet, dolia, ſeu vaſa olearia, amurcaria, vinaria, frumentaria, crates ſcirpeas, ornamenta bubus, inſtrata aſinis, labra, infundibula, ſitulas, trullas, matelliones, alvos & alvearia, molas truſatiles & aſinarias: illæ ab hominibus ſervis trudebantur. Manubrium, quo movebatur mola, molile, pilas, fabariam, farrariam, ſeminariam, ad nucleos ſeminum excernendos, culleos, torcularia, torculos, trapetum & trapetas, cuppas, paviculas, naſiternas, vaſa aquaria, quod tres naſos, id eſt, tres anſas haberent, ideo naſiternas ſcribunt. Ita Vatinianis calicibus aſſignat naſos Martialis, & Juvenalis.

Tu Beneventani ſutoris nomen habentem,
Siccabis calicem naſorum quatuor.

Feſtus. Naſiterna eſt genus vaſit aquaril anſati & patentis, quale eſt, quo equi perfundi ſolent. Nempe poſt confecta ſparia in Circenſibus, ut recrearentur. Ulpianus. Neque thymelici, neque xyſtici, neque agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt. Corbes doſſuarias, feretrum ſtercorarium, modios & ſemodios, ligones, occas, ſarcula, fiſcellas, qualos, colla, prælum, lacum. Omitte

te etiam incernicula, furcas bicornes & tricornes, hoſtorium, ſive radium, bipentes & tridentes, ſaccos, falculas, falces meſſorias, fœnarias ſeu ſœniſecas, putatorias, quibus in arboribus & vitibus utimur, ob illud arboriæ & ſylvaticæ, ob hoc etiam vineariæ, ſeu vineaticæ nominantur. Falces ſtramentariæ ſunt, quibus poſt meſſem ſtantia in ſegete ſtramenta deſecamus. E. Quam multa memoriter? Ego vero cum animadvertam, non ita magnam relictam eſſe inſtrumentorum ruſticorum ad enumerandum explicandumq; copiam, non ſequar certum ordinem, etſi decreveram, ſed mixtim ac promiſcue proferam, ut quidque vel ad agrum, vel ad vineam, vel ad aliam quamdam partem georgices pertinens occurrerit. In falcibus non abs re fuerit ex Columella vobis deſcribere vinitoriam. *Eſt*, inquit, *ſic diſpoſita vinitoria falcis figura, ut capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob ſimilitudinem nominetur, quæ flectitur, ſinus, quæ à flexu procurrit, ſcalprum. quæ deinde adunca eſt, roſtrum appellatur. Cui ſuperpoſita ſemiformis lunæ ſpecies, ſecuris dicitur. Ejusque velut apex pronus imminens, mucro vocatur.* Illico, quod ſingularum partium munus ſit, adjungit. *Cum vinitor in adverſum preſſa manu deſecare quid debet, cultro utitur: cum autem retrahere, ſino: cum allevare, ſcalpro, cum incavare, roſtro: cum ictu cædere, ſecuri: cum in anguſto aliquid expurgare, mucrone.* Hactenus Columella. Cylindrus lapis teres, ſeu columna lapidea rotunda à volubilitate dicta (nam

xv-

κυλινδεῖν eſt volvere) ad aream terramve complanandam comparata. Virgil. Area tum primum ingenti eſt æquanda cylindro. Bipalium inſtrumentum ad fodiendum, utrinque dentatum. Rutrum, quo arena aut tale quid eruitur, inde rutellum. Marra herbas inutiles exſcindimus. Irpex genus raſtri ferrei, bene dentatum, herbis in agro extirpandis. Paſtinum bicorne ferramentum, quo ſemina panguntur. Sarracum ad moles & onera vehiculum. Merga genus furcæ ad levandos fœni frumentive manipulos in currum. Catellæ per diminutionem à catenis. Pecten dentibus infixis ferreis aut ligneis cratis, ad operienda ſemina. Quibus vites nituntur adminicula, pedamina, pedamenta, pali, paxilli, ſtatumina, ridicæ dicuntur. Serra & ſerrula etiam utuntur ruſtici, non modo fabri materiarii, aut arcularii. Sic item runcis, runcinis, dolabris, dolabellis, terebris & terebellis. In picatione vaſorum inſtrumentum adhibebant, quo à pice veteri abradenda, ut nova adderetur, radula nomen habebat. Numellæ genus vinculi, quo quadrupedes alligantur. Ductarius funis, qui per orbiculos trochleæ trajicitur. Amphoræ ſparteæ, ut urnæ è ſparto ad vinum metiendum parabantur. Quod ſi futiles eſſent, tractando ſæpe, id quod in metiendo fit, frangebantur. Sportæ fæcariæ ſunt, quibus incluſa fæx prælo ſupponitur, ut vinum fæcatum exprimatur. Falculæ ruſcariæ, quibus rubi ſentesque ſecantur, dolia condendis vinaceis acinatitia vocantur à Varrone. Cumera vas vimineum, aut fictile fructibus recipiendis a-

ptum,

ptum, à Hræcis κυψέλη. Triticum aut hordeum pauperes in cumeris recondebant, ut divites in granariis. Horat. Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris? Cumeram vocabant antiqui, ait Feſtus, vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis utenſilia, quod & camillum dicebant, eo quod ſacrorum miniſtrum κάμιλλον appellabant. Verum in hujusmodi rebus ſæpe magis genus ipſum, quam ſpecies intelligitur, propterea quod nec in inſtrumentis, nec in aliis infinitis omnia locis omnibus, aut quovis tempore, aut eodem etiam in loco ſemper ſunt eadem, nec pingi ſtatim poſſunt. Mutantur mores, mutantur artes, mutantur homines, mutantur curſus fluminum, mutatur mundus, & elementa: quidni mutentur vocabula & inſtrumenta? A. Eſt prorſus, quemadmodum ais. Citemus teſtem Horatium.

Debemur morti nos noſtraque, ſive receptus.
Terra Neptunus claſſes Aquilonibus arcet,
Regis opus, ſterilisque diu palus aptaque remis,
Vicinas urbes alit, & grave ſentit aratrum:
Seu curſum mutavit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt:
Nedum ſermonum ſtet honos & gratia vivax.

Cæterum quia ſuperius aliquot curruum genera protuliſti, cupimus ſane doceri partes rotæ, quibus vocibus afficiantur; non enim ſcitu vulgare ac facile ſentimus. E. Sunt radii. Eſt deinde abſis, ipſa

ipſa curvatura rotæ. Ovid. 2. Metamorph. in deſcriptione currus Phœbi.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſumma
Curvatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Canthus vocatur ferrea lamina, quæ alias abſis. Modiolus eſt medium rotæ, cui hærent infixi radii. Ejus foramen, in quod axis immittitur, tubus rotæ. Obex autem, ſeu paxillus ille, qui rotæ in extremo axe præfigitur, ne excidat, embolium ab immittendo. Annulus eſt ferrum orbiculare, quod modiolum inter & paxillum intercedit, ne modiolus extremus atteratur. Sufflamen, quod rotæ injiciunt aurigæ & ruſtici, ne currus in præceps feratur. A. Quid nominis eſt illi materiæ, qua axis ungitur, ut faciliore circumactu rota verſetur? E. Axungia. A. Et tegeti, qua currus operitur? E. tympanum. A. Quid ventilabrum? E. quo aceres, & retrimenta ad ventulum excutiuntur, expurganturque, idem quod vannus. A. Quid cochleæ in torculari? E. Per quarum capreolatos anfractus attollitur, demitriturque prælum, aut rotæ, aut ſuculæ verſatione. A. Quæ nunc interrogemus alia, non veniunt in mentem, niſi ſtabulorum genera, quæ tametſi ad inſtrumenta nihil attinent niſi remote, tamen ea nobis ſubjice. E. Equile, bubile, ovile ſive caula, caprile: porcorum eſt non porcile, ſed hara & ſuile, Varroni nihilominus & anſerum ſtabulum ſæpius hara dicitur. Gallinarium, aviarium, columbarium; ſic

ſic enim vulgo appellant ædificium ipſum, & locum columbis alendis deſtinatum. Sed Columella & Varro hanc vocem capiunt pro nidis, & loculamentis ac cellis, in quibus ſingula paria, ova & pullos faciunt. A. De ruſticis officiis aſperge nonnihil. E. Memoriæ inſtaurandæ & fovendæ cauſa magis, quam intelligendi credo vos iſtuc petere. A. Tu modò da, quod petimus. E. Ad ruſtica opera referuntur agriculæ, ruricolæ, aratores, coloni, olitores, meſſores, colligatores, foſſores, vinitores, vitiſatores, vindemiatores, fœniſecæ, frondatores, ſatores, ſartores, occatores, procuratores, prædiatores, qui nempe rerum prædialium ſunt periti, porculatores, mellarii ſeu melliturgi, columbarii, aviarii, caprimulgi, equimulgi, bumulgi, operarii, gallinarii curatores, jugarii, qui jungunt boves, qui, inquam, jugum bobus imponunt, ac detrahunt, villici, ſalictarii, qui ſalictum curant, & ex eo materiam ſalignam viti pedandæ jugandæque parant. Paſtorum deniq; omne genus, bubulci, ſubulci, opiliones, caprarii, armentarii, aſinarii, equarii, anſerarii. Hæc devoratote, & alias vel à me, vel à mutis magiſtris, cum uſus venerit, plura requiritote. A. Sic certe, ſic faciemus. Cras ante meridiem in Georgicis exponendis progredieris. E. Niſi quid mali ſuperventura dies pepererit.

ANNOTATIONES.

GEORG. LIBROS P. VIRGILII.) *Exemplaria propoſita ſibi habuit in his libris Maro Nicandrum*

Co-

Colophonium, hominem ab agro quidem remotiſſimum (qui tamen de rebus ruſticis poëtica quadam facultate non ruſtica præclare ſcripſit, ut meminit Tullius iu 1. de Orat.) Heſiodem, Aratum poëtas, Ariſtotelem & Theophraſtum philoſophos. Propter humilitatem porro hortorum dotes eum fugiſſe, e tantisque, quæ retulit, flores modo rerum decrepſiſſe confirmat Plinius lib. 14, in proœmio. Nec præcepta illius (ut aliorum quoque) ad omnes terras communiter, ſed ad ſolam Italiam, Venetiamque præcipue ſpectant, quod Servius etiam monuit. AUCTORIBUS QUAMPLURIMIS) *Libro videlicet primo cap. 1. Planius ac diſertius lib. 3. cap. 1. in totidem partes rem ruſticam ſecrevit. Cum agriculturam, inquit, primo propter paupertatem maxime indiſcretam haberent, quod à paſtoribus, qui erant orti, in eodem agro & ſerebant, & paſcebant: qui poſtea creverunt, peculia diviſerunt, ac factum, ut dicerentur alii agricolæ, alii paſtores. Quæ ipſa pars duplex eſt, tametſi ab nullo ſatis diſcreta: quod altera eſt villatica paſtio, altera agreſtis. Hæc nota & nobilis, quod & pecuaria appellatur, & multum homines locupletat, & ob eam rem aut conductos, aut emptos habent ſaltus. Altera villatica, quod humilis videtur, à quibusdam adjecta ad agriculturam, cum eſſet paſtio. Cæterum neque pecuariam eſſe partem agrieulturæ, neque ad eam pertinere docuit idem lib. 1. cap. 2. Affirmat nihilominus ei affinem eſſe: ut dextera tibia alia eſt, quam ſiniſtra, ita ut tamen ſit quodammodo conjuncta, quod eſt altera ejusdem carminis modorum incentiva, altera ſuc-*

centiva. Paſtorum vita eſt incentiva, agricolarum ſuccentiva: & ſuperioribus temporibus fuit, cum homines paſtoritiam vitam agerent, neque ſcirent etiam arare terram, aut ſerere arbores, aut putare. Ab his inferiore gradu ætatis ſuſcepta eſt agricultura. Infra. *Nec ullæ pecudes agriculturæ ſunt propria, niſi quæ agrum opere, quo cultior ſit, adjuvare, ut ea, quæ juncta arare poſſint. In eodem cap. figlinas, arenifodinas* (*ſic enim legendum, pro, argenti fodinas*) *lapidicinas ab agricultura disjungit. Non enim, ſi quis propter agrum, aut etiam in agro profectus domino, agriculturæ acceptum referre debet, ſed id modo, quod ex ſatione terra ſit natum ad fruendum.* QUOCIRCA ET VARRO) *Percurre lib. 1. cap. 17. 18. 19. 20. 21. 22. Quæ nominat inſtrumenta cap. 22. & à nobis omiſſa fuerunt, hæc ſunt. Fiſcina, tribula, mallei, raſtelli, reſtes, tegetes, corbulæ. Quibus adde iſta ex Palladii lib. 1. cap. 43. Aratrum ſimplex, & auritum, dolabræ, ligones, lupi, id eſt, ſerrulæ manubriatæ minores, majoresque ad menſuram cubiti, quibus facile eſt, quod per ſerram fieri non poteſt, reſecando trunco arboris, aut vitis interſeri. Acus, per quas in paſtinis ſarmenta merguntur, vangæ, runcones, quibus vepreta perſequimur, ſecures ſimplices, vel dolabratæ, cautaria, caſtratoria ferramenta atque tonſoria, vel quæ ad animalium ſolent pertinere medicinam. Inſtrumentis adnumerat ibidem tunicas pelliceas, cucullos, ocreas, manicas de pellibus, quæ vel in ſylvis, vel in vepribus ruſtico operi & venatorio poſſint eſſe communes. Enumerantur item multa à Catone cap.*

potiſ-

potiſſimum. 10. 11. 12. e quibus explicata habemus non pauca à Turn. lib 7. cap. 22 23. 24. 25 Nos aliqua libabimus. Ornamenta boum intelliguntur Catoni, quibus ad arandum ornantur, ut ſtrata & ſubjungia. Cinctus dicitur & ſemicinctium: ille enim eſt latior, hoc multo arctius & anguſtius: ſic funis & ſemifunium: funis enim craſſior eſt & major, ſemifunium tenuius & gracilius. Ferrea dicitur tacito furcæ vocabulo. Rutabulum ad focum pertinet, nos palam vocamus. Labrum lupinarium eſt, in quo aqua lupinus maceratur, ut ejus amarities eluatur. Labrum eluacrum, in quo aliquid eluitur, & lavatur, quod ſordidum eſt. Fullonica pila, qua tunduntur veſtes & panni, ut poliantur, quod hodieque opera rotarum aquariarum ſublatis pilis fieri videmus. Tela jugalis eſt tela jugo impoſita, in quo texatur ad aliarum telarum diſcrimen, quæ pinguntur acu, texuntur radio, pectine, aut alio genere, ſine jugo tamen. Ovid. Tela jugo juncta eſt. Armarium, promptuarium eſt, e quo promitur cibus. Plaut. Capt. Cellas refregit omnes intus, recluſitque armarium. Qualia ſataria ſunt, quibus ad ſerendum opus eſt, id eſt, ad ſementem: ut lintres vindemiæ uſui ſunt, quæ & naviæ, ut opinor, vocantur Feſto: à ſimilitudine lintrium nomen habent. Alvei ſunt, quibus in lintres portantur collectæ uvæ. Epidromum, eſt funis, quo lectus ſubtenditur, in quo ſervus cubet: nam lecti ſubtenſi ſtratis opponuntur. Torcularium locus eſt, vel ædificium, in quo ſunt torcula vaſa & trapeti. VEHICULUM) *ὄχημα Græcis non carpentum aut currum modo, ſed ipſum quoque jumentum, quo vehamur: ſic Latinis vehiculum, quod ex*

Digitized by Google

lege Oppia probat Turneb. lib. 27. cap. 26. qua cavebatur, ne mulieres juncto vehiculo uterentur. Ubi junctum vehiculum eſt pilentum, quod junctis trahitur jumentis. Denique quidquid vehit, vehiculum eſt: ut & navis apud Plautum. SINUM DICITUR) *Vas ventris tumidioris, & rotundioris formæ, natum à Græco* δῖνος *cui conjecturæ favet ſyllabæ in utroque vocabulo extenſio. Ac licet mutatio literæ d. in ſ. ſit inſolens: tamen cum* ἴσμεν & ἴδμεν *dicatur etiam ab ipſis Græcis, quid mirum eſt, ab alienigenis eam eſſe permutationem factam, qui omnia ſolent ore ſuo vel corrumpere, vel aliquantum commutare? Hæc Turneb. lib. 1. cap. 16.* SERRA, ET SERRULA) *Ducere ſerram cum aliquo, eſt altercari cum eo, verbis ſcilicet aſperis, & cum clamore tam blandienti, quam blanditur in ſerra ſtridor. Tertullianus de corona. Quamdiu per hanc lineam ſerram reciprocabimus? Ducere autem ſerram cum aliquo, eſt cum eo laboris eſſe participem: nam ſerra* τὸ σχοινίον *reſtis, funiculus. Vide Scalig. in 3. Varronis de re ruſt.* SATORES, SARTORES, OCCATORES) *Hegio ſenex in Capt. iratus Pſeudophilocrati. Sator, ſartorque ſcelerum, & meſſor maxume. Cui ille confidenter.*

Non occatorem dicere audebas prius?
Nam ſemper occant prius, quam ſarriunt ruſtici.

Sarrire eſt ſarculo purgare ſegetes, evulſis herbis noxiis atque inutilibus. Ab eo ſartor, non ſolum à ſarcio. Occare eſt glebas comminuere, quæ ita velut occiduntur, ut eſt apud Varronem lib. 1. cap. 31. Cicer. in Catone occare mavult ductum ab occæcando.

Digitized by Google

lo. *Quæ (terra) cum gremio mollito ac ſubacto parſum ſemen excepit, primum id occæcatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt.*

PROGYMNASMA
QUARTUM ET VIGESIMUM.
Agricultura, ſive agricolatio.

DE compluſculis, qui flectentem me adoleſcentiæ metas, florentemque ſtudiis ignobilis otii (quomodo de ſeipſo Parthenias ille noſter) amaverunt amore ſingulari, habeo in memoria extitiſſe Junilium Camerinum, qui quod erat grandi ſenectute, quaſi poſtremum jam fabulæ ſuæ actum agere occipiebat. Hic me ſic amplexabatur, ſic ferebat in manibus, ſic fovebat, ut quanto intervallo cæteri alios, à quibus mediocriter diligebar, tanto ipſe cæteros, quibus eſſem chariſſimus, in colenda neceſſitudinis fidelitate ſuperaret. Cumque multa ſæpe jucunde & memoriter mihi de ſe narrare conſueviſſet, tum iſtanc rem aliquando retulit, in hunc modum. Vivebat in hac civitate Julius Clementianus ducta in matrimonium Sabina matertera noſtra, homo cum omnis ſcientiæ liberalioris maxime compos, tum judicio quoque & ſuffragatione Tulliana perbeatus, quandoquidem ampliſſimis perfunctus honoribus, & rerum geſtarum gloria magnificus, eum vitæ curſum adeptus erat, ut verſari poſſet vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate. Ad hunc

Digitized by Google

juſſu patris optimi ac prudentiſſimi viri ego fraterque meus Rogatus adoleſcentes ſtudiorum in doctrina liberali poſitorum candidati ventitabamus; itaque lateri humaniſſimi ſenis hærebamus, ut nunquam pæne dimoveremur. Multa ille alias inambulans, alias in hemicyclo ſedens prudenter diſputare, multa breviter & commode dicere, quæ nos animis & memoria intima complexi, ejus ſermonibus quotidie peritiores in litteris evadebamus. Forte cecidit, ut in mentionem rei ruſticæ delaberemur. Ibi nos ambo enixiſſime orare illum, ut quoniam poſſet, & nobis vellet, & diei longitudo tempus largiretur, artes ruſticas ſummatim diſſereret. Quid plura? dedit affinitati, dedit benevolentiæ, aſſenſus eſt. Ejus totius inter nos habitæ ſermocinationis, ſive ab eruditiſſimo viro profectæ diſputationis capita, ſententiasque cum retinuiſſemus, poſtea iisdem inter nos collatis ac celebratis libellum componere, quæque Clementianus in oratione ſua coarctaverat, ea dilatare, latiusque diffundere inſtituimus. Hic ego: non poſſum, inquam, quin exclamem lætabundus: utiliter, utiliter Junili: ſic enim auditionis veſtræ fructus ad poſteros quoque permanabit. Serite vos etiam arbores, quæ alteri ſæculo proſint. Verum id opuſculum ecquid peneſte eſt? Ille, imo eſt, ſtatimque de ſcrinio protulit, inſpiciendum porrexit. Ubi legenti altera pagina proceſſit, precibus quam maximis onerare amicum inſtiti, deſcribendi copiam mihi ne denegaret: quod, ut aliquandiu faceret, modeſtia, qua præditus eſt eximia, hortabatur. Dedit manus, deſcripſi, recenſui, publicavi commentariolum ſive dia-

dialogum. Quem ut intentiore cura lectitent, quotquot ſereniores iſtas placidioresque ſcrutantur litteras, monere adhortarique non dubitem.

JUNILIUS, ROGATUS, CLEMENTIANUS.

JUNILIUS. Sunt iſta vera, Clementiane, conſentientia cum illis, quæ à Cicerone in ſcriptis relicta videmus. Quem tu ſcriptorem quantopere admireris, ut in ore ſemper habeas, quantum diligas, non eſt, ut quemquam fugiat, qui te norit. Omnium rerum, inquit, ex quibus aliquid exquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. Tu vero, quid ſentias, hoc loco audire pervellemus, num hunc eundem amicum tuum, itemque noſtrum de ruſtica facultate putes condere potuiſſe volumina, ſi eo convertere ſtudium operamque non horruiſſet. In illo quidem libro, quem ad Atticum de ſenectute ſuaviſſimum miſit, hujus in ſe ſcientiæ ac poteſtatis ſpecimen illuſtre propoſuit. Atqui vulgus in eam opinionem diſceſſit, in ea re, in qua tritus non ſit, neminem recte diſputationem ſuſcepturum. Tullium autem perinde ut Magonem Carthaginenſem, ut Catonem, Varronem Romanos, ut alios demum aliarum gentium in ruſticanis cogitationes defigere ſolitum, fundos, villas, hortos, prata, ſylvas, vineta obiiſſe, terram molitum eſſe, operis quidpiam aliquando feciſſe, præſentemque & inſpectantem plurima obſervatu didiciſſe, quis tam præpoſtere doctus, ut aſſerat? tam diminuta & alienata mente ut credat? R.

Ipſum hoc cum ex te quærere pararem, frater quæſitum præoccupavit. Quare una reſponſione natam utrique dubitationem expedies. C. Quod avetis noſcere, haud eget conſideratione diuturna. Homines macti ingeniis, & eruditione præſtabiles, quàm multa, quam diverſa monumentis ſæpenumero mandaverunt, quos eadem uſus nullus, experiendi conſuetudo nulla docuerat? Aratus aſtrologiæ imperitus fuit, hic tamen verſibus ornatiſſimis de cælo, ſtellisque diſſeruit. Nicander Colophonius quanquam ab agro remotiſſimus, de ruſticis rebus præclarum poëma conſcripſit. Ergo hi poëtæ. Quid? plerique hiſtoricorum veterum juxta ac recentium, quibus ſub ducibus meruerunt? quo ſe, aut ubi tandem militiæ ſacramento obligarunt? quibus urbium, arciumque oppugnationibus, aut propugnationibus, quibus præliorum contentionibus interfuerunt? Nihilominus adeo enucleate, diſtincte, ſubtiliter, abſolute omnia narrationibus explanant, non ut meditata, lecta, audita, ſed à ſemetipſis coram conſpecta, dicta, perpetrata commemorare videantur. In quorum album Homerus quoque vatum genitor & educator cum Iliade ſua referatur. I. Sane quidem.

Res geſtæ, Regumque Ducumque, & triſtia bella
Quo ſcribi poſſent numero, monſtravit Homerus.

Sed tu hoc nobis, quæſo, explicatius. C. Nihil illis quatuor & viginti libris niſi arma viosque canit, viros, inquam, & plane viros. Illic delectus militum, quorum munus, ut Imperatorum quoque officium

accu-

accurate exprimitur. Sunt caſtrorum munitiones, impreſſiones, defenſiones, excubiarum ratio, pugnarum terreſtrium, navaliumque diſſimilia genera. Quam illi cæco mens oculata? Providentia magna diſponit acies, egregie militares conciones habet, claſſes orat, frumentationem conficit, oppida exercitu circumdat, conſultat, legationes mittit, ſpeculatores conſtituit, fœdera ferit, inducias concedit, ſtrategematis utitur, fortibus præmia pollicetur, ignavis ſupplicia comminatur. Hæc univerſa tanta cum ſapientia præſtat Homerus, ut numeroſas duxiſſe copias, & belli ſummam adminiſtraſſe videri queat. Quamobrem Stratocles, Hermias, Frontinus de Homerica rei militaris diſciplina commentarios, ut colligerent, excitati ſunt. Ut porro ad alios pergamus, num populi motus, judicium religiones, ſenatus gravitatem Ariſtoteles quamvis rerum naturæ callidiſſimus, Philoſophorumque omnium conſummatiſſimus oratione ſua ullo tempore convertit? Gloria quidem Iſocratis commotus, diſcipulos in utramque partem dicendo exercuit, ipſe nec privatim declamitavit, nec publicas cauſſas dictitavit. Nec Quintilianus Rhetor acutiſſimus magis dixit, quam apud Græcos Iſocrates. Et tamen cum hic, tum Ariſtoteles de doctrina dicendi præcipere quam perfectiſſime potuerunt. De Muſica ſcribere haud verentur, qui ipſi non canunt. Cornelium Celſum de medicina, quære non probaſſet, θεωρητικῶς, ἀλλ' ȣ πρακτικῶς ſcripſiſſe vagatur opinio. At eſt interim non

poſtrema hujus inter filios medicorum auctoritas. An vero arbitramini, quæcunque à Varrone, *Plinio*, Columbella adducuntur, ſcientiam ruris, *inquam*, eos contemplando ſimul, & agendo conſecutos? Ita ſi ſapitis, deſipitis. Ipſum Plinium, quæ attulit, aliena ſectantem veſtigia attuliſſe confirmo. De re nautica diſputarunt, qui ſe Neptuno nunquam crediderunt. R. Perquam conſulto id, ne potando perirent; magnis enim poculis invitat. I. Idem eſt balneator frigidus: ſalſamq́ præbet potionem & frigidam. C. Agnoſco Plautinum *ingenium*. De magiſtratu, temperandaque Repub. qui ejus gubernacula attingere noluerunt, neque ullam publici muneris partem adminiſtraverunt, In quo catalogo locare poterimus Platonem & Ariſtotelem, quorum de optimo ſtatu civitatis feruntur libri. Etiam Iſocratem, qui, quod eſſet officium Regis erga ſubjectos, ſubjectorumque viciſſim erga Regem, duabus luculentiſſimis orationibus patefecit. Leguntur & Dionis Chryſoſtomi de regno orationes, in quarum 2. Alexander Magnus Philippo patri officium regis ex Homero copioſe demonſtrat, poſtulatus ab eo cauſſam, cur hunc Poëtam tantopere aliis neglectis admiraretur. Diogenes item captus & venditus, cum interrogaretur, quid ſciret agere, ſcio, inquit, viris imperare: atque ad præconem: prædica, quiſnam dominum ſibi emere velit. Ad languorem vos exempla dabunt, ſi plùra ſerie continuata, & alia ex aliis nexa protulero: itaque hic modus eſto. I. Sit modus. At nos, en

curioſi-

Digitized by Google

curioſitatem, exemplis apponi cauſſam rationemque, cur fiat, deſideramus. Reſidet enim ſcrupulus, quem injecit, quod de Annibale & Phormione legimus. Hunc ille dux experientiſſimus, & tot victoriis clariſſimus, ut ſenem nimiopere delirum (nam ſennilis ſtultitia deliratio appellari ſolet) notavit, quod videlicet ad aliquot horas de artibus imperatoriis, deque omni re militari dicere coram ſe nihil trepidaſſet, cum ipſe caſtra nulla vel pedibus, vel oculis ſaltem unquam obiviſſet, tubarum rauciſonos cantus auribus nec ſemel hauſiſſet. Similiter aliquis in Phormionibus ducat eos, qui exercitatione uſuque carentes, ſola freti theoria de rebus garriunt. C. Scientiæ magis continuatione ordinata præceptionum, ex notatione, animadverſione, experientiaque deductarum, quam ipſa obſervatione & uſu continentur. Experientia eſt illa quidem tanquam obſtetrix quædam rationis & ingenii: contra ejusdem magiſtra & præſes ratio habetur. Quapropter potentes ingenio, plurimarumque rerum intelligentia præſtantes, lectione & auditu eos adjuvante, melius unumquodque cognoſcent, & dijudicabunt abſque uſu, quam qui eo aſſiduiſſime tractando & exercendo implicantur, ut errore turpiſſimo ſe Poenus induerit, & in reprehenſionem ſtoliditatis incurrat, qui in Phormionem cum aculeo & maledicto facetus eſſe voluerit, à quo ſene doctiſſimo ipſe ἀμυσότατ@, & barbarus doceri adhuc multa poterat, quæ neſciebat, quamvis in Italia per annos ſeptem & decem tot expeditionibus claruiſ-

Digitized by Google

fuiſſet: toties Romuli feram & bellicoſam gentem deviciſſet. Et profecto Scipioni Africano, à quo ante mœnia patriæ ſuæ debilitatus & fractus eſt penitus, tertias aliquanto juſtius ceſſiſſet, quam ſibi tam ſtulte arroganterque vendicaſſet. Dici aliter non poteſt, fuit in illo duce militaris ex uſu peritia longe major, quam in aliis non paucis, quorum nomen ad illuſtrem hominum memoriam inclaruit: ſed viciſſim cognitione, quam parit præcipue lectio frequens (quæ una pæne Lucullo tantum profuit, quantum Mithridates ſentire coactus eſt) cumulat audito, prælongis intervallis unus Phormio Peripateticus illum antevenit. Diſcriplinarum igitur præcepta & theoremata citra uſum & exempla inveniri, conſtitui, proferri, propagari cum minime poſſint, ut percipiantur tamen, actionem praxinque non flagitant, neque cum ipſa comprehenſione neceſſario conjungendus eſt rerum uſus, licet perfectio experientiam intelligentiæ comitem requirat: quando illi quolibet in genere principem palmam jure ſuo depoſcunt, qui præceptionis rationem ad ipſam actionem accommodare, & auribus oculos, *oculis* aures adhibere ſtudent. Hinc Junius Columella, qui tot libris ruſticarum artium diſciplinas ſtudioſſima diligentia pertractavit, cum recitaſſet nomina compluriam, qui ſuis ſcriptis huic profeſſioni velut ſtipendia & tributa contuliſſent, auctor eſt filio, uti eos prius advocet in conſilium, quam cum agricolatione contrahat: nec tamen credat, ſe univerſi negotii ſummam eorum

m ſententiis conſecuturum, quod talia ſcripto-
m monumenta magis inſtruant, quam faciant
:ificem. Uſum & experientiam dominari in ar-
ıus. R. O. diem nobis optatum & fauſtum Juni-
Hem affinis noſter ſuis ſe laqueis involvit, nec
'olvet. C. Quinam, mi Rogate? R. Nullum
ɔi effugium reliquiſti: pulchre abs te ipſo tibi
nnis præciſa eſt excuſatio. C. In quo præciſa
ndem? Miror tam lætis te affectum modis. An
cinoris alicujus crimen mihi hæret, de quo me
:cuſare molimini? R. De compacto petituri ſu-
us abs ta, quod jam, quin præſtes, facere nequi-
s, niſi nos parum diligas. Ac ne teneamus te
utius, de ruſticis doceri peroptamus, quia inge-
ıa nobis viſa eſt, & ſuavitatis plena cognitio.
l ſi ante abs te contendiſſemus, quam tu hoc
ıſum poſſe te, nihil ſuſpicatus atque improvi-
us, demonſtraſſes, certum eſt, exorabilis non
ıiſſes: obtendiſſes, nunquam te in agro verſatum,
ec ſeminaſſe, nec meſſuiſſe, nec deplantaſſe ſur-
ulos, nec paſtinaſſe, ac repaſtinaſſe vineam, nec
aſcendo tuendoque pecori dediſſe operam, nec
ıc in caſeos coegiſſe, nec infirmas oves totondiſſe.
Iæc & ſimilia diceres, ut ſubterfugeres. Nunc
ıuia inficiari non audes, te iſta quoque legendo
requentaſſe, & eminentiſſimo ingenio tuo ſingu-
a penetraſſe, quaque vincis omnes, memoria
ɔmnia cuſtodiſſe, congeſtas exprome divitias, or-
lineque & breviter etiam, tibi cognitiſſima, nobis
ndoctioribus ferme ignota in conſpectu pone: li-
ɔenter tibi huncce diem vel totum dicabimus. C.
Huc-

Huccine tendiculæ veſtræ? O callidum & verſutum factum. Quid captus ego conſilii capiam? Difficile erit ex tempore. Tamen obſequar huic rogationi, magis experiundi voluntate, quam perficiendi confidentia, ut ita, cum vobis morem geſſerim, potius ab aliis de imprudentia reprehendar, quam à vobis de prætermiſſa benevolentia accuſer. I. Gratiſſimum accidet Clementiane, & iis ſatiabimur, quæ in tua recordatione manent, quæque in buccam, ſive ea multa, ſive pauca ſint. C. De agricultura dicam primum, quoniam pars eſt præcipua: deinde de paſtoritia, quæ in pecuariam, & villaticam paſtionem diſtribuitur: poſtremo de vineis & hortis, quas res Varro vix tangit, ſed tamen tangit: copioſius de iis Columella, Virgilius, & alii. Parvo autem pomœrio finietur hæc mea diſputatio, quod animo feretis æquiſſimo, ut oſtenditis. I. Sine dubio feremus, & eo major nos iſtorum, quæ nullum ad uſum noſtrum, ſed tantum percipiendi ſtudio adducti exquirimus, exſpectatio inceſſit, quod te pro veteri ac perpetuo more tuo nulla oſtentatione uſurum ſcimus, & cum aperte & diſpoſite, tum vero etiam ſcienter & graviter dicturum eſſe confidimus. C. Vos videritis. Ut igitur inde fundamentum huic ſermoni aſſumamus, unde ſolent, qui cum ratione & modo de aliqua re inſtitutionem aggrediuntur, agricultura definiri poteſt, ſcientia quædam magna & neceſſaria, qua, quæ in quoque agro fructus percipiendi cauſſa ſervanda ac facienda ſint, cognoſcimus. Hujus artis, quod hæc

qua-

Digitized by Google

quatuor principia inducunt, aquam, terram, animam, ſolem, quibus ipſe mundus, & res omnes natura conſtantes efficiuntur, ſcilicet id totum falſa ratione receptum eſt, ut uſurpemus aliquid e Lucretio, & objectus eſt error iſtis hominibus haud levis. Hæc ſiquidem non ipſam artem continent, ſed frugibus, ut comprehendant, ut e terra exeant, ut aleſcant, ut maturis coquantur ſolibus neceſſaria ſunt, earumque principia verius nominantur; quomodo apud Medicos quatuor elementis corpus hominis, quod ſcientiæ illorum ſubjectum eſt, non ipſa ſcientia componitur. Quod ſi hoc volunt, terram ab agricultura conſiderari velut materiam, animam, aquam, ſolem, (qua voce quidquid ſupra elementum aëris eſt, notare mihi videntur) velut cauſſas efficientes, vere illos ſentire, manifeſta res docet. De forma ſilent, metam ſeu finem duplicem decernunt, utilitatem, & voluptatem. Nam per culturam ſedulam, honeſtus ager, & quaſi ſpecioſus evadit, & ea de cauſſa plerumque fructuarius magis, longeque vendibilior, quando quilibet, quid eſt formoſius, mavult pluris emere, quam minoris, quod eſt turpe, etiamſi fructuoſius. Numquid ſic res eſt, ut aio? I. Ut ais, ſic eſt prorſus. Neſcio, quod ſit, cur elegantia & pulchritudo tam in iis, quæ vita ſenſuque orbata ſunt, quàm in iis, quæ anima fruuntur, naturæ noſtræ tam valde lenocinetur, eamq; tanquam occultis quibusdam funiculis ad ſe trahat, ſibique adſtringat. Satis hoc argumenti opinor, hominem eſſe, ut habitu & conformatione corporis,

ris, ſic animo ipſo & cogitatione venuſtiſſimum atque pulcherrimum inter animantes, quem tantopere invitat, delinit, capit, & in ſe rapit quibuscunq; in rebus elucens aliqua formoſitas, & ſpecies quædam liberalis. C. De hoc dicto amo te multum: perbene philoſophatus es. Cæterum ille uitliſſimus cenſendus eſt ager, qui *idem ſaluberrimus*. R. Salubritas hæc ſi *præſtari à colono* poſſet. Utinam, inquam, in arbitrio noſtro ac *poteſtate* conſiſteret. Non conſiſtit, nam e cælo ac terra deducitur. C. Eſt in manu noſtra, Rogate, *diligentia*, eſt ſcientia, eſt impenſa, per quæ, ut agrum levemus incommodis, ſi non ubique nec omnibus, at alicubi & aliquibus, non vetamur. Ad peſtiferam luem cœli gravioris mitigandam remedia Antiqui multa præſcripſerunt. I. Quænam dicemus eſſe, quibus arvum aut peſtilentius fit, aut incomodius? C. Quæ? genus terræ, genus aquæ, halitum tetrum, qui exſpiratur, aërem fervidiorem, minus idoneas tempeſtates, afflatum venti nocentioris, & ſimilia. Atque hæc hujusmodi ſunt. Partes agriculturæ quatuor numerantur, cognitio fundi, ſeu eorum, quæ ad ſolum terræ, villas & ſtabula pertinent. Inſtrumenta, ſeu res, quibus agri coluntur. Quæ agenda in *prædio*. Quo tempore quidque faciendum. R. Hoc initium, Junili, ceſſantibus ac dormientibus nobis fertiliſſimam ſegetem, & prægnantes ſpicas pollicetur. Proinde de terra pavienda, areaque ad trituram præparanda cogitemus. C. Cavete, ne vos exſpe-

ctata

Digitized by Google

ctata ſeges vanis eludat avenis. I. Perge, perge, quidvis cavebimus citius.

I. COGNITIO FUNDI.

FORMA.

C. Rurſum, quatuor in fundo videnda ſunt: ejus forma, terræ natura, modus ſeu magnitudo, tutela. Formam quidem aliam natura largitur, aliam labor imponit: eſt namque hic ager bene natus, ille autem male, & fundus alius probe conſitus, alius haud probe. Ergo illa naturalis appelletur forma, quandoquidem aliunde non exiſtit: hæc artificioſa, quoniam ab induſtria & arte accedit. Iterum, prioris formæ faſtigia ſeu ſpecies quatuor reperio, quod eſt ager quidam campeſtris, quidam collinus, quidam montanus, quidam inſuper, in quem horum duo, aut omnia tria concurrunt, ita illis ſimplicibus, hæc poſtrema ſpecies erit compoſita. Jam ſingula genera, ſive, ut vocabamus, ſpecies, alias ſenas ſpecies cohibent: ſoli pinguis vel macri, ſoluti vel ſpiſſi, humidi vel ſicci, quæ qualitates commixtæ & alteratæ, mirabilem agrorum varietatem creant. Depreſſa & infima, quoniam ſummis & excelſis calidiora ſunt, aliter coluntur. Et collina aliter, quæ ut inter ſuprema & humilia medium locum tenent, ſic ambobus tepidiora ſentiuntur. In campeſtribus maturior eſt ſatio, maturior meſſis: in ſublimibus utraque ſerior. Quædam feraciora, validiora, proceriora ſurſum, alia

deorſum: illic ut arbutus, quercus, abietes, ſapini: hic ut populi, ſalices, nuces græcæ, ac mariſcæ fici. In collibus humilibus major ſocietas fructibus cum campeſtribus, quam cum montanis, in altioribus contra. Moderate ſiccis ac pinguibus campis, quam præcipitibus locis melior proventus ſegetum. Quare & agri frumentarii celſiores habere planities, & quam molliſſime devexi eſſe, poſitionemque campeſtrem imitari debent. Vineæ lætiores ſunt in collibus, ſylvæ in montibus. Amplius commendatur locus campeſter, qui unam in partem totus æquabiliter vergit, quam qui eſt ad libellam æquus. Etenim hic cum aquæ non habeat delapſum, uliginoſus redditur, maxime, ſi eſt inæquabilis. Campum, inquit Columella, non æquiſſima ſitum planitie, nec perlibrata, ſed exigue prona; collem clementer & molliter aſſurgentem: montem non ſublimem & aſperum, ſed nemeroſum & herbidum callidiſſimi ruſticarum rerum maxime probaverunt. De ſecunda forma hoc ſolum dixerim, plus reddere arva, & fæcundius reſpondere votis, quæ ſpeciem venuſtiorem ſunt adepta. Quod in arbuſtis & olivetis pulchre in ordinem conſitis, & modicis intervallis, & aliis ſimiliter intelligite. Ex agro igitur æque ſpatioſo, ſed non æque diligenter eleganterq; conſito, & minus bonum, & minus multum vini frumentique quin rediturum ſit, dubitare non decet. Fæcundior omnino eſt bene culta exiguitas, quam neglecta magnitudo. Minorem videas occupare locum, quod ſuo loco eſt poſitum: nec alte-

alterum alteri a ſole & luna tantum officere. Vites quoque & arbores, ſi per ordines ſatæ ſint, æqualiter cæleſti lumine ſolis ac lunæ perfuſum iri, indeque celeriorem fore coctionem fructuum, uberiorem copiam, grandiorem redigi poſſe pecuniam, apertum eſt.

NATURA TERRÆ.

Quod a primo proximum ſequebatur, ad conſiderationem vocemus, diverſus ſoli habitus, ſeu terræ qualitas. Quippe noſtra plurimum refert, quid nobis illa neget, quid promittat, & quam ad rem bona, aut non bona videatur. Hic fructuoſe vineta inſtituas, illic frumenti utilior ſatio, alicubi leguminum, alicubi olerum, quibusdam fundis ſtirpium. Ob naturam terræ eſt, ubi platani, quercus, ficus, vites per hybernam tempeſtatem minime amiſſis frondibus calveſcant. Eadem in cauſſa eſt, cur multa in anno frugem iterato fundant. Regionibus ac locis feris, & inhoſpitis plures, habitatis atque cultis grandiores fœtus ac meliores prodeunt, Reperiuntur, quæ tantummodo paluſtribus locis, lacubus, fluminibus vel nata, vel plantata vivant. Sunt terræ quædam pomis, uvis, aliis fructibus procreandis prorſus inhabiles. Quod admonuit Virgil. I. In Georgicis credo, & memini verſuum, quos, ut tibi ſit levior labor, reddam e memoria.

Ac prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos & varium cæli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultusque habitusque locorum,

Et quid quæque ferat regio, & quid quæq; recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fœtus alibi.

& quæ ibidem præterea adducuntur. C. Hæc in primo. Apertius etiam ac plenius idem Poëta in ſecundo. R. Jam par videtur, ut ego ætate fratri meo ſecundus, ſecundo loco de ſecundo Georgicorum iſtos, quos dixiſti, verſus exhibeam. Excipitote.

Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt,
Fluminibus ſalices, craſſisque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrtetis lætiſſima. Denique apricos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

C. Probo iſtam in carminibus præſertim Maronianis memoria complectendis diligentiam. Deniquein diſcriminibus non paucis ager agro præſtat. Noſcendæ etiam ſubtilius differentiæ terrarum, unde ſingula genera numerantur. Eſt alia lapidoſa, alia argilloſa, alia arenoſa, alia glareoſa, alia cretoſa. Et unumquodque horum in alia tellure admodum, in alia temperate, in alia vix invenitur, ut genus quodlibet ternos quaſi gradus cohibeat. Singulæ inſuper, quas in medium attuli terræ ſpecies, alias, & quidem ternas coercent: quoniam partim humidiores, partim aridiores, partim mediocres ſunt. Intereſt adhuc, macra ſit humus, an pinguis, an utriusque particeps. Indicia item haud fallacia tenentur, quæ tellus apta ſit culturæ, eaque vel

vel ab ipſa dantur, vel ab iis certe, quæ ex ipſa generantur.

MODUS FUNDI.

I. De modo fundi, quod erat in ejus cognitione tertium, audire ſtudemus, niſi tu in hoc capite longior eſſe vis. C. Nolo ſane, & promiſſæ brevitatis me decet eſſe memorem. Metiebantur agros, ut quanti eſſent, cognoſcerent. Ad iſtas menſuras pertinent juga, verſus, jugera. R. Ne iſta vocabula nobis obſcura relinquas. C. Jugum dicebant, quod juncti boves uno die exarare poſſunt. Verſum, centum pedes quoquo verſum quadratum. Jugerum, quod quadratos actus duos habet. Actus quadratus, qui & latus eſt pedes CXX. & longus totidem. Jugeri pars minima ſcrupulum, id eſt, decem pedes in longitudinem & latitudinem quadratum. Sed quod Gleobulus ſapiens unus e ſeptem, menſuram dixit eſſe optimam in rebus, hoc ad ſe quoq; vehementer attinere exiſtiment, licet, qui agrum mercabuntur. Inter Pœnos circumferebatur: imbecilliorem agrum quam agricolam eſſe oportere, quia cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus prævaleat, allidi dominum. Nec controverſum eſt, quin minus reddat laxus ager non recte cultus, quam anguſtus eximie. Non fugit hoc ſermonem, cujus eſt: laudato ingentia rura, exiguum colito. I. Quis igitur modus? C. Sua cuique moderata & voluntas & facultas. Quia vero ad modum fundi accommodanda eſt villæ ædificatio, agamus de villa hic potiſſimum, atque inſuper de villico. R. Perjucundum hoc nobis fuerit. Quid autem non jucundiſſi-

 diſſi-

Digitized by Google

diſſimum in tota re ruſtica? Ipſo quidem in uſu haud omnia vel aſpectu, vel auditu, vel olfactu placent, ut neque Medico in ægrotis. Veruntamen *ut* a medica, ſic a ruſtica theoria omnis abeſt moleſtiarum ſenſus, expleturque animus voluptate dulciſſima, ad quam eo feſtinamus amplius, quod non parvam ejus partem jam deguſtavimus. At enim cur te impedimus? C. Revera nihil hæc voluptas ad illam, Rogate, qua deinceps eſtis *cumulandi.* I. Mi Clementiane, quantum potes, nos hodie *delecta.* Nam quis præſtabit, parem nos in poſterum tam dulcis & cumulatæ lætitiæ ex ore tuo percipiendæ occaſionem eſſe nacturos?

VILLA.

C. De villa urbana nihil, de ruſtica, & frumentaria conjunctim. Ac de ſitu quidem ejus & poſitione iſta. In demiſſo, humili, cavo loco, in convallibus ideo prohibent excitari, quod hujuſcemodi ædificiis effuſius de cælo prorupti imbres, flumina ſuper ripas excreſcentia, & per apertos campos exſpatiata, torrentium repentini affluxus importunam cladem detrimentumque graviſſimum apportare ſolent. Sublimior deligendus locus, qui cum diem totum a ſole feriatur, illuſtreturque, cum etiam perfletur (& ita flatibus, ſi quid adverſarium inferatur, perquam facile diſcutiatur, ac repellatur: uti & beſtiolæ prope exiſtentes, quæ aut efflantur, aut aritudine brevi intervallo extinguuntur) exiſtimari debet ſalubrior. Apud Columellam ſic eſt,

Peta-

Petatur aër calore & frigore temperatus, quem fere medius obtinet collis, quod neque depreſſus hyeme pruinis torpet, aut torret æſtate vaporibus, neque elatus in ſumma montium perexiguis ventorum motibus, aut pluviis omni anni tempore ſævit, ſed locus paululum intumeſcat, ne cum a vertice torrens imbribus conceptus defluxerit, fundamenta convellat. Hæc ille. Villæ frons averſa ſit ab infeſto regionis vento: ſit autem oppoſita ad flatus eorum ventorum, qui ſaluberrimi, amiciſſimique flare judicabuntur. Ne in paluſtribus ædificatio ſuſcipiatur, neve circum, ſive ad paludes, quod caloribus noxium virus eructant, & ibidem naſcuntur animalia quædam puſilla, quæ aciem oculorum noſtrorum fugiunt, ſeu quæ oculis conſequi nequimus, & eadem ubi in corpus humanum una cum ſpiritu per os, perque nares ſeſe inſinuaverint, difficilius ad curandum morbis dant initium. Item alia infeſtis aculeis armata, denſiſſimis examinibus in nos involantia, natrices quoque & ſerpentes ibidem enaſcuntur: ſitus atque humor inſtrumentum ruſticum, ſupellectilemque, conditos, inconditosque fructus corrumpit. Vetant inſuper juxta viam militarem ædificare, quod prætereuntium viatorum populationibus, & aſſiduis divertentium hoſpitiis res familiaris infeſtatur. Si editior ſitus ripæ villam profluenti ſuperponere patietur, cave, ne adverſo amne, ut a tergo potius, quam præ ſe flumen habeat; amnes enim plerique æſtate vaporoſis, hyeme frigidis nebulis caligant, quæ niſi

vi majore inſpirantium ventorum ſubmoventur, pecudibus & hominibus peſtem conciliant. Quanquam Homerus omnino e flumine ſemper antelucanas auras inſalubres veriſſime tradidit. Ad exortus æquinoctiales, aptiſſime villa locabitur, quod inumbratur æſtate, irradiatur hyeme. Spectare villa in æſtuoſis locis ſeptentriones debet, inquit Plinius, meridiem in frigidis, exortum æquinoctialem in temperatis. I. Quam magnam faciet paterfamilias? C. Ad fundi amplitudinem ejus magnitudo dirigetur, quo neque fundus villam quærat, neque villa fundum, ut Catonis verbum eſt. Conſepta diffuſiora majores impenſas deſiderant utrobique, tum ut conſtruantur, tum ut ſarta tecta conſerventur. Cellæ igitur & horrea tam numero quam capacitate fructibus atque meſſi reſpondeant. Dicam nunc, quæ in villa ædificanda ſint. R. Bene hoc ſubjungis; etenim videbatur abs te ordo ipſe rerum poſtulare. C. Prope januam, Procuratori, & ſupra januam habitationes exſtruendæ, ut ingredientes egredientesque videre facile poſſit. Curandum, ut ſit, ubi ſervi opere faciendo laſſi domum venientes, aut afflicti calore algoreve ſe recipiant. Cellæ paſtorum vicinæ pecorum ſuorum ſtabulis erunt; ſic enim commodius ea curabunt. Culinam præcipiunt altam fieri, ne ſit contignationi metuendum incendium. Amplam quoque Columella deſiderat, quod in ea hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiebantur, cibus parabatur, & capiebatur. Aquam villa intra ſe natam, aut foris e pe-

renni

remi fonte inductam, aut ſaltem maxime propinquam habebit putealem, quæ nec hauſtus ſit profundi, nec ſaporis aut amari, aut ſalſi. Stabula ita condentur, ut nec frigore, nec calore vexetur pecus. Domitis armentis bubilia gemina poſtulant, alia nimirum æſtiva, alia hyberna: gregibus reliquis ex parte tecta loca, ubi per hyemem ſtabulentur, ex parte ſubdialia, celſis incluſa parietibus, ubi per æſtatem. Hoc etiam in præceptis poſuerunt, cuſtodiendum in exſtruendis ſtabulis, ne quis humor illaberetur: ſi quis ibi extitiſſet, ut celerrime deflueret, quo nec parietum fundamenta exedi, nec pecudum ungulas corrumpi contingeret. Latitudo bubilis pedes habebit decem, novem minimum, ut & beſtiæ commodius procumbant, & jugarius facilius circumeat. Deinde conſtituentur cellæ oleariæ, torculariæ, vinariæ, defrutariæ: fœnilia, palearia, apothecæ, horrea. Humida, ut vinum, oleum in plano aſſervanda: ſicca, ut frumenta, fœnum, frondes, paleæ, & reliqua pabula tabulatis committenda. Granaria ſcalis adeunda, quæ anguſtioribus feneſtellis Aquilonibus inſpirentur. R. Cur Aquilonibus. C. Quod illa cæli poſitio frigida inprimis, ac nequaquam humida cum ſit, idcirco perennitatem conditis frugibus impertit. Cella vinaria a balneis, furno, ſterquilinio, & aliis immunditiis procul diſtabit, a ciſternis & ſaliente ſimiliter: nam exhalationes iſtorum humidæ vino dant perniciem. Fumarium, ubi materia recentius cæſa feſtinato ſiccetur, prope balneas fiet. Plauſtris, inſtrumen-

Digitized by Google

tisque cæteris, quibus cælum pluvium nocet, ampla tecta in corte curanda. Cors identidem operta ſtramentis ac palea, pecudumque pedibus conculcata, lætamen ſaturandis agris ſuppeditat. Secundum villam requiruntur furnus, piſtrinum, piſcinæ minimum duæ. I. Vah, piſcinæ? quid agreſtibus cum piſcinis? credo, ut in piſcatores mutentur agricolæ. C. Non tales piſcinæ, Junili, quales tu interpretaris, quanquam & has ad paſtionem villaticam adjunxit Varro. I. Cedo quæ? C. Altera, qua utantur anſeres & pecudes: altera, ubi lupinum, virgæ, vimina & alia macerata, & in aquam demiſſa uſibus noſtris opportunis inſerviunt. Sterquilinia item bina: unum quo nova purgamenta conferantur elata e villa, & in annum conſerventur: alterum, ex quo jam vetuſcentia beneque putria vectanda petantur. Stercorata colluvie proficiunt, ut cibatu quodam horti, pomaria, arbores, olera. Quam ob cauſſam ea in vicino eſſe volunt, quo poſſit illa multiplex & commiſta ſpurcities ac ſanies influere. Ambo ſterquilinia piſcinarum more devexa erunt leni clivo, & exſtructo pavitoque ſolo, ut humorem transmittat. De villa hactenus: deinceps de villico agamus, ut propoſuimus. R. Admovemus aures, & quidem haud minus, quam antea ſitientes.

VILLICUS.

C. Officia Villici, quæ plurima ſunt, decurram, ut breviſſime potero. Cui hæc præfectura mandabitur,

tur, hunc oportet eſſe ætate viridi ſeu media, ab anno triceſimo uſque in ſexageſimum: quoniam adoleſcentiæ ad imperandum deeſt auctoritas, & ſenecta non eſt ſufferendis laboribus operoſis. Ex popinis & ganeis, ex aleonibus, hiſtrionibus, ex ludicrarum, ac delicatarum artium exercitoribus ac profeſſoribus, ex pediſſequorum & lecticariorum turba, ex formoſulis & feſtivis non prodeunt probabiles Villici. Ille compos laudis evadet, qui peritiſſimis agricolis commendatus, a puero in agreſti negotio operas dederit, lacertoſus, viribus valentibus, qui non a ſubjectis, quid, quove modo faciendum ſit, diſcat, ſed eos ipſe doceat tanquam magiſter diſcipulos, nec verbis tantum, verum etiam exemplis. Si peculium habuerit, & in matrimonii ſocietate conſervam, a qua contineatur, & adjuvetur, ex qua pater fiat, non opinor eſſe dubitandum, quin ſtabilior, fundoque conjunctior, & domino fidelior ſit futurus. Si quem operarium impigrum in munere ſuo aſſiduumque notaverit, eum feriis ſua menſa dignabitur. Urbem & nundinas niſi rei neceſſariæ aut emendæ, aut vendendæ, non adibit, ne ex abſentia ſua familiæ ceſſationis delictorumve naſcatur occaſio. Duplicia, videbit, ut ſint inſtrumenta, ne ſi quid in opere vitiabitur, a vicino mutuum ſumere compellatur. Et in urbe dominus, & ruri villicus ſupellectilem ruſticam omnem ſcriptam, & ſuo quæque loco poſita habebit. Sic familiam veſtiet, ut adverſum frigus, ventum, pluvias eam pellibus manicatis, centonibus, ſagatis cucul-

lis

lis muniat. Imperia nec remiſſa erunt ac diſſoluta: nec inhumana tamen & crudelia. Proinde ſciat, qualis quantusque labor cuilibet injungendus. Etenim nec robuſtiſſimus exſequatur juſſa, ſi, quid agat, neſciat, nec peritiſſimus perite agat, ſi ſit invalidus. A peccatis abſterreat, peccantesque puniat, ſi idem obtinere potuerit, potius verbis quam verberibus, ut magis ſeveritatem vereantur, quam ſævitiam deteſtentur. Qui de operariis præſtabunt, cum iis communicandum, quæ facienda ſunt opera. Sic enim aliquo loco & numero ſe haberi cum arbitrentur, accuratius ſuo in officio verſantur. Eodem pertinet, ut eos aut cibariis, aut amictu, aut remiſſione operis, aut aliqua demum conceſſione liberalius tractet. Opera frequentiſſime inſpiciet, eaque exiget. Nulla, ut Catoni placet, major vel nequiſſimi hominis cuſtodia eſt, quam operis exactio. Ne pecuniam domini, ut ſibi negotietur, in pecore, aut aliis rebus pro mercalibus occupet. Quod ignorat, quam citiſſime ſtudebit addiſcere, & ſciet, ſe neſcire. quod neſcit. Hoc cum in villicatione univerſa, tum in cætera vita pretioſiſſimum eſt intelligere. R. Hoc ipſum dixiſſem, niſi antevertiſſes; etenim in lingua hærebat. C. Capite reliquum. Somni vinique parciſſimus ſit, quoniam utraque impedimenta ſunt diligentiæ. Ebrioſo cura officii cum memoria perit, & ſomniculoſo plurima effugiunt. A venereis cupiditatibus ſit alienus, quibus ſi ſe permiſerit, non aliud, quam quod amat, cogitabit. Ne habeat paraſitum. Aru-

ſpicem,

ſpicem, augurem, ariolum, Chaldæum ne conſulat, Primus cubitu ſurgat, poſtremus cubitum diſcedat, priusque villam videat, clauſa ut ſit; & ſuo quisque loco cubet: & uti jumentis pabulum ſuppetat. Ulterius nolo procedere, quando id non agitur, ut vos, cum veneritis philologi, abeatis Villici. I. Villicum, qui parum egregie ſit Villicus, videris poſſe præceptis excolere, ne ablata villicatione aut fodere cogatur ſemper, quod oneroſum, aut mendicare, quod erubeſcendum eſt. C. Haud quidquam novum, ſi literatus poſſit in re ruſtica, quod in militari, quod in civili, quod in unoquoque propemodum artificio. Quisquis enim literarum expers eſt, etiam videns cæcus eſt quodammodo in re qualibet. R. Cum plus cernat, altiusque omnia penetret ſapientia, quam quæ Græcis eſt ἀμάθεια: cum illa quemvis doceat, emendet, non erit iſtuc, quod dicebas, mirum ei, qui vel particulam tanti boni adeptus fuerit. Sed ex quatuor rebus, quæ primo capite quadripartitæ diviſionis tuæ continerentur (id erat fundi cognitio) cur tres perfeceris, formam, qualitatem, modum, adjunxerisque huic parti locum de villa & villico belliſſimum, quartam utique, nempe de tuendis finibus reſtare tibi intelligis.

TUTELA.

C. Equidem memini, & jam eo progredior. Septorum, ſepimentorum, ac ſepium, quæ ſunt fundi tutelæ, quatuor genera invenio, naturale, agreſte, mili-

militare, fabrile. Primum vivit, quandoquidem habet radices, obſitum virgultis ac ſpinis, nec prætereuntis laſcivi ardentem facem metuit. I. Ignoſce, quod pauliſper iſtum curſum tuum reprimo. Quid hoc ſibi vult de ardenti face & laſcivo? C. Solebant, qui noctu iter facerent, luminis cauſſa faces ſecum portare, quas imminente die, cum ſepes præterirent, nonnunquam ſic ardentes abjiciebant, aut relinquebant, ut eas incenderent. Cum quo ardore Ovidius in Metamorph. flammas Apollinis in Daphnen comparavit, & ſimul hunc morem clariſſime aperuit.

Utque leves ſtipulæ demptis adolentur ariſtis,
Ut facibus ſepes ardent, quas forte viator,
Vel nimis admovit, vel jam ſub luce reliquit,
Sic Deus in flammas abiit.

I. Habeo ſatis: inſiſte jam cæptis. C. Secundum ex agreſti ligno conſtat, ex palis videlicet, dum frequentes defiguntur, ex virgultis implicatis, aut latis perforatis, trajectisque per ea longuriis fere binis aut ternis, aut ex arborum truncis in terram defoſſis. Tertium eſt foſſa, & agger terreus. Hoc genus fieri ſecundum villas publicas mos eſt, & ſecundum amnes. Poſtremum eſt maceria. Maceriæ fiunt e lapide, e lateribus coctilibus, e crudis ex terra & lapillis compoſitis. Præterea monent, ſerendas circum fines prædii arbores, quæ familias litibus de limitibus prohibeant, quæ ſimul ſepem ſuſtentent, frondem ovibus miniſtrent, virgas foco, ſepimen-

mentiſque præbeant. Atque hæ partes ſolo hærent. Totidem aliæ extra fundum ſunt, quæ quanquam ad tutelam parum, ad ejus culturam vehementer ſpectant. R. Quæ tandem? C. Si vicina regio eſt infeſta: ſi quo neque fructus noſtros exportare expediat, neque inde, quæ opus ſunt, apportare: ſi viæ aut fluvii, qua portentur, aut non ſunt, aut idonei non ſunt: ſi quid ita eſt in confinibus fundi, ut noſtris agris proſit, aut noceat. Nam ut paucis ſingula, qualia ſint, videatis, propter graſſationes & latrocinia vicinorum tutum non eſt, nec expedit, agros quanquam natura fertiles colere. Non omnium prædia vel habent omnia, vel abundant omnibus, quibus proinde, quo egent, importandum, ſicut aliis, quo abundant, exportandum eſt. Fit deinde fructuoſior fundus, ſi ejusmodi ſunt viæ, ut plauſtra facile agantur, aut vicina flumina, per quæ navigetur. Intereſt demum fundi fructuum, quomodo in confinio vicinus agrum conſitum habeat. Si ſteterit ad limitem quercetum, fas tibi non erit, ſecundum eam ſylvam ſerere oleam; tam enim ſunt naturæ contrariæ, ut non ſolum minus ferant, ſed fugiant etiam, & introrſum in fundum ſe reclinent, ut vitis adſita ad olus facit. Ut porro quercus, ſic juglandes magnæ & crebræ finitimæ, fundi oram reddunt ſterilem. Ad alterum ſummum agricolationis caput aggrediamur. R. Id erat, niſi oblitus ſum, quibus rebus agri colerentur, ſeu de inſtrumento. I. Probe, quid de hoc Clementiane?

II.

II. INSTRUMENTA.

C. Dividere poſſumus inſtrumenta in homines, & adminicula hominum. In priore ſunt ſervi, in poſteriore boves, plauſtra, vomeres, ligones & alia. Verum homines, quorum opera utimur in agris, partim ſunt liberi, partim ſervi. Quis enim neſcit, quosdam quamvis liberos cum liberis & familia cogi a paupertate ad colendos agellos ſuos vel alienos? idque mercede, ex quo dicuntur mercenarii. Parandos jubent operarios, qui tolerare laborem queunt, non minores annorum XXII. & qui ad agrariam diſciplinam videantur appoſiti, nec ejusdem nationes plures, quod inde potiſſimum domeſticæ offenſiones proſeminantur. Boves ſubjungendos aratro rudes, neque minores trimos, aut majores quadrimos. Validi ſint, & inter ſe viribus reſpondeant: ſin minus, firmior imbecilliorem in opere conficiet. Minutatim aſſuefaciendi ſunt ad jugum, & tyro veterano adjungendus, quia minore negotio domabitur imitando, ac prius quidem in plano loco citra aratrum, poſt cum aratro, ſed eo levi, & per arenam aut molliorem terram ducto. Vecturæ ſic aſſuefient, ut principio inania plauſtra ducant. Alternis ſiniſtri fient, ut in dextera parte laboranti detur requies. Reliqua inſtrumenta, quæ etiam muta dicuntur, hoc habent præceptum, ut quæ nata ſunt in fundo, quæque fieri a domeſticis poſſunt, ex manu ruſtica ne emantur. Aliis emendis appareat, potius utilitatem quæſitam, quam ſpeciem,

Digitized by Google

ciem, ne ſumptus fructum extenuet. Hujus generis varia diſcrimina ac multitudinem agri magnitudo definiet. De capite ſecundo propoſitionis meæ in ratione agraria hæc dicta ſunto. R. Ad exitum properas, Clementiane, ni fallimur. Sed tamen adhuc tibi longum maris æquor arandum: nam de pecuaria & aliis ſupereſt, ut diſſeras. C. Faveant modo venti, enavigabimus hoc pelagus.

III. QUÆ, UBI SERENDA.

Oſtendamus age, quæ, quoque loco ſerenda ſint. I. Quamobrem addidiſti quoque loco? C. Quaſi id non pateat me tacente. Alia quippe loca ad fœnum appoſita ſunt, alia ad frumentum, alia ad vinum, alia ad oleum. Sic alia ad pabulum, in quo excellunt ocymum, farrago, vicia, media, cytiſum, lupinum. Neque vero in pingui ſolo omnia recte, nec in macro nihil recte ſeritur. In tenuiore terra felicius, quæ non multo ſucco indigent, ut cytiſum, & legumina, dempto cicere. In ubere melius, quæ cibi ſunt majoris, ut olus, cytiſum, ſiligo, linum. Seruntur etiam nonnulla magis ob futuram utilitatem, quam ob præſentem fructum, quod videlicet ibi ſubſecta atque relicta terram feraciorem efficiunt. Locus ſalicto, arundineto, & aliis humoris appetentibus idoneus capeſſendus. Faba, & quæ arida amant loca, ibi ſerenda, ubi frumenta. In apricis convaleſcunt horti, & veniunt affatim violæ. Nebuloſus ager rapis, raphano, milio, panico deſtinetur.

Digitized by Google

IV. TEMPORA.

Quod quartum idemque ultimum erat, abſolvam tribus verbis, de temporibus ſcilicet, quæ ad ſolis annuam luſtrationem, & ad menſtruam lunæ converſionem referenda, & obſervanda ſunt agricultoribus. Annuus ſolis curſus primum ternis menſibus quadrifariam dividitur, in ver, æſtatem, autumnum, hyemem. Quid ſingulis operentur ruſtici, quot diebus unumquodque tranſigatur, quæ inſuper de dierum temporumque obſervatione, de occaſu exortuque ſiderum, & quæ ſecundum hæc fieri conveniat, hæc, & pleraque ſimilia, quia non ſatis perciperentur a vobis, qui in Aſtrologia adhuc inermes & nudi eſtis, & quia in immenſum proveheretur oratio, præteribo. Alia temporum diviſio cum ſole & luna quodammodo conjuncta eſt, ea ſex partes complectitur. Nam omnis propemodum fructus quinto denique gradu ad perfectum pervenit, ut nempe in villa dolium ac modium videat, ex quo ſexto ad uſum prodit. R: Quomodo? C. Præparandum, ſerendum, nutricandum, legendum, condendum, promendum. Hæc de eo, quod in re ruſtica præcipuum & maximum eſſe affirmavi, de agricultura. Sic paulatim ad pecus devenimus. I. Audire viſus ſum balatum, mugitum, & grunitum. C. Tu vero etiam ruditum, hinnitum, & latratum audies. I. Perhonorifice invitamur profecto vocibus tam concinnis, & dulci ſonitu. R. In iſto choro, Junili, hujusmodi opus eſt cantoribus, tali ſymphonia.

AN.

Digitized by Google

ANNOTATIONES.

FLECTENTEM ME ADOLESCENTIÆ METAS) *Circi & ſtadii ſpatium rectum decurrebatur: cum ad metam ventum eſſet, currus, ſeu quadrigæ circum ea flectebantur. Horat. Ode 1. lib.* I. *metaque fervidis evitata rotis. Is flexus Græce* καμπτήρ. *Eſt igitur translatio in hoc genere loquendi, petita a ludis circenſibus, ſeu olympicis, quam uſurpavit in Cæliana M. Tullius. In hoc flexu quaſi ætatis, fama adoleſcentis paulum hæſit ad metas. Extremam adoleſcentiam, & initium corroboratæ ætatis intelligit: ut nihil ſibi velit aliud flexus ætatis, quam unius ætatis exitum, alterius principium. Sic 1. de Orat. Si finitus forenſium rerum labor, & ambitionis occupatio, decurſu honorum, etiam ætatis flexu conſtitiſſet. Id eſt, ſi quando rerum forenſium labor, & ambitionis occupatio finita, id eſt, terminata, decurſu honorum, id eſt, adeptione omnium honorum, conſtitiſſet, id eſt, repreſſa & ad calcem perducta eſſet, etiam ætatis flexu, id eſt, etiam ineunte ſenectute: vel ætate ad ſenectutem præcipitata, & ita mihi reliqua ætate jam affecta quieſcere licuiſſet. Hæc Lamb. Adi Turnebum quoque lib. 12. cap. 13. & 28. & cap. 42.* PARTHENIAS ILLE NOSTER) *Neapoli, ubi frequens manebat, propter virginalem verecundiam integritatemque, ut credimus, Parthenius, ſeu Parthenias vulgo eſt appellatus Virgilius. A mulierum quidem conſuetudine abhorrentem fuiſſe traditur. Neapoli autem ſe didi-*

Digitized by Google

ciſſe confitetur ipſemet in extremo quarti Georg. his verbis.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat,
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti.

POSTREMUM JAM FABULÆ SUÆ) *Cum fabula hiſtrionum tempus vitæ noſtræ univerſum conferunt ſapientes, ultimumque actum vocant ſenectutem, & vitam decurſam peractam fabulam. Cic. in Cato. Quibus, qui ſplendide uſi ſunt, ii mihi videntur fabulam ætatis peregiſſe, nec tanquam inexercitati hiſtriones in extremo actu corruiſſe. Ibidem. Senectus peractio eſt ætatis, tanquam fabulæ. Apuleius Florid. 3. Renuntiaverunt Philemonem poetam, qui exſpectaretur, ut in theatro fictum argumentum finiret, jam domi veram fabulam conſumaſſe. Enimvero jam dixiſſe rebus humanis valere & plaudere. Adoleſcentiam vel juventutem vocabant bonam ætatem, ſenectutem malam, ſeu deteriorem. Ovid. Jam mihi deterior canis aſpergitur ætas. Sic Varro, cum in pecudibus emendis jubet ſpectare bonam ætatem. Afranius. Mala ætas nulla delinimenta invenit. Pacuvius. Parum eſt, quod te ætas mala habet, ni etiam hic ad malam ætatem adjungas cruciatum reticendi. Auſon. in Moſella ſenectutem pejus ævum. Tu melior peiore ævo, id eſt, in ſenectute. Sic melior ſexus eſt virorum, deterior ſexus fæminarum. Præterea ſupremum actum fabulæ addere, eſt ἀλληγορικῶς finem rei imponere, qui eſt apud comicos & tragicos actus quintus: totidem quippe actibus neceſſario conſtat quævis fabula. Horat.*

Neve

Neve minor, neu ſit quinto productior actu,
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi,

GLORIA ISOCRATIS COMMOTUS) *Cic. 1. Tuſcul. Sed ut Ariſtoteles vir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis Rhetoris gloria, dicere etiam cæpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia jungere. Sic in Orat. perf. ait, eundem non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam Rhetorum in utramque partem ut ornatius, & uberius dici poſſet, eos exercuiſſe, locos etiam, unde in utramque partem argumenta ducerentur, tradidiſſe. At in 1. de Off. hæc. Equidem & Platonem exiſtimo, ſi genus id forenſe dicendi tractare voluiſſet, graviſſime & copioſiſſime potuiſſe dicere: & Demoſthenem, ſi illa, quæ a Platone didicerat, tenuiſſet, & pronuntiare voluiſſet, ornate ſplendideque facere potuiſſe. Eodemque modo de Ariſtotele & Iſocrate judico: quorum uterque ſuo ſtudio delectatus contempſit alterum. Non igitur Ariſtoteles ſe, ſed alios ſuſcepta propter alienam gloriam ægritudine exercuit in dicendo. De qua re in 3. de Orat. rurſum. Ariſtoteles Iſocratis æmulatione totam pæne formam diſciplinæ ſuæ commutavit. Tribuere tamen huic flumen orationis aureum in Academ. noſtrum Ciceronem, non latet eruditos.*

PLATONEM ET ARISTOTELEM) *Ratio, cur a publicis negotiis refugeret Plato, illa inprimis fuit, quod plebem Athenienſem aliis moribus & inſtitutis aſſuefactam, atque, ut Cic. ait, ſenectute deſipientem videret, quam ferre non poterat. Itaque ob tranquillitatis, & ſcientiæ amorem Philoſophis concedendum*

putat, ne capeſſant Remp. ſicut iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua graviore cauſſa impediti, ejus adminiſtrandæ poteſtatem, laudemque aliis permittunt. Aſſeverat tamen, eorum vitam, qui ſe ad Rempub. & res magnas gerendas acommodaverunt, hominum generi fructuoſiorem, & ad claritatem amplitudinemque aptiorem eſſe. 1. de Off. TERTIAS ALIQUANTO JUSTIUS) *Eſt dialogus Luciani, in quo cauſſam apud Minoem dicunt de præſtantia Annibal, Alexander Magnus, Scipio. Quorum hic poſtremus Alexandro quidem inferiorem ſe fatetur, Annibale autem idcirco ſuperiorem haberi contendit, quod ipſum in fugam converſum perſecutus ſit, ac fuderit. Victorem autem victo utique majorem videri. Pronuntiat ſententiam Judex, collaudato Scipionis arbitrio, & Alexandro primas, Scipioni ſecundas, Annibali tertias adjudicat.* LUCULLO TANTUM PROFUIT) *Ad lectionem percontationem aſſumpſit, & his duabus velut magiſtris ad rem militarem uſus, brevi tempore incredibilem in modum eſt eruditus, quia nimirum incredibilis quædam ejus ingenii magnitudo non deſiderabat indocilem uſus diſciplinam. Vide Lucull. Cic.* SCIENTIA QUÆDAM MAGNA) *Hoc tam nitida, & argumentoſa oratione probavit Columell. in præfat. ut nihil poſſit ſupra, ab illo loco: Atque ego cum aut magnitudinem rei, &c.* QUOD HÆC QUATUOR PRINCIPIA, *Et Palladius l. 1. cap. 2. aërem, aquam, terram, induſtriam principia numerat, ex quibus tria ſint naturalia, unum facultatis & voluntatis.*

Na-

Natura eſt, quod in primis ſpectare oportet, ut iis locis, quæ colere deſtinabis, aër ſit ſalutaris & clemens, aqua ſalubris & facilis, vel ibi naſcens, vel adducta, vel imbre collecta, terra vero fæcunda, & ſitu commoda. De ſingulis deinceps per tria capita diſſerit. Tandem etiam de induſtria cap. 6. l. 1. QUIDEM SALUBERRIMUS) *Maximopere & ante omnia exoptanda eſt colono fundi ſalubritas: ubi enim ratio cum orco habetur, ut Varro loquitur, non modo fructus, ſed colentium quoque vita eſt incerta. Cultura, inquam, ubi deeſt ſalubritas, eſt alea vitæ domini, ac rei familiaris. Cato in emendo inſpiciendoque agro præcipue duo conſiderare jubebat, ſalubritatem cæli, & ubertatem loci: quorum ſi abeſſet alterum, ac nihilominus quis vellet colere, mente eſſe captum, atque ad ignavos & gentiles deducendum. Neminem enim ſanum debere facere ſumptus in cultura ſterilis ſoli: nec rurſus peſtilenti quamvis feraciſſimo, pinguique agro dominum ad fructus pervenire. M. Attilius Regulus dixit, ſicut ne fæcundiſſimi quidem ſoli, cum ſit inſalubris, ita nec effæti, ſi vel ſaluberrimus ſit, parandum agrum. Hactenus Columell. lib. 1. cap. 3. & 4.* UT AGRUM LEVEMUS) *Exempla duo, Hippocratis & Varronis ſuper cælo corrupto invenies apud ipſum Varronem lib. 1. cap. 4.* PARTES AGRICULTURÆ QUATUOR) *Primas atque ſummas partes facit quatuor Varro l. 1. c. 5. & cuilibet duas ſubjicit, eaſque octo ſecundas nominat, de quibus ſe poſteriore loco ſubtilius dicturum recipit, nec tamen id præſtat, cum prioribus enim tractatione confundit.*

 Quare

Quare nec nos ſecundarum partium ullam rationem duximus, cum easdem in illis primis incluſas obſervaſſemus: atque adeo primas nihil eſſe diverſum a ſecundis. IN DISCRIMINIBUS NON PAUCIS) *In novem, ut ex Catonis cap. 1. repetit Varro lib. 1. cap. 7. Primus ubi vineæ poſſunt eſſe bono vino, & multo. 2. ubi hortus irriguus. 3. ubi ſalicta. 4. ubi oliveta. 5. ubi pratum. 6. ubi campus frumentarius. 7. ubi cædua ſylva. 8. ubi arbuſtum. 9. ubi glandaria ſylva. Quidam primatum dant bonis pratis, a quo antiqui prata parata. Prato, inquit Columella lib. 2. cap. 17. veteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret. Lege reliquum, & caput totum ſequens de cultu pratorum.* ALIA LAPIDOSA, ALIA ARGILLOSA) *Tribus modis terra dicitur, communi, proprio, & mixto. Communi, ut cum dicimus orbem terræ, & terram Italiam, aut quam aliam: in ea enim & lapis, & arena, & cætera ejus generis ſunt in nominando comprehenſa. Altero modo dicitur terra proprio nomine, quæ nullo alio vocabulo atque cognomine adjecto appellatur. Tertio, quæ eſt mixta, in qua ſeri quid poteſt & naſci, ut argilloſa, aut lapidoſa, &c. Varro lib. 1. cap. 9.* DE VILLA HIC POTISSIMUM) *Villicus agricolendi cauſſa conſtitutus eſt, atque appellatus a villa, quod ab eo in eam convehuntur fructus, & evehuntur, cum veneunt. A quo etiam ruſtici nunc quoq; viam veham nominant, propter vecturas: & vellam, non villam, quo vehunt,*

&

& unde vehunt. item dicuntur, qui vecturis vivunt, vellaturam facere. Hæc a Varrone lib. 1. cap. 2. Villa tres partes conſtituit Columell. lib. 1. cap. 6. urbanam, ruſticam, fructuariam, ſingulasque ſeorſim deſcribit: nos urbana prætерita, reliquas duas ut unam tractavimus, quia brevitatem diligimus. In luxuriam, ad quam Romanorum quidam villarum ædificationem dirigebant, invehitur Varro lib. 1. cap. 13. ad finem, & Salluſt. in Catil. Operæ pretium eſt, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum ædificatas, &c. Hinc Vitruvius lib. 6. cap. 8. pſeudourbanam, quod velut urbem mentiretur. A Martiale, Statio, Palladio prætorium vocatur. Ruſtica eſt villici & familiæ, ubi ſtabula, & omnis ruſtica ſupellex. Fructuaria continet cellas, fœnilia, apothecas, horrea. Urbana quam ſibi paterfamilias reſervat. De ruſticis ædificiis Vitruvius lib. 6. cap. 9. De villico agit Cato cap. 5. & 142. Columel. lib. 1. cap. 8. lib. 11. cap. 1. Varro lib. 1. cap. 17. ubi & præfectum, & dominum, & villicationem præfecturam dici videas. De munere villicæ Cato cap. 143. Colum. lib. 12. cap. 1. De villa Varro lib. 1. cap. 11. 12. 13. Columell. lib. 1. cap. 4. 5. & 6. Plin. lib. 18. cap. 6. UT NEQUE FUNDUS VILLAM) *Ita ex Catone Plin. addens. Non ut fecerunt juxta diverſum eadem ætate exemplis L. Lucullus, & Q. Scævola, cum villa Scævolæ fundo careret, villa Luculli agro. Eadem Columell. lib. 1. cap. 4.* PROPINQUAM HABEBIT PUTEALEM) *Potui probatiſſima & ſalubritati corporis accommodatiſſima eſt aqua cæleſtis, ſeu*

 plu-

pluvialis, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur. Huic proxima fluens aqua e montibus oriunda, ſi per ſaxa præceps devolvitur. Tertia putealis, vel collina, quæ non infima valle reperitur. Deterrima paluſtris, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quæ in palude ſemper conſiſtit. Col. lib. 1. *cap.* 5. DOMITIS ARMENTIS) *Quæ Græcis* ὑποζύγια, *boves, aſini, muli. Sic indomitas quadrupedes vocat Varro lib.* 1. *cap.* 21. *quarum non facimus domituram: nec* τῶν ὑποζυγίων *nomine continentur, ſed tantum pecoris, ut capræ, oves, porci.* DE TUENDIS FINIBUS) *De hoc Varro lib.* 1. *cap.* 14. 15. 16. VITIS ADSITA AD OLUS) *Intellige braſſicam, ſic enim* κατ' ἐξοχὴν *vocatur. In Moreto. Hic olus, & late fundentes brachia betæ. Item Plin. lib* 27. *de anagyro, cum ait, flore oleris. Dioſcorides enim, unde ſumpſerat, prius dixerat* ἄνθος κράμβῃ ἔοικος. *Idem lib.* 29. *de jure gallinacei cum olere marino. Dioſcorid.* ἕνι δὲ συνεψεῖσι καὶ κράμβην θαλασσίαν. *Sic & piſcem pro lupo dicebant. Varro rerum humam. lib.* 11. *Ad victum optima fert, ager Campanus, frumentum, Falernus vinum, Caſinas oleum, Tuſculanus ficum, mel Tarentinus, piſcem Tiberis. Hæc Joſeph. Scalig. in Varronem.* SEU DE INSTRUMENTO) *De inſtrumentis contractius diſſeruimus, quod latius de iis dialogo hujus ordinis ſecundo. Cognoſcat ea, qui vult ex Varrone lib.* 1. *multis capitibus, & aliis, quos in annotationibus nominamus.* BOVES SUBJUNGENDOS ARATRO) *Cornutos, ſine boum adjectione, pro cornigeris, & aratoribus dixiſſe*

Acci-

Digitized by Google

Accium apud Nonium in Sepes, obſervavit Turneb. lib. 29. cap. 2. Verſus Poëtæ hi ſunt.

Forte ante auroram radiorum ardentem judicem,
Cum ſono in ſegetem agreſtes cornutos cient,
Ut rorulentas ferro terras uvidas,
Proſcindant, glebasque arvo ex molli excitent.

NEQUE MINORES TRIMOS) *Id eſt minores quam trimos. Sic ſæpe locutus eſt Varro. Non plus triennium vivunt. Non minus habeamus in centenas oves hirtas ſingulos homines, id eſt, quam ſingulos homines. De bobus, non minores oportet inire binos. De pavonibus, minores bimæ non idoneæ. Catull. namque amplius horam ſuffixum in ſumma me memini eſſe cruce. Propert. Et ſe plus uni ſi qua parare poteſt. Varro, præter ſi aliter nequeas. Ubique ſupplendum eſt* τὸ *quam. Scalig.* QUÆ QUOQUE LOCO SERENDA) *Varro lib. 1. cap. 23. 24. 25.* QUÆ CIBI SUNT MAJORES) *Arbores ſeu plantas alias, ut olera, eſurire dicebant veteres. Unde apud Theophraſtum ruſticorum proverbium,* τὰ λάχανα πεινῆν. *Inde Plin. non abſimile dixit lib 17. cap. 2. Imbres vero tum expetendi evidens cauſſa eſt, quoniam arbores fætu exinanitas. & foliorum quoque amiſſione languidas naturale eſt, avide eſurire. Cibus autem earum imber. Scalig.* IN ASTROLOGIA INERMES) *Sine qua ſolſtitia, æquinoctia, Virgiliarum exortus, canicula, dies lunares non intelliguntur, de quibus Varro lib. 1. cap. 27. 28. 29. & deinceps.* PRÆPARANDUM) SERENDUM)

DUM) *De primo ſcribit Varro cap. 38. de ſecundo 39. 40. 41. 42. 43. 44. de tertio 44. 45. & ſequentibus. de quarto 49. 50. 51. 52. 53. 54. de quinto 56. 57. 58. 59. 60. 61. de ſexto 62. 63. & uſque ad finem libri primi.*

PROGYMNASMA QUINTUM & VICESIMUM.

Agreſtis paſtoritia, ſeu pecuaria.

IIDEM.

CLEMENTIANUS. Pecuariam eſſe dicimus ſcientiam quamdam parandi paſcendique pecoris maximorum cauſſa fructuum, a quibus fructibus nomen impoſitum pecuniæ, quoniam ſcilicet illius omnis fundamentum pecus. Et ut quæſtus uberrimi ingentesque voluptates ex animantibus capiuntur, ita ex illarum tuendarum, alendarumque ratione ac diſciplina eleganter præſertim explicata, ſuavitates incredibiles proveniunt. Poſſunt autem pecoris vocabulo ſignificata intelligi & greges, & armenta, & ſylveſtres animantes, & aves, & piſces, quæcunque nimirum in rura inducuntur Quod de parando dicitur, non de admiſſura tantum, ſed etiam de mercatura accipiatur. Quare cum ſit duorum generum, paſtoritia, agreſtis, inquam,

quam, & villatica, utriusque poteſtatem breviter, & circumſcripte amplexa videtur noſtra definitio. Sed prioris, quam & pecuariam vocitamus, cum ſint partes tres ſummæ, atque univerſæ, prima eſt de minore pecore, cujus ſpecies hæ: ovis, cum qua veniunt aries & agnus: capra, & huic conjuncti hircus & hœdus: ſus, quam verres comitatur. Secunda majorum pecudum cura & tractatione continetur, quarum item terna ſunt genera: boves cum vaccis ſuis: aſini cum aſinabus: equi cum equabus ſuis. Tertia pars ea includit, propter quæ fructus capiuntur, tametſi ex illis non capiuntur, nempe mulos atque hinnos, canes & paſtores. Non me fallit, Columellam in duo genera diſtribuiſſe quadrupedes, quorum alterum paramus in conſortium operum, ut bovem, equum, mulum, aſinum: alterum voluptatis, ac reditus, & cuſtodiæ cauſſa, ut ovem, capellam, ſuem, canem: diſputaſſeque primum de ſociis laborum noſtrorum, poſtea de reliquis. At mihi nunc Varronianam diſtributionem tenere lubet. Rurſum igitur pecus quodlibet ſeu minus, ſeu majus ita demum parabitur, & habebitur recte, ſi ætas in eo, ſi forma; ſeu qualitas, ſi ſeminium conſiderabitur, quæ omnia ad emptionem referuntur. Poſt emptionem, ſi ſcienter alatur, ſi fœturæ, nutricationis, ſanitatis ſedula fuerit adhibita procuratio. His quatuor abſolvitur, quod eſt in pecuaria munus alterum, & dicitur paſcere communi nomine.

I. DE

I. DE MINORI PECORE.

OVIS, ARIES, AGNUS.

De ovibus, quid afferri poſſit, age videamus. Harum laudes, uti bovis, Varro exſequitur, quem & Homerus eximie honoravit. Dio orat. 2. Eo vehementer veteres delectari ſolitos, narrat in Meſſenicis Pauſanias. Et ſunt hominibus ſane utiliſſima animalia, bos & ovis. Probantur ab ætate oves, ſi neque vetulæ ſint, neque meræ agnæ, quoniam cujusvis pecudis primam ætatem, & ſupremam ſterilitate natura damnavit. In forma exquiri ſolent corpus amplum, lana non modica, eademque mollis, villi alti, atque denſi, circum cervicem & collum præcipue, venter lanoſus, crura humilia. Quam porro ſint egregio ſemine, forma & progenies documenta dabunt, ſi formoſos agnos pariunt. Genere præſtantes olim ducebantur Mileſiæ, Calabræ, Appulæ, & potiſſimum Tarentinæ. In ariete laudatur altum procerumque corpus, frons ampla, intorta cornua, & ad roſtrum prona, quo pacto minime nocebunt, ravi oculi, lana operti, aures latæ, pectus, ſcapulæ, clunes lati, venter promiſſus, teſtes ampli, cauda denſi velleris, & prolixa. Suadent, nunquam mercandum marem candidiſſimum, quod ex albo ſæpe fuſcus edatur partus; ex erythræo autem, pulloque non ſolere album generari. Probando arieti etiam iſta ſcribuntur: ſi palatum atque lingua concolor lanæ inveniatur. Nam pullas, aut etiam variatas proles naſcituras, ſi hæ partes corporis ni-

grae

græ ſint, aut maculoſæ. De hoc nos Virgilius admonendos putavit.

Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum.

Anno toto cum domi, tum foris provide & ſolicite paſcentur. Ovilia prohibebuntur ventis, ad orientem magis obverſa, quam ad meridiem. Pavimentum eruderatum, & proclivum eſto, quo levi negotio everratur, ac repurgetur: nam uligo & ſcabritiem ovibus importat, & lanam ipſarum, ungulasque corrumpit. Sed, ut conſiſtant, & procumbant mollius, habeantur mundius, pabulo ſuo reficiantur libentius, virgulta illis, aliaque ſtramenta ſubjicere oportebit. Cum luce matutina æſtivis menſibus paſtum eas agere conducet; longe enim ſuavius, longeq; avidius rorulenta tondebunt gramina diluculo, quam ſiccata & arefacta meridie. Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt, ait Maro noſter. Sole jam cælo libero ingrediente, denuo propellentur ultra ad paſtum, quo ſic redintegratæ, reſtauratæq; alacriores fiant. Æſtus die medio ſi ſævierit, tantiſper ſub rupes umbroſas, ſub arborum patularum tegmina gregem compellemus, dum fervore ſub crepuſculum lenito, rurſus pabulo ſe dent, quoad contenebraverit. R. Bene jubetur de vitandis meridianis vaporibus, quando & ipſi Tityri in gramine molli jacent, atque inter denſas umbroſa

broſa cacumina fagos captant frigora, quæque volunt, agreſti calamo ludunt.

Tunc etiam pecudes umbras & frigora captant,
Tunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus aſtu,
Allia ſerpyllumque herbas contundit olentes.

C. Quibus locis deſecta ſunt frumenta, per eoſdem locos ſi paſcantur, geminum exiſtet commodum: quod & caduca ſpica ſaturabuntur, obtritisq; ſtramentis & fimo ſuo in annum venturum opimam ſegetem reddunt. De paſtione hæc. De fœtura nunc. Tempus a conceptu ad partum, prægnationis videlicet primos extremosque menſes fœturam appello. Arietes admiſſarios ante a fœminis bimeſtri intervallo ſecerni, largiore alimento expleri, ad ſtabula redeuntibus hordeum dari præcipiunt. Ventrem ferunt oves menſibus quinque, ſeu diebus quinquaginta ſupra centum: nec aliter quam muliebris ſexus enituntur, ſæpiusque in ipſa partitudine laborant. Quocirca magiſtrum pecoris veterinariæ medicinæ haud ignarum eſſe conveniet, ut re poſtulante vel integrum fœtum transverſim locis genitalibus hærentem educat, aut ferro convulſum, matre illæſa extrahat. Fœminas poſt bimatum maritandas, alioqui partum fore inutilem, ipſasque deteriores evaſuras. Mares ad progenerandum cenſent idoneos trimos, quinquennium natos inertes, ſeptennium fatiſcentes. De nutricatu audite. Agnus a procreatione mox erigendus eſt, & ad

& ad maternam mammam admovendus, ſi per ſe non acceſſerit. Tum etiam ejus os diductum papillis compreſſis humectandum, ut ſibi paratam à natura alimoniam ſuctu ducere condiſcat. Hoc, antequam faciamus, exiguum lactis emulgendum eſt, coloſtrum vocant, ne alumus noxam ex eo capiat. Diebus paucis ab ortu addenda vicia mollita, aut herba tenerior, & ſic nutricandus menſes omnino quatuor. Quanto ſpatio, ſunt, qui matres mulgere non ſoleant: quinimo quidam haud unquam eas mulgent, ideo, quod iſto modo, cum lana plus abundent, tum agnos plures edant, qui ubi a lacte depulſi fuerint, curabitur, ne deſiderio ſeneſcant, & ut pabulum quam optimum ne deſit, & ut ne frigore aut calore nimio contriſtentur. Etenim hoc animal, tametſi inter omnia a veſtitu inſtructiſſimum, tamen, quas diximus, utrisque rebus facile offenditur. Quapropter & humilia, & longiora quam latiora parabuntur ovilia, quo per hyemem caleſcant, & per anguſtias ſoboles ne oblidantur. Non prius caſtrabitur agnus, quam aut cælum frigidum intepeſcere, aut æſtuoſum refrigari cæperit, nec minor quinque menſibus. Arietes ſubmittendi potiſſimum deligentur ex matribus, quæ geminos pariunt. Ad morbos ovium ſanandos, quæ requirantur, ea magiſter exſcripta ſecum portabit, etiam res nonnullas, quæ eodem valebunt. Paucæ quidem & parvæ morborum differentiæ cernuntur minorum majorumque quadrupedum, quandoquidem eadem fere eſt natura

corporum. Fiunt pulmonariæ, ſacro igne corripiuntur, quam puſtulam nuncupant, & pituita gravantur. Herba, quæ dicitur ſanguinaria, illis exitioſa eſt. Spirandi præterea difficultate laborant. Agni febribus affecti, aut alia ægritudine comprehenſi, ad matres non admittentur, ne ſuum in eas malum transferant. I. Vitioſum ac morboſum pecus totius gregis eſt calamitas, & oves præſertim contagione vexantur. Sed quanquam paſtor providus ac ſedulus medicari poſſit, videtur nihilominus aliorum hæc eſſe ſcientia, quibus veterinariis nomen factum, medicis, inquam, jumentorum, qui perfectius & morborum formas, quibus invaduntur, & eorum cauſſas, & cujusque profligandi rationes didicerunt. Qualem fuiſſe aliquando Virgilium, antequam in Auguſti amicitiam reciperetur, in ſcriptis Donatus reliquit. C. Neque mihi, Junili, neque opinor, huic germano tuo quidquam novum dicis. R. Scio, qui ſint veterinarii, quid veterinariam facere, & quæ veterina animalia. Quia vero in equis plurima ſigna morborum, & curationes multæ, ob hoc maxime in Græcia medici pecorum ἱππίατροι dicti ſunt.

CAPRA, HIRCUS, HOEDUS.

C. Ab ovillo ad caprigenum pecus ſermonis curſum flectamus. Ex ovium lana fructum percipimus ad veſtimenta, ex caprarum pilis ad uſum nauticum, ad bellica tormenta, & fabrilia vaſa. In Getulia, Sardinia veſtes de pellibus caprinis conficiebant

bant. Uſos iisdem ad amictum veteres etiam Græcos ex eo cognoſcas, quod ſenes in tragœdiis ab hoc pellis genere διφθεριαι vocantur, & in comœdiis, qui in ruſtico opere morantur, ut apud Cæcilium in Hipobolimæo habet adoleſcens, apud Terent. In Heaut. ſenex. In magna parte Phrygiæ, quod magnis eſſent villis, tondebantur, unde cilicia, ſimiliaque tegumenta fiebant. Hæc curſim ex Varrone. Hic quoque novella ætas, quæ fructum dare diutius poteſt, veteri præferenda. Firmæ, magnæ, corpore levi, crebro pilo, uberis maximi, & lactis abundantiſſimi, hirco ſimillimas, & ſub roſtro duas mammulas habentes probant. R. Quid iſtæ mammulæ, quid tandem? C. Quæ ex caprarum faucibus quaſi papillæ dependent, ſic nuncupantur: alias noneolæ apud Feſtum: pro quo legunt quidam nevolæ, quod ſint ut nævuli, quomodo & Gellius eſt locutus, de mammillis cum loqueretur. Columella verruculas dixit. Caper, inquit, cui ſub maxillis, binæ verruculæ collo dependent, optimus habetur. R. Jam intelligo. C. Quæ iſtis nevolis præditæ ſunt, fœcunditatis laude præſtant. Ubera quoque in capris grandiora quærunt, ut & multum, & pingue lac præbeant. Hircum deſiderant ampliſſimo corpore, cruribus craſſis, plena & brevi cervice, gutgulione largiore, flavidis & prægravantibus auribus, exiguo capite, nigro denſoque, nitido, molli & longiſſimo pilo. Menſium ſeptem aptus eſt admiſſuræ. Tam intemperanti libidine beſtia, ut adhuc ſubrumus matrem conſtuprare non dubitet. Sic

Digitized by Google

venereis cupidinibus prima ſtatim pueritia emaciatus & exhauſtus, ante ſextum annum conſeneſcit. Matres meliore ſunt natura, quæ bis pariunt, ex quibus in primis appoſiti ad implendas fœminas mares ſecernuntur. Ajunt etiam, meliorem fore gregem, ſi non ſit comparatus ex collectis, ſed ex una conſuetis. Præſtat unum gregem totum, quam ex pluribus particulatim mercari: ita in caprili pax & concordia vigebit. Quod quidem, ſicut omnia ferme ſtabula, conſtratum lapide poſtulant, ne uliginoſum lutulentumque ſit. Ob hoc paſtor quotidie converret. In paſtu eadem propemodum ratione, qua oves habebuntur. Hoc aliter, ſaltibus eas, dumetis, aſperis ſylveſtribusque locis & montibus amplius gaudere, nec averſari rubos, ſectari frutices & arbuſculas, locis cultis virgulta carpere: quam ob rem illis nomen inditum capris à carpendo, quarum dentes ſationibus pernicioſi. I. Itaque vere miſer, æger & exul Melibœus exclamat.

Ite meæ (quondam felix pecus) ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi projectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam, non me paſcente capellæ
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.

Admittendi tempus autumno ſub Decembrem, ut propinquante vere frutetis ſylviſque germinantibus, conceptus in lucem veniat. Ac generoſæ quidem ſæpe duos hœdos, nonnunquam trigeminos pariunt. Qui cum in nutricatione trimeſtre conſum-

ſumpſerunt, in gregem redigi ac ſubmitti poſſunt. Remedia caprinis morbis haud ſecus quam ovillis paſtores & magiſtri conſcripta retinebunt. Capras autem ſanas nemo venditor promittit, ſi quidem ipſe ſit ſanus; nunquam etenim febre carent, quod & Plinius ex Archelao affirmat, atque ideo forſitan anima his quam oculus ardentior, calidioresque concubitus, quod & Ariſtoteli viſum eſt. Sæpe gerunt vulnera: nam cum crebro cornibus concurrant, & ſpinoſis in locis paſcantur, fit, ut cutem lacerent. Nocet illis æſtus, ſed frigus aliquanto amplius, potiſſimum fœtæ, quæ gelicidio hyemis conceptum fecit. Quanquam non ob iſta ſolum, ſed etiam ob glandem citra ſatietatem datam in abortionem incidunt.

SUS, VERRES.

Partem ſermonis ad porcos derivemus. R. De tam ſpurca beſtia quid eximium dici poteſt? Et exiſtimo Virgilium in tertio lib. de re ruſtica, in quo de pecuaria præcepit, ideo de ſuibus verbum nullum facere voluiſſe, quamvis eorum ſtudium & curam agreſtibus fructuoſam eſſe non ignoraret. Suum enim carmen aliquo modo ſuilibus illis rebus defœdatum iri putavit. Et ſane fœda ac lutulenta beſtia eſt, cloacis & ſterquiliniis dedita. Luto ſe tergorantes, inquit feſtive Plin. Ibi ejus lavatio, ibi requies, ut hominis in balneis, & in cubili molliſſimo. C. Habet non mediocrem admirationem Maronis conſilium; non enim in tam abſoluto opere,

Digitized by Google

ut videtur, caput iſtud omittere debuit, & contemnere animal quamvis ſordidum, hominibus tamen adeo utile. Sed ad purgandum poëtam non omnino nihil adjuvabit, credo, ſi quis eum non tam exquiſite omnia ruſtica perſequi ſtatuiſſe dicat. Quod perſpiciet facillime, qui cum Varrone & Columella ejusdem monumenta contulerit. I. Utilitatem aliam non video, niſi quod à natura datum ad epulandum, animaque illi indita pro ſale, quæ carnem ſervaret, ne putiſceret, quomodo Chryſippus, Cicero, & Varro dixerunt: quam eandem ſententiam in ſecundo ſtromatum poſuit Clemens Alexandrinus, cujus verba hæc ſunt. *δεδόσθαι γαρ τῳδε τῷ ζώῳ ψυχην πρὸς ὀδὲν ἕτερον ἤ ἕνεκα τȣ τὰς σάρκας σφριγᾶν.* C. De his ſatis. Approbationem conſequuntur ſcrofæ longiſſimi ſtatus, & reliqua verribus ſimiles, unicolores potius quam varii. Sunt autem dotes verris hæ. Corpus amplitudine eximium, quadratum magis quam longum aut rotundum, venter promiſſus, clunes vaſti, nec crura procera, nec ungulæ, ampla & glanduloſa cervix, roſtrum breve & reſupinum. Bonitatem generis cum in ſcrofa, tum in verre facies formoſa indicat, frequentesque porculi uno partu effuſi. Aliis item regionibus præſtantiores majoresque, aliis minus probabiles, & exiles fiunt. Hoc pecus & montibus, & campis commode impaſcitur, quanquam melius paluſtribus agris quam ſitientibus. Mire paſcuis ſuum conveniunt nemora, quæ veſtiuntur quercu, ſubere,

bere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisque ſylveſtribus, ut ſunt albæ ſpinæ, græcæ, ſiliquæ, juniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, & paliurus, atque achrades pyri. Hæc enim diverſis temporibus miteſcunt, ac toto pæne anno gregem ſaturant, ut ſcriptum extat apud Columellam, Mas duobus menſibus ante admiſſionem ſeparatur. Porca menſes quatuor gravida, parit, cum pabuli copia eſſe incipit. Minores anniculis admitti nolunt. Malunt etiam viceſimum exſpectare menſem, ut ita bimæ fœtum deponant. Admiſſuræ cauſſa in cœnoſa loca eos prodigunt, ubi thalamus ac thorus tam eleganti conjugio idoneus. Eſt autem ſubare uſurpari ſolitum de fœminis, unde & prima, ſecunda ſubatio, ſurire de maribus, qui ſalire incipiunt octavo menſe. Ex primo partu ſcrofæ cognoſcitur fæcunditas: nam in ſequentibus nihil fere mutat, & illam cenſent fructuariam idoneam, quæ pro numero mammarum parit catulos. Ubi pepererit, reficienda eſt largius, quo ac ſuppeditet natis facilius: quare bis ſinunt bibere de die. Si lacte deficiatur, triticum frictum præbebitur, aut hordeum ex aqua obiicietur. In nutricatu, quæ & porculatio, duobus menſibus fœtum cum matre relinquebant, quod tam diu nutricaret, cum quaternis menſibus ventrem ferret. Hara, quæ contegi non debet, ita erit alta, ut parva opera porculator videat circumquaque, num quis porcellus à matre decumbente opprimatur, & ut cubile purgari ſine negotio queat. Mirum eſt, cum

 ſit

Digitized by Google

ſit tam immundum animal, & in pabulatione tam ſpurce verſetur, tamen cubile mundum deſiderat. Quoties autem purgabitur, toties arena, aut quidpiam aliud injicietur, quod humorem exſorbeat. Curator mox quot, qualesque nati ſint, inſpiciet, & ne quis alieno ubera educetur, providebit, quando porci, ſi hara exiverint, facillime miſcentur, & mater cum decubuit, tam patienter alieno, quam proprio mammam indulget. Quamlibet cum ſua prole ſuo clauſo cuſtodiet. Quod ſi metuit, ne oblivione minus cujusque proles agnoſcat, pice liquata eandem notam illis, matribusque imponet, ac ſive per elementa literarum, ſive per alias notas unumquemque partum cum ſua parente diſcriminabit. Limen haræ inferius palmipedale fiet, ne cum mater ex hara prodierit, porculi tranſiliant, qui jam à mamma remoti, delici nominantur. Nutricare octonos poſſunt: ſi plures alant, fatiſcunt ipſæ, neque congenerati aleſcendo robur adipiſcuntur. Cum paulum adoleverunt, parentem comitari ad paſtum mire capiuntur. Verribus poſt annum, commodiſſime verna & autumnali tempeſtate virilitas ferro adimitur, qua ſpoliati nomen accipiunt majales, ut in equis canterii, in gallinaceis gallis capi, & capones, & ſemimares, in arietibus verveces, in hominibus evnuchi. Et hic quidem cultus eſt ſuilli pecoris, de cujus ſanitate nihil eſt, quod dicam aliud à præcedentibus. I. Ad quadrupedes grandiores te intendere animadverto. Quid moramur ergo? quin accedimus, quo invitamur? R. Ne

Ne tu Clementiano hortatibus tuis opus eſſe credas Junili: nullo hortatore aut monitore præſtabit, quæ nobis eſt pollicitus omnia, nec, dum noſtra cumulet emolumenta, ullam defatigationem ſubterfugiet. C. Quia nimirum vetus eſt: amanti nihil difficile. Amo autem, & amavi ſemper utrumque veſtrum, propter excellens ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem in omni genere probitatem.

II. DE MAJORI PECORE.

BOS, VACCA.

Ut ergo redeat, unde perpaulum aberravit oratio, & ut de bove ſumatur initium, quatuor gradus cernas in genere bubulo, vitulorum, juvencorum, boum novellorum, vetulorum. In primo ſexus diſcernit vitulum à vitula, in altero juvencum à juvenca, in duobus ultimis taurum à vacca. Nondum initas, Arnobius virgines bubulas appellat. Sterilis vacca dicitur taura, prægnans horda. Taurus eximius à caſtrato hoc tantum diſcrepat, quod illi torva facies, aſpectus vegetior, breviora cornua, toroſior cervix, ea vaſtitudine, ut ſit tcorporis maxima pars, ventre aliquantum ſubſtrictiore, qui magis rectus, & ad fœminas aſcendendas habilis ſit. Præponendi ſunt in emptione ætate ad fructus ferendos integri, quam aliquandiu exerciti & experti, bene compoſitis, grandibus perfectisque membris, porrectis lateribus, ampli nigrantibus,

Digitized by Google

proceris & robuſtis cornibus, latis & criſpis frontibus, oculis magnis, iisdem & labiis nigris, hirtis auribus, compreſſis malis, dorſo recto & plano, vel etiam ſubſidente, non gibberro, patulis naribus, reſimis, ſubnigris, cervicibus tortuoſis ac longis, à collo palearibus pæne ad genua propendentibus, corpore bene coſtato, bonis rotundisque clunibus, cauda profuſa usque ad calces, inferiore parte frequentibus pilis ſubcripſa, compactis cruribus, iisque brevioribus potius quam longis, non improbis genibus, eminulis, pedibus non latis, neque qui ingredientibus diſplodantur, quorum ungulæ ſint leves ac pares. Corium ne ſit attactu aſperum ac durum. Colore placent potiſſimum nigro, poſt rubeo, tertio, helvo, quarto albo. Genus ſive ſeminium ponderandum ex forma jam deſcripta, & iis quos procreaverint, ſi ad parentum ſpeciem reſpondeant. Boum pabulationi propter virgultorum frondique copiam nemora ſunt idonea. Fœminis ante uno menſe, quam tauri ruentis in venerem pondus excipiant, pabulum minuetur, ne obeſitate corporis nimia ſteriles evadant: macris ſiquidem conceptus facilior. Contra vero tauros ſecretos à fœminis per tempus duorum menſium herba, palea, fœno pleniores, & ad ineundum valentiores oportet efficere. Non minores bimos patiendum eſt iniri, ut trimæ pariant: quanquam melius ſi quadrinæ. Tauri infra quadrimatum, & majores quam XII. annorum, admiſſura prohibentur: illi, quod

ıod tanquam ætate puerili ſeminandis armen-
; non ſunt apti: hi, quia ſenio ſunt effœti. Gene-
nt vaccæ pleræque in decem, aliæ diutius, ſed
tulos parum egregios. Conſepta requirunt
xo ſpatio, ne concurrant, & ſe cornibus gra-
ter mutuo vulnerent. Stabula ſaxo, glarea,
iam ſabuloſa ſternentur, carebuntque frigore,
ıod maciem illis affert, uti fames. Per æſtatem
bani, & puſillæ beſtiolæ compunctionibus eas
:erbe vexant, & ad curſum concitant. Lacten-
s cum matribus cubare nolunt, ne obterantur:
ane, & veſperi cum e paſtu redierint, vitulos
l eas adigunt, quos, ſi ante bimatum exſecue-
s, difficulter ſe recipiunt. Fiſſa autem ferula
:ſticulos comprimendos, paulatimque conſtrin-
endos, non ferro exſcindendos ſuadent. In vac-
s, ut in omni grege pecuario quot annis dele-
:us habendus, & reijculæ reijciendæ. Si qua vi-
ılum amiſerit, ei ſupponentur, quibus matres
aud ſatis præbent. Semeſtribus ſurfures triti-
eos, farinam hordeaceam, & teneram herbam
bijciunt. De morbis, quibus tum boves, tum
ıajora quæque pecora interdum corripiuntur,
uæ ſigna horum, quæ medicinæ adverſum ſingu-
ı uſurpandæ, & quomodo procurandæ, fuſe ad-
ıodum Columella, ego aliquot adducam. Lan-
uor, nauſea, peſtilentia, cruditas, dolor viſcerum,
ormina, vitioſa linguæ incrementa, quæ veterina-
iis ranæ, cibi faſtidum, febris, tuſſis, ſuppuratio,
laudicatio, rabioſorum canum, luporumque mor-
us, coriago. Hæc accidit, ſi bos aut ex languore
aliquo

aliquo ad maciem pervenit, aut ſudans in opere faciundo refrixit, aut ſub onere pluvia madefactus eſt. Eſt autem, cum pellis ita tergo adhæret, ut apprehenſa manibus deduci à coſtis non poſſit. Sunt inſuper pulmonis & palati exulceratio, cervicum tumor & clavi. Et bobus claveſcunt colla, & læduntur vomere tali atque ungulæ, calcant aliquando ſurculos, teſta acuta aut lapide ungulam pertundunt. Sæpius aut iniquitate oneris, aut gravitate diuturnioris laboris, aut cum in aratione, vel duriore ſolo, vel radici obluctati ſunt, armos convellunt, cornua frangunt. Hauſta cum aqua hirudo adhæret faucibus, ducit ſanguinem, ſuoque incremento cibis tranſitum præcludit. A bobus migremus ad aſinos, non tamen in aſinos, ut Apuleius, & quem ſuis undecim libris imitatus eſt, Lucianus. I. Sine nos declinare de via, & in hoc diverticulo nonnihil requieſcere. Quomodo iſta metamorphoſis Luciano contigit? aut quid ſibi vult uterque cum aſino ſuo? C. Theſſali magicas artes multum coluerunt. In Theſſaliam igitur cognoſcendæ magiæ profectum ſe, & ibi opera & unguento cujusdam puellæ, dum in volucrem mutari, atque ita periculum artis facere inſtituit, in aſinum converſum fingit. Poſtmodum in varietate magna fortunæ, locorumque, ruſticis urbanis, ſacris & profanis divenditum. Poſtremo cum in theatrum quoque ad ſpectaculum de ſe præbendum eſſet introductus, devoratis, quas illi ſors obtulerat roſis, figuram hominis recepiſſe. Voluiſſe arbitrantur eruditi vitæ

totius

tius imaginem, ſimulacrum per jocum & lu-
m nobis proponere, oſtendereque exemplo hu-
ſ aſini, tot periculorum caſibus, jactati, tot ad-
rſa & ſecunda etiam experti, quam ſit lubrica
inconſtans fortuna, quam incerti & inſperati
nſiliorum eventus. Ita porro ſe aſinum in-
iiſſe fabulatur, ut mentem tamen non depoſue-
. Ex hujus racemis vindemiam fecit Apuleius.
e brevis, hic copioſus: ille uniusmodi, homi-
ſ in aſinum, aſini rurſus in hominem commu-
ionem ſummatim exponit: hic quo agrumen-
m fiat ſpecioſius, eruditius atque jucundius,
ultis id fabellis & commentis auget. R. Me
pido invadit utriusque aſini pervidendi & con-
mplandi, & alterius eo magis, quod eum to-
m aureum eſſe ferunt. Ex eo, ſi quid potero
radere, cudam ipſe mihi nummos aureos, &
ea ſolius opera pulcherrime diteſcam. C. Ca-
tamen, ne orichalcum, cum inveneris alicu-
, pro auro ſumas. Nam Apuleius, etſi non
utilis qua rebus, qua verbis, quia eruditus,
gnarus morum veterum, ac Plauti imitator,
men ſæpe ineptus, atque in verbis fingendis,
loquendi generibus hirtus, & hiſpidus, tumi-
s, inſulſus & fæculentus eſt, videturque cum
no ſuo rudere. Sed viam repetamus.

ASINI, ASINÆ.

De illis aſinis, qui eſurientes fuſtem negligunt,
i ſtramenta malunt quam aurum, qui fruſtra
ndentur, ſiquidem lana carent, quos lyræ tibia-
rumq;

rumq; cantus nihil movent, de illis, inquam, audiamus, quo te propoſitus ordo deducit: alios majus adepti otium conſiderabimus. C. Quo *utilitatibus* dominorum commodiſſime ac diutiſſime præſto ſint, bona ſit eorum ætas, ſint firmi, omni parte honeſti, corpore amplo, ſeminio probato. Olim commendabantur Arcadici, & in Italia Rheatini. Alii numerantur feri, quibus nomen onagris, alii manſueti. Cum porro ex hoc genere illud alterum nunquam, ex altero hoc, ex ſylveſtri, inquam, ſit domeſticus aſinus: itaque onager ad ſeminationem haud nihil idoneus putatur. Decet autem in utroque ſexu ad fœturam delecto ineſſe dignitatem, propterea quod proles parentum ſimiles generantur. Qualicunque pabulo contenti ſunt, etiam viliſſimo, vel foliis, vel carduis, ut habeant ſimiles labra lactucas, vel ſalignis perticis, vel objecto faſce ſarmentorum aluntur, paleis etiam ad pinguitudinem perveniunt. Menſe duodecimo ſemen conceptum reddunt. Minus onerum imponendum prægnantibus, ne, quod naſcetur, ob id deterius fiat. Mari quidem non eſt ab opere concedenda ulla vacatio, quoniam ſegnior ac pejor inde redditur. Anno ſinunt eſſe pullum aſininum cum matre: ſecundo leniter capiſtris vinciunt: tertio ad eas operas domitare incipiunt, quas ab iis exigere decreverunt. Greges ſeu multitudo aſinorum non niſi ad onera geſtanda, ad vinum, oleum, frumentum & ſimilia haberi conſuevit, & vocantur tales doſſuarii. Plerique ad molam deducuntur, ad arandum quo-

quoque, ubi levis eſt terra. Cuſtodis imprudentis negligentiam fortiſſime ſuſtinent, plagarum, penuriæ, laboris & famis tolerantiſſimi, morbis non valde ſubjecti. Deſcendo ab aſinis ad equos, contra quam eſt in proverbio. I. Sic deſcendis, ut aſcendas tamen in beſtiam altiorem ac nobiliorem multo. Feliciter quod agis.

EQUI, EQUÆ.

C. Quis ingenuus non ſtudioſe quærat, & maxima cum voluptate cognoſcat, quæ ad equos pertinent? quomodo parandi ſint, quomodo paſcendi, quibus moribus erudiendi, quæ ſit illos curandi ratio, cui ſcientiæ nobiliſſimi quidam viri tempus tribuere non ſunt veriti, cum domi foriſque utiliſſima, & vitæ traducendæ neceſſaria ſit. Minores trimos non putant emendos. Equorum & omnium propemodum animantium, quorum indiviſæ ſunt ungulæ, & cornibus quoque præditorum, e dentibus amiſſis ac renatis ætatem deprehendi autumnant, quo de Columellam conſuletis, ſi libuerit. Formam, quod ſequitur, vobis depingam. Modica magnitudo commendat equum, vaſtitas & parvitas dedecorant. Fœminæ clunibus ac ventribus latæ ſint, admiſſarii corpore amplo, formmoſi, partibus inter ſe ubique proportione reſpondentibus. Equi futuri ſpecies ab indole & corpore ipſius equuli ſeu pulli pendet. Optimus erit, ſi hilaris ac intrepidus appareat, quem novæ rei conſpectus auditusque nequaquam conterret, qui in paſtu

&

Digitized by Google

& curſu cum laſciva alacritate gregales ad pugnam laceſſit, & palmam nititur præripere, & foſſas nihil cunctatus tranſiliens, pontes quoque & flumina ſociis haud exſpectatis transgreditur. Adde caput exigium, membra non confuſa, oculos nigros, nares apertas, auriculas breves & arrectas, cervicem latam, nec longam & mollem, jubam crebram, ſubcripſam, in dexteriorem partem inclinatam, pectus latum muſculorumque toris numeroſum, humeros grandes, ventrem ſubſtrictum, lumbos latos, ac deorſum verſus preſſos, teſtes pares & exiguos, ſpinam duplicem: ſin minus, non exſtantem, caudam amplam, ſetoſam, ſubcripſam, crura recta, alta, æqualia, genua parva, rotunda, clunes rotundos, nec introſum ſpectantes, ungulas duras, altas, concavas, coronis mediocribus ſuperpoſitis. Totum denique corpus grande, ſublime, erectum. Cum ſint autem multa equorum genera, videndum, qua ſtirpe viniant, nobiles recte e regionibus nuncupantur. Alimentum equini pecoris in prato herba, in ſtabulo fœnum aridum. Cum tempus aderit, mane & veſperi admittendi. Fœmina bimatu probe concipit: mas trimo inferior ad generis propagationem eſt inhabilis, generat autem ad annum veceſimum: equa poſt decimum, ut annoſa jam mater, tardam, inertemque prolem edit. Hoc armentum præ aliis intemperantiſſimæ Veneris eſt, & inſigniter furit, immenſa libidine concitatum. Inde hippomanes, de quo ſic Virgilius.

Hinc

Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores: lentum diſtillat ab inguine virus
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.

Hujus (ſive caruncula ſit, quam in fronte natam pullus ſtatim, ut alvo emittitur, ſecum affert, ſive quoddam venenum ab equorum naturalibus defluens, cum ardore venereo rapiuntur) Ariſtoteles, Plinius, Columella meminerunt: utrumque ad inſaniam amoris immittendam certum eſt adhiberi. Tradiderunt quidam, in Luſitania ad Oceanum equas ſine mare aſſidua & nimia cupiditate ſibi ipſis Venerem animo figurantes, e vento gravidas fieri: ut gallinas item, quarum ova ὑπηνέμια. Verum ex illis conceptibus exiſtentes pullos equinos ultra triennium non vivere. Admiſſuræ præfectus Peroriga dicitur. Poſtquam conceperunt, non ſinentur aut quidpiam laboris ſubire gravioris, aut verſari in locis frigidis; prægnantibus enim algor maxime officit. Quæ in annos ſingulos fœtu implentur, inſtar ſegetum reſtibilium exſuctiores evadunt, nec pulli æque laudabiles, ac diuturni ex anniverſaria, quam ex alterna admiſſura procreantur. Loco amplo & tepido cum matre pullus verſabitur, ne aut frigore infirmus adhuc lædatur, aut propter anguſtias ab imprudenti matre obteratur. Ubi vires increverint, in pabulum prodigendus, in quod etiam ipſa mater, ne deſiderio nati (quod huic pecori natura præcipue dedit) noxam trahat,

& contabeſcat. Quinquemeſtres paſcendi farina hordeacea cum furſuribus, & ſi quid aliud terra editum cupide ac libenter edent. Antequam a matre diſtrahantur, tractandi ſunt manibus, ne poſtea exterreantur. Quo pertinet, quod, ubi ſtant, fræna ſuſpendunt, nempe ut iis intuendis, & crepitu audiendo conſueſcant. Ubi jam trimus factus ad manus accedere cœperit, puer illis nunc in ventrem pronus, nunc ſedens imponendus. Equorum alii militantibus, alii vellaturam facientibus, alii ad curſuram, alii ad admiſſuram ſunt accommodati a natura. Quamobrem non eadem ratione ſpectandi habendique ſunt. Morbi horum macies, & quod urinam ſuo tempore non mittunt, dolor capitis, & maxillarum, armi læſi, vermes in viſceribus ſpecie lumbricorum, cujus peſtis argumentum, ſi cum dolore crebrius volutantur, ſi utero caput admovent, ſi caudam ſæpius agitant. Tuſſis, impetigines, papulæ, intertrigo, oculorum cicatrices, ciborum faſtidia, rabies; ſic enim lego apud Columellam, equos, cum in aqua ſuam ipſorum imaginem contuiti fuerint, amore ſui exardeſcere, atque iſta paſtionis oblitos, tabe cupidinis interire. Signa hujus veſaniæ, cum per paſcua, velut exſtimulati concurſant, ſubinde circumſpicientes, quaſi requirant aliquid. I. Qua medicina curabiles ſunt iſtæ furiæ, ſi legiſti? C. Ad aquam aiunt deducendas, ibi ſpeculatas deformitatem ſuam, priſtinæ imaginis memoriam abolituras. R. Secundis auſpiciis partem ſecundam de pecudibus majoribus expediviſti, & fuit

fuit hæc tibi ſignificanda gratulatio, tametſi rectius nobis ipſis gratulamur, quam tibi: non enim quemadmodum ſumptus & impenſa, ſic etiam quæſtus eſt tuus, ſed noſter potius. Supereſt pars tertia, propter quam, non ex qua fructus capi dixiſti a ruſticis. Ac, ſi non labor memoria, primum erat caput de mulis & hinnis.

III. DE HIS, PROPTER QUÆ FRUCTUS.

MULI, HINNI.

C. Tu, Rogate, veluti creditor valde memor, me debitorem appellare pergis, & ut fœnerator Alphius, ne ex bono malus fiam nomen non appellando, metuis. En æs tuum. Muli ſunt bigeneri & inſitii, quando ab radicibus diſtinctum ac proprium genus ſuum nullum habent, cum equæ & aſini ſatu creentur, uti contra, ex equo & aſina progignitur hinnus, ſortitus a patre nomen, cum alioqui per omnia matri ſit ſimilior. Verum & muli & hinni uſibus utiles, fructibus ſunt inutiles. Pullum hinnum recentem equæ ignoranti ſubijciunt. Fallitur tenebris: nam obſcuro loco partu ejus legitimo remoto, alienus quaſi ex ea natus nutricatur. Eo lacte fit amplior, quoniam equinum quam aſininum melius eſt. Plane hos, ut equulos educant, eorumque ætatem ex dentibus æſtimant. Minori corqore hinnus eſt quam mulus, plerumque rubicundior, auribus ut equinis, juba & cauda, & cætera, ut dictum eſt, ſimilis aſino. Ad mulos generan-

dos equa videnda in annos decem, quotisque amplisſimæ & pulcherrimæ formæ ſit, membris robuſta, & laboris patiens, ut diſcordantem utero ſuo generis alieni ſtirpem inſitam facile recipiat, ac perferat, & ad fœtum non ſolum corporis, ſed ingenii quoque bona conferat. Docet experientia, plus eos a patribus ſocordiæ, quam a matribus vigoris trahere. Maris electio difficilior, quod ſæpe probantis judicium ab experimento eſt confutatum. Mulorum gregem, qui parabit, conſideret, num ſint ampliſſimo corpore, num valida cervice, robuſtis ac latis coſtis, pectore muſculoſo & vaſto, feminibus lacertoſis, cruribus compactis, coloris nigri vel maculoſi. Tales & vecturis labores ſufferent, & oculos aſpectu delectabunt.

CANES.

Canum genus unum eſt venaticum, alterum pecuarium: illud in ſylvis vagatur, & ad feras pertinet: hoc ad paſtorem, quia cuſtodiæ cauſſa comparatur. Nolo enim ſubtiliús, id, quod Columellam feciſſe novi, in tria genera diſcernere, in villaticum, paſtorale, venaticum. Ex his primum genus affirmat, adverſus hominum inſidias eligi, & villam, quæque in villa ſunt, cuſtodire: ſecundum propellendis hominum, ferarumque belluarum injuriis, idque obſervare domi ſtabulum, foris pecora paſcentia: tertium quæri ad venatum exercendum, quod agricolam nihil juvet: tam diligenti, inquam, partitione non utar; poſſunt enim pecuarii nomine

paſto-

paſtoralis & villaticus intelligi, quia ſcilicet pecoris nomine potiſſimum, tanquam cuſtodes illius neceſſarii habentur, qua cuſtodia & defenſione præſertim capræ & oves indigent: aliæ contra lupos quidem ſatis ſeipſas defendunt. Male autem pecuarius canis cuſtos mutus appellatur, nullus quippe homo clarius vociferatione aut clamoribus, quam hic latratibus ſuis beſtiam aut furem pecudibus rapiendis appropinquantem prodit. Quis tam incorruptus, tam vigilans excubitor? quis tam conſtans vindex? quis famulus domino tam fidelis? Hic, quandoquidem villam, fructus, pecora, familiam acerrime cuſtodit, inprimis ruſtico charus eſſe debet. Proprietates non illas quidem omnes, ſed aliquas adducam a Varrone & Columella requiſitas in canibus iſtis. Magnitudo ampla, vaſtus, & canorus latratus, color unus, magisque albus, aut niger, dejecta & propendentes aures, nigri vel glauci oculi, acri lumine radiantes, amplum villoſumque pectus. Bonitas generis olim a regionibus ducebatur maxime. A venatoribus aut laniis ne emantur, quod hi ad pecus ſequendum inertes ſunt: illi ſi leporem aut cervum conſpexerint, eos citius quam oves inſequentur. Cognati canes ſe tuentur mutuo egregie: quare ex eodem ſemine prognatos referet non parum. Paſcuntur e culina & oſſibus, quibus ſi cibaria defuerint, deſtitutis gregibus ipſi ſibi alimonium quærunt, quod, quia magno gregum periculo fit, ne fiat, ſtudioſe providendum eſt. Datur & panis hordeaceus in lac intritus, farina hordeacea

cum ſero. Non eos ſinunt guſtare carnes morticinæ ovis, ne irritati ſapore, ægrius ſe poſtmodum ab illis laniandis abſtineant. Apponunt etiam *jus* ex oſſibus, & oſſa ipſa contrita, unde & dentes illis confirmentur, & medullarum ſapore acrimonia augeatur. Non niſi poſt annum vel *mari* vel fœminæ indulgenda Venus, ne & corpora labefactentur, & animi degenerent. Principium admittendi, principium veris, quod tunc *catulire* dicuntur. Tres menſes geſtant uterum. In fœtura objicientur panes hordeacei, quod ii magis alent eos quam triticei, & lactis uberiorem præbebunt facultatem. Secundum partum ſtatim eliges catulos, qui placebunt amplius, reliquos *abjicies*. Quam pauciſſimi in nutricatu relinquentur, tam optimos fieri neceſſe eſt, propter lactis abundantiam. Diebus XV. catuli videre incipiunt, & duobus primis a partu menſibus a matre non ſeparantur, ſed minutatim deſuefiunt Quorum generoſam indolem conſervare voluerimus, eos alienæ nutricis ubera ſugere haud permittemus. Si effœta lacte deficiatur, catulis caprinum dabitur, dum quadrimeſtres fiant. Ubi convaluerint, catenis per diem continebuntur, ſolventur noctibus. Qui eos caſtrant, eo minus relinquere gregem illos arbitrantur: qui id omittunt, putant eſſe idcirco acriores. Nucibus græcis in aqua tritis aures eorum, & inter digitos perliniunt, ne a muſcis & ricinis, & pulicibus exulcerentur. Ac per æſtatem ſane ſic eorum aures aliquando a muſcis exulcerantur, ut totas amittant. Pulico-

licoſis hæc curatio præſcribitur. Sume cyminum tritum pari pondere cum veratro, aquaque mi ſtum illi ne, ſeu cucumeris anguinei ſuccum, aut veterem amurcam per totum corpus infunde. Ne porro a beſtiis atrocibus diſcerpantur, collaria iis imponunt. Nomina, ne ſint multum polyſyllaba, quo quisque vocatus, celerius exaudiat: diſſyllaba comendantur, ut ſunt iſta græca σκύλαξ λάκων, & muliebria σπȣδή, ἄλκη, ῥώμη, de quo & Xenophon in lib. de venat. De paſtoribus tantum ſupereſt, ut agamus. I. Igitur ad metas tandem, ſed non æque feſſi appropinquamus. C. Nondum, Junili, ad ultimas. I. Hem, non recordabar, te adhuc de villatica paſtione, deque vineis, ac pomariis dicturum.

PASTORES.

C. Ad pecudes grandiores, qui ſunt majere natu, ad minores etiam pueri puellæque adhibentur. Illi firmiores, qui in collibus paſcunt, quam, qui in fundo, & ad villam ſe quotidie recipiunt. Qui in ſaltibus verſantur, erunt omnes ſub uno magiſtro pecoris, qui cæteros ut ætate, ſic peritia anteibit. Senio nimis gravem eſſe nolunt, quod nec pueri, nec ſenes difficultatem, arduitatem, aſperitatemque collium, atque montium perferre queunt, quod illis tolerandum, qui ſequuntur greges armentitios & caprinos, quibus rupes ac ſylvæ ad pabulandum cordi. Horum erant antra non ſolum temporaria diverticula, ſed etiam legitima domicilia. In ſpeluncis enim ovilia ſua conſtituebant, quod ex Po-

lyphemi fabula apud Virgilium & Homerum diſcas. Et μανδρα nunc ſtabulum, nunc antrum ſignificat. Baſilius quoque ſtabulum, in quo Servator eſt editus, mandram appellat. Et Tityro fuiſſe ſpeluncam pro domo, in carmine bucolico patet, quod ibi penum ſuum habebat. Sic enim Melibœum invitans addit.

Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.

Paſtores item veloces oportet eſſe, mobiles, expeditis membris, qui pecus inſuper a beſtiarum prædonumque incurſu defenſare, onera in jumenta tollere, excurrere, jaculari queant. Galli quondam ad paſcenda jumenta idonei cenſebantur. Opilio duci propior quam domino, vigilantia & clementia magna utetur, nec unquam longius a grege recedet, nec telum in eas immittet. Caprarius erit acer, durus, ſtrenuus, alacer, atque audax, quiq; per rupes, ſolitudines, vepreta plerumque gregem non ſequatur, ſed præcedat. Qui in arbitrio unius paſtoris erunt, veſperi ſimul cœnabunt, & is curabit, ut in promptu ſint ſemper inſtrumenta, quæ pecori paſtoribusque ſunt opus. Qua de fœtura paſtorum, qui in fundo paſcunt, habent conſervam uxorem in villa, nec terminos quærit longiores paſtoralis Venus. Eorum, qui in ſylvis & ſaltibus manent, mulieres viribus integris eſſe oportet, quæ in opere multis regionibus viris nihil cedunt, quæ poſſint

poſſint paſcere pecus, ligna ad focum apportare, cibaria coquere, inſtrumenta ſervare, eædem nutrices & matres eſſe. De pecuaria pro amplitudine argumenti haud multum: pro conſuetudine mea prope nimium. I. At certe pro deſiderio noſtro, quod tu ipſe tam erudita ſuavique diſſertatione vehementer auxiſti, propemodum valde parum. R. Nihilo deterius, nec incurioſius tu nos ſequenti ſermone paſces, uti ſpero, quam ruſtici paſcere conſueverunt in ſaginario animantes ſuas. Nec fabam aut hordeum, ſed diviniorem quemdam animi paſtum objicies. C. Vos exiſtimabitis: equidem ego, ſi mentes explere nequivero, auribus ſaltem qualecunque prandium dabo.

ANNOTATIONES.

SEU PECUARIA) *Ut quempiam dicimus facere aruſpicinam, topiariam, argentariam, piraticam, ſtipendia, accuſationem: ſic facere & habere pecuariam, cum adjunctionibus etiam, grandem, nobilem, oviariam, equareiam, caprariam, &c.* Cic. pro *Quintio. Erat ei pecuaria res ampla, & ruſtica ſane bene culta, & fructuoſa. Non idem vero eſt agricultura, & hoc paſtionis genus: quandoquidem alius opilio, alius arator: quæ duo hoc magis ſunt differentia, quod nec bubulcus & armentarius ſunt idem, ſi poſſit in agro paſcere armentarius. Armentum quippe, quod ager extulit, non colit, ſed dentibus tollit: at*

 bovi

bovi debetur, ſi commodius frumentum in ſegete, pabulum in novali proveniat. Quamobrem alia etiam ratio ac ſcientia erit coloni, alia pecuarii ſeu paſtoris. Illius, ut, quæ in agro ſata ſunt, ſe profundant, quo fructum faciant: hujus, ut quæ nata ſunt, paſcant pecus: quod arator minime, hoc paſtor optat maxime, herbarum proventum videlicet. Hæc cum hujusmodi ſint, non eſt tamen nulla, aut mediocris harum partium, votorumque diſcordantium ſocietas: quod pabulum in fundo compaſcere, quam vendere, plerumque domino fundi eſt majori emolumento, & copioſa ſtercoratione, ad quam pecus eſt appoſitiſſimum, ſegetes exuberantiſſimæ ac lætiſſimæ ſurgunt. Nec eſt ulla frumentifera regio, quæ non ut hominum, ſic armentorum opera indigeat. Ex quo jumentis venit nuncupatio, quod vel oneribus ſubvectandis, vel aratro ducendo laborem noſtrum juvant. Ergo qui prædium poſſederit, hunc utriusque diſciplinæ, & agrariæ, inquam, & pecuariæ haud ignarum eſſe oportebit, nec ejus quidem, quæ ad villaticam paſtionem refertur, ex qua ipſa etiam non parva eſt exſpectanda commoditas. In hanc propemodum ſententiam Varro, præfat. lib. 2. & Colum. præfat. lib. 6. Quod autem Varro libro eodem cap. 1. affert, ſummum gradum naturalem fuiſſe, cum alerentur homines iis, quæ terra nullo imperante, & nullis ſaucia vomeribus, aut pulſata raſtris, ultro procrearet: ex hac vita poſtea ad ſecundum eos eſſe progreſſos, paſtoritiam videlicet: ut qui prius ex arboribus virgultisq; glandem, arbutum, poma, mora decerpſiſſent, victus cauſſa, eandem deinde utilitatem ex ſylveſtribus ani-

nimantibus captis & manſuefactis peterent: tertio demum gradu a vita paſtorali ad agricolationem tranſiiſſe, in qua non pauca de ſtatu utroque præcedente retinuerint: hæc, inquam, cum ille ſcribit, a vulgari fama poëtarumque figmento non recedit. Nobis ſacrarum originum liber, qui Geneſis inſcribitur, veritatem pandit, & propemodum cum primis hominibus agriculturam & paſtoritiam natas prædicat. Cain enim fuit vir agricola, & Abel paſtor ovium. Nec fuit, cum homines glandibus veſcerentur, ante inventum frumentum ſcilicet. Dici tamen poteſt, non in omnibus terris eodem tempore, ſed in aliis citius, in aliis tardius fuiſſe cognitam rationem frumentariam. Quare aliqui ſane mortales arborum baccis ante, & animalium carnibus, quam pane victitarint. CUJUS SPECIES HÆ) *De ovibus agit Varro lib. 2. cap. 2. Colum. lib. 7. cap. 2. 3. 4. 5. Cato cap. 30. 96. 150. Plin. lib. 8. cap. 48. & aliis locis ſparſim. Palladius lib. 8. cap. 4. De capris Varro lib. 2. cap. 3. Colum. lib. 7. cap. 6. 7. Plin. lib. 8. cap. 50. De ſuibus Varro lib. 2. cap. 4. Colum. lib. 7. cap. 9. 10. 11. Plin. lib. 8. cap. 51. De bobus Varro lib. 2. cap. 5. Columel. lib. 6. a cap. 2. uſque ad 26. Cato a cap, 30. ad 103. Plin. lib. 8. cap. 45. De aſinis Varro lib. 2. cap. 6. Columel. lib. 7. cap. 1. Plin. lib. 8. cap. 43. De equis Varro lib. 2. cap. 7. Colum. lib. 6. a cap. 27. ad 35. Plin. lib. 8. cap. 42. De mulis Varro lib. 2. cap. 8. Colum. lib. 6. cap. 36. 37. 38. Plin. lib. 8 cap 44. De canibus Varro lib. 2. cap. 9. Plin. lib. 8. cap 40. Colum. lib. 7. cap. 12. 13. Cato cap. 12.*

De

De paſtoribus Varro lib. 2. cap. 10. SI ÆTAS IN EO) *Cuilibet parti harum trium partium generalium novenas partes Varro tribuit: nos ſeptem retinuimus, nec eas ſingulas in ſingulis perpendimus, quod nec ipſemet fecit. Quartam de jure in parando, quemadmodum, & qua verborum formula ſtipulationeque pecudem quamque emi oporteat civili inſtituto, & nonam ad parandum paſcendumque communem, de numero videlicet, quot greges, & quantos ſit paſturus, quot tauri, in quot matrices habendi, & alia huc ſpectantia, ut ſupervacanea prætermiſimus.* HARUM LAUDES, UTI BOVIS) *De ovibus quidem hæc. In quibus primum non ſine cauſſa putant oves aſſumptas, & propter utilitatem, & propter placiditatem. Maxime enim hæ natura quietæ, & aptiſſimæ ad vitam hominum. Columella autem hæc. Præcipue nos contra frigoris violentiam protegunt, corporibusque noſtris liberaliora præbent velamina. Tum etiam caſei, lactisque abundantia non ſolum agreſtes ſaturant, ſed etiam elegantium menſas jucundis, & numeroſis dapibus exornant. Quibusdam vero nationibus frumenti expertibus victum commodant: ex quo Nomadum Getarumque plurimi* γαλακτοπότα, *dicuntur. Quæ de bobus Varro prædicat, annotatione quadam dialogi primi hujus ordinis recitavi. Adde hæc tantum ex eodem loco. Ab hoc antiqui manus ita abſtineri voluerunt, ut capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. Ab his pleraque magna dicuntur, ut* βέσυκον, βέπαις, κέλιμ@, βοῶπις *uva quoque humana. Ex bove putrefacto naſcuntur apes dulciſ-*

dulciſſimi mellis matres, a quo græcis βȣγενεῖς. *De nomine Italiæ, & ſuprema multa duarum ovium, ac 30. boum vide Gell. lib. 11. cap. 1.* VENTER LANOSUS) *Quæ id non haberent, apicas vocabant Romani veteres, & abjiciebant. Dicitur ovis apica, quæ ventrum glabrum ac nudum habet.* πεῖκος & πέκος *idem quod* πόκος *genere virili, hinc conformatum eſt apica. Eandem nominabant minam. Oves minæ hirtis opponuntur.* ALLIA SERPILLUMQUE) *Servius tradit eſſe herbas calidas, quæ æſtum repellant. Nam ut etiam Plin. dicit, omnis medicina a contrario, aut a ſimili quæritur. Unde & calor poteſt aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc eſt, quod in ultima ecloga, cum amator remedium quærit ardori, dicit ſe iturum in Scythiam, aut in Æthiopiam: quarum regionum altera eſt frigidiſſima, altera ferventiſſima. Serpyllus herba in græco aſpirationem habet* ἕρπυλλος. *In multis enim hujusmodi pro afflatu ponimus, ut* ἕξ, *ſex,* ἑπτὰ *ſeptem.* PRÆGNATIONIS VIDELICET) *Gravida eſt, quæ jam gravatur conceptu: prægnans velut occupata in generando, quod concepit: inciens propinqua partui, quod incitatus ſit fœtus.* VENTREM FERUNT OVES) *Agni, qui poſt tempus naſcuntur, remanſeruntque in valvolis intimis, chordi cognominantur. Ita apud Varronem pro vulvis, ex conjectura legit Urſinus. Sunt autem valvoli Feſto fabæ folliculi, quaſi vallivoli, quia vallo fracti excutiuntur. Columel. lib. 7. cap. 3. Nam per ſe hordeum, vel freſa cum ſuis valvolis faba, &c. Bene valvolis,*

cum

cum χορίον unde agni chordi, ſit involucrum fœtus in utero. AD MATERNAM MAMMAM, *In nutricatu obſervandum, quot diebus matris ſugant mammam, & id, quo tempore, & ubi. Et ſi parum habet lactis mater, ut ſubjiciantur ſub alterius mammam, qui appellantur ſubrumi, id eſt, ſub mamma: antiquo enim vocabulo mamma rumis. Hæc Varro. Alteram porro mammarum lacte deficientem, minam vocatam, quaſi minorem factam, ait Feſtus. Contra venuſte munificem mammam appellat Plin. lib. 11. cap. 40. quæ lac reddit.* ARIETES SUBMITTENDI) *Virgil. eclog. 1. Paſcite ut ante boves pueri, ſubmittite tauros. Dicuntur ſubmitti pecora, quæ in locum demortuorum capitum ſubjiciuntur.* EA MAGISTER EXSCRIPTA) *Qui paſtioni, ſeu pecuariæ præpoſitus eſt, audit magiſter pecoris: ut qui agriculturæ, villicus. Magiſter regii pecoris Fauſtulus apud Livium l. 1. Virgilius paſtores ipſos ovium magiſtros dixit eclog. 2. eosdemq; pecoris magiſtros eclog. 3. & Georg. Item Columella.* HOC ALITER) *Ex antiqua formula, qua utebantur in dicendis ſententiis. Hoc aliter, hoc amplius dicebant, cum alter alteri aſſentiebatur quidem, ſed quippiam vel addebat, vel demebat, vel immutabat. Varro lib. 2. cap. 3. De ſeminio dico eadem, quæ Vaccius in ovibus. Hoc aliter, ovium ſeminium tardius eſſe, &c.* INDITUM CAPRIS A CARPENDO) *Capræ dictæ, quod omne virgultum carpunt: ſive a crepitu crurum. Unde & crepas eas priſci dixerunt. Feſtus.* DENTES SATIONIBUS PERNICIOSI) *Quam ob cauſſam lege locationis fundi excipiebatur, ne colonus capra*

natum

natum in fundo paſceret. En Varronem lib. 1. *cap.* 2. *Quædam enim pecudes culturæ ſunt inimicæ, ac veneno, ut iſtæ, quas dixiſti capras: eæ enim omnia novella ſata carpendo corrumpunt, non minimum vites atque oleas. Itaque propterea inſtitutum diverſa de cauſſa, ut ex caprino genere ad alii Dei aram hoſtia adduceretur, ad alii non ſacrificaretur: cum ab eodem odio alter videre nollet (Minerva) alter (Bacchus) etiam videre pereuntem vellet.* CLOACIS, ET STERQUILINIS DEDITA) *Sus unde dictus, & ab eo immolandi factum initium, præterea cauſſam, cur luto gaudeat, exponit Varro lib.* 2. *c.* 4. *In eodem exempla duorum ſuum obſtupeſcendæ pinguitudinis.* FOETUM CUM MATRE) *Lactentium amiſſo nomine vocantur delici, etiam nefrendes, quod nondum fabam frendere queunt, id eſt, frangere. Qui a partu decimo die habentur puri, appellantur ſacres, quod tum ad ſacrificium idonei.* STERILIS VACCA DICITUR TAURA) *Ex Verrio ſic appellatas docet Feſtus, quod non magis pariant quam tauri. Quidam veriſimilius cenſent ex græco dictas. Nam Græci vaccas* ταύτας. *Sed tum non indicabitur ſterilitas: Græci enim fœtas & ſteriles ſic nominant.* PRÆGNANS HORDA) *Ab eo in Faſtis dies hordicalia, quod tunc hordæ boves immolantur. Sic Varro. At Feſtus, horda, inquit, prægnans, unde dies quo gravidæ hoſtiæ immolabantur, hordicidia.* IN HOC DIVERTICULO) *Diverticulum aliquando indicat manſionem ad breve tempus, cum vel pluvias ventoſque declinantes, vel de via languidi atque feſſi in loco aliquo comoramur. Nonnunquam eſt, ubi*

incipit

incipit ſemita, quæ te a publico itinere digredientem ad villam deducit. Id ex Terentio colligas: Nam in Eunucho Phædria.

Ubi ad ipſum veni diverticulum, conſtiti.
Occæpi mecum cogitare, hem biduum hic
Manendum eſt ſoli ſine illa.

APULEIUS ETSI NON INUTILIS) *Apuleius interdum non malus auctor, præſertim cum laſcivia ingenii non indulget, neque ludum ſibi permittit. Turneb. lib. 29. Multa præclara ex ejus fontibus hauſiſſe viros quosdam doctos certum eſt.* REJICULÆ REJICIENDÆ) *Fronto Florentinus, qui hoſce libros Varronis in græcum tranſtulit, & Geoponica indigitavit, hoc unum, rejiculæ, tribus verbis videtur interpretatus lib. 17. cap. 10.* τὰς δὲ στείρας, καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων. *Columella lib. 6. cap. 22. Nam & enixæ, & vetuſtæ, quæ gignere deſierunt, ſummovendæ ſunt, & utique tauræ, quæ locum fœcundarum occupant ablegandæ, vel aratro domandæ, quoniam laboris & operis non minus, quam juvenci propter uteri ſterilitatem patientes ſunt.* IN LUSITANIA AD OCEANUM EQUAS) *Unde fabula hæc, Juſtinus aperuit, lib. 44. In Luſitanis, inquit, juxta flumen Tagum, vento equas fœtus concipere multi auctores prodidere: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, & gregum multitudine natæ ſunt: qui tanti in Gallæcia & Luſitania, ut non immerito vento ipſo concepti videantur. De fabula autem hac præter Varronem*

lib. 2.

lib. 2. cap. 5. Colum. lib. 6. Plin. lib. 8. cap. 42. Virgil. 3. Georg. ADMISSURÆ PRÆFECTUS PERORIGA) *Peroriga appellatur, quiſquis admittit. Eo enim adjutante, equæ alligatæ crebrius admittuntur, neque equi fruſtra cupiditate impulſi ſemen ejiciunt. Apud Plin. in veteribus codicibus Pruriga invenitur, à prurigine admiſſuræ. Prurigam dicere mirum non eſt. Nam eo modo, quo & cladus cludus, & ſimilia. Scalig.* SEGETUM RESTIBILIUM) *Ager, qui quot annis obſeritur, vocatur reſtibilis: vervactum, qui interdum requieſcit.* NON EADEM RATIONE SPECTANDI) *Itaque peritus belli alios elegit, atque alit, ac docet: aliter quadrigarius ac deſultor. Neque idem, qui vectarios facere vult, ad ephippium aut rhedam, quod ut ad rem militarem habere volunt acres: ſic contra in viis habere malunt placidos, propter quod diſcrimen maxime inſtitutum eſt, ut caſtrentur equi: demptis enim teſticulis, fiunt quietiores. Varro.* PASCUNTUR E CULINA ET OSSIBUS) *Os enim cibus caninus. Plato in epig. ſane quam feſtive.* δυμὲ τί μυνύεις κυσὶν ὀςέον: *Terent. paraſiti cibum oſſum dixit eodem modo: quia paraſiti, ut canes, aſſeclæ ſunt menſarum. Et enim iners & ignavum genus canum, quod non venationi, ſed domeſticæ cuſtodiæ inſtitutum eſt, vocantur* τϱαπεζῆες *Homero, ut ipſi quoque paraſiti ſunt* τϱαπεζῆες. *Martial. Et major rapuit canem culina. Elegantiſſime igitur dixit Terentius de paraſito: Viden' oſſum & cibus quid faciat alienus? Quod explicatur illo Martial. Antiquæ venies ad oſſa cœnæ.* TUNC CATULIRE

DICUNTUR) *Catulitionem ruſtici vocant geſtiente natura ſemina accipere, eoque animam inferente omnibus ſatis. Plin. lib. 16. cap. 25. Plaut. Meam uxorem vidi catulientem. Sed de canibus proprium eſt, cum in venerem feruntur, quod Græce* σκυζᾶν *dicitur. Equire mulam dixit Columella de mula equum appetente. Tradit & Plin. equas domitas ſexaginta diebus equire antequam gregales.* COLLARIA IIS IMPONUNT) *Collarium, id eſt, cingulum circum collum ex corio firmo, cum claviculis capitatis, quibus intra inſuitur pellis mollis, ne noceat collo duritia ferri. Quod ſi lupus, aliusve quis bis ulceratus eſt, reliquas quoque canes facit, quæ id non habent, ut ſint in tuto.* ET PRESSI COPIA LACTIS) *Ovid. Lactis maſſa coacti. Circuitione exprimitur caſeus, qui & coagulo cogitur & premitur. Premitur autem auctore Columella, ne ſit fiſtuloſus, quod ei accidit, qui latius remiſſiusque in formis ſuis habetur, nec ſatis cogitur.* EÆDEM NUTRICES ET MATRES) *De matribusfamilias, & puerperis robuſtis, cum vituperatione Romanarum fœminarum, quæ in conopeis jacerent, præ illis ejiciundæ* (ἐξέτηλοι & *veſcæ*) & *contemnendæ, Varro lib. 1. cap. 10.*

PRO-

PROGYMNASMA
SEXTUM ET VIGESIMUM.
Villatica paſtio.

IIDEM.

CLEMENTIANUS. Quæ agenda ſunt in alendis ſaginandisque intra aut juxta villam animalibus, & quibus tota illa villaticæ paſtionis ratio includitur, non æque ut ſuperiora, hoc eſt, non proxime ac proprie ruſticationi ſubjiciuntur. Diſſerenda ſunt nihilominus, cum potiſſimum in agris atque villis ea adminiſtrari videamus, nec tam in urbe viventibus, quam colonis & ruſticis quæſtuoſa ſint: quando & avium incluſarum recrementis, macerrimis vinetis, arvisque ſterilioribus opem ferunt, & illarum, cæterarumque ſimiliter paſtarum animantium carnibus menſas ſuas opulentant, redactoque ex eorundem venditione pretio diteſcunt. Tres igitur ordines, & quaſi actus habitura eſt hæc diſputatio, de avibus, de quadrupedibus feris, de piſcibus.

I. DE AVIBUS.

Ad primum genus accommodantur, qui dicuntur ὀρνιθῶνες, ὀρνιθοβοσκεῖα, ὀρνιθοτροφεῖα, ſtabula ſcilicet,

Digitized by Google

ſeu receptacula avium cohortalium, & earum, quæ conclavibus ſeptæ ad pinguitudinem nutriuntur: ad alterum λαγοτροφεῖα leporaria: ad poſtremum ἰχθυοτροφεῖα piſcinæ. Alites intra villæ ambitum fere aluntur, beſtiæ ſylveſtres, & mutæ natantes, ut vocat Lucretius, circum villam. Rurſus, alituum quidam terra ſunt contenti, ut pavones, turtures, turdi, gallinæ: quidam inſuper aqua & ſtagnis gaudent, & tam aquatilia, quam terreſtria pabula conſectantur, poſſuntque dici ἀμφίβια, vitæ duplicis, quales ſunt anſeres & anates. Cavebitis hic, ne ſuſpicemini ſecundo loco dicturum me duntaxat de leporibus, quia leporarium ipſa ſepta appellavi. I. Quæ igitur vis hujus nominis? quæcunque eſt, hactenus nobis inaudita eſt. C. A parte quadam, ut in tota lingua latina mille alia, ſic vocatur, ſignificatque ſepta omnia villæ afficticia, quæ animantes, quanquam venaticas ſeu ſylveſtres, paſtionis cauſſa retinent, ſive pecudum ferarum vivaria. Hujus generis ſpecies una eſt, in qua aper, caprea, lepus: altera, in qua apes, cochleæ, glires à Varrone nominantur. Tertii generis formas etiam duas tradit, quod piſces alebant partim in aqua dulci, partim in ſalſa & marina. Jam ut parentur, quas diximus, animantes, aucupum, venatorum, piſcatorum opera deſiderabitur, eas mercari quoque ab his oportebit. Adhuc gradus binos unumquodque genus habet frugalitatis ſcilicet antiquæ, & luxuriæ poſterorum. R. quam late patet in vita hominum, quod ponis de duobus gradibus, parſimoniæ veteris, & luxuriæ

æ novæ? Qua enim in re tandem non tranſverm abiit à majorum moderatione, ſimplicitate, ɔſtinentia, nepotum effuſio, faſtus & rapacitas? :d abſint querelæ, quia inanes, quia cœlo ac terræ loquimur. Capeſter tuum, Clementiane, quod ıcæptaſti.

PAVO.

A pavone exordiar, cui inter volucres præcipuæ ɪulchritudinis principatum natura conceſſit, & quidem mari, non fæminæ: quomodo etiam in ɔleriſque quadrupedibus majorem in maſculos, ɥuam in fœmellas honorem contulit. Pavonis cauda ſpecioſiſſima, orbiculatim explicata, propter ɔlurimorum ac nitidiſſimorum oculorum ſimilitudinem, noctis gerit hieroglyphicum, quod tum cæli formam lucidiſſimis undique ſideribus exornatam, & tanquam innumerabilibus nos aſpectantem luminibus intuemur, quo quidem nihil poteſt eſſe ad animi voluptatem jucundius. Certe pavo ipſe hujus formoſitatis ſuæ ſibi conſcius, tum inprimis rotat, id eſt, gemantes caudæ pinnas in orbem circum ſe, & ſupra caput porrigit, & divitias ſuas naturales oſtentat, cum plures ad ſe ſpeculatum acceſſiſſe animadvertit. Quod ſi aut nemo adſit, aut nemo admiretur, eam indignabundus colligit. Quare factum, ut etiam hominem glorioſum referret. Illa adagia: unde hic pavo? pavone picturatior: non vos latent: jactantur nempe de multicolore veſtitu, quo quidam ſuper-

 be

be ingrediuntur. I. Expoſita pavonis elegantiſſima & florentiſſima ſpecies mihi in mentem reducit Æſopi apologum, quo ille, ut alia omnia, ſapienter monet, in deligendo principe non ſolius formæ, ſed virtutis quoque & ſapientiæ rationem habendam eſſe, id eſt, bonorum animi magis, quam corporis. R. Quæſo, frater, narra fabellam. I. Volucres regi declarando conventum agebant: regnum ſua fretus pulchritudine pavo petebat. Quo cum potiturus cunctis ſuffragiis videretur, ſurgens in medium monedula, ſic intulit: At enim iſte rex, ſi aquilam hoſtem habuerimus, qua nos tandem ope defenſabit? R. Æſopice profecto, hoc eſt, ſapienter. C. Ego, quæ reſtant de pavone. Si in grege conſtituendo oblectationem magis, quam fructum expetimus, marium quam fæminarum numerum potiorem quæremus. Pavonum multitudini magnitudo loci reſpondeat, cubilia diſcreta ſunto, & tectorio levata, quo nec ſerpens, nec alia beſtia aſpirare queat. Et quoniam purum locum amant, paſtor eorum circumiens fimum tollet. Stato diei tempore eos ſigno dato convocabit, pauxillum hordei accurrentibus objiciet, tum ut ne eſuriant, tum ut numerum recognoſcat. Trimatu peracto ad generandum habiles judicantur. Mas ob gallinaceam ſalacitatem, qua viget, fœminas quinque deſiderat, eoſque Veneris exercendæ amor ferme locis ſoli oſtentis, ſpirantibusque Favoniis ſolicitat. In fœtura, & ante admiſſuram uberiore paſtu procurandi ſunt, & ante ſtabulum curandum, ut ſit locus, in quem diei aprici-

ta-

tate, hilaritateque invitante emittantur. Ova pavonina gallinis etiam ſupponuntur, quæ quanto recentiora, tanto commodius excluduntur. Pavones matres, quæ non incubant, tertio anno pariunt fere: quæ autem ova à ſe facta fovent, totum fœcunditatis tempus aut excubanda, aut educanda pullitie conſumunt.

TURTUR.

Turtures in ornithone neque faciunt ova, neque excludunt, & ut capiuntur, ita farturæ deſtinantur. Seminibus milii delectantur, quamvis & tritico, & aliis etiam frumentis opimentur, quæ tamen ſicca, dari non debent. In dies ſingulos vicenos & centenos ſemodius ſatietate explebit. Hyeme offæ panis vino madefactæ ad craſſitudinem eas brevi perducent. Aqua potui ſemper recens in vaſculis quam mundiſſimis apponetur. In pariete mutuli, aut pali in ordinem defigentur, expanſis ſupra cannabinis tegeticulis, prætenſisque retibus, ne avolent. Eæ quotidie mundabuntur, ne à ſtercore offendantur, quod agris & arboribus medicandis ſervatur. Saginæ faciundæ ſub meſſem tempus convenientiſſimum, quoniam tum matres optimæ, tum confirmata pullities. Novella turturum ætas, quam vetus farturæ aptior. De pudicitia hujus, & caſta viduitate legetis Ælianum, Ariſtotelem, & alios.

COLUMBA.

De columbis attendite, quibus cum nihil ſit fœcun-

cundius, nihil tamen eſt caſtius, nihil etiam ſimplicius. Quamobrem oculi ſponſæ & ſponſi in Canticis canticorum columbarum oculis comparantur, à Dei filio præceptum ſcitis, ut ſimus ſimplices ſicut columbæ. Oculi pudici, minime laſcivientes & vagabundi, ſunt columbini oculi. Prima columbis nota pudicitia, inquit Plinius, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque ſervant domum: niſi cælebs aut vidua nidum non relinquit. Amor utrique ſobolis æqualis: ſæpe ex hac cauſſa caſtigatio pigrius intrante fæmina ad pullos: parturienti ſolatia & miniſteria ex mare. Ælianus ait, ſi forte impudico amore captum hoc animal alienam Venerem perſequatur, ipſum circumſederi ab aliis, ac marem quidem à maribus dilacerari, fæminam à fæminis diſperdi. Hæc avis eſt omnino innoxia, nulli inſidiatur, & minutiſſimis etiam beſtiolis, quibus aluntur paſſeres, columbæ parcunt. Columba Noëmo diſpulſas cœlo nubes, redditumque ſolem nuntiavit: Salvatori, cum in Jordane ablueretur, ſupra caput aſtitit: rerum denique ſpiritualium divinarumque ſymbolum eſt. Nam ea notatur Chriſtus, Spiritus Sanctus, Eccleſia, Virgo Mater, Gratia, Charitas, ſacra doctrina, ſpiritualis natura, homines ſimplices ac boni. Diebus quadragenis columbæ concipiunt, pariunt, incubant, educant, idque totum prope annum faciunt. Pulli eduntur bini, qui mox, ut creverunt, & robur adepti ſunt, cum matribus pariunt. Inſignis eſt columbarum timiditas, quam cauſſam puto, cur

cur in locis excelſis, in ſummis tectis ac turribus libenter habitent: à culminibus quidam dictas ſcribunt. Amplius tamen agreſtes & ſaxatiles columbæ, quæ vario ſunt colore, turres colunt. Alterum genus colore albo fere, eſt clementius. id cibo contentum domeſtico intra limina januæ paſcitur. Cavum ſeu locus, in quo concluſæ aluntuntur, περιστερεὼν & περιστεροτροφεῖον appellantur, in quo ſæpius ad quinque millia includi ſolitas Varro docuit. Ut teſtudinem περιστερεῶνα idem fieri vult, magna rectum camera, uno oſtio, eoque anguſto, feneſtris punicanis, aut latioribus, utrinque reticuloſis, ut locus omnis ſit illuſtris, & ne quis ſerpens, aliudve animal maleficum introeat. Intrinſecus totus locus, ipſæque columbarum cellæ albo tectorio polientur, quo colore præcipue delectari eas conſtat, & extrinſecus circum feneſtras, ne mus, aut lacerta ad columbarium adrepat. parietes cubilibus continuis excavabuntur, aut paxillis in eos adactis tabulæ ſuperponentur, quæ vel loculamenta, quibus nidificent aves, vel fictilia columbaria recipiant, præpoſitis veſtibulis, per quæ ad cubilia perveniant. Aqua pura influat, unde bibant, ubi ſe lavent, quia mundæ ſunt aves. Idcirco columbarium paſtorem quotquot menſibus frequenter everrere columbaria oportebit, & pullos promere, ſi qui erunt idonei ad vendendum. In locum certum, diſtinctumque transferentur fœtæ, e quo evolare foras in agros poſſint, ne velut gravi perpetuæ cuſtodiæ ſervitio afflictæ ſeneſcant. Paululum ubi circa ædificia volitaverint,

Digitized by Google

rint, recreatæ exhilerattæque ad fœtus ſuos vegetiores revertuntur. Cibus earum milium, triticum, hordeum, piſum, faſeoli, ervum, lenticula, excreta tritici. Quo ſaginentur melius pulli columbini, cum pluma fuerint tecti, ſecludentur: deinde manducato candido farcientur pane, hyeme bis, æſtate ter, mane, meridie, veſperi. Facilius pulli ſub matribus craſſeſcunt, ſi prius, quam ſubvolent, paucas pinnulas ſubtraxeris, crura obtriveris, ut uno loco quieſcant, & cibatum copioſe præbueris. De columbis ad neceſſitudinem rei ſatis, niſi quid præterea requiritis. L. Nos vero nihil, pergas licet, quo placuerit.

TURDUS.

C. De turdis placet, in quorum ornithonem etiam aves quasdam alias immittunt, quæ pingues magno vendantur. Ampla conſtruitur teſtudo, qua turdorum, coturnicum, merularum aliquot millia contineantur, in quam per canales anguſtos aqua illabatur, quo & difficilius inquinetur, & utilius bibatur, Caduca educenda per fiſtulam, ne luto aves laborent. Oſtium ſit anguſtum & humile, ejus ferme generis, quod cochleam vocant. Paucæ feneſtræ, & ejusmodi, ne per eas conſpicere queant arbores, quoniam earum aſpectu atque deſiderio macreſcunt, ne plus luminis ipſis indulgendum, quam ut videant, ubi aſſidant, ubi cibus ſit, ubi aqua. Ipſa oſtia & feneſtræ debent operiri circum tectorio, ne qua beſtiola nocens irrepat. Intus multi per parietes figantur pali, in quos

quos aves feſſæ ſubvolent. Item perticæ inclinatæ ex humo ad murum, & in eis aliæ transverſæ gradatim, intervallis modicis annexæ. Præterea transverſæ perticæ perforatis parietibus adverſis aptantur, quibus inſideant, cum expleti cibo requiem capeſſere volunt: eæ non altius à terra ſublevantur, quam hominis ſtatura patiatur, ut à ſtante contingi queant. Cibatus turdorum ficus arida, diligenter pinſita, permiſta polline, adeo large, ut ſuperſit. Ne faſtidio capiantur, cenſent varietate ciborum reficiendos, objicienda myrti, & lentiſci ſemina, item oleaſtri, baccæ ederaceæ, & arbuti. Quando neceſſe eſt, ex aviario idoneas depromi, in aliud minuſculum aviarium, quod ſecluſorium dicunt, includuntur, ibique dantur neci omnes. R. Ah, cur ibi potius, & clam? C. Ne ſi ſpectent cædem reliqui, animis concidant, alienoque tempore venditoris moriantur. Sunt & turdi adventitii generis: nam ut hirundines, grues, ciconiæ trans mare volant, ac revolant. Luſtremus nunc gallinarium. I. Sequimur te præeuntem.

GALLINA.

C. Matrices cujusmodi, quam multæ parentur, quomodo paſcantur, conſiderandum eſt. Aſthæc quemadmodum admittant, & pariant, quo pacto ova incubent, & excludant. Pulli, qua ratione, & à quibus educentur, & saginentur. R. Erunt ergo ὀρνιθοβοσκεῖον inſtituere meditanti, quod claret ex verbis tuis, perpendenda ſex.

Em-

Emptio, paſtio, fœtura cum partione, ova, pulli, ſagina, ſeu fartura. C. Hæc ipſa, Rogate. Quorum capitum ſingula, quam pauciſſimis licebit, vobis dabo. Numerus ſit capitum ducentorum: iis oberrantibus, præſit anus, aut puer cuſtor, ne vel à furibus excipiantur, vel à ſævioribus animalibus devorentur. Plumas laudant rubicundas aut fuſcas, pennas nigras. Vitari moneat albas; etenim cum ferme molles reperiantur, ac minus vegetæ, inſuper nec fæcundæ ſunt, & quia propter candorem admodum conſpicuæ, aquilæ & accipitri præda fiunt. Sint robuſti corporis, quadratæ, pectoroſæ, capitibus magnis, erectis rutiliſque criſtis. Probatiſſimæ numerantur, quæ quinos habent digitos, ita, ne cruribus emineant transverſa calcaria. Nam quæ hoc virile inſigne gerunt, contumacia efferuntur, & injungi ſibi marem non ſuſtinent, raroque fœcundæ, etiam quando incubant, calcis aculeis ova perfringunt. Gallinacei mares comparabuntur ſalaciſſimi, fœminis altiores, rubentibus ac ſublimibus criſtis, non obliquis, roſtro brevi & adunco, oculis ravis aut nigris, palea ex rutilo ſubalbicante, jubis ex auro flavis per colla, cervicesque in humeros diffuſis, feminibus hirtis, cruribus brevibus, unguibus longis, cauda magna, frequentibus pinnis. Præſtantes etiam habentur, ſi ſint elati, alacres, vigilaces, qui non facile terreantur, qui vociferent ſæpe, qui in pugna pertinaciter reſiſtant, conjugalem gregem animoſe defendant, animalia gallinis infeſta non ſolum

ſolum non fugiant, verum ea quoque interficiant. Cibaria gallinarum pinſitum hordeum, & vicia, cicercula, milium, panicum, excreta tritici, lolium decoctum, furfures. In Caveis crebræ perticæ trajiciantur, gallinis omnibus ſuſtinendis, verum dolatæ in quadrum, ne earum teres levitas ſuperſilientem volucrem non recipiat. Ubicunque cohortem porticus vel tectum protegit, pulvis aut cinis eſto juxta parietes, ut ſit, quo ſe perfundant, atque ita pennas emundent. In parietibus erunt cubilia gallinarum, aut palis in eosdem vehementer impulſis viminei quali ſuperpoſiti. præponenda veſtibula, per quæ ad cubilia ſeu pariendi, ſeu incubandi cauſa introeant; neque enim ipſis nidis involare debent, ne aſſilientes pedibus ova comminuant. Quo tempore parturient, curæ erit gallinario, ut quam puriſſimis paleis habeant conſtrata cubilia, ea ſubinde converret, aliaque ſubſtramina quam recentiſſima ſubſternet, ne pulices & alia naſcantur animalia, quæ avem conquieſcere ſua importunitate non patiantur. Quæ cauſſa eſt, ut ova aut inæquabiliter matureſcant, aut conſeneſcant. Ova incubabit non plus XXV. Aptiora, quæ recentiora: poſſunt etiam incubari requieta, dum ne diebus decem vetuſtiora ſint. Gallinaceis pullis opus eſt diebus viginti, pavoninis, ſi ea gallinæ ſubjeceris, ter novenis. Intervallo dierum aliquot circumibit curator, ova verſabit manu, & invertet, ut calore æquabiliter concepto animentur. Si qua unguibus læſa aut fracta repererit, removebit. Utrum ova

plena

plena atque utilia ſint, nec ne, ſi vis noſſe, in aquam demitte, inane natabit, plenum deſidet. Tolle ad lumen, ſi perlucebit, non eſt plenum. Ne hujus rei cognoſcendæ concuſſeris, quia venas vitales confundes. In ovis ſupponendis numerum imparem ſumunt, & ut mares quam plurimi excludantur, longiſſima & acutiſſima quæque, ut fœminæ, rotundiſſima ſubjiciunt. An vero ſemen pulli habeant ova, intelliges, ſi quatriduo poſt incubatum contra lumen tenueris, ac purum & uniusmodi videris. Duarum aut trium gallinarum pulli recentes ad unam transferuntur, quæ ſit melior nutrix: id faciendum primo quoque die, dum mater ſuos alienosque ob ſimilitudinem non dignoſcit. Ne ſint tamen capita plus triginta. Servantur ova per hyemem, ſi paleis, per æſtatem, ſi furfuribus obruas. Alios cuſtodiendi modos omitto, quo ſim contractior. Diebus XV. primis polentam mixtam cum naſturtii ſemine pullis objiciunt, terra ante conſtrata pulvere, ne quid ejus durities ipſorum roſtellis noceat. Cavendum, ne à ſerpentibus afflentur, quorum peſtilenti odore intereunt. Quare incendunt cornu cervinum, galbanum; nam horum odore fugantur. Ad saginam includentur gallinæ in locum tepidum, anguſtum, in quo ſe verſare non poſſint, tenebricoſum; nam motus & lux earum pinguitudini adverſantur. Ex utraque parte ſint foramina, unum, quo caput, alterum, quo cauda exeratur & clunis. Subſternetur palea aut fœnum; dure enim cubantes, difficile pingueſcunt.

ſcunt. Plumas à capite & ſub alis, & clunibus vellunt. Illic ne pedes creentur; hic ne ſtercore loca naturalia exulcerentur. Farciunt turundis, ſeu offis hordeaceis, partim admixtis ex farina loliacea, aut ſemine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, & quibusdam ſignis obſervant, an prior ſit concoctus; vitanda eſt enim maxime cruditas. Hoc faciunt ad dies XXV. tnc denique pingues fiunt. Nonnulli ex triticeo pane, mixto vino bono & odorato eas ſaginant. Si nimio cibo faſtidiunt, remittendum eſt à datione.

ANAS.

De anaticulis fabulemur. Mirabile quiddam de his Columella. I. Amabo te, dic illud mirabile. C. Ventris inteſtinorumque dolorem abire bobus viſu nantium, præſertim anatis. Eandem majore profectu mulos & equinum genus ſanare conſpectam. Νεοδοτροφεῖον ponendum loco paluſtri, quandoquidem paludibus lætantur anates. Si copia defuerit, at ibi ſaltem, ubi naturalis lacus, ſtagnum, aut manu facta piſcina fuerit. Altitudo ſit pedum ſeptem, & circum totum parietem intus crepido lata, in qua ſecundum parietem ſint tecta cubilia, ante ea veſtibulum exæquatum tectorio opere teſtaceo. Ibidem canalis perpetua, in quam & cibus ponitur, & aqua; ſic enim paſcuntur. Pabula ſunt triticum, hordeum, vinaceum, uvæ, nonnunquam ex aqua cammari, & quædam ejusmodi aquatilia. Conſilium eſt, ut anatum circa paludes,

ubi

ubi plerumque fœtant, ova colligas, ea cohortalibus gallinis ſubjicias: ſic enim excluſi educatique pulli ingenia deponunt ſylveſtria, clauſique vivariis haud dubitanter progenerant. Sed jam noſtrum præſentit odorem, & ſtrepit Romulidarum arcis ſervator candidus anſer. R. Quid hoc eſt hiſtoriæ? C. Capitolium Romanum urbe à Gallis capta, anſerum voce ſervatum eſt, canibus conticentibus: tanto rem ſilentio hoſtes conabantur. Quapropter publice anſeribus locata ſunt cibaria, & canibus quotannis, quia tam male vigilaſſent, ſuffracta crura. I. O gravi pœna mulctatam ſomnolentiam.

ANSER.

C. χηνοβοσκεῖον ſeu χηνοτροφεῖον locus eſt, in quo aluntur anſeres, quos legere jubent amplos & albos, quoniam plerumque pullos faciunt ſui ſimiles. Admittuntur in bruma commodiſſime. Saliunt fere in aqua. Singulæ non plus quater in anno pariunt. Haræ faciendæ ſingulis, ubi pariant, & palea ſubſternenda. Earum ova notanda ſigno aliquo: nam aliena non excludunt. Plerumque novem aut undecim, minimum ſeptem, ſummum quindecim ſubjiciunt. Incubat tempeſtatibus dies XXX. tepidioribus XXV. Anſerculos diebus quinque patiuntur eſſe cum matre, poſt quotidie, cum ſerenum eſt, in prata prodigunt, & ad piſcinas ac paludes. Pullorum cellas provident, ne habeant in ſolo humorem, & molle ſubſtramen, & ne muſtela aut alia officiens beſtia eo accedat. Victui

ob-

Digitized by Google

objectant polentam hordaceam, aut farraginem, herbamve teneram aliquam conciſam. Incubantibus hordeum in aqua intritum apponunt. Seſquimeſtres pullos ad ſaginam ſeparant, iis in ſaginario polentam & pollinem aqua madefacta præbent ter per diem. A cibo large dant bibere. Vagari prohibent: ut ſint calido & tenebroſo loco, curant: quæ res ad creandos adipes multum valet. Ad hunc modum curati circiter duobus menſibus pingues evadunt. Quotiescunque ſumpſerunt, purgare locum oportebit: amant quippe locum purum, quamvis ipſi nullum relinquunt purum. Terminabo hanc partem verbis Columellæ. Anſer nec maximam curam poſcit, & ſolertiorem cuſtodiam præbet quam canis. Nam clangore prodit inſidiantem, ut in Capitolio, cum adventu Gallorum vociferatus eſt. Nec tamen ſine aqua, nec ſine multa herba ſuſtentetur, nec utilis eſt locis conſitis, quia quidquid tenerum poteſt contingere, carpit. Non eſt magni fructus, præſtat tamen pullos & plumam, quam non ut in ovibus lanam ſemel demetere, ſed bis anno, vere & autumno liceat vellere. I. Cum apes ſint etiam, appellenturque à doctis nunc aves, nunc volucres, cur tu eam diſputationem non ſubtexis huic parti potiſſimum? C. Quod ab iisdem doctis poſterius de iis cerno diſputatum: quando nimirum alteram partem villaticæ paſtionis, quæ eſt de ſylveſtribus pecudibus, diſſeruerunt. R. Tu ergo magis locum, in quo habentur, ſimilem utpote ferarum vivariis, reſpiciens, quam volatum, & quamdam præterea feritatem beſtio-

larum iſtarum, aptius te putas nunc, quam antea de iis acturum. C. Ego, quamvis locus & exemplum id poſtulent, ne nunc quidem de apibus agam. I. Forte præteriturus es hoc negotium, quod, ne facias, etiam atque etiam te rogatum volumus. Nihil enim opinamur nos audiviſſe adhuc, quod æque libenter audire debuerimus. De iſtis mellificis volucribus, de florilegis aviculis iſtis floridam & mellitam prorſus abs te orationem expectamus. C. Abſcedat metus, non præteribo. R. Quando igitur de iis ages? C. Cum leporaria & piſcinas percurrero. Tum, quia longiuſculus ſermo erit, quo vagemur liberius, quæcunque vos delectare poterunt de apum Repub. ex optimis quibusque ſcriptoribus adducemus. I. Conſilium perplacet, & in eo penitus acquieſcimus.

II. DE QUADRUPEDIBUS FERIS.

C. Quondam prope villam vivaria habitationibus dominicis ſubiecta, lepuſculis, capreis, damis, cervis, apris, & aliis hujusmodi feris comparabant, prope villam, inquam, quo & clauſa venatio poſſeſſoris oblectaret oculos, & inde ad lautiorem epularum apparatum, tanquam è cella, quæ placuiſſent, depromerentur. Non parum tamen tota ratio ad dominorum quæſtum proficiebat. Hic præcipitur patrifamilias, ne iis alimentis, quæ ſponte ſua tellus fundit, contentus eſſe velit, ſed hordeo, adoreo farre, faba, vinaceis, & re-

bus

bus minimi pretii, clauſis ſuccurrat, iis temporibus, quibus pabula ſylvas & nemora deficiunt. Atque ut perſuaſum ſit feris, hanc ſibi aliunde alimoniam contingere, unam alteramve cicurem beſtiam immittere ſuadent, quæ vivarium pervagata, cunctantibus ad veſcendum duces fiant. Nullus ferus ſinendus eſt ſupra quadrimatum ſeneſcere. Cum namque tamdiu incrementa capere ſoleant, poſtea maceſcunt. Aëre igitur eos mutandi tempus eſt, dum viridior ætas pulchritudinem corporis tuetur. Lepores fœcunditate ſua brevi leporarium replent. Nam ſæpe, cum catulos habent recentes, alios geſtant in utero. Si quos ſaginare libuerit, è leporario promptos caveis conclude; loco enim clauſo adipes concipiunt. Spatiis annorum plurium cervus ſuſtineri poteſt. Diuturna ejus juventus, quia vita longiſſima. I. Ut non ſit fruſtra uſurpatum illud: cervo vivacior. Nuperrime in hiſtorias quasdam incidi, in quibus etiam hanc legebam. Apud Peucetios Italiæ gentem quondam fuiſſe templum Dianæ haud ignobile, & in eo præter alia monumenta æneum antiqui operis torquem repertum, in quo fugientibus pæne literis inſcriptum cernebatur: DIOMEDES DIANÆ. Fertur, Diomedes Troja incenſa ad ea loca cum veniſſet, torquem illum capti cervi collo circumpoſuiſſe, & Dianæ conſecraſſe beſtiam. Eam multis poſt ſæculis Agathocles Siracuſanorumtyrannus in venatu confecit, inventumque torquem pelle jam ſuperinducta Dianæ ſuſpendit. Clarum profe-

Digitized by Google

ꝺto longiſſimi ævi in cervis indicium. Occurrunt ſimul verſus Heſiodi (ad eum quippe auctorem referuntur) in perſona Naidis nymphæ pronuntiati de ætatibus animalium, ex quibus animadvertere licet, quam brevi gyro ævum hominis claudatur. Tametſi meræ fabulæ nonnullis videantur, cenſentibus, extra elephantem, hominem omnibus animalibus vivaciorem eſſe. Sed verſus quæſo audite.

Ter tria ſæcla hominis tranſmittit garrula cornix,
Quatuor at peragit cornicis tempora cervus,
Cervinam ætatem corvus ter præterit ater.
Corvinos annos novies agit Indica phœnix.
Atqui criſpicomæ, ſoboles Jovis alma tonantis,
Egredimur decies phœnicia ſæcula nymphæ.

C. Lepores, & hujus generis animantes in vivaria vacerris cincta conferri nolunt, quandoquidem ob corporis parvitatem facile clatris ſubrepunt, & liberos nactæ egreſſus, fugam moliuntur.

III. DE PISCIBUS.

Quid ſi nunc ad piſcinas abeamus, & ego me transmutem in piſcinarium? I. Hoc eſt, quod & tu de ſumma debes, & nos expetimus vehementer. C. Nec nolens ego hanc diſputationem ingredior, præſertim cum viros nobiles, honoratos, copioſos hac procuratione mirifice oblectari conſueſſe non

non me fugiat, quos non puduit interdum ut in equis expeditos venationi, ſic ocreatos piſcationi tempus dare, nec majorem perceperunt animis ſuavitatem, cum feras inſectando jaculis configerent, aut immiſſis canibus comprehenderent, quam cum retia ſuis trahentes manibus ſquamoſas pecudes, & natantium omne genus in ripas captivum educerent. Præterea non ignoro piſcinarum curatores, cum antea obſcuri & ignobiles, & in maxima hominum ignoratione viverent, propter præſtitam in ſuo munere ſedulitatem (qua efficiebatur, ut cum ex multitudine, tum ex bonitate piſcium non minus pecuniæ fructus ad dominos rediret) ex ſervis factos eſſe liberos, & ex contemptis inclytos, idque iis in terris, ubi piſcinarum eſt plurimus & antiquiſſimus uſus, ubi proceres ex earum cultu divites divitias colligunt, ut proinde aſſerere palam audeant, ea ſibi prædia quæſtuoſiora videri, quæ ſint piſcinis ornata. Quis enim neſcit, non tanti modium unum olerum, aut hordei ſolere vendi, quanti unum piſcium, & majorum præcipue? Quin etiam metreta una minutorum magnum fœni cumulum pretio vel exæquaverit, vel ſuperaverit. Solicitudo item multo major, opera laborioſior, ſumptus amplior hortis, vinetis, arvis, pecuariæ, quam piſcinis, ſeu rei piſcariæ impendendus eſt, quæ ſane non ita ut ſegetes, & fructus tempeſtatibus eſt expoſita. Quod autem ad originem hujus inſtituti attinet, qui memoriam veterem literis prodiderunt, affirmant hujus quoque rei ſtu-

Digitized by Google

dium celebraviſſe Romanos veteres, ſic, ut etiam dulcibus aquis marinos piſces clauderent, atque eadem cura mugilem, ſcarumque nutrirent, qua poſtea muræna & lupus educati ſunt. Nolebant ulla parte copiarum defici. Quare non modo piſcinas à ſe conſtructas frequentabant, ſed etiam, quos rerum natura lacus fecerat, convectis marinis ſeminibus replebant. Inde Velinus, inde etiam Sabatinus, & item Vulſinienſis, & Ciminus lupos, auratasque procrearunt. Illarum iſtam curam ſequens ætas abolevit, & lautitiæ locupletum maria ipſa, Neptunumque clauſerunt. Romanis igitur aliæ piſcinæ dulces fuerunt; aliæ ſalſæ, quod aliæ dulcibus aquis incluſos paſcerent piſces, aliæ ſalſis & marinis, juxta mare videlicet, eo aqua è mari derivata: ſed dulces haud multum poſterioribus ſæculis apud eos valuerunt, qui nihil putarent referre, utrum illæ mugilibus, lupis, & hujusmodi, an ranis eſſent plenæ. Salſis delectabantur, quibus inerant pelagii piſces, quorum illis ſtudium magnum, &, ex quarum piſcibus non ſecus, quam ex gentibus ac civitatibus devictis nomen ſuum ſibi adepti ſunt, Oratarum, & Murænarum ſcilicet. Diſſeramus igitur de dulcibus, quarum commoda eos latuerunt. In his ponendis, ædificandisque non plus occupabitur loci, quam res poſtulaverit. Regulas aquarias ad aquas perlibrandas, & in aggeribus conſtruendis proportiones ſervabimus, quod, cum antiqui neſcierint, ideo tam multa in piſcinis vetuſtioribus peccata ſunt. Ad piſcinam aptior eſt locus pinguior,

guior, humidior, rarior, quam exilior, ſtridior, denſior, potiſſimum, ſi cyprinos (vulgus carpiones nominat) educare deſtinabis. Valet nihilominus fundus glareoſus, calculoſus, ſabuloſus, glebis pinguibus tamen admixtis: ſcaturigines, & uligo cœnoſa, eaque perpetua in vitio ſunt. Priſci mortales loca ſaxoſa, aut infrugifera plane, aut ejusmodi deligebant, unde vectigal tenue capiebant. Nos ſterilem locum inprimis cavendum ducimus, qui, quoniam ſucco omni caret, maxime cyprino generi, cui inde nutrimenta & craſſities, pernicioſus reperitur. Situs piſcinæ commodiſſimus æqualiſſima, & ſpatioſiſſima, aut nonnihil prona camporum, pratorum, nemorumque planities cum vicinitate rivi, laci, fluvii, fontis, unde recens ſemper aqua influat, cum qua illabuntur alii quoque piſces, qui numerum luciorum, cyprinorumque (quorum gratia potiſſimum piſcinæ conduntur) atque etiam fructus poſſeſſoris amplificant, ut ſunt barbi, ſeu mulli, labrus, anguilla, hallecula rivales, mænulæ, cammari, caraces, &c. Jam vero haud parum intereſt, cæleſtesne, an montanas, an campeſtres aquas inducamus. Primæ ſunt incertæ, quia pluviæ incertæ. Sunt etiam infœcundæ. Alteræ frigidiores, quam ut eas cyprini ferre in æſtate queant. Tertiæ, quia lentis lapſibus fluitant, & ſolibus tepeſcunt, & piſciferæ ſunt, vehementer utiles piſcinis judicantur. Et quoniam ventis ſævientibus aqua intumeſcit, crebrisque aſſultibus aggerem verberat, eodem fere modo ille, quo caſtrenſis

agger contra iſtam velut hoſtilem incurſionem communiendus, & circumcirca vallandus erit. Aut ergo pali terræ fiſtucis quam firmiſſime impacti, ut quati, & commoveri neutiquam poſſint, aggeri proni incumbent modicis intervallis diſtantes, arborumque ſtipitibus ac truncis irretiti, aut ſecus palos ita, ut dixi, locatos, confuſe & acervatim aliæ arbores ſuper alias conſtipabuntur. Hic quercus & abies primas partes tenent: ſiquidem humoris citra vitium patientiſſimæ ſunt. Seminarium in parte quacunque fundi, modo rigua, utiliter conſtituetur. Locus ille non ſpatium vaſtum, non apricitatem, non pingue ſolum requirit, quippe qui ad tempus tantummodo ſobolem, paulo poſt ampliori coloniæ tranſcribendam, & ad feliciora pabula dimittendam cohibet. Videndum tamen, ne cœnoſus ſit, quando ova cyprinorum ex attritu mutuo in terram labentia, & luto præfocata animas induere nequeunt. Hujuscemodi vivaria ſimiliter ut piſcinæ majores ſuum habebunt aggerem, vallum, loriculam, canales, ſepta, & emiſſarium. R. Quid eſt, quod de attritu & ovis afferebas, dic dilucidius, ſi placet. C. Cyprini, ut piſcium plurimi, confrictu mutuo res Veneris agitant, idque Aprili & Majo. Iis temporibus nimirum mediocriter calentium aquarum illecebra titillatus mas, adeo meatus lactei humoris plenos ac pervios gerit, ut vel ad leniſſimum alvi contactum ſemen inde ſtillet. Fœmina quoque per eosdem menſes ardoris ſui dat indicia: nam præter ſolitum turgeſcit, & marem avidius con-

conſectatur. Quod niſi maſculi ſemen ova contigerit, animas non acquirunt. Quanquam in tanta copia, quanta in unoquoque latet, ova ſingula aſperpi non poſſunt, quod ſi fieret, brevi ſtagna, flumina, maria replerentur. Perca in ova prognata ſtatim invadit. Lucius autem in parvulos cyprinos graſſatur, & eſt certiſſimum hujus ſtirpis exitium. Proinde, niſi cum tempus venerit, ne in piſcinam immittatur. I. Atqui hoc tempus quando eſt? C. Nonnunquam cyprinis fœtibus piſcinæ uſque adeo completæ viſuntur, ut tantæ immenſitati pabulum ſuppeditare deſinat. Tum pro numero & amplitudine piſcinarum inducendi ſunt lucii, quorum ingluvie luxuries illa depaſcatur. Hoc ubi factum erit, cyprini reliqui ſaginæ delecti, liberalius aluntur, citius grandeſcunt, ipſi etiam lucii ſaginantur, venditique lucrum uberius apportant. Nunc amplectar verbis tribus officium piſcinarii. Curabit, quæ ad aquam, ad piſces, ad piſcinam univerſam pertinent. Cavebit, ne humor neceſſarius aliquando piſces relinquat, ne moriantur. Videbit, ne repentinis, aut quotidianis imbribus aquæ adauctæ aggerem dilacerent, neve putiſcant, ſi diutius ſtagnaverint. Ad piſces quod attinet, curæ habebit, ut matres ſtatis temporibus in ſeminariis pariant, & ut proles maturæ transferantur, quo debent, atque ut in transferendo cautio adhibeatur, ut numerum piſcium dominus intelligat, ut in piſcinis legitime nutriantur, & naturæ ſolertia humana diligentia adjuvetur. Commune eſt omnium piſcium ex aquis alimentum præcipuum capere. Sunt interim

rim certa ciborum genera cuique generi idonea. Congri, murænæ, lupi, carne tantum paſcuntur: mulli carne, & alga: ſcarus alga tantum: ſalpa alga & ſtercore: capitones limo: cyprinus limo & arena glebæ permixta, lumbricis, culicibus, & muſcis aquas ſupervolitantibus. Aliam inſuper hujus piſcis alimoniam prætereo. Piſcinas circumibit ſæpius, inſpiciet, & explorabit, num quidpiam furore ventorum, tempeſtatumque, aut ab ipſis aquis læſum, violatumque ſartura, emendatione, inſtauratione indigeat. Studebit quoque, ne quid ibi ab avibus, beſtiis, hominibus detrimenti accipiatur. Sunt inſuper, quæ vere, ſunt, quæ æſtate, ſunt, quæ autumno, ſunt, quæ hyeme agat piſcinarius, quæ, ut brevitati conſulatur, miſſa faciemus. R. O ſi dies hic volveretur tardius, ſi fieret, inquam, dies præſens tam longus, quam fuit illa nox in Amphitruone Plautina, ne tu ſpatio excluſus quidquam rerum tam elegantium, & auditu gratiſſimarum ſilentio traderes. C. Quaſi non etiam valde gratum, jucundumque ſit & piſcari, & piſcatui adeſſe. Nam hoc eſt, quod laboribus ſuis piſcinarii quærunt, hoc eſt, quod unice volunt; ſiquidem nec colonus agrum, nec vinitor vineam colit, ut colat, ſed ut fructus ſibi quam largiſſime reſpondeat. Dulce eſt piſcari, quia ex mutatione piſcium nummis complere ſacculum dulce eſt. Parata huic venationi inſtrumenta ut ſint, faciendum eſt, ne incæpta poſtmodum impediantur. Verricula bina, unum majus, maculis grandioribus, per quas juventus elabatur: alterum minus, maculis an-

anguſtioribus, ad minutiores illos aquarum incolas ſeorſim capiendos. Comparabuntur deinde ſolia, aliaque vaſa, in quæ cyprini, alia, in quæ lucii, alia, in quæ cæteri piſcium conjecti maneant, dum vel apud piſcinam ſtatim divendantur, vel ad vivaria & ſecluſoria plauſtris ac doliis avectentur. Teneriores qualis & naſſis committentur. Erunt inſuper in promptu incernicula ad piſces e ſoliis vaſisque depromendos, ne manibus identidem contrectentur. Quia vero minor gens non venditur numero, ſed menſuris, adſint urceoli, urnulæ, corbulæ. Super aggere pali defigentur, ad quos ſecundum piſcationem humida lina ſuſpendentur, ne putreſcant. Aqua quantum ſatis eſt dimiſſa, horis antemeridianis ad piſcatum aggrediendum eſt, quod piſcatoribus tam alacrior ineſt animus, & piſces minore negotio capiuntur, ſecuriusque die nondum caleſcente tractantur. Tractus ſecundus præda ditior eſt, quam primus; aqua enim magis turbata piſcium oculis majorem facit caliginem, quo fit, ut inſidiis elabi difficillime poſſint. De piſcibus hæc hactenus. I. Non ſumus piſcati in aëre: capturam, ni fallor, bonam cæpimus, retibus integris. C. Efficiam tandem, ut etiam mella guſtetis: nam in apiarium vos inducam. Paſcuntur foris hæ aves, intus operi faciendo ſedulas dant operas, operi, inquam, quod, ut Varro ait, eſt & diis & hominibus acceptum: quod favus venit in altaria, & mel ad principia convivii, & in ſecundam menſam adminiſtratur. Mella contrahunt, ſuccumque dulciſſimum, ſubtiliſſimum, ac ſaluberri-

berrimum. R. Non ergo amara, ſed ſuavi quadam & melliflua gaza ditati nos duo hinc recedemus. I. Melliflua quidem, ut dicis, vereor tamen, ne iſto melle, quod promittit Clementianus, magis expleti, quam ſatiati diſcedamus. C. Tamne avidus es? Mihi curæ erit, ne tu parſimoniam meam accuſare queas.

APES.

Scriptus eſt poſtremus Georgicorum liber à Marone de natura & moribus apicularum, quibus quemadmodum ab ipſa rerum omnium creatrice plurima eſt ingenerata ſolertia, ita poëta ipſe ad eam ſcriptionem non parum ſtudii & artis accommodavit, materiæque humilitatem eloquentia ſua in altum extulit, omnibusque admirandam effecit. Virtutum quidem non qualiumcunque, ſed nobiliſſimarum in tantillis volucribus clara deprehenduntur, & expreſſa veſtigia, quas ut abſolutius cognoſcerent, magnam vitæ ſuæ partem in iis cogitationibus quidam peregerunt. Alii ob eandem cauſſam perdiu in ſylvis ætatem traduxerunt: ſic enim lego apud Plinium. Ne quis miretur amore earum captos Ariſtomachum, Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe; Phyſicum vero Thaſium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum, qui ambo ſcripſere de his. Hominum more (propter quos ſolæ ex inſectis genitæ ſunt) ſolitudinem averſantur, frequentiam & ſocietatem amant, otium fugiunt, munera inter ſe, officia-

ficiaque partiuntur, ædificant, pariter opus faciunt, alimoniam condunt, colonias mittunt, alternis tanquam in exercitu ſomnum capeſſunt, communes utilitates in medium afferunt, nihil curæ & diligentiæ in ſe rebusque ſuis tuendis prætermittunt, tantaque ſunt induſtria, & tam ingenioſæ, ut à nobis conſilio intelligentiaque ornatis animantibus parum diſtare videantur: certe inter inſecta præcipua eſt illis admiratio, & omnium aſſenſione principatus. I. De ratione reparandarum apum, non dubitamus, verum eſſe, quod de bove mactato & fimo obruto dicitur: quo autem pacto naſcantur, per Veneremne, an alia via, id eſt, quod audire etiam atque etiam cupimus. C. Inter eruditos magnam ſuper hac re, & ſubtilem quæſtionem excitatam affiirmavit Plinius. E Floribus progigni, & omnis concubitus ignaras eſſe, multorum eſt opinio, quam ſic Virgilius explicavit:

Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt,
Verum ipſa foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt.

Viſum eſt aliis, eas unius coitu naſci, regis nimirum: hunc ſolum marem, reliquas apes totius examinis eſſe fœminas, illumque tanquam maritum, non velut ducem ac regem aſſectari. Adverſus utramque ſententiam ab eodem Plinio affertur difficultas. Illud dubitatione caret, eas gallinarum

rum more incubare. Quod excluſum eſt, principio ſpeciem gerit candidi vermiculi, transverſum jacentis, & ita ad florem adhærentis, ut eum paſcere credas. Fœtus intra quadrageſimum quintum diem peragitur, moxque cum matre laborat. Sunt autem quædam apes ruſticæ ac ſylveſtres, aſpectu horridæ, & quanquam iracundiores, operis tamen ſtudioſæ. Quædam urbanæ, harumque genus duplex: aliæ breves, variæ, & in rotunditate compactiles, quæ magis probantur: aliæ longæ, & veſpas referentes, quæ non probantur: ex his piloſæ quæ ſunt, maxime vituperantur. Quas Virgilius probet, audite:

Ut binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles.

Jam quod pleræque, ut aliud quidquam in iis ſingulari admiratione proſequendum eſt, cum citra gubernationem & diſciplinam legum, ac juris conſiſtere multitudo nulla poſſit, habeamusque diverſos imperiorum ſtatus, eum ipſæ complectuntur, & conſtantiſſime retinent, quem viri ſapientiſſimi cæteris antepoſuerunt, monarchiam videlicet; habent enim regem, cui deditæ ſunt, cui obtemperant, quique eis cum juſtitia & æquitate præeſt. Hic ex electiſſimo flore, non vermiculus, ut aliæ, ſed pennis ſtatim præditus, & melleo colore prodit. Forma illi ſemper eximia, & corpus du-

Digitized by Google

duplo quam reliquis majus, pennæ breviores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Præterea non modice nitidus, ut in eo quoque multum à plebe differat. Non liquet, rexne ſolus nullum teneat aculeum, Majeſtate tantum armatus, an eum natura dederit quidem, ſed uſum ejus illi tantum negaverit: illud certum, aculeo imperatorem nunquam uti. Seneca, quo loco nihil tam decere imperantem docet, quam clementiam: iracundiſſimæ, inquit ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſævum eſſe, nec ultionem magno conſtaturam petere, telumque detraxit, & iram ejus inermem reliquit. Cum foras procedit, tota eum communitas, ſeu plebs univerſa comitatur, eum circumdat, ac protegit, nec cerni patitur, cupitque unaquæque ſe illi proximam eſſe, & in officio conſpici gaudet. Feſſum ſublevant, ac ſi præ laſſitudine volare nequeat, ſuccollant. Ubi ille conſederit, caſtra locant. Reliquo tempore, cum populus labore occupatur, ipſe intus opera luſtrat, exhortanti ſimilis, ac ſolus immunis aſſiduum habet ſatellitium, & quoſdam velut lictores, per quos auctoritatem ſuam apud cives, ſubjectoſque conſervat. Comprehenſo duce totum examen tenetur: amiſſo dilabitur, & ad alios commigrat; etenim ſine rege non poſſunt vivere. Futuris imperatoribus in una parte alvei regias exſtruunt amplas, magnificas, & ſeparatas. Seneca, medio ac tutiſſimo loco ampliſſima illis eſſe cubi-

lia

lia teſtatur, quomodo ſcilicet magnificentius, & domiciliis ac palatiis minime anguſtis reges noſtri habitare conſueverunt. Mira omnino, & apum circa regem, & regis ipſius natura eſt, quas res volo inſuper ex Marone noſtro pernoſcatis.

Præterea regem non ſic Ægyptus & ingens
Lydia nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſervant, rege incolumi mens omnibus una eſt;
Amiſſo, rupere fidem, conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur & omnes,
Circumſtant fremitu denſo. ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramq; petunt per vulnera mortem.

Munditiem dici propemodum non poteſt, quantopere conſectentur, & diligant. E medio amoliuntur omnia, nullasq; inter opera ſpurcitias tolerant. Excrementa intus operantium, unum in locum congeſta, turbidis diebus per otium exportant. Nullo in loco inquinato, aut male olenti aſſident, nec ſi quis etiam bonis unguentis redoleat, & hiſce delibutum, ſi ad alvos acceſſerit, ſpiculis abigunt. Mulierum quoque menſes oderunt, & mortuis ne floribus quidem, nedum corporibus inſident. Non ligurìunt ut muſcæ in carne, ſanguine, adipe; natura enim ipſis ut Helicona Muſis, floridos incultosque montes ad paſtum attribuit. Interdiu ad portas more caſtrorum ſtatio eſt, nocte quieſcunt uſque in matutinum: tum una velut buccina gemino

aut

aut triplici bombo reliquias de ſomno excitat. Si dies videatur mitis futurus, ſe ex alveari promunt: ventorum enim pluviarumque apud eas præſenſio, qua de cauſſa foras exire nolunt. Cælo autem temperato cum ad laborem provolarunt, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Adoleſcentiores fere ad opera prodeunt, & materiam convehunt, ſeniores intus omnia diſponunt, & operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra: pedes priores roſtellis, totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Hæc, & plura etiam Plinius pæne ad verbum. Jucundum eſt item, quod feruntur coorta procella venti lapillum pediculis correptum geſtare, eoque ſe librare, ne impetu flatus auferantur. Quis hoc illis conſilium impertivit? R. Philetas Poëta forſitan, qui ſoleas plumbeas ſibi ſolebat, alligare, ne à vento ambulans abriperetur, usque adeo nullum erat pondus corporis: tam erant graciles ac tenues artus. C. Hoc in neutro veſtrum timeo futurum, ubi ætas ad illius annos acceſſerit, ſatis pondúſculi utriusque corpuſculum autumo habiturum. Cum veſpera propinquat, minus, minusque in alveo ſtrepitant, donec una circumvolitans bombo emiſſo quietem imperet: quo facto ab omnibus altum conſequitur ſilentium. Dolendum porro tam fructuoſis avicu-

 lis

Iis vitam ſeptenio longiorem non concedi, quod & Virgilius affirmat.

Ergo ipſas quamvis anguſtus terminus ævi
Excipiat (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus im̃ortale manet, multosque per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.

Alii tamen ad decennium extendi poſſe arbitrantur, quod ævum examen nullum poſſit præterire, ſed neceſſe ſit, totum emori hoc ſpatio, quantumvis in demortuarum locum alii atque alii pulli quotannis ſufficiantur. Alvearia Græci μελιττῶνας, μελιττοτροφεῖα noſtri quidam mellaria nominant. Ea conſtituentur ad villam, eo potiſſimum loco, ubi nullæ imagines reſpondeant, ſive ubi nulla reddatur echo. Iſtiusmodi enim ſonus eas fugat. Aërem convenit ibidem eſſe neque æſtate fervidum, neque hyeme non apricum, & locari debent alvei verſus ortum hybernum maxime, quo matutinos egreſſus habeant apricos ac tepidos. Ad hæc ad pabulationem commoda loca prope ſunto, quæ pabula partim erunt naturalia, partim conſita. Abeſſe item longius ab alvearibus oportet tumultus, hominum, pecudumque cœtus, latrinas, ſterquilinia, balneas, & ſi quid demum tetrum odorem efflat.

Neu propius tectis ſaxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vocisque offenſa reſultat imago.

Muro

Muro non ita excelſo apiarium claudatur, tugurium juxta excitetur, ubi & cuſtodes habitent, & inſtrumentum reponatur, novique alvei ad uſum novorum examinum comparati, & herbæ ſalutares, & alia, quæ bonæ earum valetudini faciunt. Derivabitur eo ad bibendum aqua pura, cujus altitudo duos aut tres digitos non ſuperet, injicienturque virgulæ, teſtæ, aut lapilli paululum exſtantes, quos occupent, cum potum advolarint. Alvi ex ſubere & corticibus laudantur, quod nec hyeme rigeant, nec æſtate candeant. Item ex ferulis, & viminibus. Fictiles, quod æſtatis vaporibus accenduntur, & hyeme gelantur, non ſunt habiles. Foramina inſuper, quibus ingrediuntur, & exeunt, anguſtiſſima erunt, ut quam minimum frigoris admittant. In transferendis alveis animadvertenda tempora, & locus providendus, quo transferantur. Transferres verno potius quam hyberno: nam hyeme plerumque fugiunt, ut etiam, ſi e bono loco tranſtuleris eo, ubi pabulatio deeſt. Verno & æſtivo tempore mellarius ferme ter in menſe alvearia inſpiciet, ea fumigabit leviter, vermiculos ejiciet, & à ſpurcitiis purgabit. Non patietur plures regulos, quæ eſt materia ſeditionum: non ſinet imbecilliores à robuſtioribus opprimi, quia fructus minuitur. Si pugna concurrerint, aqua mulſa aſperſæ deſiſtent. Aliud remedium Maro ſuadet.

Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui tactu compreſſa quieſcent.

Quid autem faciendum ſit regibus, quorum cauſa hujusmodi bellis civilibus flagrant alvearia, mox additur, & ego ſermoni meo addam, præſertim cum vos carminibus, & Virgilianis carminibus percupide aures admovere ſolitos certo ſciam. I. Vere ſolemus, & eſt non aliter, ac loqueris.

Verum ubi ductores acie revocaveris ambos,
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens.
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.

De pabulo nunc accipite. Serere jubemur thymum, ſerpyllum, lentem, piſum, ocymum, cyperum, medicam, roſam, violas, lilium, cytiſum, fabam, ervilium, cunilam, papaver, conyzam, caſſiam, melilotum, meliſſophyllum, cerinthen. Horum omnium floris cupidiſſimæ ſunt: quin & ſinapis, cum tamen olivæ florem non attingant. Amant & origanum, thymbram, rorem marinum, pinus, minores ilices, ederas, amaranthos, amygdalas, perſicos, pyros, & pleraſque pomiferas arbores. E ſylveſtribus glandiferas, terebinthum, lentiſcum, odoratam cedrum. Mille item ſemina vel crudo ceſpite virentia, vel ſubacto ſulco flores apibus amiciſſimos creant, ut ſunt irriguo ſolo frutices amelli, caules acanthini, ſcapus aſphodeli, gladiolus narciſſi. Probatiſſimi ſaporis mella reddit thymus. Ut aptiſſimum ad ſanita-

ſanitatem apium, ſic ad mellificium thymum, ait Varro. Propter hoc & ſiculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens eſt. Itaque quidam thymum contundunt in pila, & diluunt in aqua tepida, ea conſpergunt omnia ſeminaria conſita apium cauſſa. Sed quia, ut idem pruden-ter monet, non omnis tempeſtas ad paſtum pro-dire longius patitur, præparandus his cibus, ne tum melle cogantur ſolo vivere, aut relinquere exinanitas alvos. Supereſſet dicere de ſanitate & morbis earum cognoſcendis ac medicandis, de eximendis favis; ſeu, ut Columella, de caſtran-dis alveis, de generibus mellis, de fucis, de aliis demum capitibus. Veruntamen, quia iſtarum re-rum profeſſionem non ſuſcepi, ſed ſummatim tantum, ut de iis, & ex tempore diſſererem, veſtris precibus adductus ſum, patiemini me finem villaticæ paſtioni imponere, & ubi paulum interquievero, alio ſumpto initio, de vineis hor-tisque perpaucis rem abſolvere. I. In omnibus, quod arbitratus tui eſt, facias, aut omittas licet. R. Ego ad novam auditionem me accingo, & quaſi ad novas epulas novum appetitum affero.

ANNOTATIONES.

FRUGALITATIS SCILICET ANTIQUÆ) *Lege querelam gravem Varronis lib. 3. cap. 3. in extremo.* PAVONIS CAUDAM SPECIOSIS-SIMAM) *Feſtiva deſcriptio pavonis eſt apud Dionem*

Chryſoſtomum orat. 12. *principio. Apud Lucianum orat de domo Breviſſima, nec illepida, apud Tertullianum libro de pallio, in hæc verba. Pavo pluma veſtis, & quidẽ de cataclitis: imo omni conchylio depreſſior, qua colla florent: & omni patagio inauratior, qua terga fulgent: & omni ſyrmate ſolutior, qua caudæ jacent: multicolor, & diſcolor, & verſicolor: nunquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa, quando alia: toties denique mutanda, quoties movenda. Catachlita ſunt accubita, quibus ad accumbendum utebantur: ea molli pluma implebantur, ut ex Heliogabali vita apud Lamprid. patet. Patagium eſt, quod ad ſummam tunicam aſſui ſolet, velut inſtita quædam inaurata. Sic Turneb. lib.7. cap. 20. De pavonum autem philautia Ariſtot. Plin. Oppianus, Ælianus & alii.* INNUMERABILIBUS NOS ASPECTANTEM) *Quaſi de oculis, ita de ſideribus loquuntur auctores, & cælum per ea videre dicunt. Catull.*

Aut quam ſidera multa cum tacet nox
Furtivos hominum vident amores.

Plato in epigrammate cælum fieri optat, ut multis oculis intuentem intueri queat. FENESTRIS PUNICANIS) *Pœni lignario opere claruerunt, unde multa fabricæ ligneæ opera ab illis nominata. Ut lecti punici Plinio lib.33. cap. 11. Et apud eundem: vineis ubi ampla cella, torculare pœnicum. Apud Catonem, coagmenta punicana, quæ fideliter hærebant, nec hiaſcebant. Itaque ab ea mente Plaut. Mercatore, ubi vult oſtendere, ædium poſtes hiare, ait, non eſſe factos à Pœno fabro: non enim hiaſcerent commiſſura,*

Digitized by Google

va, ſi Pœnus faber eas conjunxiſſet. Sed eum nomine pultifagi intelligit. Vide reliqua Scalig. in Varr. lib. 3. de re ruſt. QUIBUS NIDIFICENT AVES) *Nidificare & nidumenta congerere aves dicuntur, & ſine adjectione, congerere. Ut apud Virgil. eclog. 3. aëriæ quo congeſſere palumbes. Sunt autem nidamenta flocci, pinnæ, muſcus tomentum, pili, acus, cæteraque, unde nidos aves parant. Turneb. lib. 26. cap. 2.* FICTILIA COLUMBARIA) *Columbaria non modo foramina in periſterotrophiis, ubi columbæ nidulantur, ſed etiam in navi foramina, per quæ trajiciebantur remi. Columbar item vinculi genus, cui collum inſeritur. Plaut. Rud. Nam iu columbari collum haud multo poſt erit tuum. Turnebius ibidem.* IN QUORUM ORNITHONEM) *Ornithonis animi cauſſa conſtituti perelegans deſcriptio eſt apud Varronem cap. 5.* MATRICES CUJUSMODI, QUAM MULTÆ) *Pro animante, quæ mater ſit, & parit, hanc vocem ponunt ſcriptores ruſtici. Vulgus tantum locos fœminæ ſignificari credit. Numerat autem 3 gallinarum genera Varro cap. 9. villaticas, ruſticas, Africanas.* OVA INCUBABIT) *Incubare dicitur pullus gallina, quæ fovet ova, ut animet, & pullos excludat: & incubare quis loco dicitur, in quo cubat. Translatitie incubare, qui jure non poſſidet: ſed per vim & injuriam: quod, qui ſic poſſident, in loco aſſidui ſunt, & velut cubant. Macrob. lib. 1. in ſom. Scip. cap 10. Dionyſium Siculæ incubatorem aulæ cum vocat, violentum quendam & tyrannicum ejus poſſeſſorem ſignificantiſſimo vocabulo exprimit. Turneb. lib. 24. cap. 24.*

VENAS VITALES CONFUNDES) *Scaliger legit, quod inas vitales, nam τὸ venas eſt gloſſema, quo, quid ſit ina, exponebat ſtudioſus lector. Ina apud latinos ſunt ἶνες, hoc eſt, ſubtiliſſimæ intercurſantes venæ, quales in chartis veterum, & aliquando in noſtris. Inas autem vitales in ovis Græcus interpres vertit τὸ ἰνῶδες καὶ γόνιμον.* ALIOS CUSTODIENDI MODOS) *Quidam prius trito ſale ſex horis adoperiunt: deinde eluunt, atq; ita paleis aut furfuribus obruunt: nonnulli ſolida, multi etiam freſa faba coaggerant: alii ſalibus integris adoperiunt; alii muria tepefacta durant. Sed omnis ſal quemadmodum non patitur putreſcere, ita minuit ova, nec ſinit plena permanere, quæ res ementem deterret. Itaque, ne in muriam quidem, qui demittunt, integritatem ovorum conſervant. Hoc modo Columella lib. 8. cap. 6.* CAPITOLIUM ROMANUM URBE A GALLIS) *Livius lib. 5. Galli nocte ſubluſtri tanto ſilentio in ſummum evaſere, ut non cuſtodes ſolum fallerent, ſed nec canes quidem, ſollicitum animal, ad nocturnos ſtrepitus excitarent: anſeres non fefellere. Plin. lib. 10. Eſt & anſeri vigil cura Capitolio teſtata defenſo, per id temporis canum ſilentio proditis rebus. O memoriam hujus beneficii ad poſteros quoque prodendam, anſeribus publice in capitolio locabantur cibaria, canibus nihilominus, quod animal eſt leviſomnum, & natura vigil, & cuſtodia aptum. Meminit Cic. orat. pro Sex. Roſcio. Sed tamen quia dormierunt canes Gallis aſcendentibus, idcirco ſupplicia annua pendebant, inter ædem Juventutis & Summani vivi in ſambucea arbore fixi.*

ſixi. Plin. lib. 29. *c.* 4. PROPTER VILLAM VIVARIA) *Quæ à Varrone leporaria, à poſteris dicta ſunt vivaria: loca ſcilicet, ubi animalia viva paſcerentur, quos* παραδείσους *Græci. Scipio in quadam orat. ad populum roboraria dixit, à tabulis roboreis quibus ſepta eſſent. Vide Gell. lib.* 2. *cap.* 20. AD PISCINAS) *Vocantur item piſcinæ, in quibus lavant & natant homines: in quibus adaquantur jumenta: in quibus anſeres & anaticulæ vivunt: in quibus lupinum & cannabis ad uſum maceratur. Nos de iis tantum, quæ* ἰχθυοτροφεῖα *Græcis. Harum duo genera dicit eſſe Varro lib.* 3. *cap.* 17. *dulcium & ſalſarum: alterum, inquit, apud plebem, & ſine fructu, ubi lymphæ aquam piſcinis noſtris villaticis miniſtrant: illæ autem maritimæ piſcinæ nobilium, quibus Neptunus ut aquam, ſic & piſces miniſtrat, magis ad oculos pertinent, quam ad veſicam: & potius marſupium domini exinaniunt, quam implent. Primum enim ædificantur magno: ſecundo implentur magno: tertio aluntur magno. Denique toto capite luxum piſcinarum, & ſumptum piſcarium, maximeque Q. Hortenſium inſectatur.* HONORATOS ET COPIOSOS) *Varro, dives à divo, qui ut Deus nullo videtur indigere. Opulentus ab ope, cui ea optime. Pecunioſus à pecunia magna. Cornel. Fronto. Locuples à copia locorum. Dives, quia dividendi facultatem habet. Opulentus ab opibus. Potens, qui, quod vult, poteſt. Fortunatus, cui forte aliquid contingit. Beatus, qui apud Græcos* μακάριος. *Pecunioſus, qui habet pecuniam, vel pecora.* ETIAM HUJUS REI STUDIUM) *Locus*

ex Columella lib. 8. cap. 16. In quo refertur etiam factum aut dictum M. Philippi luxurioſiſſimum. Nam is fortè Caſſini cum apud hoſpitem cœnaret, appoſitumque e vicino flumine lupum deguſtaſſet, atque expuiſſet, improbum factum dicto proſecutus: peream, inquit, niſi piſcem putavi. Poſt pauca. Itaque Terentius Varro: nullus eſt, inquit, hoc ſæculo nebulo ac rhynton, qui non jam ducat ſua nihil intereſſe, utrum ejuſmodi piſcibus, an ranis frequens habeat vivarium. SALSIS DELECTABANTUR) *Cum commemoraſſet Varro duodena millia ſeſtertia Hirrium in eſcis, quas dabat piſcibus, conſumpſiſſe, nec id mirum fuiſſe, qui uno tempore dederit Cæſari ſex millia murænarum mutua, & propter piſcium multitudinem quadragies ſeſtertio villam veniſſe, adjungit: quare noſtra piſcina & mediterranea plebeia recte dicitur dulcis, & illa amara. Quis enim noſtrum non una contentus eſt hac piſcina? quis contra maritimas non ex piſcinis ſingulis plures conjunctas habet? Nam ut Pauſias & cæteri pictores ejuſdem generis loculatas magnas habent arculas, ubi diverſi colores ſint, certas: ſic hi loculatas habent piſcinas, ubi diſpares diſcluſos habeant piſces.* UT ORATÆ, MURÆNÆ) *Colum. Jam enim celebres erant deliciæ popinales, cum ab mari deferrentur vivaria, quorum ſtudioſiſſimi, velut ante devictarum gentium Numantinus & Iſauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Muræna captorum piſcium lætabantur vocabulis.* PRÆSERTIM SI CYPRINOS) *Ariſtoteles ciprinum etiam inter fluviatiles & lacuſtres, non ſolum inter marinos piſces recenſuit, & ita depinxit, ut eſſe idem, qui carpio videatur.*

tur. Ea porro natura eſt hujus aquatilis, ut nulli noceat, vivat ſuccu ſuo absque domini ſumptu, quem dulci paſtu reficit, ſive ille aſſum ſibi, ſive ſalſum, ſive patinarium apponi velit. Argumenta præſtantiæ cyprini hæc ſunt. Caput exiguum, oculi emiſſitii, venter capacior & diſtentior, pinnæ & ſquamæ non luteæ, aut luridæ, ſed nitidæ & ſubcandidæ, totum denique corpus quadratum magis, quam longum. LUCIUS AUTEM IN PARVULOS CYPRINOS) *Non commendatur, nec ſalubris ac ſapidus cenſetur lucius qui ranis victitavit, aut cænoſis in locis habitavit, ſed in piſcina fluminibus pervia, & tetro odore libera, cujus alimenta cyprini fuerint, ex quibus celerrime pingueſcit. Et quia ingenio lupum quadrupedem imitatur, eſt que ut ille rapax, prædo, violentus, & maleficus, & plerumque in ſuum quoquè genus ſæviens, nec terrenum guſtat cibum, niſi extrema compulſus eſurie, hinc lupi nomen ei additum.* VENIT IN ALTARIA) *Servius. Aræ & ſuperis & inferis Diis conſecratæ ſunt: altaria vero ſunt ſuperorum tantum Deorum, quæ ab altitudine conſtat eſſe nominata: ut, en quatuor aras. Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo. Aræ dictæ ab ariditate: quia in iis adoletur ignis: altaria ab alendo, quia igni adduntur alimenta.* MAGIS EXPLETI QUAM SATIATI) *Expleri eſt tantummodo plenum eſſe, ſatiari ſupra modum & abundantiam. M. Tullius de Repub. lib. 6. Graves enim dominæ cogitationum libidines, infinita quædam cogunt, atque imperant, quæ quia expleri nec ſatiari ullo modo poſſunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris ſuis incenduntur. Nonius.*

nius. SOLITUDINEM AVERSANTUR) *Hæ apes, inquit Varro lib. 3 cap. 16. non ſunt ſolitariæ natura, ut aquilæ, ſed ut homines. Quod ſi hoc faciunt etiam graculi, at non idem: quod hic ſocietas operum & ædificiorum: quod illic non eſt.* OTIUM FUGIUNT) *Neque ipſæ ſunt inficientes, nec non oderunt inertes. Itaque inſectantes à ſe ejiciunt fucos, quos vociferantes plures perſequuntur etiam paucæ. Varro. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Plin. lib. 11. cap. 10.* PARUM DISTARE VIDEANTUR) *Virgilius quidem certè auſus eſt ſcribere in hunc modum.*

His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Aetherios dixere.

QUOD DE BOVE MACTATO) *Fabulam Ariſtæi, qui conſilio Cyrenæ matris Protheum ſuper apibus reparandis adierit, & hanc ab illo rationem didicerit, fuſe narrat Virgil. 4. Georg. Eandem paucioribus expoſuit 1. Faſt. Ovidius, Cujus expoſitionis extremi verſus hi ſunt.*

Obrue mactati corpus tellure juvenci:
Quod petis à nobis, obrutus ille dabit,
Juſſa facit paſtor: fervent examina putri
De bove: mille animas una necata dedit.

Varro, Apes naſcuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaque Archelaus in epigrammate ait, eas, eſſe βοὸς φθινομένης πεποιημένα τέκνα. *Idem.*

ἵππων

ἵππων μὲν σφῆκες γενεαὶ, μόσχων δὲ μέλισσαι.
Adducam inſuper locum Plinii ex lib. 11 *cap.* 20. *In totum vero amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum ſimo obrutis: Virgilius juvencorum corpore exanimato, ſicut equorum veſpas, atque crabrones, ſicut aſinorum ſcarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem prope natura, quæ in apibus. In eodem cap. ex quorundam ſententia à mortuis eas excitari docet in hunc modum. Si intra tectum hyeme ſerventur, deinde ſole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur. Conjungemus huic Varronem, de iis vel reſtituendis, vel in vitam reducendis ita loquentem. Si quando ſubito imbri in paſtu ſunt oppreſſæ, aut frigore ſubito, antequam ipſæ providerint id fore (quod accidit raro, ut decipiantur) & imbris guttis uberibus offenſæ jacent proſtratæ & afflictæ, colligendum eas in vas aliquod, & reponendum in tecto loco ac tepido, prono ad meridiem, quam maxime tempeſtate bona, & cinere facto e ficulneis lignis infriandum paulo plus calido, quam tepidiore. Deinde concutiendum leviter, ut manu non tangas, & ponendæ in ſole. Quæ enim ſic concaluerunt, reſtituunt ſe, ac reviviſcunt, ut ſolet ſimiliter fieri in muſcis aqua necatis.* QUÆSTIONEM EXCITATAM) *Vide locum lib.* 11. *cap.* 16. QUÆDAM APES RUSTICÆ) *De generibus apum; & quis ſit intellectus verborum Plinii, dicentis, apes neque manſueti, neque feri generis eſſe, Hieronymus Magius Miſcell. lib.* 1. *c.* 3. DE PABULO NUNC ACCIPITE) *Paſcuntur floribus apes,*

quos

quos induſtria quoque noſtra in herbis, fruticibus, arboribus procurabit. Primi ſaporis mella thymi ſuccus effundit. Secundi meriti thymbra, ſerpyllum, vel origanum. Tertii roſmarinus, & ſatureia. Cætera, ut arbutus & olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Lege Pallad. de pabulis apium cap. 37. de alvearibus cap. 38. lib. 1. de favis eximendis lib. 7. cap. 7.

PROGYMNASMA
SEPTIMUM ET VIGESIMUM

Vineta, & horti.

IIDEM.

CLEMENTIANUS. Curriculi mei pars extrema, & metæ vicinior mihi reliqua eſt ad decurrendum, in qua vobis plenos calices propinabo, quoniam ſitis fauces veſtras urit, & quidem propinabo liquorem omnium ore laudatiſſimum. Quid enim vino laudatius? I. Ac meritiſſimo, quia multas ob cauſſas nihil eo utilius ac ſalubrius. R. Neque etiam (ita mihi vinum ſemper ſuppetat, quidquam jucundius, quod ipſi bibentes re oſtendunt; ſopiuntur enim curæ, & hilaritate delibutus animus, ipſum quoque corpus ad lætitiam fingit, atque componit. Verum tibi juſtius dandum eſt, quod bibas, Clementiane, cui tam multa

multa, nulla ferme interpellatione prolocuto, dubium haud eſt, palatum exareſcere, quod utique mero colluere oporteret. I. Quid ſi mittamus confeſtim puerum, qui mox, quantum popoſcerimus cantharum, optimæque notæ vinum afferat? C. Proferamus tempus bibendi aliquantiſper adhuc, dum totus abſolvatur de rebus ruſticis à me rogatu veſtro ſuſceptus ſermo: tum pocula libentius & lætius ducemus. R. Tantillam moram haud inique patiemur, intereaque reliquum diſputationis tuæ, quo nihil ſuavius, auribus bibemus. C. De vitibus, quia nobiliſſimi fructus genitrices ſunt, prius, quam de cæteris ſtirpibus verba faciamus. In vinea ponenda magni refert conſiderare conditionem ſoli, conditionem cæli. Convaleſcit enim, & ferax evadit æque campis, quam collibus, nec minus denſa humo, quam reſoluta, noninfrequenter etiam exili, & pingui, ſicca, & uliginoſa. Veruntamen non ſine delectu quodcunque genus vitis in quacunque terra deponendum. Agro uberiori ac pinguiori mandabis gracilem, macro fœcundam, ſpiſſo vehementem, materiaque & frondibus luxuriantem, reſoluto ac læto, quæ eſt rari ſarmenti. Quæ ſunt fructus teneri, & amplioris acini, humidò ſolo inſcite committuntur. Varro exceptis aliquot, cæteras vites, & de his miſcellas maxime in omne genus agri convenire dicit. Ad vini præſtantiam & largitatem plurimum conducit ſoli bonitas. Locus, qui ſegetes tulerit, aut arbuſtum nutrierit, aut ante vinetum fuerit, & jam vetuſtate exo-

Digitized by Google

exolverit, parandæ vineæ non ita aptus cenſetur, ut qui eſt rudis. Nam illius alterius ſolum pluribus radicibus infra impeditum eſt, & ſenectutis ſuæ ſqualorem atque cariem, quæ tanquam venena ſunt, etiam tum retinet. Vitia loci peſtifera vinetis apud Columellam hæc invenio: maciem, & ſterilitatem, terram ſalſam vel amaram, uliginem, præcipitem & præruptam poſitionem, nimium opacam, & ſoli averſam, valles arenoſas, arenoſos etiam tophos, plus juſto jejunum ſabulonem, nec minus terreno carentem, & nudam glaream. Gratum eſt vineæ cælum nec ſumme frigidum & glaciale, nec æſtuoſum, magisque calido quam algido proficit, & potius imbribus quam ſerena tempeſtate offenditur: amat ſolum ſiccum magis quam humidum: lenem perflatum non recuſat: ventos & procellas odit. Vitis ſeritur vel ad eſcam & delicias, vel ad utilitatem. Utriusque ſpeciei nomina varietatemque, & uvarum quoque diverſitatem ſi perſequar, videbor & veſtra patientia abuti, & otio. Qui vinetum inſtituet, plus ſuæ ipſius, quam alienæ curæ fidat. Viviradicem ne mercetur: genus ſurculi probatiſſimi domi conſerat, faciatque viciarium, ex quo poſſit agrum veſtire vitibus, propterea quod minus, quam vernacula noſtro ſolo felicia ſunt ſemina, quæ ex alia regione transferuntur. Ubi vineis locum idoneum elegerit, electo præcipuam in paſtinando curam impendat, ea peracta non minore diligentia vitem conſerat, & cum ſeverit, ſumma ſedulitate culturæ ſerviat, Diſpoſitio generum percommoda

eſt,

eſt, quam ſi tenere nequeas, diverſæ notæ non alias conſeres, quam quæ ſaporem conſimilem, & fructum maturitatis ejusdem præbent. Nullum genus ruris, niſi diligenter ac ſcite etiam exercitum fructibus colono reſpondet, hoc autem maxime facere ſolent vineæ. Res tenera, infirma, injuriæ valde impatiens, quæ plerumque nimio labore ubertateque conſumitur, & ſua fœcunditate perit, niſi modum adhibeas. Si ſe confirmaverit vinea, & quaſi ad juvenile robur pervenerit, non tantopere negligentia cultorum illi nocebit. Novella dum adoleſcit, niſi omnia juſte perceperit, extrema conficitur macie, & ſic intabeſcit, ut deinceps nullis impenſis recreetur. Foſſio tanto plus prodeſt, quanto crebrior fuerit. Judicarunt plerique ex Calend. Martiis usque in Octobres triceſimo quoq; die novella vineta confodienda, herbasque omnes, & gramina præſertim extirpanda, quæ niſi manu eligantur, & in ſummum reijciantur, quantulacunque parte adobruta ſunt, reviviſcunt, vitiumque ſemina ita perurunt, ut ſcabra ac retorrida efficiant. Ad prudentiam vinitoris ſpectat, non ſolum ablaqueationes, pampicationes, aliaque omnia adhibere, ſed reputare etiam, num majore fructu vitis ſe induerit, quam ut eum derferre queat. Quocirca non ſolum Superpacuas frondes decerpet, verum etiam intervum partem aliquam fœtus decutiet. I. Quid vocas ablaqueare vites? C. Circa vitis radicem ſeu codicem dolabra diligenter terram aperire, purgatisque omnibus velut lacus, ſeu lacuſculos

efficere, ut ſolis teporibus & imbribus provocentur. Itaque à lacubus deluctum eſt vocabulum. Inde ablaqueatio. R. Quid autem eſt pampinare vites? C. Eſt, inquit Varro, ex ſarmento coles; qui nati ſunt, de iis, qui plurimum valent, primum ac ſecundum, nonnunquam etiam tertium relinquere, reliquos decerpere, ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum. *Ideo in vitiario primitus cum exit vitis, tota reſecari ſolet*, ut firmiore ſarmento e terra exeat, atque in pariendis colibus vires habeat majores. R. Vix percipio, quos vocet coles, tamen percipio. C. Ubi cælum eſt frigidum, ibi verna putatio eligenda. Locis apricis, & ubi molliores hyemes, optima & in primis naturalis eſt, quæ fit per autumnum, quo tempore divina quadam & æterna lege fructum cum fronde ſtirpes deponunt. In pedata jugataque vinea alligator rectam ſtirpem conſervabit, rectam vitem, inquam, in jugum producet, nec flexum ridicæ aut pali perſequetur, ne ſtatuminum pravitas ad ſimilitudinem ſui eam configuret. Hoc non ad ſpeciem ſolum refert admodum, ſed ad ubertatem, firmitatem, perpetuitatem quoque. Rectus quippe truncus ſimilem ſui medullam gerit, per quam velut quodam itinere ſine flexu atque impedimento facilius terræ matris alimenta meant, & ad ſummum perveniunt. Intereſt etiam, quale ſit vinculi genus, quo ſemina religantur. Nam dum novella vinea eſt, quam molliſſimo nectenda eſt, quia ſi viminibus ſalicis aut ulmi ligaveris, increſcens vitis

ſe

ſe ipſam præcidit. Optima eſt ergo geniſta, vel paludibus deſectus juncus. Nolentibus volentibus vobis plurima relinquo, & ad pomaria, ſeu ad rem arborariam accedo.

Ex arboribus homines multis ſæculis alimoniam petiverunt, ex earum quoque frondibus cubilia ſibi fecerunt, & ex cortice veſtes. Arboribus domos amplas conſtruimus, & theatra fabricamus, & in magna orbis parte non aliæ, quam ex lignis civitates, nec amplitudine, nec frequentia, nec magnificentia noſtris inferiores viſuntur. Arboribus maria quoque habitamus, quarum ſervitio omnem hunc terræ aquarumque globum obimus, & perluſtramus. Apud priſcos certæ arbores certis Numinibus dicabantur, tantus illarum honos. Sanctitate clariſſimi viri, quo mentem omnem in rebus à ſenſu disjunctis & cæleſtibus libere poſſent defigere, in nemora, ſylvasque ſecedebant. Eſt autem in arboribus plurima ſane & admiranda varietas. Quædam enim ſunt urbanæ ac domeſticæ, aliæ ſylveſtres atque agreſtres. Sunt quædam perpetuo omninoq; ſteriles ſine ſemine, ſine fructu, ut ſalices: quædam etſi proferunt ſemen, non tamen fructum, ut fagus: aliæ utrumque habent, ut pomiferæ & glandiferæ. Eſt & in quibusdam ſexus diſtinctio, ut in palma, ilice, quercu. Hæc ſit prima varietas. Altera hæc eſt. Quemadmodum non in omni regione omnes proveniunt arbores, ita neq; quas eadem regio procreat, quibuslibet ejus locis aut naſcuntur, aut adoleſcunt, aut fructificant. Montes quippe amant cedrus, la-

rix, tæda, cæteræque, e quibus reſina gignitur. Item buxus, ilex, juniperus, terebinthus, & populus. Montes & valles deligunt abies, robur, caſtaneæ, cornus. Aquoſis montibus gaudent fraxinus, ſorbus, ceraſus. Non temere in montibus viſæ ſunt prunus, oleaſter, juglans, morus, ſambucus. Subeunt & in montoſa ulmus, malus, pyrus, laurus, myrti. Gaudet frigidis ſorbus: aquas odere cupreſſi, juglandes & caſtaneæ. Non niſi in aquoſis proveniunt ſalices, alni, populi, liguſtra. Tertia eſt in radicibus & cortice. Quarta in foliis. Quinta in floribus. Sexta in fructibus. Septima in umbris. Octava in ætatibus. Declarare ſingula diſcrimina majus otium poſtulat. Sed ad ſativas & hortenſes arbores revertamur, vel potius omiſſis aliis generibus, de his tantum diſſeramus. Quæ vitibus utilis eſt terra, eadem & arborum ſationi habetur idonea. Anno, antequam ſeras, ſcrobem fodito, ita ſole ac pluviis humus macerabitur, quodque poſitum erit, cito comprehendet. Quod ſi eodem anno lubebit & ſcrobem facere, & ſeminare, minimum duobus menſibus ante fac, ſcrobes fodias, eas ſtramentis incenſis calefacito: ſi latiores patentioresque feceris, lætiores & uberiores fructus reſpondebunt. Raris intervallis ſerendæ arbores, ut cum adoleverint, ramis extendendis ſpatia ſuppetant. Quod ſi ſpiſſe poſueris, nec infra ſerere quid poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt. Semina legenda craſſa, non minus quam manubrium bidentis, recta, levia, procera, ſine ulceribus, inte-

integro libro. Nucem, antequam deponas, in aqua mulſa, nec nimis dulci macerato, ſic fructus erit jucundior. Curandum, ut quam generoſiſſimis pyris pomaria conſeramus. Ea ſunt cruſtumina, regia, ſignaria, larentia, purpurea, ſuperba, ordeacea, aniciana, &c. Præterea malorum genera exquirenda, maxime ſcandiana, maciana, orbiculata, ſextiana, peluſiana, &c. Sorbi quoque, & perſici non minima eſt gratia. Omnis ſurculus omni arbori poteſt inſeri, ſi non eſt ei, cui inſeritur, cortice diſſimilis. Antiqui genera inſitionum tria tradiderunt. Unum, quo reſecta & fiſſa arbor reſectos ſurculos accipit. Alterum, quo reſecta inter librum & materiam ſemina admittit. Utrumque genus verni temporis eſt. Tertium, quo ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam recipit, quam agricolæ emplaſtrationem, vel inoculationem vocant. Hoc genus æſtivo tempore optime uſurpatur. Ex qua arbore inſerere voles, & ſurculos ad inſitionem ſumpturus es, videto, ut ſit tenera & ferax, nodisque crebris, & cum primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito, craſſitudine digiti minimi: ſurculi ſint bifurci, aut trifurci &c.

Hortos urbanos primum inſtituiſſe fertur apud Athenas Epicurus. Apud Romanos veteres hortus nihil aliud erat, præterquam agellus, & qualiſcunque proventus, unde victus tenuis, & menſa ſine arte compararetur. Non egebat igni, non deſiderabat ſumptus macelli, ac merces

tum herbaceas tum arboreas oppidatim venales præbebat, re ſemper expedita, & ad extemporaneum alimentum præſentiſſima. Itaque voluptas illecebroſa tantopere ſe propagavit, ut arbores fructus, olera, flores, & alia ruris ſeu ruſtica ſolatia intra muros etiam ab agris, montibus, ſylviſque deduxerit feceritque, ut nequam in domo materfamilias haberetur, cui indiligens & neglectus eſſet hortus. Qui de horto utiliſſimo & jucundiſſimo cogitat, is debet ſcire, velle, & poſſe colere. Conſtruendus primum ad uſum vitæ neceſſarium: deinde ad ſanitatem, & vires tum corporis tum animi inſtaurandas: poſtremo ad aſpectus & odoratus delectationem. Si fieri poſſit in propinquo, ut dictorum commodorum particeps fiat dominus, & frequenter illum adeat. Sub hoc metu olitorem operaſque omnes in officio continebit. Sed quia dementiæ ſummæ eſt, hortum poſſidere probe conſitum, optime cultum, qui dies ac noctes pateat incurſibus, injuriiſque deprædantium hominum, & devaſtantium quadrupedum atque alituum, ideo quibus copia ſuppetit, hortos parietibus cingunt. Alii macerias ex luto & lapide circumducunt. Plerique tenuiores paleato utuntur fimo & limo, aut ſaxa in ordinem congeſta jam coagmentant. Sunt, qui foſſis & aggeribus circumdent, quod maximopere vitandum: nam horti humores ita ſubducuntur, niſi forte locus paluſtris fuerit. Ruſtica & plebeia turba in ſylvis reciſa ſpineta, vimineta & arundineta pro munimento adaptat. Horti ab area, ſtabulo fœnario longe ſiti

ſiti eſſe debent, ſi poterit. Nam palearum pulverem ceu inimicum ægre patiuntur, imo vero nec paleas ipſas, quod olera lædunt. Nam hærendo folia perforant, quæ perforata ſtatim aduruntur. Proſunt tamen radicibus perinde atque ſtercus, ſed ramulis & foliis nocentiſſimæ judicantur. Ad hæc arborum fœtibus, qui lignoſi non ſunt, præcipue vitibus, & inter lignoſos amygdalis. Poſitio horti optima, ſi leniter inclinata planities curſum fluentis aquæ per diſcreta ſpatia exceperit. In quam rem, ſi defuerit fons, ejus loco aut imprimendus erit puteus, aut ſi id nequeas, ciſterna ſuperiori parte conſtruetur, ut illinc aquas conferente pluvia, hortus per æſtivos ardores excipiat. Si his omnibus facultatibus carueris, hortum tribus quatuorve pedibus altius fodies ad ſimilitudinem paſtini. Ita enim cultus ſiccitates negliget. Terra ſalſa omnino vitanda, ut amara. Optima quæ neque æſtate valde reſiccatur, neque argilloſa eſt, neque arenoſa & aſpera, neque hiatibus per æſtus obnoxia. Ante omnia ſit elapidatum ſolum, minime rimoſum, ne ſol penetrans plantarum radices exurat. Terra, quæ fluminibus, aut perpetuis aquis circumdatur, non ſemper eſt laudabilis: nam ſata & plantata quædam aqua facile ſeneſcunt, fructusque ſive herbarum, ſive arborum inſipidos ac humidulos plerumque gignunt. Plantantem hortulanum non oportet ſtatim ſtercus ad radices inijcere, ſed primum tenuem terram illis immittere, deinde ſtercus, quod rurſus terra te-

gendum erit. Ita neque comburentur plantæ, neq; ſtercorarius calor illico exhalabit. Olitores ne utantur ſtercore annuo: nam præterquam, quod eſt inutile, quam plurimas beſtiolas generat. Triennale commendatur. Longiori enim tempore, quidquid habuit fœtidi ac mali, evaporavit, & ſi quid durum inerat, ætas remollivit. Cinis tenuiſſimus, natura calidus, herbis ac oleribus ſtercus optimum. Pulices enim hortenſes, vermes, erucas, limaces, & animalia parva ſtirpes depopulantia aut occidit, aut abigit. Præceperunt quidam, hortum non eſſe ſeminandum, niſi cum terra pluviis permaduerit. Eæ ſi tempeſtive & opportune deſcendant, non improbo. Si tarde labantur, quantumvis ſitienti horto ſemen committi poterit. Curandum etiam ante ſationem, ut pravarum herbarum radices necentur: digerendus in areas, quæ ita informandæ, ut runcantium manus ad dimidiam latitudinis partem facile perveniant, ne dum herbas inutiles illæ perſequuntur, ſemina pedibus interim proculcentur. Vehementer adnitendum, ut ſationi ſerenitas, & temporis clementia ſuccedat. Nam favente cælo, tepentibus locis, & à ſole illuſtratis, citiſſime prorumpunt, ac pullulant ſemina. Sint autem ſemina vegeta, plena, recentia, ſucculenta. Si timor fuerit, ne frigoribus, pruinis, ardoribus perurantur, aut offendantur, paleis contegentur, quibus transverſæ virgæ imponentur, & virgis arundines aut ſarmenta, ne à ventis rapiantur, vel ab avibus deprædentur. Rigatio ſolibus æſtivis, & maxime circa

circa exortum caniculæ, ſummopere probatur hora matutina ac veſperi, ne à ſole inferveſcat aqua, & radices adurat. Sed ne tum quidem nimiæ debent eſſe rigationes, quoniam inebriatis radicibus nocent. Non eſt haurienda aqua putei, ne ob frigus cruditate nimia radices percellat. Quod ſi alterius non erit facultas, horis aliquot ante haurienda, & ſub dio exponenda erit, ut tepeſcat. Salſæ aquæ hic ſummopere fugiendæ, niſi in raphano, beta, ruta, cunila, quibus aquea ſalſitudo peculiaris medicina. Minus utiles e ſtagnis hauſtæ ad rigationem, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina invehunt: præcipue tamen imbres alunt plantas; nam illis innaſcentes beſtiolæ necantur. Jam de auxilijs contra peſtes hortenſes longioris operæ ſit differere, ut ſunt vermes, erucæ, talpæ, limaces, culices, muſcæ, ranæ, bufones, hortenſes mures, muſtelæ, ſerpentes, & alia reptilia: grando, fulmen, tempeſtas, rubigo, pruina, carbunculatio. Dicendum eſſet de cultu lactucarum, quomodo lata fiat, candida & tenera: quomodo pomata, ſuavis, odorata: ſapida: quomodo condenda. Multa item de braſſica, quæ terra illi commoda, quando transferenda, quæ ſpecies, quomodo ſapore fiat inſignis: de apio, quomodo fiat folio latiſſimo, de beta, portulaca, de aſparagis, de ruta, quomodo ſerenda, ubi optima naſcatur, de oxaliolis, & ſpinaceorum cura. De radicibus eſculentis, ut porro allio, cæpis, raphano. De fructibus herbaceis eſculentis, ut cucurbita, cucumere, peponibus, hortenſi

Nn 5 carduo.

Digitized by Google

carduo. De floribus ac plantis odoratis, ut roſis, liliis, amarantho, violis, ſalvia, fœniculo, lavandula, roremario, mentha, ſolesquio, majorana, bellio, abſinthio. Sed advertamus aliquando proram littori. Studiis quidem veſtris hoc anno finem non imponetis: itaque tempus non deerit, cum iſta apud auctores ſuos multo copioſius tractata legetis. Quæ dixi, boni conſulite, & ſi forte ſatisfactum non eſt, vobis aſſignate, qui quaſi magiſtrum aliquem de ſchola me audire voluiſtis ſuper his, quæ ego jam pridem depoſui. I. Tanta extenuatione nihil opus eſt, nunquam nos pœnitebit te ad iſtas explicationes inducere potuiſſe. Quam vellemus officium iſtuc aliquo munere compenſare liceret? Quod unum licet, in memoria ſemper conſervabimus. R. Aliquot certe talenta non meream, ut hodie ad te non acceſſerim. Nam vel modica doctrina multo auro apud me pluris eſt, nedum tanta, quanta tu nos hodie cum ſumma humanitate imbuere non recuſaviſti.

ANNOTATIONES.

VINETA ET HORTI) *Virgilius in doctrina ruſtica hortorum cultum prætermiſit, tum quia feſtinaret ad finem, ut nautæ ad proximum portum: tum quia ſpatiis iniquis excluderetur.*

Atque equidem extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram:
Forſi-

Digitized by Google

Forſitan & pingues hortos, quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis, &c.
Et poſt multa.
Verum hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Prætereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.

Hæc Poëta: non quia curam hanc ut tenuem ac vilem deſpiciendam putet. Quapropter miror, cur ita ſcribere voluerit Columel. præfat. lib. 10. Veruntamen non ſine ſpe proſperi ſucceſſus aggreſſi ſumus tenuem admodum, & pæne viduatam corpore materiam, quæ tam exilis eſt, ut in conſummatione quidem totius operis annumerari velut particula poſſit laboris noſtri, per ſe vero, & quaſi ſuis finibus terminata, nullo modo ſpecioſe confici. Nam etſi multa ſunt ejus quaſi membra, tamen eadem tam exigua ſunt, ut, (quod ajunt Græci) ex incomprehenſibili parvitate arenæ funis effici non poſſit. Hæc, inquam, illum dicere miror; cum videamus non minus de re hortenſi, quam de agricultura, pecuaria, cæteriſque partibus Georgices conſcriptos eſſe libros: nec illa aut minus late patet, quam harum partium aliqua: aut præſtantibus viris minus digna judicari debet, qui omnibus hanc potiſſime adamaverunt, cum vitam ruſticam agere decreviſſent. Hortorum porro nomine pomaria etiam comprehendimus, ſeu arbores ſativas, earumque cultum, non ſolum herbas, & illas ineptas naturaleſque dapes. Res vineatica, ut ampla ſic ſubobſcurior ac difficilior eſt ad percipiendum. Statueram annotationem loco verborum

Digitized by Google

& locutionum nonnullas explicatiunculas ſuper eo argumento ſubjungere, ſed quia id egregie in re ruſtica univerſa præſtitit in ſuo Prædio Carolus Stephanus, ſtudioſos ad eum mitto. SOPIUNTUR ENIM CURÆ) *Hoc Anacreon temulentus ſenex, & Poëta* βακχικώτατος *creberrime experiebatur. Ejus* ᾠδάριον *unum integrum teſtificationis ergo adducam, & eo hoc annotationum claudam.*

Ὅταν πίνω τὸν οἶνον,
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι,
Τί μοι πόνων, τί μοι γόων,
Τί μοι μέλει μεριμνων:
Θανεῖν με δεῖ κἂν μὴ θέλω,
Τί δὲ τὸν βίον πλανῶμαι;
Πίωμεν οὖν τὸν οἶνον
Τὸν τοῦ καλοῦ Λυαίου.
Σὺν τῷ δὲ πίνειν ἡμᾶς
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι.
Dum dulcia bibo vina,
Mox cura dormit omnis,
Luctus, dolor recedunt,
Nil triſte pectus angit.
Nolim, velim, mors me auferet.
Errare, quæ voluptas?
Merum merum bibamus,
Pulchri merum Lyæi.
Dum vina potitamus
Mox cura dormit omnis.

UVA-

UVARUM DIVERSITATEM) *Inter uvas & racemos diſcrimen eſt. Illæ majores ſunt, & craſſioribus acinis: hi minores & minoribus granis: unde & racemari dicitur: fere enim uvæ minores à vindemiatore ſub pampino latentes fallenteſque relinquuntur* ἐπιφυλλίδες *à Græcis vocari videntur racemi: hinc racemoſiſſimam dicit vitem Plin. lib. 14. cap. 3. quod racemos multos, non uvas ferat. Vide Turneb. lib. 25. cap. 26.*

PROGYMNASMA OCTAVUM & VIGESIMUM.

Paralipomena ad agriculturam.

RABONIUS, ALTINUS.

RABONIUS. Re ipſa auctore experiri me vellem, num tu, Altine, proinde ut ad Æneidem Maronis, ſic etiam ad ejusdem Georgica ſæpe multumque lectionem adhibueris, A. Egone? Sæpe, Raboni, & quod tam ſine arrogantia, quam ſine fraude mendacioque dixerim, multum ſane. Quin tu experiris? R. Aliter nequeo, niſi te quædam interrogem. Hoc, ſiſne amiciorem in partem accepturus, an pro indigno habiturus, id vero eſt, quod dubito. A. Interrogationum iſtarum perfectum ac ſummum jus à me feras volo. Ut ſi tu magi-

magiſter eſſes, ego diſcipulus, ita quæcunque vis, exquirito liberrime, & iſtud, in quo ſedem cæpimus conclave, ludum eſſe fingito. R. Tres libros poſteriores intactos præteribo: ex primo ſciſcitabor, non de Arcturi hædorumque ſideribus, non de ortu & obitu Atlantidum, aliarumve ſtellarum, de quibus illic Poëta loquitur, verum de aliis cum ad intelligentiæ noſtræ capacitatem aptioribus, tum ad reſponſionem magis aliquanto expeditis. A. Mea quidem cauſſa non eſt, cur iſtas conditiones admiſceas, non ſolum libros illos quatuor ideo pulchre intelligo, quia doctorem eruditiſſimum eos planiſſime interpretantem audivi, ſed explanatores quoque poſtea, Servium & alios ſtudioſe lectitavi, & quod ſupra fidem tuam ſit fortaſſe, inhærent toti in mente mea. Sentin' ſuperbiam? R. Non iſtuc fidem meam ſuperat, qui Alexandrum Regem quanta quanta eſt Iliadem edidiciſſe alicubi ſcriptum invenerim. Tamen nunc eo proſilire, quo inſtituebam, & facere, quod tu mihi, ut facerem, humaniſſime permittebas, videor non debere. A. Et ad hoc ſumas audentiam licet, & ad majora etiam. Ne tu mihi novum honorem impertias, quando non ego tibi ſingularem; eſt enim jam pridem germaniſſima inter nos copulata ſodalitas, & erit, cum pari te libertate tractabo. R. Ergo quæ opera agricolas moliri diebus feſtis patitur Maro, quæ neque divina jura exceperint, neque humana legum inſtituta vetuerint? A. En tibi verſus, qui pandant, quod quæſiſti.

Quippe

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt. Rivos deducere nulla
Religio vetuit: ſegeti prætendere ſepem:
Inſidias avibus moliri: incendere vepres:
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.

Quippe ad colonos æque ut ad hominum ordines alios pertinere docebat vates intelligentiſſimus, ſcire otii ſui rationem reddere, probabatque Tacitus Solonem, qui ſanxit, ut otium ſectantes cuivis integrum eſſet accuſare. Quin & illa apud antiquam & ruſticam olim Romuli, Numæque progeniem concedebantur: far pinſere, faces incidere, candelas ſebare, vineam conductam colere, piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere, & purgare, prata ſicilire, ſtercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus oliveti conductos cogere, aliaque nonnulla perinde agreſtia. Quanquam tacui quædam, quæ per religiones Pontificum facere poteſtas non erat. R. Plus das, quam exſpectabam. Et pluvia tempeſtate quomodo vitabunt otium agricolæ? A. Hoc etiam verſibus aliquot comprehenſum tibi recitabo.

Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa forent, quæ mox cælo properanda ſereno,
Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cavat arbore lintres,

Aut

Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga,
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.

Non mirum ait eſſe, ſi hæc factitent diebus pluviis, cum nec feſtos quidem per inertem ceſſationem honeſtum ſit transmittere. R. Ut aliqua impenſa augeam tuum hoc munus, & paria modo aliquo reddam paribus, Catonem quoque docere memini, quid tali tempore agreſtibus ſit agendum, idque non longe à principio libri. Atque ut memoriam meam videas, tuæ ſimillimam, ad verbum ea producam. Per ferias potuiſſe foſſas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, ſpinas runcari, expinſi far, munditias fieri. Hem Themiſtoclem, qui reminiſcebatur etiam, quæ oblivisci maluiſſent. A. Ut ludit facete meus Rabonius? Dehinc percontari licet, quemadmodum pro Maronis præcepto hyemem conſumant agricolæ. R. Hyemem, ait ille, remiſſos & ignavos efficere ruſticos, qui rebus per æſtatem partis perfruantur ſolutiſſime, conviviis agitandis, & placando genio, nautarum ſolemnia imitantes, qui ſalo enavigato, & periculis erepti graviſſimis, poſtquam deſideratos tenuere portus, naves coronamentis exornant, & gaudiis indulgent. Effluxerunt ex animo verſiculi, alioqui eos viciſſim pronuntiarem tibi. A. At illorum recordaris,

ris, qui continenter ſequuntur de quibusdam eorundem per hybernos menſes occupationibus. Totus locus hic eſt.

Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curasque reſolvit:
Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritosque ſequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem balearis verbera fundæ,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

R. Quando tam promptus, & opera largus es, plura, non jam explorandi, ſed reminiſcentiæ cauſſa interrogare cupio, quod te oro, ut me ſinas. A. Moleſtus non eris, ſive tu quæras, ut cognoſcas, ſive ut recognoſcas, redintegresque memoriam. Nam te quæſiturum, quæ ege neſciam, haud opinor. R. Nonne ſunt, quæ noctibus agenda monet? A. Sunt certe.

Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius ſtipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros nocturni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.

Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.

R. Rotunda & elaborata Muſa. Puto, non intempeſtive hic memorari poſſe, quæ Plinius, ubi antiquorum in agro colendo præcepta libris ſuis infert, oracula vocavit. Nequam agricolam eſſe, quisquis emeret, quod præſtare ei fundus poſſet. Malum patremfamilias, quisquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi intempeſtate cæli: pejorem, qui profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet: peſſimum, qui ſereno die ſub tecto potius operaretur, quam in agro. Ad ubertatem fœcunditatemque ſoli conciliandum, ſi memini, rationes Maro intexit, quas libeat tibi quæſo velut ex eodem itinere aliud quidpiam oſtendere una ambulanti. Hoc enim tantum eſt reliquum de memoriala mea, ut in multis multa me oblitum memor ſim. A. Quis vero mortalium non aliquid aliquando obliviſcitur? Rem ipſam libens diſſeram verbis meis: verſus, quia plures cum ſint, tibi faſtidio poſſunt eſſe, cum jam plurimos audieris, non audies. R. Voluntas tua mea eſt; hec enim dicturus unquam ſum, quod in quemdam Martialis: Velle tuum nolo, Dyndime, nolle volo. A. Agri quo feraces fiant, & ſemina votis probe benigneque reſpondeant, iſta octo ſervanda præſcribit. Ut alternis annis quieſcant, & ſitu quodam dureſcant, viresque debilitatas rurſum inſtaurent, quæ novales aut novalia dicuntur.

Muta-

Digitized by Google

Mutatis item ſeminibus arva quodammodo reſpirant, & quietem agunt, quoniam minus in producendo exhauſta langueſcunt. Quare conſilium eſt, unde anno ſuperiore lupinum, viciam, fabam, ervum, lentem, cicerculum, piſum, legumina, quibus terra velut adjuvari, pingueſcere, & ſtercorari ſolet, ſuſtuleris, ibidem ſementem frumentariam facias. Nam linum, avena, papaver, aut legumen ſimile, quæ terram exſugunt, perurunt, & emaciant, viribus frumentum æquant: illa ſupradicta haud multo ſucco indigent, quocirca in macro etiam tenuioreque fundo feliciter ſeruntur: poſteriora rectius in pingui, quia cibi ſunt majoris, ut triticum, ut ſiligo. Cavebimus ergo, ne hæc cum farris ſatione alternemus. Addere tamen vim arvis debebit ſtercoratio. Quod opus, quanquam ſordidum ac fœdum, ſegetibus nihilominus eſt utiliſſimum, & magnopere neceſſarium, quas Virgilius in aditu operis merito lætas dixit; fimus ſiquidem, qui per agros jacitur, lætamen vocatur, ob quem finem cineres quoque ſpargendos præcipit. Sin autem nullum fimi genus ſuppetet, ſtipulas per arva ſteriliora pluribus de cauſis incendere jubemur. Ex tali etenim incendio terra vires quaſdam latentes, & alimentum concipit, ipſoque calore ignis humores noxii, quibus ager infeſtabatur, prorſus exſudantur. Eodem calore venæ ac meatus oppleti obſtructique pateſcere incipiunt, ſpiramenta aperiuntur & laxantur, per quas vias utiliores, & ad fructum aptiſſimi ſucci in fruges & herbas inſinuant. Quod

ſi tellurem plus æquo ſolutam & laxam invenerit, denſabit eam, & coarctabit, ut pluviis, æſtibus, frigori ſit impervia. Sed ad ſegetum felicitatem vehementer proficiemus aratione per transverſum iterata, crateque aut raſtro comminutis glebis, & ante ſparſum ſemen æquata per occationem agri ſuperficie. Denique credamus licet, eo beatiores fore meſſes, quo diligentiore cultura terræ inſtiterimus, & religioſius a Deo idoneam frugibus tempeſtatem impetrare contenderimus, hyemes ſcilicet ſerenas ac tepidas, æſtates vero humidas. Ut igitur, quæ dixi, in ſummam redigam, fœcundant agrum arationis intermiſſio, ſementis mutatio, cinis, fimus, ſtipularum exuſtio, glebarum diſcuſſio, transverſim uſurpata proſciſſio, divinæ clementiæ imploratio, ſine qua omnis noſtra nihil ulla in re valere poteſt ſedulitas. R. Manifeſte ſatis hoc ipſi prodimus, cum in dies panem non aliunde, quam de cælo & petimus, & exſpectamus. Nec qui plantat, nec qui rigat, eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus. Hunc ſi audierimus, bona terræ comedemus. Faciam nunc, quod Menalcas paſtor in eclogis, qui cum e Mopſi cantu Daphnidis apotheoſin celebrantis mira eſſet voluptate affectus (ut me quoque tuus hic ſermo plurimum recreavit) ſe gratum eſſe ſtudet, & ait.

Nos tamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphnimque tuam tollemus ad aſtra:

Sic ego de vitiis & remediis frugum nonnulla ſtrictim ex Plinio, quæ in mentem venerint. A. An

quid.

quidquam nobis tali ſit munere majus? R. Primum vitium eſt avena, in quam degenerat hordeum, ut ipſa ſit frumenti inſtar. A. Quæ eſt ratio? R. Soli & cæli humor potiſſimum: tum ſeminis imbecillitas, cum diutius retentum eſt terra, priusquam erumperet. Item ſi carioſum fuit, cum ſereretur. Sol creber e nube. Vermiculi nati in radice, cum ſementem ſecutis imbribus, repentinus calor humorem incluſerit. Cantharis, ſcarabæi parvi genus frumenta erodens. Oleum, pix, adeps inimica ſunt ſeminibus, quibus ne contingantur, providendum eſt. Mатureſcentia frumenta ab imbre detrimentum capiunt. A. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres. An vero lolium, tribuli, cardui, lappæ morbi frugum non ſunt? R. Hæc, uti rubos, inter ipſas potius terræ peſtes numeraverim. Eſt & magnum malum rubigo, & luxuria, cum onerata fertilitate ſegetes procumbunt. Jam exitium ciceris quod ſit, ervi, fabæ, viciæ, ne ſim longior, omittam. De remediis tantum referam principium, cætera tu nullo labore invenies, aut pridem, quod ſuſpicor, jam legiſti. A. Dic principium. R. Vino ante ſemina perfuſa minus ægrotare exiſtimantur. Virgilius nitro & amurca perfundi jubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam vero, ſi triduo ante ſatum urina & aqua maceretur, præcipue adoleſcere putant. Reliqua ſemina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Nimium procedo, peri-

culum eſt, ne receptum amittam. Itaque tempori me recipio. A. Poſſis & tu a me interrogari, ut video. R. Si quatriduo ante mecum de futuris quæſtionibus convenias, ut ad reſponſa comparare me queam.

ANNOTATIONES.

PRATA SICILIRE) *Id eſt, falcibus conſectari, quæ fœniſecæ præterierunt, & quaſi herba tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum. Varro lib.* 1. *cap.* 49. *Eidem lib.* 4. *ſeculæ falces ſunt a ſecando, & ſicilire eſt tanquam ſeculire. Sicilam & ſicilum vocabant, quidquid ſecandi vim haberet. Inde Sicilia dicta, quia ab Italia abſecta. Inde fortaſſe ſicilire. Sicilices dicit Feſtus eſſe haſtarum ſpicula lata. Per diminutionem, ſiciliculа parvula quædam ſpicula, aut falculæ, quæ in crepundiis interdum puerorum habebantur.* ALIAQUE NONNULLA PERINDE, *Ut mala, pyra, ficos pandere, caſeum facere, arbores ſerendi cauſſa collo vel mulo clitellario afferre: ſed juncto advehere non permittitur, nec apportata ſerere, nec terram aperire, neque arborem collucare, ſed ne ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius catulo feceris: nec fœnum ſecare, aut vincire, aut vehere, ac ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet: nec oves tondere, niſi prius catulo feceris. Defrutum quoque facere, & defrutare vinum licet. Uvas, itemque olivas conditui legere*

legere licet. Pellibus oves veſtiri non licet. In horto quidquid olerum cauſſa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum ſepelire non licet. Feriis tantum denicalibus mulos jungere per Pontifices non licet, cæteris licet. Hactenus Colum. lib. 2. cap. 22. Tradit Plin. catulos lactentes adeo puros habitos apud priſcos, ut placandis Numinibus hoſtiarum vice catulis uterentur. In canario ſacrificio rutilæ canes immolabantur pro frugibus, ut ita deprecarentur ſævitiam ſideris caniculæ. UT ALTERNIS ANNIS QUIESCANT) *Si patiantur hoc ruris ſpatia, procul dubio utiliſſimum eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, unde lupinum, aut vicia, aut faba ſublata fuerint, & quæ terram faciant lætiorem. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermiſſa cultura quievit. Plin. lib. 18. cap. 21. & lib. 17. cap. 5.* QUÆ NOVALES, AUT NOVALIA) *Novale eſt, quod alternis annis ſeritur, vel ager novæ relictus ſementi. Vel quia intermiſſus renovatur a novando novalis. Sed Varronem auſcultemus, cum hæc, tum alia ad agrum ſpectantia eodem loco explicantem, videlicet lib. 1. cap. 29. Seges dicitur, quod aratum ſatum eſt: arvum, quod aratum, necdum ſatum eſt. Novalis, ubi ſatum fuit, antequam ſecunda aratione renovetur rurſum. Terram cum primum arant, proſcindere appellant: cum iterum, offringere dicunt: quod prima aratione glebæ grandes ſolent excitari. Tertio cum arant jacto ſemine, lirare dicuntur: id eſt, cum tabellis additis ad vomerem, ſimul & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcant foſſas, quo*

 pluvia

pluvia aqua delabatur. Qua aratrum vomere ſtriam fecit, ſulcus vocatur. Quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quod eo ſeges frumentum porricit. Sic quoque exta Deis cum dabantur, porricere dicebant. Feſtus aliter ἐτυμολογῶται. *Porcæ, inquit, appellantur rari ſulci, qui ducuntur aquæ derivandæ gratia, dicti quod porcent, id eſt, prohibent aquam frumentis nocere. Nam crebriores ſulci limi vocantur. Colum. lib.* 11. *cap.* 2. *liras vocant ruſtici eaſdem porcas, cum ſic aratum eſt, ut inter duos latius diſtantes ſulcos, medius cumulus ſiccam ſedem frumentis præbeat. Hæc Græci* ἔλικας *appellant.* LUPINUM, VICIAM, FABAM) *Quæ genera leguminum proſint, quæ officiant arvis, Columel. lib.* 2. *cap.* 7. *Dicuntur item legaria, utraque voce facta a legendo, quod manu legantur, ſeu vellantur e terra Varro lib.* 1. *c.* 23 & 32. DEBEBIT STERCORATIO) *De hac Varro lib.* 1. *cap.* 38. *Colum. lib.* 2. *cap.* 15. & 16. *Pallad. lib.* 1. *cap.* 33. *Plin. lib.* 17. *cap.* 1. & 27. *lib.* 18. *cap.* 23. SIN AUTEM NULLUM FIMI GENUS) *Nec ignoro, inquit Columella, quoddam eſſe ruris genus, in quo neque pecora, neque aves haberi poſſint. Attamen inertis eſt ruſtici, eo quoque loco defici ſtercore. Licet enim quamlibet frondem, licet e vepribus compitiſque congeſta colligere. Licet filicem ſine injuria vicini, etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis. Licet depreſſa foſſa, qualem ſtercori reponendo fieri præcepimus, cinerem, cœnumque cloacarum, & culmos, cæteraque, quæ everruntur, in unum congerere.*

Viſum

Viſum eſt adhuc pro auctario voces & loquendi genera ſubjicere, quæ ad agricolationem referuntur, & a nobis vel uſurpari, vel explanari commode nondum potuerunt. Hoc ideo faciemus, quia conatu noſtro præcipue ſtudioſis latinitatis prodeſſe, eorumque gazam adaugere & amplificare percupimus: quod ſane quidem in nulla, quam in hac ruſtica claſſe nobis pro optato magis & conſecuti hactenus, & in reliquis adhuc conſecuturi videmur. Ordinem elementorum negligemus, & quanta fas erit brevitate rem abſolutam dabimus. Arare *eſt terram vomere ſubigere. Virgilio terræ ſulcos infindere, vertere, verſare, ferro vertere, proſcindere terram, æquor, terræ ſolum invertere, ferro ignotum æquor ſcindere, exercere tellurem, atque imperare arvis. Elegans eſt illa periphraſis.*

Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.

Levem arationem in terra infæcunda, dicit tenui ſuſpendere ſulco, quod Columel. terram levi admodum vomere ſauciare. Incumbere aratris. Tibullus, humum ferro ſollicitare. Scamna *facere inter arandum quid ſit, ex Columella diſcas, lib. 2. cap. 4. Nam veteres Romani dixerunt male ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit: eum porro an recte aretur, frequenter explorare debet agricola. Nec tantum viſu, qui fallitur nonnunquam, ſuperfuſa terra latentibus ſcamnis: verum etiam tactu, qui minus decipitur, cum ſolidi rigoris admota pertica tranſverſis ſulcis inſeritur: ea ſi æqualiter, ac ſine offenſione penetravit, manifeſtum eſt, totum ſolum de-*

inceps eſſe malum: ſin autem ſubeunti durior aliqua pars obſtitit, crudum vervactum eſſe demonſtrat. Hoc cum ſæpius fieri bubulci vident, non committunt ſcamna facere. Seminare *Virgil. committere ſulcis ſemina, anni ſpem credere terræ.* Opus facere *Terentio eſt in agro arando, fodiendo, colendo occupatum eſſe: uno verbo, ruſtico operi intentum eſſe. Heaut. Quod in opere faciundo, operæ conſumis tuæ. Phormione. Cui in opere vita erat. Id eſt, qui ruri agrum colendo, & opus ruſticum faciendo victum quærebat, aut vitam tolerabat, ut ſubaudias, faciendo. Sic Ovid. in Faſt.*

Aut quia cum colerent priſci ſtudioſius agros,
Et faceret patrio rure ſenator opus.

Eſt item caſtrenſis loquendi forma, facere opus, pro caſtra communire, foſſam & vallum circumdare. In opere eſſe milites dicuntur, cum vallo foſſaque mœnia cingunt, vel turres exſtruunt, vel cuniculos in urbem agunt. Hinc immunes operum militarium apud Livium, & ad opus milites traducere, & opera pro ipſis munitionibus. Apud Cæſarem, ab opere revocare milites, ab opere diſcedere. Operari *eſt Latinis agitare convivia, & ſacrificare. Virgil. 1. Georg. lætis operatus in herbis. Horat. Ode 14. lib. 3. juſtis operata divis. Tibull. eleg. 5. lib. 1. Tunc operata Deo pubes diſcumbet in herba. Plautus. Ut iſthæc operatio crimen expiet. Pro agere ſeu* ἐνέργειν, *& operationem pro actione, quam vocant Græci* ἐνέργειαν, *nunquam uſurpant.* Frumenta *comprehendunt, radices latius, anguſtius diffundunt, hordeum e terra exit. Ovid. prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum. Semen*

men exiſtit, pateſcit, prodit ſeges, ſemen vetuſtate exſuctum adulterinum, admixtum. Semen *reſpondet, fructus redit, & pro impenſa. Humus repetita cultu, magno fœnore ceſſationis colono reſpondet. Arva benigne reſpondent. Ex eodem ſemine alicubi cum decimo redit, alicubi cum quintodecimo. Colonus non pervenit ad fructus, non poteſt facere meſſem. Horat. Epod. Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis.* Siliculam *capere dixit Varro de lupino, quod alias in ſiliquam pervenire, eſſe in ſiliqua, ſiliquari. Cato granum capere, ut Plin. de arboribus, radices capere. In ſegetibus quod culmus extulit, ſpica dicitur: quæ ſi mutila non eſt, in hordeo & tritico tria habet continentia, granum, glumam, ariſtam: & etiam primitus ſpica cum oritur vaginam. Granum, quod eſt intimum ſolidum. Gluma qui eſt folliculus ejus. Ariſta quæ ut acus tenuis, longa eminet e gluma. Proinde ut grani theca ſit gluma, & apex ariſta. Granum a gerendo etymon habet: id enim ſeritur, ut ſpica gerat frumentum, non ut glumam aut ariſtam. Gluma a glubendo, quod eo folliculo deglubitur granum. Feſtus, gluma hordei tunicula: dictum, quod glubatur id granum. Unde & pecus glubi dicitur, cujus pellis detrahitur. Pergamus cum Varrone. Ariſta dicta, quod areſcit prima. Spica a ſpe videtur nominata, unde olim ruſtici ſpecam nominabant. Spica mutila, quæ non habet ariſtam, eæ quaſi cornua ſunt ſpicarum, & boves carentes cornibus dicuntur mutili. Spicæ cum primitus oriuntur, neque plane apparent, qua ſublatent herba, vocatur vagina, uti qua latet conditus gladius. Illud ſumma in ſpica jam matura, quod eſt*

minus quam granum, vocatur frit. Quod in infima ſpica, ad culmum ſtramenti ſummum, item minus quam granum, appellatur urruncum. Hæc ille toto cap. 48. lib. 1. quæ uno loco poſita, & tam diſerte ac polite explicata deſcribere me haud piguit. Apud Plinium lib. 18. cap. 7. plurima ſermoni elegantiori de frugibus idonea ſe offerunt. Ex acervo quædam tollam. Erumpit a primo ſatu hordeum die ſeptimo. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, verno tempore faſtigiantur in ſtipulam. Omnium ſatorum fructus aut ſpicis continetur, muniturque vallo ariſtarum, aut includitur ſiliquis, aut vaſculis. Frumenta quædam in tertio geniculo incipiunt ſpicam concipere. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodiis. Tunicæ frumento plures, hordeum maxime nudum. En quam belle efferuntur, in quibus extrema egeſtas noſtræ linguæ prorſus obmuteſcit. Acus ſunt purgamenta frugum. Colliciæ, *ſive colliquiæ ſulci majores, quibus humor agrorum noxius ex minoribus ſulcis derivatur extra ſegetes.* Cudentes, *qui in area baculis excutiunt legumina ac frumenta, a cudendo, id eſt feriendo.* Iterari *dicuntur agri, quando ſecunda aratione coluntur, quod eſt offringere, unde iteratio. Tertiari quando tertia aratione, & tertio ſulco repetuntur.* Verſuræ *ubi boves in arando poſt peractum legitimum ſulcum circumaguntur, vertunturque.*

PRO-

PROGYMNASMA
NONUM ET VIGESIMUM

Paralipomena ad pecuariam.

VIATOR, TONSORES OVIUM, RUSTICUS.

VIATOR. Eho, quod iſtuc in oculos meos incurrit repentino ſpectaculum? ſi non cæcutio, tondentur oves profecto, & oves multæ: atque illico applicati ad hoc lanare pecus exonerandum tonſores & tonſtrices multi & multæ profecto. Superaſtat inſpiciendis operis præſens ipſe Ruſticus. Bene facit profecto. Quam dives hic pecoris nivei? ergo etiam, quam lactis abundans? non illi, ut equidem reor, nec æſtate novum, nec frigore deſit. Video certe nunc fieri, quod idem Poëta ſuum ſibi bolum a nebulone poëtaſtro præreptum indignatus, ſcripſiſſe fertur: ſic vos non vobis vellera fertis oves. En manſuetudinem. Vinciri ſe, tonderi ſe, tractari ſe pro noſtro libitu, jugulum etiam ferro ſibi reſolvi placatiſſime patiuntur, nec balatum emittunt, nec corporibus contra nituntur. At ſus, ſive alia de cauſſa teneatur, ſive ad cultrum trahatur, implet clamoribus totam viciniam. Cur illa tam tacens, iſta tam vociferans? cur

cur illa tam placida, iſta tam commota & inſana? Niſi ea ratio eſt, quam ex Æſopo recordor. Ovis mulctum ſuſtinere, & lanam tonſorum manu ponere aſſuevit. Quapropter quamvis arripiatur, conſtringatur, ferrum intueatur, nihil præter conſueta ſe paſſuram ſuſpicatur. At vero porcus, qui nec mulgeri ſe, nec tonderi ſolitum, quia & lacte nobis apto & lana careat, optime novit, & ſolis ſeſe placere carnibus & larido, non immerito atrociſſima quæque veritus, clamoris lamentabilis magnitudine tantum non dirumpitur. Adibo ad homines iſtos, conſiſtam, & colloquar. Salutem tibi, mi Ruſtice, tuisque iſtis mercenariis. Eſtne tonſura, ut vultis? Dies quidem ſerenus favet operi. Oves credo eſſe ſanas, admodum lanoſas conſpicor. T. Non erant omnes a ſcabie & ulceribus vacuæ. Verum antequam ad tonſuram faciendam aggrediamur, ſalubri eas fluvio merſandas, curandasque ſolet curare hic conductor noſter. R. Morem ſervo, ſi non medicum, at ruſticum. V. Multo magis in demenda lana: cui rei, quod maxime tempus deligendum? R. Quod inter æquinoctium & ſolſtitium labitur, cum jam ſudor ire ovibus incipit, ex quo recens lana detonſa nomen habet ſuccida. Cæterum per quamcunque regionem certum velle tempus conſtituere, in abſurdis eſt, quod non ubique locorum pari vel tarditate, vel celeritate æſtas ingruit. Rectum ac verum eſt, anni tempeſtates ponderare, ut hoſce pecudum greges neque ablata lana algore offendi, neque ea relicta æſtu opprimi ſinamus. V. Liqua-

Digitized by Google

Liquamine quodam detonſas perungere vos conſueviſſe audio. R. Conſuevimus. Succum excocti lupini, veteris vini fæcam, amurcam æqualibus ſingula menſuris confundimus. Hoc unguentum tergo delibuto ovis per triduum imbibitur. Deinde quarta luce ad littus maris deducta, ſi vicinum eſt mare, perluitur, ſin minus, cæleſtis aqua ſub dio ſalibus ad hunc uſum durata paulum decoquitur, qua grex perfunditur. V. Rationem facti audirem attentius. R. Iſto modo tractatum pecus, quam longus eſt annus, a ſcabie integrum præſtabitur, & enaſcetur lana prolixior atque mollior: Quidam perungunt eas vino & oleo, adjuncta cera alba, & ſuillo adipe. Lubeat ipſis, quod lubet, ego in regno meo, & inter ſubjectos meos, quod mihi potiſſimum eſt viſum, hoc facio. Pellitas intrinſecus ad eundem modum ſolemus perungere. V. Hem, quid operarii tui agunt cum pice liquida? T. Nihil tu ovillæ rei videris noſſe. V. Fateor. T. Locum plagæ per imprudentiam tondendo inflictæ ſic oblinimus. V. Vos ergo non eo contenti eſtis, quod ſuo tegmine miſellas ſpoliatis, plagas inſuper & ſtigmata, præmia nimirum tantæ patientiæ, imponitis. T. O bone vir, qua tandem in re caſus non dominatur, & qua in gente ab imprudentibus non peccatur? Tu cum iſtanc barbam hiſpidam tondes, non interdum notam cruentam accipis? V. Ha ha. Nudius nonusdecimus contigit. Atque ubi me ineptus homo forpice vulneravit in ſuperiore labro, cave, exclamat. Quæſivi, num eſſet denuo me

læſu-

læſurus alio vulnere. Sed ſi ſemel tonderentur oves, numquid non plus lanæ redderent? T. Si ſemel ſecarentur prata, numquid non plus graminis redderent? Non redderent. V. Perdiligentes vero etiam fuiſſe vos noſco ex ſubſtratis circum tegetibus, nequid floccorum diſperiret. R. Quod in re familiari facili negotio, ſumptu nullo conſervatur, id nihili pendere, proxime abeſt a ſtultitia. V. Commode, & ut bonus attentusque paterfamilias. Quid autem cælo quamvis incaleſcente tondetis? T. Ex ſudore pondus lanæ accedit. Ex eodem cum re, tum colore fit præſtantior. R. Num diſplicet reſponſio? V. Mihi vero neutiquam. Cur porro ademptam & conglobatam lanam vellera aut vellumina nuncupatis? T. Hoc quæris? V. Hoc. T. Quod vellebantur quondam oves, non, uti hodie, tondebantur. Eſne jam ſciens. V. Scientiſſimus. R. Qui vel hodie vellunt, qui pauci ſunt, ante vulſuram tribus diebus pabulo fraudant, quod langueſcentibus, & emaciatis lanæ minus pertinaciter inhæreſcunt. Docerem te permulta, ſi ſtudio te noſtro cogitares addicere. V. Tale quidquam velle adhuc mihi in mentem non venit, ſtudium aliud jam pridem profitenti. At nihil obſtabit, quin aliquid præterea ruſticum tu mihi narres, quod aures oblectet meas. Reliquum itineris nondum die declinante in veſperam, greſſu nec citato emetiar. De lacte & caſeo geminis deliciis meis fabulare ſis. R. De lacte & caſeo? V. Ut dixi, de his duobus. R. Puta igitur ex liquidis omnibus, quæ cibali cauſſa uſur-

uſurpantur, non eſſe ullum lacte alibilius, in quo primas damus ovillo, ſecundas caprino. Corpori perpurgando equinum vehementer eſt utile, cui ad eandem rem bonitate propinquum eſt aſininum, poſtea bubulum, poſtremo caprinum. Sunt nihilominus tria, ex quibus lac à lacte manifeſto diſcrepat, quod ad illa duo ſupradicta, & omnino ad bonitatem attinet: paſtus, natura pecudum, mulctus. V. Quinam? R. Habet vim majorem ad alendum, quod ab hordeo, ſtipula, & prorſus arefacto nutrimento generatur: ſicut ad purgandum potentius eſt, quod e viridi paſcuo, & quidem eo amplius, ſi pecudes eas ipſas herbas abſumpſerint, quæ purgationem afferre corporibus conſuevere. Hibiſcum intellige, in quem ovium, caprarum, agnorum, hœdorumque greges compellimus. V. De paſtu placet. R. Qua de natura, nobilius & melius numeratur lac, quod nullis impeditæ morbis ac vitiis, & nondum vetulæ animantes miniſtrant. A mulgendo id laudatur, quod neque longe abeſt, neque à partu continuo mulctum eſt: ſiquidem omne lac primum & noviſſimum inutile cenſetur. V. Semimedicum te invenio. In caſeo faciendo ſi te verſari temere dicam, ipſe ſim temerarius: ſcientiam quamdam hujus parandi tenere te arbitror. R. Scientiam? quantam noſſe genus noſtrum convenit. V. Quos enim alios iſtuc noſſe convenit? R. Fortaſſe illos, qui in familia ſua Æſculapios, & Machaonas nominant. V. Nimium eſt, quod nonnunquam ſciunt. R. Bubuli caſei ma-

maximi cibi ſunt, ſumptique difficilime tranſeunt. V. Experior frequens. R. Contra minimi cibi ſunt ovilli. Caprini facillime dejiciuntur. At tu viator, utros eſitas libentius, molles ac recentes, an aridos & vetuſtos? V. Molles longe libentius, quod nutriunt magis, nec quemadmodum veteres & aridi, in corpore indigeſti reſident. R. Quod in caſeum cogere lac decerno, id mane mulgeo, reliquum ad meridiem. V. Diverſitas loci, & pabuli diſparilitas alicubi repugnent, credo, huic mori. R. Crede audacter. V. Cujusmodi lac poſtulas faciendo caſeo? R. Quid cenſes? ſincerum plane ac recentiſſimum: nam requietum, aut miſtum, acorem celeriter concipit. V. Coagulum? R. Lac plerumq; hœdino aut leporino coagulo cogitur, agnino haud ineſt tanta efficientia. Coit etiam flore agreſtis cardui, & anethi ſeminibus. Præterea lacte ficulneo, quod arbor ſauciato cortice virenti remittit. Fici quoque ramulis glaciatus caſeus probati ſaporis eſt. Si tenui liquore compoſitus eſt, propero vendere, dum adhuc viridis ſuccum retinet: diutius certe quam pinguis & optimus conſervatur. Vas cum infuſo lacte haud procul ab igne ſtatuo, ne tepor deſit, & ſimul conductum eſt lac, liquorem fiſcellis, aut calathis, aut formis committo: nam primo quoque tempore ſerum percolari, & à materia coacta ſecerni refert. Cum eſt caſeus aliquantum ſolidatus, ponderibus ſuperimpoſitis ſerum celerius exprimimus. Exemptum formis opaco & frigido loco mundiſſimis tabulis reponimus,

mus, tritis ſalibus aſpergimus, ut acidum liquorem exſudet. Ubi duratus eſt, majore vi comprimitur, ut conſpiſſetur. Plura nolo. Tu ſi deſideras, in craſtinum ad villam adeſto, ibi & hæc, & alia tradentur oculis tuis, quæ nunc auribus. V. Invitatio iſta perhumana me movet, ut bona comprecer tibi. Quid autem comprecabor? Deus tibi largiatur, unde caſeos facias.

Gargara quot ſegetes, quot habet Methimna racemos,
Æquore quot piſces, fronde teguntur aves.

R. Optares greges potius ingentes & omnigenos, ut lac largiſſime ſuppeditaret. V. Deus, da huic Ruſtico mille greges ovium, & tonſores pro iſtis decem alios inſuper trecentos. Da quingentas oves. Da ſexcentas capras, da equos, aſinos, mulos, magno numero. R. Et camelos quanto? Sis beatus, & ambula cum Divis benevolentibus. V. Unum oblitus ſum. R. Quid eſt id unum? V. Fœnum optare debui tibi. R. Siccaneum, an irriguum? V. Cur diſtinguis? R. Quia præſtat, quod ſuapte natura ſuccoſo gignitur ſolo, quam quod aquarum elicit irrigatio, quam tamen terræ macies interdum flagitat. Percipitur autem largius, & pecudes reficit jucundius, ſi demeſſum fuerit, antequam inareſceret. V. Optime autem quomodo ſiccabitur? R. Si neque peraridum, neqne rurſus viride colligatur. Nam deperdito omni ſucco pro ſtramento eſt, & ſi humoris nimium retinuit, in tabulato pu-

Digitized by Google

treſcit. Aliquando ita concaluit, ut igne exorto incendium creaverit. Si imbre permaduit, ſinemus ſuperiorem partem ſole deſiccari. Poſt convertemus, & utrinque ſiccatum in ſtriam coarctabimus, & manipulos vinciemus. Exſtruemus etiam in metas, quæ, ut commodiſſime à pluviis defendantur, ipſas in anguſtiſſimos vertices exacuemus. V. Si tu multum bonumque fœnum colligis, artem colendorum pratorum ignorare te non oportet. R. Colligo ſane nec parum, nec malum, & artem calleo. In primis enim curo, ne ſtirpes aut ſpinæ, validiorisque incrementi herbæ inſint. Verum hæc quorſum tibi? V. Dulce tamen eſt audire in multis, etiam quæ facere aut nolis, ſi poſſis; aut non poſſis, ſi velis. Bene vale. R. Bene ambulato.

ANNOTATIONES.

TONSORES ET TONSTRICES) *Apud Ciceronem, eſt etiam tronſtricula. Tuſcul. 5. Ancillari ſordidoque artificio regiæ virgines, ut conſtriculæ tondebant barbam, & capillum patris. Hebræos ovillas pecuarias grandes atque nobiles habuiſſe ſacræ hiſtoriæ loquuntur. Eosdem tonſuræ ovium ſuarum dies cum gaudio & epulationibus agitare ſolitos, e duobus, quorum recordor locis, planum fit: ex 1. Reg. cap. 25. de Nabal, & rurſus 2. Reg. cap. 13. de Abſalone. In quo convivio compreſſor ille ſororis Ammon miſerabiliter obtruncatus eſt. De tonſura ſcribunt Varro lib. 2. cap.*

cap. 11. *Columell. lib.* 7. *cap.* 4. ESTNE TONSURA) *Tonſus pro tonſura dixit Plautus Amphit. Sura, pes, ſtatura, tonſus, oculi, naſus, labra. Accius Amph. Sed quænam hæc eſt mulier; funeſta veſte, tonſu lugubri? Nonius.* PELLITAS INTRINSECUS) *De ovibus tectis, quæ & pellitæ, & molles dicuntur, Varro lib.* 2. *cap.* 2. *Propter bonitatem lanæ (ut ſunt Tarentinæ & Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici recte poſſit, vel lavari ac parari. Iisdem hirtas, Columell. hirſutas opponit, quem lege lib.* 7. *cap.* 4. *Mentio earum, pellitarum inquam, eſt apud Horatium lib.* 2. *Ode.* 2. BARBAM HISPIDAM TONDES) *Tonſores in Italiam veniſſe primum ex Sicilia anno ab V.C. CCCC.LIV. adductos à P. Ticinio Mena, Varro affirmat. Olim non fuiſſe tonſores Romæ adſignificant antiquorum ſtatuæ, quod pleraque habent capillum & barbam magnam. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus: ſequens divus Auguſtus cultris ſemper uſus eſt, Plin. lib.* 7. *cap.* 29. QUÆSIVI NUM DENUO ESSET) *In publico Diogeni quidam veniens obviam cum longa trabe quam geſtabat, eum offendit, ſtatimque uti mos eſt, cave, dixit. Tum Diogenes, num me vis, ait, iterum lædere? Ab aliis ſic narratur. Dicenti cave, baculum impegit, & poſt ictum adjecit, cave: par pari reponens. Simile Catoni evenit. Nam impulſus ab eo, qui arcam portabat, & cavere juſſus, rogavit, num quid aliud præter arcam portaret.* QUOD VELLEBANTUR QUONDAM) *Varro lib.* 4. *de ling. lat. Veliæ unde eſſent, plures accepi cauſſas: in queis, quod ibi paſtores*

 Pala-

Palatini ex ovibus ante tonſuram inventam vellere lanam ſint ſoliti: ex quo vellera dicuntur. QUÆ CIBALI CAUSSA USURPANTUR) *Sic Varro, ut Terent. Adelp. Ego illam liberali cauſſa aſſero manu. Alibile eſt* τρόφιμον. IN QUO PRIMAS DAMUS OVILLO) *De generibus lactis, & virtute uniuſcujusque, item de caſeo multa Medici. Hæc nos ex Varrone, ut ruſticum aliquid. Et credibile eſt, virum natura peracutum, prudentem & doctum non inconſulto iſta, & nullo uſu peritum ſcripſiſſe. Nihil autem cum in his, tum in aliis cibis ita prodeſt, ut non etiam obſit: rationes docent Medici.* IN CASEO FACIENDO) *Modum diſertiſſime tradit Colum. lib. 7. cap. 8. Veteres* τυροποιίαν *appellaſſe, ac de ea multa ſcripſiſſe auctor eſt Varro.* FICI QUOQUE RAMULIS) *De fici ramo etiam Varro. Subjicit hæc. Non negarim ideo apud divæ Rumiæ ſacellum à paſtoribus ſatam ficum. Ibi enim ſolent ſacrificare lacte pro vino, & pro lactentibus. Mammæ enim rumis, ſive rumæ: & inde dicuntur ſubrumi agni: lactentes à lacte. Quin aſpergi ſolent ſales: melior foſſilis quam marinus. Quod idem Varro dicit, ad coagulum addendum acetum, affirmat eo coire lac etiam Dioſcorid.* CURO NE STIRPES AUT SPINÆ) *Cultus pratorum inquit Colum. lib. 2. cap. 18. magis curæ quam laboris eſt. Primum ne ſtirpes aut ſpinas, validiorisque incrementi herbas ineſſe patiamur: atque alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, ut rubos, virgulta, juncos: alias per ver evellamus, ut intyba, & ſolſtitiales ſpinas: ac neque ſuem velimus impaſci, quoniam*

roſtr.

roſtro ſuffodiat, & ceſpites excitet, neque pecora majora, niſi cum ſicciſſimum ſolum eſt, quoniam demergunt ungulas & atterunt, ſcinduntq; radices herbarum. Lege reliqua, ſi eſt animus.

Age vero, quod ſupra egimus in paralipomenis ad agriculturam, ut verba & loquendi formas ejus generis aliqua acceſſione in annotationibus cumularemus, idem in iſtius dialogi annotationibus in re pecuaria facere ne dubitemus: præſertim cum ubique id maxime conſtitutum habeamus, ut vigiliæ noſtræ aliquid ad latinitatem adjumenti pariant. Cum de amiſſione, partuque animantium loquuntur, qui ruſticam diſciplinam literis elegantiſſimis celebraverunt, ſic fere loquuntur. Taurus idoneus fœminis implendis. Taurus juvencam ſupervenit, juvencæ jungitur, mas fœminæ injungitur, fœmina mari permittitur, jungitur. Equa marem patitur. Equam ſupponere mari. Aſinus obſequia fœminæ ſollicitat. Primo initu generare cœpit. Non ante quadrimatum ad partus vocare. Conceptio uno initu peragitur: quæ ſi forte erravit, vigeſimo poſt die marem fœmina repetit. Plures gallinæ maritantur uno gallo. Gallina, aut pavo fœmina dicitur facere ova, cum parit, & facere pullos, cum eos excludit. Pullitra, vel pulletra, gallina quæ adhuc effæta non eſt. Pullaſtri in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus: ad magnitudinem enim refertur, non ad ætatem. A porco porcetra, quæ non multum peperit, & opponitur ſcrofæ, quæ frequenter peperit. Sus fructuaria. Succidias optimas & maximas facere. Bovem ad cultrum emere. Bos lingua ſe de-

tergit. Herbæ expertes agni. Agni matribus ſubrumantur. Sub uno clauſo habere multas oves. Pecus oviarium, Matres bimæ ternos hædos efficiunt. Jumenta juſtam reddunt operam. Jumenta doſſuaria, quæ onus dorſo ferre poſſunt. Hæc animans eſt largi uberis, ſtrigoſiſſimi corporis, non improbe concipit. Æſtuoſa & alſioſa animalia, quæ æſtu & algore infeſtantur. Cohors in villa ex eo dicta eſt, quod circa eum locum pecus coërcetur. Inde aves cohortales, quæ intra cohortem villaticam continentur, potiſſimum gallinæ. Etiam chors, & cors per extritionem dicimus. Nonius hoc modo. Cortes ſunt villarum intra maceriam ſpatia. Varro de ruſt. lib. 1. Nec minus & à pabulo cum redierint anſeres, ſues, porci, in corte exteriore. Idem de vita pop. Rom. lib. 1. Ad focum hyeme ac frigoribus cœnitabant: æſtivo tempore in propatulo: rure in corte: in urbe in tabuline, quod Mænianum poſſumus intelligere, tabulis fabricatum. Pecudes autem præter quadrupedes vocari etiam alia animalia, prolatis teſtimoniis oſtendit Nonius. Virgil. 4. Georg. Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſollers. Et 1. Æneid. Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent. In quem verſum Servius. Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret: unde Horat. Omne cum Proteus pecus egit altos viſere montes. Phocas, qui ſunt vitulli marini & piſces tamen, aut ſimpliciter piſces, nullo diſcrimine intelligit. Sic Plaut. Rud. Non vides referre me uvidum rete ſine ſquamoſo pecu? Nævius Ægiſtho. Tum autem laſcivam Nerei ſinum pecus ludens ad cantum claſ-

claſſium luſtrat. Sic. Lucret lib. 1. *mutæque natantes Squamigerum pecudes. Varro ſexageſi. Neque quas egi pennis anates tremipedas, buxeis roſtris pecudes, paludibus, nocte nigra, ad lumina lampadis ſequens. Ricini vermes ſunt canum, quorum aures inprimis infeſtant. In bobus & ovibus eodem nomine vocantur.*

PROGYMNASMA
TRIGESIMUM.

Symbolæ, ſive enuntiata ruſtica.

PRÆSIDIUS, LUCILLIANUS, AUGENDUS, SATURNINUS.

PRÆSIDIUS. Sed enim, o populares, o mihi Theſæa pectora juncta fide, quanquam invitatu meo ad comedendum prandium, quod ego de meo ſumptu parari apparatum juſſi, conveniſtis, nihilominus præter morem convivatorum facere mihi fixum eſt, & pranſuros poſcere ſymbolas. L. Quas tu ſymbolas? Accubitum nos ducas, o bone, quemadmodumque & tua liberalitate, & amicitia noſtra conjunctiſſima dignum videtur, nos habeas, nec niſi bene ſaburratos abire ſinas; etenim oppido exinanitos ad te ventres, & famem integerrimam apportavimus. A. Si primum de collatione noſtra collatitium inſtruendum eſt prandium, o viri, ad cœnam huc redire

nos oportebit, quoniam de prandio cœna fiat. At tu, Præſidi, hæc jͦculariter, & aliud neſcio, *quid* iſto verborum involucro abſcondis. S. A me *vel* obulum parces petere: dies amplius triceſimus hic eſt, cum à pecunia tam male valeo, quam qui peſſime. P. Quis Hippocrates aut Galenus hac lue contactam crumenam tuam perſanaverit? *ipſa* enim potius affecta eſt, quam tu, & ægrotat *inaniis*, quin etiam tute haud ſanus, imo vero inſanus es, ſi argenti avarior es. S. Et ego conjuratem fortaſſe, ſi quis me vellet recipere. A. En Præſidi, venerunt domum tuam Codri: mallent Crœſos introgreſſos, qui noſtram vicem collectas tibi grandiſſimas numerarent. L. Quasdam collectas literarias hoſpitem noſtrum à nobis velle exigere conjicio, & donec apponatur menſa, quod vix intra horæ dimidium erit, ſermone ſcholaſtico nobiſcum tempus fallere. P. Punctum ipſum. Vere divinaſti. Sub adventum veſtrum legebam Junium Columellam, quo ſcriptore parentem meum ruſticationi deditiſſimum, impendio delectari ſolitum, ejusque non ſententias modo, ſed etiam figuram & genus orationis ut mundiſſimum, copioſiſſimum, æquabiliſſimum vehementerque proprium cum admiratione prædicare commemini. Cujus me amoris, ſtudii, admirationis quoque hæredem iisdem in tabulis inſtitutum ſentio: pariter enim Columellam iſtum & amo, & admiror. S. Conjectatione nihil de cætero opus eſt: de ruſtica re poſtulat nos fundere ſententias, quaſi eodem ovo, quo

illc,

ille, prognati ſimus, in iisdemque cum ipſo exercitationibus ſtudiorum evigilemus. A. E doctoribus artium ruſticarum mandaſſe nos memoriæ pronuntiata aliqua ſuſpicionem habet, quæ, ubi, & quando complacitum ſit, ad audientes proferamus. P. Perſpexiſti cogitationes meas Augende; fieri enim profecto nequit, quin, ſi librum aliquem animo attentiſſimo volvas, dicta plurima in mente inſideant. L. Aliud fieri apud me quidem experior, & ob id cor mihi cruciatur. P. Diſſimulas. Itaque cum ferantur, qui ruſtica præcepta condiderint antiquiores Cato, Varro, Columella, Plinius, Palladius, Virgilius, poſſit autem tribui quatuor in partes tota profeſſio, in agrorum culturam, pecuariam, villaticam educationem, tem vineaticam, cui hortenſem poſſumus adjungere, ut ſit ultima pars de vineis & hortis: quid ſi me præbeam ducem operis, & ab horum ſingulis, ſi queam veſtro nomine collectam ſuper agricultura colligam? Quid ſi ſecundum me Lucillianus, à quibus accepturum ſeſe non deſperabit, ſuo ſuorumque nomine de pecuaria? Quid ſi tertio loco Augendus de paſtione villica? Quid ſi ad extremum tu, Saturnine, de vitibus & arboribus, aut oleribus? L. Exordire negotium. Si præparcos videremus in dandis reſponſis, non committemus, ut ex pumicibus aquam elicere voluiſſe nos quiſquam opinetur. P. De largitate hominum optimorum non eſt, ut dubites. Adeſte igitur graviſſimi & doctiſſimi viri: vos enim non ut abſentes atque pridem mortuos, ſed ut

ut præſentes atque vivos alloquor: adeſte, inquam, volentibus animis, & ex tanta rerum præceptionumque ſuper agreſtium diſciplina eloquentiſſime explicatarum copia, pauca nobis alumnis veſtris velut axiomata & effata iteratote. Incipe tu M. Cato de agro & agricolis.

De Agricultura.

CATO. *Ex agricolis & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeque pius quæſtus ſtabiliſſimusque conſequitur, minimeque invidioſus, minimeque male cogitantes ſunt, qui hoc ſtudio occupati ſunt.*

Prædium cum parare cogitabis, in animo habeto, uti ne cupide emas, neve opera parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit, quod bonum erit.

Scito, idem agrum quod hominem: quamvis quæſtuoſus fiet, ſi ſumptuoſus erit, relinqui non multum.

Res ruſtica ſic eſt: ſi unam rem ſero feceris, omnia opera ſero facies.

P. Non deſidero ex te plura, nec ſi deſiderem, quæ tua eſt benignitas, dare deneges. Ad te convertar, Varro chariſſime, cujus libros pæne omnes temporum iniquitate amiſſos, & ereptos nobis tanto magis doleo, quanto credibilius & glorioſius ſtatuo impertitum tibi à M. Tullio, quocum tibi magnus uſus, illuſtri loco teſtimonium. Tu ſiquidem, ut ille ſcribit, ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum jura, tu ſacerdotum numera, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum & locorum, tu omnium divinarum, humana-

manarumque rerum nomina, genera, officia, cauſſas aperuiſti, plurimumque Poëtis noſtris, omninoque latinis & literis luminis attuliſti, & verbis. Atque ipſe varium & elegans omni fere numero poëma feciſti. Sic ille ingeniorum & doctrinæ ſummus æſtimator, teſtiſque graviſſimus. Nunc agendum, Catonem imitatus deeſſe noli, quin aliquid aptum propoſito afferas. Multo tu quam hic abſolutius & diſtinctius rem ruſticam es perſecutus, nec reperiuntur in tuis libris ab agricultura diverſa, & ideo repudianda, ut apud Saſernas, & hunc ipſum Catonem, qui hoc in optimam partem, ut accipiat, rogo.

VARRO. *Nemo ſanus debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam, ſi videt non poſſe refici. Nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore, ut peſtilentia diſpereant.*

Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paulo levioribus ſationibus ſerere, id eſt, quæ minus ſugunt terram.

Herbæ e ſatis elidendæ, & dum teneræ ſunt, vellendæ. Nam avidæ factæ rixantur, ac celerius rumpuntur, quam ſequuntur.

I. Hæc octogenarium dixiſſe ſufficit. Jam tuus te Columella, Præſidi, en ut amice aſpicit, & non quidem tua, ſed noſtra cauſſa ſymbolam ſuam conferre geſtit. P. Prome quidpiam mi ſuaviſſime Columella, & puta præſens tibi ſermonem eſſe cum Sylvino filio tuo.

COLUMELLA. *Graciles clivi non ſunt æſtate arandi, ſed circa Septemb. Calend. Quoniam ſi ante*

hoc

hoc tempus proſcinditur, effæta & ſine ſucco humus æſtivo ſole peruritur, nullasque virium reliquias habet.

Stercus omne, quod tempeſtive repoſitum anno quieverit, ſegetibus eſt maxime utile. Nam & vires adhuc ſolidas habet, & herbas non creat.

Sicut refrigeſcit ager, qui non ſtercoratur, ſic peruritur, ſi nimium, magisque conducit agricolæ frequenter id potius, quam immodice facere.

Quandocunque arabitur, obſervandum, ne lutoſus ager tractetur, neve exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſamque appellant. Ea eſt, cum poſt longas ſiccitates levis pluvia ſuperiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit.

P. Quid viciſſim reſpondebimus tibi, niſi iſta tua fuiſſe nobis gratiſſima? Quo vero piaculo te præterirem, C. Plini? auctorem rerum omnium memorabilium, æſtimatorem acutiſſimum, & admiratorem diſſertiſſimum? Nihil legiſti, quod non excerpiſti, & legiſti ſcriptores ruſticos græcos, & latinos vel trecentos. Quamobrem pro re pauca loqui de agricultura ne te pigeat, quæſo:

PLINIUS. *In arando magnopere ſervandum eſt Catonis oraculum. Quid eſt primum? Agrum bene colere. Quid ſecundum? bene arare. Quid tertium? ſtercorare.*

Malus eſt ager, cum quo dominus luctatur. Agro deſerto nihil damnoſius.

Attilius Regulus, ille Punico bello bis conſul, ajebat, neque fæcundiſſimis locis in ſalubrem agrum parandum, neque effætis ſaluberrimum. Salubritas

loci

loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentiis durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria. nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre.

Opera, non impenſa cultura conſtat. Et ideo majores fertiliſſimum in agro oculum domini eſſe dixerunt.

Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura attribuit, quoniam eo maxime alat hominem.

Venti tribus temporibus nocent frumento & hordeo. In flore, aut protinus cum defloruere, vel mature ſcere incipientibus.

P. Melius & verius nihil potuit. Tu Palladi, qui primam prudentiæ partem exiſtimas, ipſius perſonæ, cui præcipias, rationem ducere, & prohibes formatores agricolarum, artibus, & eloquentia Rhetores æmulari (quod quidam cum feciſſent, nec à diſertiſſimis potuerunt intelligi) dic tenuiter more tuo, & nullis ornamentis quid ſentias, tanquam aratoribus, quibuscum exquiſite & literate loquendum non eſt.

PALLADIUS. *In rebus agreſtibus maxime officia juvenum congruunt, imperia ſeniorum.*

In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema.

Tria mala æque nocent, ſterilitas, morbus, vicinus.

Semina plusquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant.

Omnia, quæ ſeruntur, creſcente luna & diebus tepidis ſunt ſerenda: nam tepor evocat, frigus includit.

Spiſſa,

Digitized by Google

Spiſſa, & cretoſa, & humida terra, bene far & triticum nutrit: hordeum agro ſoluto delectatur & ſicco: nam in lutoſo ſparſum moritur.

Agri præſulem non ex dilectis & tenere educatis ſervulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis exſpectat.

P. Quanquam ſicca oratione, non tamen indocta nos docuiſti. O. Maro noſter, tu prodeſſe & delectare Georgicis tuis conatus es. Tu utiliſſimum, & hominibus summopere neceſſarium agriculturæ ſtudium carminibus pulcherrimis, & ingenio atque artificio plenis tractaviſti. Accedat etiam tua ſymbola ad hoc noſtrum convivium, quod quidem, ad mentem, non ad ventrem eſt inſtitutum. Sine nos exaudire vocem tuam virilibus modificatam numeris, & totius orbis auditione dignam.

VIRGILIUS.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, ne pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudant peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentē farris acervum
Curculio: atque inopi metuens formica ſenectæ.

P. Hactenus de area ad trituram concinnanda & aptanda: de ſeminibus medicandis addere ne gravere.

VIRGI-

VIRGILIUS.

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca:
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore.
Degenerare tamen: ni vis humana quot annis
Maxima quæque manu legeret.

P. Egiſti tu quoque tuas partes ut decuit, & ego functus ſum meis. De primo & præcipuo in re ruſtica ecce dicta complura. Proximum eſt, ut ex iiſdem hiſce magiſtris quiſque veſtrum ſua quærat: ac tu ſane præ aliis Luciliane, ſic enim inter nos pepigimus. L. Non ab omnibus, ſed aliquibus pecuarias petam collectas, & breviter agam. Dicite promiſcue, nec ullam modo vel ætatis, vel auctoritatis rationem habetote.

De re pecuaria.

COLUMELLA. *Pecudes pro regionis cælique ſtatu & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt.*

VARRO. *Herba in pratis ad ſpem fœniſicia nata, non modo non evellenda, ſed etiam non calcanda: quin & pecus à prato ablegandum, & omne jumentum, ut etiam homines: ſolum enim hominis exitium herbæ, & ſemitæ fundamentum.*

CATO. *Ego cuidam conſulenti, quam partem rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſet,*

Digitized by Google

reſpondi: ſi bene paſceret. Rurſuſque interroganti, quid deinde faciendo ſatis uberes fructus percepturus eſſet, affirmavi, ſi mediocriter paſceret.

COLUMELLA. *Omni pecudi larga præbenda ſunt alimenta. Nam vel exiguus numerus, cum pabulo ſatiatur, plus domino reddit, quam maximus grex, ſi ſenſerit penuriam.*

Vacca quamvis plena fœtu, non expletur libidine: adeo ultra naturæ terminos etiam in pecudibus plurimum pollent blandæ voluptatis illecebræ.

Sues ex omnibus pecudibus impatientiſſimæ ſunt famis, ita ut aliquando ſi indigeant pabuli, non tantum alienam, ſi liceat, ſobolem, ſed etiam ſuam conſumant.

In omni genere quadrupedum ſpecies maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri ſimilior eſt progenies, quam matri. Omni regione maritos gregum mutilos eſſe oportebit, quoniam cornuti fere pernicioſi ſunt propter petulantiam.

A. Me ordo poſcit tertium. Cupimus ad hæc accipere nonnulla de eo, quod eſt in ruſticatione tertium, ut ſcitis. Una & altera ſententia nobis ſatisfacietis. Ac ſi vel unus loco omnium loquatur, gratulantes ipſi nobis audiemus. Sis tu ille, Columella; tu enim videris in hiſce materiis tritiſſimus.

De villatica paſtione.

COLUMELLA. *Antiquiſſima, maxime in gallinario pecore fides paſtoris, qui niſi eam domino ſervet, nullus ornithonis quæſtus vincet impenſas.*

Res apiaria non tantum curatorem fraudulentum,

tum, ſed etiam immunda ſegnitia peroſa eſt, aque enim dedignatur, ſi minus pure habita eſt, ac ſi tractaretur fraudulenter.

Curatori apum, cum alveos tractare debebit, cuſtodiendum, uti pridie caſtus ſit ab rebus Venereis, neve temulentus, nec niſi lotus ad eos accedat, abſtineatq; fere ab omnibus redolentibus eſcis, ut ſunt ſalſamenta, & eorum omnia eliquamina, itemque fœtentibus acrimoniis allii, vel ceparum, cæterarumque rerum.

A. Quia de apibus dixiſti, temperare haud poſſum, quin adhuc aliquid, & quidem abs te, Virgili, de parvis iſtis, & ſolertiſſimis beſtiolis interrogem. Solent ad pugnam civilem erumpere. Quibus nam ſignis forte bellum cognoſcemus, & quo ſe pacto gerunt in prælio? Nemo te ornatius deſcripſerit.

VIRGILIUS.

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos, vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere. Namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat: & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos;
Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,

Præcipiteſque cadunt. Non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in corpore verſant,
Usque adeo obnixi non cédere, dum gravis aut bos,
Aut bos, verſa fuga victor dare terga cëgit.

S. Meum eſt de vitibus & hortis interrogare Quid Varro, quid tibi placet, quod nos memoria retinere queamus?

De vineis & hortis.

VARRO. *Terra cujusmodi ſit, refert. Ubi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quod in partu & alimonio vinum non ut in calice quærit aquam, ſed ſolem. Itaque ideo (ut arbitror) primum e vinea in arborem aſcendit vitis.*
S. In meo calice profecto vinum aquam non quærit: nam ego eam meri eſſe duco meram perniciem.
COLUMELLA. *Apta eſt ſurculis hominis urina, quam 6. menſibus paſſus fueris veteraſcere. Si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec ſolum ea res majorem facit proventum, ſed etiam ſaporem & odorem vini pomorumq; reddit meliorem.*
Stercus vitibus non eſt ingerendum, quod ſaporem vini corrumpit: melior eſt materia vindemiis exuberandis congeſtitia, vel de vepribus, vel denique alia quamlibet arceſſita & adverſa humus. Priusquam pomarium conſtituas, quam magnum habere voles, circummunito maceria, aut foſſa, ita ut non ſolum

ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut à pecore prærosa fuerint, quam adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores diſponere utilius, maxime ne imbecillæ à valentioribus premantur, quæ nec viribus, nec magnitudine ſunt pares, neque pariter creſcunt.

PALLADIUS. *Locis frigidis à meridie vineta ponuntur, calidis à ſeptentrione, temeperatis ab oriente, vel (ſi neceſſe ſit) occidente.*

Græci jubent olivam, cum plantatur, & legitur, à mundis pueris atque virginibus operandam: credo recordati, arbori huic eſſe præſulem Caſtitatem.

S. Juvaret audire vos diutius, niſi impranſi eſſemus. P. Amamus, & colimus vos de doctrina, qua nos erudiiſtis. L. Quin imus jam, quo debemus? Heus invitator, jube accumbere. A. Niſi forte tu, Præſidi, iſtuc literarium prandium ut mentibus, ſic etiam ventribus putas ſuffecturum. P. Dabitur dentibus tuis, quod commolant, ſatis.

ANNOTATIONES,

ET EGO CONIURAREM) *Emerat de craſſo domum Cicero, centum & quinis millibus coronatorum, tantam quippe ſummam tricies quinquies centena millia nummum efficiunt. AP. Salla mutua quinque coronatorum millia acceperat. Et quoniam Catilinarii cum æs alienum fœneratoribus ſolvere*

Digitized by Google

non poſſent, in Rempub. conjuraverant, ut prodit Saluſtius, ideo jocatus epiſtola 6. lib 5. ſcripſit in hunc modum. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem ſcripſeras, velle te bene evenire, quod de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domum millibus nummum XXXV. aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, ſi quis me recipiat. EX AGRICOLIS ET VIRI) *In præfat. Eadem ex eodem Plin. lib. 18. c. 5.* NEVE OPERA TUA PARCAS VISERE) *cap. 1. Idem cap. 4. In bono prædio ſi bene ædificaveris, beneque poſueris: ruri ſi recte habitaveris, libentius & ſæpius venies, fundus melius erit, fructi plus capies.* SI UNAM REM SERO) *Hujus præcepti paraphraſis apud Columellam ſcitiſſima eſt lib. 11. cap. 1. Res eſt agreſtis inſidioſiſſima cunctanti: quod ipſum expreſſius vetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc verſu ſignificavit.*

Αἰεὶ δ᾽ ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Quare vulgare illud de arborum poſitione ruſticis uſurpatum: Serere ne dubites: id villicus ad agri totum cultum referri judicet: credatque prætermiſſas non duodecim horas, ſed annum periiſſe, niſi ſua quaque die, quod inſtat, effecerit. Nam cum propriis pæne momentis fieri quidquam debeat, ſi unum opus tardius, quam oporteat peractum ſit, cætera quoque, quæ ſequuntur, culturæ poſt juſta tempora ſerius adhibentur, &c. APUD SASERNAS, ET HUNC IPSUM) *Saſernæ pater & filius docuerunt ſuis de agricultura commentariis, quæ nihil ad eam attinerent,*

nerint, ut de cimicibus arcendis. Quas rationes, quia fortaſſe non nemo ſcire avebit, quo ſe ab illis nocturnis carnificibus liberet, ſubjungam. Cucumerem anguinum condito in aquam, eamque infundito quo voles: nulli accedent. Aut fel bubulum aceto miſce, eo lectum ungito. Item quo pacto quempiam glabrum efficias, & pedum dolorem ſedes, & ſimilia multa. Catonis nugæ ſunt, quemadmodum placentam facere oporteat, quomodo libum, qua ratione pernas ſalire, & quid agas ante, ſi velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter. Varro lib. 1. cap. 2. Quod idem aſſerit cap. 5. de libris Theophraſti περὶ φυτῶν ἱστορίας, & περὶ φυτῶν αἰτιῶν, *notandum eſt. Iſti libri, inquit, non tam idonei iis, qui agrum colere volunt, quam qui ſcholas philoſophorum. Neque eo dico, quod non habeant & utilia & communia quædam.* QUANDOCUNQUE ARABITUR) *Hæc lib. 2. cap. 4. Rationem utriusque annectit in hæc verba. Nam quæ limoſa verſantur arva, toto anno deſinunt poſſe tractari, nec ſunt habilia ſementi, aut occationi, aut ſationi. At rurſus, quæ varia ſubacta ſunt, continuo triennio ſterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maxime ſequamur in arandis agris, ut neque ſucco careant, neque abundent uligine.* OCULUM DOMINI ESSE) *Ita eſt libro toties nominato, cap. 6. Perſa interrogatus, quid equum maxime ſaginaret, oculus domini reſpondit. Ariſtoteles in Oecon. Item Libycus, quod ſtercus agro foret utiliſſimum: domini, inquit, veſtigium. Cap. autem 5. refert Plin. dixiſſe quosdam, nec mentitos, frontem domini plus prodeſſe, quam occipitium. Sed cur taceat*

ceat Columella? Sic ille lib. 1. *cap.* 1. *Non prædia, non aſſiduus labor & experientia villici, non facultates ac voluntas impendendi tantum poſſunt, quantum vel una præſentia domini: quæ niſi frequens operibus intervenerit, ut in exercitu cum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia. Pallad. Præſentia domini proventus eſt agri.* MORBUS, VICINUS, *De morbis frugum & ſegetum eſt in paralip. ad agriculturam dialogo* 28. *De vicino Colum. lib.* 1. *cap.* 3. *Quemadmodum ſapientis eſt fortuitos caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam facere fortunam: quod facit, qui nequam vicinum ſuis nummis parat, cum à primis cunabulis, ſi modo liberis parentibus eſt oriundus, audiſſe potuerit.*

μηδ᾽ δ᾽ ἂν βοῦς ἀπόλοιτ᾽ εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Quod non ſolum de bove dicitur, ſed etiam de omnibus partibus rei noſtræ familiaris: adeo quidem, ut multi prætulerint carere penatibus, & propter injurias vicinorum ſedes ſuas profugerint. Mox gentium quoque in diverſum orbem migrationes ſubjicit. Cato cap. 4. *Vicinus bonus eſto. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces.* AREA CUM PRIMIS) *De area facienda præcipiunt Cato cap.* 9. *Varro lib.* 1. *cap.* 51. *Colum. lib.* 2. *cap.* 20. *Plin. lib.* 18. *cap.* 29. *Pallad. lib.* 1. *cap.* 36. SEMINA VIDI EQUIDEM) *Adducit hunc locum Plin. lib.* 18. *cap.* 17. *Vide inſuper Columellam lib.* 2. *cap.* 9. PECUDES PRO REGIONIS) *Aliæ formæ ſunt Aſiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis aliæ: nec tantum*

tum diverſitas provinciarum, ſed ipſa quoque Italia partibus ſuis diſcrepat. Campania plerumque boves progenerat albos & exiles, labori tamen, & culturæ ſoli patrii non inhabiles. Umbria vaſtos & albos, &c. Colum. lib. 6. cap. 1. SOLUM ENIM HOMINIS) *ποδῶνδερμα. Cicero ſolorum callum dixit. Pro pede & ſolea etiam Lucretius lib. 1. & 4. illo verſu. Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita ſolo. Varro lib. 4. de ling. lat. quæ ſolo teri poſſunt, ſola terræ. Solum denique idem valere interdum, quod ſoleam, illa Plauti ex Bacchid. probant. Etiam rogas, qui ſoccis habeat auro ſuppactum ſolum?* SI BENE PASCERET) *Hoc reſponſum poſuit Plin. cap. 5. libri millies à me prolati Eandem ſententiam laudans Colum. præfat. lib. 6. hæc ſubdit. Cæterum de tam ſapienti viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, quidnam quærenti cuidam tertium in agricolatione quæſtuoſum eſſet, aſſeveraſſe, ſi quis vel male paſceret: cum præſertim majus diſpendium ſequatur inertem & inſcium paſtorem, quam prudentem, diligentemque compendium. De ſecundo tamen reſponſo dubium non eſt quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exſuperet.* PRÆSULEM CASTITATEM) *Minervam ſemper virginem, hujus arboris inventricem ac præſidem Poëtæ fabulantur, quando cum Neptuno de Attica decertans, olivam extulit, ille equum. Sed quoniam Minervam perpetuam colore virginitatem dixi (quam ob cauſſam ab Horatio intacta vocatur) de ea deſponſa facetam narrabo hiſtoriam, petitam ex Suaſoria 1. Senecæ. Cum Antonius vellet*

ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi juberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum conjugibus, & liberis, & Δ όνυσον ſalutaverunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. Dixerunt deſpondere ſe in matrimonium Minervam ſuam, & rogaverunt, ut duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait: κυριε, ὁ ζευς την μετέρα σȣ Σεμέλην ἄπροικον ἐιχε. *Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt. Plutarch. in Antonio. Quomodo iidem Athenienſes Demetrio aras, & Minervæ nuptias paraverint, & quid ille in arce Athenienſi, in thalamo Minervæ per ludibrium egerit, Clemens Alexand. Adhort. ad gentes. Fuit & Imperator quidam, nomen excidit, qui ſibi cum Minerva conjugium eſſe per extremam ſtoliditatem ſimulabat.*

PROGYMNASMA
PRIMUM & TRIGESIMUM.

Prognoſtica.

RUSTICUS, ASTROLOGUS.

RUSTICUS. Ut vobis Aſtrologis, Chaldæis, Genethliacis, Mathematicis (& ſi quæ alia ſunt nomina, quibus inſignimini) ut, inquam, vobis

vobis cum veſtris altitudinibus, acceſſibus, receſſibus, oppoſitionibus, cœtibus ſiderum, planetarumque, quibus ad eventuum futurorum præſagitionem per delirium & impoſturam uti, & fanatici erroris ac ſtultitiæ mortales quosque leviſſimos complere ſoletis, condignum detur malum. Vos Jcarum ſequimini. Namque ille pennis non homini datis, & factitiis vacuum expertus aëra in mare ſubjectum decidit: & vos ſycophanticæ profeſſionis audacia cum petiſtis magna templa cælitum, commixta ſtellis ſplendidis, alarum ſpoliati remigio, in pelagus mendaciorum vanitatumque delapſi præfocamini. A. Ohe, tenne tam acerbis in nos verborum irruere contumeliis? Te grande nobis optare malum? Quin tu ſanum tibi caput optas? o ruſticiſſime & inurbaniſſime Ruſtice. R. Bonam mentem precabor iſtis ariolis ac divinatoribus confidentiloquis & mendaciloquis, ne poſthac ſciant, quod neſciunt, & occluſiorem habeant ſtultiloquentiam. Sin minus, uti ſciant cum damno & malo. Hoc ſi ita fiat, publico fiat bono. A. Impotenter & impudenter ſatis, quaſi præmia ſint propoſita, conviciis immeritos quam maledicentiſſime conſectantibus. Quæ tandem iſta mea, in quæ adeo debacchare mendacia? R. Ex lunæ manſionibus, ſeu peragrationibus per ſigniferum, ex ſitu, compoſitione, motionibus ſtellarum docere me conaris, induendis veſtibus novis alios fore fauſtos, alios infauſtos dies. Uxorem alias duci feliciomine, alias ſecus, quia ſit jura conjugii fidenique

que

que reſolutura. Tali conjunctione aſpectuq; planetarum bonum erit, ut loquimini, pueros ad præceptores mittere; & in vincula ducti, ſero admodum ex iisdem eximentur. In alia facie ſtatuque cæli ob æs alienum vinctis quam ridicule vaticinamini, niſi intra triduum abſolvantur, in cuſtodia vitam relicturos? Hoc tempus dandis recipiendisque literis, mutuo repoſcendo, rei mercaturis querendæ ſodalitatibus inſtituendis opportunum: illud ad aucupandum, ad equitandum, ad gratiam demerendam incommodum ex vi & affectione lunæ cælique decernitis. Hujuscemodi offuciis, nugis, præſtigiis, & fallaciis, libri veſtri, ut audio, ſunt referti, ut mihi permirum ſæpenumero videatur, quemquam aſſentiri præſenſionibus iſtis, prædictisque veſtris, cum ea quotidie re & eventis redargui ac refelli palam ſit: nec ſolum parva hæc & ſingularia, verum etiam majora illa & univerſa, quæ in notatione cujusque vitæ ex natali ejus die, ſeu ſidere natalitio verſantur. En tibi meam ſententiam: en prædictiones plus quam Apollineas. A. Hui Ruſtice, prode afflatum, effunde oraculum, caleſcis, opinor, præſentia Numinis, & pro certo circumferendus es. R. Veſtibus amiciri novis conducet cum ſemper, tum præcipue diebus ad religionem & ferias conſecratis, ſive Saturnus & Jupiter ſeſe aſpiciant, ſive ille ab hoc, veteris injuriæ nondum immemor, (cum nempe cælo depulſus eſt pater à filio) oculos avertat. At uxor nunquam proſpere ducitur: ſiquidem una ducere

Digitized by Google

ducere oportet ſervitutem & miſeriam. A. Quare? R. Adjunxtine tibi mulierem? A. Necdum. R. Si adjunxeris, nimio plus ſaxo intelligas. Pertexam quæ ſum exorſus. Pueros magiſtris erudiendos commendare bonum erit, etiam fortaſſe ante annum ſeptimum, quanquam aſtris recurſantibus, & omnia ſiniſtra portendentibus. Tradere vero eosdem doctoribus ſtultis ac vitioſis, malum erit, quamuis aſtra omnia ſecunda præſagiverint. A. Acute. R. Et veriſſime. Maturior autem, tardiorve alicujus e compedibus & carcere liberatio, unde vobis prænoſcitur? aut quomodo iſthæc temperatio lunæ, cælique modoratio poteſt efficere? O Aſtrologe, o vanidice fatidice, ad effugiendos carceres, ad evitanda vincula & manicas, ad declinanda ſupplicia nihil ſi valebit, ut innocentia. Nocentes, graviſſimorumque convicti ſcelerum, meo quidem, & ſanorum hominum vaticinio quæſtiones, gladium carnificis, crucem, rogum, ardentes laminas ſimiliumque pœnarum cruciamenta vix erit ut evadant, & aliqui horum in carcere animas expirabunt, pedore & tormentis confecti. Quorum porro debitorum fides fraudata ſolutione conciderit, ſi in cuſtodiam dati ſint, non ante emittentur, quam creditoribus vel ſolutis nominibus, vel interpoſitis vadibus ac ſponſoribus ſatisfecerint. Epiſtolas prædico atque prænuntio tuto miſſum iri, ſi eas nemo ſit intercepturus. Mutuum non fruſtra repoſcetur, ſi is cui mutuatus es, ad reddendum ſe paratum oſtenderit: alioqui infeliciter & fruſtra profecto. Mercari auguror fore bonum crumena plena:

Digitized by Google

plena: vacua non bonum, quæcunque tandem ſigna ſol, & luna permearint, & utcunque faverit Mercurius, qui præeſt mercimoniis. Conſtituere ſodalitatem, & firmare amicitiam cum bonis, optimam fore promitto, idque ſemper: cum malis peſſimum, idque in qualibet conjunctione aſtrorum. Si quo in loco fuerit avium copia, bene proveniet aucupium: ſi raritas, non multæ capientur, ut ego arbitror. Ad equitationem quod attinet, ſi caballus claudicabit, malum erit equitare: eodem modo ſi ſternax, ſi ferocior, & calcitroſus, & ad objecta expaveſcere ſolitus. Item ſi via ſit incommoda & corrupta. Sin autem placidus, frænis parens, æqualiter pedes humi ponens, ſi iter planum ac molle, non video cur bonum negemus equo portari, præſertim ſi propter corporis imbecillitatem ægrius ambules. Gratiam ſucceſſu inibis optatiſſimo, ſi quæ prius in eum officia contuleris, apud quem in gratia eſſe concupiſcis. Gratia enim gratiam parit. A. Ha ha. Nec Helenus Priamides, nec Calchas Theſtorides, nec Tireſias, nec Carmenta, aut Caſſandra, nec quotquot extitere vates & augures, veriora te cecinerunt: nimium catus, & futurorum præſcius tu es, qui quidem ſis ruſticus. Sunt mihi lectæ nuper divinationes quædam hujus ordinis, iis te contra volo honorare. Audi. R. Audiam, ne longum facias. A. Hoc anno, ſecundo & nonageſimo, divites ſatis beati erunt, pauperes afflictabuntur. Multi naſcentur, ſed tamen plures morientur, & horum plerique etiam ante ſenectutem

tem. R. Quid? aſtra tibi hunc annum ſpoponderunt? A. Modeſte auſculta. Cœci parum videbunt, aut nihil. R. Et ſtulti, credo, parum aut nihil intelligent. A. Aurum erit carius argento, plumbum vendetur mediocri pretio. R. Mediocri? A. Profecto mediocri. R. Ain' tu mediocri? A. Ajo enimvero. R. Quam certus es vates? dic plura. A. Proderit gallinas, capones, lepores, turdos edere, & vina generoſa bibere. R. At tibi tuoque ventri non proderit, ſi nummi copia non fuerit. A. Ob aſpectum Martis multi cadent in prælio, qui diutius vivere potuiſſent. R. Ego huic Marti tergum obvertam, ne inter nos aſpiciamus. A. Aliquando erit ſudum, aliquando tempeſtas humida, aliquando frigida, alias pluet nivibus, alias omnia lacerabunt venti: & mirabiles demum converſiones rerum hoc anno cernentur. R. Si vos ſic divinaretis, tanto odio contemptuque non laboraretis. Verum ut obſervetis quo habitu, forma, poſitu ſtellarum quis naſcatur, & inde ejusdem fortunam, mores, ingenium, actiones, annos, vitæ exitum deſcribatis: ut non tantum caſus, & eventa, quæ extrinſecus accidunt, ſed ipſa quoque hominum conſilia & arbitria, varias voluntates, appetitiones, declinationes, fortuitos ac repetinnes leviſſimis in rebus animorum impetus atque receſſus e cælo moveri & diſpenſari ſtatuatis, hæc eſt inſaniſſima inſania. Siccine humana omnia non à Deo, ſed à ſtellis immutabili neceſſitate conſtricta gubernantur? Si homines res quaſque futuras præſentiant

tiant, quid inter eos & Deum interſit? *Si omnia* fato eveniunt, quis erit voluntatis *libertati* relictus locus? Quid ad rem pertinet, *qua* cæli affectione in lucem animal veniat? aut quare naſcentium ortus vis ſiderum ac lunæ adminiſtret? A. Nec ſutor ultra crepidam, nec agricola ultra aratrum. Ne *iſta* percontare: agreſti tua peritia, contentus eſto. *Habe tibi* raſtros & vomeres, & ad eosdem purg*andos*, inhærenteque terra liberandos ralium ſeu rallam quoque: nobis ſine ſtellas & horoſcopos. R. Quia falſitates tuas non fero, tu me non fers. A. Geſtiunt pugni mihi: conticeſce. R. Et mihi prævalidus eſt pugnus. Tum ſi te genu *iceʀo*, facile ad terram dabo. Etſi corpus eſt puſillum, at vires ſunt robuſtæ. Infeliciſſimæ fuerunt multorum geneſes, quas impoſturæ veſtræ feliciſſimas fore prædixerunt: volutatique ſunt in continuis ærumnis, ab amicis, fortunis, & exiſtimatione inopes, quibus iſti genethliaci omnes bonas felicitates promiſerant. Quot virenti ætate hinc abierunt, veſtris mendaciis non niſi majore natu morituri? Inventi ſunt abſtinentes qui fures, caſti qui *libidinoſi*; literarum cultores qui bellatores à vobis erant prænuntiati. Valuerunt pancratice, quos cum morbis conflictaturos: vicerunt quos vincendos: victi ſunt quos victuros per aſtrorum potentiam ſpoponderatis. Quod hic mas, illa fœmina, illi gemelli nati ſunt: quod hic partus monſtroſus: quod fœtus multiplex, hæc omnia

ſcili-

Digitized by Google

ſcilicet, longeque plura aſtris ingenerata fuerunt: Quæ prognoſtica veſtra de temperationibus aëris, de pluvia, ſiccitate, æſtu, frigore, ventis, grandine, terræ motu ac tempeſtate inprimis cum vero conſentire debuerunt, in his tam eſtis falſidici, ut nullius pæne diei ſtatus cum veſtris prædictionibus conſpiret. Et veritatem habebunt, quæ de cujusq; ingenio, moribus, animo, corpore, actionibus vitæ, caſibus & eventibus prædicitis? A. Iſtud quomodo fieri queat, tuâ nihil refert: ruſculum tuum colito, & intra villam conditionemq; tuam maneto. Cauſſas cæleſtes novimus, è quibus tum hæc, tum alia prædicta apta ſunt. Agreſtis cùm ſis, omnem ſpem delectationis tuæ in agreſtibus poſitam habere velis, cæleſtia nobis relinque. R. Et tu homo cum ſis, intra humana quieſce, divina conſilia Deo dimitte, in cujus manu ac poteſtate ſitum cenſeo, quid cuique eveniat. Qui ſi me florentem & opulentum volet, nulla hoc ſtellarum quarumcunque poſitura, nullus lunæ tractus impediet. Nec ſi me decreverim dare ad virtutem, vos cæli interpretes, & qui aſtrorum linguam intelligitis, me vitium amplecti cogetis. Multo crebrius vera prænuntiant medici de ægrotis, nautæ de procellis, ruſtici de annona & mutationibus aëris, paſtores de pecoribus, quàm vos de tempeſtatibus, & hominum fatis. A. Quam indigne hic homuncio de noſtra natione & ſentit, & loquitur? cur quæſo? R. Signa vos obſervatis, quæ ſigna nulla ſunt, cauſſas reſpicitis, quæ cauſſæ non ſunt. Comminiſcimini præterea quaſdam in cælo partes, domos,

imagines, quas Deus nequaquam eſt fabricatus, & his ad præſagiorum vaniloquentiam abutimini. Hæc vel ruſticus ego poſſim falſi coarguere, oſtendereque, hanc aſtrologiam veſtram divinationem non eſſe aut artem, aut ſcientiam, ſed, qua nullum majus eſt malum, inſipientiam & dementiam. At illi, quos nominavi, ideo non ſæpe falluntur, quod cauſſis atque ſignis veris, propriis, proximis, naturalibus omnia metiuntur. Medicus ſiquidem de affectione & ſtatu ægri ex lotio & pulſu venarum magis, quam e natura ſiderea, & orbium ætheriorum motibus conjecturam ducit. Gubernator non ex Jovis, Martis, Veneris conſideratione, ſed ex nube, vento, conditione aeris tenuiſſimo flatu, nubecula tempeſtatem proſpicit. Nec mihi quisquam perſuadeat, agricolationem fructuoſiorem, medicinam ſalubriorem, navigationem ſecuriorem futuram, ſi ab aſtrologis, ſiderumque contemplatoribus exerceantur. A. Quoniam te verboſiorem, o Ruſtice, nec undequaque inſulſum nactus ſum, de prognoſticis ruſticorum garrientem vellem equidem audire, quibus nempe indiciis illi pluvias, ventos, ſerenitatem, fertilitatem, ſterilitatem prænoſcant. Si te hic diſertum cognoro, omninm ruſticorum experientiſſimum, ac propemodum de ſummis Aſtrologis unum pronuntiabo. R. Deteſtandum hoc nomen tibi tuisque ſit. A. Manebis igitur qui eſſe vis, ruſticus: ſiquidem honorificum nomen ignominiæ loco laturus videns.

R. Plu-

.. Pluviant præſagiunt canes gramina comeden-
es, eorumque ventres murmurantes. Muſcæ
t veſpæ equos acrius compungentes. Fumus
er camini gulam ſpiſſius ſubvolans. Crebrio-
es atrocioresque morſus pulicum. A. In homi-
ibus, an in canibus? R. In utrisque. A. Quæ
auſſa hujus pulicaris ſævitiæ? R. Neſcio, ef-
ecta obſervo, cauſſas indagendas mitto phi-
oſophis, qui ſe divinas humanasque res per-
crutari profitentur. A. Tende ultra, atten-
io. R. Sal humeſcens, puls ad ollam intus
dhæreſcens, ancillæ inter penſa carpendum
lormitantes, mulierum dentes prurientes. Si te
iat à Septentrione, ſi ab Oriente, ſi ab Occidente.
ii nubes complures uti vellera ab oriente ſpar-
guntur. Si in cacuminibus montium nubes con-
ederint, hyemabit: ſi eadem pura ſient, diſſere-
iabit. Sunt inſuper argumenta pluviarum grues
ilentio per alta cæli involantes. Boves aerem ol-
actantes, seq; contra pilum lambentes. Hirundo
acum circumvolitans, ſummisque alis aquæ ſu-
perficiem verberans. Ranæ inſuetum coaxantes:
formicæ e cavernulis ova efferentes: arcus cœle-
ſtis: corvi & cornices crocitantes: terreſtres volu-
cres ad verſus aquam clangores edentes, ſeseque
perfundentes. Oleum lucernæ ſcintillans, & fungi
ſe inde tollentes: luna creſcens obſcurior: ſol exo-
riens concavus & maculoſus. Item ſub ortum ſo-
lis nigræ nubes, rubentibus intervenientes. Quod
ſi eo exſurgente nubes partim ad Auſtrum, partim
ad Aquilonem differentur, cingat eum licet pura

ſerenitas, pluvia tamen ventique ſequentur. Si naſcente aut occumbente ſole contractos videbis radios, imbrem denuntiari ſcias. Cum terras luſtrare incipiens, non jaculabitur radios illuſtres, pluviam portendet. Si eo occidente pluet, aut radij in ſe nubem trahent: Si ſub exortum nubes globabuntur, in proxime ſecuturum diem aſpera tempeſtas exſpectetur. Graves etiam tempeſtates minatur, repente, ſine nubilo caligineque ſtellarum fulgor obſuſcatus. Pluviæ quoque ſignificationem dant circum aliqua ſidera circuli novi A. En Aſtrologum, hæc noſtra ſunt. R. Et noſtra ſunt, id eſt, omnium, qui non ſumus oculis orbati. Deinceps ventorum quædam prognoſtica tibi enumerabo. Nubes ante ſolem emerſum rubeſcentes. Item ſereno cælo impulſæ, à qua parte id fit, ex ea flatum divinabis. Luna rubicunda. Tonitrua matutina (nam meridiana imbrem afferunt) montium fragor, murmur nemorum. Si volitare plures ſtellæ videbuntur, quò feruntur albeſcentes, ex ijs partibus ventos ſignificabunt. Sublimior volatus ardeæ, fulicarum in arenis, plumarum in aquis colluſio, flamma flexuoſe volitans, & lumina cum ex ſeſe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Cum ad ollas ſublatas carbo adhæret, aut cùm coopertus ignis e ſe favillam diſcutit, ſcintillamve projicit, aut cum cinis in foco concreſcit, & cùm carbo vehementius perlucet. Mare tumidum. Mari tranquillo ſonitus, ſpumæ diſperſæ, aquæ bullantes venturæ tempeſtatis indicia ſunt. Delphini ſedato

mari

Digitized by Google

mari laſcivientes; mergi & anates pennas roſtro purgantes, corvi ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes ſi continuabunt, ventos: ſi vero carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem nuntiabunt. A. Admirari incipio ingenium tuum. R. Non vos ſoli poſſidetis, quidquid uſpiam eſt ingenii, nec ſoli vates eſtis, ſi tamen eſtis. A. Non ſolos eſſe, apparet certe. Ut reor, non te latent etiam ſerenitatis notæ. R. Promam aliquas. Stellæ & luna puro nitore micantes. Nebulæ e montibus deſcendentes, aut cælo cadentes, aut vallibus inſidentes, Noctu ſilens noctua: niſus caſſitam perſequens: clara & frequens corporum crocitatio: flocci vagabundi per aëra: halcyones non captantes ſolem paſſis alis in littore: porci non lacerantes jactanteſque ſtraminis aut fœni manipulos. Sol pridie ſerenus occidens, poſtridie ſerenus exoriens certiſſima ſerenitatis fides. Si item viſentur ad occaſum rubeſcere nubes. Si eodem ab ortu propellentur. Ver & æſtas ſi non ſine riguo aliquo tranſierint, autumnum ſerenum & denſum, ac minus ventoſum facient. Autumni ſerenitatem plerumque hyems ventoſa excipit. Signa futuræ fertilitatis hæc habemus. Autumnus ſiccus & ſerenus, ver temperate calidum. Si folia amygdalorum a floribus ſuperabuntur: ſin contra, ſequetur ſterilitas, & in ſegetibus culmorum, palearumque plus, quam granorum erit. Greges avium nemoribus & inſulis relictis, agros, villas, urbes celebrantes: graculi turmatim ſylvis valedicentes: verni præterea flores,

 &

& fructus uberiores, habitioreſque quam conſueverint eſſe: pluviæ diuturnæ, quercus ilicis fœcunditas, fabarum copia, locuſtæ, vermes, erucæ, hæc omnia futuram anonæ difficultatem prædicunt. Attamen nullum certius argumentum, vel nulla cauſſa potior ſterilitatis, quam bella, cujus quidem mali non adventus ſolum ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Deſeritur quippe agricultura, pecora & armenta aratoria abducuntur, horrea incendio devaſtantur, vomeres in gladios conflantur, ſementes equorum ungulis conculcantur, coloni ipſi aut trucidantur, aut in ſervitutem abripiuntur. Quid igitur faciant arva, ſi ad culturam & vocalia, & muta inſtrumenta deſint? Quid ſpei, ſi ſemina tam miſere pereant? ſqualleant, & lugeant oportet. A. Nonne tu præteriſta per duodecim menſes poſſis futura canere? R. Poſſim. A. Quo pacto? R. Si calendis Januariis cælum late rubuerit, bellorum ac tempeſtatum hoc quoddam prædictum fuerit. Dies S. Vincentij cum ſole puro, vini magnum numerum pollicetur. Dies D. Paulo converſo ſacer, fertilitatem. Eo ſi ningat, aut pluat, annus mediocriter nos beabit. Nebulæ ſi fuerint, ex contagionibus cumulabuntur funera. Februario menſe, Bacchanalium idie ſupremo plantandum, ſeminandum. Sic enim plantarum & ſegetum viridia ſemper habiturus es. Quantum lumen eo die ſol fundet, tantum ſequentibus diebus quadraginta futurum confide. Quam crebras in Martio ſentiemus nebulas, tam frequentes per annum

um reliquum ſuſtinebimus pluvias, ſeu imbres otius, & quoties ceciderint rores, toties poſt Paha pruinæ. Dies Palmarum turbidus, malum. prilis non ſiccus placet. Majo dies D. Urbano ſtus ſi fuerit ſerenus, uberrimum vini proventm ſpondebit. Pluviæ ejusdem lucis, ut Pentecoſtes, infauſtum omen. Junio menſe feriis Joanis Baptiſtæ pluvia, clamat actum eſſe de avellais. Quintilis ſi maduerit die Viſitationis Mariæ, quadraginta alias cæleſtes aquas exſpectabinus. Si ante ferias Apoſtoli Jacobi triduana fuerit erenitas, frumenta bonitatem retinebunt: ſin miius, fient olida. Ejuſdem dies ante meridiem rognoſticum eſt hyberni temporis, quod venit nte natalia Servatoris. Hoc igitur die ſi luxerit ol, frigida erit toleranda hyems: ſi pluerit, epida & humida. Sextili menſe ſi ſol terras ſpiciet per diem Aſſumptæ in cælum Virginis dedicatum, bene de vino ſperabimus. In Septembri ſi voles anni futuri ſtatum præſcire, ub diem Archangeli Michaelis glandem apertam fac inſpectes. Si araneolum intus inveneris, infelix omen, quia infelix annus: ſi vermiculum, gratum omen, quia bonus anus & ferax: ſi nihil, ues per corpora gra ſſabitur. Si fuerit glandium copia major, maturiusque proveniens, ſignificabitur citius ſenſuros nos hyemem, & ante natalem Chriſti fore nives altas, ac poſtea intolerandum frigus. Si beſtiolæ in glande latitantes pulchræ fuerint, æſtatis pulchritudinem frumentorumque bonitatem indicabunt: ſi maduerint, æſtatem

Digitized by Google

madidam: ſi macræ, calidam & aridam. Si Octobri arboribus folia non deciderint, perfrigida hyems ſubeunda erit: aut erunt frequentes poſtmodum erucæ. Novembri incide æſculum: ſi lignum inveneris ſiccum, hyemem tepidam: ſi humens, algidam fore puta. Si Decembri Natalis veniat luna incrementum capiente, annus optabilis promittitur: ſi decreſcente, inimicus. Si ligna cædas duobus diebus anni poſtremis, & primo Januarij, nova luna, non ſentient cariem, & magis magiſque vetuſtate dureſcent. Hæ ſunt prædictiones meæ: hæc prænoſſe ruſticis nobis eſt utile. Et hac ſcientia fraudem facio nemini, nec ulla cuiquam inviſa & odioſa eſt, uti veſtra ſomnia. A. Nec iſta ignorabam, quæ tu congeſſiſti, & ne amplius maledicta jacias, meque ad te pulſandum irrites, abibo, libentiusque manſuetudini ac bonitati in condonanda, quam iræ & furori in ulciſcenda, quam tu mihi toto hoc ſermone tuo imponere non es veritus, injuria obtemperabo. R. Ito: fatum hoc tuum fuit, ut audires à me hodie, quæ te digna eſſent. Quod te prævidiſſe, & caviſſe conveniebat.

ANNOTATIONES.

PROGNOSTICA) *Præcipere opinione, præſagire, præſentire, divinare,* προγινώσκειν *bonas malaſque tempeſtates à cælo, ſideribus, aliiſque rebus in rem eſt agricolarum. Media in meſſe ventorum ſæpe conflictus nati ſunt, & nonnunquam ſubito coortus imber maximus, demeſſam ſegem vitiavit.*

*. Sunt item, quæ niſi impendente pluvia feri non adducit. De hujuſcemodi prognoſticis poſt Maronem in 1. Georg. diſputavit Plin. lib. 18. cap. 35. primum ea collegit, quæ a ſole ducuntur, deinde quæ a luna, poſtmodum quæ a ſtellis, tandem quæ ab iis in locis ſuperis gigni ſolitis, ut ab Iride, tonitru, fulgure, nubibus, nebulis circulis. Subjungit ea, quæ a terrenis ignibus, ab aquis, a montibus ab animantibus. M. Cicero Arateos verſus (in quibus hujus generis prædictiones) a ſe iisdem numeris latine redditos prognoſtica ſua vocavit ad Att. ep. 1. lib. 2. Prognoſtica mea cum oratiunculis propediem expecta. Et 1. de Divinat. ait Q. F. Atque his rerum præſenſionibus prognoſtica tua referta ſunt. Quod vero ſcribit ad Att. ep. 16. lib. 15. Equidem pluvias metuo, ſi prognoſtica noſtra vera ſunt: ranæ enim ῥητορεύουσι, idcirco dicit noſtra, quod ranæ, quæ identidem coaxantes pluviam affore monent, id quod etiam in Arato eſt, ῥητορεύουσι, hoc eſt, quaſi noſtro, nempe Rhetorum more declamitant, ſermonemque frequentant. ASTROLOGUS) Inter aſtrologum & aſtronomum quid ſit differentia, hinc diſcemus. Aſtronomia cœli converſionem, ſtellarum ſitus, ortus atque obitus, ſtationes, defectiones, figuras, progreſſus contemplatur. Aſtrologia ex his rebus futura conjectat. Illa, inquam, ſcientia eſt de ordine, poſitu, magnitudine, intervallis, motibus, conjunctionibus defectibus ſiderum: hæc eorum vim, actiones, qualitates, efficientiam, quam motu, lumine, & arcanis quibusdam influxibus in mundum inferiorem, ſubjectum lunæ videlicet obtinent, per-

ſcrutatur. Verum hæc naturalis & nuſquam interdicta aſtrologia eſt. Alia ſuperſtitioſa, probibita legibus, quæ abſurda, prorſus incerta, & incredibilia, quaſi fataliter mortalibus eventura vaticinatur; quæ, ut inquit Iſid. duodecim cæli ſigna per ſingula animæ, vel corporis membra diſponit, ſiderumque curſu neceſſitates hominum & mores prædicere conatur. Hanc duodecim libris doctiſſime inſectatur Joannes Picus Mirandulanus. Multa idem adverſus eandem diſſerit Bened. Pererius lib. 2. commentar, in Geneſin. CHALDÆIS, GENETHLIACIS, MATHEMATICIS) *Chaldæi dicuntur iſtius ordinis aſtrologi, quod hæc prædicendi ratio a Chaldæis traxit initium, in quibus præſtabant Babylonij. Hinc Horat. ſuadet, ne tentemus Babylonios numeros ad præcipiendam vitæ noſtræ longitudinem, Ode 11. lib. 1.*

Tune quæſieris ſcire, nefas, quem mihi quem tibi
Finem Dij dederint Leuconœ, nec Babylonios
Tentaris numeros, ut melius, quidquid erit pati:
Seu plures hyemes, ſeu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppoſitis debilitat pumicibus mare.

Cic. Tuſcul. 1. Nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur, ut ſi ante mors adventet, quam Chaldæorum promiſſa conſecuti ſimus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutique videamur. Adverſum eoſdem diſputat idem 2. de Divinat. & Phavorinus apud Gellium lib. 14. cap. 1. Baſil. orat. 6. in Hexaem. Euſeb. de præparat Evang. lib. 6. Auguſtin. de doctrina Chriſtiana De Chaldæorum porro doctrina, decretis, divinationi-

bus

bus multa Diodorus Siculus lib. 3. cap. Genethliacis ideo nomen eſt, quod γενέθλια, ſeu dies & horas natales conſiderant: quamobrem & ὡροσκόπει, indeque naſcentium ortus ad ſtellarum poteſtatem revocant contenduntque intereſſe, quæ cæli facie primum ſpiritum quis in limine vitæ hauſerit. Dicuntur item Genethialogi, & prædictiones eorum genethlialogiæ Vitruvio lib. 9. cap. 7. Vulgus Mathematicos, quidam Planetarios vocitant. Ab his conſulendis adoleſcentes Phavorinus philoſophus deterrere volens talem argumentationem concludebat. Aut adverſa eventura dicunt, aut proſpera. Si dicant proſpera, & fallunt, miſer fies fruſtra exſpectando ſi adverſa dicunt, & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si vera reſpondent, eaque ſunt non proſpera, jam inde ex animo miſer fies, antequam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura ſunt, tum plane duo erunt incommoda: & exſpectatio te ſpei ſuſpenſum fatigabit, & futurum gaudij fructum ſpes tibi jam defloruerit. In Codice apud Jurecos eſt hujuſcemodi Conſtantini Cæſaris conſtitutio. Nemo aruſpicem conſulat, aut Mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum prava confeſſio conticeſcat. Chaldæi ac Magi, & cæteri, quos maleficos ob facinorum multitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo divinandi curioſitas: etenim ſupplicium capitis feret, gladio ultore proſtratus, quicunque noſtris juſſibus obſequium denegaverit. CUM VESTRIS ALTITUDINIBUS) *Particula iſta (cum) indignationi exprimendæ ſervit, uti eti-*

am apud Germanos. Terent. Eunuch. I hinc, quo dignus es cum donis tuis tam lepidis. Adelph. Ut te Syre cum tua monſtratione magnus perdat Jupiter. VOS ICARUM SEQUIMINI) *Fabulam Icari narravit Ovid. lib. 8. Metamorph. Diodorus. lib. 4. cap. 13. de eodem. Torquent hoc commentum Poëticum in divinatores iſtos Mirandulanus lib. 2. capite 9. Alciatus emblem. 103. Diogenes cum ſecum conſideraret philoſophorum, politicorum, Medicorum, & hominum ejus generis reliquorum functiones in humana ſocietate, nullum aliud animal homine ſapientius ſibi videri affirmabat. Cum vero contemplaretur, aſtrorum inſpectores, & conjectores, nihil homine ſtultius, atque fatuum magis ſibi videri teſtabatur.* PER SIGNIFERUM) *De hoc circulo ejuſque ſignis duodecim Cicero in Arateis hunc in modum.*

Zodaicum hunc Græci vocitant, noſtrique Latini
Orbem ſigniferum perhibebunt nomine vero.
Nam gerit hic volvens bis ſex ardentia ſigna.
Aeſtifer eſt pandens ferventia ſidera Cancer.
Hunc ſubterfulgens cedit vis torva leonis,
Quem rutilo ſequitur collucens corpore Virgo.
Exin projectæ claro cum lumine Chelæ,
Ipſaque conſequitur lucens vis magna Nepai.
Inde ſagittipotens dextra flexum tenet arcum:
Poſt hunc ore fero Capricornus vadere pergit.
Humidus inde loci collucet Aquarius orbem.
Exin ſquamiferi ſerpentis ludere piſces.
Queis comes eſt Aries obſcuro lumine labens:
Inflexoque genu projecto corpore Taurus:

Et

Et Gemini clarum jactantes lucibus ignem.
Hæc ſol æterno conveſtit lumine luſtrans,
Annua conficiens vertentia tempora curſus.

Varroni limbus dicitur, de re Ruſt. VIXERIT UT EVADANT) *Antiquum & probum loquendi genus. Cato de re Ruſt. Eſt interdum præſtare mercaturis rem quærere. Quod proinde eſt, ac ſi diceret: eſt interdum ut præſtet. Terent. Hecyra. Si eſt, ut velit reducere uxorem, licet. Horat. epiſt 12. lib. 1, non eſt ut copia major ab Jove donari poſſit. Uſurpatur, eſt ut, ornatus tantum gratia: ſicut in illis: eſt quatenus, eſt ubi, eſt quando, &c. Græci* ὅτε, ἔϛιν ὡς ἔϛιν ὅπε. QUI PRÆEST MERCIMONIIS) *Præeſſe nuntiis & lucro munera ſunt Mercurij. Vide prologum Amphit. apud Plaut. Horat. Ode 10. lib. 1. Te canam magni Jovis & Deorum Nuntium. Atque Latinis a merce ſeu mercatura dictus eſt, ſic Græcis ab* ἑρμαῖον *(quo nomine lucrum ſignificant)* ἑρμῆς *nuncupatur. Porro mercatores re feliciter geſta domum reverſi, perinde Mercurio ut Neptuno gratias agebant. Plaut. Sticho.*

Cum re bene geſta ſalvus convertor domum,
Neptuno grates habeo & tempeſtatibus,
Simul Mercurio, qui me in mercimonijs juvit.

RANÆ INSUETUM COAXANTES) *Cic. in Arateis,*

Vos quoque ſigna videtis aquâi dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanes fundere voces:
Abſurdoque ſono fontes & ſtagna cietis.

Quis eſt, qui ranunculos hoc videre ſuſpicari poſſit? ſed ineſt mire & ranunculis quadam natura ſignifi-

cans

cans aliquid, per ſe ipſa ſatis certa, cognitioni autem hominum obſcurior. Idem 1. de Divinat. ARGUS CÆLESTIS) *Propertio purpureus: Tibullo imbrifer, Horatio pluvius, Virgilio ingens arcus.* SESEQUE PERFUNDENTES) *Præſagium hoc mutuum ſumpſit Virgilius a Varrone 5. de ling. lat.*

Tum liceat pelagi volucres, tardæque paludis,
Cernere inexpleto ſtudio certare lavandi,
Et velut inſolitum pennis infundere rorem.

De bove naribus aerem captante duobus verſiculis feſtiviſſimis Cicero.

Mollipedesque boves ſpectantes lumina cæli,
Naribus humiferum duxere ex aere ſuccum.

Mare autem tumidum, quod unum eſt prognoſticis, in iiſdem Arateis pereleganter expreſſit.

Atque etiam ventos præmonſtrat ſæpe futuros,
Inflatum mare, cum ſubito penitusque tumeſcit,
Saxaque cana ſalis niveo ſpumata liquore,
Triſtificans certant Neptuno reddere voces.

CLARA ET FREQUENS CORVORVM) *Poſtquam hoc prognoſticon tradidit Virgilius, quærit, unde avibus & quadrupedibus, quibus ratio & futuri providentia nulla divinitus eſt conceſſa, iſta tempeſtatum præſenſio, tamque læti concentus, & laſcivi motus. Reſpondet. Ea natura præditas animantes, ut quam maxime facillimeque mutationem aeris earum corpora percipiant. Quocirca cum aut ex raritate denſius, aut ex ſpiſſitudine rarius ſit cælum, alios illa, aliosque motus concipiunt.* QUAM BELLA) *Huc quadrabunt extremi verſus*

Digitized by Google

us de 1. Georg. ubi Poëta de bellis civilibus graem texit querimoniam.

Quippe ubi fas verſum atque nefas tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos: ſqualent abductis arva colonis:
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.

Eſt etiam non ignota Melibæi querela patriam fugientis, & arva dulcia ſua deſerentis, cum capellis ſuis, propter agros civibus Mantuanis ademptos, atque inter impios milites diſtributos. Pro coronide addam his annotamentis. Novem ſunt divinandi ſpecies. Aſtrologia, de qua fuse ſatis, Hydromantia ex aquæ. Catopromantio e ſpeculo. Lecanomantia e pelvi. Pyromantia ex igne. Geomantia e terra. Chiromantia e lineis manuum. Necromantia, ſeu necyomantia (non ut græce prorſus indocti, & neſcientes vocum originem, neque vim intelligentes nigromantia; unde vulgus Germanicum cæcos cæcumſequens, Schwartzkunſt, *cum dicendum eſſet* Todtenkunſt, *) ergo necromantia* ἀνεκρὸς *mortuus, quia umbrarum animarumve evocationes fiunt, & cum inferis colloquia. Capnomantia ex fumo. Cicero aliquot genera his verbis commemorat. Quid enim habet aruſpex, cur pulmo inciſus etiam in bonis extis dirimat tempus & proferat diem? Quid augur, cur a dextra corvus, a ſiniſtra cornix faciat ratum? Quid Aſtrologus, cur ſtella Jovis aut Veneris conjuncta cum luna ad ortus puerorum ſalutaris ſit, Saturni Martiſve contraria?*

MISCELLA PROGYMNASMATA, SIVE CHAOS.

PROGYMNASMA SECUNDUM ET TRIGESIMUM.

Germania.

GODEFREDUS, CASTULUS, ARNULPHUS.

GOD. *Cùm procul obſcuros colles, humilemque videmus,*
Italiam, Italiam primus conclamat Achates,
Italiam ſocij læto clamore ſalutant.

HÆc apud vatem Romanum Æneas, qui cremata patria, & domo profugus, per varios caſus, per tot rerum diſcrimina ducentibus fatis ſedem in Italia cum ſuis, condendæque urbi locum quærebat. Cur proinde nos, chara mihi pectora, longiſſimo intervallo ex intima Gallia, in qua ſtudiorum noſtrorum explicandæ, nunc autem Dei beneficio explicatæ & expeditæ rationes nos tenuerunt, communem hanc dulciſſimamque patriam, cujus jam fumum aſpicimus, & quam

Digitized by Google

quam vel aſperrimis ſaxulis affixam immortalitati anteponere oportet (quod de viro ſapientiſſimo Pater Poëtarum cecinit) repetentes, non etiam in ſimiles voces gratulabundi prorumpimus? Cur eam non ſalutamus? Fungar vice veſtra. O terra patria, regnorumque ſidus Germania ſalve; in quam nos annis poſt decem, quam e tuo ſinu peregre diſceſſimus, læti, gratulantesque revenimus: vix ipſi credentes nobis, adeſſe videlicet nos ad fines hoſce limitesque tuos, & intueri jam campos tuos. Salve natale ſolum. Salvete, quotquot Germaniæ noſtræ tutelares Civi præſidetis, & reduces fauſtis ominibus volentes propitij accipitote. Ecce autem voluptatem improviſam. C. Quidnam? G. Tiliam ad opacandum locum patulis ſupra modum diffuſam ramis. Quin captamus haſce umbras, & hæc frigora, alligatis interim caballis ad arbores in proximo, & calorem meridianum tantiſper, dum ſe ille aliquantum fregerit, a corporibus defendimus? C. Eo in ſententiam tuam, approboque conſilium: ſudore manant artus omnes mei. Deſcendo. A. An ego ſentirem alia omnia? Præſtabile conſilium conſulis, Godefride. Hem, deſcendi. Abjiciamus nos in herbam, quieſcamusque ad horulam ſuaviter. Quod ut etiam ad alteram faciamus, tamen veniemus in urbem: haud procul diſtat. G. Nunquid non ipſum patriæ noſtræ vocabulum delectatione vos mulcet, & ad quales homines tandem revertamini, commonefacit? Sive enim Alemanniam, ſive Germaniam nuncupemus, utrumque nomen e ſermone patrio profluxit, & ab

ab eo ductum eſt, quod indigenæ omnes ſunt viri, ſeu penitus viri! qui nimirum & corporum viribus excellent, & nullam animi partem delicatam, mollem, effœminatam habeant. Sic Gerhardus eſt prorſus durus: Gerbrechtus prorſus celebris. Non enim audio ineptos quoſdam a Manno Tuiſconis filio, aut a Lemano lacu Genevenſi in Allobrogibus, aut ab Hercule Alemanno, a quo vetutiſſimi Germanorum ſubacti ſint, prius nomen demiſſum derivatumque affirmantes. Ex eodem fonte ſunt illa, quibus aliæ quoque gentes utuntur, Marcomani, quod a limite & viro ducitur, quaſi dicas, Collimitanei viri. Cœnomani, a Kün quod verbum in eo ponitur, qui audet, quaſi dicas, audaces viri. Longobardi (qui populus ad Germanos ſuam refert originem) a longa barba, quaſi dicas, Longobarbi. Cæterium priſci ſcriptores Alemannos & Alemanniam pro Suevis & Suevia duntaxat uſurpaverunt, quæ olim Rheno, Danubio, Nicro (qui hodie Neccarus) continebatur. Germanorum & Germaniæ appellationes uſitatiores ac tritiores ſunt. Quas, quod quidam inde natas putant, quoniam gens noſtra germane, hoc eſt fraterne utramque fortunam partiretur, & (quod Cæſar memoriæ prodidit) per alternos foris arma tractaret, domi agros coleret, uxores liberosque curaret: & quod Strabo lib. 7. quod eſſent Gallis forma, victu, moribus ſimiles, ut eos illorum eſſe quaſi fratres Romani oſtenderent, nomen Germanorum indidiſſe ſcribit: hæc ego refel-

ellere nolo; eſt enim certiſſimum a Romanis ita ppellatos, antequam ipſi ſe Germanos appellaent, & non raro fit, ut una vox vel in eadem, el diverſis in linguis diverſas cohibeat notiones. Germania igitur vocem quoque noſtratem eſſe luco, de qua opinione me nemo depellet. C. Et ego ita faveo huic ſententiæ, ut etiamſi vera non eſſet, mihi tamen eam perſuaderi velim. A. Ego facillime patior ne in mentem quidem mihi quidquam contra venire. Recte tu quidem de iſtis nominibus Godefride: Teutonum & Teutotoniæ voces unde promanarint, ſcire percupipimus, nam & hæ nobis patriæque noſtræ frequenter tribuuntur. G.. Tuiſconem ajunt poſt illud notiſſimum orbis terrarum diluvium a Noe ex Arezia uxore ſuſceptum, & natu jam grandem ad Rhenum a patre amandatum, ut ea loca neſcio quouſque occupata, ditione teneret Inde genti & regioni nomen ab eo impoſitum. Veruntamen Tuiſcones potius ab illo nominaremur (ut lingua noſtra appellamur revera: nam Teutſch, & Teutſchlandt hanc habent originem) & Germania nuncuparetur Tuiſconia. A Teutone igitur, qui proxime poſt Tuiſconem Germanis cum imperio præfuiſſe traditur, hæc nomina detorta & inflexa credibilius apparet. A Principibus porro, ac Ducibus populorum in terras alias atque alias rerum fortunarumque ſuarum ſedes transferentium, populis deinde ipſis manſiſſe appellationem certum eſt: ut Francia & Franci a Franco

Spiſſa, & cretoſa, & humida terra, bene far & triticum nutrit: hordeum agro ſoluto delectatur & ſicco: nam in lutoſo ſparſum moritur.

Agri præſulem non ex dilectis & tenere educatis ſervulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis exſpectat.

P. Quanquam ſicca oratione, non tamen indocta nos docuiſti. O. Maro noſter, tu prodeſſe & delectare Georgicis tuis conatus es. Tu utiliſſimum, & hominibus ſummopere neceſſarium agriculturæ ſtudium carminibus pulcherrimis, & ingenio atque artificio plenis tractaviſti. Accedat etiam tua ſymbola ad hoc noſtrum convivium, quod quidem, ad mentem, non ad ventrem eſt inſtitutum. Sine nos exaudire vocem tuam virilibus modificatam numeris, & totius orbis auditione dignam.

VIRGILIUS.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, ne pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudant peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentẽ farris acervum
Curculio: atque inopi metuens formica ſenectæ.

P. Hactenus de area ad trituram concinnanda & aptanda: de ſeminibus medicandis addere ne gravere.

VIRGI-

VIRGILIUS.

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca:
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore.
Degenerare tamen: ni vis humana quot annis
Maxima quæque manu legeret.

P. Egiſti tu quoque tuas partes ut decuit, & ego functus ſum meis. De primo & præcipuo in re ruſtica ecce dicta compluria. Proximum eſt, ut ex iisdem hiſce magiſtris quisque veſtrum ſua quærat: ac tu ſane præ aliis Lucilliane, ſic enim inter nos pepigimus. L. Non ab omnibus, ſed aliquibus pecuarias petam collectas, & breviter agam. Dicite promiſcue, nec ullam modo vel ætatis, vel auctoritatis rationem habetote.

De re pecuaria.

COLUMELLA. *Pecudes pro regionis cælique ſtatu & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt.*

VARRO. *Herba in pratis ad ſpem fœniſiciæ nata, non modo non evellenda, ſed etiam non calcanda: quin & pecus à prato ablegandum, & omne jumentum, ut etiam homines: ſolum enim hominis exitium herbæ, & ſemitæ fundamentum.*

CATO. *Ego cuidam conſulenti, quam partem rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſet,*

reſpondi: ſi bene paſceret. Rurſuſque interroganti, quid deinde faciendo ſatis uberes fructus percepturus eſſet, affirmavi, ſi mediocriter paſceret.

COLUMELLA. *Omni pecudi larga præbenda ſunt alimenta. Nam vel exiguus numerus, cum pabulo ſatiatur, plus domino reddit, quam maximus grex, ſi ſenſerit penuriam.*

Vacca quamvis plena fœtu, non expletur libidine: adeo ultra naturæ terminos etiam in pecudibus plurimum pollent blandæ voluptatis illecebræ.

Sues ex omnibus pecudibus impatientiſſimæ ſunt famis, ita ut aliquando ſi indigeant pabuli, non tantum alienam, ſi liceat, ſobolem, ſed etiam ſuam conſumant.

In omni genere quadrupedum ſpecies maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri ſimilior eſt progenies, quam matri. Omni regione maritos gregum mutilos eſſe oportebit, quoniam cornuti fere pernicioſi ſunt propter petulantiam.

A. Me ordo poſcit tertium. Cupimus ad hæc accipere nonnulla de eo, quod eſt in ruſticatione tertium, ut ſcitis. Una & altera ſententia nobis ſatisfacietis. Ac ſi vel unus loco omnium loquatur, gratulantes ipſi nobis audiemus. Sis tu ille, Columella; tu enim videris in hiſce materiis tritiſſimus.

De villatica paſtione.

COLUMELLA. *Antiquiſſima, maxime in gallinario pecore fides paſtoris, qui niſi eam domino ſervet, nullus ornithonis quæſtus vincet impenſas.*

Res apiaria non tantum curatorem fraudulentum,

tum, ſed etiam immunda ſegnitia peroſa eſt, æque enim dedignatur, ſi minus pure habita eſt, ac ſi tractaretur fraudulenter.

Curatori apum, cum alveos tractare debebit, cuſtodiendum, uti pridie caſtus ſit ab rebus Venereis, neve temulentus, nec niſi lotus ad eos accedat, abſtineatq; fere ab omnibus redolentibus eſcis, ut ſunt ſalſamenta, & eorum omnia eliquamina, itemque fœtentibus acrimoniis allii, vel ceparum, cæterarumque rerum.

A. Quia de apibus dixiſti, temperare haud poſſum, quin adhuc aliquid, & quidem abs te, Virgili, de parvis iſtis, & ſolertiſſimis beſtiolis interrogem. Solent ad pugnam civilem erumpere. Quibus nam ſignis forte bellum cognoſcemus, & quo ſe pacto gerunt in prælio? Nemo te ornatius deſcripſerit.

VIRGILIUS.

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos, vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere. Namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat: & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos;
Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,

Digitized by Google

Præcipiteſque cadunt. Non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in corpore verſant,
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos, verſa fuga victor dare terga coëgit.

S. Meum eſt de vitibus & hortis interrogare Quid Varro, quid tibi placet, quod nos memoria retinere queamus?

De vineis & hortis.

VARRO. *Terra cujusmodi ſit, refert. Ubi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quod in partu & alimonio vinum non ut in calice quærit aquam, ſed ſolem. Itaque ideo (ut arbitror) primum e vinea in arborem aſcendit vitis.*

S. In meo calice profecto vinum aquam non quærit: nam ego eam meri eſſe duco meram perniciem.

COLUMELLA. *Apta eſt ſurculis hominis urina, quam 6. menſibus paſſus fueris veteraſcere. Si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec ſolum ea res majorem facit proventum, ſed etiam ſaporem & odorem vini pomorumq; reddit meliorem.*

Stercus vitibus non eſt ingerendum, quod ſaporem vini corrumpit: melior eſt materia vindemiis exuberandis congeſtitia, vel de vepribus, vel denique alia quamlibet arceſſita & adverſa humus. Priusquam pomarium conſtituas, quam magnum habere voles, circummunito maceria, aut foſſa, ita ut non ſolum

ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut à pecore prærosa fuerint, quam adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores diſponere utilius, maxime ne imbecillæ à valentioribus premantur, quæ nec viribus, nec magnitudine ſunt pares, neque pariter creſcunt.

PALLADIUS. *Locis frigidis à meridie vineta ponantur, calidis à ſeptentrione, temeperatis ab oriente, vel (ſi neceſſe ſit) occidente.*

Græci jubent olivam, cum plantatur, & legitur, à mundis pueris atque virginibus operandam: credo recordati, arbori huic eſſe præſulem Caſtitatem.

S. Juvaret audire vos diutius, niſi impranſi eſſemus. P. Amamus, & colimus vos de doctrina, qua nos erudiiſtis. L. Quin imus jam, quo debemus? Heus invitator, jube accumbere. A. Niſi forte tu, Præſidi, iſtuc literarium prandium ut mentibus, ſic etiam ventribus putas ſuffecturum. P. Dabitur dentibus tuis, quod commolant, ſatis.

ANNOTATIONES,

ET EGO CONIURAREM) *Emerat de craſſo domum Cicero, centum & quinis millibus coronatorum, tantam quippe ſummam tricies quinquies centena millia nummum efficiunt. AP. Sulla mutua quinque coronatorum millia acceperat. Et quoniam Catilinarii cum æs alienum fæneratoribus ſolvere*

non poſſent, in Rempub. conjuraverant, ut prodit Saluſtius, ideo jocatus epiſtola 6. lib 5. ſcripſit in hunc modum. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem ſcripſeras, velle te bene evenire, quod de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domum millibus nummum XXXV. aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, ſi quis me recipiat. EX AGRICOLIS ET VIRI) *In præfat. Eadem ex eodem Plin. lib. 18. c. 5.* NEVE OPERA TUA PARCAS VISERE) *cap. 1. Idem cap. 4. In bono prædio ſi bene ædificaveris, beneque poſueris: ruri ſi recte habitaveris, libentius & ſæpius venies, fundus melius erit, fructi plus capies.* SI UNAM REM SERO) *Hujus præcepti paraphraſis apud Columellam ſcitiſſima eſt lib. 11. cap. 1. Res eſt agreſtis inſidioſiſſima cunctanti: quod ipſum expreſſius vetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc verſu ſignificavit.*

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Quare vulgare illud de arborum poſitione ruſticis uſurpatum: Serere ne dubites: id villicus ad agri totum cultum referri judicet: credatque prætermiſſas non duodecim horas, ſed annum periiſſe, niſi ſua quaque die, quod inſtat, effecerit. Nam cum propriis pæne momentis fieri quidquam debeat, ſi unum opus tardius, quam oporteat peractum ſit, cætera quoque, quæ ſequuntur, culturæ poſt juſta tempora ſerius adhibentur, &c. APUD SASERNAS, ET HUNC IPSUM) *Saſernæ pater & filius docuerunt ſuis de agricultura commentariis, quæ nihil ad eam attinerent,*

nerint, ut de cimicibus arcendis. Quas rationes, quia fortaſſe non nemo ſcire avebit, quo ſe ab illis nocturnis carnificibus liberet, ſubjungam. Cucumerem anguinum condito in aquam, eamque infundito quo voles: nulli accedent. Aut fel bubulum aceto miſce, eo lectum ungito. Item quo pacto quempiam glabrum efficias, & pedum dolorem ſedes, & ſimilia multa. Catonis nugæ ſunt, quemadmodum placentam facere oporteat, quomodo libum, qua ratione pernas ſalire, & quid agas ante, ſi velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter. Varro lib. 1. cap. 2. Quod idem aſſerit cap. 5. de libris Theophraſti περὶ φυτῶν ἱστορίας, *&* περὶ φυτῶν αἰτιῶν, *notandum eſt. Iſti libri, inquit, non tam idonei iis, qui agrum colere volunt, quam qui ſcholas philoſophorum. Neque eo dico, quod non habeant & utilia & communia quædam.* QUANDOCUNQUE ARABITUR) *Hæc lib. 2. cap. 4. Rationem utriusque annectit in hæc verba. Nam quæ limoſa verſantur arva, toto anno deſinunt poſſe tractari, nec ſunt habilia ſementi, aut occationi, aut ſationi. At rurſus, quæ varia ſubacta ſunt, continuo triennio ſterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maxime ſequamur in arandis agris, ut neque ſucco careant, neque abundent uligine.* OCULUM DOMINI ESSE) *Ita eſt libro toties nominato, cap. 6. Perſa interrogatus, quid equum maxime ſaginaret, oculus domini reſpondit. Ariſtoteles in Oecon. Item Libycus, quod ſtercus agro foret utiliſſimum: domini, inquit, veſtigium. Cap. autem 5. refert Plin. dixiſſe quosdam, nec mentitos, frontem domini plus prodeſſe, quam occipitium. Sed cur ta-*

Digitized by Google

ceat Columella? Sic ille lib. 1. cap. 1. Non prædia, non aſſiduus labor & experientia villici, non facultates ac voluntas impendendi tantum poſſunt, quantum vel una præſentia domini: quæ niſi frequens operibus intervenerit, ut in exercitu cum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia. Pallad. Præſentia domini proventus eſt agri. MORBUS, VICINUS, *De morbis frugum & ſegetum eſt in paralip. ad agriculturam dialogo 28. De vicino Colum. lib. 1. cap. 3. Quemadmodum ſapientis eſt fortuitos caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam facere fortunam: quod facit, qui nequam vicinum ſuis nummis parat, cum à primis cunabulis, ſi modo liberis parentibus eſt oriundus, audiſſe potuerit.*

μηδ' δ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Quod non ſolum de bove dicitur, ſed etiam de omnibus partibus rei noſtræ familiaris: adeo quidem, ut multi prætulerint carere penatibus, & propter injurias vicinorum ſedes ſuas profugerint. Mox gentium quoque in diverſum orbem migrationes ſubjicit. Cato cap. 4. Vicinus bonus eſto. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. AREA CUM PRIMIS) *De area facienda præcipiunt Cato cap. 9. Varro lib. 1. cap. 51. Colum. lib. 2. cap. 20. Plin. lib. 18. cap. 29. Pallad. lib. 1. cap. 36.* SEMINA VIDI EQUIDEM) *Adducit hunc locum Plin. lib. 18. cap. 17. Vide inſuper Columellam lib. 2. cap. 9.* PECUDES PRO REGIONIS) *Aliæ formæ ſunt Aſiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis aliæ: nec tantum*

Digitized by Google

tum diverſitas provinciarum, ſed ipſa quoque Italia partibus ſuis diſcrepat. Campania plerumque boves progenerat albos & exiles, labori tamen, & culturæ ſoli patrii non inhabiles. Umbria vaſtos & albos, &c. Colum. lib. 6. cap. 1. SOLUM ENIM HOMINIS) *ποδῶνδερμα. Cicero ſolorum callum dixit. Pro pede & ſolea etiam Lucretius lib. 1 & 4 illo verſu. Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita ſolo. Varro lib. 4. de ling. lat. quæ ſolo teri poſſunt, ſola terræ. Solum denique idem valere interdum, quod ſoleam, illa Plauti ex Bacchid. probant. Etiam rogas, qui ſoccis habeat auro ſuppactum ſolum?* SI BENE PASCERET) *Hoc reſponſum poſuit Plin. cap. 5. libri millies à me prolati Eandem ſententiam laudans Colum. præfat. lib. 6. hæc ſubdit. Cæterum de tam ſapienti viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, quidnam quærenti cuidam tertium in agricolatione quæſtuoſum eſſet, aſſeveraſſe, ſi quis vel male paſceret: cum præſertim majus diſpendium ſequatur inertem & inſcium paſtorem, quam prudentem, diligentemque compendium De ſecundo tamen reſponſo dubium non eſt quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exſuperet.* PRÆSULEM CASTITATEM) *Minervam ſemper virginem, hujus arboris inventricem ac præſidem Poëtæ fabulantur, quando cum Neptuno de Attica decertans, olivam extulit, ille equum. Sed quoniam Minervam perpetuam colere virginitatem dixi (quam ob cauſſam ab Horatio intacta vocatur) de ea deſponſa facetam narrabo hiſtoriam, petitam ex Suaſoria* 1. *Senecæ. Cum Antonius vellet*

exolverit, parandæ vineæ non ita aptus cenſetur, ut qui eſt rudis. Nam illius alterius ſolum pluribus radicibus infra impeditum eſt, & ſenectutis ſuæ ſqualorem atque cariem, quæ tanquam venena ſunt, etiam tum retinet. Vitia loci peſtifera vinetis apud Columellam hæc invenio: maciem, & ſterilitatem, terram ſalſam vel amaram, uliginem, præcipitem & præruptam poſitionem, nimium opacam, & ſoli averſam, valles arenoſas, arenoſos etiam tophos, plus juſto jejunum ſabulonem, nec minus terreno carentem, & nudam glaream. Gratum eſt vineæ cælum nec ſumme frigidum & glaciale, nec æſtuoſum, magisque calido quam algido proficit, & potius imbribus quam ſerena tempeſtate offenditur: amat ſolum ſiccum magis quam humidum: lenem perflatum non recuſat: ventos & procellas odit. Vitis ſeritur vel ad eſcam & delicias, vel ad utilitatem. Utriusque ſpeciei nomina varietatemque, & uvarum quoque diverſitatem ſi perſequar, videbor & veſtra patientia abuti, & otio. Qui vinetum inſtituet, plus ſuæ ipſius, quam alienæ curæ fidat. Viviradicem ne mercetur: genus ſurculi probatiſſimi domi conſerat, faciatque viciarium, ex quo poſſit agrum veſtire vitibus, propterea quod minus, quam vernacula noſtro ſolo felicia ſunt ſemina, quæ ex alia regione transferuntur. Ubi vineis locum idoneum elegerit, electo præcipuam in paſtinando curam impendat, ea peracta non minore diligentia vitem conſerat, & cum ſeverit, ſumma ſedulitate culturæ ſerviat. Diſpoſitio generum percommoda eſt,

eſt, quam ſi tenere nequeas, diverſæ notæ non alias conſeres, quam quæ ſaporem conſimilem, & fructum maturitatis ejusdem præbent. Nullum genus ruris, niſi diligenter ac ſcite etiam exercitum fructibus colono reſpondet, hoc autem maxime facere ſolent vineæ. Res tenera, infirma, injuriæ valde impatiens, quæ plerumque nimio labore ubertateque conſumitur, & ſua fœcunditate perit, niſi modum adhibeas. Si ſe confirmaverit vinea, & quaſi ad juvenile robur pervenerit, non tantopere negligentia cultorum illi nocebit. Novella dum adoleſcit, niſi omnia juſte perceperit, extrema conficitur macie, & ſic intabeſcit, ut deinceps nullis impenſis recreetur. Foſſio tanto plus prodeſt, quanto crebrior fuerit. Judicarunt plerique ex Calend. Martiis usque in Octobres triceſimo quoq; die novella vineta confodienda, herbasque omnes, & gramina præſertim extirpanda, quæ niſi manu eligantur, & in ſummum reijciantur, quantulacunque parte adobruta ſunt, reviviſcunt, vitiumque ſemina ita perurunt, ut ſcabra ac retorrida efficiant. Ad prudentiam vinitoris ſpectat, non ſolum ablaqueationes, pampinationes, aliaque omnia adhibere, ſed reputare etiam, num majore fructu vitis ſe induerit, quam ut eum derferre queat. Quocirca non ſolum Superpacuas frondes decerpet, verum etiam intervum partem aliquam fœtus decutiet. I. Quid vocas ablaqueare vites? C. Circa vitis radicem ſeu codicem dolabra diligenter terram aperire, purgatisque omnibus velut lacus, ſeu lacuſculos

 efficè-

Digitized by Google

efficere, ut ſolis teporibus & imbribus provocentur. Itaque à lacubus deluctum eſt vocabulum. Inde ablaqueatio. R. Quid autem eſt pampinare vites? C. Eſt, inquit Varro, ex ſarmento coles; qui nati ſunt, de iis, qui plurimum valent, primum ac ſecundum, nonnunquam etiam tertium relinquere, reliquos decerpere, ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum. Ideo in vitiario primitus cum exit vitis, tota reſecari ſolet, ut firmiore ſarmento e terra exeat, atque in pariendis colibus vires habeat majores. R. Vix percipio, quos vocet coles, tamen percipio. C. Ubi cælum eſt frigidum, ibi verna putatio eligenda. Locis apricis, & ubi molliores hyemes, optima & in primis naturalis eſt, quæ fit per autumnum, quo tempore divina quadam & æterna lege fructum cum fronde ſtirpes deponunt. In pedata jugataque vinea alligator rectam ſtirpem conſervabit, rectam vitem, inquam, in jugum producet, nec flexum ridicæ aut pali perſequetur, ne ſtatuminum pravitas ad ſimilitudinem ſui eam configuret. Hoc non ad ſpeciem ſolum refert admodum, ſed ad ubertatem, firmitatem, perpetuitatem quoque. Rectus quippe truncus ſimilem ſui medullam gerit, per quam velut quodam itinere ſine flexu atque impedimento facilius terræ matris alimenta meant, & ad ſummum perveniunt. Intereſt etiam, quale ſit vinculi genus, quo ſemina religantur. Nam dum novella vinea eſt, quam molliſſimo nectenda eſt, quia ſi viminibus ſalicis aut ulmi ligaveris, increſcens vitis ſe

Digitized by Google

ſe ipſam præcidit. Optima eſt ergo geniſta, vel paludibus delectus juncus. Nolentibus volentibus vobis plurima relinquo, & ad pomaria, ſeu ad rem arborariam accedo.

Ex arboribus homines multis ſæculis alimoniam petiverunt, ex earum quoque frondibus cubilia ſibi fecerunt, & ex cortice veſtes. Arboribus domos amplas conſtruimus, & theatra fabricamus, & in magna orbis parte non aliæ, quam ex lignis civitates, nec amplitudine, nec frequentia, nec magnificentia noſtris inferiores viſuntur. Arboribus maria quoque habitamus, quarum ſervitio omnem hunc terræ aquarumque globum obimus, & perluſtramus. Apud priſcos certæ arbores certis Numinibus dicabantur, tantus illarum honos. Sanctitate clariſſimi viri, quo mentem omnem in rebus à ſenſu disjunctis & cæleſtibus libere poſſent defigere, in nemora, ſylvasque ſecedebant. Eſt autem in arboribus plurima ſane & admiranda varietas. Quædam enim ſunt urbanæ ac domeſticæ, aliæ ſylveſtres atque agreſtres. Sunt quædam perpetuo omninoq; ſteriles ſine ſemine, ſine fructu, ut ſalices: quædam etſi proferunt ſemen, non tamen fructum, ut fagus: aliæ utrumque habent, ut pomiferæ & glandiferæ. Eſt & in quibusdam ſexus diſtinctio, ut in palma, ilice, quercu. Hæc ſit prima varietas. Altera hæc eſt. Quemadmodum non in omni regione omnes proveniunt arbores, ita neq; quas eadem regio procreat, quibuslibet ejus locis aut naſcuntur, aut adoleſcunt, aut fructificant. Montes quippe amant cedrus, larix,

rix, teda, cæteræque, e quibus reſina gignitur. Item buxus, ilex, juniperus, terebinthus, & populus. Montes & valles deligunt abies, robur, caſtaneæ, cornus. Aquoſis montibus gaudent fraxinus, ſorbus, ceraſus. Non temere in montibus viſæ ſunt prunus, oleaſter, juglans, morus, ſambucus. Subeunt & in montoſa ulmus, malus, pyrus, laurus, myrti. Gaudet frigidis ſorbus: aquas odere cupreſſi, juglandes & caſtaneæ. Non niſi in aquoſis proveniunt ſalices, alni, populi, liguſtra. Tertia eſt in radicibus & cortice. Quarta in foliis. Quinta in floribus. Sexta in fructibus. Septima in umbris. Octava in ætatibus. Declarare ſingula diſcrimina majus otium poſtulat. Sed ad ſativas & hortenſes arbores revertamur, vel potius omiſſis aliis generibus, de his tantum diſſeramus. Quæ vitibus utilis eſt terra, eadem & arborum ſationi habetur idonea. Anno, antequam feras, ſcrobem fodito, ita ſole ac pluviis humus macerabitur, quodque poſitum erit, cito comprehendet. Quod ſi eodem anno lubebit & ſcrobem facere, & ſeminare, minimum duobus menſibus ante fac, ſcrobes fodias, eas ſtramentis incenſis calefacito: ſi latiores patentioresque feceris, lætiores & uberiores fructus reſpondebunt. Raris intervallis ſerendæ arbores, ut cum adoleverint, ramis extendendis ſpatia ſuppetant. Quod ſi ſpiſſe poſueris, nec infra ſerere quid poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt. Semina legenda craſſa, non minus quam manubrium bidentis, recta, levia, procera, ſine ulceribus, inte-

integro libro. Nucem, antequam deponas, in aqua mulſa, nec nimis dulci macerato, ſic fructus erit jucundior. Curandum, ut quam generoſiſſimis pyris pomaria conſeramus. Ea ſunt cruſtumina, regia, ſignaria, larentia, purpurea, ſuperba, ordeacea, aniciana, &c. Præterea malorum genera exquirenda, maxime ſcandiana, maciana, orbiculata, ſextiana, peluſiana, &c. Sorbi quoque, & perſici non minima eſt gratia. Omnis ſurculus omni arbori poteſt inſeri, ſi non eſt ei, cui inſeritur, cortice diſſimilis. Antiqui genera inſitionum tria tradiderunt. Unum, quo reſecta & fiſſa arbor reſectos ſurculos accipit. Alterum, quo reſecta inter librum & materiam ſemina admittit. Utrumque genus verni temporis eſt. Tertium, quo ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam recipit, quam agricolæ emplaſtrationem, vel inoculationem vocant. Hoc genus æſtivo tempore optime uſurpatur. Ex qua arbore inſerere voles, & ſurculos ad inſitionem ſumpturus es, videto, ut ſit tenera & ferax, nodisque crebris, & cum primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito, craſſitudine digiti minimi: ſurculi ſint bifurci, aut trifurci &c.

Hortos urbanos primum inſtituiſſe fertur apud Athenas Epicurus. Apud Romanos veteres hortus nihil aliud erat, præterquam agellus, & qualiſcunque proventus, unde victus tenuis, & menſa ſine arte compararetur. Non egebat igni, non deſiderabat ſumptus macelli, ac merces

tum herbaceas tum arboreas oppidatim venales præbebat, re ſemper expedita, & ad extemporaneum alimentum præſentiſſima. Itaque voluptas illecebroſa tantopere ſe propagavit, ut arbores fructus, olera, flores, & alia ruris ſeu ruſtica ſolatia intra muros etiam ab agris, montibus, ſylvisque deduxerit feceritque, ut nequam in domo materfamilias haberetur, cui indiligens & neglectus eſſet hortus. Qui de horto utiliſſimo & jucundiſſimo cogitat, is debet ſcire, velle, & poſſe colere. Conſtruendus primum ad uſum vitæ neceſſarium: deinde ad ſanitatem, & vires tum corporis tum animi inſtaurandas: poſtremo ad aſpectus & odoratus delectationem. Si fieri poſſit in propinquo, ut dictorum commodorum particeps fiat dominus, & frequenter illum adeat. Sub hoc metu olitorem operasque omnes in officio continebit. Sed quia dementiæ ſummæ eſt, hortúm poſſidere probe conſitum, optime cultum, qui dies ac noctes pateat incurſibus, injuriisque deprædantium hominum, & devaſtantium quadrupedum atque alituum, ideo quibus copia ſuppetit, hortos parietibus cingunt. Alii macerias ex luto & lapide circumducunt. Plerique tenuiores paleato utuntur fimo & limo, aut ſaxa in ordinem congeſta jam coagmentant. Sunt, qui foſſis & aggeribus circumdent, quod maximopere vitandum: nam horti humores ita ſubducuntur, niſi forte locus paluſtris fuerit. Ruſtica & plebeia turba in ſylvis reciſa ſpineta, vimineta & arundineta pro munimento adaptat. Horti ab area, ſtabulo fœnario longe

ſiti

ſiti eſſe debent, ſi poterit. Nam palearum pulverem ceu inimicum ægre patiuntur, imo vero nec paleas ipſas, quod olera lædunt. Nam hærendo folia perforant, quæ perforata ſtatim aduruntur. Proſunt tamen radicibus perinde atque ſtercus, ſed ramulis & foliis nocentiſſimæ judicantur. Ad hæc arborum fœtibus, qui lignoſi non ſunt, præcipue vitibus, & inter lignoſos amygdalis. Poſitio horti optima, ſi leniter inclinata planities curſum fluentis aquæ per diſcreta ſpatia exceperit. In quam rem, ſi defuerit fons, ejus loco aut imprimendus erit puteus, aut ſi id nequeas, ciſterna ſuperiori parte conſtruetur, ut illinc aquas conferente pluvia, hortus per æſtivos ardores excipiat. Si his omnibus facultatibus carueris, hortum tribus quatuorve pedibus altius fodies ad ſimilitudinem paſtini. Ita enim cultus ſiccitates negliget. Terra ſalſa omnino vitanda, ut amara. Optima quæ neque æſtate valde reſiccatur, neque argilloſa eſt, neque arenoſa & aſpera, neque hiatibus per æſtus obnoxia. Ante omnia ſit elapidatum ſolum, minime rimoſum, ne ſol penetrans plantarum radices exurat. Terra, quæ fluminibus, aut perpetuis aquis circumdatur, non ſemper eſt laudabilis: nam ſata & plantata quædam aqua facile ſeneſcunt, fructusque ſive herbarum, ſive arborum inſipidos ac humidulos plerumque gignunt. Plantantem hortulanum non oportet ſtatim ſtercus ad radices inijcere, ſed primum tenuem terram illis immittere, deinde ſtercus, quod rurſus terra te-

gendum erit. Ita neque comburentur plantæ, neq; ſtercorarius calor illico exhalabit. Olitores ne utantur ſtercore annuo: nam præterquam, quod eſt inutile, quam plurimas beſtiolas generat. Triennale commendatur. Longiori enim tempore, quidquid habuit fœtidi ac mali, evaporavit, & ſi quid durum inerat, ætas remollivit. Cinis tenuiſſimus, natura calidus, herbis ac oleribus ſtercus optimum. Pulices enim hortenſes, vermes, erucas, limaces, & animalia parva ſtirpes depopulantia aut occidit, aut abigit. Præceperunt quidam, hortum non eſſe ſeminandum, niſi cum terra pluviis permaduerit. Eæ ſi tempeſtive & opportune deſcendant, non improbo. Si tarde labantur, quantumvis ſitienti horto ſemen committi poterit. Curandum etiam ante ſationem, ut pravarum herbarum radices necentur: digerendus in areas, quæ ita informandæ, ut runcantium manus ad dimidiam latitudinis partem facile perveniant, ne dum herbas inutiles illæ perſequuntur, ſemina pedibus interim proculcentur. Vehementer adnitendum, ut ſationi ſerenitas, & temporis clementia ſuccedat. Nam favente cælo, tepentibus locis, & à ſole illuſtratis, citiſſime prorumpunt, ac pullulant ſemina. Sint autem ſemina vegeta, plena, recentia, ſucculenta. Si timor fuerit, ne frigoribus, pruinis, ardoribus peruranтur, aut offendantur, paleis contegentur, quibus transverſæ virgæ imponentur, & virgis arundines aut ſarmenta, ne à ventis rapiantur, vel ab avibus deprædentur. Rigatio ſolibus æſtivis, & maxime circa

circa exortum caniculæ, ſummopere probatur hora matutina ac veſperi, ne à ſole inferveſcat aqua, & radices adurat. Sed ne tum quidem nimiæ debent eſſe rigationes, quoniam inebriatis radicibus nocent. Non eſt haurienda aqua putei, ne ob frigus cruditate nimia radices percellat. Quod ſi alterius non erit facultas, horis aliquot ante haurienda, & ſub dio; exponenda erit, ut tepeſcat. Salſæ aquæ hic ſummopere fugiendæ, niſi in raphano, beta, ruta, cunila, quibus aquea ſalſitudo peculiaris medicina. Minus utiles e ſtagnis hauſtæ ad rigationem, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina invehunt: præcipue tamen imbres alunt plantas; nam illis innaſcentes beſtiolæ necantur. Jam de auxilijs contra peſtes hortenſes longioris operæ ſit diſſerere, ut ſunt vermes, erucæ, talpæ, limaces, culices, muſcæ, ranæ, bufones, hortenſes mures, muſtelæ, ſerpentes, & alia reptilia: grando, fulmen, tempeſtas, rubigo, pruina, carbunculatio. Dicendum eſſet de cultu lactucarum, quomodo lata fiat, candida & tenera: quomodo pomata, ſuavis, odorata: ſapida: quomodo condenda. Multa item de braſſica, quæ terra illi commoda, quando transferenda, quæ ſpecies, quomodo ſapore fiat inſignis: de apio, quomodo fiat folio latiſſimo, de beta, portulaca, de aſparagis, de ruta, quomodo ſerenda, ubi optima naſcatur, de oxaliolis, & ſpinaceorum cura. De radicibus eſculentis, ut porro allio, cæpis, raphano. De fructibus herbaceis eſculentis, ut cucurbita, cucumere, peponibus, hortenſi

 carduo.

Digitized by Google

carduo. De floribus ac plantis odoratis, ut roſis, liliis, amarantho, violis, ſalvia, fœniculo, lavandula, roremario, mentha, ſolesquio, majorana, bellio, abſinthio. Sed advertamus aliquando proram littori. Studiis quidem veſtris hoc anno finem non imponetis: itaque tempus non deerit, cum iſta apud auctores ſuos multo copioſius tractata legetis. Quæ dixi, boni conſulite, & ſi forte ſatisfactum non eſt, vobis aſſignate, qui quaſi magiſtrum aliquem de ſchola me audire voluiſtis ſuper his, quæ ego jam pridem depoſui. I. Tanta extenuatione nihil opus eſt, nunquam nos pœnitebit te ad iſtas explicationes inducere potuiſſe. Quam vellemus officium iſtuc aliquo munere compenſare liceret? Quod unum licet, in memoria ſemper conſervabimus. R. Aliquot certe talenta non meream, ut hodie ad te non acceſſerim. Nam vel modica doctrina multo auro apud me pluris eſt, nedum tanta, quanta tu nos hodie cum ſumma humanitate imbuere non recuſaviſti.

ANNOTATIONES.

VINETA ET HORTI) *Virgilius in doctrina ruſtica hortorum cultum prætermiſit, tum quia feſtinaret ad finem, ut nautæ ad proximum portum: tum quia ſpatiis iniquis excluderetur.*

Atque equidem extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram:
Forſi-

Forſitan & pingues hortos, quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Peſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis, &c.
Et poſt multa.
Verum hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Prætereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.

Hæc Poëta: non quia curam hanc ut tenuem ac vilem deſpiciendam putet. Quapropter miror, cur ita ſcribere voluerit Columel. præfat. lib. 10. Veruntamen non ſine ſpe proſperi ſucceſſus aggreſſi ſumus tenuem admodum, & pæne viduatam corpore materiam, quæ tam exilis eſt, ut in conſummatione quidem totius operis annumerari velut particula poſſit laboris noſtri, per ſe vero, & quaſi ſuis finibus terminata, nullo modo ſpecioſe confici. Nam etſi multa ſunt ejus quaſi membra, tamen eadem tam exigua ſunt, ut, (quod ajunt Græci) ex incomprehenſibili parvitate arenæ funis effici non poſſit. Hæc, inquam, illum dicere miror, cum videamus non minus de re hortenſi, quam de agricultura, pecuaria, cæteriſque partibus Georgices conſcriptos eſſe libros: nec illa aut minus late patet, quam harum partium aliqua: aut præſtantibus viris minus digna judicari debet, qui omnibus hanc potiſſime adamaverunt, cum vitam ruſticam agere decreviſſent. Hortorum porro nomine pomaria etiam comprehendimus, ſeu arbores ſativas, earumque cultum, non ſolum herbas, & illas ineptas naturaleſque dapes. Res vineatica, ut ampla ſic ſubobſcurior ac difficilior eſt ad percipiendum. Statueram annotationem loco verborum

&

& locutionum nonnullas explicatiunculas ſuper eo argumento ſubjungere, ſed quia id egregie in re ruſtica univerſa præſtitit in ſuo Prædio Carolus Stephanus, ſtudioſos ad eum mitto. SOPIUNTUR ENIM CURÆ) *Hoc Anacreon temulentus ſenex, & Poëta* βακχικώτατος *creberrime experiebatur. Ejus* ᾠδάριον *unum integrum teſtificationis ergo adducam, & eo hoc annotationum claudam.*

Ὅταν πίνω τὸν οἶνον,
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι,
Τί μοι πόνων, τί μοι γόων,
Τί μοι μέλει μεριμνῶν:
Θανεῖν με δεῖ κἂν μὴ θέλω,
Τί δὲ τὸν βίον πλανῶμαι;
Πίωμεν οὖν τὸν οἶνον
Τὸν τοῦ καλοῦ Λυαίου.
Σὺν τῷ δὲ πίνειν ἡμᾶς
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι.
Dum dulcia bibo vina,
Mox cura dormit omnis,
Luctus, dolor recedunt,
Nil triſte pectus angit.
Nolim, velim, mors me auferet.
Errare, quæ voluptas?
Merum merum bibamus,
Pulchri merum Lyæi.
Dum vina potitamus
Mox cura dormit omnis.

UVA-

UVARUM DIVERSITATEM) *Inter uvas & racemos diſcrimen eſt. Illæ majores ſunt, & craſſioribus acinis: hi minores & minoribus granis: unde & racemari dicitur: fere enim uvæ minores à vindemiatore ſub pampino latentes fallenteſque relinquuntur* ἐπιφυλλίδες *à Græcis vocari videntur racemi: hinc racemoſiſſimam dicit vitem Plin. lib. 14. cap. 3. quod racemos multos, non uvas ferat. Vide Turneb. lib. 25. cap. 26.*

PROGYMNASMA OCTAVUM & VIGESIMUM.

Paralipomena ad agriculturam.

RABONIUS, ALTINUS.

RABONIUS. Re ipſa auctore experiri me vellem, num tu, Altine, proinde ut ad Æneidem Maronis, ſic etiam ad ejusdem Georgica ſæpe multumque lectionem adhibueris, A. Egone? Sæpe, Raboni, & quod tam ſine arrogantia, quam ſine fraude mendacioque dixerim, multum ſane. Quin tu experiris? R. Aliter nequeo, niſi te quædam interrogem. Hoc, ſiſne amiciorem in partem accepturus, an pro indigno habiturus, id vero eſt, quod dubito. A. Interrogationum iſtarum perfectum ac ſummum jus à me feras volo. Ut ſi tu magi-

magiſter eſſes, ego diſcipulus, ita quæcunque vis, exquirito liberrime, & iſtud, in quo ſedem cæpimus conclave, ludum eſſe fingito. R. Tres libros poſteriores intactos præteribo: ex primo ſciſcitabor, non de Arcturi hædorumque ſideribus, non de ortu & obitu Atlantidum, aliarumve ſtellarum, de quibus illic Poëta loquitur, verum de aliis cum ad intelligentiæ noſtræ capacitatem aptioribus, tum ad reſponſionem magis aliquanto expeditis. A. Mea quidem cauſſa non eſt, cur iſtas conditiones admiſceas, non ſolum libros illos quatuor ideo pulchre intelligo, quia doctorem eruditiſſimum eos planiſſime interpretantem audivi, ſed explanatores quoque poſtea, Servium & alios ſtudioſe lectitavi, & quod ſupra fidem tuam ſit fortaſſe, inhærent toti in mente mea. Sentin' ſuperbiam? R. Non iſtuc fidem meam ſuperat, qui Alexandrum Regem quanta quanta eſt Iliadem edidiciſſe alicubi ſcriptum invenerim. Tamen nunc eo proſilire, quo inſtituebam, & facere, quod tu mihi, ut facerem, humaniſſime permittebas, videor non debere. A. Et ad hoc ſumas audentiam licet, & ad majora etiam. Ne tu mihi novum honorem impertias, quando non ego tibi ſingularem; eſt enim jam pridem germaniſſima inter nos copulata ſodalitas, & erit, cum pari te libertate tractabo. R. Ergo quæ opera agricolas moliri diebus feſtis patitur Maro, quæ neque divina jura exceperint, neque humana legum inſtituta vetuerint? A. En tibi verſus, qui pandant, quod quæſiſti.

Quippe

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt. Rivos deducere nulla
Religio vetuit: ſegeti prætendere ſepem:
Inſidias avibus moliri: incendere vepres:
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.

Quippe ad colonos æque ut ad hominum ordines alios pertinere docebat vates intelligentiſſimus, ſcire otii ſui rationem reddere, probabatque Tacitus Solonem, qui ſanxit, ut otium ſectantes cuivis integrum eſſet accuſare. Quin & illa apud antiquam & ruſticam olim Romuli, Numæque progeniem concedebantur: far pinſere, faces incidere, candelas ſebare, vineam conductam colere, piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere, & purgare, prata ſicilire, ſtercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus oliveti conductos cogere, aliaque nonnulla perinde agreſtia. Quanquam tacui quædam, quæ per religiones Pontificum facere poteſtas non erat. R. Plus das, quam exſpectabam. Et pluvia tempeſtate quomodo vitabunt otium agricolæ? A. Hoc etiam verſibus aliquot comprehenſum tibi recitabo.

Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa forent, quæ mox cælo properanda ſereno,
Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cavat arbore lintres,

Aut

Digitized by Google

Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis:
Exacuunt alii vallos, furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga,
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.

Non mirum ait eſſe, ſi hæc factitent diebus pluviis, cum nec feſtos quidem per inertem ceſſationem honeſtum ſit transmittere. R. Ut aliqua impenſa augeam tuum hoc munus, & paria modo aliquo reddam paribus, Catonem quoque docere memini, quid tali tempore agreſtibus ſit agendum, idque non longe à principio libri. Atque ut memoriam meam videas, tuæ ſimillimam, ad verbum ea producam. Per ferias potuiſſe foſſas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, ſpinas runcari, expinſi far, munditias fieri. Hem Themiſtoclem, qui reminiſcebatur etiam, quæ oblivifci maluiſſent. A. Ut ludit facete meus Rabonius? Dehinc percontari licet, quemadmodum pro Maronis præcepto hyemem conſumant agricolæ. R. Hyemem, ait ille, remiſſos & ignavos efficere ruſticos, qui rebus per æſtatem partis perfruantur ſolutiſſime, conviviis agitandis, & placando genio, nautarum ſolemnia imitantes, qui ſalo enavigato, & periculis erepti graviſſimis, poſtquam deſideratos tenuere portus, naves coronamentis exornant, & gaudiis indulgent. Effluxerunt ex animo verſiculi, alioqui eos viciſſim pronuntiarem tibi. A. At illorum recordaris,

ris, qui continenter ſequuntur de quibusdam eorundem per hybernos menſes occupationibus. Totus locus hic eſt.

Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curasque reſolvit:
Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritosque ſequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem balearis verbera fundæ,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

R. Quando tam promptus, & opera largus es, plura, non jam explorandi, ſed reminiſcentiæ cauſſa interrogare cupio, quod te oro, ut me ſinas. A. Moleſtus non eris, ſive tu quæras, ut cognoſcas, ſive ut recognoſcas, redintegresque memoriam. Nam te quæſiturum, quæ ege neſciam, haud opinor. R. Nonne ſunt, quæ noctibus agenda monet? A. Sunt certe.

Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius ſtipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros nocturni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.

Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.

R. Rotunda & elaborata Muſa. Puto, non intempeſtive hic memorari poſſe, quæ Plinius, ubi antiquorum in agro colendo præcepta libris ſuis infert, oracula vocavit. Nequam agricolam eſſe, quisquis emeret, quod præſtare ei fundus poſſet. Malum patremfamilias, quisquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi intempeſtate cæli: pejorem, qui profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet: peſſimum, qui ſereno die ſub tecto potius operaretur, quam in agro. Ad ubertatem fœcunditatemque ſoli conciliandum, ſi memini, rationes Maro intexit, quas libeat tibi quæſo velut ex eodem itinere aliud quidpiam oſtendere una ambulanti. Hoc enim tantum eſt reliquum de memoriala mea, ut in multis multa me oblitum memor ſim. A. Quis vero mortalium non aliquid aliquando obliviſcitur? Rem ipſam libens diſſeram verbis meis: verſus, quia plures cum ſint, tibi faſtidio poſſunt eſſe, cum jam plurimos audieris, non audies. R. Voluntas tua mea eſt; hæc enim dicturus unquam ſum, quod in quemdam Martialis: Velle tuum nolo, Dyndime, nolle volo. A. Agri quo feraces fiant, & ſemina votis probe benigneque reſpondeant, iſta octo ſervanda præſcribit. Ut alternis annis quieſcant, & ſitu quodam dureſcant, vireſque debilitatas rurſum inſtaurent, quæ novales aut novalia dicuntur.

Muta-

Mutatis item ſeminibus arva quodammodo reſpirant, & quietem agunt, quoniam minus in producendo exhauſta langueſcunt. Quare conſilium eſt, unde anno ſuperiore lupinum, viciam, fabam, ervum, lentem, cicerculum, piſum, legumina, quibus terra velut adjuvari, pingueſcere, & ſtercorari ſolet, ſuſtuleris, ibidem ſementem frumentariam facias. Nam linum, avena, papaver, aut legumen ſimile, quæ terram exſugunt, perurunt, & emaciant, viribus frumentum æquant: illa ſupradicta haud multo ſucco indigent, quocirca in macro etiam tenuioreque fundo feliciter ſeruntur: poſteriora rectius in pingui, quia cibi ſunt majoris, ut triticum, ut ſiligo. Cavebimus ergo, ne hæc cum farris ſatione alternemus. Addere tamen vim arvis debebit ſtercoratio. Quod opus, quanquam ſordidum ac fœdum, ſegetibus nihilominus eſt utiliſſimum, & magnopere neceſſarium, quas Virgilius in aditu operis merito lætas dixit; fimus ſiquidem, qui per agros jacitur, lætamen vocatur, ob quem finem cineres quoque ſpargendos præcipit. Sin autem nullum fimi genus ſuppetet, ſtipulas per arva ſteriliora pluribus de cauſis incendere jubemur. Ex tali etenim incendio terra vires quaſdam latentes, & alimentum concipit, ipſoque calore ignis humores noxii, quibus ager infeſtabatur, prorſus exſudantur. Eodem calore venæ ac meatus oppleti obſtructique pateſcere incipiunt, ſpiramenta aperiuntur & laxantur, per quas vias utiliores, & ad fructum aptiſſimi ſucci in fruges & herbas inſinuant. Quod

Digitized by Google

ſi tellurem plus æquo ſolutam & laxam invenerit, denſabit eam, & coarctabit, ut pluviis, æſtibus, frigori ſit impervia. Sed ad ſegetum felicitatem vehementer proficiemus aratione per transverſum iterata, crateque aut raſtro comminutis glebis, & ante ſparſum ſemen æquata per occationem agri ſuperficie. Denique credamus licet, eo beatiores fore meſſes, quo diligentiore cultura terræ inſtiterimus, & religioſius a Deo idoneam frugibus tempeſtatem impetrare contenderimus, hyemes ſcilicet ſerenas ac tepidas, æſtates vero humidas. Ut igitur, quæ dixi, in ſummam redigam, fœcundant agrum arationis intermiſſio, ſementis mutatio, cinis, fimus, ſtipularum exuſtio, glebarum diſcuſſio, transverſim uſurpata proſciſſio, divinæ clementiæ imploratio, ſine qua omnis noſtra nihil ulla in re valere poteſt ſedulitas. R. Manifeſte ſatis hoc ipſi prodimus, cum in dies panem non aliunde, quam de cælo & petimus, & exſpectamus. Nec qui plantat, nec qui rigat, eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus. Hunc ſi audierimus, bona terræ comedemus. Faciam nunc, quod Menalcas paſtor in eclogis, qui cum e Mopſi cantu Daphnidis apotheoſin celebrantis mira eſſet voluptate affectus (ut me quoque tuus hic ſermo plurimum recreavit) ſe gratum eſſe ſtudet, & ait.

Nos tamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphnimque tuam tollemus ad aſtra:

Sic ego de vitiis & remediis frugum nonnulla ſtrictim ex Plinio, quæ in mentem venerint. A. An

quid-

quidquam nobis tali ſit munere majus? R. Primum vitium eſt avena, in quam degenerat hordeum, ut ipſa ſit frumenti inſtar. A. Quæ eſt ratio? R. Soli & cæli humor potiſſimum: tum ſeminis imbecillitas, cum diutius retentum eſt terra, priusquam erumperet. Item ſi carioſum fuit, cum ſereretur. Sol creber e nube. Vermiculi nati in radice, cum ſementem ſecutis imbribus, repentinus calor humorem incluſerit. Cantharis, ſcarabæi parvi genus frumenta erodens. Oleum, pix, adeps inimica ſunt ſeminibus, quibus ne contingantur, providendum eſt. Matureſcentia frumenta ab imbre detrimentum capiunt. A. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres. An vero lolium, tribuli, cardui, lappæ morbi frugum non ſunt? R. Hæc, uti rubos, inter ipſas potius terræ peſtes numeraverim. Eſt & magnum malum rubigo, & luxuria, cum onerata fertilitate ſegetes procumbunt. Jam exitium ciceris quod ſit, ervi, fabæ, viciæ, ne ſim longior, omittam. De remediis tantum referam principium, cætera tu nullo labore invenies, aut pridem, quod ſuſpicor, jam legiſti. A. Dic principium. R. Vino ante ſemina perfuſa minus ægrotare exiſtimantur. Virgilius nitro & amurca perfundi jubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam vero, ſi triduo ante ſatum urina & aqua maceretur, præcipue adoleſcere putant. Reliqua ſemina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Nimium procedo, peri-

culum eſt, ne receptum amittam. Itaque tempori me recipio. A. Poſſis & tu a me interrogari, ut video. R. Si quatriduo ante mecum de futuris quæſtionibus convenias, ut ad reſponſa comparare me queam.

ANNOTATIONES.

PRATA SICILIRE) *Id eſt, falcibus conſectari, quæ fæniſecæ prætererunt, & quaſi herba tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum. Varro lib.* 1. *cap.* 49. *Eidem lib.* 4. *ſeculæ falces ſunt a ſecando, & ſicilire eſt tanquam ſeculire. Sicilam & ſicilum vocabant, quidquid ſecandi vim haberet. Inde Sicilia dicta, quia ab Italia abſecta. Inde fortaſſe ſicilire. Sicilices dicit Feſtus eſſe haſtarum ſpicula lata. Per diminutionem, ſicilicula parvula quædam ſpicula, aut falculæ, quæ in crepundiis interdum puerorum habebantur.* ALIAQUE NONNULLA PERINDE, *Ut mala, pyra, ficos pandere, caſeum facere, arbores ſerendi cauſſa collo vel mulo clitellario afferre: ſed juncto advehere non permittitur, nec aportata ſerere, nec terram aperire, neque arborem collucare, ſed ne ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius catulo feceris: nec fænum ſecare, aut vincire, aut vehere, ac ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet: nec oves tondere, niſi prius catulo feceris. Defrutum quoque facere, & defrutare vinum licet. Uvas, itemque olivas conditui legere*

legere licet. Pellibus oves veſtiri non licet. In horto quidquid olerum cauſſa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum ſepelire non licet. Feriis tantum denicalibus mulos jungere per Pontifices non licet, cæteris licet. Hactenus Colum. lib. 2. cap. 22. Tradit Plin. catulos lactentes adeo puros habitos apud priſcos, ut placandis Numinibus hoſtiarum vice catulis uterentur. In canario ſacrificio rutilæ canes immolabantur pro frugibus, ut ita deprecarentur ſævitiam ſideris caniculæ. UT ALTERNIS ANNIS QUIESCANT) *Si patiantur hoc ruris ſpatia, procul dubio utiliſſimum eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, unde lupinum, aut vicia, aut faba ſublata fuerint, & quæ terram faciant lætiorem. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermiſſa cultura quievit. Plin. lib. 18. cap. 21. & lib. 17. cap. 5.* QUÆ NOVALES, AUT NOVALIA) *Novale eſt, quod alternis annis ſeritur, vel ager novæ relictus ſemenati. Vel quia intermiſſus renovatur a novando novalis. Sed Varronem auſcultemus, cum hæc, tum alia ad agrum ſpectantia eodem loco explicantem, videlicet lib. 1. cap. 29. Seges dicitur, quod aratum ſatum eſt: arvum, quod aratum, necdum ſatum eſt. Novalis, ubi ſatum fuit, antequam ſecunda aratione renovetur rurſum. Terram cum primum arant, proſcindere appellant: cum iterum, offringere dicunt: quod prima aratione glebæ grandes ſolent excitari. Tertio cum arant jacto ſemine, lirare dicuntur: id eſt, cum tabellis additis ad vomerem, ſimul & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcant foſſas, quo*

 pluvia

Digitized by Google

pluvia aqua delabatur. Qua aratrum vomere ſtriam fecit, ſulcus vocatur. Quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quod eo ſeges frumentum porricit. Sic quoque exta Deis cum dabantur, porricere dicebant. Feſtus aliter ἐτυμολογῶται. *Porcæ, inquit, appellantur rari ſulci, qui ducuntur aquæ derivandæ gratia, dicti quod porcent, id eſt, prohibent aquam frumentis nocere. Nam crebriores ſulci limi vocantur. Colum. lib.* 11. *cap.* 2. *liras vocant ruſtici easdem porcas, cum ſic aratum eſt, ut inter duos latius diſtantes ſulcos, medius cumulus ſiccam ſedem frumentis præbeat. Hæc Græci* ἔλικας *appellant.* LUPINUM, VICIAM, FABAM) *Quæ genera leguminum proſint, quæ officiant arvis, Columel. lib.* 2. *cap.* 7. *Dicuntur item legaria, utraque voce facta a legendo, quod manu legantur, ſeu vellantur e terra. Varro lib.* 1. *c.* 23 *&* 32. DEBEBIT STERCORATIO) *De hac Varro lib.* 1. *cap.* 38. *Colum. lib.* 2. *cap.* 15. *&* 16. *Pallad. lib.* 1. *cap.* 33. *Plin. lib.* 17. *cap.* 1.. *&* 27. *lib.* 18. *cap.* 23. SIN AUTEM NULLUM FIMI GENUS) *Nec ignoro, inquit Columella, quoddam eſſe ruris genus, in quo neque pecora, neque aves haberi poſſint. Attamen inertis eſt ruſtici, eo quoque loco defici ſtercore. Licet enim quamlibet frondem, licet e vepribus compitisque congeſta colligere. Licet filicem ſine injuria vicini, etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis. Licet depreſſa foſſa, qualem ſtercori reponendo fieri præcepimus, cinerem, cœnumque cloacarum, & culmos, cæteraque, quæ everruntur, in unum congerere.*

Viſum

Viſum eſt adhuc pro auctario voces & loquendi genera ſubjicere, quæ ad agricolationem referuntur, & a nobis vel uſurpari, vel explanari commode nondum potuerunt. Hoc ideo faciemus, quia conatu noſtro præcipue ſtudioſis latinitatis prodeſſe, eorumque gazam adaugere & amplificare percupimus: quod ſane quidem in nulla, quam in hac ruſtica claſſe nobis pro optato magis & conſecuti hactenus, & in reliquis adhuc conſecuturi videmur. Ordinem elementorum negligemus, & quanta fas erit brevitate rem abſolutam dabimus. Arare *eſt terram vomere ſubigere. Virgilio terræ ſulcos infindere, vertere, verſare, ferro vertere, proſcindere terram, æquor, terræ ſolum invertere, ferro ignotum æquor ſcindere, exercere tellurem, atque imperare arvis. Elegans eſt illa periphraſis.*

Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.

Levem arationem in terra infæcunda, dicit tenui ſuſpendere ſulco, quod Columel. *terram levi admodum vomere ſauciare. Incumbere aratris. Tibullus, humum ferro ſollicitare.* Scamna *facere inter arandum quid ſit, ex Columella diſcas, lib. 2. cap. 4. Nam veteres Romani dixerunt male ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit: eum porro an recte aretur, frequenter explorare debet agricola. Nec tantum viſu, qui fallitur nonnunquam, ſuperfuſa terra latentibus ſcamnis: verum etiam tactu, qui minus decipitur, cum ſolidi rigoris admota pertica tranſverſis ſulcis inſeritur: ea ſi æqualiter, ac ſine offenſione penetravit, manifeſtum eſt, totum ſolum de-*

 inceps

inceps eſſe malum: ſin autem ſubeunti durior aliqua pars obſtitit, crudum vervactum eſſe demonſtrat. Hoc cum ſæpius fieri bubulci vident, non committunt ſcamna facere. Seminare *Virgil. committere ſulcis ſemina, anni ſpem credere terræ.* Opus facere *Terentio eſt in agro arando, fodiendo, colendo occupatum eſſe: uno verbo, ruſtico operi intentum eſſe. Heaut. Quod in opere faciundo, operæ conſumis tuæ. Phormione. Cui in opere vita erat. Ideſt, qui ruri agrum colendo, & opus ruſticum faciendo victum quærebat, aut vitam tolerabat, ut ſubaudias, faciendo. Sic Ovid. in Faſt.*

Aut quia cum colerent priſci ſtudioſius agros,
Et faceret patrio rure ſenator opus.

Eſt item caſtrenſis loquendi forma, facere opus, pro caſtra communire, foſſam & vallum circumdare. In opere eſſe milites dicuntur, cum vallo foſſaque mœnia cingunt, vel turres exſtruunt, vel cuniculos in urbem agunt. Hinc immunes operum militarium apud Livium, & ad opus milites traducere, & opera pro ipſis munitionibus. Apud Cæſarem, ab opere revocare milites, ab opere diſcedere. Operari *eſt Latinis agitare convivia, & ſacrificare. Virgil. 1. Georg. lætis operatus in herbis. Horat. Ode 14. lib. 3. juſtis operata divis. Tibull. eleg. 5. lib. 1. Tunc operata Deo pubes diſcumbet in herba. Plautus. Ut iſthæc operatio crimen expiet. Pro agere ſeu* ἐνέργειν, *& operationem pro actione, quam vocant Græci* ἐνέργειαν, *nunquam uſurpant.* Frumenta *comprehendunt, radices latius, anguſtius diffundunt, hordeum e terra exit. Ovid. prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum. Semen*

men exiſtit, pateſcit, prodit ſeges, ſemen vetuſtate exſuctum adulterinum, admixtum. Semen *reſpondet, fructus redit, & pro impenſa. Humus repetita cultu, magno fœnore ceſſationis colono reſpondet. Arva benigne reſpondent. Ex eodem ſemine alicubi cum decimo redit, alicubi cum quintodecimo. Colonus non pervenit ad fructus, non poteſt facere meſſem. Horat. Epod. Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis.* Siliculam *capere dixit Varro de lupino, quod alias in ſiliquam pervenire, eſſe in ſiliqua, ſiliquari. Cato granum capere, ut Plin. de arboribus, radices capere. In ſegetibus quod culmus extulit, ſpica dicitur: quæ ſi mutila non eſt, in hordeo & tritico tria habet continentia, granum, glumam, ariſtam: & etiam primitus ſpica cum oritur vaginam. Granum, quod eſt intimum ſolidum. Gluma qui eſt folliculus ejus. Ariſta quæ ut acus tenuis, longa eminet e gluma. Proinde ut grani theca ſit gluma, & apex ariſta. Granum a gerendo etymon habet: id enim ſeritur, ut ſpica gerat frumentum, non ut glumam aut ariſtam. Gluma a glubendo, quod eo folliculo deglubitur granum. Feſtus, gluma hordei tunicula: dictum, quod glubarur id granum. Unde & pecus glubi dicitur, cujus pellis detrahitur. Pergamus cum Varrone. Ariſta dicta, quod areſcit prima. Spica a ſpe videtur nominata, unde olim ruſtici ſpecam nominabant. Spica mutila, quæ non habet ariſtam, eæ quaſi cornua ſunt ſpicarum, & boves carentes cornibus dicuntur mutili. Spicæ cum primitus oriuntur, neque plane apparent, qua ſublatent herba, vocatur vagina, uti qua latet conditus gladius. Illud ſumma in ſpica jam matura, quod eſt*

minus

minus quam granum, vocatur frit. Quod in infima ſpica, ad culmum ſtramenti ſummum, item minus quam granum, appellatur urruncum. Hæc ille toto cap. 48. lib. 1. quæ uno loco poſita, & tam diſerte ac polite explicata deſcribere me haud piguit. Apud Plinium lib. 18. cap. 7. plurima ſermoni elegantiori de frugibus idonea ſe offerunt. Ex acervo quædam tollam. Erumpit a primo ſatu hordeum die ſeptimo. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, verno tempore faſtigiantur in ſtipulam. Omnium ſatorum fructus aut ſpicis continetur, muniturque vallo ariſtarum, aut includitur ſiliquis, aut vaſculis. Frumenta quædam in tertio geniculo incipiunt ſpicam concipere. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodiis. Tunicæ frumento plures, hordeum maxime nudum. En quam belle efferuntur, in quibus extrema egeſtas noſtræ linguæ prorſus obmuteſcit. Acus *ſunt purgamenta frugum.* Colliciæ, *ſive colliquiæ ſulci majores, quibus humor agrorum noxius ex minoribus ſulcis derivatur extra ſegetes.* Cudentes, *qui in area baculis excutiunt legumina ac frumenta, a cudendo, id eſt feriendo.* Iterari *dicuntur agri, quando ſecunda aratione coluntur, quod eſt offringere, unde iteratio. Tertiari quando tertia aratione, & tertio ſulco repetuntur.* Verſuræ *ubi boves in arando poſt peractum legitimum ſulcum circumaguntur, vertunturque.*

PRO-

PROGYMNASMA
NONUM ET VIGESIMUM.

Paralipomena ad pecuariam.

VIATOR, TONSORES OVIUM, RUSTICUS.

VIATOR. Eho, quod iſtuc in oculos meos incurrit repentino ſpectaculum? ſi non cæcutio, videntur oves profecto, & oves multæ: atque illico applicati ad hoc lanare pecus exonerandum tonſores & tonſtrices multi & multæ profecto. Superaſtat inſpiciendis operis præſens ipſe Ruſticus. Bene facit profecto. Quam dives hic pecoris nivei? ergo etiam, quam lactis abundans? non illi, ut equidem reor, nec æſtate novum, nec frigore deſit. Video certe nunc fieri, quod idem Poëta ſuum ſibi bolum a nebulone poëtaſtro præreptum indignatus, ſcripſiſſe fertur: ſic vos non vobis vellera fertis oves. En manſuetudinem. Vinciri ſe, tonderi ſe, tractari ſe pro noſtro libitu, jugulum etiam ferro ſibi reſolvi placatiſſime patiuntur, nec balatum emittunt, nec corporibus contra nituntur. At ſus, ſive alia de cauſſa teneatur, ſive ad cultrum trahatur, implet clamoribus totam viciniam. Cur illa tam tacens, iſta tam vociferans? cur

Digitized by Google

cur illa tam placida, iſta tam commota & inſana? Niſi ea ratio eſt, quam ex Æſopo recordor. Ovis mulctum ſuſtinere, & lanam tonſorum manû ponere aſſuevit. Quapropter quamvis arripiatur, conſtringatur, ferrum intueatur, nihil præter conſueta ſe paſſuram ſuſpicatur. At vero porcus, qui nec mulgeri ſe, nec tonderi ſolitum, quia & lacte nobis apto & lana careat, optime novit, & ſolis ſeſe placere carnibus & larido, non immerito atrociſſima quæque veritus, clamoris lamentabilis magnitudine tantum non dirumpitur. Adibo ad homines iſtos, conſiſtam, & colloquar. Salutem tibi, mi Ruſtice, tuiſque iſtis mercenariis. Eſtne tonſura, ut vultis? Dies quidem ſerenus favet operi. Oves credo eſſe ſanas, admodum lanoſas conſpicor. T. Non erant omnes a ſcabie & ulceribus vacuæ. Verum antequam ad tonſuram faciendam aggrediamur, ſalubri eas fluvio merſandas, curandasque ſolet curare hic conductor noſter. R. Morem ſervo, ſi non medicum, at ruſticum. V. Multo magis in demenda lana: cui rei, quod maxime tempus deligendum? R. Quod inter æquinoctium & ſolſtitium labitur, cum jam ſudor ire ovibus incipit, ex quo recens lana detonſa nomen habet ſuccida. Cæterum per quamcunque regionem certum velle tempus conſtituere, in abſurdis eſt, quod non ubique locorum pari vel tarditate, vel celeritate æſtas ingruit. Rectum ac verum eſt, anni tempeſtates ponderare, ut hoſce pecudum greges neque ablata lana algore offendi, neque ea relicta æſtu opprimi ſinamus. V. Liqua-

Liquamine quodam detonſas perungere vos conſueviſſe audio. R. Conſuevimus. Succum excocti lupini, veteris vini fæcam, amurcam æqualibus ſingula menſuris confundimus. Hoc unguentum tergo delibuto ovis per triduum imbibitur. Deinde quarta luce ad littus maris deducta, ſi vicinum eſt mare, perluitur, ſin minus, cæleſtis aqua ſub dio ſalibus ad hunc uſum durata paulum decoquitur, qua grex perfunditur. V. Rationem facti audirem attentius. R. Iſto modo tractatum pecus, quam longus eſt annus, a ſcabie integrum præſtabitur, & enaſcetur lana prolixior atque mollior; Quidam perungunt eas vino & oleo, adjuncta cera alba, & ſuillo adipe. Lubeat ipſis, quod lubet, ego in regno meo, & inter ſubjectos meos, quod mihi potiſſimum eſt viſum, hoc facio. Pellitas intrinſecus ad eundem modum ſolemus perungere. V. Hem, quid operarii tui agunt cum pice liquida? T. Nihil tu ovillæ rei videris noſſe. V. Fateor. T. Locum plagæ per imprudentiam tondendo inflictæ ſic oblinimus. V. Vos ergo non eo contenti eſtis, quod ſuo tegmine miſellas ſpoliatis, plagas inſuper & ſtigmata, præmia nimirum tantæ patientiæ, imponitis. T. O bone vir, qua tandem in re caſus non dominatur, & qua in gente ab imprudentibus non peccatur? Tu cum iſtanc barbam hiſpidam tondes, non interdum notam cruentam accipis? V. Ha ha. Nudius nonusdecimus contigit. Atque ubi me ineptus homo forpice vulneravit in ſuperiore labro, cave, exclamat. Quæſivi, num eſſet denuo me læſu-

læſurus alio vulnere. Sed ſi ſemel tonderentur oves, numquid non plus lanæ redderent? T. Si ſemel ſecarentur prata, numquid non plus graminis redderent? Non redderent. V. Perdiligentes vero etiam fuiſſe vos noſco ex ſubſtratis circum tegetibus, nequid floccorum diſperiret. R. Quod in re familiari facili negotio, ſumptu nullo conſervatur, id nihili pendere, proxime abeſt a ſtultitia. V. Commode, & ut bonus attentusque paterfamilias. Quid autem cælo quamvis incaleſcente tondetis? T. Ex ſudore pondus lanæ accedit. Ex eodem cum re, tum colore fit præſtantior. R. Num diſplicet reſponſio? V. Mihi vero neutiquam. Cur porro ademptam & conglobatam lanam vellera aut vellumina nuncupatis? T. Hoc quæris? V. Hoc. T. Quod vellebantur quondam oves, non, uti hodie, tondebantur. Eſne jam ſciens. V. Scientiſſimus. R. Qui vel hodie vellunt, qui pauci ſunt, ante vulſuram tribus diebus pabulo fraudant, quod langueſcentibus, & emaciatis lanæ minus pertinaciter inhæreſcunt. Docerem te permulta, ſi ſtudio te noſtro cogitares addicere. V. Tale quidquam velle adhuc mihi in mentem non venit, ſtudium aliud jam pridem profitenti. At nihil obſtabit, quin aliquid præterea ruſticum tu mihi narres, quod aures oblectet meas. Reliquum itineris nondum die declinante in veſperam, greſſu nec citato emetiar. De lacte & caſeo geminis deliciis meis fabulare ſis. R. De lacte & caſeo? V. Ut dixi, de his duobus. R. Puta igitur ex liquidis omnibus, quæ cibali cauſſa uſur-

uſurpantur, non eſſe ullum lacte alibilius, in quo primas damus ovillo, ſecundas caprino. Corpori perpurgando equinum vehementer eſt utile, cui ad eandem rem bonitate propinquum eſt aſininum, poſtea bubulum, poſtremo caprinum. Sunt nihilominus tria, ex quibus lac à lacte manifeſto diſcrepat, quod ad illa duo ſupradicta, & omnino ad bonitatem attinet: paſtus, natura pecudum, mulctus. V. Quinam? R. Habet vim majorem ad alendum, quod ab hordeo, ſtipula, & prorſus arefacto nutrimento generatur: ſicut ad purgandum potentius eſt, quod e viridi paſcuo, & quidem eo amplius, ſi pecudes eas ipſas herbas abſumpſerint, quæ purgationem afferre corporibus conſueverunt. Hibiſcum intellige, in quem ovium, caprarum, agnorum, hœdorumque greges compellimus. V. De paſtu placet. R. Qua de natura, nobilius & melius numeratur lac, quod nullis impeditæ morbis ac vitiis, & nondum vetulæ animantes miniſtrant. A mulgendo id laudatur, quod neque longe abeſt, neque à partu continuo mulctum eſt: ſiquidem omne lac primum & noviſſimum inutile cenſetur. V. Semimedicum te invenio. In caſeo faciendo ſi te verſari temere dicam, ipſe ſim temerarius: ſcientiam quamdam hujus parandi tenere te arbitror. R. Scientiam? quantam noſſe genus noſtrum convenit. V. Quos enim alios iſtuc noſſe convenit? R. Fortaſſe illos, qui in familia ſua Æſculapios, & Machaonas nominant. V. Nimium eſt, quod nonnunquam ſciunt. R. Bubuli caſei ma-

maximi cibi ſunt, ſumptique difficilime tranſeunt. V. Experior frequens. R. Contra minimi cibi ſunt ovilli. Caprini facillime dejiciuntur. At tu viator, utros eſitas libentius, molles ac recentes, an aridos & vetuſtos? V. Molles longe libentius, quod nutriunt magis, nec quemadmodum veteres & aridi, in corpore indigeſti reſident. R. Quod in caſeum cogere lac decerno, id mane mulgeo, reliquum ad meridiem. V. Diverſitas loci, & pabuli diſparilitas alicubi repugnent, credo, huic mori. R. Crede audacter. V. Cujuſmodi lac poſtulas faciendo caſeo? R. Quid cenſes? ſincerum plane ac recentiſſimum: nam requietum, aut miſtum, acorem celeriter concipit. V. Coagulum? R. Lac plerumq; hœdino aut leporino coagulo cogitur, agnino haud ineſt tanta efficientia. Coit etiam flore agreſtis cardui, & anethi ſeminibus. Præterea lacte ficulneo, quod arbor ſauciato cortice virenti remittit. Fici quoque ramulis glaciatus caſeus probati ſaporis eſt. Si tenui liquore compoſitus eſt, propero vendere, dum adhuc viridis ſuccum retinet: diutius certe quam pinguis & optimus conſervatur. Vas cum infuſo lacte haud procul ab igne ſtatuo, ne tepor deſit, & ſimul conductum eſt lac, liquorem fiſcellis, aut calathis, aut formis committo: nam primo quoque tempore ſerum percolari, & à materia coacta ſecerni refert. Cum eſt caſeus aliquantum ſolidatus, ponderibus ſuperimpoſitis ſerum celerius exprimimus. Exemptum formis opaco & frigido loco mundiſſimis tabulis reponimus,

mus, tritis ſalibus aſpergimus, ut acidum liquorem exſudet. Ubi duratus eſt, majore vi comprimitur, ut conſpiſſetur. Plura nolo. Tu ſi deſideras, in craſtinum ad villam adeſto, ibi & hæc, & alia tradentur oculis tuis, quæ nunc auribus. V. Invitatio iſta perhumana me movet, ut bona comprecer tibi. Quid autem comprecabor? Deus tibi largiatur, unde caſeos facias.

Gargara quot ſegetes, quot habet Methimna racemos,
Æquore quot piſces, fronde teguntur aves.

R. Optares greges potius ingentes & omnigenos, ut lac largiſſime ſuppeditaret. V. Deus, da huic Ruſtico mille greges ovium, & tonſores pro iſtis decem alios inſuper trecentos. Da quingentas oves. Da ſexcentas capras, da equos, aſinos, mulos, magno numero. R. Et camelos quanto? Sis beatus, & ambula cum Divis benevolentibus. V. Unum oblitus ſum. R. Quid eſt id unum? V. Fœnum optare debui tibi. R. Siccaneum, an irriguum? V. Cur diſtinguis? R. Quia præſtat, quod ſuapte natura ſuccoſo gignitur ſolo, quam quod aquarum elicit irrigatio, quam tamen terræ macies interdum flagitat. Percipitur autem largius, & pecudes reficit jucundius, ſi demeſſum fuerit, antequam inareſceret. V. Optime autem quomodo ſiccabitur? R. Si neque peraridum, neqne rurſus viride colligatur. Nam deperdito omni ſucco pro ſtramento eſt, & ſi humoris nimium retinuit, in tabulato pu-

treſcit. Aliquando ita concaluit, ut igne exorto incendium creaverit. Si imbre permaduit, ſinemus ſuperiorem partem ſole deſiccari. Poſt convertemus, & utrinque ſiccatum in ſtriam coarctabimus, & manipulos vinciemus. Exſtruemus etiam in metas, quæ, ut commodiſſime à pluviis defendantur, ipſas in anguſtiſſimos vertices exacuemus. V. Si tu multum bonumque fœnum colligis, artem colendorum pratorum ignorare te non oportet. R. Colligo ſane nec parum, nec malum, & artem calleo. In primis enim curo, ne ſtirpes aut ſpinæ, validiorisque incrementi herbæ inſint. Verum hæc quorſum tibi? V. Dulce tamen eſt audire in multis, etiam quæ facere aut nolis, ſi poſſis; aut non poſſis, ſi velis. Bene vale. R. Bene ambulato.

ANNOTATIONES.

TONSORES ET TONSTRICES) *Apud Ciceronem, eſt etiam tronſtricula. Tuſcul. 5. Ancillari ſordidoque artificio regiæ virgines, ut conſtriculæ tondebant barbam, & capillum patris. Hebræos ovillas pecuarias grandes atque nobiles habuiſſe ſacræ hiſtoriæ loquuntur. Eosdem tonſuræ ovium ſuarum dies cum gaudio & epulationibus agitare ſolitos, e duobus, quorum recordor locis, planum fit: ex 1. Reg. cap. 25. de Nabal, & rurſus 2. Reg. cap. 13. de Abſalone. In quo convivio compreſſor ille ſororis Ammon miſerabiliter obtruncatus eſt. De tonſura ſcribunt Varro lib. 2. cap.*

cap. 11. *Columell. lib.* 7. *cap.* 4. ESTNE TONSURA) *Tonſus pro tonſura dixit Plautus Amphit. Sura, pes, ſtatura, tonſus, oculi, naſus, labra. Accius Amph. Sed quænam hæc eſt mulier; funeſta veſte, tonſu lugubri? Nonius.* PELLITAS INTRINSECUS) *De ovibus tectis, quæ & pellitæ, & molles dicuntur, Varro lib.* 2. *cap.* 2. *Propter bonitatem lanæ (ut ſunt Tarentinæ & Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici recte poſſit, vel lavari ac parari. Iisdem hirtas, Columell. hirſutas opponit, quem lege lib.* 7. *cap.* 4. *Mentio earum, pellitarum inquam, eſt apud Horatium lib.* 2. *Ode.* 2. BARBAM HISPIDAM TONDES) *Tonſores in Italiam veniſſe primum ex Sicilia anno ab V.C. CCCC.LIV. adductos à P. Ticinio Mena, Varro affirmat. Olim non fuiſſe tonſores Romæ adſignificant antiquorum ſtatuæ, quod pleraque habent capillum & barbam magnam. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus: ſequens divus Auguſtus cultris ſemper uſus eſt, Plin. lib.* 7. *cap.* 29. QUÆSIVI NUM DENUO ESSET) *In publico Diogeni quidam veniens obviam cum longa trabe quam geſtabat, eum offendit, ſtatimque uti mos eſt, cave, dixit. Tum Diogenes, num me vis, ait, iterum lædere? Ab aliis ſic narratur. Dicenti cave, baculum impegit, & poſt ictum adjecit, cave: par pari reponens. Simile Catoni evenit. Nam impulſus ab eo, qui arcam portabat, & cavere juſſus, rogavit, num quid aliud præter arcam portaret.* QUOD VELLEBANTUR QUONDAM) *Varro lib.* 4. *de ling. lat. Veliæ unde eſſent, plures accepi cauſſas: in queis, quod ibi paſtores*

Palatini ex ovibus ante tonſuram inventam vellere lanam ſint ſoliti; ex quo vellera dicuntur. QUÆ CIBALI CAUSSA USURPANTUR) *Sic Varro, ut Terent. Adelp. Ego illam liberali cauſſa aſſero manu. Alibile eſt* τρόφιμον. IN QUO PRIMAS DAMUS OVILLO) *De generibus lactis, & virtute uniuſcujusque, item de caſeo multa Medici. Hæc nos ex Varrone, ut ruſticum aliquid. Et credibile eſt, virum natura peracutum, prudentem & doctum non inconſulto iſta, & nullo uſu peritum ſcripſiſſe. Nihil autem cum in his, tum in aliis cibis ita prodeſt, ut non etiam obſit: rationes docent Medici.* IN CASEO FACIENDO) *Modum diſertiſſime tradit Colum. lib. 7. cap. 8. Veteres* τυροποιΐαν *appellaſſe, ac de ea multa ſcripſiſſe auctor eſt Varro.* FICI QUOQUE RAMULIS) *De fici ramo etiam Varro. Subjicit hæc. Non negarim ideo apud divæ Rumiæ ſacellum à paſtoribus ſatam ficum. Ibi enim ſolent ſacrificare lacte pro vino, & pro lactentibus. Mammæ enim rumis, ſive rumæ: & inde dicuntur ſubrumi agni: lactentes à lacte. Quin aſpergi ſolent ſales: melior foſſilis quam marinus. Quod idem Varro dicit, ad coagulum addendum acetum, affirmat eo coire lac etiam Dioſcorid.* CURO NE STIRPES AUT SPINÆ) *Cultus pratorum inquit Colum. lib. 2. cap. 18. magis curæ quam laboris eſt. Primum ne ſtirpes aut ſpinas, validiorisque incrementi herbas ineſſe patiamur: atque alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, ut rubos, virgulta, juncos: alias per ver evellamus, ut intyba, & ſolſtitiales ſpinas: ac neque ſuem velimus impaſci, quoniam roſtro*

roſtro ſuffodiat, & ceſpites excitet, neque pecora majora, niſi cum ſicciſſimum ſolum eſt, quoniam demergunt ungulas & atterunt, ſcinduntq; radices herbarum. Lege reliqua, ſi eſt animus.

Age vero, quod ſupra egimus in paralipomenis ad agriculturam, ut verba & loquendi formas ejus generis aliqua acceſſione in annotationibus cumularemus, idem in iſtius dialogi annotationibus in re pecuaria facere ne dubitemus: præſertim cum ubique id maxime conſtitutum habeamus, ut vigiliæ noſtræ aliquid ad latinitatem adjumenti pariant. Cum de amiſſione, partuque animantium loquuntur, qui ruſticam diſciplinam literis elegantiſſimis celebraverunt, ſic fere loquuntur. Taurus idoneus fœminis implendis. Taurus juvencam ſupervenit, juvencæ jungitur, mas fœminæ injungitur, fœmina mari permittitur, jungitur. Equa marem patitur. Equam ſupponere mari. Aſinus obſequia fœminæ ſollicitat. Primo initu generare cœpit. Non ante quadrimatum ad partus vocare. Conceptio uno initu peragitur: quæ ſi forte erravit, vigeſimo poſt die marem fœmina repetit. Plures gallinæ maritantur uno gallo. Gallina, aut pavo fœmina dicitur facere ova, cum parit, & facere pullos, cum eos excludit. Pullitra, vel pulletra, gallina quæ adhuc effœta non eſt. Pullaſtri in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus: ad magnitudinem enim refertur, non ad ætatem. A porco porcetra, quæ non multum peperit, & opponitur ſcrofæ, quæ frequenter peperit. Sus fructuaria. Succidias optimas & maximas facere. Bovem ad cultrum emere. Bos lingua ſe de-

 ter-

tergit. Herbæ expertes agni. Agni matribus ſubrumantur. Sub uno clauſo habere multas oves. Pecus oviarium, Matres bimæ ternos hœdos efficiunt. Jumenta juſtam reddunt operam. Jumenta doſſuaria, quæ onus dorſo ferre poſſunt. Hæc animans eſt largi uberis, ſtrigoſiſſimi corporis, non improbe concipit. Æſtuoſa & alſioſa animalia, quæ æſtu & algore infeſtantur. Cohors in villa ex eo dicta eſt, quod circa eum locum pecus coërcetur. Inde aves cohortales, quæ intra cohortem villaticam continentur, potiſſimum gallinæ. Etiam chors, & cors per extritionem dicimus. Nonius hoc modo. Cortes ſunt villarum intra maceriam ſpatia. Varro de ruſt. lib. 1. Nec minus & à pabulo cum redierint anſeres, ſues, porci, in corte exteriore. Idem de vita pop. Rom. lib. 1. Ad focum hyeme ac frigoribus cœnitabant: æſtivo tempore in propatulo: rure in corte: in urbe in tabuline, quod Mænianum poſſumus intelligere, tabulis fabricatum. Pecudes autem præter quadrupedes vocari etiam alia animalia, prolatis teſtimoniis oſtendit Nonius. Virgil. 4. Georg. Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſollers. Et 1. Æneid. Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent. In quem verſum Servius. Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret: unde Horat. Omne cum Proteus pecus egit altos viſere montes. Phocas, qui ſunt vitulli marini & piſces tamen, aut ſimpliciter piſces, nullo diſcrimine intelligit. Sic Plaut. Rud. Non vides referre me uvidum rete ſine ſquamoſo pecu? Nævius Ægiſtho. Tum autem laſcivam Nerei ſinum pecus ludens ad cantum

claſ-

Digitized by Google

claſſium luſtrat. Sic. Lucret. lib. 1. *mutaque natantes Squamigerum pecudes. Varro ſexageſi. Neque quas egi pennis anates tremipedas, buxeis roſtris pecudes, paludibus, nocte nigra, ad lumina lampadis ſequens. Ricini vermes ſunt canum, quorum aures inprimis infeſtant. In bobus & ovibus eodem nomine vocantur.*

PROGYMNASMA
TRIGESIMUM.

Symbolæ, ſive enuntiata ruſtica.

PRÆSIDIUS, LUCILLIANUS, AUGENDUS, SATURNINUS.

PRÆSIDIUS. Sed enim, o populares, o mihi Theſæa pectora juncta fide, quanquam invitatu meo ad comedendum prandium, quod ego de meo ſumptu parari apparatum juſſi, conveniſtis, nihilominus præter morem convivatorum facere mihi fixum eſt, & pranſuros poſcere ſymbolas. L. Quas tu ſymbolas? Accubitum nos ducas, o bone, quemadmodumque & tua liberalitate, & amicitia noſtra conjunctiſſima dignum videtur, nos habeas, nec niſi bene ſaburratos abire ſinas; etenim oppido exinanitos ad te ventres, & famem integerrimam apportavimus. A. Si primum de collatione noſtra collatitium inſtruendum eſt prandium, o viri, ad cœnam huc redire

nos oportebit, quoniam de prandio cœna fiat. At tu, Præſidi, hæc jòculariter, & aliud neſcio, quid iſto verborum involucro abſcondis. S. A me vel obulum parces petere: dies amplius triceſimùs hic eſt, cum à pecùnia tam male valeo, quam qui peſſime. P. Quis Hippocrates aut Galenus hac lue contactam crumenam tuam perſanaverit? ipſa enim potius affecta eſt, quam tu, & ægrotat inaniis, quin etiam tute haud ſanus, imo vero inſanus es, ſi argenti avarior es. S. Et ego conjurarem fortaſſe, ſi quis me vellet recipere. A. En Præſidi, venerunt domum tuam Codri: mallent Crœſos introgreſſos, qui noſtram vicem collectas tibi grandiſſimas numerarent. L. Quasdam collectas literarias hoſpitem noſtrum à nobis velle exigere conjicio, & donec apponatur menſa, quod vix intra horæ dimidium erit, ſermone ſcholaſtico nobiſcum tempus fallere. P. Punctum ipſum. Vere divinaſti. Sub adventum veſtrum legebam Junium Columellam, quo ſcriptore parentem meum ruſticationi deditiſſimum, impendio delectari ſolitum, ejusque non ſententias modo, ſed etiam figuram & genus orationis ut mundiſſimum, copioſiſſimùm, æquabiliſſimum vehementerque proprium cum admiratione prædicare commemini. Cujus me amoris, ſtudii, admirationis quoque hæredem iisdem in tabulis inſtitutum ſentio: pariter enim Columellam iſtum & amo, & admiror. S. Conjectatione nihil de cætero opus eſt: de ruſtica re poſtulat nos fundere ſententias, quaſi eodem ovo, quo ille,

ille, prognati ſimus, in iisdemque cum ipſo exercitationibus ſtudiorum evigilemus. A. E doctoribus artium ruſticarum mandaſſe nos memoriæ pronuntiata aliqua ſuſpicionem habet, quæ, ubi, & quando complacitum ſit, ad audientes proferamus. P. Perſpexiſti cogitationes meas Augende; fieri enim profecto nequit, quin, ſi librum aliquem animo attentiſſimo volvas, dicta plurima in mente inſideant. L. Aliud fieri apud me quidem experior, & ob id cor mihi cruciatur. P. Diſſimulas. Itaque cum ferantur, qui ruſtica præcepta condiderint antiquiores Cato, Varro, Columella, Plinius, Palladius, Virgilius, poſſit autem tribui quatuor in partes tota profeſſio, in agrorum culturam, pecuariam, villaticam educationem, rem vineaticam, cui hortenſem poſſumus adjungere, ut ſit ultima pars de vineis & hortis: quid ſi me præbeam ducem operis, & ab horum ſingulis, ſi queam veſtro nomine collectam ſuper agricultura colligam? Quid ſi ſecundum me Lucillianus, à quibus accepturum ſeſe non deſperabit, ſuo ſuorumque nomine de pecuaria? Quid ſi tertio loco Augendus de paſtione villica? Quid ſi ad extremum tu, Saturnine, de vitibus & arboribus, aut oleribus? L. Exordire negotium. Si præparcos videremus in dandis reſponſis, non committemus, ut ex pumicibus aquam elicere voluiſſe nos quisquam opinetur. P. De largitate hominum optimorum non eſt, ut dubites. Adeſte igitur graviſſimi & doctiſſimi viri: vos enim non ut abſentes atque pridem mortuos, ſed

ut

ut præſentes atque vivos alloquor: adeſte, inquam, volentibus animis, & ex tanta rerum præceptionumque ſuper agreſtium diſciplina eloquentiſſime explicatarum copia, pauca nobis alumnis veſtris velut axiomata & effata iteratote. Incipe tu M. Cato de agro & agricolis.

De Agricultura.

CATO. *Ex agricolis & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeque pius quæſtus ſtabiliſſimusque conſequitur, minimeque invidioſus, minimeque male cogitantes ſunt, qui hoc ſtudio occupati ſunt.*

Prædium cum parare cogitabis, in animo habeto, uti ne cupide emas, neve opera parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit, quod bonum erit.

Scito, idem agrum quod hominem: quamvis quæſtuoſus fiet, ſi ſumptuoſus erit, relinqui non multum.

Res ruſtica ſic eſt: ſi unam rem ſero feceris, omnia opera ſero facies.

P. Non deſidero ex te plura, nec ſi deſiderem, quæ tua eſt benignitas, dare deneges. Ad te convertar, Varro chariſſime, cujus libros pæne omnes temporum iniquitate amiſſos, & ereptos nobis tanto magis doleo, quanto credibilius & glorioſius ſtatuo impertitum tibi à M. Tullio, quocum tibi magnus uſus, illuſtri loco teſtimonium. Tu ſiquidem, ut ille ſcribit, ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum jura, tu ſacerdotum numera, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum & locorum, tu omnium divinarum, humana-

manarumque rerum nomina, genera, officia, cauſſas aperuiſti, plurimumque Poëtis noſtris, omninoque latinis & literis luminis attuliſti, & verbis. Atque ipſe varium & elegans omni fere numero poëma feciſti. Sic ille ingeniorum & doctrinæ ſummus æſtimator, teſtiſque graviſſimus. Nunc agendum, Catonem imitatus deeſſe noli, quin aliquid aptum propoſito afferas. Multo tu quam hic abſolutius & diſtinctius rem ruſticam es perſecutus, nec reperiuntur in tuis libris ab agricultura diverſa, & ideo repudianda, ut apud Saſernas, & hunc ipſum Catonem, qui hoc in optimam Partem, ut accipiat, rogo.

VARRO. *Nemo ſanus debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam, ſi videt non poſſe refici. Nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore, ut peſtilentia diſpereant.*

Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paulo levioribus ſationibus ſerere, id eſt, quæ minus ſugunt terram.

Herbæ e ſatis elidendæ, & dum teneræ ſunt, vellendæ. Nam aridæ factæ rixantur, ac celerius rumpuntur, quam ſequuntur.

I. Hæc octogenarium dixiſſe ſufficit. Jam tuus te Columella, Præſidi, en ut amice aſpicit, & non quidem tua, ſed noſtra cauſſa ſymbolam ſuam conferre geſtit. P. Prome quidpiam mi ſuaviſſime Columella, & puta præſens tibi ſermonem eſſe cum Sylvino filio tuo.

COLUMELLA. *Graciles clivi non ſunt æſtate arandi, ſed circa Septemb. Calend. Quoniam ſi ante*

hoc

hoc tempus proſcinditur, effœta & ſine ſucco humus æſtivo ſole peruritur, nullasque virium reliquias habet.

Stercus omne, quod tempeſtive repoſitum anno quieverit, ſegetibus eſt maxime utile. Nam & vires adhuc ſolidas habet, & herbas non creat.

Sicut refrigeſcit ager, qui non ſtercoratur, ſic peruritur, ſi nimium, magisque conducit agricolæ frequenter id potius, quam immodice facere.

Quandocunque arabitur, obſervandum, ne lutoſus ager tractetur, neve exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſamque appellant. Ea eſt, cum poſt longas ſiccitates levis pluvia ſuperiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit.

P. Quid viciſſim reſpondebimus tibi, niſi iſta tua fuiſſe nobis gratiſſima? Quo vero piaculo te præterirem, C. Plini? auctorem rerum omnium memorabilium, æſtimatorem acutiſſimum, & admiratorem diſſertiſſimum? Nihil legiſti, quod non excerpiſti, & legiſti ſcriptores ruſticos græcos, & latinos vel trecentos. Quamobrem pro re pauca loqui de agricultura ne te pigeat, quæſo:

PLINIUS. *In arando magnopere ſervandum eſt Catonis oraculum. Quid eſt primum? Agrum bene colere. Quid ſecundum? bene arare. Quid tertium? ſtercorare.*

Malus eſt ager, cum quo dominus luctatur. Agro deſerto nihil damnoſius.

Attilius Regulus, ille Punico bello bis conſul, ajebat, neque fæcundiſſimis locis in ſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci

loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentiis durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria. nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre.

Opera, non impenſa cultura conſtat. Et ideo majores fertiliſſimum in agro oculum domini eſſe dixerunt.

Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura attribuit, quoniam eo maxime alat hominem.

Venti tribus temporibus nocent frumento & hordeo. In flore, aut protinus cum defloruere, vel matureſcere incipientibus.

P. Melius & verius nihil potuit. Tu Palladi, qui primam prudentiæ partem exiſtimas, ipſius perſonæ, cui præcipias, rationem ducere, & prohibes formatores agricolarum, artibus, & eloquentia Rhetores æmulari (quod quidam cum feciſſent, nec à diſertiſſimis potuerunt intelligi) dic tenuiter more tuo, & nullis ornamentis quid ſentias, tanquam aratoribus, quibuscum exquiſite & literate loquendum non eſt.

PALLADIUS. *In rebus agreſtibus maxime officia juvenum congruunt, imperia ſeniorum.*

In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema.

Tria mala æque nocent, ſterilitas, morbus, vicinus.

Semina plusquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant.

Omnia, quæ ſeruntur, creſcente luna & diebus tepidis ſunt ſerenda: nam tepor evocat, frigus includit.

Spiſſa,

Spiſſa, & cretoſa, & humida terra, bene far & triticum nutrit: hordeum agro ſoluto delectatur & ſicco: nam in lutoſo ſparſum moritur.

Agri præſulem non ex dilectis & tenere educatis ſervulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis exſpectat.

P. Quanquam ſicca oratione, non tamen indocta nos docuiſti. O. Maro noſter, tu prodeſſe & delectare Georgicis tuis conatus es. Tu utiliſſimum, & hominibus ſummopere neceſſarium agriculturæ ſtudium carminibus pulcherrimis, & ingenio atque artificio plenis tractaviſti. Accedat etiam tua ſymbola ad hoc noſtrum convivium, quod quidem, ad mentem, non ad ventrem eſt inſtitutum. Sine nos exaudire vocem tuam virilibus modificatam numeris, & totius orbis auditione dignam.

VIRGILIUS.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, ne pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudant peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentē farris acervum
Curculio: atque inopi metuens formica ſenectæ.

P. Hactenus de area ad trituram concinnanda & aptanda: de ſeminibus medicandis addere ne graveré.

VIRGI-

VIRGILIUS.

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca:
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore.
Degenerare tamen: ni vis humana quot annis
Maxima quæque manu legeret.

P. Egiſti tu quoque tuas partes ut decuit, & ego functus ſum meis. De primo & præcipuo in re ruſtica ecce dicta complura. Proximum eſt, ut ex iisdem hiſce magiſtris quisque veſtrum ſua quærat: ac tu ſane præ aliis Lucilliane, ſic enim inter nos pepigimus. L. Non ab omnibus, ſed aliquibus pecuarias petam collectas, & breviter agam. Dicite promiſcue, nec ullam modo vel ætatis, vel auctoritatis rationem habetote.

De re pecuaria.

COLUMELLA. *Pecudes pro regionis cœlique ſtatu & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt.*

VARRO. *Herba in pratis ad ſpem fœnificiæ nata, non modo non evellenda, ſed etiam non calcanda: quin & pecus à prato ablegandum, & omne jumentum, ut etiam homines: ſolum enim hominis exitium herbæ, & ſemitæ fundamentum.*

CATO. *Ego cuidam conſulenti, quam partem rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſet,*

reſpondi: ſi bene paſceret. Rurſuſque interroganti, quid deinde faciendo ſatis uberes fructus percepturus eſſet, affirmavi, ſi mediocriter paſceret.

COLUMELLA. *Omni pecudi larga præbenda ſunt alimenta. Nam vel exiguus numerus, cum pabulo ſatiatur, plus domino reddit, quam maximus grex, ſi ſenſerit penuriam.*

Vacca quamvis plena fœtu, non expletur libidine: adeo ultra naturæ terminos etiam in pecudibus plurimum pollent blandæ voluptatis illecebræ.

Sues ex omnibus pecudibus impatientiſſimæ ſunt famis, ita ut aliquando ſi indigeant pabuli, non tantum alienam, ſi liceat, ſobolem, ſed etiam ſuam conſumant.

In omni genere quadrupedum ſpecies maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri ſimilior eſt progenies, quam matri. Omni regione maritos gregum mutilos eſſe oportebit, quoniam cornuti fere pernicioſi ſunt propter petulantiam.

A. Me ordo poſcit tertium. Cupimus ad hæc accipere nonnulla de eo, quod eſt in ruſticatione tertium, ut ſcitis. Una & altera ſententia nobis ſatisfacietis. Ac ſi vel unus loco omnium loquatur, gratulantes ipſi nobis audiemus. Sis tu ille, Columella; tu enim videris in hiſce materiis tritiſſimus.

De villatica paſtione.

COLUMELLA. *Antiquiſſima, maxime in gallinario pecore fides paſtoris, qui niſi eam domino ſervet, nullus ornithonis quæſtus vincet impenſas.*

Res apiaria non tantum curatorem fraudulentum,

Digitized by Google

tum, ſed etiam immunda ſegnitiæ peroſa eſt, æque enim dedignatur, ſi minus pure habita eſt, ac ſi tractaretur fraudulenter.

Curatori apum, cum alveos tractare debebit, cuſtodiendum, uti pridie caſtus ſit ab rebus Venereis, neve temulentus, nec niſi lotus ad eos accedat, abſtineatq; fere ab omnibus redolentibus eſcis, ut ſunt ſalſamenta, & eorum omnia eliquamina, itemque fætentibus acrimoniis allii, vel ceparum, cæterarumque rerum.

A. Quia de apibus dixiſti, temperare haud poſſum, quin adhuc aliquid, & quidem abs te, Virgili, de parvis iſtis, & ſolertiſſimis beſtiolis interrogem. Solent ad pugnam civilem erumpere. Quibus nam ſignis forte bellum cognoſcemus, & quo ſe pacto gerunt in prælio? Nemo te ornatius deſcripſerit.

VIRGILIUS.

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos, vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere. Namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat: & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos;
Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,

Præcipiteſque cadunt. Non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in corpore verſant,
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos, verſa fuga victor dare terga coëgit.

S. Meum eſt de vitibus & hortis interrogare. Quid Varro, quid tibi placet, quod nos memoria retinere queamus?

De vineis & hortis.

VARRO. *Terra cujuſmodi ſit, refert. Ubi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quod in partu & alimonio vinum non ut in calice quærit aquam, ſed ſolem. Itaque ideo (ut arbitror) primum e vinea in arborem aſcendit vitis.*
S. In meo calice profecto vinum aquam non quærit: nam ego eam meri eſſe duco meram perniciem.
COLUMELLA. *Apta eſt ſurculis hominis urina, quam 6. menſibus paſſus fueris veteraſcere. Si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec ſolum ea res majorem facit proventum, ſed etiam ſaporem & odorem vini pomorumq; reddit meliorem.*
Stercus vitibus non eſt ingerendum, quod ſaporem vini corrumpit: melior eſt materia vindemiis exuberandis congeſtitia, vel de vepribus, vel denique alia quamlibet arceſſita & adverſa humus. Priusquam pomarium conſtituas, quam magnum habere voles, circummunito maceria, aut foſſa, ita ut non ſolum

Digitized by Google

ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut à pecore præroſa fuerint, quam adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores diſponere utilius, maxime ne imbecillæ à valentioribus premantur, quæ nec viribus, nec magnitudine ſunt pares, neque pariter creſcunt.

PALLADIUS. *Locis frigidis à meridie vineta ponantur, calidis à ſeptentrione, temeperatis ab oriente, vel (ſi neceſſe ſit) occidente.*

Græci jubent olivam, cum plantatur, & legitur, à mundis pueris atque virginibus operandam: credo recordati, arbori huic eſſe præſulem Caſtitatem.

S. Juvaret audire vos diutius, niſi impranſi eſſemus. P. Amamus, & colimus vos de doctrina, qua nos erudiiſtis. L. Quin imus jam, quo debemus? Heus invitator, jube accumbere. A. Niſi forte tu, Præſidi, iſtuc literarium prandium ut mentibus, ſic etiam ventribus putas ſuffecturum. P. Dabitur dentibus tuis, quod commolant, ſatis.

ANNOTATIONES,

ET EGO CONIURAREM) *Emerat de craſſo domum Cicero, centum & quinis millibus coronatorum, tantam quippe ſummam tricies quinquies centena millia nummum efficiunt. AP. Sulla mutua quinque coronatorum millia acceperat. Et quoniam Catilinarii cum æs alienum fœneratoribus ſolvere*

non poſſent, in Rempub. conjuraverant, ut prodit Saluſtius, ideo jocatus epiſtola 6. lib 5. ſcripſit in hunc modum. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem ſcripſeras, velle te bene evenire, quod de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domum millibus nummum XXXV. aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, ſi quis me recipiat. EX AGRICOLIS ET VIRI) *In præfat. Eadem ex eodem Plin. lib. 18. c. 5.* NEVE OPERA TUA PARCAS VISERE) *cap. 1. Idem cap. 4 In bono prædio ſi bene ædificaveris, beneque poſueris: ruri ſi recte habitaveris, libentius & ſæpius venies, fundus melius erit, fructi plus capies.* SI UNAM REM SERO) *Hujus præcepti paraphraſis apud Columellam ſcitiſſima eſt lib. 11. cap. 1. Res eſt agreſtis inſidioſiſſima cunctanti: quod ipſum expreſſius vetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc verſu ſignificavit.*

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει.

Quare vulgare illud de arborum poſitione ruſticis uſurpatum: Serere ne dubites: id villicus ad agri totum cultum referri judicet: credatque prætermiſſas non duodecim horas, ſed annum periiſſe, niſi ſua quaque die, quod inſtat, effecerit. Nam cum propriis pæne momentis fieri quidquam debeat, ſi unum opus tardius, quam oporteat peractum ſit, cætera quoque, quæ ſequuntur, culturæ poſt juſta tempora ſerius adhibentur, &c. APUD SASERNAS, ET HUNC IPSUM) *Saſernæ pater & filius docuerunt ſuis de agricultura commentariis, quæ nihil ad eam attinerent,*

nerunt, ut de cimicibus arcendis. Quas rationes, quia fortaſſe non nemo ſcire avebit, quo ſe ab illis nocturnis carnificibus liberet, ſubjungam. Cucumerem anguinum condito in aquam, eamque infundito quo voles: nulli accedent. Aut fel bubulum aceto miſce, eo lectum ungito. Item quo pacto quempiam glabrum efficias, & pedum dolorem ſedes, & ſimilia multa. Catonis nugæ ſunt, quemadmodum placentam facere oporteat, quomodo libum, qua ratione pernas ſalire, & quid agas ante, ſi velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter. Varro lib. 1. cap. 2. Quod idem aſſerit cap. 5. de libris Theophraſti περὶ φυτῶν ἱστορίας, *&* περὶ φυτῶν αἰτιῶν, *notandum eſt. Iſti libri, inquit, non tam idonei iis, qui agrum colere volunt, quam qui ſcholas philoſophorum. Neque eo dico, quod non habeant & utilia & communia quædam.* QUANDOCUNQUE ARABITUR) *Hæc lib. 2. cap. 4. Rationem utriusque annectit in hæc verba. Nam quæ limoſa verſantur arva, toto anno deſinunt poſſe tractari, nec ſunt habilia ſementi, aut occationi, aut ſationi. At rurſus, quæ varia ſubacta ſunt, continuo triennio ſterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maxime ſequamur in arandis agris, ut neque ſucco careant, neque abundent uligine.* OCULUM DOMINI ESSE) *Ita eſt libro toties nominato, cap. 6. Perſa interrogatus, quid equum maxime ſaginaret, oculus domini reſpondit. Ariſtoteles in Oecon. Item Libycus, quod ſtercus agro foret utiliſſimum: domini, inquit, veſtigium. Cap. autem 5. refert Plin. dixiſſe quosdam, nec mentitos, frontem domini plus prodeſſe, quam occipitium. Sed cur taceat*

ceat Columella? Sic ille lib. 1. cap. 1. Non prædia, non aſſiduus labor & experientia villici, non facultates ac voluntas impendendi tantum poſſunt, quantum vel una præſentia domini: quæ niſi frequens operibus intervenerit, ut in exercitu cum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia. Pallad. Præſentia domini proventus eſt agri. MORBUS, VICINUS, *De morbis frugum & ſegetum eſt in paralip. ad agriculturam dialogo 28. De vicino Colum. lib. 1. cap. 3. Quemadmodum ſapientis eſt fortuitos caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam facere fortunam: quod facit, qui nequam vicinum ſuis nummis parat, cum à primis cunabulis, ſi modo liberis parentibus eſt oriundus, audiſſe potuerit.*

μηδ᾽ δ᾽ ἂν βοῦς ἀπόλοιτ᾽ εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Quod non ſolum de bove dicitur, ſed etiam de omnibus partibus rei noſtræ familiaris: adeo quidem, ut multi prætulerint carere penatibus, & propter injurias vicinorum ſedes ſuas profugerint. Mox gentium quoque in diverſum orbem migrationes ſubjicit. Cato cap. 4. Vicinus bonus eſto. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. AREA CUM PRIMIS) *De area facienda præcipiunt Cato cap. 9. Varro lib. 1. cap. 51. Colum. lib. 2. cap. 20. Plin. lib. 18. cap. 29. Pallad. lib. 1. cap. 36.* SEMINA VIDI EQUIDEM) *Adducit hunc locum Plin. lib. 18. cap. 17. Vide inſuper Columellam lib. 2. cap. 9.* PECUDES PRO REGIONIS) *Aliæ formæ ſunt Aſiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis aliæ: nec tantum*

tum diverſitas provinciarum, ſed ipſa quoque Italia partibus ſuis diſcrepat. Campania plerumque boves progenerat albos & exiles, labori tamen, & culturæ ſoli patrii non inhabiles. Umbria vaſtos & albos, &c. Colum. lib. 6. *cap.* 1. SOLUM ENIM HOMINIS) ποδῶνδερμα. *Cicero ſolorum callum dixit. Pro pede & ſolea etiam Lucretius lib.* 1 *&* 4. *illo verſu. Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita ſolo. Varro lib.* 4. *de ling. lat. quæ ſolo teri poſſunt, ſola terræ. Solum denique idem valere interdum, quod ſoleam, illa Plauti ex Bacchid. probant. Etiam rogas, qui ſoccis habeat auro ſuppactum ſolum?* SI BENE PASCERET) *Hoc reſponſum poſuit Plin. cap.* 5. *libri millies à me prolati Eandem ſententiam laudans Colum. præfat. lib.* 6. *hæc ſubdit. Cæterum de tam ſapienti viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, quidnam quærenti cuidam tertium in agricolatione quæſtuoſum eſſet, aſſeveraſſe, ſi quis vel male paſceret: cum præſertim majus diſpendium ſequatur inertem & inſcium paſtorem, quam prudentem, diligentemque compendium De ſecundo tamen reſponſo dubium non eſt quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exſuperet.* PRÆSULEM CASTITATEM) *Minervam ſemper virginem, hujus arboris inventricem ac præſidem Poëtæ fabulantur, quando cum Neptuno de Attica decertans, olivam extulit, ille equum. Sed quoniam Minervam perpetuam colore virginitatem dixi (quam ob cauſſam ab Horatio intacta vocatur) de ea deſponſa facetam narrabo hiſtoriam, petitam ex Suaſoria* 1. *Senecæ. Cum Antonius vellet*

ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi juberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum conjugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutaverunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. Dixerunt deſpondere ſe in matrimonium Minervam ſuam, & rogaverunt, ut duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait: κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. *Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt. Plutarch. in Antonio. Quomodo iidem Athenienſes Demetrio aras, & Minervæ nuptias paraverint, & quid ille in arce Athenienſi, in thalamo Minervæ per ludibrium egerit, Clemens Alexand. Adhort. ad gentes. Fuit & Imperator quidam, nomen excidit, qui ſibi cum Minerva conjugium eſſe per extremam ſtoliditatem ſimulabat.*

PROGYMNASMA
PRIMUM & TRIGESIMUM.

Prognoſtica.

RUSTICUS, ASTROLOGUS.

RUSTICUS. Ut vobis Aſtrologis, Chaldæis, Genethliacis, Mathematicis (& ſi quæ alia ſunt nomina, quibus inſignimini) ut, inquam, vobis

Digitized by Google

vobis cum veſtris altitudinibus, acceſſibus, receſſibus, oppoſitionibus, cœtibus ſiderum, planetarumque, quibus ad eventuum futurorum præſagitionem per delirium & impoſturam uti, & fanatici erroris ac ſtultitiæ mortales quosque leviſſimos complere ſoletis, condignum detur malum. Vos Jcarum ſequimini. Namque ille pennis non homini datis, & factitiis vacuum expertus aëra in mare ſubjectum decidit: & vos ſycophanticæ profeſſionis audacia cum petiſtis magna templa cælitum, commixta ſtellis ſplendidis, alarum ſpoliati remigio, in pelagus mendaciorum vanitatumque delapſi præfocamini. A. Ohe, tenne tam acerbis in nos verborum irruere contumeliis? Te grande nobis optare malum? Quin tu ſanum tibi caput optas? o ruſticiſſime & inurbaniſſime Ruſtice. R. Bonam mentem precabor iſtis ariolis ac divinatoribus confidentiloquis & mendaciloquis, ne poſthac ſciant, quod neſciunt, & occluſiorem habeant ſtultiloquentiam. Sin minus, uti ſciant cum damno & malo. Hoc ſi ita fiat, publico fiat bono. A. Impotenter & impudenter ſatis, quaſi præmia ſint propoſita, conviciis immeritos quam maledicentiſſime conſectantibus. Quæ tandem iſta mea, in quæ adeo debacchare mendacia? R. Ex lunæ manſionibus, ſeu peragrationibus per ſigniferum, ex ſitu, compoſitione, motionibus ſtellarum docere me conaris, induendis veſtibus novis alios fore fauſtos, alios infauſtos dies. Uxorem alias duci felici omine, alias ſecus, quia ſit jura conjugii ſidem-

que

que reſolutura. Tali conjunctione aſpectuq; planetarum bonum erit, ut loquimini, pueros ad præceptores mittere; & in vincula ducti, ſero admodum ex iisdem eximentur. In alia facie ſtatuque cæli ob æs alienum vinctis quam ridicule vaticinamini, niſi intra triduum abſolvantur, in cuſtodia vitam relicturos? Hoc tempus dandis recipiendisque literis, mutuo repoſcendo, rei mercaturis querendæ ſodalitatibus inſtituendis opportunum: illud ad aucupandum, ad equitandum, ad gratiam demerendam incommodum ex vi & affectione lunæ cælique decernitis. Hujuscemodi offuciis, nugis, præſtigiis, & fallaciis, libri veſtri, ut audio, ſunt referti, ut mihi permirum ſæpenumero videatur, quemquam aſſentiri præſenſionibus iſtis, prædictisque veſtris, cum ea quotidie re & eventis redargui ac refelli palam ſit: nec ſolum parva hæc & ſingularia, verum etiam majora illa & univerſa, quæ in notatione cujusque vitæ ex natali ejus die, ſeu ſidere natalitio verſantur. En tibi meam ſententiam: en prædictiones plus quam Apollineas. A. Hui Ruſtice, prode afflatum, effunde oraculum, caleſcis, opinor, præſentia Numinis, & pro certo circumferendus es. R. Veſtibus amiciri novis conducet cum ſemper, tum præcipue diebus ad religionem & ferias conſecratis, ſive Saturnus & Jupiter ſeſe aſpiciant, ſive ille ab hoc, veteris injuriæ nondum immemor, (cum nempe cælo depulſus eſt pater à filio) oculos avertat. At uxor nunquam proſpere ducitur: ſiquidem una

ducere

ducere oportet ſervitutem & miſeriam. A. Quare? R. Adjunxtine tibi mulierem? A. Necdum. R. Si adjunxeris, nimio plus ſaxo intelligas. Pertexam quæ ſum exorſus. Pueros magiſtris erudiendos commendare bonum erit, etiam fortaſſe ante annum ſeptimum, quanquam aſtris recurſantibus, & omnia ſiniſtra portendentibus. Tradere vero eosdem doctoribus ſtultis ac vitioſis, malum erit, quamuis aſtra omnia ſecunda præſagiverint. A. Acute. R. Et veriſſime. Maturior autem, tardiorve alicujus e compedibus & carcere liberatio, unde vobis prænoſcitur? aut quomodo iſthæc temperatio lunæ, cælique modoratio poteſt efficere? O Aſtrologe, o vanidice fatidice, ad effugiendos carceres, ad evitanda vincula & manicas, ad declinanda ſupplicia nihil ſi valebit, ut innocentia. Nocentes, graviſſimorumque convicti ſcelerum, meo quidem, & ſanorum hominum vaticinio quæſtiones, gladium carnificis, crucem, rogum, ardentes laminas ſimiliumque pœnarum cruciamenta vix erit ut evadant, & aliqui horum in carcere animas expirabunt, pedore & tormentis confecti. Quorum porro debitorum fides fraudata ſolutione conciderit, ſi in cuſtodiam dati ſint, non ante emittentur, quam creditoribus vel ſolutis nominibus, vel interpoſitis vadibus ac ſponſoribus ſatisfecerint. Epiſtolas prædico atque prænuntio tuto miſſum iri, ſi eas nemo ſit intercepturus. Mutuum non fruſtra repoſcetur, ſi is cui mutuatus es, ad reddendum ſe paratum oſtenderit: alioqui infeliciter & fruſtra profecto. Mercari auguror fore bonum crumena

plena;

Digitized by Google

plena: vacua non bonum, quæcunque tandem ſigna ſol, & luna permearint, & utcunque faverit Mercurius, qui præeſt mercimoniis. Conſtituere ſodalitatem, & firmare amicitiam cum bonis, optimum fore promitto, idque ſemper: cum malis peſſimum, idque in qualibet conjunctione aſtrorum. Si quo in loco fuerit avium copia, bene proveniet aucupium: ſi raritas, non multæ capientur, ut ego arbitror. Ad equitationem quod attinet, ſi caballus claudicabit, malum erit equitare: eodem modo ſi ſternax, ſi ferocior, & calcitroſus, & ad objecta expaveſcere ſolitus. Item ſi via ſit incommoda & corrupta. Sin autem placidus, frænis parens, æqualiter pedes humi ponens, ſi iter planum ac molle, non video cur bonum negemus equo portari, præſertim ſi propter corporis imbecillitatem ægrius ambules. Gratiam ſucceſſu inibis optatiſſimo, ſi quæ prius in eum officia contuleris, apud quem in gratia eſſe concupiſcis. Gratia enim gratiam parit. A. Ha ha. Nec Helenus Priamides, nec Calchas Theſtorides, nec Tireſias, nec Carmenta, aut Caſſandra, nec quotquot extitere vates & augures, veriora te cecinerunt: nimium catus, & futurorum præſcius tu es, qui quidem ſis ruſticus. Sunt mihi lectæ nuper divinationes quædam hujus ordinis, iis te contra volo honorare. Audi. R. Audiam, ne longum facias. A. Hoc anno, ſecundo & nonageſimo, divites ſatis beati erunt, pauperes affligabuntur. Multi naſcentur, ſed tamen plures morientur, & horum plerique etiam ante ſenectutem

tem. R. Quid? aſtra tibi hunc annum ſpoponderunt? A. Modeſte auſculta. Cœci parum videbunt, aut nihil. R. Et ſtulti, credo, parum aut nihil intelligent. A. Aurum erit carius argento, plumbum vendetur mediocri pretio. R. Mediocri? A. Profecto mediocri. R. Ain' tu mediocri? A. Ajo enimvero. R. Quam certus es vates? dic plura. A. Proderit gallinas, capones, lepores, turdos edere, & vina generoſa bibere. R. At tibi tuoque ventri non proderit, ſi nummi copia non fuerit. A. Ob aſpectum Martis multi cadent in prælio, qui diutius vivere potuiſſent. R. Ego huic Marti tergum obvertam, ne inter nos aſpiciamus. A. Aliquando erit ſudum, aliquando tempeſtas humida, aliquando frigida, alias pluet nivibus, alias omnia lacerabunt venti: & mirabiles demum converſiones rerum hoc anno cernentur. R. Si vos ſic divinaretis, tanto odio contemptuque non laboraretis. Verum ut obſervetis quo habitu, forma, poſitu ſtellarum quis naſcatur, & inde ejusdem fortunam, mores, ingenium, actiones, annos, vitæ exitum deſcribatis: ut non tantum caſus, & eventa, quæ extrinſecus accidunt, ſed ipſa quoque hominum conſilia & arbitria, varias voluntates, appetitiones, declinationes, fortuitos ac repetinnes leviſſimis in rebus animorum impetus atque receſſus e cælo moveri & diſpenſari ſtatuatis, hæc eſt inſaniſſima inſania. Siccine humana omnia non à Deo, ſed à ſtellis immutabili neceſſitate conſtricta gubernantur? Si homines res quasque futuras præſentiant

tiant, quid inter eos & Deum interſit? Si omnia fato eveniunt, quis erit voluntatis libertati relictus locus? Quid ad rem pertinet, qua cæli affectione in lucem animal veniat? aut quare naſcentium ortus vis ſiderum ac lunæ adminiſtret? A. Nec ſutor ultra crepidam, nec agricola ultra aratrum. Ne iſta percontare: agreſti tua peritia, contentus eſto. Habe tibi raſtros & vomeres, & ad eosdem purgandos, inhærenteque terra liberandos ralium ſeu rallam quoque: nobis ſine ſtellas & horoſcopos. R. Quia falſitates tuas non fero, tu me non fers. A. Geſtiunt pugni mihi: conticeſce. R. Et mihi prævalidus eſt pugnus. Tum ſi te genu icero, facile ad terram dabo. Etſi corpus eſt puſillum, at vires ſunt robuſtæ. Infeliciſſimæ fuerunt multorum geneſes, quas impoſturæ veſtræ feliciſſimas fore prædixerunt: volutatique ſunt in continuis ærumnis, ab amicis, fortunis, & exiſtimatione inopes, quibus iſti genethliaci omnes bonas felicitates promiſerant. Quot virenti ætate hinc abierunt, veſtris mendaciis non niſi majore natu morituri? Inventi ſunt abſtinentes qui fures, caſti qui libidinoſi, literarum cultores qui bellatores à vobis erant prænuntiati. Valuerunt pancratice, quos cum morbis conflictaturos: vicerunt quos vincendos: victi ſunt quos victuros per aſtrorum potentiam ſpopondetatis. Quod hic mas, illa fœmina, illi gemelli nati ſunt: quod hic partus monſtroſus: quod fœtus multiplex, hæc omnia ſcili-

ſcilicet, longeque plura aſtris ingenerata fuerunt: Quæ prognoſtica veſtra de temperationibus aëris, de pluvia, ſiccitate, æſtu, frigore, ventis, grandine, terræ motu ac tempeſtate inprimis cum vero conſentire debuerunt, in his tam eſtis falſidici, ut nullius pæne diei ſtatus cum veſtris prædictionibus conſpiret. Et veritatem habebunt, quæ de cujusq; ingenio, moribus, animo, corpore, actionibus vitæ, caſibus & eventibus prædicitis? A. Iſtud quomodo fieri queat, tuâ nihil refert: ruſculum tuum colito, & intra villam conditionemq; tuam maneto. Cauſſas cæleſtes novimus, è quibus tum hæc, tum alia prædicta apta ſunt. Agreſtis cùm ſis, omnem ſpem delectationis tuæ in agreſtibus poſitam habere velis, cæleſtia nobis relinque. R. Et tu homo cum ſis, intra humana quieſce, divîna conſilia Deo dimitte, in cujus manu ac poteſtate ſitum cenſeo, quid cuique eveniat. Qui ſi me florentem & opulentum volet, nulla hoc ſtellarum quarumcunque poſitura, nullus lunæ tractus impediet. Nec ſi me decreverim dare ad virtutem, vos cæli interpretes, & qui aſtrorum linguam intelligitis, me vitium amplecti cogetis. Multo crebrius vera prænuntiant medici de ægrotis, nautæ de procellis, ruſtici de annona & mutationibus aëris, paſtores de pecoribus, quàm vos de tempeſtatibus, & hominum fatis. A. Quam indigne hic homuncio de noſtra natione & ſentit, & loquitur? cur quæſo? R. Signa vos obſervatis, quæ ſigna nulla ſunt, cauſſas reſpicitis, quæ cauſſæ non ſunt. Comminiſcimini præterea quaſdam in cælo partes, domos, ima-

imagines, quas Deus nequaquam eſt fabricatus, & his ad præſagiorum vaniloquentiam abutimini. Hæc vel ruſticus ego poſſim falſi coarguere, oſtendereque, hanc aſtrologiam veſtram divinationem non eſſe aut artem, aut ſcientiam, ſed, qua nullum majus eſt malum, inſipientiam & dementiam. At illi, quos nominavi, ideo non ſæpe falluntur, quod cauſſis atque ſignis veris, propriis, proximis, naturalibus omnia metiuntur. Medicus ſiquidem de affectione & ſtatu ægri ex lotio & pulſu venarum magis, quam e natura ſiderea, & orbium ætheriorum motibus conjecturam ducit. Gubernator non ex Jovis, Martis, Veneris conſideratione, ſed ex nube, vento, conditione aeris tenuiſſimo flatu, nubecula tempeſtatem proſpicit. Nec mihi quiſquam perſuadeat, agricolationem fructuoſiorem, medicinam ſalubriorem, navigationem ſecuriorem futuram, ſi ab aſtrologis, ſiderumque contemplatoribus exerceantur. A. Quoniam te verboſiorem, o Ruſtice, nec undequaque inſulſum nactus ſum, de prognoſticis ruſticorum garrientem vellem equidem audire, quibus nempe indiciis illi pluvias, ventos, ſerenitatem, fertilitatem, ſterilitatem prænoſcant. Si te hic diſertum cognoro, omninm ruſticorum experientiſſimum, ac propemodum de ſummis Aſtrologis unum pronuntiabo. R. Deteſtandum hoc nomen tibi tuiſque ſit. A. Manebis igitur qui eſſe vis, ruſticus: ſiquidem honorificum nomen ignominiæ loco laturus videns.

R. Plu-

Digitized by Google

R. Pluviant præſagiunt canes gramina comedentes, eorumque ventres murmurantes. Muſcæ & veſpæ equos acrius compungentes. Fumus per camini gulam ſpiſſius ſubvolans. Crebriores atrocioresque morſus pulicum. A. In hominibus, an in canibus? R. In utriſque. A. Quæ cauſſa hujus pulicaris ſævitiæ? R. Neſcio, effecta obſervo, cauſſas indagendas mitto philoſophis, qui ſe divinas humanasque res perſcrutari profitentur. A. Tende ultra, attendo. R. Sal humeſcens, puls ad ollam intus adhæreſcens, ancillæ inter penſa carpendum dormitantes, mulierum dentes prurientes. Si tonat à Septentrione, ſi ab Oriente, ſi ab Occidente. Si nubes complures uti vellera ab oriente ſparguntur. Si in cacuminibus montium nubes conſederint, hyemabit: ſi eadem pura ſient, diſſerenabit. Sunt inſuper argumenta pluviarum grues ſilentio per alta cæli involantes. Boves aerem olfactantes, ſeq; contra pilum lambentes. Hirundo lacum circumvolitans, ſummisque alis aquæ ſuperficiem verberans. Ranæ inſuetum coaxantes: formicæ e cavernulis ova efferentes: arcus cœleſtis: corvi & cornices crocitantes: terreſtres volucres ad verſus aquam clangores edentes, ſeseque perfundentes. Oleum lucernæ ſcintillans, & fungi ſe inde tollentes: luna creſcens obſcurior: ſol exoriens concavus & maculoſus. Item ſub ortum ſolis nigræ nubes, rubentibus intervenientes. Quod ſi eo exſurgente nubes partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem differentur, cingat eum licet pura

ſerenitas, pluvia tamen ventique ſequentur. Si naſcente aut occumbente ſole contractos videbis radios, imbrem denuntiari ſcias. Cum terras luſtrare incipiens, non jaculabitur radios illuſtres, pluviam portendet. Si eo occidente pluet, aut radij in ſe nubem trahent: Si ſub exortum nubes globabuntur, in proxime ſecuturum diem aſpera tempeſtas exſpectetur. Graves etiam tempeſtates minatur, repente, ſine nubilo caligineque ſtellarum fulgor obfuſcatus. Pluviæ quoque ſignificationem dant circum aliqua ſidera circuli novi A. En Aſtrologum, hæc noſtra ſunt. R. Et noſtra ſunt, id eſt, omnium, qui non ſumus oculis orbati. Deinceps ventorum quædam prognoſtica tibi enumerabo. Nubes ante ſolem emerſum rubeſcentes. Item ſereno cælo impulſæ, à qua parte id fit, ex ea flatum divinabis. Luna rubicunda. Tonitrua matutina (nam meridiana imbrem afferunt) montium fragor, murmur nemorum. Si volitare plures ſtellæ videbuntur, quò feruntur albeſcentes, ex ijs partibus ventos ſignificabunt. Sublimior volatus ardeæ, fulicarum in arenis, plumarum in aquis colluſio, flamma flexuose volitans, & lumina cum ex ſeſe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Cum ad ollas ſublatas carbo adhæret, aut cùm coopertus ignis e ſe favillam diſcutit, ſcintillamve projicit, aut cum cinis in foco concreſcit, & cùm carbo vehementius perlucet. Mare tumidum. Mari tranquillo ſonitus, ſpumæ diſperſæ, aquæ bullantes venturæ tempeſtatis indicia ſunt. Delphini ſedato mari

mari laſcivientes; mergi & anates pennas roſtro purgantes, corvi ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes ſi continuabunt, ventos: ſi vero carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem nuntiabunt. A. Admirari incipio ingenium tuum. R. Non vos ſoli poſſidetis, quidquid uſpiam eſt ingenii, nec ſoli vates eſtis, ſi tamen eſtis. A. Non ſolos eſſe, apparet certe. Ut reor, non te latent etiam ſerenitatis notæ. R. Promam aliquas. Stellæ & luna puro nitore micantes. Nebulæ e montibus deſcendentes, aut cælo cadentes, aut vallibus inſidentes, Noctu ſilens noctua: niſus caſſitam perſequens: clara & frequens corporum crocitatio: flocci vagabundi per aëra: halcyones non captantes ſolem paſſis alis in littore: porci non lacerantes jactanteſque ſtraminis aut fœni manipulos. Sol pridie ſerenus occidens, poſtridie ſerenus exoriens certiſſima ſerenitatis fides. Si item viſentur ad occaſum rubeſcere nubes. Si eodem ab ortu propellentur. Ver & æſtas ſi non ſine riguo aliquo tranſierint, autumnum ſerenum & denſum, ac minus ventoſum facient. Autumni ſerenitatem plerumque hyems ventoſa excipit. Signa futuræ fertilitatis hæc habemus. Autumnus ſiccus & ſerenus, ver temperate calidum. Si folia amygdalorum a floribus ſuperabuntur: ſin contra, ſequetur ſterilitas, & in ſegetibus culmorum, palearumque plus, quam granorum erit. Greges avium nemoribus & inſulis relictis, agros, villas, urbes celebrantes: graculi turmatim ſylvis valedicentes: verni præterea flores,

& fructus uberiores, habitioreſque quam conſueverint eſſe: pluviæ diuturnæ, quercus ilicis fœcunditas, fabarum copia, locuſtæ, vermes, erucæ, hæc omnia futuram anonæ difficultatem prædicunt. Attamen nullum certius argumentum, vel nulla cauſſa potior ſterilitatis, quam bella, cujus quidem mali non adventus ſolum ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Deſeritur quippe agricultura, pecora & armenta aratoria abducuntur, horrea incendio devaſtantur, vomeres in gladios conflantur, ſementes equorum ungulis conculcantur, coloni ipſi aut trucidantur, aut in ſervitutem abripiuntur. Quid igitur faciant arva, ſi ad culturam & vocalia, & muta inſtrumenta deſint? Quid ſpei, ſi ſemina tam miſere pereant? ſqualleant, & lugeant oportet. A. Nonne tu præteriſta per duodecim menſes poſſis futura canere? R. Poſſim. A. Quo pacto? R. Si calendis Januariis cælum late rubuerit, bellorum ac tempeſtatum hoc quoddam prædictum fuerit. Dies S. Vincentij cum ſole puro, vini magnum numerum pollicetur. Dies D. Paulo converſo ſacer, fertilitatem. Eo ſi ningat, aut pluat, annus mediocriter nos beabit. Nebulæ ſi fuerint, ex contagionibus cumulabuntur funera. Februario menſe, Bacchanalium idie ſupremo plantandum, ſeminandum. Sic enim plantarum & ſegetum viridia ſemper habiturus es. Quantum lumen eo die ſol fundet, tantum ſequentibus diebus quadraginta futurum confide. Quam crebras in Martio ſentiemus nebulas, tam frequentes per annum

num reliquum ſuſtinebimus pluvias, ſeu imbres potius, & quoties ceciderint rores, toties poſt Paſcha pruinæ. Dies Palmarum turbidus, malum. Aprilis non ſiccus placet. Majo dies D. Urbano feſtus ſi fuerit ſerenus, uberrimum vini proventum ſpondebit. Pluviæ ejusdem lucis, ut Pentecoſtes, infauſtum omen. Junio menſe feriis Joannis Baptiſtæ pluvia, clamat actum eſſe de avellanis. Quintilis ſi maduerit die Viſitationis Mariæ, in quadraginta alias cæleſtes aquas exſpectabimus. Si ante ferias Apoſtoli Jacobi triduana fuerit ſerenitas, frumenta bonitatem retinebunt: ſin minus, fient olida. Ejuſdem dies ante meridiem prognoſticum eſt hyberni temporis, quod venit ante natalia Servatoris. Hoc igitur die ſi luxerit ſol, frigida erit toleranda hyems: ſi pluerit, tepida & humida. Sextili menſe ſi ſol terras aſpiciet per diem Aſſumptæ in cælum Virginis dedicatum, bene de vino ſperabimus. In Septembri ſi voles anni futuri ſtatum præſcire, ſub diem Archangeli Michaelis glandem apertam fac inſpectes. Si araneolum intus inveneris, infelix omen, quia infelix annus: ſi vermiculum, gratum omen, quia bonus anus & ferax: ſi nihil, lues per corpora gra ſſabitur. Si fuerit glandium copia major, maturiusque proveniens, ſignificabitur citius ſenſuros nos hyemem, & ante natalem Chriſti fore nives altas, ac poſtea intolerandum frigus. Si beſtiolæ in glande latitantes pulchræ fuerint, æſtatis pulchritudinem frumentorumque bonitatem indicabunt: ſi maduerint, æſtatem

Digitized by Google

madidam: ſi macræ, calidam & aridam. Si Octobri arboribus folia non deciderint, perfrigida hyems ſubeunda erit: aut erunt frequentes poſtmodum erucæ. Novembri incide æſculum: ſi lignum inveneris ſiccum, hyemem tepidam: ſi humens, algidam fore puta. Si Decembri Natalis veniat luna incrementum capiente, annus optabilis promittitur: ſi decreſcente, inimicus. Si ligna cædas duobus diebus anni poſtremis, & primo Januarij, nova luna, non ſentient cariem, & magis magisque vetuſtate dureſcent. Hæ ſunt prædictiones meæ: hæc prænoſſe ruſticis nobis eſt utile. Et hac ſcientia fraudem facio nemini, nec ulla cuiquam inviſa & odioſa eſt, uti veſtra ſomnia. A. Nec iſta ignorabam, quæ tu congeſſiſti, & ne amplius maledicta jacias. meque ad te pulſandum irrites, abibo, libentiusque manſuetudini ac bonitati in condonanda, quam iræ & furori in ulciſcenda, quam tu mihi toto hoc ſermone tuo imponere non es veritus, injuria obtemperabo. R. Ito: fatum hoc tuum fuit, ut audires à me hodie, quæ te digna eſſent. Quod te prævidiſſe, & caviſſe conveniebat.

ANNOTATIONES.

PROGNOSTICA) *Præcipere opinione, præſagire, præſentire, divinare,* προγινώσκειν *bonas malasque tempeſtates a cælo, ſideribus, aliisque rebus in rem eſt agricolarum. Media in meſſe ventorum ſæpe conflictus nati ſunt, & nonnunquam ſubito coortus imber maximus, demeſſam ſegem vitiavit.*

vit. Sunt item, quæ niſi impendente pluvia ſeri non conducit. De hujuſcemodi prognoſticis poſt Maronem in 1. Georg. diſputavit Plin. lib. 18. cap. 35. ac primum ea collegit, quæ a ſole ducuntur, deinde quæ a luna, poſtmodum quæ a ſtellis, tandem quæ ab aliis in locis ſuperis gigni ſolitis, ut ab Iride, tonitru, fulgure, nubibus, nebulis circulis. Subjungit his, quæ a terrenis ignibus, ab aquis, a montibus ab animantibus. M. Cicero Arateos verſus (in quibus hujus generis prædictiones) a ſe iisdem numeris latine redditos prognoſtica ſua vocavit ad Att. ep. 1. lib. 2. Prognoſtica mea cum oratiunculis propediem exſpecta. Et 1. de Divinat. ait Q. F. Atque his rerum præſenſionibus prognoſtica tua referta ſunt. Quod vero ſcribit ad Att. ep. 16. lib. 15. Equidem pluvias metuo, ſi prognoſtica noſtra vera ſunt: ranæ enim ῥητορεύουσι, *idcirco dicit noſtra, quod ranæ, quæ identidem coaxantes pluviam affore monent, id quod etiam in Arato eſt,* φιλορεύουσι, *hoc eſt, quaſi noſtro, nempe Rhetorum more declamitant, ſermonemque frequentant.* ASTROLOGUS) *Inter aſtrologum & aſtronomum quid ſit differentiæ, hinc diſcemus. Aſtronomia cæli converſionem, ſtellarum ſitus, ortus atque obitus, ſtationes, defectiones, figuras, progreſſus contemplatur. Aſtrologia ex his rebus futura conjectat. Illa, inquam, ſcientia eſt de ordine, poſitu, magnitudine, intervallis, motibus, conjunctionibus defectibus ſiderum: hæc eorum vim, actiones, qualitates, efficientiam, quam motu, lumine, & arcanis quibusdam influxibus in mundum inferiorem, ſubjectum lunæ videlicet obtinent, per-*

ſcrutatur. Verum hæc naturalis & nuſquam interdicta aſtrologia eſt. Alia ſuperſtitioſa, prohibita legibus, quæ abſurda, prorſus incerta, & incredibilia, quaſi fataliter mortalibus eventura vaticinatur; quæ, ut inquit Iſid. duodecim cœli ſigna per ſingula animæ, vel corporis membra diſponit, ſiderumque curſu neceſſitates hominum & mores prædicere conatur. Hanc duodecim libris doctiſſime inſectatur Joannes Picus Mirandulanus. Multa idem adverſus eandem diſſerit Bened. Pererius lib. 2. commentar, in Geneſin. CHALDÆIS, GENETHLIACIS, MATHEMATICIS) *Chaldæi dicuntur iſtius ordinis aſtrologi, quod hæc prædicendi ratio a Chaldæis traxit initium, in quibus præſtabant Babylonij. Hinc Horat. ſuadet, ne tentemus Babylonios numeros ad præcipiendam vitæ noſtræ longitudinem, Ode 11. lib. 1.*

Tune quæſieris ſcire, nefas, quem mihi quem tibi
Finem Dij dederint Leuconœ, nec Babylonios
Tentaris numeros, ut melius, quidquid erit pati:
Seu plures hyemes, ſeu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppoſitis debilitat pumicibus mare.

Cic. Tuſcul. 1. Nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur, ut ſi ante mors adventet, quam Chaldæorum promiſſa conſecuti ſimus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutique videamur. Adverſum eoſdem diſputat idem 2. de Divinat. & Phavorinus apud Gellium lib. 14. cap. 1. Baſil. orat. 6. in Hexaem. Euſeb. de præparat Evang. lib. 6. Auguſtin. de doctrina Chriſtiana De Chaldæorum porro doctrina, decretis, divinationibus

bus multa Diodorus Siculus lib. 3. cap. Genethliacis ideo nomen eſt, quod γενέθλια, ſeu dies & horas natales conſiderant: quamobrem & ὡροσκόπει, indeque naſcentium ortus ad ſtellarum poteſtatem revocant contenduntque intereſſe, quæ cæli facie primum ſpiritum quis in limine vitæ hauſerit. Dicuntur item Genethialogi, & prædictiones eorum genethlialogiæ Vitruvio lib. 9. cap. 7. Vulgus Mathematicos, quidam Planetarios vocitant. Ab his conſulendis adoleſcentes Phavorinus philoſophus deterrere volens talem argumentationem concludebat. Aut adverſa eventura dicunt, aut proſpera. Si dicant proſpera, & fallunt, miſer fies fruſtra exſpectando ſi adverſa dicunt, & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si vera reſpondent, eaque ſunt non proſpera, jam inde ex animo miſer fies, antequam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura ſunt, tum plane duo erunt incommoda: & exſpectatio te ſpei ſuſpenſum fatigabit, & futurum gaudij fructum ſpes tibi jam defloruerit. In Codice apud Jurecos eſt hujuſcemodi Conſtantini Cæſaris conſtitutio. Nemo aruſpicem conſulat, aut Mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum prava confeſſio conticeſcat. Chaldæi ac Magi, & cæteri, quos maleficos ob ſacinorum multitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo divinandi curioſitas: etenim ſupplicium capitis feret, gladio ultore proſtratus, quicunque noſtris juſſibus obſequium denegaverit. CUM VESTRIS ALTITUDINIBUS) *Particula iſta (cum) indignationi exprimendæ ſervit, uti etiam*

am apud Germanos. Terent. Eunuch. I hinc, quo dignus es cum donis tuis tam lepidis. Adelph. Ut te Syre cum tua monſtratione magnus perdat Jupiter. VOS ICARUM SEQUIMINI) *Fabulam Icari narravit Ovid. lib. 8. Metamorph. Diodorus. lib. 4. cap. 13. de eodem. Torquent hoc commentum Poëticum in divinatores iſtos Mirandulanus lib. 2. capite 9. Alciatus emblem. 103. Diogenes cum ſecum conſideraret philoſophorum, politicorum, Medicorum, & hominum ejus generis reliquorum functiones in humana ſocietate, nullum aliud animal homine ſapientius ſibi videri affirmabat. Cum vero contemplaretur, aſtrorum inſpectores, & conjectores, nihil homine ſtultius, atque fatuum magis ſibi videri teſtabatur.* PER SIGNIFERUM) *De hoc circulo ejuſque ſignis duodecim Cicero in Arateis hunc in modum.*

Zodaicum hunc Græci vocitant, noſtrique Latini
Orbem ſigniferum perhibebunt nomine vero.
Nam gerit hic volvens bis ſex ardentia ſigna.
Aeſtifer eſt pandens ferventia ſidera Cancer.
Hunc ſubterfulgens cedit vis torva leonis,
Quem rutilo ſequitur collucens corpore Virgo.
Exin projectæ claro cum lumine Chelæ,
Ipſaque conſequitur lucens vis magna Nepai.
Inde ſagittipotens dextra flexum tenet arcum:
Poſt hunc ore fero Capricornus vadere pergit.
Humidus inde loci collucet Aquarius orbem.
Exin ſquamiferi ſerpentis ludere piſces.
Queis comes eſt Aries obſcuro lumine labens:
Inflexoque genu projecto corpore Taurus:

Et

Digitized by Google

Et Gemini clarum jactantes lucibus ignem.
Hæc ſol æterno conveſtit lumine luſtrans,
Annua conficiens vertentia tempora curſus.

Varroni limbus dicitur, de re Ruſt. VIXERIT UT EVADANT) *Antiquum & probum loquendi genus. Cato de re Ruſt. Eſt interdum præſtare mercaturis rem quærere. Quod proinde eſt, ac ſi diceret: eſt interdum ut præſtet. Terent. Hecyra. Si eſt, ut velit reducere uxorem, licet. Horat. epiſt 12. lib. 1, non eſt ut copia major ab Jove donari poſſit. Uſurpatur, eſt ut, ornatus tantum gratia: ſicut in illis: eſt quatenus, eſt ubi, eſt quando, &c. Græci* ὅτε, ἔστιν ὡς ἔστιν ὅπου. QUI PRÆEST MERCIMONIIS) *Præeſſe nuntiis & lucro munera ſunt Mercurij. Vide prologum Amphit. apud Plaut. Horat. Ode 10. lib. 1. Te canam magni Jovis & Deorum Nuntium. Atque Latinis a merce ſeu mercatura dictus eſt, ſic Græcis ab* ἑρμαῖον *(quo nomine lucrum ſignificant)* ἑρμῆς *nuncupatur. Porro mercatores re feliciter geſta domum reverſi, perinde Mercurio ut Neptuno gratias agebant. Plaut. Sticho.*

Cum re bene geſta ſalvus convertor domum,
Neptuno grates habeo & tempeſtatibus,
Simul Mercurio, qui me in mercimonijs juvit.

RANÆ INSUETUM COAXANTES) *Cic. in Arateis,*

Vos quoque ſigna videtis aquâi dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanes fundere voces:
Abſurdoque ſono fontes & ſtagna cietis.

Quis eſt, qui ranunculos hoc videre ſuſpicari poſſit? ſed ineſt mire & ranunculis quadam natura ſignificans

Digitized by Google

cans aliquid, per ſe ipſa ſatis certa, cognitioni autem hominum obſcurior. Idem 1. de Divinat. ARGUS CÆLESTIS) *Propertio purpureus: Tibullo imbrifer, Horatio pluvius, Virgilio ingens arcus.* SESEQUE PERFUNDENTES) *Præſagium hoc mutuum ſumpſit Virgilius a Varrone 5. de ling. lat.*

Tum liceat pelagi volucres, tardæque paludis,
Cernere inexpleto ſtudio certare lavandi,
Et velut inſolitum pennis infundere rorem.

De bove naribus aerem captante duobus verſiculis feſtiviſſimis Cicero.

Mollipedesque boves ſpectantes lumina cæli,
Naribus humiferum duxere ex aere ſuccum.

Mare autem tumidum, quod unum eſt prognoſticis, in ijſdem Arateis pereleganter expreſſit.

Atque etiam ventos præmonſtrat ſæpe futuros,
Inflatum mare, cum ſubito penituſque tumeſcit,
Saxaque cana ſalis niveo ſpumata liquore,
Triſtificans certant Neptuno reddere voces.

CLARA ET FREQUENS CORVORUM) *Poſtquam hoc prognoſticon tradidit Virgilius, quærit, unde avibus & quadrupedibus, quibus ratio & futuri providentia nulla divinitus eſt conceſſa, iſta tempeſtatum præſenſio, tamque læti concentus, & laſcivi motus. Reſpondet. Ea natura præditas animantes, ut quam maxime facillimeque mutationem aeris earum corpora percipiant. Quocirca cum aut ex raritate denſius, aut ex ſpiſſitudine rarius ſit cælum, alios illæ, aliosque motus concipiunt.* QUAM BELLA) *Huc quadrabunt extremi verſus*

ſus de 1. Georg. ubi Poëta de bellis civilibus gravem texit querimoniam.

Quippe ubi fas verſum atque nefas tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos: ſquallent abductis arva colonis:
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.

Eſt etiam non ignota Melibæi querela patriam fugientis, & arva dulcia ſua deſerentis, cum capellis ſuis, propter agros civibus Mantuanis ademptos, atque inter impios milites diſtributos. Pro coronide addam his annotamentis. Novem ſunt divinandi ſpecies. Aſtrologia, de qua fuse ſatis, Hydromantia ex aqua. Catopromantio e ſpeculo. Lecanomantia e pelvi. Pyromantia ex igne. Geomantia e terra. Chiromantia e lineis manuum. Necromantia, ſeu necyomantia (non ut græce prorſus indocti, & neſcientes vocum originem, neque vim intelligentes nigromantia; unde vulgus Germanicum cæcos cæcumſequens, Schwartzkunſt, *cum dicendum eſſet* Todtenkunſt,) *ergo necromantia* à νεκρὸς *mortuus, quâ umbrarum animarumve evocationes fiunt, & cum inferis colloquia. Capnomantia ex fumo. Cicero aliquot genera his verbis commemorat. Quid enim habet aruſpex, cur pulmo inciſus etiam in bonis extis dirimat tempus & proferat diem? Quid augur, cur a dextra corvus, a ſiniſtra cornix faciat ratum? Quid Aſtrologus, cur ſtella Jovis aut Veneris conjuncta cum luna ad ortus puerorum ſalutaris ſit, Saturni Martiſve contraria?*

MISCELLA PROGYMNASMATA, SIVE CHAOS.

PROGYMNASMA SECUNDUM ET TRIGESIMUM.

Germania.

GODEFREDUS, CASTULUS, ARNULPHUS.

GOD. *Cùm procul obſcuros colles, humilemque videmus,*
Italiam, Italiam primus conclamat Achates,
Italiam ſocij læto clamore ſalutant.

HÆc apud vatem Romanum Æneas, qui cremata patria, & domo profugus, per varios caſus, per tot rerum diſcrimina ducentibus fatis ſedem in Italia cum ſuis, condendæque urbi locum quærebat. Cur proinde nos, chara mihi pectora, longiſſimo intervallo ex intima Gallia, in qua ſtudiorum noſtrorum explicandæ, nunc autem Dei beneficio explicatæ & expeditæ rationes nos tenuerunt, communem hanc dulciſſimamque patriam, cujus jam fumum aſpicimus, & quam

quam vel aſperrimis ſaxulis affixam immortalitati anteponere oportet (quod de viro ſapientiſſimo Pater Poëtarum cecinit) repetentes, non etiam in ſimiles voces gratulabundi prorumpimus? Cur eam non ſalutamus? Fungar vice veſtra. O terra patria, regnorumque ſidus Germania ſalve; in quam nos annis poſt decem, quam e tuo ſinu peregre diſceſſimus, læti, gratulantesque revenimus; vix ipſi credentes nobis, adeſſe videlicet nos ad fines hoſce limitesque tuos, & intueri jam campos tuos. Salve natale ſolum. Salvete, quotquot Germaniæ noſtræ tutelares Civi præſidetis, & reduces fauſtis ominibus volentes propitij accipitote. Ecce autem voluptatem improviſam. C. Quidnam? G. Tiliam ad opacandum locum patulis ſupra modum diffuſam ramis. Quin captamus haſce umbras, & hæc frigora, alligatis interim caballis ad arbores in proximo, & calorem meridianum tantiſper, dum ſe ille aliquantum fregerit, a corporibus defendimus? C. Eo in ſententiam tuam, approboque conſilium: ſudore manant artus omnes mei. Deſcendo. A. An ego ſentirem alia omnia? Præſtabile conſilium conſulis, Godefride. Hem, deſcendi. Abjiciamus nos in herbam, quieſcamusque ad horulam ſuaviter. Quod ut etiam ad alteram faciamus, tamen veniemus in urbem: haud procul diſtat. G. Nunquid non ipſum patriæ noſtræ vocabulum delectatione vos mulcet, & ad quales homines tandem revertamini, commonefacit? Sive enim Alemanniam, ſive Germaniam nuncupemus, utrumque nomen e ſermone patrio profluxit, &

Digitized by Google

ab eo ductum eſt, quod indigenæ omnes ſunt viri, ſeu penitus viri! qui nimirum & corporum viribus excellent, & nullam animi partem delicatam, mollem, effœminatam habeant. Sic Gerhardus eſt prorſus durus: Gerbrechtus prorſus celebris. Non enim audio ineptos quoſdam a Manno Tuiſconis filio, aut a Lemano lacu Genevenſi in Allobrogibus, aut ab Hercule Alemanno, a quo vetutiſſimi Germanorum ſubacti ſint, prius nomen demiſſum derivatumque affirmantes. Ex eodem fonte ſunt illa, quibus aliæ quoque gentes utuntur, Marcomani, quod a limite & viro ducitur, quaſi dicas, Collimitanei viri. Cœnomani, a Kün quod verbum in eo ponitur, qui audet, quaſi dicas, audaces viri. Longobardi (qui populus ad Germanos ſuam refert originem) a longa barba, quaſi dicas, Longobarbi. Cæterium priſci ſcriptores Alemannos & Alemanniam pro Suevis & Suevia duntaxat uſurpaverunt, quæ olim Rheno, Danubio, Nicro (qui hodie Neccarus) continebatur. Germanorum & Germaniæ appellationes uſitatiores ac tritiores ſunt. Quas, quod quidam inde natas putant, quoniam gens noſtra germane, hoc eſt fraterne utramque fortunam partiretur, & (quod Cæſar memoriæ prodidit) per alternos foris arma tractaret, domi agros coleret, uxores liberosque curaret: & quod Strabo lib. 7. quod eſſent Gallis forma, victu, moribus ſimiles, ut eos illorum eſſe quaſi fratres Romani oſtenderent, nomen Germanorum indidiſſe ſcribit: hæc ego refel-

fellere nolo; eſt enim certiſſimum a Romanis ita appellatos, antequam ipſi ſe Germanos appellarent, & non raro fit, ut una vox vel in eadem, vel diverſis in linguis diverſas cohibeat notiones. Germania igitur vocem quoque noſtratem eſſe duco, de qua opinione me nemo depellet. C. Et ego ita faveo huic ſententiæ, ut etiamſi vera non eſſet, mihi tamen eam perſuaderi velim. A. Ego facillime patior ne in mentem quidem mihi quidquam contra venire. Recte tu quidem de iſtis nominibus Godefride: Teutonum & Teutoniæ voces unde promanarint, ſcire percupipimus, nam & hæ nobis patriæque noſtræ frequenter tribuuntur. G. Tuiſconem ajunt poſt illud notiſſimum orbis terrarum diluvium a Noe ex Arezia uxore ſuſceptum, & natu jam grandem ad Rhenum a patre amandatum, ut ea loca neſcio quouſque occupata, ditione teneret. Inde genti & regioni nomen ab eo impoſitum. Veruntamen Tuiſcones potius ab illo nominaremur (ut lingua noſtra appellamur revera: nam Teutſch, & Teutſchlandt hanc habent originem) & Germania nuncuparetur Tuiſconia. A Teutone igitur, qui proxime poſt Tuiſconem Germanis cum imperio præfuiſſe traditur, hæc nomina detorta & inflexa credibilius apparet. A Principibus porro, ac Ducibus populorum in terras alias atque alias rerum fortunarumque ſuarum ſedes transferentium, populis deinde ipſis manſiſſe appellationem certum eſt: ut Francia & Franci a Franco

dicti ſunt, Italia & Itali ab Italo. Teſtis Virgilus.

Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atque ubere gleba.
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.

Eandem Oenotriam ab Oenotro Sabinorum rege vocatam ex varrone docet Servius. A. Quandoquidem inſperantibus nobis, mihi quidem certe, attamen valde utrique jam pridem optanti contigit, ut in hunc ſermonem delaberere, & de laudibus patriæ communis (quod tibi omnino fixum eſſe conjecto) ab iſto exorſu apto ſane,& congruenti orationem pertexeres,ſcito te ad epulas hujus diſputationis tuæ homines avidos recipere. Quos, ſi etiam ita acceperis,ut reliquiarum potius ſit aliquid, quam eoſdem fere non ſatiatos diſcedere, magnam profecto cum tibi,tum huic diei gratiam habituri ſumus. G. Conabor id quidem, ut vos iſtis epulis ſaturatos dimittam Arnulphe: quanquam eſt perdifficile, omnium, quæ videris, lectitaris,audiveris,in unoquolibet genere, ne dicam in omnibus, poſſe recordari. Quid autem uberius, copioſius, abundantius,addo etiam,magnificentius, quam de Germania diſſerere? C. Non petimus, nec appetimus tantum: iis, quæ in præſentia occurrent (& multa ſine dubio, quoniam ea memoria es, occurrent) contenti erimus, nec plus ſcire avemus, quam quantulumcunque tu didiciſti.

Digitized by Google

ſti. Hæc ipſa quippe ſatietatem, de qua Arnulphus verba fecit, citra ſatietatem, hoc eſt citra tædium atque faſtidium nobis allatura confidimus. Verum, niſi cum moleſtia tua fiat, prius unum mihi τηζημα perſolve, quam ultra progrediare. G. Pone. C. Quod juxta mecum noſti, auctoritatem & fidem Julius Cæſar, Cornelius Tacitus, Livius, & alij rerum Romanarum explicatores multam obtinent: Seneca item Philoſophus, a quibus Germaniam deſcribi videmus ſylvis horridam, paludibus infœcundam, cælo aſperam, cultu conſpectuque triſtem. Alicubi nimis humidam, alicubi ventoſam, frugiferarum arborum, & omnis culturæ impatientem. Pecoribus abundantem quidem, ſed improceris, & armento parum valido. Carentem auro & argento, homines vagantes incertis ſedibus, perennes hyemes, ſolum ſterile, nullas ædes materiatas, tantummodo caſas & tuguria e bulmis & frondibus. Cubare noſtros qua nox coegerit, ſub arboribus, in ſpeluncis, in foveis. Incedere nudos, ferarum duntaxat pellibus coopertos, venationibus victum tolerare. Quid tibi iſta videntur Godefride? poteſtne felix & beata cenſeri regio, quæ quidem ſit ejuſmodi? Poteriſne tu quidquam de Germaniæ fertilitate, cultu, civitatibus, moribus, virtutibus, artibus, ſapientiæ ſtudiis, fortitudine bellica, nobilitate, hominum frequentia, inventis, ſalubritate, rerum omnium copia dicere, ſi talem eam, nempe tam deſertam, barbaram, agreſtem, incultam, horridiorem Thracia, immaniorem

Scythia eſſe concedas? G. Eſt, quomodo reſpondeamus Caſtule. C. Auritum me facio. G. Quod de Athenienſibus & Romanis principio Conjurationis Salluſtius, idem ego, totidemque vocibus de Romanis & Germanis pronunciari poſſe confirmo. Athenienſium res geſtæ, inquit, ſicuti ego exiſtimo, ſatis amplæ magnificæque fuerunt: verum aliquanto minores tamen, quam fama feruntur, ſed quia provenere ibi magna ſcriptorum ingenia, per terrarum orbem Athenienſium facta pro maximis celebrantur. Ita eorum, qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At pop. Rom. nunquam ea copia fuit, quia prudentiſſimus quiſque negotioſus maxime erat. Ingenium nemo ſine corpore exercebat, optimus quiſque facere quam dicere, ſua ab aliis benefacta laudari, quam ipſe aliorum narrare malebat. Hactenus ille. Queritur deeſſe ſuis, in quo abundent Græci. At quanto ſatius eſt, nos queri iſto modo? Non defuerunt ante Criſpum, qui Romanam Rempub. litteris illuſtrarent, etiamſi tam diſerte, compoſite, perite, ſcienterque ut ille, præſtare id nequiverunt. Eo autem e vivis ſublato plures extiterunt uſque ad hanc ætatem, qui rerum geſtarum memoriæ principis terrarum populi (utar enim verbis Livianis) pro virili parte conſuluerunt, easq; florentiſſima quadam eloquentia extulerunt. Nobis perdiu ſcriptores nulli extiterunt, ob easdem fere cauſſas, ob quas Romanis nullos fuiſſe prædicavit Salluſtius. Qui autem noſtro,

ſtro,& ſuperioribus aliquot ſæculis ad res Germanicas poſteritate commendandas ſe applicaverunt, unam videntur hiſtoriæ laudem exiſtimaſſe non eſſe mendacem: nulla ſiquidem ornamenta dicendi, nullum artificium ad ſcribendum adhibuerunt, ut narratores tantummodo, non etiam exornatores eſſent, & ſatis haberent, ſi, quod dicerent, intelligeretur, verumque crederetur. Ubi in hiſtoriis noſtris ille tractus orationis lenis & æquabilis? ubi ille levis ac dulcis ſonus, ubi ille flos? rerum ubertas, ſententiarum varietas, verborum compoſitio, & ut omnia uno complectar verbo, tam clara facundia, quæ in Græcis Romaniſque ſuſpicitur? Non ita demum perſcriptæ ſunt res geſtæ majorum noſtrorum, ut ſcribendas eſſe præcepit M. Tullius, quo loco oratoris eſſe munus oſtendit, hiſtoriam ſcribere. Itaque jacuerunt, & hodie propemodum in tenebris & ſilentio jacent res Germanicæ, quia tametſi litteras habent, non habent tamen lumen litterarum, quo conviſantur penitus, & tantæ, quantæ ſunt, cognoſcantur. Etenim quod Horatius ad Poëtarum dignitatem exaggerandam cantavit.

Vixere fortes ante Agamemona
Multi, ſed omnes illacrymabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate ſacro.

hoc verius & juſtius de hiſtoricis licuiſſet, qui non fabuloſa & commentitia, ſed certa & indubitata

Digitized by Google

ſcribunt: & hiſtoria, non Poetica eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis. Veteres illi noſtra vix attigerunt, aut etiam maligne extenuarunt, ac depreſſerunt. Addamus & iſtud, non fuiſſe, qui ſupra nominabantur, Germanos, & ut ait ille in Trinummo, neque oculis neque pedibus ſuis unquam uſurpaviſſe Germaniam, narraſſe autem, quæ auditione accepiſſent ab iis, qui ipſimet ſolos limites, & extrema luſtraverant, interiora penitus neſciebant. Quoniam porro fines videbant informes, dumoſos, aſperos, cælo triſtiores, aſpectu injucundos, talem eſſe univerſam regionem nimium inconſulto ſtatuerunt, & temere affirmarunt. C. Sic te reſponſurum mens mea divinabat. Illud nihilominus non poſſis, credo, non fateri: ſi omnes gentes, omniaque loca conſiderentur, quæ Germaniæ Germanorumque nomen priſcis temporibus geſſerunt, & in quibus illæ tot migrationibus conſederunt, nec ipſas adeo cultas, nec terras adeo fertiles, nec cælum adeo clemens ubique fuiſſe. Quantum enim ſoli quinquaginta gentes (quot ſcilicet in Germanis numerabantur) occupaſſe credimus? G. Fatebor vero. Sed illi ſcriptores de tota Germania generatim ita memorant, quod nobis ferendum non eſt, qui de Germania ferme ad communem & eruditorum etiam opinionem accommodate loquimur, eam in ſuperiorem & inferiorem diſtribuentes, & utrique ſuas provincias attribuentes. A. Quam tu ſuperiorem vocas? G. Quæ ab

ab alpibus eſt vicinior, in qua ſunt Boiaria, Auſtria, Stiria, Atheſis, Rhetia, Helvetia, Suevia, Alſatia, Rheni tractus uſque ad Moguntiam. C. Quam inferiorem? G. Franconiam, Haſſiam, Turingiam, Boemiam (nam & hæc Germaniæ pars eſt) Miſniam, Marchiam, Sileſiam, Pruſſiam, Pomeraniam, Livoniam, Saxoniam, Daniam, Weſtphaliam, Friſiam, Holandiam, Selandiam, Geldriam, Brabantiam, Lotharingiam, &c. Jam illa diſtributio Germaniæ in principatus, Epiſcopatus, Comitatus, Satrapias, Toparchias, Abbatias recentior eſt. Germania ergo, ut hinc potiſſimum laudationis trahatur initium, amœniſſima, cultiſſima, fructuoſiſſima, rebus omnibus præcellentiſſima eſt, quæ vel ad uſum vitæ requiruntur, vel aliqua in laude omnium ſuffragiis ſententiisque ponuntur. Qui hoc intelligi poteſt? Facillime. Poſita eſt ſub cælo mitiore, ut nec frigore nimio rigeat, nec uratur calore: quæ duæ res faciunt, ut parum habitabiles, parumque frequentes ſint oræ illæ, in quibus dominantur, ac ſæviunt. Noſtra autem regio populorum hominumque propter cæli clementiam ac ſalubritatem, quam dixi, ditiſſima eſt, & venenatis beſtiis, quæ ex immoderatis caloribus procreantur, quibus etiam fruges vitiantur, propemodum caret, nec alia progignit, ex quorum uſu pernicies humanæ vitæ comparetur. Licet ambulare milliaribus multis per viridantia & florifera prata, quæ fluitant rauco cum murmure ſtrepitantes rivuli, per opaca nemora, per umbroſas ſylvas, per

Digitized by Google

frondoſas valles. Occurrunt tot irrigui, & perquam feraces horti, colles aprici, montes excelſi, nobiliſſimi amnes, liquidiſſimi fontes, thermæ ſaluberrimæ. Quid dicam de tam multis, vel potius innumerabilibus oppidis, de florentiſſimis, pulcherrimis, ampliſſimisque urbibus, de caſtellis, de vicis, de arcibus montanis & campeſtribus, quibus, mirum dictu, quantopere ornetur, & illuſtretur Germania. Templa haud ſcio, an uſpiam aut plura, aut magnificentiora viſantur: quod quidem mihi etiam ad amœnitatem ſplendoremque patriæ noſtræ videtur pertinere. Qua de cultu, non facile noſtri reliquis gentibus concedent. Germanorum mores candidi, nullaque fraude ac malevolentia ſuffuſi, ſimplices, ingenui, ſejuncti procul ab omni fuco, malitia, ſuſpicione, diffidentia, mutabilitate, ut cum Germano tanquam cum fratre, ſine metu, fidenter & ſecure negotium tuum agere, & cum illo contrahere, verſarique in quacunque demum cauſſa poſſis. Non eſt Germanorum aliud clauſum in pectore, aliud promptum in linqua habere, amicitias, inimicitias non ex re, ſed ex commodo æſtimare, magisque vultum, quam ingenium bonum habere, quæ leguntur apud Salluſtium. Non aliud ſtantes, aliud ſedentes loqui, & ex eodem ore calidum ac frigidum efflare, fingere, circumſcribere, decipere, cujuslibet rei ſimulatores & diſſimulatores eſſe, ad ſe aliena malis artibus avocare, mille vias conficiendæ pecuniæ noſſe: hæc, inquam, & quæ eodem referuntur, noſtrorum hominum

Digitized by Google

minum nequaquam ſunt, quibus nihil æque charum ſemper fuit, ut dictorum conventorumque conſtantia, ut veritas, ut fides, ut ingenuitas, ut ſinceritas, & neque ſine prudentia ſimplicitas, ne, quod proclive eſt, evaderet miſeranda ſtoliditas: neque ſine ſimplicitate prudentia, ne fieret inviſa calliditas. Jam affabilitas & conjuncta cum gravitate ſermonis comitas tanta eſt in noſtris, quanta major apud nullam gentem inveniatur. Cum obvij fiunt, cum adeunt, cum recedunt, copulant dexteras, amiciſſime conſalutant, rogitant benevole, quos noverunt, ut valeant, quid agant, quid rerum gerant, verbis honorificis, & humanitate plenis etiam hoſpites alloquuntur, errantibus comiter monſtrant viam, prolixe patienterque audiunt, placide & placate reſpondent, ſeſeque ad omnem facilitatem, lenitatem, manſuetudinem in congreſſibus, & in omni actionum negotiorumq; communicatione generatos declarant. Non ita in iras & furores ſe effundunt, ut triſtes illos fluctus in pectore non queant capere, nec ſi quando iraſcuntur, ſunt prorſus implacabiles, & odia capitalia ſuſcipiunt, ſibi inſidias parant, mutuas clades conciliant, & quæcunque quacunque ratione poſſunt, incommoda machinantur: longiſſime ab illis abeſt hæc morum vitioſitas: verbo tantum appellati, dant ſe ad ignoſcendum, præteritarumque injuriarum memoriam omnem ſibi ex animis non ſolum deleri, verum etiam exuri patiuntur, amici fideliores, majoreſque poſt offenſionem, quam prius.

us. Hæc ſingularis & divina virtus eſt, dare veniam prompte iis, qui læſerunt, magisque de gratia & beneficiis impertiendis, quam de pœna repoſcenda cogitare. Miſericordia commoveri in alienis malis, & accurrere ad ferendum auxilium, meminiſſeque fortunam eſſe communem, quia conditio communis eſt, genti noſtræ probe uſitatum non ignoratis. Ex quo illa in egentes annua, ſemeſtris, quadrimeſtris, trimeſtris, menſtrua, hebdomadaria, quotidiana multorum beneficentia. Hinc in ſingulis urbibus, & in plerisque plura etiam Xenodochia & noſocomia conſtructa, ubi de collatitia pecunia, inſtitutisque vectigalibus aluntur, & a morbis curantur, quibus ultima egeſtate oppreſſis, unde ſumptum tolerent, non ſuppeditat. In advenas quoque & peregrinos liberales & hoſpitales ſe præbent, quod in ſcriptis reliquit Cornelius Tacitus. Convictibus ait & hoſpitiis non alia gens effuſius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur. Et Cæſar. Hoſpites violare fas non putant: qui quaque de cauſſa ad eos venerunt, ab injuria prohibent, ſanctosque habent, iis omnium domus patent, victusque communicatur. Venerearum voluptatum illecebræ Germanos haud ita irretiunt, atque trahunt, quos jam olim una uxore ſingulos contentos fuiſſe ſcriptum legimus, & rara audita in tam numeroſa gente adulteria. Siquidem mulier adulterij convicta, reſectis capillis, nudata coram propinquis a marito ædibus exigebatur, totoque vico in conſpectu

ſpectu hominum verberabatur. Profligatæ autem pudicitiæ nulla erat venia, non ætas, non forma, non divitiæ corruptis connubium conciliare poterant. Intra viceſimum annum, narrat Cæſar, fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis rebus ducebant. Nec virginum matrimonia properabantur, ut validior eſſet ſoboles. Fœminæ quidem noſtræ mollitiem illam, unde mulieres nomen adeptæ ſunt, neſcire videntur, quarum pectus maſculum facilius voluptates, quæ ex corporum complexibus percipiuntur, contemnit. Cujus virilitatis animique imperterriti illud indicium permagnum eſt, quod arma pro patria ipſæ quoque ſumpſiſſe, pugnamque inſtauraſſe leguntur. Dotem vero non aliam ad maritum afferebant, quam equum infrænatum, & ſcutum, & frameam, ut Tacitus auctor eſt. At fortaſſe a litteris abhorrentes ſunt Germani, oderunt ſcientias, ſtudiisque liberalibus perpetuum & internecinum bellum indixerunt. Armis nimirum & caſtris aſſueta gens, juventutem ſuam ad magiſtros commeare, ſcholas & Gymnaſia obire, libris adhæreſcere, ab omni alia occupatione vacare, & quodammodo in molli otio tabeſcere pati nequit. Quare nulli uſpiam eruditorum cœtus, nullæ Bibliothecæ, nulla quaſi doctrinarum diverſoria & officinæ. Quid ſint artes ingenuæ, neſciunt: nomina earum auribus nunquam hauſerunt. Ignota prorſus illis Theologia, Philoſophia, Jurisprudentia, Medicina, Oratoria, Matheſis, Poëtica, & quæ Humanitatis appellatione

ne intelliguntur. Nec tenuem quidem famam acceperunt de Platone, Ariſtotele, Demoſthene, Cicerone, Homero, Virgilio. Latine, græce, Hebraice haud norunt. Pro Deum immortalem, quam uberem locum ad dicendum attigimus, ſi modo hæc diſputatio non apud nos, & hoc tempore, ſed alias apud alios, apud remotum aliquem populum, quem Germanorum decora fugerent, mihi habenda eſſet. Quid? an vel Italia, vel Gallia, vel Hiſpania, vel Britannia ſe Germaniæ in iſto laudis curriculo anteferre audebit? Nulla profecto Theologiæ pars eſt, in qua excolenda & illuſtranda noſtrorum hominum induſtria ſeſe non exercuerit. Divinam quidem ſcripturam adeo feliciter, erudite, copioſe, luculenterque explanarunt, ut cum omnium non ſolum fructu, verum etiam voluptate & admiratione legantur. Tripartitam quoque Philoſophiam quantopere caluerint, & quam in ea diſcenda, ſcriptisque propaganda occupati ſemper & ſint, & fuerint, notius eſt, quam ut a me commemorandum probandumque videatur. Commentarij rerum civilium, medicarum, mathematicarum, a noſtris profecti ſane innumeri, quos norunt, & laudant, qui iisdem litteris ſtudium ſuum dicaverunt. In earum diſciplinarum cultu, tractationeque, quibus ad Humanitatem inſtituimur, cui tandem provinciæ principatum concedit? Quæ diſciplinæ cum ſint politiſſimæ, ſuaviſſimæ, & nemini ſe impertiant, qui clementi quadam & ab omni feritate aliena natura non ſit,

emol-

Digitized by Google

emolliant etiam, & mitigent, ſi quem paulo agreſtiorem, durioremque adeptæ ſint, quis Germanos non politiſſimos, & ad omnem morum ſuavitatem accommodatiſſimos arbitrabitur? Non eſt, cur quiſpiam mihi Manutios, Sigonios, Victorios, Picos, Pontanos, Politianos, Majoragios cantet, quos in oculis fero; non enim ſingulos cum ſingulis, ſed regiones cum regione in hoc genere laudis comparo. Magnam illi ſtudiis iſtis minus reconditis, acutis tamen dignitatem pepererunt, ſed ſi quis amplitudinem & velut univerſum ambitum varietatemque noſtrarum literarum conſideret, quamque multi apud nos in omnibus omni ſæculo, quam non multi apud alias gentes in uno aliquo operam ſuam, otiumque conſumpſerint, facile judicabit, nos multis partibus præſtare. Eſtne ulla in terris regio, in qua trium principum linquarum, quibus omnes divinæ humanæque ſapientiæ fontes continentur, tam diligenter & accurate tradatur cognitio? De ſolis Grammaticis exercitum non ſpernendum poſſemus conficere, quem xel Xerxianis copiis opponeremus. Ubi tot Poëtæ, tot Oratores, tot Hiſtorici, tot denique Philologi, hoc eſt, elegantiorum diſciplinarum cupidi? M. Antonius Muretus, homo elegantiſſimi ingenij, plurimarumque literarum, quique plus dimidum ætatis ſuæ in Italia contrivit, & exceſſit ſexagenarius, audite, obſecro, quid de Germanis & Polonis ſentiat, qualem eis laudem qua liberaliorum artium, qua cultus & humanitatis concedat. In epiſtola igitur, qua Paulo

Sacrato

Sacrato Ferrarienſi narrat, quam honorifico minervali, ſeu ſtipendio a Sephano Rege Poloniæ Cracoviam ad Academiam, quam Rex Ille ad immortalitatis memoriam conſecrandus novam inſtituere parabat, invitatus eſſet, & ſe eo proficiſci voluiſſe docuiſſet, ſubjungit iſta ad verbum. *Quod autem quidam, qui deterrere me cuperent, clamabant gentes illas feras ac barbaras eſſe, interdum mihi riſum, interdum ſtomachum movebant. Magna mihi, Sacrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus uſus, magna neceſſitudo fuit. Semper eos expertus ſum bonos viros, rectos, ſimplices, apertos, humaniſſimos præterea, & prope omnes eo vitæ cultu, ac munditia, quæ ad elegantiam potius, quam ad ullam barbariem accederet. Nugæ iſtæ ſunt hominum, eos, qui adulari, & fallere, & aliud loqui, aliud cogitare neſciunt, barbaros vocantium. Utinam nos eo modo barbari eſſemus. Utri vero barbariores ſunt, nati in media Italia, quorum vix centeſimum quemque reperias, qui latine, aut græce loqui ſciat, aut literas amet: an Germani ac Poloni, quorum permulti & earum linguarum utramque perfectiſſime callent, & ita literas ac liberales diſciplinas amant, ut in eis tempus omne conſumant? Olim illi fortaſſis aſperi ac barbari fuerant: hoc quidem ſeculo, vereor, ne ad nos barbaries, ad illos cultus & ſplendor vitæ, & eruditio atque humanitas, mutatis ſedibus commigrarint.* A. Hui qualem plagam Italis Muretus? quale præconium Germanis? Quis huic teſti non credat, cum ſit omni exceptione major,

&

Digitized by Google

& primos in literis ordines ducat? G. Nec illud non cum ſumma gloria noſtræ gentis dictum eſt, quod dixit in oratione, quam ad diſcipulos habuit epiſtolas ad Atticum interpretaturus. C. Qualenam? quæſo te. G *Doleo igitur, & indignor, cum, quæ laus noſtra ac patrum memoria, propria, ut dixi, Italorum fuit, ut ſoli ex omnibus latina lingua perite ac ſcienter uterentur, eam nunc ita obſolevisſe ac propemodum evanuiſſe video, vix ut jam tota Italia pauci quidam ſenes, qui eam utcunque ſuſtineant, reperiantur. Interea exteræ nationes, & ut vulgo in Italia vocantur, barbaræ, hanc poſſeſſionem gloria, tanquam a vobis pro derelicta habitam, occuparunt, tamque non obſcure latinæ linguæ uſum & intelligentiam migraſſe ad ſe, relicta Italia, gloriantur.* A. Hæccine ille? G. Et quidem in ipſa Italia, apud Italos. Jam illud ecquid notaſtis, quod ait, nos vulgo ibidem vocari barbaros? Videte, quomodo contemnamur. Interim tibi gratiæ Murete apud ſuperos agenti, qui a veritate ſtare voluiſti. Teſtantur amores noſtrorum literarios Academiæ, quas frequentes habemus, in Bavaria, Briſgoia, Wirtembergia, Franconia, Miſnia, Saxonia, Turingia, Auſtria, Suevia, ad Rhenum, in Brabantia, & aliis in Provinciis, quæ haud minus, forte etiam magis quam alibi diſcentium numero, & Profeſſorum copia florent. Cum iſto amore ſapientiæ religionis quoque acerrimus cultus conſociatus, nihilque noſtris ſanctimonia vitæ & pietate antiquius fuit. Quarum rerum quanquam horribile velut naufragium factum eſt, & poſtquam Luthe-

rus, & ſimilia portenta Eccleſiam Catholicam impiorum dogmatum deteſtabilibus libris tanquam venenatis telis appetiverunt, & ad defectionem mortales infinitos ſolicitarunt, atque impulerunt, ut catervas magnas ſecum ad inferos abducerent: nihilominibus usque ad hanc diem locis pluribus eæ inviolate ſanctequе cuſtodiuntur, & ſe poſteri adhuc bonorum, religioſorumque parentum bonos & religioſos nepotes argumentis quotidianis probant. Quam pulchra & auguſta, quam divina Germaniæ facies ante annos proximos octoginta, centum, & ſupra? De mandatis Dei, ut quæ ſervari neutiquam poſſent, negligendis nihildum ſciebatur. Nondum emerſerant, qui docerent irridere jejunia, deſignare flagitia, negare ſacramenta, perpetrare ſacrilegia, evertere templa, occidere ſacerdotes, conſtuprare virgines, contemnere magiſtratus, vitam vivere beſtiarum magis, quam hominum omnique futurorum ſuppliciorum metu liberam, ac cælum ſibi Deo volente nolente pollicentem. O tempora, o mores. Ubi jam tot, tamque opulenti Epiſcopatus? ubi monaſteria plurima, in quibus, qui noctes atque dies hymnos Deo canerent, a majoribus noſtris alebantur liberaliſſime, donatis tot fundis, villis, prædiis, vineis, copiis omnibus? fatebuntur vel inviti, qui res Germanicas legerunt, nusquam æque amplos, divites Epiſcopatus, nusquam, tam multa præſertim, penſionibus tam largis inſtructa fuiſſe monaſteria, ut apud noſtrates. Hoc Germanorum exi-

eximiam, & omnium linguis celebrandam pietatem apertiſſime declarat, ut illud etiam, quod ex ea tantus numerus utriusque ſexus hominum in cælum migravit, ut ne hoc quidem ornamentum deſideremus. Nobilitatis Germanicæ frequentiam, quæ ſit hodie, ſcitis. Olim quoque tanta fuit illuſtrium ſtrenuorumque hominum in ea multitudo, ut per reliquum orbem coloniæ nobilitatis inde ſint deductæ, nec ulla propemodum inſignis & clara familia in Gallia, Italia, Hiſpania exſtet, quæ, ſi ſurſum ad primos auctores ſuos aſcendat, non ſe inveniat e Germania, tanquam e ſeminario ſeu Oceano quodam præcipuas Europæ Provincias nobilitatis ſuæ tanquam fluminibus inundante profectam. Quod ſi nobilitatem parit virtus, quæ fuit unquam ulla in gente virtus tanta? quæ caſtior religio? quæ incorruptior juſtitia? quæ conſtantior fides? quæ robuſtior fortitudo? quæ ſpectatior multis magisque in rebus integritas? quæ beneficentior liberalitas? quæ ſincerior humanitas? Sin autem res præclare geſtæ eam conciliant, quæ natio rerum geſtarum amplitudine & multitudine ſe noſtræ Germaniæ prætulerit? Si antiquitas, nulla gens noſtra vetuſtior, in qua una, & ea percelebris urbs nominatur, quæ ante Chriſtum natum duobus annorum millibus exſtiterit, cum ante ejusdem ortum Roma condita ſit, Romanique initium habuerint annis non plus quinquaginta ſupra ſeptingentos. Quid narrem, quam variis artibus ad uſum vitæ repertis, quæ mechanicæ di-

cuntur, univerſis terris Germania antecellat? Nihil prope, in fabrilibus inprimis, videas apud alios, quod a nobis non manaverit. Valemus in architectura, quod tam multa ædificia cujusque generis & ad uſum idonea, & ad perpetuitatem firma, & ad amœnitatem gratiamque concinnata oſtendunt. In pictura non eſt nullum nomen pictorum noſtrorum, non quidem eorum, qui nunc ſunt, ſed qui aliquando fuerunt, quorum tabulæ etiam in longinquas provincias perlatæ, magnoque venditæ feruntur. In plaſtice, operibusque e luto & argilla fingendis, noſtri ſunt admirabiles. Perinde ut in aurificio, in horologiis, in textura, in arcularia, in tapetiaria, in fabrica feraria, in aliis. Addo typographicam & bombardariam, generi humano utiliſſimas artes, quarum inventio Germanorum eſt. C. De iſtis duobus inventis audire perlubet, narra obſecro. G. Anno a puerpera Virgine 1440. Friderico III. Imp. Joannes Gutenbergius equeſtri nobilitate vir, Moguntiæ rationem æneis typis ſcribendi excogitavit. Quæ a parvis ducta initiis, eo crevit humani ingenii ſolertia, ut ad ſummam perfectionem brevi tempore acceſſerit. Divinum utique & admiratione digniſſimum inventum. Vix enim credi poteſt, uno die, unum hominem tantum formare litterarum, quantum vel celerrimus ſcriba duobus annis vix poſſit. Perietant ſtudia, & noſtris præſertim ſæculis, quibus ventri & pecuniæ ſtudetur, nulla futura erant, ſi Deus ſua nobis providentia per Germanum hominem non ſuc-

Digitized by Google

ſuccurriſſet. Jam pridem cœptæ erant vilipendi artes liberales, peſſundabantur ſcripta eruditorum, doctrina, niſi apud pauciſſimos, hoſpitium nusquam reperiebat. At poſtquam formis deſcribi volumina & diſſeminari viderunt mortales, invaſit eos cupido legendi, & eadem via nomen ſuum ad poſteros transmittendi. Mox auctæ diſciplinæ, omnium prope gentium res denuo natæ, & quod penes paucos erat, atque in latebris conditum, ignoratumque jacebat, beneficio typorum cum genere humano univerſo communicatum eſt. De bombarda vultisne pauca? A. Nos vero. G. A ſonitu & velut tonitruo, quod edit, illi hæc nomenclatio. Inventor ejus Bertholdus Schwartz, anno Chriſti 1380. aut, ex aliorum ſententia. 1354. Bombarda longe plus valet, quam illi Romanorum arietes, baliſtæ, vineæ, catapultæ, quam Parthorum ſagittæ, ſive defendere, ſive offendere, & oppugnare inſtituas. Poſt cujus inventionem illa, quæ recenſui, & alia inſtrumenta bellica parvo in honore fuerunt, jamque omnino evanuerunt. Poteſt vituperari bombardarum uſus, poteſt etiam laudari, ut gladius, ut vinum, ut ſimilia, quæ ſi bene utaris, bona, ſi male, mala ſunt. Et quoniam natura nobis non dedit dentes ut canibus, non cornua ut bobus, neceſſe eſt, ut aliunde quæramus, quibus nos contra inimicorum impetus, vitæque ac fortunarum inſidiatores tueamur. Quod ſi animantes illæ rabioſæ fiant, tum optandum ſit, ut dentibus & cornibus careant. Sic optandum eſt,

ne homines amentia & ſcelere efferati habeant, quo alios queant lædere, & e medio tollere. Non ergo fortiſſimi modo bellatores, ſed etiam bellicarum machinarum ingenioſiſſimi inventores ſunt Germani. C. Miror, te in laudibus Germanorum militarem eorundem virtutem, ſcientiamque omiſiſſe. Oblivione factum non puto: aliud fortaſſe conſilium tuum fuit. G. Me hujus tantæ, tam glorioſæ rei, quæque una Germanis immortalitatem dedit oblivisci? Dedita opera a cæteris ſeparavi hoc decus, ut, cum de eo ſeorſim diſſererem, ejus magnitudo atque præſtantia liquidius perſpiceretur. A. Prudenter hucusque diſtuliſti, & nos perquam cupidi ſumus te ultra audiendi. G. Quod Martem & Herculem potiſſimum majores noſtri pro Diis coluerunt, declarat hoc nihil aliud, quam bellicæ virtutis & gloriæ ſtudium; militaria enim numina a militari gente non injuria colebantur. Quam quidem virtutem prædicare etiam exteri, & æmuli coacti ſunt. Nemo unquam, ſcribit Tacitus, cum Germanis bellum geſſit, quem non pœnituerit, quique non plus incommodorum, quam commodi acceperit. Apud vicinos eorum hujusmodi proverbia jactabantur. Qui vult infeliciter pugnare, Germanos adoriatur. Qui verberibus laniari vult, cum Germanis contendat. Sunt hæc inſignia teſtimonia, quantum ſupra cæteras gentes Germani fortitudine, & animi magnitudine contra hoſtiles incurſus impreſſionesque valuerint. At longe inſignius illis, & ad celebritatem nominis præſtantius, quod Impe-

Imperatores tam multi eos ſubjicere ſub Romanum imperium, ac de illis triumphare fruſtra laboraverunt. Nam quod Cic. in Philipp. de Romanis, idem ego veriſſime de Germanis. Aliæ nationes ſervitutem pati poſſunt: populi Germanici propria eſt libertas. Et quod apud Livium Mutius Scævola de ſuis: Et facere & pati fortia Germanicum eſt. Totus orbis ante ſub jugum mitti debuit, quam Germania domaretur, in qua devincenda, penitusque in poteſtatem redigenda, ducenti & decem anni conſumpti ſunt. Brevi tempore, non magno negotio, mediocribus jacturis perdomitæ ſubactæque Hiſpania, Gallia, Britannia, Græcia, Aſia, Macedonia, Ægyptus, aliaque regna: at Germaniam ſubegiſſe fuit longiſſimi temporis, plurimi negotii, plurimi ſanguinis. Nec ſine cauſa Imperatores illi, Germanici cognomentum tantopere eſurierunt, & omnibus titulis ſuis, tanquam honorificentiſſimum antetulerunt. Quin Domitianus, & Nerva reliquis repudiatis, quos ſenatus deferebat, hunc ſolum retinuerunt. Tanti, inquam, non duxerunt, ſe cognominari Aſiaticos, Armenicos, Parthicos, Perſicos, Patres patriæ, Pios, Felices, Auguſtos, quanti Germanicos. Nam quo hoſtis potentior, animoſior, inſuperabilior, eo victor habetur clarior. Nihil autem poterat Germanis addi: erant ad gerendum bellum reſiſtendumque omni ex parte inſtructiſſimi ac paratiſſimi. Omitto dicere de Julio, qui ipſemet res ſuas, Germanorumque virtutem commentariis illis ſuis quam venuſtiſſimis

eſt perſecutus. Auguſtus ſucceſſor ejus Tiberium & Druſum privignos ad debellandos Germanos miſit. Subacta quidem pars aliqua, quæ tamen Druſo ex vulnere decedente, ſtatim defecit: cum interim vicini haud quieſcerent, ſed in Romanorum fines prædatum excurrerent, ut illi perpetuas excubias agere compellerentur. Miſit deinde idem Auguſtus Quintilium Varum cum exercitu ingenti, qui cum tribus legionibus, legatis & auxiliis omnibus cæſus eſt, incertum ubi, certum tamen, in Germania. Hac clade nuntiata, ſic conſternatum ferunt Auguſtum, ut per continuos menſes barba capilloque ſubmiſſo, caput interdum parietibus illideret, cum his vocibus, quas ab eo dolor animi exprimebat: Quintili Vare, redde legiones: & diem illius tam infelicis pugnæ quotannis mœſtus ageret. Miſſus eſt Veſpaſianus a Claudio, qui triginta & duobus præliis totum fere exercitum perdidit. Domitianus ejusdem Veſpaſiani filius etiam parum proſpera fortuna uſus, nihil contra eos memorabile geſſit. Aurelius, & Alexander auxilium a Germanis petivere, coactique ſunt omnia præſidia ex oppidis Germanicis deducere, & nationem noſtram æquis conditionibus in amicitiam recipere. Invaſit eosdem Trajanus, qui, cum armis nihil ſe proficere animadverteret, ad manſuetudinem, humanitatem, juſtitiam, liberalitatem confugit, quibus rebus eos facile expugnavit. Vicit humanitas & benevolentia, quos nulla vis antea vicerat. Tales ſunt Germani. Ferro ſuperari

non

Digitized by Google

non poſſunt, humanitate poſſunt. Antonius cognomento Pius Marcomanos devicit, ſed adhuc multa vincenda ſupererant huic victori. Hic etiam, quia miti eſſet ingenio, Germanis ad Rhenum, & Suevis obedientibus eſt uſus. Porro Marcus Antonius verus longinquo bello ærarium exhauſit. Prætermitto prudens Commodos, Pertinaces, Maximinos, Aurelianos, Decios, qui cruentas admodum victorias, nec magnas, nec frequentes retulerunt. Moverunt in eos quoque Julianus, Valentinianus, Gratianus: veruntamen ſic læſerunt, ut ipſi vehementer læſi, afflictique abierint. Sed tum nullus erat Germanus, qui gentis ſuæ facta egregia ad poſteritatem literis mandaret. Scripſerunt de nobis adverſarii & hoſtes noſtri, falſa utique, pro veris frequenter, & ſua quidem extollentes nimium, aliena deprimentes, ut eſt humanum ingenium, favere domeſticis, odiſſe exteros. Verum de hac calamitate ſupra queſtus ſum. Nec Reges potentiſſimos Germani formidarunt. Darius & Cyrus Aſiæ Reges maximi, trajecto Danubio Germanos armis appetere non ſunt auſi. Lyſimachus item Rex cum Danubium copiis ingentibus trajeciſſet, a Germanis victus & captus eſt. Usque hodie quis Princeps, quis Rex, quæ Reſpub. bellum ſuſcipit, ut a noſtris auxilia non accerſat? quod bellum Germanis adhuc caruit? Una Helvetiorum gens largiſſimam copiam ad orationem quamvis longam largiretur. Adeo ſeſe orbi univerſo probavit militaribus facinoribus Germania. Non er-

go falſo quiſpiam Germanos omnium gentium victores pronuntiaverit, quando eorum opera Romani quoque ad ſubjugandos populos debellandasque provincias uti neceſſe habuerunt. Atque hic finem facio diſſerendi de noſtrorum militari gloria. A. Non multis tu quidem dixiſti, ſed multa, & eximie Germaniam noſtram in iſto etiam genere virtutis atque laudis commendaſti. Et quoniam videris mihi inſtituiſſe ſermonem de tribus; de amœnitate, de cultu, de fertilitate, cum duo priora abſolveris, intelligis, nos exſpectare tertium. G. Intelligo, jam nunc ad eam quoque partem abſolvendam, vobisque perſolvendam aggredior. C. Quæ res bene vertat. G. Primum videamus, quam in viſceribus ſuis fæcunda ſit. Nullum utique genus metallorum non generat: aurum, argentum, ſtannum, cuprum ſive æs, plumbum, ferrum, quibus Italia, Hiſpania, Gallia nequaquam divites ſunt, utunturque importatis a noſtris mercatoribus. Has metallorum venas olim non ſcrutabantur majores noſtri, armorum diſciplinæ aſperrimisque belli ſtudiis vacantes, nec terram ita colebant ut nunc: ideo factum, ut ſterilior videretur. Regiones aliæ fructus alios progenerant, ſibique proprios: & Germania quanquam non ita nobiles, tamen fructus ſuos peculiares gignit. Nec ullam invenias terram, cui nihil deſit, quæque abundet rebus omnibus ad uſum vitæ pertinentibus ac neceſſariis. Noluit hoc Deus, ut commerciis, & negotiationibus amicitia inter homines quanquam

quam remotos conſervaretur, & hominis cauſa homo procreatus cognoſceretur. Quantus in ſingulos annos frumenti numerus? quantus vini? quod etiam ad ſexageſimum annum durat: quanta copia fructuum? Nihil quippe otioſum apparet in hiſce terris, quod non aut ad pabulum jumentis, aut ad frumenta, vina, omnis generis foetus arboreos ferendos conditum ſit. Saccharo quidem caremus, ſed ſale, condimento omnium optimo & laudatiſſimo non caremus. Non egemus carnibus, quoniam nec pecore, nec armento: proinde neque lacte, butyro, caſeo. Sed quæ cernuntur quotidie, cur in iis ſim longior? Accommodabo tamen prius ad hanc laudatiunculam meam illa, quæ de Aſia ſcripſit in Maniliana Cicero. Tam opima & fertilis eſt Germania, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, & importantur, facile omnibus terris antecellat. C. Bonam dediſti nobis operam: fecit hic meridies me doctiorem, & patriæ amantiorem. Tempus monet ſurgere, & iter reliquum ante veſperam conficere. A. Surgamus. Multam a nobis Godefride gratiam hac diſputatione tua iniviſti, quæ mihi optatiſſima accidit, ut illud paſtoris Maroniani occinere libeat.

Tale tuum carmen nobis divine Poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aqua ſaliente ſitim reſtinguere rivo.

G. Si

G. Si ad iſtam tiliam revertemur aliquando, vos mihi ſimilem daturi eſtis operam. Nonne? C. Si revertemur. A. Nunquam fiet. G. Si ad ſimilem umbram convenerimus? C. In diverſorio conſultabimus, quid tibi promittamus. Conſcendamus equos.

ANNOTATIONES.

CUR EAM NON SALUTAMUS?) *Qui regionem aliquam ingrediebantur, ad eamve ex intervallo revertebantur, pie ac religioſe eam ſalutabant: propterea quod ſuum quendam genium cuique loco præeſſe arbitrabantur: quomodo nos Chriſtiani quoque non Angelos modo, verum etiam Divos certos certis provinciis atque regnis tanquam tutelares præſidere credimus. Exempla moris hujus, ſive ſalutationis collegit Muret. in Catull. ubi Poeta reditum ſibi e Bithynia in Peninſulam. Sirmionem gratulatur. Ejus carminis priorem partem, propter ſingularem dulcedinem non me pigebit ſubſcribere.*

Peninſularum Sirmio, inſularumque
Ocelle quascunque in liquentibus ſtagnis,
Marique vaſto fert uterque Neptunus,
Quam te libenter, quamque lætus inviſo,
Vix mi ipſe credens Thyniam, atque Bithynos
Liquiſſe campos, & videre te in tuto.

Hujus conſuetudinis meminit & Xenophon initio

ſecun-

ſecundi de vita & diſciplina Cyri. VOLENTES PROPITII) *Ex communi ſacrificantium, ſeu precantium formula. Cato. Mars pater, te precor quæſoque, ut ſis volens propitius mihi, domo, familiæque noſtræ. Item, Jane pater, te hac ſtrue commovenda bonas preces precor, uti ſies volens propitius mihi. Plaut. Curcul. Agite, bibite feſtivæ fores, parate, ſite mihi volentes propitiæ.* TILIAM AD OPACANDUM) *Quæritur apud Plat. in Phædro platanus umbrifera, ſub qua diſputetur. Idem Platonis imitatione factum videas 1. de Orat. a tribus illis conſularibus, Craſſo, Antonio, Scævula. In tertio autem capitur locus in media ſylva, quia maxime opacus & frigidus. Addit Craſſus: etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inopportuna ſermoni. Cum placuiſſet idem cæteris, in ſylvam venitur: & ibi magna cum audiendi exſpectatione conſiditur. Et in 1. de Leg. ita quærit ipſe ex Attico. Viſne igitur ut ille (Plato) Cretæ cum Clinia & cum Lacedæmonio Megillo, æſtivo, quemadmodum deſcribit die, in cupreſſetis Gnoſiorum, & ſpatiis ſylveſtribus, crebro inſiſtens, interdum acquieſcens, de inſtitutis rerumpub. ac de optimis legibus diſputat: ſic nos inter has proceriſſimas populos, in viridi opacaque ripa inambulantes, tum autem reſidentes, quæramus iisdem de rebus aliquid uberius, quam forenſis uſus deſiderat? Quærunt & cantibus ſuis umbram Maroniani paſtores.* ANTEQUAM IPSI SE GERMANOS) *Tungri qui ex Teutonibus primi trans Rhenum in Galliam commigrarunt, cum res ſucceſſiſſent e ſententia, novo ſe vocabulo Germanos,*

quaſi

Digitized by Google

quaſi garmanos dixerunt, omnino ſcilicet viros. Atque hoc Germanorum nomen Tacitus ab ipſis Teutonibus inventum, & ſibi impoſitum aſſerit. Cum enim victricis Tungrorum nationis peculiare vocabulum non omnibus commilitonibus placeret, proprium ſibi nomen excogitarunt, quod animi eorum magnitudinem exprimeret. Quo deinde Teutones omnes in patriis adhuc ſedibus viventes ſe glorioſe appellarunt. Ut igitur à Germanis ipſis factum & inditum eſt, recens nomen eſt: recentius, inquam, aliis Germanicarum nationum appellationibus. Ut autem ab exteris gentibus uſurpatum, undecunque tandem id illæ deduxerint, vetuſtiſſimum. (NUNC FAMA MINORES ITALIAM DIXISSE.) *Minores dicuntur probatis auctoribus pro poſteris, ſeu poſterioribus, quibus reſpondent majores. Virgil. locis multis. Horat. ad Piſon. cenſor caſtigatorque minorum. Arnob. lib. 3. Atque ita ex ordine tolleretur iſte cæleſtium, quem cælo eſſe editum patre, magnorum eſſe procreatorem Deorum, vitiſatorem, falciferum vetuſtas edidit priſca, & minorum tranſmittit ætati.*

Lucret. libr. 5.

O genus infelix humanum, talia Divis.
Cum tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
Quantus tum gemitus ipſi ſibi, quantaque nobis
Vulnera? quas lacrymas peperere minoribus noſtris?

DE LAUDIBUS PATRIÆ COMMUNIS) *Scripſit encomium patriæ Lucianus, è quo cum potuiſſem aliquid ad fructum lectorum meorum decerpere, malui eos ad fontem mittere, quo ſitim ſuam, ſi forte patriæ laudes ſitiunt, plenius ſedare ac reſtinguere queant.*

Digitized by Google

queant. QUÆ VIDERIS, LECTITARIS, AUDIERIS) *In hoc plurimum eſt laudatus Themiſtocles, quod etiam, quorum nollet, meminiſſet. Cic. 2. de Orat. Vim memoriæ vehementer admiratur D. Auguſt lib. 10. Confeſſ. Admiratur etiam Cic. 1. Tuſcul. non Simonidis modo, Theodectis, Cyneæ, & aliorum, quos ea claruiſſe conſtat: ſed communem quoque, & eorum potiſſime, qui in aliquo majore ſtudio & arte verſantur: quorum, quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt:* HORRIDIOREM THRACIA, IMMANIOREM SCYTHIA) *Thracia frigidiſſima cum ſit, vocata eſt à nonnullis* ἀνέμων ἐργαςήριον, ἢ οἰκητήριον, *ventorum officina ſeu domicilium: ab Euripid. in Hecub.* χιονώδης *nivalis. Catullus quoque in Faſelo horridam & à frigore, & ab incolarum immanitate. Virgil. quidem a belli ſtudiis, quæ ipſa ſimiliter nihil delicatum & amœnum habent, terram Mavortiam. Scytharum autem tanta fuiſſe ſcribitur barbaries, & tam efferati mores, ut ipſa eorum appellatio in proverbium abierit: ſicuti hodie crudelem & & efferum vocamus Moſcovitam, aut Turcam. Sed Anacharſidis Scythæ reſponſum notandum eſt. Exprobranti ei Attico cuidam, quod Scytha eſſet. At mihi, ait, dedecori eſt patria, ſed patriæ tu.* MAGNA SCRIPTORUM INGENIA) *Cicero res ſuas mandari monumentis à Luceio ideo volebat, & quidem celerrime, quod ejus ingenium, genus ſcriptorum, facultatem, copiam probaverat: quod ſibi inſuper auctoritatem clariſſimi & ſpectatiſſimi viri, & in reipub. maximis graviſſimisque cauſis cogniti, atque inprimis probati ſuppeditatum iri videbat. Vide epiſt 12. lib. 5. Sicut ergo qui tenues*

gran-

grandia conantur, qui indiſerti, & ingeniis patrum eximiis ad res graves, illuſtres, ſuis viribus ſuperiores tractandas accedunt, eas dum ornare & amplificare volunt, culpa ingeniorum ſuorum obſcurant, & deterunt, atque imminunt potiùs: ſic facundi, ingenioſi, prudentes, erudititique ſcriptores, etiam parva incredibilem in modum extollere norunt, & obſcura, luce orationis clariſſima illuſtrare. ANTE CRISPUM) *Ut Fabius Pictor, Valerius Antias, quos ſequitur Livius, & alii, quos nominat Antonius 2. de Orat. ubi diſſerit de hiſtoria, & Atticus principio 1. de Leg.* SUNT PRORSUS IMPLACABILES) *Scaliger Poëtices lib. 3. cap. 17. de moribus nationum diſſerens, illa de Germanis vera prædicat, fortes, ſimplices, veri amici: illa falſo, animarum prodigi: falſiſſime autem illud, veri hoſtes: facit enim iras gerere inexorabiles & immortales, & naturam illis alieniſſimam affingit. Verum quid miremur? Etiam de aliis nationibus in eodem capite, ea, quæ neſcit, audaciſſime aſſerit. Quare enim Scotos vocat belluas? quare Hiſpanos bibaces? de quo ſcio, Hiſpanum hominem non indoctum graviter in ſcriptis ſuis conqueſtum eſſe.* HÆC SINGULARIS, ET DIVINA VIRTUS) *Idcirco etiam ſingularibus eam verbis, & divina prædicatione in Julio Cæſare effert M. Tullius. orat. pro M. Marcello, eamque rebus geſtis ipſius reliquis, bellicisqae laudibus quanquam omnium gentium litteris atque linguis celebrandis anteponit.* ARMIS ET CASTRIS ASUETA GENS.) *Ob hoc ipſum oderant Romani Rhetores, quos edicto ex urbe ejecerunt aliquando. Id extat apud Gellium lib. 15. c. 11. & Sueton. initio libelli de claris Rhetoribus.*

PRO

PROGYMNASMA TERTIUM ET TRIGESIMUM.

Quatuor ſæcula, ſive ætates.
JUSTITIA, HONESTAS.

JUSTITIA. Quæ res, non minimi luctus acerbitatem parit, moleſtiiſque, ac ſolicitudinibus multis, variis, gravibus, diuturnis me miſeram habet, eandem tèm tibi, ſoror mea, haud levem ægrimoniam ingenerare, non eſt, ut quidquam dubitandum videatur. H. Poſſum ſcire, mea Juſtitia, poſſum ex te audire germana dulciſſima, quid ſit, quod te angit ſenſibus intimis, tamque vehementer majoremque in modum excruciat? Si commiſeris auribus meis, viciſſim de mœrore ac dolore meo, qui mihi exhauriri non poteſt, fidiſſime atque amantiſſime omnia tibi confeſſuram recipio. I. Hoc eſt, unde curarum mearum fluctus, unde in luctu & ſqualore ſum, quod hujus ætatis mortales a priorum ſæculorum hominibus intervallis immenſis abeſſe voluerunt, moresque induere plane ferreos, nempe inhumanos, ſævos, aſperos, indomitos, immanes, impios, intolerabiles: cum, qui ſuperioribus temporibus jam inde uſque a prima hominum origine in vita fuerunt, aurei, argentei, aut ſaltem ænei, hoc eſt, natura, moribus, & inge-

niis longe optimis, maxime tractabilibus, humanitate, probitate, omnique virtute præditis: aut certe non tantopere agreſtes, feri, immanſueti, vitioſi, atque facinoroſi cenſeri potuerint, ut quos nunc ſol intuetur. Hæc ſunt, inquam, ſoror, quæ mœrorem mihi in pectus concient. H. Ob eadem ego in triſtitia magna jaceo, ſæpiusque iracundia & ſtomacho exardeſco ſuper iſto ſæculo deterrimo, quo non imprudenter vir prudens optaverit, non ſe eſſe genitum, ſed aut prius e compagibus corporis evolaſſe, quam veniret, aut, ſi poſt ipſum aliud commodum, beatum ac felix ſperare liceat, ſerius eſſe procreatum, quo in tempora meliora delaberetur. Itaque demus licet vela indignationi, demus iræ, demus dolori. I. Quando unquam viri honeſtatis & juſtitiæ, utriuſque ſcilicet noſtrum amantes ac ſtudioſi majore in contemptu, quam hoc calamitoſiſſimo ævo vixerunt? omnia virtutis præmia malæ artes poſſident, & quo quis præ aliis eſt coopertus facinoribus, hoc amplius in ore omnium & prædicatione verſatur, faciliusque per honorum gradus ad ſummas quaſque dignitates aſcendit. Innocentia pro malevolentia ducitur, avaritia & ambitio plurimorum animos exercent, quarum illa fidem, probitatem, virtutesque reliquas ſubvertit, & pro iis arrogantiam, crudelitatem, divina humanaque jura negligere, delubra ſpoliare, omnia venalia habere, ſacra omnia polluere edocet: hæc falſos fieri ſubigit, & bono vultu perverſum tegere ingenium, doliſque & falla-

ciis

ciis ad gloriam contendere. Qui plus vi & armis poteſt, huic leges obtemperant: perjurium, perfidia, impudentia in religionis, fidei, pudoriſque locum ſucceſſerunt. Non ſe credere fidenter audet hoſpes hoſpiti, amicitiæ ſanctum & venerabile nomen intermiſſione officiorum vileſcit, diſſident capitalibus odiis etiam fratres, ſoceri generis, uxores maritis inſidias & exitium parant: non venena modo ſparguntur, verum etiam ſicæ vibrantur. Exorti ſunt demum, qui cælum ipſum petere, & Acheronta perrumpere aggrediantur. H. Quæ tu diſſeruiſti, vere turpitudinis, indignitatis, ſævitiæ, maximorumque malorum plena ſunt, ſed illa profecto haud minus, quod jam furtis, rapinis, ſacrilegiis vivitur. Quod libidinum incendiis ſenectus etiam frigida exæſtuat, nefandiſque amoribus tam matronarum, quam virginum pudicitia paſſim violatur. Quod invidia cor & oculos multorum corrodit, ac depaſcit. Quod venter pro numine colitur. Quod bella tot injuſta & impia ſuſcipiuntur, civilibusque diſcordiis tanta civitatibus detrimenta importantur. Quod parentes a liberis deſpiciuntur. Quod tyrannorum, proditorum, latronum, parricidarum tanta eſt frequentia. Quod demum omnium ſcelerum maturitas adeo in hoc ipſum ævum erupit. Quibus, & quas prætermiſi, rebus fit, ut mortalium vita graviſſimis & continuis incommodis jactetur, neque unquam terroribus, curis, moleſtiis, affectibusque indigniſſimis, & ſummis animorum perturbationibus vacet,

Digitized by Google

cet, quibus ſeſe mutuo conficiunt. I. O ſæculum aureum, ut ſæpe tui me ſubit, & quidem perjucunda memoria, quando Saturno tenente imperium, in ſumma temporum felicitate vivebatur: nulla quemquam cura anxifera coquebat: nulla ſolicitudo mordebat: nulla triſtitia exedebat: nullus labor gravabat. Quid eſſet morbus, nemo noverat: valebant rectiſſime: neque vires deficiebant: neque ſuis comitata ingratiſſimis ſatellitibus ſenectus illos occupabat: nihil incommodorum uſpiam ſentiebant. Conviviis ſe viciſſim hilariter & laute accipiebant: negotia ſua ſine negotio celeriter, tranquille, feliciterque procurabant: non erat, qui cujusquam præſtanti florentique fortunæ, laudi, aut gloriæ invideret. Procul aberant diſcordiæ, rixæ, ſimultates, odia, cum eſſet unus, idemqne ſenſus, & concordiſſimæ per omnia voluntates. Jus & bonum, fides & virtus non legibus apud illos, ſed natura valebant. Nulla pœnarum irrogatio, neque mentio, quia nulla peccata, quæ punirentur, atque ideo nullus etiam earundem metus. Nulla judicia quoniam nullæ controverſiæ diſceptandæ, nullæ lites dijudicandæ, nulla diſſidia componenda, nullæ inimicitiæ dirimendæ. Non tum quiſquam ſiccis oculis mari turgido monſtra innatantia viderat: non præcipitem Africum Aquilonibus decertantem, non rabiem Noti ſenſerat: ſua cuique tellus tantum nota erat. Nullus lituorum, claſſicorum, tubarumque uſus, quia nimirum, quid eſſent arma, quid armatus hoſtis, quid miles, quid

con-

Digitized by Google

conflictus, prælium, obſidio, oppugnatio, victoria, triumphus, neſciebant. In otio perpetuo, & pace tutiſſima placidiſſimaque degebant: cives cum civibus benefactis certare magnas divitias, bonam famam, eximiam nobilitatem putabant. Cælo temperatiſſimo, vernoque utebantur, ipsaque terra nullo proſciſſa vomere, nullis foſſa ligonibus, cultiſſimas ſegetes ſponte ſua efferebat: potus flumina lacte & nectare manantia. Quin arbores quoque mella ſudabant. Denique maximis bonorum innumerabilium copiis circumfluentes eos mors tanquam leni ac dulci ſomno conſopiebat. H. Quoniam tales mores colebant illi, ob id etiam haud immerito poſt perſolutum naturæ debitum humani generis cuſtodes, legumque ac juris præſides a Diis cæteris inſtituti ſunt. Qui nunc æquas & iniquas per orbem actiones obſuro aëre ſepti circumeuntes obſervant, &, quod omnino regalis magnificentiæ munus eſt, opes pro arbitratu largiuntur. Nec minus frequenter ſtatus illius beatiſſimi ego cogitationem ſuſcipio, veteresque annos iſtis corruptiſſimis moribus, & infeliciſſimis temporibus deſidero. Deſiderant etiam prudentes quidam eruditique homines, & non penitus mali, quorum unius tibi voces adducam, ſi audire eſt voluntas. I. Imo eſt. H.

Quam bene Saturno vivebant rege prius, quam
Tellus in longas eſt patefacta vias,
Nondum cæruleas pinus contempſerat undas,
Effuſum ventis præbuerat que ſinum.

Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Preſſerat externa navita merce ratem.
Illo non validus ſubjit juga tempore taurus,
Non domito frænos ore momordit equus.
Non domus ulla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arva lapis.
Ipſæ mella dabant quercus, ultroque ferebant
Obvia ſecuris ubera lactis oves.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enſes
Immiti ſævus duxerat arte faber.
Nunc Jove ſub domino cædes & vulnera ſemper:
Nunc mare, nunc leti mille repente via.

Quod ſi ita in fatis fuit, ut argenteum aureo, Saturno a Jove pulſo, ſuccederet (quanquam deterius, tamen æneo & ferreo longe melius) ſucceſſiſſet, & uſque hodie, ac deinceps manſiſſet. E malis enim ſemper eligendum eſt minus malum, ſicut e bonis majus bonum. Contractum eſt ver illud perpetuum, ſecuta æſtas, æſtatem autumnus, autumnum hyems, & in quatuor tempeſtates diviſus annus. Tum caloribus frigoribusque uri corpora, veſtes contexi, domus ædificari, quibus & illorum moleſtiæ ſedarentur, & horum vis arceretur. Tametſi veſtes illæ viles, & hæ domus nec materia, nec artificio, nec amplitudine, nec ulla re inſigni ſpectabiles. Tum item neceſſitas ſubegit ſerere frumenta, vites, arbores: occare, ſarrire, putare, paſtinare, optareque de cælo ſoles maturos, pluvias opportunas ad maturandas fruges. Mores non

æque

æque candidi, faciles, integri, moderati. Non ingeniorum atque indolis magna affinitas, ſiquidem uſque ad pubertatem ad ubera materna ſtolidi hærebant. Cumque ex ephebis excederent, vitam in miſeriis & afflictationibus (quas ſibi injuriis mutuo imponendis, Deorum poteſtate majeſtateque contemnenda accerſebant) eamque, minime diuturnam decurrebant. Cæterum, quod ſtatim eſt inſecutum, ſoror, quid ſimile habet, non dicam auro, ſed argento? Etſi enim ſceleratum prorſus dici non poteſt, tamen infelix ſæculum, & calamitoſum poteſt. Exortum eſt quippe, & exortum eſt e truncis & arboribus genus hominum, corpore prævalidum, toroſum, robuſtum, animo vero atrox, pertinax, injuſtum, ad irrogandas injurias promptum, turbulentum, ſeditioſum, contumelioſum, bellorum ciendorum, fundendique ſanguinis percupidum. Hi ſibi non ſolum arma ærea, ſed domos inſuper æreas (quod ferrum nondum extabat) fabricati ſunt. Horum cibi non fruges, verum dilaniatis beſtiis crudæ carnes. Nihilominus poſtquam congreſſibus & conflictibus interierunt, & inglorij ad tartara deſcenderunt, Marti & morti ſe reſiſtere non potuiſſe docuerunt. I. Priſtinorum ſæculorum, ſoror, eſt a nobis ſummatim hoc ſermone repetita conditio, & præſentis depicta quædam imago. Liquet ergo, genus humanum deſidentibus quaſi primo moribus, deinde magis magiſque labentibus ac præcipitantibus paulatim degeneraſſe, & ex optimo factum eſſe peſſimum

Digitized by Google

atque deterrimum. H. Liquet etiam atque etiam. I. Nec jam in ulla ſpe habendum eſt, fore aliquando melius: ut male nunc, ſic olim erit, atque etiam amplius, nec ad ſanitatem convertetur [illegible] hominum inſanitas. H. Hoc etiam ſatis liquet. I. Nec a paucioribus, nec rarius, nec levius, immo vero gravius lædimur nos duæ, quam lædebantur Divorum reliqui. H. Sic certe. I. Quis locus, quæ regio in terris patet nobis? non irridemur? non deſpicimur? non toto orbe ſumus exules? Dedecus & iniquitas de poſſeſſione noſtra nefarie nos ejecerunt, honoreſque noſtros obtinuerunt. H. Ah, nihil duabus nobis deſpicatius, aut inviſum magis eſſe, quas tamen Dij immortales ipſi venerentur? I. Atque illi tantorum ſcelerum offenſi & multitudine, & magnitudine, verſari de cætero cum gentibus humanis improbiſſimis, inquinatiſſimis, perditiſſimis noluerunt, ſedeſque ætherias repetiverunt: nos in hunc uſque diem permanſimus, & præſentia, conſilioque nihil promovimus. Quid? diutius in iſta colluvie ſceleratiſſimarum gentium hærebimus? H. Non cenſeo. I. Deſertis itaque terris, nos quoque cæleſtibus domiciliis reddamur, diſceſſuque noſtro ſtolidiſſimis iſtis, & omni impuritatis genere contaminatiſſimis mortalibus calamitates, & miſerias, in quibus ſua ipſorum culpa volutantur, augeamus, quas nullis remediis a ſe depellant. H. Deſeramus, deſeramus: nimium diu abuſi patientia noſtra: nimium diu nobis furor eorum & audacia illuſit. I. Vale ſæculum ferreum,

Juſti-

Juſtitia & Honeſtas abeunt. Valete homines ferrei, & in veſtris flagitiis conſeneſcite, atque emoriemini, quæque nunc mala innumera habetis, quoniam ſic vultis, habetote ſemper. H. O terra, quoniam tibi per nos bene eſſe noluiſti, erit ſine nobis male. Vale, ut de Honeſtate & Juſtitia meruiſti: nihil tibi amplius nobiſcum eſt. En Deos Deasque omnes iratos, & inimicos habes, qui tibi multa facient mala. Nos ad eorum concilium proficiſcimur. O infelix terra: o ærumnoſa terra.

ANNOTATIONES.

QUATUOR SÆCULA) *Poëtæ per gradus iſtos ætatum, ſæculorumve monere nos voluerunt, crebreſcente humano genere mores mutatos, & ex optimis in malos paulatim, tandemque in vitioſiſſimos eſſe converſos. Quæ diſcrimina, quo facilius apparerent, a metallis nomina illis fecerunt, primumque & antiquiſſimum propter præſtantiam vocarunt aureum, cujus crebra in Poëtis mentio: ſecundum argenteum: tertium æneum: quartum, utpote duriſſimum & ſceleratiſſimum, ferreum. Cum autem Ovid. 1. Metamorph. & alij Poëtæ, communisque Doctorum conſenſus quatuor tantum ætates numerent, ſciendum eſt, Heſiodum conſtituere quinque: inter æneam quippe & ferream heroicam interjicit. Quia vero figmentum hoc eo pertinet, ut homines non meliores, ſed pejores, magisque ſemper improbos fieri intelligamus, & bonitatem naturæ*

tempore procedente amplius corrumpi atque perverti, cur Heſiodus inter malas ætates tam laudabilem ponit? Hoc ideo, quoniam etiam perditiſſimis temporibus videmus nonnunquam viros exiſtere virtutis amantes, & heroica quadam fortitudine inſignes. quod hiſtoriarum monumenta docebunt. Vitam primorum hominum deſcriptam a Lucretio legat, qui volet lib. 5. ab eo loco Et genus humanum multo fuit illud in arvis, &c. CURARUM MEARUM FLUCTUS) *Lucret. lib. 6.*

Et genus humanum fruſtra plerumque probavit
Volvere curarum triſtes in pectore fluctus.

Eod. lib. magnos irarum volvere fluctus: quod, ut alia permulta, ab eo mutuatus eſt Virgil. 12. Æneid. Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus. Lib. 4. dixit idem Lucret. fluctus odorum, hoc verſu. Unde fluens volvat varius ſe fluctus odorum. CÆLUM IPSUM PETERE) *Horat. Ode 3. lib. 1. mortalium temeritatem & audaciam deteſtans, inquit in extrema.*

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum eſt,
Cælum ipſum petimus ſtultitia, neque
Per noſtrum patimur ſcelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.

SENECTUS ETIAM FRIGIDA) *Fœdiſſima eſt ſenectuti libido, ac bene apud Plautum Mercat. cum*

De-

Demipho dixiſſet ſe occœpiſſe in ludum ire litterarium, & ternas jam ſcire, amo: ſubjicit Lyſimachus. Tun' capite cano amas ſenex nequiſſime? En, ſenem amoribus deditum vocat nequiſſimum. At Tibullus quoque rem abſurdam putat, ſic enim eleg. 1. lib. 1.

Jam ſubrepet iners ætas, nec amare decebit,
Dicere nec cano delicias capiti.

COR ET OCULOS CORRODIT) *Invidiam antiqui vitium animi tale cenſebant, qualis eſt in ferro rubigo aut ærugo, ex quo etiam æruginem per translationem nominarunt: quod nimirum conſumat, & quaſi exedat animum. Martial. lib. 1.*

Ut tu ſi viridi tinctos ærugine verſus
Forte malus livor dixerit eſſe meos,
Ut facis, a nobis abigas.

Viridis ærugo hic eſt furor & maledica invidia, quemadmodum, & recte interpretatus eſt Turneb. Ac Siciliæ quidem tyranni Phalaris, Agathocles, Dionyſius crudeliſſima tormenta ad homines excarnificandos excogitarunt: at nullum torquet immanius, quam invidia, cujus deſcriptionem lege Metamorph. 2. & carmen Phaleucium perelegans in append. Virgilij, cujus initium, Livor tabificum malis venenum. O AUREUM SÆCULUM) *De hoc etiam 1. Faſt. ſcriptum.*

Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum
Eſſet, & humanis Numina mixta locis.
Nondum juſtitiam facinus mortale fugarat, &c.

HUMANI GENERIS CUSTOTES) *Ita Heſiodus,*

ex

ex quo, ut item ex Ovidio, materiam hujus dialogi deduximus, atque ad eorum narrationes accommodate locuti ſumus. Quæ autem de ferreo ſæculo proferuntur, iis noſtrorum quoque temporum conditionem lamentabilem deſcribi lector exiſtimabit. VERSARI DE CÆTERO CUM GENTIBUS) *Delectatos fuiſſe Deos hominum innocentia, & cum iiſdem conſuetudinem habere ſolitos, poſtea vero flagitiis eorundem, & indigniſſimis actionibus compulſos in cælum revertiſſe, canunt Poëtæ. Prætermiſſis aliis Catulli verſus appingam, quibus ille politiſſimum & venuſtiſſimum carmen de nuptiis Pelei & Thetidis claudit.*

Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Juſtitiamque omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes.
Optavit genitor primævi funera nati,
Liber ut innuptæ potiretur flore novercæ,
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non verita eſt Divos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda malo permiſta furore,
Juſtificam nobis mentem avertere Deorum.
Quare nec tales dignantur viſere cætus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

PRO-

PROGYMNASMA
QUARTUM ET TRIGESIMUM.

Mendicitas.

NECTARIUS, LIMENIUS, CANDIDIANUS.

NECTARIUS. Ego, ſodales, comiteſque, cum mendicus quiſpiam, quem quidem verum germanumque mendicum, non autem impoſtorem & planum judicem, a me ſtipem flebiliter efflagitat (quomodo iſte nunc a nobis communiter efflagitabat, & in hoc, quod conficimus itinere, ante urbes potiſſimum, per quas tranſitus fuit, complures efflagitarunt crucior animi, ſi nihil, quod dem, ſuppetat. L. Tu igitur, ſi bene conjecto, grandis pecuniæ theſauros optas tibi, quando invitus iſta hominum mendicabula abs te inania dimittis, Nam horum noſtris temporibus tot ſunt,

Littora quot conchas, quot amœna roſaria flores,
Quotque ſoporiferum grana papaver habet,

N. Minime vero Limini: ſiquidem domi me ut plurimum teneo, & cum in publicum prodeo, non ſane univerſæ Germaniæ, nedum totius terrarum orbis mendici ad me ſtipis petendæ cauſſa conveniunt. C. Et ego, ſi quis, ut fere fit, importunior eſt,

eſt, qui obſecrandi, obteſtandique finem nullum faciat, qui etiam clamitans pone ſequatur, non ira adverſus eum incendor, quod Homerum alicubi ſcripſiſſe recordor, & ſine argumentis ac teſtibus quiſque credit, mendico pudorem nihil prodeſſe. N. Inverecundi ſint oportet, & eorum, quibus obvij fiunt, aure sinfimis humillimisque precibus onerent, ſi comeſſe volunt, eoque amplius, ſi uxores parvosque liberos habent, quorum alendorum a natura ipſis eſt impoſita neceſſitudo. L. Niſi illæ cum maritis, & hi cum parentibus eandem artem factitent, precarioque vivant; tum enim de ſuo ſucco victitant quodammodo. Sed profecto ingenti miſeratione permoveor, cum puerulos puellulaſque centunculis indutos ac ſeminudos, ſqualenteſque ad viatores accurrere, & cum primum ex infantibus exceſſerint, nec admodum articulate adhuc fari ſciant, panem aut obulum in victum diurnum rogitare, vagire etiam ſordidis ac laceris pannis involutos nuper natos, parentes per myſteria noſtra ſupplicantes, recenteſque & miſerabiles fœtus humi poſitos prætereuntibus intenta manu demonſtrantes aſpicio. C. Attamen cum ad mendicorum conditionem animo me & cogitatione converto, beatos illos, non miſeros, ducere ſoleo. N. Hui, beatos? parumne eſt, non miſeros? C. Certe beatos Nectari. L. Quid ergo? cum ſe beatos evadere omnes ſtudeant, cur nemo invenitur, qui ſe illorum ſimilem eſſe vel per ſomnium optet? Cur ipſimet ſe in mendicitate, hoc eſt.

eſt, in omnium rerum ad vitam degendam pertinentium extrema egeſtate volutari, continenter, & quam maxime anguntur? Cur hanc beatitatem effugere manibus,pedibusque,terra,marique connituntur? C. Dicam. Quia illi cæteri bona horum nec ſuſpicione quidem attingunt: & hi ipſi eadem ſua bona ignorant. Quantæ felicitatis opinabatur Maximianus dominari? At majoris Diocletianus privatum vivere,& ruſticari. Fugiebat hoc Maximianum, & fugit innumeros. Inſunt etiam in Religioſorum vivendi rationibus, inſtitutisque bona tam multa, tam ingentia, ut ſi ea noſſent reliqui mortales, arbitrer eos confertim ad monaſteria properantes, nuntium rebus caducis remiſſuros. Et tamen videntur ea neſcire illi, qui cum in hujuſmodi Deo dicatis familiis perdiu vixerint, per ſummam poſtea nequitiam, perfidiamque ſacrilegam ſanctiſſimæ militiæ caſtra deſerunt, refractisque pudoris & reverentiæ clauſtris, omnes libidinum impuritates ſuſcipiunt. Quare,quod de ruſticanis Maro,hoc nos de mendicis. O fortunatos nimium bona ſi ſua norint Mendicos. N. Pergratum mihi feceris Candidiane, ſpero etiam Limenio, ſi, quominus via lædat (non parum quippe reſtat, & ſol necdum ad occaſum pronus eſt) iſtam mendicorum tuorum felicitatem expoſueris, & errorem nobis,in quem vulgi opinione rapti abivimus, eripueris. C. Diſſimulatione haud opus eſt: ſcio vos a me facere, nec alienam a mea tenere ſententiam. Quamobrem non alia conditione ad hanc diſputatio-

tationem acceſſero; quam ſi vos inchoatam a me, & aliquouſque provectam capeſſere, atque ad exitum perducere velitis. N. Si tu, mi Candidiane, dicendo conſecutus fueris, ut, quod nunc incredibile apparet, id prodabile fiat, penitus dabis animos ſodalibus tuis, ipſi quoque in partem laboris veniemus, tuoſque mendiculos, ut Stoici ſapientem ſuum, uno Jove minores, divites, liberos, honoratos, pulchros, regum denique reges definiemus. L. E ſenſu meo Nectarius. C. Faciam periculum: & ego quidem, quam multiplici utilitate conmendetur mendicitas, oſtendam: Nectarius ejuſdem dignitatem: Limenius jucunditatem ad explicandum ſibi aſſumet. Sic, poſteaquam conſtiterit, nullum ei bonorum genus deeſſe ex his, quæ a doctis ſtatuuntur, dubium nullum relinquetur, quin hoc vitæ curriculum in ſpeciem calamitoſum & horribile, bonis omnibus perfectum cumulatumque dicendum ſit. N. Permitte vela ventis. Nos ita te diſſerentem auſcultabimus, ut ſimul quid ſuo uterque loco deinde promamus, antea meditemur.

UTILITAS.

C. Magni faciendum eſt (ut hinc exordiar) quod egentes iſti, ac mendici noſtri plurimis in rebus æquales ſunt divitibus, & iis omnino, quos propter potentiam, opes, nobilitatem, clientelas, auctoritatem, gratiam tanquam Deos admiramur; æquales autem? imo etiam in multis ſuperiores. Itaque in maximi, & æquiſſimi judicis illius ſenten-

ten-

tentia,& voluntate acquieſcant divites & copioſi, quique in maxima celebritate, & in oculis civium vivunt, cum ſe hominum abjectiſſimis & deſpicatiſſimis exæquatos intelligunt: hi contra cum animis ſuis exultent, cum ſe illis non comparari modò, verum etiam anteferri præter tam ſuam, quam aliorum opinationem cognoſcunt. L. Non mediocri nos exſpectatione incendiſti. C. Haud aliter opulenti, Satrapæ, Toparchæ, Principes, Reges, Imperatores: aliter mendici concipiuntur, coagmentantur, fabricantur. Quæ res ſuis verbis Jobus expreſſit. Nonne, inquit, ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? mitto reliqua. Nec paucioribus illi, pluribus iſti menſibus: nec minore cum pondere, cura & ſolicitudine maternorum viſcerum penetralibus ac latebris continentur: nec illi quidem abſque ullis genitricum cruciamentis, iſti vero ſoli cum earundem doloribus acerrimis procreantur. Quid partus ipſe? num utervis a lacrymis vivendi initium non auſpicatur? num dives auro aut purpura, mendicus panno villoso, aut cilicio à natura coopertus dias in luminis oras exoritur? Nequaquam, uterque nudus vitæ limen adit, ſimilique lactis alimonia ambo nutriuntur. Animæ non diſpariles & divinitatis ambæ gerentes imaginem. Communis utrique ſol diviti inquam, & mendico: communis dies & nox, æſtas & hyems, communis ejuſdem cæli aſpiratio, qua ſuſtinentur: communes fluvij, fontes, maria: communis terra ut ſolum, ut domicilium,

 ut

Digitized by Google

ut nutrix, ut mater, ut ſepulcrum. Nulla corporum diſparitas, nec divitum ventres capaciores, quam tenuium & egentium: ſimiles perturbationes animorum, ſimiles affectiones corporum, unus utrorumque Deus, conditor, rector, conſervator, pater, judex. Atque ut una ratione in vitam ingrediuntur, ita eadem prorſus ratione egrediuntur, neuter lethi lege ſolutus eſt. Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regúmque turres. Nullas opes illa metuit, ſatellitium contemnit, nec precibus flectitur, nec muneribus corrumpitur. Moriuntur beati æque ut mendici, perindeque ut hi à vermibus conſumuntur, atque inter oſſa nullum diſcrimen. Andite Salomonis ut ditiſſimi, ſic etiam ſapientiſſimi viri dictum, quo mea dicta velut in ſumma quadam incluſa videbitis. *Sum quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus eſt: & in ventre matris figuratus ſum caro decem menſium tempore coagulatus ſanguine, ex ſemine hominis. & delectamento ſomni conveniente. Et ego natus accepi communem aërem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans. In involumentis nutritus ſum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. Unus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.*

Nunc quibus de cauſſis mendici feliciores ſint divitibus, conſideremus. Commodior profectò illis, integrior, & conſtantior valetudo. Vitam pleri-

plerique diutiſſime propagant, quorum neutrum, ſi præcepta & aphoriſmos Medicorum ſpectemus, aſſerendum eſt poſſe fieri: certum eſt, nihilominus fieri, & ego ipſe multos admodum prævalenti corpore, & ultima præditos ſenectute mendicos videre memini. Tempora reficiendo corpori præfinita non habent? cibum enim capiunt, quando commode poſſunt. Poſſunt autem, quando, quod edant, ſuppeditat. Jeinuniorum legibus non tenentur, nec ut illis ſolvantur, adire Curionem, aut Epiſcopum debent. In eſcis illorum admiranda varietas, cùm tamen coctum, aſſum, frixum, elixum, toſtum quidpiam non ita frequenter pranſitent: calidum multò rariùs, cruda & frigida pæne ſemper, ac præter panem quidem ſæpiſſime nihil. Potus non vinum, non cereviſia, ſed puris e fontibus pura lympha. Interea valent belliſſime, ſimulque nos docent, quam paucis natura indigeat. At divites inter delicias cupediasque, inter generoſa & exotica vina ægrotant, & ſuo die ante diem perfunguntur. In morbo quoque mendicus divite non paulo eſt beatior. Hic enim curatur quidem diligentiſſime: adſunt miniſtri, qui ad nutum & ægroto, & Medicis jubentibus inſerviunt: adſunt omnis generis medicamina: adſunt Medici, qui promiſſis ægrum exhilarant: adſunt familiares & cognati, qui blandis colloquiis doloris ſenſum conantur imminere. Verum cùm nihil prætermittatur, non poteſt tamen leniri cruciatus: miſer lecto affixus huc illuc ſe verſat, & quam ſibi

male ſit, gemitu, clamore, verbis, geſtibus, motibus, jactationibus declarat. At mendicus pro lecto quidem humum duram ægrotus premit, pro tegumento aut centonem, aut ſtoream adhibet: non ibi Medicus apparet, qui pulſam venarum pertentet, qui urinam contempletur, non qui obtemperet famulus, non qui conſoletur amicus, ſed horum omnium locum Deus tenet, qui dolores lenit, frigus, æſtumque temperat. Et cùm neſciat, quinam cibi ſautares, qui peſtiferi ſint, ſine diſcrimine autem & delectu veſcatur iis, quæ nanciſci potuit, quod erat noxium, ſalubre illi rerum ſe immutante natura efficitur, frigidæque potio medicinæ vim na[illegible]iſcitur. Denique ſibi traditum & commendatum quodammodo magiſtra & parens communis natura fovet, curat, ſanat. Ad alia delebamur. Quammultæ, quam variæ immunitates, prærogativæ, poteſtates mendicorum, quæ aliis neutiquam conceduntur? Cum civibus ad tuendam regionem proficiſcendum eſt in militiam, cum ad patriam ab hoſtium incurſionibus vindicandam, ad pericula demum propulſanda viritim pæne arma expedienda ſunt, ipſi ne appellantur quidem, quantò minùs coguntur? Si ardeat civitas, ſi diripiantur cives, nihil illis perit. Petent nihilominus panem, & invenient. Exiguntur penſiones antiquæ, imponuntur novæ, ipſi nec unicum quidem nummulum pendunt. Quot annis dantur bonorum decimæ, at non a mendicis. In ſingula mercium genera, quas aut vendas, aut emas,

emas, aliquid tributi nomine, quod ad Principis, aut Reipub. ærarium redeat, conſtituitur, ab hujuſcemodi tributis perſolvendis illi eximuntur. Per pontes eunt, redeunt, quoties animus juſſerit: per flumina trajiciuntur, ſpectant ludos & triumphos, omnia gratis. Quin etiam tum quaſi gratiæ illis aguntur, ſiquidem a viatoribus, vectoribus, ſpectatoribus pecunia liberaliter in eos, & alias a quovis hominum genere confertur. Licet enim his a quocunque obvio, ſeu non obvio vectigal ſuum poſtulare, a juvenibus, a ſenibus, viris, a fœminis, a nobilibus, ab ignobilibus, ſeu villis annona, ſeu cara ſit, neminem excuſatum habent. Jam illa non poſtrema eſt felicitas, quod ſtatus ſui mutationem in peius haud timent, cum alij nunquam ſecuri ſint, nec honorati ſcilicet in ſuis honoribus & magiſtratibus, nec voluptarji in ſuis voluptatibus, nec divites in divitiis. Caſus & fortuna in rebus humanis crebras, atque magnas viciſſitudines efficiunt. In mendicorum rebus quod feriat fortuna, nihii invenit: quam illi occuparunt, quam cæperunt; cujus aditus omnes intercluſerunt, ut aſpirare ad eos non poſſit. Præterea ſolicitudinibus, angoribus, curis, moleſtiis vacantes ac liberi incedunt, quibus in dies, & horas perturbantur, diſcrucianturque, qui domos, fundos, familiam poſſident, & quibus eſt, quod amitti poſſit. Quid hoc beatius? Cum in itinere verſantur, nullas horreſcunt inſidias: per ſylvas & nemora, per loca latronibus infeſta tutiſſimi gradiuntur:

diuntur: nihil illi nocere talibus conſueverunt. Proinde etiam conſpectis graſſatoribus, ipſi cantantes pergunt, & omnia ſua ſecum portant. Nihil operis faciunt, laboribusque expertes, perinde ut divites, & illuſtres, perambulant urbes velut animi cauſsâ & id quotidie. Raſtra, ligones, malleos, aratra, bipennes viderunt tantùm: nec ſeptimus, ſed quilibet dies illis feſtus eſt. Et cum nemo fere non de craſtino cogitet, hi tantum de hodierno, nec tamen admodum ſolicite, ſed leviter. Cum ad vitæ metas decurſum eſt, tranquilla mente lampadem tradunt, de condendo teſtamento, ſcribendisque hæredibus nec tantillum anxij: nempe ut etiam, atque etiam cogitent, quantum filiis relinquant in bonis, quantum filiabus decernant in dotem, cui villam, cui hunc aut illum agrum, hanc aut illam domum legent: quid de argentea ſupellectili jubeant: cui commendanda uxor: qui tutores inſtituendi pupillis & puſillis liberis. Deo ſuos tradunt, & in ejus fidem committunt, illudque Davidis lætabundi uſurpant: tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adjutor. Item, ego mendicus ſum, & pauper, dominus ſolicitus eſt mei. Atque hæc iſto modo in præſens, ut imparatus. En transactis partibus meis ad te ventum eſt Nectari. N. Imò Candidiane, tu iſtas quoque partes age, ne ego ut malus hiſtrio, non quidem in una ſyllaba, ſed in re tota offendens, a vobis exſibiler, & explodar. L. Proſpice, quid huic des: perpende, quid agas. Etenim ſi ſecundam perſonam ſuſci-

ſuſcipis, tertiam quoque, id eſt meam, neceſſatio ſuſcipies, tantoque magis, quanto me Nectario & ingenio & doctrina, & orationis facultate inferiorem tu ipſe non es neſcius. Nam tecum me ſi conferam, mente lapſus exiſtimer.

Quidnam tremulis facere artubus hædi
Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?

C. Amove hunc timorem abs te Limeni: dependendum eſt Nectario, quod promiſit; neque enim in quo ſibi diſplicuerim, quidquam adhuc commemoravit. N. Perplacuiſti. At ego vereor, ut placeam. C. Quam tu veteris culpam, ſinito me præſtare: nullum eſt periculum, ne tu quid eloquare, niſi ita erudite, prudenter, facunde, ut me non pœniteat, quod te ad continuandam diſputationem hanc ab initio invitarem, & poſtea tergiverſantem impulerim.

DIGNITAS.

N. Ergo in his, quæ ad honeſtatem amplitudinemque mendicitatis pertinent, illud præcipuum duco, quod a Chriſto Servatore, qui eſt omnium Regum Imperator, generi humano egregie commendati ſunt hi ejus alumni, & ſectatores, ab eoq; datas ſibi commendatitias, quocunque locorum vadunt, ſecum ferunt. Quis autem, quæſo, benigne facere nolit homini, ſi id poſtulet, qui condidit homines? Quis recuſet pauxillum tribuere, cum ſe id magno fœnore aliquando repenſurum ſpondeat Deus? Quis peccata ſua fruſtillo panis in mendicum

dicum collato delere, flammasque perennes evitare non cupiat? L. Memoriter pronuntia illas litteras, ſi tenes. N. Teneo. *Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis. Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte & ipſi reinvitent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in reſurrectione juſtorum. Venite benedicti patris mei: eſurivi enim & dediſtis mihi manducare: ſitivi & dediſtis mihi potum.* C. O vere ſacram Auguſtorum Auguſti epiſtolam, univerſoque mundo, & omnibus gentibus venerablilem. Dederat olim iisdem Rex David, quo uterentur ad ſtipem impetrandam, epiſtoliolum in hæc verba conceptum. *Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit cum dominus.* Dederunt etiam Jacobus, & Joannes Apoſtoli, ſed major Davide, major Apoſtolis JESUS CHRISTUS Dei filius, ſeſeque verus, omnipotens ac ſempiternus Deus. At at, quid ego ineptus in alieno choro pedem? Ignoſce Nectari; nam ſermonis tui ſuavitas huc me allexit imprudentem. N. Per me tibi vel plura licebit. C. Satis eſt, promove greſſum. N. Omnium quidem naturarum ab ſe conditarum procurationem habet Deus, avicularum etiam, & beſtiolarum, quæ ab hominibus negliguntur: at mendicorum inprimis, qui una cum iſtis, quas dixi, animantibus nec ſerunt, nec metunt, nec congre-

gant

gant in horrea, & pater cæleſtis paſcit illos, ac vix unquam ullo in ſæculo auditum eſt, mendicum quempiam fame mortuum, niſi tum, cùm etiam non mendici eſurie tabefacti morerentur, ut nihil illis ſeparatim evenerit mali. Quid? illi (quod ex ſupra dictis, ex illo: *Ut recipiant vos in æterna tabernacula*, claret) aliis cæleſtem januam reſerant. Ecce quàm multa reddunt, quibus nimis parum eſt, & quàm ſunt divites, qui nihil poſſident? Qui ſi non eſſent, præſtantiſſimæ virtutes duæ magna quidem ex parte tollerentur, miſericordia & liberalitas. Earum exercendarum occaſio ne deeſſet, mendicos oberrare Deus voluit, qui, quemadmodum fortunati, ſuperbiæ, luxuriæ, libidinis, commeſſationum, aliorumque flagitiorum occaſiones & irritamenta nulla habent. Quem illi faſtu & arrogantia ſubnixi ſpernunt? ubi domos atque villas ſumptu regio ædificant? quando in fœmineos appetitus (imitabor enim Arnobium) inflammati pectoris fervore incaleſcunt? nunquid veſcendi cauſſa terra, marique omnia exquirunt? nunquid eos manus atque lingua perjurio, aut civili ſanguine alit? Contra apud eos parſimoniæ, patientiæ, modeſtiæ, religioni, cæteriſque virtutibus, quibus decorati amicitiam numinis aſſequuntur, magnus honos. Omnino, arbitror, plures mendicos cælo receptos, quam quibus ſunt ampliſſimæ fortunæ, quos perdifficile eſt intrare in regnum cælorum. Eſt enim janua humilis & anguſta, illi autem ſublimi cervice, & crapula di-

ſtentis corporibus. Preces inſuper mendicorum in rebus turbidis & afflictis etiam potentes & copioſi expoſcunt, quas ut impetrent, & fervidiores impetrent, majore eos liberalitate proſequi ſolent. Videtis igitur, quanto ſint in honore apud Deum mendici: nimirum ut electi quidam, & ſingulares amici, qui levi negotio, quod petiverint, obtineant. Nec vos latet, ſanctiſſimos viros eorundem conſuetudine delectari, quibus pedes abluunt, quos conviviis accipiunt, in quos officij & benignitatis plurimum conferant. Chriſtus ipſe formam mendicorum indutus, ſæpe hominibus ſe obvium dedit. Quo quid ad dignitatem illorum confirmandum majus proferri poſſit, mihi quidem in mentem adhuc non venit. Complures utriusque ſexus, qui piorum ſedem & locum conſecuti, & inter Divos relati ſunt, præ divitijs mendicitatem complexi, oſtiatim ſtipem quæſiverunt. Quod nunquam feciſſent, niſi rem honeſtam, Deo gratam, & virtutis conciliatricem eſſe intellexiſſent. Laudatur in hoc ordine D. Franciſcus, cujus familia etiamnum mendicantium appellatur. Vixit item aliena benignitate S. Clara, & vivit tota illius poſteritas. Sic Alexius, & alij, quos enumerare ſupervacaneum. Norunt autem perſuadendi plusquam Cicero & Demoſthenes, Deumque & cæleſtes ſemper in ore habent: tanta eſt pietas. Genus hominum quam gratiſſimum eſt. Propter unicum teruntium non deſinunt gratias agere immortales, quamdiu te abeuntem viſu conſequuntur.

tur. Pro parvis ac perituris ingentia & ſempiterna bona a Deo tibi precantur. Proinde, qui vult hominem gratum videre, aliquid mendico donet. Sunt ſacroſancti, quos ullo modo lædere furioſum & impium judicatur, suntque acerbiore pœna afficiendi, qui eos injurioſius tractant. Atque ut abſolvam, ſi quis de his mali ſunt, non magis debet hoc in totum eorum, quam in Religioſorum hominum ordinem redundare, in quibus non omnes reperiuntur ſemper boni: unde enim apoſtaæ? & in Epiſcopis quoque non omnes ſancti. De re mihi propoſita ſatis fere dixi, cano receptui. L. A me, cujus ingenii motus ad excogitandum obtuſi, ad ornandum ſteriles, pauciora & incomptiora ut exſpectetis, ſuadeo. N. Ut plerique omnes tenuitatem & imperitiam libenter ab initio quoque excuſamus? L. Quoniam paratam nobis veniam eſſe cupimus, etiam antequam offendamus. Tum vero facile ignoſcitur, ſi nulla nos opinione inflatos, nec nobis præfidentes ad rem aggredi apparet. Dicam porro libere, non ex æquo & bono mecum egiſtis. C. Quid ni? L. Quia partem ad diſſerendum difficillimam in me rejeciſtis. Quod quidem, ſi a principio animadvertiſſem, uti nunc animadverto, conditionem repudiaſſem. N. Fungere munus tuum, & ſimulationem pone.

JUCUNDITAS.

L. Si necdum ſatis perſpicuum eſt factum, quam ſit jucundum vivere mendicum: ſi id ex orationibus

bus veſtris parum adhuc intellectum eſt, ex mea quidem certe nunquam intelligetur. C. Hoc ergo dicis, utrumvis noſtrum quaſi ex una fidelia duos dealbaſſe parietes, ſuum videlicet, ac tuum. L. Hoc ipſum dico. C. Hem Nectari, ut iſte ludit? L. Loquor ſerio. Nam adeo firma perpetuaque valetudine uti, tam diu manere in vita, tot mereri immunitates, tam variis ornari prærogativis, vacuum eſſe omnibus moleſtiis atque curis, dies omnes agere feſtos, tranquilla & ſecura mente in fata concedere, quomodo non ſit jucundum? Deinde Deo opt. max. eſſe in amore, ab eo humanis gentibus diligenter commendari, foveri, ſuſtentari, cælo aperiendo præfici, apud ſanctiſſimos viros in pretio eſſe, ab illis diligi, nullis cum vitijs conflictari, præſtare virtutibus, a nemine lædi: hæc, inquam, negabimus eſſe jucunda? N. Ut in alijs pluribus, ſic in iſto jucunditatem cum aljis bonorum generibus, utilitatis videlicet, honeſtatisq; una cum ſacculo confuſam eſſe confitemur: nihilominus abs te audire geſtimus, quod a nobis dictum non ſit. L. Peregrinationibus exerceri, plenum eſt honeſtæ voluptatis. At nulli vel magis, vel etiam felicius peregrinantur quam mendici, quibus, tanquam viris fortibus omne ſolum patria eſt, & cælo pro tecto utuntur. Mundani ſunt, ut ſapientiſſimus Socrates, hoc eſt, cives & incolæ non unius alicujus vici, aut oppidi, verum totius mundi. Pervagantur itaque, & perluſtrant complures egregiasq; urbes, varias regiones, nobiliſſimas provincias, ad

ad remotos & ignotos populos proficiſcuntur, quorum cultum, mores, inſtituta, leges, ritus, conſuetudines, linguas cognoſcunt, quod non poteſt profecto non eſſe quam jucundiſſimum. Et cum videamus aliquando ingreſſu civitatum, regnorumque prohiberi honoratos ac divites cum equis & curribus ſuis, iſti ſine ulla etiam inquiſitione, quaſi in iiſdem nati & educati facillime, nulla cum ſuſpicione intromittuntur, non examinantur, non excutiuntur. Creſcit deinde peregrinantibus ob ea ipſa, quæ dicebam, prudentia quoque: quod Poeta clariſſimus in Ulyſſe ſuo vidit. Prudentia autem, ut inquit Cicero, nihil eſt homini dulcius. Alitur novarum rerum cognitione humanus animus, qua ſupra cæteros mendicis gloriari licet, quorum narrationes ſæpenumero uberrimam mihi delectationis materiam præbuerunt. Quid otio ſuavius? quid omnium laborum ac laſſitudinum vacuitate jucundius, & expotatius? At hi nunquam occupati cernuntur, neque animis, neq; corporibus: quod tamen potentiſſimis quibusque Principibus negatum eſt, quorum cogitationes in maximarum rerum adminiſtratione dies propemodum atq; noctes vigilare, & fatigari oportet. Quid porro ſervitute intolerabilius? quid libertate amabilius? At hi nemini prorſus ſerviunt, quia illorum ſervitutem nemo expetit, nemo quidquam illis imperat, nemo quidquam exigit, nemo contradicit. Adde, quod iſtis hominibus pecunia ſemper adeſt, quod nobis, noſtrique ſimilibus, quod vel diviti-

vitibus admodum haud ſemper contingit, quibus inanis eſt interdum ſacculus, inanis crumena. Jam vero quantum ineſt ſolatium in pecunia? In ſecundis adverſiſque rebus nullum majus adjumentum, nullum in periculo firmius præſidium. Dicam mirabilius, pecunioſiſſimi inveniuntur mendici quidam. Cauſſam quæritis? accipite. Nam cum parciſſime ſumptum faciant, impertiant autem illis permulti aſſiduo, & aliqui bene multum, neceſſe eſt annis paucis ſummas ingentes redigi. Solent cum viatoribus permutationem facere, ut collybiſtæ, atque ut unum nummum ferant, ei 30. aut 40. nummos reddere, retentis, quos groſſos vocamus, in theſauro ſine dubio reponendis. Audivi, quemdam dediſſe in matrimonium alteri mendico filiam cum dote non ſpernenda, obulorum putatè aliquot modiis, quæ multitudo aureos quingentos fecerit. Fuit, qui in pallium (quis hoc ſuſpicatus unquam eſſet?) trecentos coronatos inſuerat. Ebrietas opera recludit. Ex occulto ſermonem mendicorum vino madentium auſcultavi nuper. Non pauca ex his, quæ a nobis diſputata ſunt, de ſe proloqui, & cum gloria & prædicatione ſeſe efferre, tum cuicunque hominum generi, quantumcunque felici anteferre non dubitant. Et quanquam ſobrij cum ſunt, conditionem ſuam coram aliis mire lamentantur, tamen reipſa ſuo ſtatu gaudent, nec eum cum quovis alio commutaverint. Hoc mihi ex eo ſit probabile. Sedet in via tectus ſordido & lacero, pedi-

pediculoſo etiam palliolo mendicus, obteſtationibus ingeminatis abs te prætereunte ſtipem flagitat. Indue hominem amictu novo, eoque non vili: da illi crumenam pecuniæ refertam: dic, te velle abducere, & ejus opera clementer ac liberaliter uti, nihil ei defuturum: mentiar, niſi repugnet, niſi abneget, niſi ſe injuria affici conqueratur. Non quia modeſtus ſit, quia ſe tanta humanitate & beneficentia indignum arbitretur, ſed quia illis commodis, & illa gloria ſua, de quibus vos diſſeruiſtis, & iſtis delectationibus ſuis, de quibus ego aliquid pro tenui parte mea diſſerere volui, privatum iri planiſſime intelligit. Plurimum revera ſuo quemque ſtatu recreari & lætari oportet, ſi eum cum alio, quanquam meliore, mutare nolit. Quapropter, ne in re clara & manifeſta ſim verboſior, ſi vos meis rationibus proinde, ut ego veſtris, aſſentimini, nihil hoc vitæ genere ab omni felicitate felicius magisque nomen ipſum mendicitatis odioſum, quam res ſubjecta in vitio eſt; nec vituperationem potius, quam laudem meretur. N. Nos vero oratio tua, quam valde probamus, in ſententia confirmavit. C. Ducem & auctorem me hujus nec inſulſæ, & litteratæ diſputationis fuiſſe juvat. Fuit hæc moleſtiarum itineris hujus non modica levatio.

ANNOTATIONES.

Quod argumentum incredibile, & abſurdum hoc progymnaſmate ſum perſecutus, id me ratione, & exemplo feciſſe mox patebit, cum docuero paulo fu-

ſius

ſius, a quibus olim, atque etiam noſtra memoria, & quas ob cauſſas bujusmodi humiles, infames, inopinabiles, & a Græcis ἄδοξοι καὶ ἄτοποι θέσεις vocatæ, ad diſputandum, pertractandumque ſumptæ fuerint. Iſocrates in exordio orationis, qua Helenam commendat, Protagoram, cæterosque Sophiſtas illius æquales exagitat, quod materias parum convenientes & alienas, & omnino tales ſcilicet, quales jam nominavimus, tractandas ſumpſerint. Exempli cauſſa. Non poſſe quemquam mentiri, aut contradicere. De iisdem rebus duas contrarias orationes haberi non poſſe. Id eſt, ut ego intelligo, non poſſe idem laudari & vituperari, ſuaderi & diſſuaderi, accuſari & defendi. Idem eſſe juſtitiam, fortitudinem, & ſapientiam. Perſtringit nominatim Gorgiam, qui docuit nihil eſſe in rerum natura. Zenonem, qui aſſerere auſus eſt, idem poſſe fieri, & non poſſe. Meliſſum, qui connixus eſt probare, omnia eſſe unum. Et videtur hic poſtremus ita prorſus ſenſiſſe: nam eum lib. 1. Φυσικῆς ἀκροάσεως Ariſtoteles confutavit. In illo eodem exordio teſtis eſt Iſocrates, nonnullos mendicitatem & exilium aliis vitæ generibus anteponenda diſſeruiſſe: & quosdam apiculas, ſimiliaque laudaviſſe. Horum inſtitutum contemnendum non fuit, quia non Sophiſtæ modo, verum & Philoſophi, ut ſcribit Gellius lib. 17. cap. 12. oppido libentes hujusmodi materias ſuſcipiebant vel ad acuendum ingenium, vel ad exercendas argutias, vel ad edomandas difficultates, vel (quæ nos adjicere poſſumus) ad ludum & jocum, vel ad oſtentationem ingenii & eloquentiæ.

Attamen

Attamen Iſocrates contemnit eos, & inſectatur: ne videlicet Helenam infamem mulierem prædicaturus, paria cum iis facere judicetur, cum tamen faciat, crimen adulterii egregiæ venuſtatis ejus exornatione, digreſſionibus de rebus geſtis Theſei, de conſilio Paridis in ea rapienda, ac demum de pulchritudine quaſi obvelans. Eſt ergo totum illud proœmium per inſinuationem artificio non vulgari compoſitum, & ipſa oratio nihil aliud, quam ingenij & facundiæ Iſocrateæ illuſtre documentum: uti altera quoque deinceps, qua Buſyris tyrannus importuniſſimus celebratur. Nunc ab Iſocrate ad alios veniamus. Glauco apud Platon. in libris de Repub. injuſtitiam laudat: Gorgias, ut Iſocrates, Helenam, quæ extat oratiuncula. Quis ignorat encomium muſcæ apud Lucianum? quis ab eodem deſcriptum judicium 7. vocalium, in quo Sigma cum T, injuriarum agit? Quem ego ludum Andream Salernitanum inprimis excitaſſe ad bellum Grammaticum tam facete & ingenioſe conſcribendum auguror. De Alcidamante Rhetore in extrema 1. Tuſcul. Cicero, eum ſcripſiſſe laudationem mortis: quæ conſtat, inquit, ex enumeratione malorum humanorum. Dio Chryſoſtomus comam: febrim quartanam, & Therſiten laudavit Phavorinus. Feruntur Hieronymi Cardani, & aliorum libelli de laudibus podagræ, quam feſtiviſſima fabula acerbe vituperat Lucianus, cujus index Tragopodagra. Syneſius Epiſcopus Ptolemaidis ipſe calvus prædicat calvitium. Picus Mirandulanus barbariem orationis. Eraſmus Moriam, id eſt, ſtultitiam, in qua ſeipſum ſtultum

Digitized by Google

ſieri, & ridiculum non animadvertit. Apud Melanchtonem eſt encomium formicarum. Apud M. Antonium Majoragium encomium luti. Etiam ebrietatis encomium vidimus.

Ad Poetas tranſeamus. Cui inaudita eſt ſeu Homeri, ſeu alterius cujuſpiam perveteris, & φιλομήϱυ Poetæ βατραχομυομαχία, de pugna ranarum & murium? Quantum ibi ingenij? quantum eloquentiæ? quantum Gratiarum? Ad exemplum illius cominenti confićta eſt incerto Autore tragædia γαλεομυομαχία de bello felium & murium. Virgilij culex, & quartus Georgicorum, quo apum reſpub. verſibus limatiſſimis depingitur, tam noti ſunt omnibus, quam ſuum cuique nomen. De pulice ſeu Ovidij, ſeu alius cujuſpiam nebulonis nihil dicam: eſt enim obſcœnum poematium. Luxerunt mortem paſſeris Catullus, columbæ Statius, pſittaci Ovidius. Leguntur Hieronymi Vidæ Bombyces, & Stacchia ludi genus. Sic aliquis elegantis ingenij, & diſertus vel ligata, vel ſoluta oratione laudaverit ſalem, panem, aquam, canes, araneam, barbam, quæ ſunt abjecta: lupanaria, carnificinam, calamitates, iram, quæ ſunt infamiæ. Sed tum hæc, tum illa non niſi, qua parte aliquid utilitatis, ſeu honeſtatis habent, ſive per ſeipſa, ſive κατὰ συμβεβηκός. Turpia enim ut turpia, nunquam poterunt, niſi a turpiſſimis in commendationem vocari, ut habeant ſimiles labra lactucas. Atque, ut abſolvam, valde mihi huc videtur pertinere, quod in præfatione paradoxorum a Tullio ſctiptum eſt. Nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. Probabile, inquit, non, verum:

rum: atque ita poteſt nihilominus eſſe falſum: nam falſitas probabilitati non adverſatur. Item, nihil tam horridum, tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione & tanquam excolatur. MENDICUS QUISPIAM) *Latinis mendicus etiam vocabatur rogator: & mendica mulier, quæſitoria, ut apud Petronium pro quæſitoria, legendum conjectat Turneb. lib. 26. cap. 6.* OMNIA SUA SECUM PORTANT) *Sicut Bias nimirum unus e ſeptem, qui ſapientes uſurpabantur in Græcia. Cujus, cum patriam Prienen cepiſſet hoſtis, cæterique ita fugerent, ut multa de ſuis rebus ſecum aſportarent: cum eſſet admonitus a quodam, ut idem ipſe faceret: Ego vero, inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ, ne ſua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona. Sic Cic. in Paradox. Narrat idem Valet. lib. 7. cap. 2. De Stilpone autem non diſſimile quiddam Seneca ep. 9. ſub finem.* LABORIBUSQUE EXPERTES) *Adjungitur ſextus caſus huic adjectivo apud Plaut. Amphit. Eo more expertem te factam adveniens offendi domi. Aſin. Pono et ob iſtuc, ut expers ſis metu. Catull. de coma. Quicum ego, dum virgo quondam fuit omnibus expers.* O VERE SACRAM AUGUSTORUM) *Imperatores poſteriores non ſolum epiſtolas, conſtitutiones monetam, cubicula, ſcrinia, lectos, comitatum, ſed & ſacrum ſtabulum dici voluere. At Tiberius nec dominum, ſe appellari paſſus eſt, & quemdam dicentem ſacras ejus occupationes, pro ſacris laborioſas dicere coegit. Sueton. Tiberio cap. 27.*

Digitized by Google

PROGYMNASMA QUINTUM ET TRIGESIMUM.

Nundinæ.

MAGISTER, TIMASIUS, FAUSTULUS, PROSPER, ZOSIMUS, Diſcipuli, VENDITORES.

MAGISTER. Heſterno veſpere ſuper cœnam oraviſtis me impendio, quandoquidem in hac civitate per hoc tempus ſollemnis & anniverſarius mercatus haberetur celebrarenturque nundinæ, in rem præſentem vos perducerem, ac vobiſcum venalium iſtorum copiam & varietatem contemplatum ambularem: id nullo ſeu veſtro, ſeu meo incommodo futurum, quod eſſet in hodiernum diem ſtudiis literarum indicta ceſſatio. Tres inſuper mihi pecuniam dediſtis de manu in manum, de qua meo arbitratu mercarer, quod ſingulis vel utile, vel acceptum inprimis, & jucundum fore exiſtimaſſem. Zoſimus nihil: nam nudius ſeptimus, id quod ſcitis, quem reliquum poſſidebat ſolidum, una e ſacculo in ſuburbanis per ludum curſitando perdidit. Paratine igitur ad eundum? T. Et maximopere. Duc age, duc nos celerius. Animus avet, pedes pruriunt. P. Egrediamur, tempus vocat. Z. Tametſi coemptum nihil

hil ſum a foro relaturus, utpote a nummis inops, juvabit tamen ſpectaculis tam multiplicibus, tam lepidis ſatiaſſe oculos, & expleviſſe animum. M. Mihi vero conſilium eſt, nec circumducere vos, nec emptionem ullam facere, niſi, quod juſſero, facturos eſſe fidem veſtram obligatis. P. Faciemus, & perlibenter. M. Audis hæc tu Fauſtule? F. Idem ego profiteor. M. Quid Timaſius? T. Faxo, haud deſideretis partes meas. Z. Quod volueris, Præceptor, mearumque virium judicaveris: tametſi hac mea ſponſione opus haud eſt, cum nihil exſpectem. M. Sat eſt: prodeamus foras: vos mea latera ſtipatote. Unde porro rerum viſendarum, ſpectandarumque capiemus exordium? P. Tuus arbitratus eſto. M. Qua via fert, in forum ſcrutarium proficiſcamur. T. Vellem, iſti quæſtuoſi Judæi hanc urbem ne habitarent, neve illi potiſſimum ſcrutariam mercaturam facerent tum hic, tum alibi; pauciores aliquanto ad necem damnarentur. Nam ubi Judæi, ibi fures; furibus autem conſtituta crux eſt. M. Proſper & Fauſtule, quid lentius ingredimini, & confertis capita? P. At jam velocius. M. Quæ arcana auribus mutuis infundebatis? P. Quærebamus, & mirabamur, quid tandem mandaturus eſſes, cujus cauſſa fidem dediſſemus. M. Quid eſſem mandaturus? Quod non placebit adeo. F. Oh. Z. Si meum ſacculum nec adeo vetuſtum, & perelegantem inter ſcruta conſpexero (nam a repertore Judæis venditum ſuſpicione certa moveor) peculium meum audacter

auferam. M. Tu auferes? Quid agas, ſi ſcrutarius in te impetum dederit, ſi pugnis te obſeverit? Z. Tu eris galea mea, tu clypeus meus, ut adamantina tunica mea. M. Siccine ſpes tuas in me uno ſitas habes? Z. Etiam, mi Præceptor. M. Ecce ſcruta. T. Papæ, ut ubique vis ingens pannorum veterum? quot paſſim ærugine propemodum exeſa ferramenta? quot dimidiata, parumque integra vaſa? quot detritæ cujuſque ætatis, & utriuſque ſexus veſtes, quantum denique rerum diverſiſſimarum, nec omnium tamen ita vilium & abjectarum? En en, utricularis tibia. Quis veſtrum eſt aſculá, ſeu utricularius? experiatur, quid valeat. Sine dubio Melibœus aliquis hac oves & capellas ſuas demulſit. Z Advertite oculos. Hic pendent caligæ militares germanicæ, alicujus, ut conjicio, vexilliferi. Nihil monſtroſius. Quantum hic panni delicatioris? quantum vilioris & ſubdititij? quantum byſſi ſubſutæ, & undique extantis in ſpeciem longorum follium? quantum poſtremo pecuniarum & laboris periit? Da ſeynd neun und neunzig Elen, pfuy dich. P. Hoc ſpiculum illi perſimile, quod Epaminondas Princeps Græciæ pro omni ſupellectili ſolum reliquiſſe fertur. M. Imo, Proſper, etiam (ut ipſe ſolebat dicere) filiam ex ſe reliquit, pugnam Leuctricam, quæ non modo ſibi ſuperſtes, ſed etiam immortalis futura eſſet. F. Hic autem enſis Goliathi videtur, recuperatus a Philiſtæis, & huic Judæo, neſcio, quando venditus, tam longus, tam latus, tam annoſus eſt. M.

Ad

Ad proxima tranſeamus. F. Quam belle compoſitum muſcarium, pavoninum? Pro, etiam muſcipulas hic expoſuit. T. Et iſte avium caveas, aurigarum ingentia, & parviſſimis bullis ἐμβληματικῶς diſtincta marſupia, ſeras, cochlearia ferrea, & lignea, zonas, fiſcellas, trullas. P. Huc huc accedite, iſtiuſque ſcrutarij apparatum & omnigenas divitias admiramini. Proſcribit ocreas & crepidas ut ſutor, ſemoralia ut ſartor, ſartagines ut faber ærarius, annulos & torques ut aurifex, nolas ut campanularius, ſtanneas patinas, & vaſa ad bibendum ut cantharius fuſor, tunicas ferreas bello idoneas ut laminarius, laternas ut laternarius: alia præterea, quæ, ſi vultis, nominate. M. Ad ſequentes procedite. F. En corroſos a tineis codices. M. Aperi prægrandem illum, umbilicatis frontibus, & annorum, quos natus eſt, ſpatiis venerabilem. F. Adjuva me Proſpen Hui, quam vaſtus? plumbum merum dicas. M. Lege indicem. F. CATHOLICON. M. F. T. P. Z. ha ha ha. T. Atqui ego ſic accepi, iſtum Catholicontem, poſtquam per Grammaticæ provinciam nullo judicio, nullo delectu propter immenſam furandi cupiditatem omnia vocabula latina, græca, barbara, propria, impropria ſurripuiſſet, iiſque volumen longe maximum impleviſſet, quo mulum onuſtum in Hiſpaniam ageret, a militibus bello Grammatico interceptum, vinctum, & in caſtra perductum, in quæſtionem datum, de furtis & rapinis confeſſum. M. Sed illud etiam accipere debueras. Cum fidem & mi-

miſericordiam Ducum flens imploraſſet, eos miſericordia commotos, hominem jugulari vetuiſſe, cum eo tamen, ut nuſquam niſi apud rudes, imperitos, & indoctos ſe pro Grammatico gereret. Quod ille, cum ex timore ſe recipiſſet, ſacramento concepto promiſit, egitque de tanto beneficio non vulgares gratias, quia prædones & latrones alios ſecum captos, militari licentia ſubito ad arbores ſuſpendi viderat. Z. Ecce ecce alium Auctorem nobilem. *Compendioſa materia pro juvenum informatione, ſatis magiſtraliter compilata, quæ intitulatur: Es tu ſcholaris?* P. Audite, quid ego invenerim. *In librum Deſtructio Deſtructionum Averrois Commentarij, quos adhibita omni lucerna nitidos, & a quacunque macula jejunos comperies.* M. O lutum. Ejuſcemodi libri, hoc eſt tam polite & concinne ſcripti non immerito deſtructiones appellentur. T. Plures adſunt, videamus iſtos quoque. M. Quorſum attinet tempus inter ſcruta & ineptias conterere? exſpectetis autem, dum vos ad omnes tabernas perluſtrandas ducam, dies integer, ab aurora prima ad primas tenebras haud ſufficeret. Et quam delectationem vobis afferrent ſuis mercibus, qui vendunt caſeos, butyrum, farinam avenaceam, hordeaceam, furfures, candelas, ſevum, adipem, picem, ſulphur, cepas, juniperi grana, varia ſemina & legumina? F. Piſa, lentes, fabas, milium, papaver, cannabum, lupinos, cicer, phaſeolos. M. Quam item pilearij cum ſuis pileis, pelliones cum mitris, reſtiones

cum

eum funibus, figuli cum ollis, alutarius cum alutis, cribrarius cum cribris, cribellis, & corbibus, ſetacearius cum ſcopulis ſuis? T. Nos neque horum merces contemplari cupimus, neque ligulariorum, crumenariorum, aciculariorum, fibulariorum, lychnopœorum, ſimiliumque artificum, & inſtitorum illiberalium, præſertim cum eos ſæpe videamus, ſæpe viderimus, ſæpe viſuri ſimus. M. Nec adibimus forum boarium, ſuarium, equarium, piſcarium, olitorium, pomarium, vinarium, calcearium, ſcoparium, frumentarium, quia nihil ibi ſpectatu dignum. P. Ne adeamus. M. in Illud omnium ampliſſimum, & omne genus mercimoniis præſtantibus refertiſſimum nos conferamus. F. Ita fiat. Quando jubebis, quod dixiſti? M. Quando libuerit mihi. T. Æquum & juſtum te juſſurum opinor. M. Æquiſſimum & juſtiſſimum Timaſi. Z. Ad iſtas, quæſo, tabernas aromatarias conſiſtamus paululum. M. Scio equidem, cur deſideres. Z. Ut obeam oculis ea, quorum ſuaveolentia meæ complentur nares. M. Geramus morem Zoſimulo. Z. Quam vellem me famulum hujus aromatarij? mercedem parvam, aut nullam poſcerem. P. Tu, credo, tibi ipſe de ſaccis iſtis & capſis mercedem. Z. Ha ha, non tamen de omnibus. M. De uvis, paſſulis, & cybinis, de amygdalis, de ſaccharo certe. Z. Certe. M. Ede nobis aromatarie ſummatim, quod vendas; non enim ſatis diſtincte, ac diſtribute aſpicere poſſumus omnia. V. In iſtis ſaccis eſt piper mollitum ſive contuſum, in his grana, &

Digitized by Google

quidem electiſſimi piperis, quale nuſquam proſtat in hiſce nundinis. Eodem modo zingiber duplex propono hic emptoribus, Videte nuces myriſticas, macer, cinnamomum ſeu cinnamum, caſſiam. Guſtate cinnamomum, nihil guſtaveritis in hoc genere melius, adeo recens & bonæ notæ eſt. M. Profecto ſingulare eſt. V. Illic eſt caryophyllorum, ſeu claviculorum & croci copia, hic diapaſmata. M. Quid hoc verbum Timaſi? T. Neſcio. M. Sunt pulviſculi, quibus odoris cauſſa, quem ſpirant, veſtes, & cubicula, triclinia, aliaque loca perſperguntur. V. Vendo etiam muſcum, thus, myrrham, radices odoratas, & ſaccharum, album ac rude, ſeu infectum, & friabile ut ſalem, quod culinarium vocamus, ut noſtis, quoniam ejus uſus in culinis eſt, ad condienda reſpergendaque cibaria: deinde concretum ſeu gelatum ſaccharum, cujus ſpecies quædam eſt alba, alia rutila ſeu fulva. M. Quas res ſoles obducere ſaccharo? V. Coriandrum, aſſulas cinnamomi, amygdalas, aniſum, fœniculum, caryophyllum, nuces aromaticas, nuces pineas, & glandes fageas. M. Eia Zoſimule, quid ex nominatis præcipue in deſiderio eſt? Z. Amygdala ſaccharata. M. En, quo in ſtudiis tuis plus pluſque proficere contendas, emo tibi cucullum iſtis amygdalis plenum. Age aromatarie, pende nobis uncias duas iſtius generis. Sed quo pretio? V. Quatuor crucigeris. M. Tolle pecuniam, & tu Zoſime munuſculum. Z. Habeo, & ago tibi gratias, Præceptor humaniſſime. T. Nihilne nobis? M. Vobis erit ali-

ud:

Digitized by Google

ud: concedite puero puerilia. F. Mihi ferme ſubolet, quorſum ſpectaverit illud verbum de ſatisfaciendo. Sine examine aptiſque reſponſionibus o ſocij, nihil empturus eſt nobis. M Haud abſonum vaticinaris. Progrediamur. In proximo viſuri ſumus pannos pretioſiores, aureos & argenteos, laneos, lineos, ſericeos, ſubſericeos, & hos varijs coloribus imbutos, multamque vel ejusdem generis & in colore, & in materia differentiam. Vocantur aurei & argentei etiam hi, quorum ſtamen non eſt aureum aut argenteum, ſed trama duntaxat. Panni quoddam genus ab urbe Syriæ, Damaſcenum nominamus, pulcherrimis impreſſis emblematis: alia genera bombycina (quantum ego didicerim) lingua latina ſuis quodque vocabulis nequit afficere, ut germanica. F. Quia forſitan illi veteres hunc veſtium delicatarum atque mollium luxum ignorabant. M. Antiquiora omnia prope ſimpliciora, parabiliora, & ſine dubio, etiam durabiliora. P. Purpuram & oſtrum hic non cernimus. M. Quia nec Imperatores, nec Romanos magiſtratus, nec Pontifices max. nec Cardinales. E regione Phrygionum, ſeu Acupictorum tabernæ patent, eo pedes convertamus, ubi auro, argento, margaritis veſtes picturatas, & alia multa acus artificio quam ſplendiſſime laborata intuebimini. F. Quid hic primum admirer? aut in quo præcipue defigam oculos? En pallam ſignis auroque rigentem, & circumtextum croceo velamen acantho. T. non eſt hic forum ſcrutarium Fauſtule, non eſt.

En

Digitized by Google

En muliebres galericuli, quibus parergis, quibus ſpirulis, quam diverſe implicitis circumcirca exornati? F. Ubi? T. Qua monſtrat digitus meus: num cæcus es? F. Video. P. At ego, qualia, quam micantia ſerta, quam fulgentes coronas intueor? Ut ad unguem iſti artifices imitati ſunt filis ſuis roſas, & minutiores quoſdam floſculos? Cernitis ibidem ſudaria, & collaria, & epomidulas emblematis decentiſſimis. Z. Huic zonæ ſericæ quale decus additum? Fœminarum nullam, niſi aut Reginam, aut Imperatricem hanc geſtare oportere autumo. M. Meminiſtin' Timaſi, quod de cingulis Reginarum Perſicarum aliquando pro ſuggeſtu dixerim? T. Memini vero. M. in eo genere & hoc cingulum ducito. F. Nunquid non & materia & opere ſingularia judicatis iſta reticula? Quantum in ijs baccarum? quantum bracteolarum ex auro, ut puto, meriſſimo? Et quid de capillaribus illis? P. Propter inſertos uniones perquam magno vendibilia. Vela porro ecquid variegata ſunt belliſſime? T. Utique, ut etiam umbella hæc, & conopeum. Quid tu iſtic tam continenter aſpicis Zoſime? Z. Pupas mire bellas, & icones ſacras polymitas. T. Me quoque harum aſpectus detinet. M. At me non paulo amplius Salvator ſemicubitalis in cruce ſuffixus. Adhibete oculos. Caput velut exanimis in humerum dextrum recumbit, habet coronam pectilem, & ſpinulæ ſuos habent aculeolos. Deinde capilluli ſubcriſpi & propenduli, vultus ad immenſitatem dolorum declarandam ſciti-

tiſſi-

tiſſime expreſſus. Os lividulum, corpuſculum totum humano corpori membrorum ſpecie ac proportione quam ſimillimum. Ecce, venulæ tanquam per carnem & cutem tralucent: per brachiola, & ex pedibus verum cruorem putes fluitare. Vulnuſculum autem lateris, quam rubicundum, indeque guttulis ſanguineis diſtillantibus quam venuſtum? F. Hem Magiſter, crux longa, lata palmum, ad veſtem ſacrificantis ſacerdotis pone decorandam haud dubie confecta. T. O leporem, o feſtivitatem. Quin mecum intuimini? Maria genitrix in cælum ſublevatur ab Angelis. Imminet e nubibus ſuperne, vultu ſereno, ingenti & cana barba Deus pater, circumdatus alatis puerulis, incredibilem & auguſtam Virginis pulchritudinem admirantibus. Dextra lævaque tenent eam Angeli quatuor, alij circumquaque volitant, pulſantes cithara, & canentes tibiis, ita quidem hilarulis frontibus, ut me ipſum quoque aſpicientem hilaritudine onerent. M. enimvero ſic eſt. Sed finis nullus erit luſtrandi horum labores artificum. Proſequimini me in locum ſpatioſum, ubi ſuſpenſa tapetia, & veſtem ſtragulam conchyliatam ſpectabitis. In quo ſane texturæ opificio, ut quondam Babylonij, ſic noſtris ſæculis Belgæ multum cæteris omnium gentium hominibus præſtant, ſuntque communi conſenſione tapetiarij nobiliſſimi. P. Proſequamur. M. Serica item periſtromata & aulæa liciis aureis, argenteis, purpureis intertexta offendetis, digna prorſus Attalo, vereque Attalica.

F.

F. Nos rerum elegantium elegantes ſpectatores erimus. T. Ut iſto in atrio multi contemplatores? P. At non multi, ut reor, emptores. M. Bene colligis. Principum virorum eſt, parietes conclavium velare peripetaſmatis, præſertim hujuſcemodi, menſas præterea, lectos, pavimenta ſtragula veſte contegere. P. Quam ſcite coloribus variata omnia? Complura inſuper diverſarum rerum figuris & exemplaribus jucundiſſima. Tametſi belluata magis neſcio, quomodo me capiunt, in quibus videlicet urſi, leones, apri, cameli, elephanti, cervi, aquilæ, cygni, pavones, grues. F. Etiamne in quibus aſini, vaccæ, porci, capræ, ſimiæ, corvi, veſpertiliones, upupæ? P. Cave, me irritaſſis. Z. Mihi rident, in quibus cerno colles, montes, arces, oppida F. Me hilarant, in quibus fontes, fluvios, prata, ſylvas, hortos. T. Me, in quibus homines, venationes, pugnas, convivia, ludos. M. At me illa maxime, quæ rem aliquam geſtam de veteris, aut novi teſtamenti libris animo ſubjiciunt, ut hoc tapetum, & hoc, & iſtud. Nam hic quidem adeo graphice intextus eſt Abrahamus Dei juſſu filium immolans, ut pæne idem mihi uſuvenire ſentiam modo, quod nunquam non D. Gregorio Nyſſeno, quotieſcunque in hanc imaginem aſpectu incidiſſet. F. Quid huic obſecro? M. Lacrymæ illi cadebant: quandoquidem in memoriam redibat admirandæ illius, & omnibus ſæculis, omnibusque linguis prædicandæ obedientiæ, atque fidei, quarum virtutum documenta eo tam illuſtri facto Pa-

triarcha

triarcha dedit. In hoc exquiſitiſſimo & elegantiſſimo textu Regina Saba frequentiſſimo & ornatiſſimo comitatu Hieroſolymam ingreſſa, Regem Salomonem, cujus ſapientiæ per terras didita fama eam exciverat, ſalutare, & muneribus colere conſpicitur. In iſto tertio Herodis crudeliſſimo conſilio incitatus furor & immanitas in Bethlehemitis infantibus trucidandis ſic imitata eſt, ſic depicti carnifices atrociſſimi, ſic matres miſerrimæ, ut nihil oculis ad videndum vel ipſa reluctuoſius, vel ipſa imitatione jucundius proponi queat. F. Accurre, accure Timaſi, quaſque tam cupide ſpectare conſueſti pugnas, in hoc periſtromate ſpectato. Revera autem Iliacas ex ordine pugnas, bellaque jam totum fama vulgata per orbem hic videbis, quæ Virgilius noſter illo ſuo præſtantiſſimo penicillo pinxit, cum ea Carthagine in templo depicta commemoravit.

Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Trojana juventus,
Hac Phryges, inſtaret curru triſtatus Achilles.

T. Digitum tranſverſum hinc non excedam, quoad me ad ſatietatem oblectavero. M. Tu vero hinc volens nolens excedes, jam quippe ad Gemmarium procedemus. T. Vos præitote, ego ſubſequar. M. Neſcis, ubi nos invenias: totam urbem percurſando & quæritando defatigaberis. T. Hic aliquantiſper adhuc conſiſtite. M. Temporis reliqui anguſtiæ non ſinunt hic moras ducere. T. Durum imper-

Digitized by Google

imperium. Abeamus igitur, abeamus vel in crucem. M. Quid? dicis contumeliam? ne temere facias, prædico tibi. F. Gemmas & lapillos avide contemplari ſoleo, quanquam, ſi nominandi ſint, perpaucos nominem. M. Salutem tibi Gemmarie. V. Et tu cum adoleſcentibus iſtis comitibus tuis ſalveto. M. Non tu quidem merces vel mole magnas, vel numero multas, ſed oppido caras, paucorumque hominum venundare profiteris. V. Haud ſecus eſt. Vulgi verbum valuit ſemper, valet, & valebit: Omne rarum carum. Quare his difficillimis temporibus etiam boni mores ideo facti ſunt cariſſimi, quia rariſſimi. M. Optime profecto. Haben tu certas duntaxat gemmas venales, an complures & varias? V. Omnis prope generis, & in iſtis ſcriniolis, ac ciſtellulis. M. Non ergo, quod putaveram, ſolum ſapphiros, ſmaragdos, chryſolithos, adamantes, ſardonyches, topazios, pyropos, beryllos. V. Etiam amethyſtos, hyacinthos, jaſpides, cyanos, chelonitas, hæmatitas, galactitas, lyncurios, dracontitas, chryſopraſſos, ophitas, & alia quædam genera. Nam quæ ante oculos tuos ſunt corallia, uniones, cryſtallus, ſuccinum, ſive electrum, quid ego tibi fruſtra memorem? M. Hæc vidi perſæpe, ut nonnulla de iis, quæ niſi rogatus inſpicienda non profers. Quæſo ſmaragdum nobis oſtende. V. Nunquamne tu hunc longe præclariſſimum, ac ſummæ cujuſdam poteſtatis lapidem vidiſti? M. Nunquam. V. Nullæ herbæ, nullæ frondes tam ſunt virides, adeo ut nihil

nihil viride illi comparatum dicendum ſit viride. Smaragdus ſolus ex gemmis omnibus contuitu implet oculos, nec ſatiat. Cujus aſpectu acies ab intentione alia obſcura recreatur. Scalpentibus gemmas non alia gratior oculorum refectio: ita viridi lenitate laſſitudinem mulcet. M. Haud me iſta fugiebant, & legeram pridem apud Scriptorem maximi quaſi cenſus, & hæc præterea ibidem: longinquo amplificari viſu, circumfuſum ſibi aërem ex repercuſſione inficere, viridemque reddere, non mutari ſole, non umbra, non lucernis. Vellem videre. V. Licet. M. O ſpeciem admirabilem. F. Non viridis, ſed ipſe viror: certe vireſcit aër. V. Quin tanquam ſpeculum imagines remittit, ſi extendatur. Cum autem ejus genera plura ſint, ſcythicum palmam tenet, & hic ipſe eſt ſcythicus, F. Monſtra nobis, ſi lubet, etiam ſapphirum, de qua toties legimus. V. Hem ſapphirum. M. Cæruleus color, qualis eſt cæli ſereni. Intermicant quaſi aurei pulviſculi. Jure digitos Regum ornat. V. Edicite, quas gemmas mercatum adveneritis, ego promam, earumque vim & efficientiam indicabo, inditam quippe a Deo illis, cuique ſuam, & mirificam poteſtatem non ignoratis. M. Nos magis pretioſis libris, hoc eſt eruditis, quam pretioſis lapillis egemus. V. Non tamen id efficiunt veſtri codices, quod mei lapilli. M. Nec tui lapilli, quod noſtri libri: qui quidem ſui amantibus, & ſtudioſis virtutem & ſapientiam afferunt: quas res, ſi tuæ res continerent, nobiſque largirentur, ego

illis totum, quantum eſt patrimonium meum, libens largirer, ob quas Anaxagoras hæreditatem ſuam ſponte in amicos diſpertivit. V. Atqui multo plures cernas, quibus gemmæ ſint amori, quam veſtræ chartæ. M. Quia plures cernam ſtultos, quam prudentes. Illorum ſiquidem numerus infinitus eſt, horum contra in tota univerſitate perexiguus. Verum hæc ut odioſa mittamus. Velim mihi dicas, ecquid omnes tuæ gemmæ germanæ ſint: nam ne adulterinas quaſdam circumferas, id eſt, quod vereor. Veras quidem a falſis & ſubdititiis internoſcere haud eſt facile. Eſt etenim excogitata ratio, qua unum genus verum ac ſincerum in aliud falſum traducatur. Sardoniches e cerauniis, & e cryſtallo ſmaragdi, e ſarda ſardonix conficiuntur: ſimiliter aliæ ex aliis, ut ars deprehendi non poſſit: neque eſt ulla fraus vitæ lucroſior, quia ſcilicet gemmæ magno venduntur. V. Mihi rationes probandi gemmas notæ ſunt, mi homo, & quas ad haſce nundinas apportavi, ſunt probatæ. M. Quæ rationes? V. Quas te in præſens audire non eſt neceſſarium. Si quid emere vis, eme, & abi. M. Nec mihi tecum plura verba ſerere eſt neceſſarium. Bene vale, bene vende. V. Vale, & vive. M. Quid vobis eſt viſum? F. Libenter omnes illas gemmarum ſpecies oculis tradidiſſemus. Atqui cum non empturiremus, haud erat ab eo poſtulandum, ut proferret. M. Reſtant, quæ non minus vos delectabunt. Quanquam, ut diei tempus eſt, ne præcipua quidem omnia ſpectare concedetur. Opera orichal-

Digitized by Google

orichalci prætermittamus, cenſeo. Sunt morta-ria cum piſtillis, candelabra tum altaribus accom-moda, tum aulis, ut ſunt penſilia e laquearibus & ramoſa, quibus plura collucent lumina, ſiphones, aquiminia, tripodes, cucurbitulæ, pelves, frixo-ria, foculi, canthari, circini, & inſtrumenta Ma-thematicorum, atramentaria, regulæ, libræ, epi-ſtomia, annuli, tubæ etiam & alia demum, quo-rum nomina nunc non recordor. Vultis ad inſti-tores ferrarios accedamus? T. Si tu vis, nos vo-lumus. M. Nunquam ergo vidiſtis bipennes, ſe-cures, limas, palas, claviculos, candelabra dome-ſtica, ſartagines, cochlearia culinaria, cultros inciſorios, tintinnabula, terebras; & terebella, ſerras, malleos, forpices, fuſcinulas, cochleas, e-munctoria? P. Ad Argyropolas cupimus duci. M. Hoc ipſum eſt in animo.

ANNOTATIONES.

IN REM PRÆSENTEM VOS PERDUCE-REM) *in rem præſentem olim tum veniebant; cum locum oculo ac digito deſignare volebant. Sic etiam dicimus, in rem præſentem perducere. Cic. 1. Off. ut ſi conſtitueris te cuipiam, advocatum in rem præ-ſentem eſſe venturum &c. Utraque locutio etiam per translationem eam vim habet, quam perſpicue & enucleate aliquid tradere.* ASCAULA SEU U-TRICULARIUS) *Aſcaulæ pro camptaulæ apud Vo-piſcum in Carino legit Turneb. lib. 11. cap. 25. & interpretatur, utricularij: ἄσκος enim eſt uter, &*

 αὐλὸς

αὐλὸς *tibia.* MELIBOEUS ALIQUIS) *Paſtoribus Virgil. & Theocritus fiſtulam tribuunt, & eosdem fiſtulis plurimum uti ſolere ſcimus ad oblectandas greges. Muſica enim etiam bruta animantes capiuntur, ut alacrius vel paſcant, vel onera portent, ut equi, muli, boves, &c.* QUOD EPAMINONDAS PRINCEPS) *de paupertate Epaminondæ Ælian. lib. 5. Veſtem unam habebat, eamque tritam & immundam, ſordibusque ſqualentem. Quod ſi quando Fulloni dabat eam lavandam, & interpolandam, domi ſe continebat, propterea quod alia ei deerat. Cum igitur ei hæ facultates & copiæ ſuppeterent, & Rex Perſarum magnam vim auri ad eum miſiſſet, non admiſit, neque accepit: & ſi quid ego intelligo, ac ſapio, majore erat animo is, qui non accipiebat, quam qui dabat. Et Æmilius Probus de eodem. Paupertatem adeo facile perpeſſus eſt, ut de repub. nihil præter gloriam cæperit.* PUGNAM LEUCTRICAM) *Nunquam duxit uxorem Epaminondas: in quo, cum reprehenderetur a Pelopin, qui filium habebat infamem: maleque eum in eo patriæ conſulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu pejus conſulas, qui talem ex te natum relicturus ſis. Neque vero ſtirps mihi poteſt deeſſe. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi ſuperſtes, ſed etiam immortalis ſit neceſſe eſt. Diodorus lib. 5. ubi pugnam ad Mantineam deſcribit, in qua occubuit Epaminondas, exclamantibus amicis præſentibus, & illacrimantibus, dicentibusque, ſine liberis moreris, reſpondiſſe ait: minime vero, ſed duas relinquo*

quo filias, victoriam in Leuctris partam, & victoriam ad Mantineam. MUSCARIUM PAVONINUM) *Flabellum e cauda pavonis confectum, ſeu e pennis pavoninis ad abigendas muſcas. Martial. lib. 14.*

Lambere, quæ turpes probibe ttua prandia muſcas,
Alitis eximiæ cauda ſuperba fuit.

DE CINGULIS REG. PERSICARUM) *Cic. in frumentaria. Solere aiunt Barbaros reges Perſarum, ac Syrorum, plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: hæc civitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines, &c.* CIRCUMDATUS ALATIS PUERULIS) *divina ſcriptura Angelis, quanquam ab admiſtione corporum puris, alas tribuit, cujus rei duas cauſſas affert D. Hieronymus: velocitatem, & celerem in cuncta diſcurſum: ſive quia ſemper in altioribus commorantur. Cauſa prior eſt veriſimilior: nam & ventis ideo alæ affinguntur, etiam in ſanctis literis, propter celerem, inquam, in cuncta diſcurſum, ut beatus ille loquitur. Sic Deorum pleriſque ſimulacris, ut Victoriæ, Fidei, Famæ, antiqui alas dabant, ut eos ſtatim præſto eſſe indicarent. Quin & alæ Mercurij nihil aliud, quam ejus in obeundo munere celeritatem ac diligentiam declarant. D.* GREGORIO NYSSENO) *Diſſertiſſime hiſtoriam hanc & evidentiſſime deſcribit ipſe Nyſſenus oratione de deitate Filij & Spiritus ſancti (in qua item Abrahamum maximis laudibus extollit) utique talem omnino, qualem*

depictam ſeu in periſtromate, ſeu in pariete viderat. Quid autem videnti contingebat? quod nobis quoque contingeret, ſi ea pietate eſſemus, qua ille fuit. Audiamus igitur. εἶδον πολλάκις, ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. *Sæpenumero hujus caſus depictam aſpexi imaginem, neque ſine lacrymis ſpectaculum præterire potui, cum artificium rem geſtam ipſis oculis manifeſte ſubjiceret.*

PROGYMNASMA
SEXTUM ET TRIGESIMUM.
Pars ſecunda.
IIDEM.

MAGISTER. Ventum eſt, quo cupiebatis: ecce negotiatores argentarios, quorum qui primus occurrit, & plura vaſa, & plurium generum, & diſtributim collocata exhibet licitatoribus. Quamobrem luſtrandi cauſa hic, opinor, hæreamus. F. Eſcaria & potoria quidem, ideſt, menſarium inſtrumentum pæne totum hic conſpicimus. Sunt enim urcei ad dandam lympham accubentium manibus, ſunt malluvia, orbes, cochlearia, paropſides, lances, catini, catilli, patinæ, patellæ, lagenæ, lagunculæ, canthari, cyathi. T. Et inſuper immania pocula, qualia Tullius objecit Antonio & omnino græca: Græci autem

tem majoribus poculis in convivio poſcebant. P. Tamen minuta plura, quam grandia, & tam hæc, quam illa majorem partem inaurata. Multa pura, multa etiam cælata cælaturis, quales illæ, de quibus pater Latinorum Poëtarum.

Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum.

M. Romanis quidem erant pocula ſeu vaſa, quæ græco nomine Martiali vocantur chryſendera, hoc eſt, aureis cruſtis illigata, dictique ſunt cruſtarij, quorum ex artificio illigabantur. Erat item in more ornari vaſa emblematis, quæ ut cruſtæ, ſic addebantur, detrahebanturque, quoties placuiſſet. Horum exempla quædam in hac argentaria taberna videre mihi videor. Illa nempe, quæ vobis demonſtrabo, ſi aſpicitis. Z. Haeccine? M. Certe. F. Vaſa pulcherrima, & multo ornatiſſima. Sed quo vocabulo nuncuparemus, Magiſter, ſeu crateras, ſeu phialas, ſeu cantharos, priſcorum plerumque, eorumque illuſtrium hominum, vel divorum quoque eminentibus inſignes imagunculis? ut iſta ſcilicet, quæ nobis proxime in conſpectu ſunt. M. Sigillata nuncupabimus, ſigillatos ſcyphos, ſigillata pocula, ſigillatas patellas, & alia ſimiliter. F. Unde? a ſigillisne? M. A ſigillis, Fauſtule. Sunt enim ſigilla parva ſigna, ſeu parva ſimulacra, græcis ἀγαλμάτια effigiem ferme aut præſtantis viri mulierisve, aut beati alicujus habentia, quæ a vaſculariis & cælatoribus arte quadam vaſis olim

Digitized by Google

adnectebantur. Z. Vere igitur ſigillatum iſtuc vas potorium, & lagena iſta. Nam illud cœnam Domini, trium Regum cum adoratione donationes: hæc autem Regem Davidem in tentorio ſedentem, & aquam e ciſterna Bethleemitica a tribus fortiſſimis viris cum capitis periculo hauſtam recuſantem, ac Domino libantem complectitur. En ut hic exercitus Philiſtæorum, illic Iſraelitarum. Ipſi autem viri tres, ut Martium quiddam ſpirant? ut pulchre ſinguli ſuas lagenas Regi offerunt? P. Sigillata ergo etiam hæc horologia, in quorum iſto (quæſo attendite oculos) ſeptem planetæ, ea figura, qua a nobis paſſim effinguntur. In altero (o rem feſtivam) decem virgines cum totidem lampadibus, & ſponſus ſeſe ferens obviam. M. Opus magnæ operæ. F. Ecce in hoc tertio, quod emblematis mirabiliter decoratum, omniumque maximum eſt, ſunt ſimulacra ſolis cum ſceptro & corona in ſolio reſidentis, & radiis circumfuſi: circumſtant quatuor tempora, eo habitu & modo, quo deſcribuntur ab Ovidio. M. Tenes verſiculos? F. Teneo, & recitabo.

Verque novum ſtabat cinctum florente corona,
Stabat nuda Æſtas, & ſpicea ſerta gerebat.
Stabat & Autumnus calcatis ſordidus uvis,
Et glacialis Hyems canos hirſuta capillos.

Omnia hic videre eſt: nam & colores ſunt adhibiti. P. Nihil potuit fieri elegantius. Quot autem pelves? quot calices ad rem divinam? nonnulli, ut

ipſi

ipſi cernitis, qua baſis ſeu pes cuppæ jungitur, gemmis collucent. F. Monilia, quorum ingens hic numerus, unionibus & lapillis baccata ſunt egregie. M. Heus Argyropola, haben' tu etiam grandes ac latos nummos, in quibus Imperatorum, Regum, Principum, clariſſimorumque virorum, illuſtriſſimarum fœminarum dimidiatæ formæ? V. Habeo. M. Fac nobis gratum, ſine, videamus. V. Exponam aliquot: ſi plures & nominatim requiretis alios, quæram in capſa iſtac alios. M. Ego orbiculatam ſingulorum ſcripturam vobis legam. ALEXANDER MAGNUS, PHILIPPI, F. REX MACED. CONSTANTINUS MAGNUS, CÆS. IMP. AUGUST. T. Non Auguſti modo, ſed etiam auguſta effigies profecto. P. Hic invenio cujuſdam Pontificis. M. GREGORIUS TERTIUS DECIMUS PONTIF. MAX. CAROLUS QUINTUS ROMANOR. IMP. PHILIPPVS CAROLI AUGUST. F. REX HISPANIÆ. F. Mulierum conſideremus. O nummum rutilantem: apparet primo aſpectu, cujus ſit facies. M. MARIA VIRGO, DEI MATER, DIVUM, ATQUE HOM. IMPERAT. S. HELENA AUGUSTA, CONSTANT. AUG. MATER. Z. Facies matronalis, ſanctitatem ſpirans. Ut arcte crucem complexa tenet? M. RENATA, LOTHARING. DUCIS FILIA. GULIEL. BAVAR. PRIN. CONJUX. T. Quæſo, nam ad ſimilitudinem illius hæc facies accedit? num tu forſitan illam religioſiſſimam, & omnibus omnium præconiis digniſſimam Principem vidiſti. M. Aliquoties vi-

Digitized by Google

di, & affirmo tibi, nihil ſimilius. Jam ſatis eſt. F. Iſtum adhuc inſpiciamus. M. DIVINUS PLATO, VIR TOTIUS GRÆCIÆ SAPIENTISS. F. Magno quidem capite eſt. M. Ita fuit, & aiunt apud nos D. Thomæ Aquinati Theologorum ſignifero immodicum fuiſſe caput, ob eamque cauſſam a condiſcipulis bovem appellatum, cujus mugitum totus mundus exaudivit. Abundant hujusmodi homines cerebro: magnum cerebrum, magum ad aſſequendam ſcientiam inſtrumentum. Torques inſpectemus. Quam diverſæ formæ? Nonnulli annulis, ſeu hamulis rarioribus, alii crebrioribus ac ſtipatioribus, & hi brevioribus, illi longioribus, iſti craſſioribus, illi tenuioribus. Si poteſtas daretur, quem eligeres Zoſime? Z. Parvulum hunc inflexis anſulis. M. Tamne pulchrum exiſtimas? Z. Mihi ſatis eſt pulcher. F. Videte inaures & armillas. T. Videte annulorum varie & affabre factorum copiam. In quorundam palis gemmæ pellucidulæ. P. Auriſcalpia, & dentiſcalpia reperio. Z. En roſarium prægrande. M. Nonne hoc illis torquibus anteponis? Z. Collo geſtare roſaria, ut torques, conſuetudo non patitur. M. Patitur tamen quorundam pietas. F. Offendimus hic quoque candelabra, pyxides, zonas, fibulas. Quid hoc? etiam ſphæram vendit cum omnibus circulis ſuis. Jucundum ſpectaculum. T. Ecce parvas ſtatuas ex argento fuſili Petri & Pauli. M. Finis eſto. Eundum eſt alio. F. Non pauca, & pretioſa vidimus. M. Non tamen gemmea pocula. T. Solenne de gem-

gemmis fabricari pocula? M. Nunc quidem non ſolent, olim ſolebant, cum tanta exerceretur in hujusmodi rebus luxuria atque profuſio, ut noſtrorum Regum luxus cum illis elegantiis & ſplendoribus collatus mera parſimonia dicenda videatur.

Nec tamen inviſo pectus mihi carpitur auro,
Nec bibit e gemma divite noſtra ſitis.

ait Propertius. F. Videamus nihilominus, quid iſti longo ordine inſtitores miſcellanei habeant, ſiquidem hac nobis progrediendum eſt. M. Sed quaſi ἐν παρόδῳ & obiter ea oculis mandate, ac devorate. T. Conſpicilia, nodulos veſtimentarios ſericeos, argenteos, cryſtallinos, oſſeos: cultellos graphiarios, clepſydras, parva ſpecula, torulos inauratos pileis ad ornamentum aſſuendos (quo pertinent item ſtruthionum & gruum plumulæ) crepitacula, periſcelides, induſiarios funiculos cum glandulis. F. Hic fila ſerica, & aurea & argentea, inſtitæ operoſe textæ cum figuris rerum & emblematis longe diverſiſſimis, ad fœminarum præſertim veſtes exornandas, palimpſeſti. P. Quam vehementer egeo libello tali, nam meus vetuſtate nimia jam inutilis eſt. Magiſter, oro te, emito mihi palimpſeſtum. M. Alias ora, & emetur: hodie littori loqueris, & arenam metiris. P. Non erit, unde emas. M. Et palimpſeſtos, & alia multa inveniam, unde emam in hac urbe, cum libuerit. P. Utinam nunc liberet. M. Pergite ad alios, deinde ad alios, ne diu conſiſtatis. Z. Offendo teſſeras, pilulas. F.

Pilu-

Pilulas? non es nunc in pharmaco polio. Z. Pilulas dico, id eſt, parvas pilas. Satisne expreſſe pronuntio? F. Bene Z. Pectines eburneos. T. Etiamne dentes eburneos? nam & hi olim vendebantur, Romæ, ni fallor. Z. Quid tu me interpellas? Et mihi, Proſper, tam deeſt bonus pecten, quam tibi recens palimpſeſtus. Verum fruſtra rogem emendum. Chirothecas ſubtiles tum pelliceas, tum laneas, & textiles, ſacculos nummarios, eosque ſericeos, crumenas muliebres, collaria, ſcopulas ſetaceas purgandis veſtibus, roſariola, ſmigmata ſuaveolentia. M. Ad imagines viſendas properemus. F. Illic non mediocrem eſſe nos voluptatem hauſturos confidimus. M. En iconopolium. T. Me quidem huc veniſſe non pœnitet: adeo hic locus omni jucunditate refertus eſt. F. P. T. Et nos quocunque oculos circumferimus, omnia plena amœnitatis, & delectamenti videmus. M. Ego nunc pandam conſilium meum. Paraturum me vobis tribus de numerata pecunia vel utilia, vel multum grata ſpopondi, cum ex ædibus pedem efferremus, ſi, quæ juberem, præſtaretis. Eſtne ut narro? T. Eſt. M. Quoniam ergo te, Timaſi, imaginum pulcherrimarum perſtudioſum, valdeque cupidum novi, empturum tibi ſtatim polliceor, quam, quasve ex tanta multitudine præſtantiſſimas delegeris, ſi quantos adhuc in latinitate & eloquentia proceſſus adeptus ſis, non me ſolum tuisq; condiſcipulis iſtis, verum etiam his, qui vel emendi, vel luſtrandi gratia hunc in locum confluxerunt, hono-

Digitized by Google

honeſtiſſimis viris audientibus, inſigne clarumque monumentum edideris. Ex quo fiet, ut & meam perpetuam erga te benevolentiam amplifices, & apud iſtos nomen tuum in amore & admiratione ponas. Quanquam hoc abs te ſic poſtulo, ut auxilio ſuo Fauſtulus hærentem expediat, quem tu in ſuo genere viciſſim ſublevabis: Proſper autem, quia tantas copias non habet, utriusque veſtrum copiis adjuvabitur. T. Duriſſimas ſane partes mihi mandas, præceptor amantiſſime. Sed cum ego neque voluntatem tuam negligere, neque auctoritatem aſpernari ſine ſcelere poſſim, ſoleamque tibi de ingenio & doctrina mea ſtatuenti plus etiam, quam mihimet ipſi credere, ad explicationem iſtius fori vel imparatus aggrediar, in qua neceſſe erit me procedere, & in veſtigio inſiſtere viciſſim, quandoquidem uno in conſpectu omnia non habeo. M. Res hortatur ipſa, & nos, qua proceſſeris, te comitabimur. T. Quæ hic veneunt imaginum, earum duo ſunt prima & ſuprema genera. Aliæ namque coloratæ ſunt pluribus coloribus: aliæ præter unum ſimplicem, eumque vel nigrum, vel rubeum nullos habent. Sic quidem primo intuitu & viſu eas diſtinguimus. Coloratarum quædam pictæ ſunt in tabulis lævigatis ligneis, quædam in telis, quædam in chartis. Coloribus carentium aliæ in byſſo alba, aut flava, aliæ in papyro exſtant. Rurſum utriusque generis duæ ſunt formæ. Nam & coloratæ partim a pictoribus totæ, & a principio pinguntur ſuper quocunque veluti ſolo ſeu materia:

ria: partim in chartam typis æneis aut ligneis impreſſæ, coloribus tantummodo illuſtrantur: & non coloratæ ſculptoris manum veluti parentem ſuam habent, qua prius in tabulam ligneam, aut in laminam cupream inciduntur. Illo modo plebeiæ, hoc nobiliores fiunt imagines, quibus faciendis principatum obtinere Flandri exiſtimantur. M. Euge, non male ſe tibi dant principia. T. *In iis*, quæ formis æneis excuduntur, plus ineſt artificij, plus elegantiarum, ideoque plus etiam delectationis. Etenim in ligno tam ſubtiles lineæ, tam minutæ, tamque luculentæ ſculpturæ & cælaturæ non eſt, ut poſſint fieri, quia facile cedit, cum ſit corpus rarius, æs autem denſius, ſolidius, compactius. Quæ item cauſſa eſt, quod perparvæ icones in æreas laminas, non autem in tabellas ligneas, ſed majores incidantur. Ergo imagines ligneæ (hoc eſt a ligneo prototypo editæ atque natæ) niſi pigmentorum varietate imbuuntur, ac diſtinguuntur, oculos elegantiores nihil propemodum morantur, cum interim æneæ (hoc eſt) æneis ideis & quaſi matribus ortæ, per ſe, ſine ullo colore, imo magis quam cum colore, intuentes jucunde afficiant: quando illa ſcalptorum artificia colores, neſcio quomodo obvelant, & obſcurant, niſi admodum tenues fuerint. Proinde mos eſt, quod inprimis ſpectabile putatur, in ære potius, quam in ligno imitari. Ligneæ magis implent oculos? omnia enim in illis grandiora & rudiora, quæque vel cæcutientes attingant: æneæ aciem penetrabiliorem

requi-

requirunt, quas illis aliis multum præſtare ſi nihil aliud, hoc certe indicat, quod pretio majore venundantur. Ligneas pauperiores & ruſticani emunt plerunque: æneas divites & illuſtres. Itaque in hac prima parte hujus fori nihil eſt, cur ſpectando moremur. Præter aliquot ſacras hiſtorias, & Sanctorum, Sanctarumque, omnia ineptarum & ſcurrilium imaginum plena. Milites Germani cum caligis & thoracibus illis ſuis laxiſſimis, & fœdiſſimis, ruſtici agitantes choros, varij opifices cum inſtrumentis ſuis, ſtulti, equites, meretrices, hæreſiarchæ, monſtra, portenta, res demum leves, nugatoriæ, ridiculæ. En illic quidam cotem manubriatam circumagit (den Schleiffſtein) cui admovetur a duobus fatuus, ut illi lapidis circumacti attritu fatuitas abr[illegible]atur. Appoſita eſt ſcriptura duorum verſuum.

Hieher hieher mit den groben Knollen
Alle die geſchliffen werden ſollen.

M. Et alij, ha ha. T. Ad pictorum opera tranſeamus. Succedunt tabulæ, quarum ſingularem decorem, eximiamque venuſtatem fas eſt admirari. Inauratæ plerarumque margines, parerga perquam ſcita, colores floridi, ſuaves, belle mixti, belle diſtributi. Excellens ubique ſymmetria, membrorumque compoſitio, & lineamentorum conformatio, ut mirum non ſit, ſi artifices iſti ſua opera, ut quondam Zeuxis, donare velint, non vendere, quoniam vix ſatis digno pretio videntur poſſe

per-

Digitized by Google

permutari, liceatque iis eundem verſiculum ſubſcribere, quem ille ſuo athletæ ſubſcripſiſſe traditur. *μωμήσ ἐςαί]ις ῥάδιον ἢ μιμῆσεſαι* : quo ſignificavit, facilius reprehenſorem, quam imitatorem inventum iri. Plus in multis intelligitur, quam pingitur, & quamvis ſumma ars a ſummo ingenio ſuperatur, id quod olim Timanti in ejus operibus omnibus contigiſſe accepimus. Nempe non deeſt iſtis tabulis illa Venus, quam Græci *χάριſα* dicunt, & Apelles in pictorum aliorum operibus non inveniebat, ſiquidem naturam quoque in certamen videntur provocare. Ecce 4. Prophetas principes, Eſaiam, Hieremiam, Ezechielem, Danielem. En 12. Apoſtolos. 4. Evangeliſtas. 4. Eccleſiæ Doctores. 7. Sapientes. En M. Tullium, cui pinxit gracile collum, ut debuit, & barbam promiſſam. Hic Iſocrates cum ſuo calvitio: hic Homerus, non tamen cæcus, ſed videns & laureatus: hic Virgilius facie agreſti, ſicut erat, & pallida propter frequens ſanguinis e naribus profluvium. Aſpicite Hecubam, vultu miſerabili velut occaſum Trojæ triſteſque ruinas lamentantem. Et Lucretiam cultrum, quem ſub veſte abditum habebat, in corde defigentem morientemque. Et pudicitiæ conjugalis exemplar Penelopen. Et ſuperbum ambitioſumque vultum Cleopatræ cum unionibus illis ad aures dependentibus. M. Quo ſis brevior, & laborem minuas, dimiſſis tabulis, de quibus peritum, & elegans judicium feciſti, ad chartaceas, atque, ut ante appellaſti, ad æneas te converte. T. Quomodo in prioribus

Digitized by Google

tibus pictorum, ita in hiſce ſcalptorum manum ingeniumque celebrare ſoleo. Nam iſti quoque tametſi non penicillo, ſed cælo ſeu ſcalpro, pingunt tamen, picturamque efficiunt. Conſiderate mecum pauliſper iſtam per partes in quadratis chartis Paſſionem Domini. Ut omnia quam delicatiſſime, ad rerum veritatem, animorumque permotiones accommodatiſſime facta ſunt? Pontifices faſtus & irarum pleni, Pilatus ſeverus, populus furens, miniſtri crudeles, latrones torvi, fœminæ pallidulæ, ac lugentes, Chriſtus mitis, patiens, obediens ubique, ſive cum in horto capitur, & funibus injectis ligatur, ſive cum ad Annam, Caypham, Herodem, Pilatum adducitur, flagellatur, coronatur, in crucem tollitur. Nec vero cogitatione informari quidquam dulcius, & ad commovendam perſuadendamque hominibus miſericordiam quidquam pulchrius, poterat his ſeptuplicis miſericordiæ exemplaribus. Ecce ut omnes agere perſonam ſuam videntur. Et ad lectulum quidem ægroti aſtare, qui eum conſolationibus in dolore, & ſpe ſanitatis injicienda reficiant. Quod idem alij apud vinctos in cuſtodia faciunt. Quam hic mendicus multis verbis, quamque ſubmiſſe de tunica gratis accepta gratias agit? Quam ille ad bibendum invitatus alacriter accurrit? Quam ibi adoleſcens juſſu patris ſui peregrinos amanter ſalutat, & in ædes paternas hilariter ad hoſpitium introducit? Ornatiſſimæ ſunt 4. virtutes cardinales: & ad ſe diligendum nos aſpectu, habituque in-

citant. Videtis, quas vocant mappas, cum totius orbis, tum civitatum, provinciarum, inſularum ſingulas? Jam minores imagines ſi velim percurrere tantum, easque nominare, hodie modus non ſit futurus, nec cras quidem, aut perendie. Quapropter, quod ultimum eſt, ad eas ibo, quæ in velis, aut in telis coloribus oleatis depictæ ſunt. Omnino Italorum Belgarumque pictorum hic labores conſpicitis: novi genus ad unguem. En ut ille ſummus magiſter, quicunque fuit, veteris teſtamenti claras mulieres, quæ quidem a pulchritudine commendantur, ſibi ad pingendum ſumpſit. Saram utramque, Rachelem, Juditham, Heſtheram, Suſannam, filias 3. Jobi. Et ſane fecit operæ pretium. Quam lucidæ veſtes? quam debita ſuperciliorum intervalla? quam temperate miſtus candore rubor? Jam Gabriëlem Virgini cæleſtem nuntium apportantem intuemini. Amictus tenuiſſimus, cujus pars corpori accommodatur, pars ventorum flaminibus ſinuanda relinquitur. Patriarchas ipſos videre vos putare in ſua unumquemque effigie. Habitus ſimplex, facies ſeniles & rugatæ, corpora incurva ſenectute, barbæ & capilli cujusdam venerationis pleni. Illa Catharina ut tyrannum animoſa calcat? Illa Urſula cum Virginibus ſuis extra telam quaſi exſtat, ut quondam Alexandri fulmen & digiti: quo pacto eum in Epheſiæ Dianæ templo 20. talentis Apelles pinxerat. Hæc Barbara ducere ſpiritum, & nos velle compellare videtur. Quid? Magdalena ante crucem proſtrata,

Digitized by Google

& in preces effuſa non vos movet? Sed o mihi ſpectaculorum optatiſſimum, Transfiguratio Domini. Vere nubes lucida diſcipulos hic obumbrat, diſcipulos mirabiliter caligantes, ſtuporisque & admirationis pleniſſimos. Vere Chriſti facies ut ſol radios ejaculans, oculos meos ferit, & veſtimentis ejus neque ſubtilius, neque candidius, magisque niveum quidquam pingi poterat. Quanta dignitas? quanta pulchritudo? quanta majeſtas? quanta mihi ex iſta transfiguratione lætitia oboritur? Nihil adhuc vidi cum hac imagine comparandum. Hanc mihi eme Magiſter, hæc placet, hanc volo, quæ me ad amorem immortalitatis, illiusque fulgentiſſimæ lucis, qua poſt omnium hominum in vitam reverſionem corpora noſtra veſtienda ſunt, deſiderium vehementer incendit. M. Fiat, & tu quia ſatis nobis diligentiam tuam probaviſti, a ſermone quieſce. Ad bibliopolas ibimus: vos paulum antecedite, dum rem cum venditore trānſigam. Tu Zoſime hic reſta, ut imaginem confeſtim domum portes. Z. Reſto. F. Me tibi Magiſter quaſi ferentarium conſtituerat Timaſi: at tu meis auxiliis tua virtute contentus nihil indiguiſti, & tum nobis, tum iis, quotquot aderant, eruditionis & facundiæ tuæ opinionem magnam attuliſti. T. Præſtiti ego, quod juſſus eram pro viribus, & auſim pignus deponere, nec te officio male functurum. F. At ego ſecus ſentio, qui memet novi, Proſper erit judex. P. Magiſter de omnibus feret ſententiam, quam nos amplecti oportebit:

mihi enim quoque periculum eſt adeundum. T. Ut plurima, & compoſitiſſime facta inſtrumenta Muſica ſe offerunt? Appropinquemus, conſiſtamusque ibidem intuendo nos ſatiantes, dum Magiſter ſuperveniat. P. Hoc mihi gratius nihil poteſtis facere. Quin jam advenientem conſpicor. F. Iraſcetur, quod non proceſſerimus. P. Haud puto, & eum rogabo, ut de his mercibus emat mihi de pecunia mea, quo me delectari vehementius certum ſcit. T. Teſtudinem, credo, in qua tibi eſt omnis voluptas. P. Non nego. M. Quid hic agitis? P. Sicut alias alibi, ita hoc loco iſtas merces inſpectamus. M. At meliores ſunt alibi, quarum videndarum ardentior cupido tenere vos debet. F. Quaenam illæ? M. Dixine ituros eſſe nos ad tabernas librarias? P. Nihilominus ibimus. M. At jam iſtuc factum conveniebat. P. Et jam jam fiet. Spopondiſti empturum te mihi, quod vellem: age, eme hanc teſtudinem, ipſam volo. M. Utinam, Proſper, tam eſſes philomuſus, quam es philomuſicus. Nec tu vocum modo, nervorumque, ſed etiam tibiarum cantu prope nimium afficeris, ut animum tuum, quemadmodum Ariſtoxeni, harmoniam quandam muſicam eſſe credibile videatur. P. Non tamen æqualiter his tribus generibus capior, & afficior. M. Quo ergo potiſſimum? P. Fidium cantu, ſive eæ proxime digitis, ſive per aliud, ut per pectinem ſeu plectrum in panduris, ſambucis, barbitis, citharis: per claves in iis, quæ, quod dulcem admodum, & ſedatiorem quaſique virgineum

um ſonum fundant, & ideo a virginibus pulſanda ſint, Virginaſia vulgo nominantur. M. Quamobrem humanis vocibus editi cantus non te perinde, ut nervorum recreant? P. Quia hæc muſica multo purgatior, liquidior, purior, ſincerior in aures illabitur, nunquam mutatur, ſociis non eget, non patitur errores: nec Orpheus & Amphion, & Arion feras, ſaxa, piſces voce ſua, non autem fidibus traxiſſe, commoviſſeque leguntur. Vocum muſica tam liquida non eſt: mutantur ſiquidem voces, ſæpe rauceſcunt, & obtuſæ fiunt. Niſi autem plures adſint, exerceri non poteſt. Frequenter in ea erratur. Quod ſi vel unus perperam cecinerit notam unam, totus concentus perit, & omnis delectatio præterita evaneſcit. M. Quare de illo genere, quod flatu peragitur, non idem ſtatuis, quod de nervis? nam & illi non minima laus apud doctos tribuitur. P. Scis ipſe, quare minerva tibias abjecerit. Inflari buccas indecorum eſt, quod cum in tubis, buccinis, lituis, cornibus maxime neceſſe ſit, in tibiis parum, minus ab iſtis, plus ab illis, imo magnopere abhorreo. M. Quoniam hic permulta cernis inſtrumenta cum fidibus, quod præcipue tibi optas? P. Teſtudinem iſtam. M. Experiare prius, num bona ſit, an aliquid vitii habeat? ne venditori redhibenda ſit. Vide an idonea hypate, parhypate, & chordæ reliquæ. P. Chordis inſtructa eſt omnibus & aptiſſimis, & ſonat ſuaviter. Occurrit diſtichon Poëtæ Itali in teſtudinem.

Vivebam in ſylvis, ſum dura occiſa bipenni.
Dum vixi, tacui, mortua dulce cano.

M. Heus tu Muſicopola, quanti vendis hanc? V. 8. coronatis M. Immenſum pretium. V. Quia eſt de optimis, proinde ne mireris. Si minore vis emere, habeo non æque nobiles. P. Nobiliſſimi generis volo. M. Numerabo 6. coronatos. V. Id mihi damnoſum eſſet. P. Remitte aliquid de æſtimatione. M. Superaddo dimidium. V. Ne nunc quidem ſatis. Da 7. & tolle. M. En 7. P. Nunc lætus ſum incredibiliter. M. Confer te domum cum iſtac amica tua, ego cum Timaſio & Fauſtulo ad videndos libros pergam: deinde nos quoque domum tot ſpectaculis fatigati repetemus. F. Reliquum eſt, ut Fauſtulo gratificeris, ubi perinde facta impenſa emeris, quod non modo jucundum, ut Timaſio imago illa ſua, Proſpero teſtudo ſua, ſed etiam utile mihi, atque ad animi fructum percommodum fore nemo dubitare poſſit. M. Id quidem ego, mi Fauſtule, plane facturus ſum, ſi tu, quomodo Timaſius, de chara tibi ſupellectile, de libris, inquam, quorum ingentem es viſurus copiam, perite, ſcienter, ornateque locutus fueris, & ita dignum audientibus te probaveris, cui cum propter præſentem e ſtudiis perceptam utilitatem, tum propter ſperatam in litteris excellentiam vel bibliothecam mercemur. F. Qua conditione Timaſius, eadem ego diſſeram, nempe ut ille ſuccurrat mihi, ubi res poſtulabit, ſicut ego ipſi facturus tuo impe-

imperio fueram. N. Fiat & hoc ita. Progrediamur feſtine. Veniamus ad libros. F.

Salvete noſtri millies amiculi,
Deinde centies, deinde millies,
Deinde rurſum centies, & millies.
Mea ſuavia, deſideria mea maxima:
Ex omnibus rebus mihi chariſſimi,
Et chariores, quam vel ipſa charitas.

M. Tibi partes do meas, tu loquere, & ad extremum nomina quem, quoſve ſcriptores volueris, pecuniam bibliopolæ numerabo. Quæ ſi non ſuffecerit, de mea addam ad tuam. Interim quoddam negotiolum in iſtis ædibus tranſactum reddam. F. Age Bibliopola, ecquid te a libris Humanitatis ſatis copioſum, inſtructumque putas? B. Puto equidem. F. Grammaticos ergo, rerumque Grammaticarum auctores græcos & latinos habes. recentes juxta atque veteres. B. Te nihil quæſiturum reor in iſto genere, quod non invenias in hac taberna libraria. F. Eſt ergo hic venalis Theodorus Gaxa, Demetrius, Chryſoloras, Laſcaris, Clenardus, Vergara, Philippus, alij. B. Etiam. F. De latinis habes utique Priſcianum illum, qui toties vapulat, Probum, Sergium, Phocam, Diomedem, Donatum, Soſipatrum. B. Habeo vero. F. De noſtris recentioribus non interrogabo.

Quam multa in foliis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber.

Digitized by Google

tot ſunt Grammatici νεωτερικοὶ, nec finis ullus ſperandus. Plerique tamen adeo immundi atque *ſordidi*, ut quidam tanquam ad equos & mulos *in* ſtabulis purgandos ſtrigilem comparaverit, quam tu ſi apportaſti ad haſce nundinas, non es multis venditurus. B. Apportavi utique, ſimulque Grammaticam ejuſdem, & Antagoniſtam illius Tu*bin*genſem. F. Communi itinere graditur ille, & ſtrigilantem alios (ne dicam contumelijs lacerantem) reſtrigilat. Q. Corradum de copia latini ſermonis habes? B. Vendidi nudius tertius exemplaria univerſa. F. Perutilis liber eſt, lectus a me diligenter, ut item orationes & poëmata Franciſci Bencij, quibus utriſque nihil politius, nihil gravius, quem fortaſſe, ut illum alium, jam vendidiſti. B. Unicum exemplar remanſit. T. Audi, num habes Vocabularium, ex quo, Daſypodium, Lactiferum, & ingenioſiſſimum omnium Grammaticorum Mammatrectum? B. Quæ tu portenta? F. Homerum, Euripidem, Sophoclem, Æſchylum demonſtra. B. Mox, luſtra. F. Editiones iſtæ mirum in modum oculis propter venuſtatem blandiuntur. B. Sed neſcio, quod ſit, cur, cum ita, ut dicis, blandiantur, paucos tamen ac nullos bæne emptores inveniant. F. Pauci norunt theſauros iſtos: haud itaque mirum, ſi de iis quærendis poſſidendisque non ſunt ſoliciti. Da Demoſthenem, Iſocratem, Xenophontem. B. Qua forma? F. In folio, in quarto, in octavo, in quacunque forma potes. B. Ecce in folio, typis perquam belle formatis. F. Rident typi. Prome

me Virgilium, Horatium, Lucretium, Plautum, Terentium. B. Promam, & quidem cujuſque formas diverſas, ut etiam editiones. Quanquam non dubito, quin tam in his, quam in alijs Plantinianæ tibi omnium gratiſſimæ ſint. F. Plantinus non ſolum Regius typographus, ſed Rex typographorum, cujus memoriam omnes anni conſequentes excipient. Dum latinœ loquentur litteræ, dum genus hominum exſtabit, Plantini nomen vigebit, & vivet. Hem Timaſi, quid vidiſti unquam elegantius? quam præterea doctæ annotationes, quam ſine rure ſcholia? Quos recentiores Poëtas? B. Vidam, Sannazarium, Buchananum. F. Non alios? B. Perpaucos, quos te nolle perluſtrare ſuſpicor. F. Bene ſuſpicaris. Nam hoc præſertim ſæculo inſtar oraculi veriſſimum eſt illud. M. Tullij, cum de Poëtis agit: in quo numero, inquit, perraro exoritur aliquis excellens. Adeo ejus fortuna decoris penes paucos & eſt, & fuit, & erit. Nihilominus inſanimus, ſcribimusque docti & indocti Poëmata paſſim. Cæterum cavendum, ne, quod in Lucano quondam bibliopolis, id tibi in iſta novitiorum Poëtarum turba contingat. Sic enim ille apud Martialem.

Sunt quidam, qui me dicunt, non eſſe Poëtam:
Sed qui me vendit bibliopola, putat.

Ut tu ſcilicet eodem modo credas bonum & vendibile, quod non eſt. Atque ego nihil dubito, quin vos pro quæſtu damnum frequenter faciatis, dum

ab alijs inducti libros coëmitis, quos ſi gratis detis, haud quiſquam, niſi ineptus, velit accipere. Non quidquid Francofurtum advehitur e Gallia, ex Italia, e Germania, e Belgica, id ſtatím in veſtras tabernas inferri oportet. B. Amo te de hoc conſilio eruditiſſime, prudentiſſimeque juvenis. Utinam plus olei in ſtudiis liberalibus conſumpſiſſem, ut poſſem ego per me de ſcriptotibus facere judicium. Nunc de multis involucra cogor facere. F. Quod tuo Marte nequis, per alium cura, ut qui cæci ſunt, alienis oculis utuntur ad ambulandum. B. Ictus toties tandem ſapiam. F. Oſtende Livium, Salluſtium, Cæſarem. B. Vide. F. Editiones iſtas laudo: jam pridem eas mercatus ſum: ſatis ſunt emendatæ. B. Cur adjeciſti illud, ſatis? F Quia ſicut nemo ſine vitiis naſcitur, ſic nullus liber ſine mendis excuditur: illeque cenſendus emendatiſſimus, qui non eſt mendoſiſſimus. B. Certe non aliter eſt, quam autumas. F. Nondum petivi ſcriptorem præclariſſimum, ſupraque cæteros nobiliſſimum, quem dilexi a puero, & in eo legendo nullum animi faſtidium, nec corporis laſſitudinem ullam ſentio. B. Quiſnam hic, quem tam eximia laudatione cohoneſtas? F. M. Tullius Cicero pater patriæ, pater latinarum litterarum, pater omnis eruditionis & elegantiæ. B. Quam ergo ejus editionem requiris? Pariſienſem in octavo? F. Nolo, quoniam habeo. B. Tamen illa eſt perelegans: ſed quia narras te habere, visne Aldinam? F. Nec iſtam. Dic mihi. Expoſuiſti aliquando editum

Digitized by Google

tum in folio tomis duobus a Roberto Stephano? B. Expoſui. Eam ergo deſideras? Eam vero. B. Quæram, ſi quid ſuperſit. Gaude, invenio exemplar, quod tibi divinitus remanſiſſe opinior. F. Gaudeo immortale gaudium. Crœſum vincam opibus meis. Jam confecto negotio ad nos redit Magiſter M. Quid hic adoleſcens, Bibliopola, tamdiu tecum? B. Quid cenſes? ſuum mihi ingenium, doctrinam, prudentiam certiſſimis teſtimoniis probavit. Si hoc diſcipulus, quid Magiſter? M. Spero, quod illi impoſueram, id perfecte exſecutum. Nunc Fauſtule, quid eligis? F. Ciceronis opus in folio, Roberti Stephani. M. Non ſtulte elegiſti. Nihilne præterea? F. In hoc mihi ſunt omnia nunc quidem: alias eligam alios.

O Cicero divine pater eloquentiæ,
O ſumme quondam Rector urbis urbium.
Salveto ter quater a tuo clientulo,
Qui ſic te amat, uti mater unicum ſuum:
Et qui tibi audet comparare neminem.

M. Emanus, Timaſi, huic Ciceronicolæ delicias ſuas. Tu Bibliopola, puerum nobis attribues, qui noſtra ſequens veſtigia coemptos libros domum noſtram portet. B. Attribuetur.

ANNOTATIONES.

PAROPSIDES, LANCES) *Vox paropſis apud Græcos non modo pro vaſe eſcario, ſed etiam pro obſonio uſurpata reperitur. Fiebant autem paropſides e luto quoque, ſeu fictiles, non ſolum argen-*

argenteæ. Martialis quidem rubram vocavit lib. 11.

Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra
Halecem, ſed quam portinus illa voret.

Lanx ſimiliter vas eſcarium, a latitudine, eratque cava etiam, non ſolum lata: quare cavas lances appellavit Martial. lib. 11.

Sic implet gabatas paropſidesque,
Et leves ſcutulas, cavasque lances.

Erant autem lances maximæ, mediæ, minimæ, & aliæ quadratæ, aliæ rotundæ. Nobis rotundæ in uſu ſunt, & ab eo, quod latæ ſunt, videntur germanice, quamvis non germanico, ſed græco vocabulo nominari, Plat: πλατὺς *enim lætus.* PATINÆ, PATELLÆ) *Patinam vocarunt ab eo, quod pateat: ea utebantur non pro ferculo duntaxat, id eſt, pro vaſe, in quo cibi apponerentur: ſed etiam ad coquendos piſces, & cætera id genus. Duplex igitur uſus fuit patinæ. Patella, parva patina, quam Græci* λεκανίδα. *Ejus uſus in oleribus & pulmentis ponendis. Horat. epiſt. 5. lib. 1.*

Si potes Achaicis convivia recumbere menſis,
Nec modica cænare times olus omne patella.

Martial. lib. 5.

Ponetur digitis tenendus uſtis
Nigra cauliculus virens patella.

Erat & patella, in quam conjiciebant, quod Diis libabant. Varro apud Nonium. Quocirca oportet bonum civem legibus parere, Deos colore, in patellam dare

Digitized by Google

dare. μικρὸν κρέας. *Cicer. 2. de finibus, ita non religioſos, ut edant de patella.* CYATHI) *Cyatho modum potionis metiebantur, & certis cyathis vini, certos aquæ cyathos miſcebant: quod qui faciebat, ad cyathum ſtare dicebatur. Nam cyatho hauriebant vinum & aquam e vaſis, & in pocula fundebant, quod* κυαθίζειν. *Græci appellant. Turneb. lib. 9. cap. 19.* SEU PHIALAS) *Phialam, quam Græci* φιάλην, *dictam credunt quaſi* πιάλην, κατ' ἀντιςοιχείαν, *ut ſit* ἡ τὸ ποιεῖν ἅλις περιέχουσα, μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου, *quæ ad bibendum large præbeat: eſt enim poculo major. Apud Athenæum lib. 6. invenitur etiam genere neutro,* φιάλιον χρυσοῦν. AQUAM RECUSAVIT) *Sic Alexander Magnus, ut Auctor eſt Arrianus lib. 6. oblatam ſibi in maxima ſiti aquam effudit, ne ſuæ tantum ſalutis habuiſſe rationem videretur. Meminit & Frontinus Strategemat. lib. 1. cap. 7.* EMBLEMATIS MIRABILITER) ἀπὸ τοῦ ἐμβεβλῆσθαι *vocata ſunt emblemata, quod vaſis adjicerentur, ac revellerentur, cum liberet, ut cruſtæ: vaſis inquam aureis, argenteis, & Corinthiis ornamenta quædam illigabantur hoc nomine. Cic. Verrin. 5. Verrem Prætorem Siciliæ narrat Haluntinos vaſa omnia, quæ tum apud Haluntium erant, in unum acervum conferre coëgiſſe, quo facto eum ex omnibus vaſculis emblemata, id eſt, pretioſiſſimam partem reveliſſe: ita ut Haluntini domum pura nudaque vaſa referrent. Eſt item emblema vermiculatum opus ex teſſelis inſititiis aptum atque confertum. Cic. in Bruto. Nullum niſi loco poſitum, & tanquam in vermicula-*

cula-

culato emblemate (*ut ait Lucilius*) *ſtructum verbum videres. Pluri Bud. in Pand.* QUOD AUTEM PELVES?) *Pelvim ſunt qui a pelluendo dictam volunt: alij a pedum lotione. Inde pelluvium, vas, in quo pedes abluuntur, ut malluvium, in quo manus. Varro Pelvis a pedum lavatione, ut pedelavis. Pollux vas, in quo pedes lavantur,* πελνην *a Tragœdis dici affirmat. Addit* οἱ δὲ αἰολεῖς πέλυκα μάλιϛα τὴν ξυλίκην. *Videtur ergo magis græca vox, aut certe a Græcis deducta pelvis.* PARATURUM ME VOBIS) *Parare ſæpe eſt emere, præſertim apud Jurecos. Cic. Cogito trans Tiberim hortos aliquot parare. Terent. Adelph. Parare quod ſit carius. Horat. Vina Syra reparata merce. Catull. Utor tam bene, quam mihi pararim. Columella. Qui nequam vicinum ſuis nummis parat.* GRACILE COLLUM, ET BARBAM PROMISSAM) *Ea corporis gracilitate, & infirmitate, ita procero & tenui collo, eo denique habitu, eaque corporis figura erat. Cic. cum primam cauſſam publicam pro Sex. Roſcio dixiſſet, ut non procul abeſſet a vitæ periculo, ſi labor & magna laterum contentio accederet: quamobrem hortabantur illum amici, ut cauſſas agere deſiſteret. At ille quodvis potius periculum ſibi adeundum, quam a ſperata dicendi gloria diſcedendum putavit. Fuiſſe autem barba promiſſa declarat illud, quod ſcripſit Livius, eum cum e lectica deſecandum caput proferret, barbam demulſiſſe. Non demulcent barbam, quibus ea curta eſt, & cum mento deſinens.* CUM UNIONIBUS ILLIS AD AURES)

Digitized by Google

RES) *De his narrat hunc in modum Plin. lib. 9. cap. 35.* Duo fuere maximi uniones per omne ævum, utrumque poſſedit Cleopatra, Ægypti Reginraum noviſſima, per manus orientis Regum ſibi traditos. Hæc cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, ut Regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans quærente eo, quid aſtrui magnificentiæ poſſit, reſpondit, una ſe cœna centies. HS. abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponſionibus factis, poſtero die, quo judicium agebatur, magnificam alias cœnam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationemque expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, conſumpturamque ſe ea in cœna laxationem confirmans, ſolumque centies HS. cœnaturam, inferri menſam ſecundam juſſit. Ex præcepto miniſtri unum tantum vas ante eam poſuere aceti, cujus aſperitas [illegible]isque in tabem margaritas reſolvit. Gerebat auribus tum maxime ſingulare illud, & vere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Injecit alteri manum L. Plancus, judex ſponſionis ejus, eum quoque paranti ſimili modo abſumere, victumque Antonium pronuntiavit, homine irato. *Hæc idcirco deſribere volui, quamvis verboſius, ut hiſtoria nec multis nota, & a quibuſdam truncate maleque recitari ſolita, & ſimul luxuriæ exemplum non vulgare cognoſceretur.* QUA-

SI

SI FERENTARIUM) *Ferentarij auxiliares in bello, a ferendo auxilio dicti. Vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur, ita appellati: levis armaturæ pugnatores, gravibus armis non impediti, ex curſu levi ferentes opem. Feſtus, Nonius.* QUEMADMODUM ARISTOXENI) *Cic. 1. Tuſcul. quo loco Philoſophorum de animi natura opiniones recenſet, proxime autem Ariſtoxenus muſicus inquit idemque Philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam: velut iu cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur: ſic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. Hanc opinionem reprehendit Ariſtoteles lib. 1. de anima. Vide Lactant. lib. 8. cap, 13.* QUARE MINERVA TIBIAS) *Minerva, ut produnt fabulæ, cum cæpiſſet inflare a ſe excogitatam tibiam, ac ſibi in aqua fluminis buccas vidiſſet intumeſcere judicavit, eam oris deformitatem ſe indignam eſſe. Quare mox fiſtulam abjecit. Hinc Ovid. ſcripſit.*

I procul hinc dixit, non eſt mihi tibia tanti,
Ut vidit vultus Pallas in amne ſuos.

QUI ME DICUNT NON ESSE POETAM) *Scaligare Poëtices lib. 1. cap. 2. argumentis contendit in ordinem Poëtarum Lucanum inſerere. Nobis antiquitatis conſenſus potior eſt, Lucanum non vere Poëtam dici poſſe. Contendit & Lambinus Lucretio quaſi dare civitatem, & Poëtam renuntiare. ſed fruſtra eſt. Cauſſas afferre, & quæſtionem inſtituere, qui Poëtæ dicendi, non eſt hujus otij, nec loci.*

PRO-

Digitized by Google

PROGYMNASMA SEPTIMUM ET TRIGESIMUM.

Concilium animalium, ſive ſarcophagia.

TEmporibus avorum noſtrorum habita ſunt animantium comitia in regione, quæ Utopia dicitur. Convenerunt frequentia ex iis duntaxat, quæ ad eſum hominibus idonea ſunt, non ex aliis: quæ, qualia intelligamus, omnes facile perſpiciunt, camelos utique, aſinos, onagros, lupos, corvos, ciconias & ſimilia, quæ profecto in honore menſarum apud nos nullo ſunt. Fuerunt igitur, à quibus ille conventus eſt actus, volatilia & terreſtria, eaque tum manſueta, tum agreſtia. Ex aquatilibus amphibia tantum; nam piſcium genus tam marinum quam fluviatile abſentiam excuſavit, quod iter facere, morarique paulo diutius extra ſolum patrium, hoc eſt, extra undas ſine internecino periculo non poſſet, Miſerunt nihilominus Legatos in locum ſuum. Legati fuerunt cygni, qui dulciſſimo, & plane Xenophontejo genere orationem legationis expoſuerunt. Cujus ſumma erat. Piſces dolere communem dolorem, & quanquam ignobiliores ſint reliquis animalibus, non tamen ſe minus frequenter ad cædes raptari. Pro-

Digitized by Google

inde illorum prudentia confidere. Si quid ad commune malum aut avertendum (quod fieri poſſe, ipſi vix crederent) aut minuendum excogitaſſent, ratum omnino habituros. In campo latiſſimo eodemque amœniſſimo inſtituta eſt illa maxime ſeria, ſummique momenti conſultatio, continuataque toto triduo. Avibus præerat aquila cum imperio regali: cicuribus animalibus Taurus: feris ac ſylveſtribus Cervus; Leo enim, quanquam omnium dominus, non ſolum idcirco aberat, quia ad eſcam aptus non eſt, verum etiam, quia ipſe quoque, ut homines, animalia, & quidem nec aſſa, nec elixa, ſed cruda devorat: quem propter iſtam immanitatem ſubjecti vehementer oderunt, quanquam odium diſſimulare, & tegere ſalutis ſuæ cauſſa coguntur. Singula genera ſuas ſtationes & tentoria ſeparatim tenebant. Prædicabant miris modis antiquiſſima illa ſæcula, quæ à principe humani generis Adamo ad Noë, alterum velut Adamum fluxiſſent, annorum nimirum mille ſexcentorum ſexaginta ſex, quibus ſecuriſſimam vitam & beatiſſimam egiſſent, quando homines arborum fructibus, & cibis è terra nullo cogente naſcentibus contenti victitaſſent, nec ſe beſtiarum ſanguine contaminaſſent. Tutam tunc in aëre fuiſſe volucrem: leporem ſecure per campos curſitaſſe: nulla retia cervis dolum meditata: nullos hamos piſcibus capiendis contextos. De reliquis deinceps ætatibus, quæ uſque ad noſtram proceſſiſſent, graviter querebantur, quod nempe in immen-

aliquoſum auctis hominum multitudinibus, facta comedendarum carnium poteſtate ipſis jam tutis vivere, ſine quotidianis inſidiis, atque jugulationibus non liceret, neque diebus neque noctibus. Ferri potuiſſe, quod centena, millena Diis Deabuſque in ſacrificio mactarentur, id enim fuiſſe honorificum, ſanquine ſcilicet ſuo Numina placari hominibus: verum ita ſtudioſe quæri per latibula, ita crudeliter trucidari, ita avide abſumi, ſæpe ob ſolam voluptatem atque delicias, hoc demum calamitoſum, & ærumnoſum videri. Terram altricem benigniſſimam accuſari quodam modo ab hominibus, quaſi eos alere non poſſit, cum nunc longe facilius poſſit, quando magis quam olim colitur, & exercetur. Poſthæc eos commendabant, qui certis anni vel diebus, vel hebdomadibus, ſi non à piſcibus, certe quidem à carnibus ſeſe abſtinerent: iis contumelias graviſſimas imponebant, & ventris mancipia, comedones, lurcones vocabant, qui nullos jejuniorum dies obſervarent: qui perpetuo, quanquam legibus vetarentur, nihilominus carnes eſitarent. Ab iis ſe plagam peſtiferam accipere, multumque ſuorum numerum ac fœde imminui. Cujus præclari inſtituti, quoniam Lutherum auctorem ſciebant, aſpere & acerbe in illum invehebantur, dicebantque, hominem nihil niſi carnem fuiſſe, nihil niſi de ventre, & libidine explendis cogitaſſe. Hæ querimoniæ generales erant, ſeu communes omnium animantium, quas cum ſuſpiriis & gemitibus edebant, pleræque etiam, quibus na-

Digitized by Google

tura tenerior, cum lacrrymis. Illæ autem querelæ ovium erant propriæ. Nos, inquiunt, leonum feritas non attingit, prorſus illæſas dimittit, victa videlicet noſtra manſuetudine, & innocentia. At homines leonibus crudeliores ſibi à contrucidandis, & immaniter devorandis ovibus temperare nolunt. Haud eos mitigat ingenium noſtrum mitiſſimum: non deliniunt mores ſimpliciſſimi: non flectunt, quos afferimus, fructus uberrimi. Lacte eos paſcimus, & ſapidiſſimis caſeolis: lana veſtimus: agnos etiam toties parimus, & fœtura gregem ſupplemus, nulloque impendio, pauxillo fœno, & arentibus ac detonſis pratis alimur. At illi cum matribus agnos mactant nullo diſcrimine. Nos deinde lanios & carnifices iſtos non ſolum nutrimus mortuæ, quemadmodum vivæ feceramus, ut eos lana noſtra operiremus, ſed pellibus inſuper noſtris hyeme & æſtate contegimus. Et nos (excipiunt boves) niſi araremus, quid ederet genus hominum? O ingratos. Poſtquam tot annis jugum tulimus, & aratro ſervivimus, ad macellum furioſe pertrahimur, ſecuri percutimur, & occumbimus. Sic viſum ſuperis: ſic nos ad pileum, hoc eſt, à ſervitute ad libertatem vocamur. Sub hæc clamabant miſerabiliter ac flebiliter hœduli, & porcelli, qui cum parentibus ad comitia venerant. Et nos vix dum nati ad culinas portamur, ibique ſanguinem cum lacte materno profundimus. Quomodo autem ſibi de nobis eſcarias voluptates faciant, docet tam diverſa carnium noſtrarum coquendarum, condiendarumque ratio.

Pro-

Porcellus dat fercula duum & trigenta generum, hœdus quatuor & triginta. Quam bene philoſophati ſunt iſti carnium gurgites, iſtæ voragines? Hinc converſi ad capras & hircos: beati vos, inquiunt hœdilli, quos & propter maleolentiam averſantur plerique, & propter carnes parum ſalubres raro & tarde occidi, atque à paucis, iisque pauperibus tantummodo comedi contingit. Audiebant hæc illi non valde æquis auribus; veritas enim odium parit, ſed filiis tamen, iisque adhuc pueris, & ideo inconſideratius locutis ignoſcendum putabant. Longum eſſet recenſere, quid aliæ cicures, & quadrupedes in ſorte ſua lamentanda dixerint. Inter feras cervi & lepores admodum querebantur, & illud præcipue exaggerabant, quod nullum pæne ſplendidius agitaretur convivium, ut ipſi in patinis apparere non cogerentur. Et hæc mea quoque gloria eſt, inquit aper, qui, cum contra dentes canum venaticorum, contra venabula etiam venatorum meis me dentibus egregie defendam, contra hominum dentes defendere non poſſum. Secutæ ſunt avium lamentationes, inter quas aquila dicebat, merito ob eximiam generis ſui nobilitatem ſe à cocorum cultris excipiendam. Capones non id ſolum dolebant, quod necarentur, verum etiam, quod dempta virilitate ſemiviri, & evnuchi viverent, nec ſibi, ſed dominorum gulæ pingueſcerent. At nos, ô fratres, ajebant galli gallinacei, magis queri, juſtiusque poſſumus, qui cum uxoribus noſtris tanta commoda heris conciliamus. Siquidem

pullis gallinaria replemus, ovorum myriades ſuppeditamus, quibus ſani ægrotique veſcuntur, & quorum uſus eſt ſaluberrimus. Nos pro horologio ruſticis & urbanis ſumus, familiamque & artifices ad conſueta opera, diem advenientem cantu noſtro, ſalutantes, excitamus. Et ſicut vos oves non liberat cædis periculo veſtra lenitas, ſic neque gallos ſua vigilantia, neque gallinas ſua fœcunditas & maternitas. Nulla eſt enim avis, nulla beſtia (ſit venia dicto) quæ tanta charitate complectatur liberos ſuos, ut gallinæ. Volebat etiam deplorare ſuam in iſto genere infelicitatem cuculus, ſed omnes volucres ordientem obturbarunt, & aquila eum tacere juſſit. Eſt enim ob ingratiſſimum animum, atque ob ſceleratiſſimam impietatem ſuam omnibus odio. Qua gratia? quia propter ſummam timiditatem, qua præditus eſt ille nequiſſimus, nec ſuum ſibi nidum conſtruit, nec pullos ſuos ipſe excludit, ſed ovum in alienum nidum infert, ac ferme in currucæ, cujus ova nonnunquam exſorbet. Ignavum enim ſe, ac minime aptum agnoſcit, qui poſſit pullis ſuis neceſſaria providere. Quæ, curruca inquam, cum inter ſua hoc reperit, tanquam proprio ſimul incubat. Poſtmodum excluſis pullis, quoniam cuculus magnitudine & viribus cæteros antecellit, quidquid ſedula mater alimenti aggerit, ſuppoſitius hic aliis præripit. Quare pulli reliqui fame moriuntur. Fovet etiam majore cura hunc mater, quia propter corporis magnitudinem impenſius eum amat, & miratur. Aliquando cuculus, ubi jam robuſtior

Digitized by Google

buſtior evaſit, alios pullos, fratresque ſuos devorat. Tandem ubi maturitatem ſuam eſt conſecutus hic impius & execrabilis pullus, videte, quam tragicum colophonem addat: currucam, à qua excluſus, & diligentiſſime nutritus eſt, crudeliſſime dilaniatam abſumit. Hoc modo gratias refert pro beneficiis. Hinc illum deteſtantur volucres, nec ullam cum eo communionem ineunt, vellicant etiam minimæ. Illuceſcebat ſecundus dies, quo ad conſili capiendi deliberationem acceſſerunt: nam primus in conſalutationibus, lamentationibuſque mutuis conſumptus eſt. Quæſitum, quanam tandem via emergere ex tantis ærumnis, laniorumque, & cocorum manus evadere poſſent. Dictæ ſententiæ potiſſimum duæ. Una, ut quæ animantes feræ eſſent, diligentem darent operam, ne caperentur. Omnes autem, & feræ, inquam, ſi captæ eſſent, & quæ in ſtabulis naſcerentur, ſe, cum ad cædem raperentur, quam generoſiſſime, acerrimeque defenderent, dentibus, unguibus, ungulis, roſtris, cornibus, clamoribus, toto corpore, nervis omnibus: ſic fore, ut ſi non ſingulæ, permultæ quidem liberarentur, nec ſine malo ſeſe jugulare molientium. Quorſum enim eas natura his armis, niſi contra lædentes inſtruxiſſet? quis autem magis læderet, aut contra quem eſſe magis juſta ac neceſſaria defenſio, quam qui interitum machinaretur? Altera ſententia tutior, & melior, & in plures probata hæc fuit, ut inveſtigarent virum quempiam ſarcophagiæ minus amantem, prudentia & doctrina inſi-

Digitized by Google

gnem, qui hoc oneris ſuſciperet, ut legatione animalium cauſſa ad orbis totius monarcham fungeretur, quem expoſitis rationibus, cur animantes sibi gratia interfici non deceret, & ſimpliciore victu collaudato, ad carnes edicto, capitisq; ſupplicio propoſito vetandas impelleret. Verum enimvero, quia jam, Auguſti, Tiberii, Calligulæ, Claudii, Nerones, Domitiani nulli eſſent, penes quos rerum ſumma univerſumque imperium erat olim, viſum eſt faciendum, ad præcipuos Reges ac Principes mittere, quorum exemplum reliqui lubentes imitarentur. Hoc, quamquam laboris non modici, multique temporis futurum apparebat, ſperabant tamen intra annum poſſe confici negotium, & quædam animalia robore ac celeritate præſtantia legato vehendo terga ſua offerebant. Acceperant famam de Pythagora Philoſopho, qui in hac cauſſa concionibus & diſputationibus non mediocriter laboraſſet, vehementerque hominibus carnium ſeu animalium eſum diſſuadere conatus eſſet. Hunc, quia perſapiens, & magnæ auctoritatis, ſibi adeſſe optabant, neſciebant tamen, ubi hominem invenirent, & quo accerſitum mitterent. Erant ergo mirum in modum ſolicitæ, angebanturque in medullis. Nam aut hunc, aut nullum mittendum uno conſenſu decernebant. Ecce tibi e bove (quod animal præcipue miſerari ſolebat) in quem paucis ante diebus immigraverat, vox auditur: coram adſum, quem quæritis, Pythagoras ille Samius. Tune? inquiunt illæ. Ego ipſe, ait. Mirari & obſtupeſcere omnes

re

Digitized by Google

re ſubita & inopinata, gratularique mutuum de invento Pythagora. Sed quid tum incæptarent? bovemne humana lingua loquentem mitterent? quis non præſtigias interpretaretur? Dum hærent, & incertæ feruntur, cernitur in medio homo canis aſperſus caput, promiſſa & nivea barba, aſpectu ipſo ſane venerabilis, ſeque Pythagoram dicit. Circumſiſtunt animantes, manus ſupplices tendunt, obſecrant, ne ſe deſerat. Spondet operam ſuam. Atque ut ſciatis, inquit, rectius, quantus patronus veſter ſemper fuerim, & quid ſpei impetrandæ ſalutis ac libertatis concipere debeatis, ſummam referam eorum, quæ conſueverim contra σαρκοφαγίαν diſſerere, & in quam ſententiam cum Principibus ſuper negotio veſtro acturus ſim, quibus tamen magis precibus & lacrymis, quam argumentis perſuadere oportebit. Nos vero, reſpondent animalia, attente libenterque aures damus. Tum illum hunc in modum locutum eſſe perhibent. Cum tellus tam varia tamque multa frugum genera effundat, poma mitiſſima, dulciſſimas uvas, ſaluberrimas herbas: cum non egeamus lacte, non melle, caſeo, butyro, pane optimo, quid adeo ſævire libet in animantes, earumque cædibus ventri ignaviſſimo parare delicias? Satis profecto palam eſt, eos, qui carnibus paſcuntur, atrociores, immanioresque beſtiarum imitari, ut dracones, tygrides, pantheras, leones, lupos, urſos, quorum victum norunt omnes. Quam ferum os, quam inclemens animus fuit eorum, qui primi animalium cadavera mandere potuerunt? anima-

 lium

lium dico, quæ paulo ante balabant, mugiebant, cantillabant, movebantur, volitabant, ambulabant? Quomodo iſtorum oculi aſpexerunt inſontes pecudes jugulari, excoriari, minutatim, & in fruſta concidi? quo pacto ſuſtinuerunt nares fœtorem, guſtatus ſaniem, & ſuccos lethalium vulnerum? Quæ eſt iſta crudelitas, una viſcera in alia, unum corpus in aliud immergere? non poſſe unum animal vivere, niſi alia innumera pereant? Delectat miſeras animantes vivere, non minus quam vos homines, quas tamen exiguæ carunculæ gratia hoc lumine ſpoliatis. Quas illæ voces, quos gemitus jugulandæ emittunt? Nonne deprecationes vobis videntur? quaſi dicant: non recuſo mori, ſi te neceſſitas cogit occidere: injuriam deprecor. Interfice, ut cibum habeas: noli interficere, ut ſuavius edas: ut fami occurras, non ut luxuriæ ſervias. Ne excrucies, ne inſultes, miſereat te potius. Quanto tumultu clamoris, & latratu canum cervi, quanto lepores agitantur? Alicubi boves antequam mactentur, pueris dantur, ut eos funibus per urbem trahant, & divexent, quo carnes meliores reddantur. Porci ſimiliter circumaguntur eadem de cauſa. Includuntur in anguſtum locum anſeres, ut ſe commovere nequeant, & ventri ſaginantur. Quibuſdam avibus præligantur oculi, ut amplius pinguescant. Ad ipſas carnes opus eſt etiam melle, oleo, variis embammatis, & aromatibus, quibus ita eas condiunt, ut condimentis ſepeliant. Utrum his neceſſitas expletur, an gula irritatur? A natura non

eſſe

eſſe animalium eſum, manifeſte oſtendit humani corporis conſtitutio. Non habemus adunca roſtra, non ungues prominentes, non calorem ſpiritus, quo carneas moles concoquamus. Carnes craſſitiem generant, mentem obtundunt, male digeruntur. Qui illis abſtinent, melius valent, ingeniis ſunt acutioribus, diutius vivunt. Volebat plura Pythagoras, ſed coorta beſtiarum ejulatio vocem interrupit. Succlamat, bene omnia ô Pythagora: da te in viam quam primum, & legationem nobis anno ſequenti hoc eodem tempore, eodemque loco renuntia. Diſcedit ille, nec ita multum progreſſus, invenit Empedoclem, & Porphyrium, quibus eadem de ſarcophagia mens & ſententia jam pridem. Exultat, perſuadet, ut ſecum proficiſcantur: narrat omnia, quæ acciderint. Trigeſimus jam annus agitur, ex quo hæc facta ſunt. Quid effecerit, nos incertum habemus: illud certiſſimum eſt, æque nunc, & liberrime carnes comedi, & comeſum iri, quoad homines erunt, quantumcunque id nolint, deteſtanturque animalia, & cum iis Pythagoras, Empedocles, & Porphyrius.

ANNOTATIONES.

EXTRA SOLUM PATRIUM) *Solum non modo terra eſt, ſed omne quod ſuſtinet, a ſoliditatè dictum ſcilicet. Unde & Virgil. de mari 5. Æneid. vaſtis tremit ictibus ærea puppis, ſubtrahiturque ſolum, & Ovid. de cœlo. 1. Metamorph. Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæque Deorum.* IGNOBILIORES

RES RELIQUIS ANIMALIBUS) *Terreſtribus animantibus imperfectiores eſſe piſces, etiam volatilibus, hinc intelligi poteſt perſpicue. Temperamentum corporis eorum eſt admodum imperfectum, quod ex eo liquet, quia parum nutrit, & exiguam veſcentibus alimoniam ſuppeditat: quamobrem illorum eſus non vetatur iis, quibus jejunia & corporis afflictationes indicuntur. Eſt item in illis conformatio & diſtinctio membrorum obſcurior, omneſque ſenſus tam exteriores, quam interiores imbecilles atque imperfecti: degunt enim in aqua, quæ corpus eſt aëre mulo craſſius ac ſpiſſius. Nec poſſunt unquam aſueſcere ad homines, & manſueſieri, nec ſe contrectari patiuntur nec poſſunt quidquam doceri. Hæc copioſius D. Baſilius, homil. 8. in Hexaëm. De Delphino tamen mira ſunt, quæ ſcribit Plinius lib. 9. cap. 8. Plutarchus & alii.* CUM IMPERIO REGALI) *Ut aliis animalibus, & volucribus quoque inter ſe, ſic aquilæ cum trochilo avicula inimicitiæ ſunt. Cauſſam, ſi credimus, ajunt eſſe, quoniam Rex appelletur; quod utique ferendum non putat aquila.* DIIS DEABUSQUE IN SACRIFICIO) *Orationem bovis, aut cujusvis alterius animalis immolandi ad expiationem, vide apud Arnob. lib. 7. non longe a principio. Sane pulchra eſt, & luculenta.* SIC VISUM SUPERIS) *In rebus adverſis & afflictis cum cauſſam earum non videbant, aut in ſuis caſibus Deos quodammodo accuſare ac reprehendere tanquam parum juſtos volebant, ſic ſeſe conſolabantur, aut ſic loquebantur. Sic Diis viſum, & ſimilibus formis. Virgil. 3. Æneid.*

Poſt-

Digitized by Google

Poſtquam Rex Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum Superis.

Et 2. Æneid.

cadit & Ripheus juſtiſſimus unus.
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum.

Horat. Ode 33. lib. 1.

Sic viſum Veneri, cui placet impares
Formas atque animos ſub juga abenea
Sævo mittere cum joco.

Plaut. Amphit. Ita Diis placitum eſt, voluptati ut mæror comes conſequatur. Rud.

Hoc Deo complacitum iſt, me hoc ornatu ornatam,
In incertas regiones timidam ejectam.

Homer. Iliad. 1.

Διὸς δὲ ἐτελείετο βουλή.

QUÆ TANTA CHARITATE) *Videtis fratres, inquit D. Auguſtinus, quemadmodum gallina infirmetur cum pullis ſuis? Nulla enim alia avis, quod ſit mater, agnoſcitur. Videmus nidificare paſſeres quoslibet ante oculos noſtros: hirundines, ciconias, columbas quotidie videmus nidificare: quas, niſi quando in nidis videmus, parentes eſſe non agnoſcimus: gallina vero ſic infirmatur in pullis ſuis ut etiamſi pulli non ſequantur, & filios non videas, matrem tamen intelligas. Hactenus ille. Atque idcirco Servator, cum ſummam in genus noſtrum, & effuſiſſimam charitatem ſuam vellet oſtendere, aptiorem ſimilitudinem, quam gallinæ congregantis*

tis ſub alas pullos ſuos, uon invenit. OB SUMMAM TIMIDITATEM) *Adeo timidus eſt præ cæteris avibus cuculus, ut a minimis quibusque aviculis convellatur, & earum conſpectum fugiat. Quare quidam hominem minima quæque expaſcentem* ἱερογλυφικῶς *per cuculum ſignificarunt. Hinc etiam convicia illa, ſive quempiam adulteræ uxoris maritum dicere velimus, ſive ignavum, ſive ſtupidum, aut nullo animo præditum, ut cuculum appellemus.* DE PYTHAGORA PHILOSOPHO, QUI) *Videndus Ovid. 15. Metamor. De ſarcophagia, duos libellos Plutarchi legent ſtudioſi.* PAUCIS ANTE DIEBUS IMMIGRAVERAT) *Satis nota eſt* μετεμψύχωσις *quam Pythagoras, & alii quidam docuerunt. Eos Hom. 8. in Hexaëm. vituperat graviter D. Baſilius, cujus verba ſubjecimus. Eleatorum arrogantiumque Philoſophorum fuge deliramenta, quos haud pudet animas ſuas, & equinas atque caninas eandem in ſpeciem collocare: qui ſeipſos etiam, & mulieres olim, & frutices aſſerunt, & æquoreos piſces fuiſſe. Ego vero piſces quidem illos olim fuiſſe non auſim dicere: eo tamen tempore, quo iſta ſcribebant, expertes magis rationis, quam piſces fuiſſe vehementer aſſererem, atque contenderem.* EMPEDOCLEM ET PORPHYRIUM) *Spripſit & Porphyrius libros* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, *& idem fuit dogma Empedocilis. Propterea non inepte comites eos Pythagoræ Legato dedimus, cum utriuſque eadem fuerit ſententia.*

PRO-

Digitized by Google

PROGYMNASMA OCTAVUM ET TRIGESIMUM.

Hiſtoriologia.

EUPHRONIUS, SECUNDINUS, PERPETUUS, EGESIPPUS.

EUPHRONIUS. Ha ha. S. Quid vult de improviſo riſus? EV. Subit me recordatio, Secundine, illius tam ridiculæ hiſtoriæ, quam inter deambulandum ante hoc biduum mihi Perpetuus noſter recenſuit, cum in eam forte ex ſermone quodam incidiſſet. P. Fuit perquam faceta, eamque tibi etiam num perjucundam videri lætor; nihil enim malo, quam hilarari te quibuſcunque modis, ne quotidiana iſta hoſpes tua, melancholia inquam, te conficiat. EG. Eſtne, ut poſſimus nos duo quoque hujus veſtræ hilaritudinis participes fieri? EV. Eſt quidem Egeſippe, ſed ut rem fatear, altera narratio tam ſuavem riſum, & tam feſtivæ delectationis fructum mihi non pareret; eſt enim, ut ipſe noſti, cum aurium faſtidio quodam conjuncta rerum quamvis lepidarum iteratio. Quare ſeorſim & opportunius Perpetuum de illa hiſtoria vobiſcum communicanda rogabitis, ne ego bis crambem. Nec dubitare queo, quin tu, Perpetue, ut es hujuſmodi leporum obſervandorum perſtudio-

dioſus, plura teneas illius generis, de quibus, ut unum hoc tempore in medium proferas, iſtisque ſodalibus noſtris illius tuæ, de qua paulo ante mentionem habebam, narrationis deſiderium lenias, mea etiam cauſſa te oro: ſcis enim, ut dixiſti, quoniam me nimium frequens triſtitia occupat, modis omnibus ad hilaritatem animum meum traduci, ne opprimar, in quo præclare tua erga me incredibilis humanitas elucet. S. Nos idem abs te contendimus. EG. Quia contigit, quod diu optaveramus otium, & convenimus homines multis inter ſe officiis conjunctiſſimi, da nobis tribus, ut, quod Euphronius de te exiſtimat, & cui nos ſuffragamur, etiam iſta luce, ut alias, re ipſa comprobes. En ut oculis in te unum conjectis, nos audiendi cupidiſſimos oſtendimus. P. Deprehenſum equidem me, & concluſum plane ſentio, nec honeſte patet ullum effugium. Ne igitur vos diutius demorer, audite quidpiam, ex quo illam etiam utilitatem percipietis, quod artium liberalium ſcientiam in præſentiſſimis periculis, acerbiſſimisque caſibus magno ſubſidio, & ſaluti eſſe poſſe perſpicietis. Nam quod de Aſtrologia narrabitur, id ſimili ratione de cæteris intelligatur, cum hoc tamen, ut cauti ac providentes ſint, qui ipſis tum utentur, qualis Hiſpanus ille fuit. EV. Hiſpanus? quid is tentavit? quid machinatus eſt? P. Ferdinando Magalliano duce per Indias Hiſpani cum navigarent, easq; terras & inſulas explorarent, evenit, ut apud quosdam barbaros aquationis, & commeatus petendi

rendi cauſſa excenſionem facerent. Illi, ut erant præ cæteris immanitate efferati, neutrum advenis, quanquam ad omnes preces, obteſtationesque deſcendentibus gratificari voluerunt. Quod ſi vim facerent, ſe paratos ad illos contrucidandos non obſcure ſignificabant. In extremas adducti anguſtias quid agerent? quid conſilij caperent? quo ſe verterent? Ad ipſum jam lethi limen fame, ſitique perductos ſe videbant, nec ulla ſalutis expediendæ ſpes dabatur. Vehebatur illa claſſe inſignis Aſtrologus, qui die ſuperventuro, certa hora ac momento ſolem luna orbem ſubeunte tantopere defecturum præſciebat, ut ſtellæ interdiu, perinde ac noctu micarent, quod naturæ portentum illorum barbarorum nemo adhuc aliquando conſpexerat; nec enim quotquot annis ſol deficit, nec ita ſtatim, ut in quavis parte mundi defectio illa noteſcat. Hic ergo Aſtrologus epibatas & claſſiarios bono animo eſſe jubet, hortaturq;, uti denuo agreſtes illos mortales, ſeu belluas potius ſupplicatum adeant, & miſceant precibus minas. Niſi confeſtim, quæ petant, ſuppeditent, craſtino die talem horam (quam exprimebant) viſuros in cælo indicium maniſeſtiſſimum, quantopere Hiſpanorum Deus ipſis incolis iratus, quantaque ſuppliciorum diritate mox ſine ulla miſericordia in eos graſſaturus eſſet. Barbari preces iterum pro nihilo ducere, minas irridere. Procedit dies, nulla uſpiam in ſublimi conſpecta nubecula, ſereniſſimus & puriſſimus. Ecce meridiem! ea ipſa hora, quam Hiſpanus nominave-

rat, ſolis nitidum caput obſcura ferrugine paulatim tegi, ac nigrore ſanguineo deformari, ſuumque lumen mundo penitus negare. Indigenæ novo metu trepitare, voces miſerabiles fundere, & mutua miſeratione collacrymari. Deinde ultro ad naves curſu ferri, panes, carnes, fructus, aquam, & quidquid cibariorum in promptu eſſet, quidquid etiam Hiſpani vellent, affatim elargiri, obſecrareque, uti Numinis iras precibus mollirent, ſuisque cervicibus intentatam vindictam averterent. Quid illi? cadunt in genua, Deo vota nuncupant, ac velut exauditi, ſupplices conſolatione deliniunt, brevique intervallo divinæ rurſus clementiæ erga ſe argumentum viſuros (luna ſcilicet, quæ orbis ſui opaci & obſcuri objectu ſoli caput obſtruit, easque creat tenebras, recedente) polliceri. Id quod factum eſt. Lætati incolæ ſupra quam credas, ſolventes Hiſpanos cum bonis ominibus & laudibus proſecuti ſunt. Illi ſuo Aſtrologo gratias ampliſſimas egerunt. EV. Ineſt in hac hiſtoria ſagacitas & lepos, meque illius monet, quæ ſcripta eſt de Pericle. Nam cum Athenienſium claſſi centum & quinquaginta navium prœfectus eſſet, jamque triremen conſcendiſſet, ut navigaret, ſol deficiens tenebras rebus induxit. Cæperunt nautæ animos deſpondere, & veluti oſtento infauſto contremiſcere, ipſeque gubernator, quid facto opus eſſet, hæſitare. Hic Pericles chlamydem ſuam ejus vultui cum objeciſſet, rogavit, num quidpiam mali eventurum ex illa re crederet. Illo negante, quid ergo

ergo hæc res ab illa differt, niſi quod majus quiddam chlamyde eſt, quod ſoli opponitur? Hoc dicto omnes metum poſuerunt. Aliter accidit Niciæ, qui pavore huiusmodi defectionis conſternatus, claſſem veritus eſt portu educere, atque ita opes Athenienſium afflixit. Fuiſſet etiam Romanus exercitus in terrorem datus defectu lunæ, niſi eum prædixiſſet, & cauſſam expoſuiſſet Sulpitius Gallus. S. Quod initio affirmabas, Perpetue, artes ingenuas aliquando in periculis adverſiſque caſibus præſidium & ſalutem afferre, ſi quis modo iis ad tempus uti ſciat, id arbitror, Æſopum docere voluiſſe illa fabula de cygno & anſere. EG. Audire lubet. S. Homo dives anſerem ſimul & cygnum, illum quidem gulæ & ventris, hunc autem cantus gratia domi in ornithrophio alebat. Cum jam tempus veniſſet occidendi, aſſandique anſeris, eſſetque nox, qua alter ab altero diſcerni non poſſet, abreptus eſt pro anſere cygnus. Qui, poſtquam cantu mellitiſſimo naturam ſuam patefecit, vita donatus ac dimiſſus eſt. Hic cantus non aliud inſinuat, quam vocem litteratorum, qua ſæpenumero illi & magnas commoditates compararunt, & vitam retinuerunt, ubi anſeres, hoc eſt indocti homines, & a Muſis alieni graviſſime afflictati ſunt. P. Ad idem confirmandum valere puto etiam, quod de Arione citharædo & delphino piſce commenti ſunt Poetæ. EV. Fabulas iſtas & legimus, & audivimus ſæpius, nunc hiſtorias abs te, Perpetue, hilariores requirimus. P. Abſurdum vero aliunde corrogare,

quo abundes domi. EG. Non ita eſt, pauperes ſumus, & quod nobis deeſt, tibi etiam ſupereſt. P. Non ergo hac unica narratione contenti eſtis, ut video. EV. Qui poſſimus? P. Veſtrum aliquis viciſſim me oblectet, ſi ego vos unica iſta hiſtoria oblectavi: nam audiendo, quam dicendo jucundiora fiunt, quæ alioqui jucunda ſunt; videntur enim nova: nova autem gratiora, quia novam, hoc eſt, antè nondum perceptam voluptatem pariunt. EV. Jocone, an ſerio? P. Prorſus ſerio. EV. Commemini haud illepidæ hiſtoriæ, quam tua cauſſa, Perpetue, potiſſimum referam, ut tibi de tuis quaſi grates hoc modo perſolvam. Sed redibis tamen ad narrandum, ubi ego conticuero. P. Auſculto cupide, & de reditu ad narrandum videbitur. EV. Hæc mea docebit nonnunquam ſingularem amorem eſſe filiorum in parentes, quanquam illud certum eſt, univerſe parentes magis diligere, minus autem diligi. Homo fortunatus & locuples animam editurus teſtamentum condidit, clauſumque & obſignatum filiis tradidit, præcipiens, ut ne aperirent, antequam ipſe naturæ conceſſiſſet, ſtatimque poſtea, quod juberentur, efficerent. Moritur pater, illi teſtamentum reſignant, inveniunt, eum ſuſpicatum, ex tribus unum ſolum ex ſe genitum, ſuumque ac germanum eſſe filium, duos ex adulterio, videlicet uxoris, alieno ſemine procreatos. Mandat, uti extinctum corpus ſuum ſagittis petant, illeque ſolus ſit hæres, qui propius ad cor ſagittam miſerit. Venitur ad magiſtratum, videtur atrox, & repugnans naturæ, filios in

in paternum cadaver jaculari. Nihilominus ſtatuitur, ſi hæreditatem cernere velint, juſſum patris exſequantur. Alligatur corpus ad columnam, cuique arcus datur cum ſagitta. Duo ſeniores jaculantur, pectus ambo tangunt. Tertius, idemque natu minimus detrectat, ſeſeque avertens, & illacrymans, arcum & ſagittam confringit, inquiens: vos hæreditatem habetote: ego tam crudelis eſſe non poſſum, ut ſagittam jaciam in chariſſimum Patrem meum. Judices attoniti decernunt uno conſenſu, huic ex teſtamento hæreditatem deberi, qui proxime ad cor patris acceſſiſſet, quia nimirum maxime eum, & ut legitimus, germanusque filius dilexiſſet. Renunciatur ergo hæres ex aſſe ſolus ille: duo alii tanquam ſpurij exhæredes fiunt. P. Sine dubio elegans hiſtoria, quæ ſimul patris illius ingenium ad eliciendam veritatem in re dubia pulcherrimo facto indicet. Credo equidem, memorem fuiſſe judicij illius Salomonis inter duas meretrices de infante vivo delitigantes, cum hoc teſtamentum faceret. Sic Claudius Imper. ut ſcriptum eſt apud Suetonium, fæminam non agnoſcentem filium ſuum, dubia utrinque argumentorum fide, ad confeſſionem compulit, indicto matrimonio juvenis. EV. Perge nunc in narrando, nec excuſationem ullam afferas. P. An vos hiſtoriarum cornucopiæ me putatis? EV. Theſaurum quidem certe. EG. Promptuarium. S. Promum condum ego te appello, ſi pateris. P. Patiar ego, modo veritas etiam patiatur, de quo vos videritis. EV. Quod vereris, ego præſta-

Digitized by Google

bo. Narra, quæſo. P. De pietate filij in parentem mortuum memoravit Euphronius: ego de pietate filiæ in parentem, quem putabat extinctum, ſed adhuc anhelitum ducentem reperit. Audite, quæſo, & de Ænea cogitate, qui patrem ævo feſſum humeris ſubiens, occidente jam Troja ſecum extulit. Profecto hoc, quod dicam, cum illo contendit. EG. Euge Perpetue. P. Cum annis ſuperioribus in Gallia Hugonotarum ferveret impietas, vaſtaretque urbes, templa dirueret, orthodoxis facultates, vitam & ſanguinem eriperet, fuit inter præſidiarios cujuſdam arcis, quæ oppido imminebat, Catholicus, cujus in eodem oppido manebat unica filia, annos ſedecim nata. Hæc arce ab Hugonotis occupata, cum patrem occiſum jam crederet (ducentos enim contra datam fidem crudeliſſime ſtatim necaverant: alios magno numero e rupis faſtigio præcipites deturbaverant) ſola in arcem aſcendit: per medias hæreticorum acies animo imperterrito penetrat: acervos cadaverum ſcrutatur: tandem patrem invenit, multis illum quidem affectum vulneribus, ſed trahentem adhuc ſpiritum. Eum, o pietas, ſublatum humeris, inſpectantibus & ad miraculum attonitis hoſtibus domum deportat, nec ſolum vitæ, verum etiam ſanitati reſtituit: tam pia fuit hujus eximiæ puellæ ſedulitas, & tam ſedula pietas. Res geſta eſt apud Morvaſium ad littus Rhodani ſitum in Toparchia Venetica. S. Digniſſima virgo, cujus nomen nunquam intermoriatur. EG. Quin illa quoque digniſſima omni præconio filia,

filia, de qua D. Cyprianus in epiſtolis. Quæ Numidici patris, propter Chriſti confeſſionem ſemiuſtulati, lapidibusque obruti cadaver, dum ſolicito pietatis obſequio inquirit, ſemianimem invenit, extraxit, refocillavit, ad vitæ integritatem & valetudinis ſoſpitatem amantiſſima cura reparavit. En, quam ſimile factum? S. Simillimum. Digniſſima item illa humilis & ignobilis puerpera, quæ ſupplicij cauſſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum, a janitore ſemper excuſſa eſt, ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus alens eam. Quo miraculo matris ſalus donata pietati eſt, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus Deæ, templo pietatis condito in illius carceris ſede. EV. Fuit alia non Romana, quæ patrem ſuum conſimili fortuna affectum lactavit, cum eum tanquam infantem pectori ſuo admoveret. Hanc quoque illa gloria vehementer dignam judicato te. P. Digniſſimæ item illæ mulieres Germanicæ, quæ viros ſuos a certiſſimo interitu fraude pia liberarunt: jam enim ab amore liberorum in parentes, ad amorem conjugum in maritos tranſibimus. EV. Quod factum harum mulierum? P. Dulce inprimis ad audiendum, quod ego, quam breviſſime potero, perſtringam. EG. Ut eſurio iſtum bolum? P. Cum Imperatori Conrado annis multis cum Guelfo Principe Bavarorum, qui aliquot oppida Sueviæ tenebat, vario eventu pugnatum eſſet, tandem bellum omne Vinsbergam compulſum eſt, quo ſe Guelfus receperat, omnesq; vires ſuas contulerat. Expugna-

Digitized by Google

natus fame, acceptis a victore conditionibus ſe dedidit. Statuit Imper. ut Guelfus, Barones, & Nobiles vincirentur, & in cuſtodiam traderentur (quo deinde tanquam in rebelles animadverteret) urbs diriperetur, cives vitam & libertatem retinerent. Tum Guelfi, aliorumve Nobilium uxores, priuſquam portæ reſerarentur, ab Imp. petiverunt, ut ſibi concederetur abire ſalvis, aſportantibus ſecum, quantum unaquæque aſportare poſſet. Id, cum clementiſſimus Princeps libenter dediſſet, & hoſtes auro, gemmis, pecunia, mundo muliebri onuſtas mulieres ex urbe egredientes ſe viſuros arbitrarentur, longe aliud, ſæculis omnibus memorandum viderunt. Nam his, quæ dixi, omnibus contemptis, quælibet virum ſuum humeris impoſitum, parvos liberos in ſinu gerens, oculis fletu manantibus per media Imperatoris caſtra exportabat, tantique facti dux ante omnes fœmina Princeps Guelfi uxor erat. Concurrebat miles ad ſpectaculum: alij ſortem humanam miſerabantur: alij mulierum pietatem in cælum tollebant. Ipſe quoq; Imp. tumultu excitus, philoſtorgia iſta vehementer commotus, continuo iras ponit, & miſericordiam capit erga miſeros, quique antea hoſtes non ſine difficultate, nunc ſeipſum glorioſiore victoria facillime vincit. S. Mihi quoque commoviſti animum, ut vix teneam lacrymas. Habeſne aliud facinus ſimile? P. Nunc quidem hujus generis ſat multa, quæ, inquam, ad philoſtorgiam pertinent. Sigiſmundi Imper. qui multis, magnisque virtutibus floruit, ingenioſum

factum

factum cum retulero, finem faciam & loquendi, & audiendi: nam hinc a vobis digrediar. Servierat ei quidam admodum diu, & ſervierat fideliter ac diligenter, nec tamen hujus fidelitatis ac ſtudij ſui erga dominum aliquod inſigne præmium acceperat. Evenit, ut Imp. ſuſcepto itinere per aqualulam equo veheretur. Is equus, cum ibi urinam facere incepiſſet, adductis frænis conſtitit Imp. Tum ille ſervus cum jumento ſuo præteriens, & ſubridens: equus iſte, inquit, domini ſui morem imitatur. Miratur & dictum & audaciam Imp. hominem repente adeſſe jubet, & enuntiare, quid tam urbane jocatus eſſet? Reſpondit: Beſtia hæc meit in locum, ubi jam ante aqua cernitur: ſic tu Imp. illis largiris, qui habent. Intellexit ille, a veteri & fideli famulo tenacitatem ſibi, & ingratum animum exprobrari. Mihi quidem, inquit, voluntas nunquam defuit, te ac tui ſimiles afficiendi bonis promeritis, ſed ſcito, Principum beneficia & munera non in eos, qui meriti ſunt, verum in eos, quibus deſtinata ſunt, conferri conſueviſſe, nec illorum, ſed iſtorum eſſe potius. Hoc tibi, cum de via divertero, declarabo. Fieri curat pyxides duas, magnitudine formaque ſimillimas, unam auro, alteram plumbo implet, æquali pondere: ſervum accerſit. Elige, ait, alteram harum pyxidum, quarum una auro plena eſt, altera plumbo. Angitur ille, & ancipiti cura diſtractus, modo hanc, modo illam tollens ponderat, & utram eligat, etiam atque etiam dubitat. Tandem ſumit eam, quæ plumbum continebat. Cum ape-

ruiſſet, en, inquit Imp. non mihi voluntatem, ſed tibi felicitatem defuiſſe aſpicis. Indicare voluit vir ſapientiſſimus hoc lepore, neminem ſine Deo beatum eſſe. Eu. Sic res ſeſe habet. F. Vos valete in perendinum. S. Et tu quoque mi Perpetue, utinam ſemper valeas, etiam pugilice.

ANNOTATIONES.

CERTA HORA SOLEM) *Tales Mileſius inter Græcos primus defectum ſolis prædixit, qui ob id tanquam divinorum conſiliorum conſcius in maxima veneratione fuit. Apud Romanos autem Sulpitius Gallus, quod teſtatur Plinius lib.cap. 12.* ALITER ACCIDIT NICIÆ) *Legatur Plin. lib.2. cap. 12. Patricius de Regno lib.2.tit.16.& de Repub. lib.2. tit.2. Quintil. lib. 1. cap. 10.* DE ARIONE CITHAROEDO) *Hujus fabulam exſequuntur multis, & perſpicue Plutarchus in convivio, & Ovid. 2. Faſtor.* TANQUAM SPURII) *Spurius appellatur, qui matre quidem certa, patre autem incerto natus eſt, a græca voce, quaſi* ἀποσπάδην *conceptus. Convenit in omnes, qui ſine juſto patre nati ſunt, qui vulgo quæſiti dicuntur, germanice* Fündelkinder, *inventi, ſeu expoſiti. Vocantur etiam liberi naturales a Jureconſultis. Species ſpuriorum quinque. Ex concubinatu, ex ſcortatione, ex ſtupro, ex adulterio, ex inceſtu. Nothi hi ſoli dicuntur, qui ex concubina geniti ſunt:* hoc *eſt, ex muliere libera, innupta, quam vir* cælebs

cælebs domi concubinatus nomine ſolam habuit. Vide præterea, quid de hiſce vocibus ſcribat Bud. in Pand. ILLA HUMILIS ET IGNOBILIS PUERPERA) *Hæc ex Plinio lib. 7. cap. 36. ijsdem verbis. Ibidem Grachi pietas in Corneliam, & M. Lepidi in Apuleiam uxores, & P. Rutilij in fratrem, & P. Catieni Philotimi in patronum narratur. Vide etiam Valer. lib. 5. cap. 4. de pietate in parentes.*

PROGYMNASMA
NONUM ET TRIGESIMUM.

Somnia, & quatuor conſtitutiones corporum.

SERVILIUS Cholericus, HYGINUS Sanguineus, BASSUS Melancholicus, EGERIUS Phlegmaticus.

SERVILIUS. Salutat te ſalus Hygine. Quibus te latebris occuluiſt, & unde huc ad nos ſopore nondum penitus excuſſo prorepſiſti? H. A. Cimmeriis Aſiæ populis, a quibus Cimmeriæ dicuntur tenebræ. B. Mira ſunt, niſi tu hæc etiamnum dormiens, & per ſomnium. Quo id tandem modo? H. Specus montanus eſt propeCimmerios, ſomni aula: eo juſſa perferenda dedit nuntiæ ſuæ Iridi, quæ Divum incedit Regina Juno. Nam Halcyonen

cyonen pro Ceycis Trachiniæ Regis, mariti ſui incolumitate & reditu diutius ſibi fruſtra ſupplicem eſſe noluit, cum is facto naufragio interierit. Mandavit ergo ſomno per Iridem, cui ego me comitem addidi, mulieri per quietem Ceycis ſubmerſi imaginem objiciat, uti votis poſthac ſuperſedeat. E. Fuiſti tu in ſomni Regia? H. Fui. E. Et ſomnum vidiſti? H. Ita. E. Credo equidem: nam id oculi tui te etiam tacente loquuntur. Sed qualis ea Regia, qualis iſte Rex? H. Si benignam auribus datis operam, enarro. S. Benignam. H. In monte, ut dixi, longo receſſu ſpelunca viſitur, quam nec matutini nec meridiani, nec veſpertini ſoles radiis ſuis unquam perfundunt: nebulæ illic, caliginesque continenter, & lux quædam maligna ſeu dubia: qualis eſſe conſuevit, cum jam ſera crepuſcula noctem trahunt, Non audias ibi cantantem gallum, latrantem canem, ſtridentem anſerem. Non cernas neque cicur ullum, neque ferum & indomitum animal. Vox humana illic inaudita, ventus nullus, ſtrepitus aut fragor nullus, quies & ſilentium altiſſimum, ne quid turbare ſomnum vel modice poſſit. Emanat tamen ab imo antro tenuis rivulus, cui nomen Lethe, hoc eſt oblivio. Verum is ſomni otium, tranquilliſſimumque ſtatum adjuvat etiam, tantum abeſt, ut impediat. In aditu, ante fores, inquam, ſeges papaverum, & herbarum, e quibus ſuccos expreſſos Nox per terras ſpargere, & cum hominibus, tum cæteris animantibus ſoporem inducere ſolet. Ne autem

autem janua in cardine verſata ſtridorem ederet, nulla illic janua, neque ullus cuſtos, aut excubitor. Ingredimur. Ecce in medio thorus alte exſtructus: lignum ebeninum, cujus colorem maxime fertur diligere Somnus, cui omnia nigra & atra ſunt quam gratiſſima. Erant ibi culcitæ & culcitræ plumeæ mira multitudine, ſed nigræ, ut item ſtragula veſtis, & toralia. Jacebat bonus ille Somnus porrecto corpore, membris reſolutis, totus iners, oſcitabundus, atque languidus. Ex omni parte videbamus tanquam magnos & amplos exercitus circumfuſos & circumvolitantes, innumerabiles rerum figuras, quæ vocantur ſomnia, quas illum omnes genuiſſe mihi Iris affirmabat, quasque, dum procederemus, ſuis diſpellere ac removere manibus cogebatur: ita nos confertim appetebant. Ubi ad thorum acceſſimus, Somnus oculos ægre attollere, & ſplendore veſtis, qua velabatur Iris, vehementer ejus acies offendi, iterum iterumque labi caput, ſumma pectoris mento percutere, & neſcio, quid muſſare. Tandem ſe utcunq; vincens, cubito innixus, oculis connive ntibus quærit ab Iride, quam agnoſcebat, quid a ſe velit. Illa, quæ habebat mandata, exponit. Ego interea cum ſopore luctari, & acriter obniti (qui me propter illam Somni vicinitatem acerrime invadebat) nec minus interim quam ille antea mento, ſummum pectus capite labante contingere. Senſit etiam vim ſomnificam Iris, quod animadvertebam equidem, & ipſa in digreſſu mihi retulit. Annuit poſtulatis Somnus, & cum inter filios

lios ejus tres quaſi principatum teneant, Morpheus, cujus officium eſt homines imitari: Icelus ſive Phobetor (eſt enim binominis) qui beſtias effingit: Phantaſus, qui res inanimas: primo illi ad Halcyonen adire, quæq; Juno imperaſſet, voce admodum fracta & ſomniculoſa tranſigere præcepit: moxq; per ſtratum, cadente rurſum in pulvinum capite ſe extendit, & cum ronchis, quos illico trahebat ingentibus, nos loco valedictionis dimiſit, Puto, nunc vos intelligere, quamobrem a Principio dormitaſſe viſus ſum. B. Mirandum eſt magis te contra adverſarium tam potentem atque dulcem reſiſtere, & repugnare potuiſſe, ac non devictum corruiſſe. Ha ha ha, ut lepidus Poëta eſt noſter Hyginus? Cæterum, quia in antro illo tam multiplices rerum formas intuitus es, nonne tum in mentem veniebat multarum, quas per ſomnum ſæpenumero vidiſſes? nonne eas ibi recognoſcebas? H. Imo veniebat, & recognoſcebam. S. Quas Hygine? H. Cernebam læta plurima. Eximias hominum facies, virorum ac mulierum, veſtes auro ſaturatas, pulcherrimas picturas, ædes magnificas, ornatiſſimas civitates, amœniſſimos hortos, floridiſſima prata, viridiſſimas ſylvas, nobiliſſimas aves & in iis phœnicem. S. Quid audio? phænicem? H. Inſtrumenta muſica, abacos aureis argenteisq; vaſis refertos, regali luxu apparata convivia, comœdias, ſpectacula, ludos, choreas, pompas, conventus amicorum, nuptias, & alia demum per quietem non raro viſa. E. Delectabaris, credo, illo aſpectu. H. Quid credis?

S.

S. Non tu eodem in antro hos etiam ſomni filios videbas, jurgantes, ſeſe mutuum pulſantes, lites contrahentes, rogos, incendia, focos, flammas, ſcintillas, carbones vivos, ferrum ignitum fornaces ardentes, ignea, deniq; multa? non concurrentes exercitus, pila, gladios, tela, tragulas, tormenta militaria? non illic videbas, qui ſcanderent muros, qui in tecta malleolos conjicerent, qui urbes diruerent, puberes & impuberes interficerent? non alia postremo impetus, vehementiæ iracundiæ, atrocitatis ſævitiæ plena? H. Etiam hæc. S. Talia viſa per noctem ludunt mentem meam. H. Vel ex his perſpiciatur, tuam conſtitutionem calidam & ſiccam eſſe, qua ſunt cholerici, quos quidam deſcribunt homines in rebus agendis, violentos & acres nimium, magno elatoq; animo honorum oppido ſitientes, ad iram furoremque propenſiſſimos. S. Rurſus, etiam ad placabilitatem clementiamque facillimos, ad accipiendam deponendamq; offenſionem molliſſimos. H. Præterea prodigos, cibi ac potionis avidiores, lucripetas, juſtitiæ cultores, fidos, ſinceros, dociles, ingenioſos. Quod ad corpus attinet, plerumque membris oblongis & gracilibus, oculis recedentibus, aquilino naſo, facie citrina, pectore lato & pilloſo: greſſu incitatiore ſunt, verba celeriter volvunt, ſermo eorum durus & aſper, vox arguta. Adde, quod obſcæna voluptate facilius ineſcantur. S. Et ex tuis ſomniis temperamentum corporis tui calidum & humidum, teque ſanguineum eſſe conjectet quiſpiam. Quod tamen ego inde

inde jam pridem exploratius novi, quod triſtitiæ inimicus, quod vulu tam hilari atq; amabili, ſermone dulci ad riſum pronus, affabilis, benignus, liberalis, ad artes ingenuas idoneus. Accedit, quod non ſpernis delicatiora cibaria, nec vina notæ probatioris: non diu, nec multum iraſceris. Reliquas conditiones tuas, tuorumque prætermitto. Sunt nihilominus vobis perinde, ut nobis cholericis ſua vitia, & inprimis illarum illecebrarum ac voluptatum appetitus, quæ nihil habent, conjunctum cum honeſtate. H. Socrates quoque natura mulerioſus erat, ſed virtute vitium reprimebat, ac ſuperabat. Eum nos imitabimur, ſtatuemusque, non eſſe malum ſentire peccata, ſed conſentire peccatis, ut chriſtiane loquar. B. Ego autem ſomnia ſomniare ſoleo lugubria, terrifica, mœſta, horribilia, nempe lacrymas, amiſſionem rerum chariſſimarum, ſepulchra, cædes, funera, & funebria. Meipſum frequenter carnificis manu ſuſpenſum, aut decollatum iri, jam condemnatum ſomnio, & ut par eſt, mærore contabeſco, lætitiaq; ingenti perfundor, cum evigilans merum fuiſſe ſomnium animadverto. Quas ob res me dicatis, licebit, ſiccum & frigidum, planeque melancholicum, cui atra bilis imperet, quod fateor, idq; ſatis inſuper declarat dejectus ac triſtis vultus meus, amor ſolitudinis, & alia. H. Illa alia recte ſubtices, ne tua tibi vitia exprobare videare. Timidus omnis melancholicus, opinionum ſuarum retinens, ſuſpicax, tenax. B. Tace reliqua. Atqui valent ingenio, quod unum & in prima commenda-

tione

tione ponitur ab omnibus, & tantum eſt bonum, ut morbos animi quamvis multos compenſet. Omnes ingenioſi melancholi, eſt apud Ciceronem ex Ariſtotele. Quaſi dicamus, omnes melancholici ingenioſi; nihil enim differt, utrum dicas: omne ad riſum aptum eſt intelligens, ſeu rationis compos, an, omne rationis compos eſt ad riſum aptum. Utrumque verum, & utrumvis ex altero efficitur, atq; colligitur, viciſſimq; retro commeant, quod myſterium Dialecticos non latet. Narret ad ultimum frigidus & humidus iſte Egerius, phlegmaticus & pituitoſus iſte Egerius de ſomniis ſuis. Quæ divina inter dormiendum vides? quæ cæleſtium ſpecies ſecundum quietem tibi offeruntur? E. Narrabo, quanquam ſcientibus. Mihi quaſi in deliciis eſt ſomniare aquatica, fluvios, puteos, pluvias, nives, glaciem, piſces innatantes, ranas etiam in paludibus coaxantes. H. Iſtorum phantaſmatum permagnas vide multitudines, quorum creandorum aliis Phobetor, aliis Phantaſus præerat. Atque ut haſce ibi, tua videlicet ſomnia, ſic in his, quas una habitamus, ædibus ſomnolentiam, & in actionibus cunctationem ac tarditatem tuam video quotidie, miror q; te usqueadeo, quid de te ſentiatur, parvi ducere, nec tenaciorem ineſſe tibi memoriam. Sed hæc phlegmaticorum ornamenta ſunt: ut item pinguis & alba facies, carnoſum corpus, infirmum pectus, anguſtiores venæ, quodq; inprimis laudandum eſt, a venereis oblectamentis alienus animus. E. Tu quidem me objurgas, ut exiſtimo, cum naturam

 phleg-

phlegmaticam te interim deſcribere ſimules. Noli dicere male, ne forte pejus audias. H. Apparet eſſe commotum. Veritas odium, Egeri. Nihil eſt: accipite aliud. De quibus adhuc egimus ſomnia, habitudinem & conſtitutionem corporis quaſi parentem habent, vocanturque naturalia. Certum eſt porro ex appetitione quoque affectioneque provenire. Hinc eſurientes cibum, ſitientes potum, pueri veſtes novas, & ludicra ſua, ut globulos, nuces & alia ſomniant. Præterea ex diligenti aut frequenti tractatione & ſtudio atque amore alicujus rei. Hinc Cicero in ſomnio Scip. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti; fit enim vere, ut cogitationes, ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, &c. Si literis impenſe dediti, & ſapientiæ percupidi libros tractant in ſomniis, magiſtros audiunt, docent, diſputant. Honorum ſtudioſi digitis monſtrantur, & plauſus civium ſuorum captant. Avari ſemper in pecunia numeranda & occultanda occupantur: oratores agunt cauſſas: milites gugnant: nautæ navigant: luſores ludunt. Carminum Claudiani ab hac diſputatione haud abhorrentium memini.

Omnia, quæ ſenſu volvuntur vota diurno,
Pectore ſopito reddit amica quies.
Venator defeſſa thoro cum membra reponit,
Mens tamen ad ſylvas, & ſua luſtra redit.

Judi-

Judicibus lites, aurigæ ſomnia currus:
Vanaque nocturnis meta cavetur equis.

Parit etiam ſomnia, & quidem inaudita, prorſuſque admiranda cerebri parva affectio, ut in phreneticis. Cæli quoq; mutatio, quæ corpus immutat: unde fumi exciti, atq; in cerebrum ſublati, varia diſſimiliaque ſomnia progenerant. Ajunt etiam Medici, ſanguine corrupto fieri, ut homines per loca ſpurca, immunda, fœtida ſe putent ambulare. Pueros autem ante quintum annum ætatis ſomniare negat Ariſtoteles. Cacodæmon ipſe aliquando ſomnia immittit, quibus illudat hominibus, aut eos ad id, quod vult, incitet, atque perducat. Immittit præterea Deus, ut Pharaoni, Nabuchodonoſori, Joſepho, quibus in futurum aliquid prænuntiat, & monet, qualia ſomnia egregias interpretationes habent, & in ſanctis literis commendantur. E. Quædam fatalia nominari video, quibus futura portendantur, eaq; numerari genus alterum: nam primum volunt eſſe naturalium. Quid tu de iſtis fatalibus? ſpeculum intueri ſignificat ſobolem, ferrum tractare diuturnam vitam, duas videri lunas honorem, cernere muſcas injuriam, amittere dentes aut oculum mortem amici, manus videre ſordidas damnum & periculum, monachum videre calamitatem, agnos paſcere dolorem, pontem fractum tranſire timorem, leporem videre mortem, & hujuſcemodi ſexcenta. H. Judico eſſe aniles nugas, & inaniſſima, nec plus habere ſignificationis,

 quam

quam illa tertij generis, quæ vana appellantur, in quibus nempe occurrunt ſopitis, quæ per diem vigilantes aſpexerunt, audierunt, aliquo ſenſu uſurparunt, cogitarunt. Macrobius quinq; genera ſtatuit eorum, quæ ſibi videre dormientes videntur. ὄνειρον ſomnium, ὅραμα viſionem, χρηματισμὸν, quod oraculum nuncupatur, ἐνύπνιον inſomnium, φάντασμα viſum, quem legite. S. Amabo, non animalia ſimiliter ut nos ſomniare credis? H. An ego non crederem? Quid aliud ſunt ſomnia, niſi reliquiæ earum rerum, quas vigilantes ſenſu aliquo hauſimus, ſeu, viſa ex motionibus rerum a vigilantibus ſenſu perceptarum, quæ res non ſtatim, ut ſenſus afficere deſierunt, evaneſcunt, ſed manent earum imagines, quæ dormientibus deinde objiciuntur. Utuntur autem ſenſibus externis interniſque etiam beſtiæ, communi inquam, & quæ dicitur φαντασία a Græcis, in qua velut in tabula ſpecies & imagines rerum ſenſibus comprehenſarum inſculpuntur. S. Produc teſtem, ſi potes. H. Poſſem plures, ſed uni Lucretio, cujus de equis, canibus tam domeſticis quam venaticis, ac de avibus pulcherrimi verſus hi ſunt libro quarto (quem Poëtam, quod in ſinu geſto, peropportune a me factum eſt) attendite.

Uſque adeo magni refert ſtudium atque voluntas,
Et quibus in rebus conſuerint eſſe operati
Non homines ſolum, ſed vero animalia cuncta.

De equis.

Quippe videbis equos fortes, cum membra jacebunt

In

In ſomnis, ſudare tamen, ſpirareque ſæpe,
Et quaſi de palma ſummas contendere vires,
Tunc quaſi carceribus patefactis tempore puncto.

De canibus venaticis.

Venantumque canes in molli ſæpe quiete
Jactant crura tamen ſubito, vocesque repente
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras,
Ut veſtigia ſi teneant inventa ferarum.
Expergefactique ſequuntur inania ſæpe
Cervorum ſimulacra, fugæ quaſi dedita cernant:
Donec diſcuſſis redeant terroribus ad ſe.

De canibus domeſticis.

At conſueta domi catulorum blanda propago
Degere, ſæpe levem ex oculis, volucremque ſoporem
Diſcutere, & corpus de terra corripere inſtant.
Proinde quaſi ignotas facies, atque ora tuentur.
Et quam quæque magis ſunt aſpera ſemina eorum,
Tam magis in ſomnis eadem ſævire neceſſum eſt.

De Avibus.

At variæ fugiunt volucres, pennisque repente
Sollicitant Divum nocturno tempore lucos,
Accipitres ſomno in leni ſi prælia, pugnasque
Edere ſunt perſectantes, viſæque volantes.

B. Non elegantes modo, verum etiam lepidi verſus. Sed quia dies eſt, ſomnia ſervemus in noctem, & ad libros noſtros redeamus. H. Quorum te, ut Catonem illum, maximum helluonem novimus, B. Pulchrum ſcelus mihi exprobras. In libris hel-

 luari

luari quam in poculis, aliquanto præſtat. E. Non mediocrem ex iſtoc ſermone noſtro fructum excepi. Nam & aulam ſomni, & ipſum ſomnum ita ἐναργῶς deſcriptum audivi, ut quodammodo coram oculis ſim intuitus. Cognovi cauſſas ſomniorum & genera. Didici, quæ eſſent proprietates cujusque conſtitutionis, quæ barbaris complexio. Ad extremum, de quo non minus quam Servilius dubitabam, animalia perinde ut homines ſomniare doctus ſum: & quod exempli cauſſa Lucretius de equis, canibus, avibus protulit, hoc de omnibus accipiendum puto, ut de bobus, capris, aſinis, urſis, leonibus, felibus, cervis. Num de piſcibus quoque? H. Dormiunt etiam piſces, quanquam modicum, & facile expergiſcuntur. Sed quia imperfectiſſimæ animantes, amplius de ſomniis eorundem nihil diſputabimus, ne ipſi potius ſomniare judicemur. Ad ſua igitur quisque negotia diſcedamus.

ANNOTATIONES.

Fuit mihi permagnæ delectationi, cum legerem ſomni, ejusque aulæ deſcriptionem apud Ovid. Metamorph. 11. ex qua bonam hujus dialogi partem confeci, lectoremque meum delectare ſtudui. Quod ſi aſſecutus ſum; mihi gratulor, & illi gaudeo. CIMMERIÆ DICUNTUR TENEBRÆ) *Regionis Cimmeriorum ingens caligo fuit & obſcuritas, de qua Homerus Odyſſ. 11. Orpheus in Argonaut.*

nunt. Strabo lib. 1. de bis, Cic. in Academ. Et Cimmeriis quidem, quibus aſpectum ſolis, ſive Deus aliquis, ſive natura ademerat, ſive ejus loci, quem incolebant, ſitus, ignes tamen aderant, quorum illis uti lumine licebat. Proverbium, Cimmeriæ tenebræ, multam obſcuritatem, aut animi caliginem ſignificant. CREDO EQUIDEM) *Aliorſum rapit verbum Egerius, quam Hyginus dixerat. Nam ſomnum videre etiam dicuntur, qui ſomno ſopiuntur, & illum dormiviſſe ex oculis conjectat. Terent. Heaut. ſomnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis. Ita Cicero ait ad Curionem, fuiſſe mirificam Caninij vigilantiam, qui in toto conſulatu ſuo ſomnum non viderit. Ovid. His ego ſi vidi mulcentem pectora ſomnum Noctibus. Ariſtoph. Veſpis.* ὕπνε ὁρᾷ τις νυκτὸς παπιαλτὴν. NATURA MULIEROSUS ERAT) *Meo quidem judicio poteſt hic locus declarari, & illuſtrari percommodè illis, quæ ſcribuntur a Cic. libro de Fato cum de hoc ipſo Socrate, tum de Stilpone Philoſopho. Sic ille Stilponem Megaricum Philoſophum, acutum ſane hominem, & probatum temporibus iſtis accepimus. Hunc ſcribunt ipſius familiares & ebrioſum, & mulieroſum fuiſſe, neque hoc ſcribunt vituperantes, ſed potius ad laudem. Vitioſam enim naturam ab eo ſic edomitam, & compreſſam eſſe doctrina, ut nemo unquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis veſtigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus, quemadmodum notarit Zopyrus Phyſiognomon, qui ſe profitebatur hominum mores, naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoſcere? ſtupidum eſſe Socra-*

Digitized by Google

tem dixit, & bardum, quod jugula concava non haberet: obſtructas eas partes, & obduratas eſſe dicebat: addidit etiam mulieroſum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur ſuſtuliſſe. Sed hæc ex naturalibus cauſſis vitia naſci poſſunt: exſtirpari autem & funditus tolli, ut is ipſe, qui ad ea propenſus fuerit tantis vitiis avocetur, non eſt id poſitum in naturalibus cauſſis, ſed in volundate, ſtudio, diſciplina. ATQUI VALENT INGENIO) *Homines quoſque vel in ſtudiis ſapientiæ atque artium ingenuarum & illiberalium, vel in Repub. Regenda excellentes fuiſſe melancholicos docet Ariſtoteles, & cauſſam affert Sect. problem. 30. quæſt. 1. Verba Ciceronis ex 1. Tuſcul. ſic ſunt. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe: ut ego me tardiorem eſſe: non moleſte feram. Enumerat multos: idque quaſi conſtet, rationem, cur ita fiat, affert.* ALIQUO SENSU USURPARUNT) *Quomodo dicimus ſermone aliquid uſurpare, pro commemorare & referre, ſic Lucretius dicit ſenſibus aliquid, oculis uſurpare, id eſt percipere. Plaut. quoque Trinum. Quas ego neque oculis, neque pedibus unquam uſurpavi meis.*

PRO-

Digitized by Google

PROGYMNASMA QUADRAGESIMUM.

Apologi.

LYSIMACHUS, MELLISSUS, TALASSIUS CASSIANUS.

LYSIMACHUS. Fabularum, Melliſſe, quibus proprium nomen factum eſt Apologis, audiendarum legendarumque cupiditatem non mediocrem percruditus iſte ſermo tuus mihi inſeruit. Docuiſti enim, ſubtiliter ac dilucide, quanquam Æſopici omnes dicerentur, non ideo eorum primum auctorem inventorémque Æſopum (etſi præſtantiſſimum apologorum artificem) cenſendum eſſe, qui tam antiqui ſint, ut eorum origo atque initium non magis inveſtigari poſſit, quam tuſſis, quam ſcreatus, quam ſternutationis: quos præterea (quod quidem literis extet) ante Æſopum in ſcriptis Heſiodus & Archilochus adhibuerint. Uſos poſtea Philoſophos, Oratores, Poëtas, Scriptores alios, viros demum ſapientiæ opinione clariſſimos. Ariſtotelem inſuper dicendi magiſtrum ſingularem conſtituere fabulam genus quoddam probationis Rhetoricæ, & in exemplis numerare, indicareque veterum in his verſatam eloquentiam. Hac nos via breviore, commodioreque, ſine multa agitatione men-

tis, ſine definitionibus, diviſionibus, ratiocinationibus, enthymematis, aut etiam ex vetuſtate repetitis hiſtoriarum monumentis, cum riſu & voluptate ad deſerendas deteſtandasque vitiorum labes, & virtutis pulchritudinem conſectandam inſtitui. Habent, inquam, fabulæ, ut tu diſſerebas, vim per magnam ad excolendos animos, ad præcipiendum, ad emendandum, ad monendum: ad objurgandum, ad cohortandum, ad reprehendendum, ad docendum, ad probandum (quando quaſi quædam ipſius naturæ voces ac teſtimonia ſunt), ad perſuadendum, denique & permovendum cum tamen horum agere nihil videantur. Hæc omnia ineſſe commentis iſtis viderunt illi, qui libros ſuos, quibus æternitatem ſe ſperabant conſecuturos, (quæ ſpes eos fruſtrata non eſt) fabellis hujuſcemodi tanquam gemmulis diſtinguendos putaverunt. Nunc ergo, quoniam a feriis occupationibus, curisque ſeverioribus puſillum laxamenti datum eſt, age, de tuis ſuavitatibus mihi aliquid impertire ne graveris. Deprome apologos aliquot de illis innumeralibus, quos abs te memoriæ mandatos ex eo veriſimillimum fit, quod tantis eos laudibus extuliſtis. Nunquam tantopere prædicaſſes, niſi ſæpe multumque legiſſes, nec fieri poteſt, ut tam jucunda brevitas, ſi præſertim frequentius, attentiusque legas, in mente non inhæreſcat. M. Quid tibi opera mea opus eſt Lyſimache? libellos dabo mutuos, tute tibi quantum, & quamdiu placuerit, legas. L. Libellos nihil moror, te audire præopto. Non enim ſolum

ſolum oratio tua, quam illorum concinnior, ſplendidior, nervorumque plenior, ſed afferes tu etiam alia quædam, nec eruditione tua liberaliſſima, nec judicio tuo limatiſſimo indigna, quæ ibi non legerem. M. Ne, Lyſimache, in me laudando modum tranſilias, neve omnia ſimul effundas, ut ſuppetat unde ſumptum facias, ſi deinceps faciendus ſit. L. Jocaris. Non tu is es, inquit ad Luceium Tullius, qui, quid ſis, neſcias, & qui non magis eos, qui te non laudent invidos, quam qui laudent, aſſentatores arbitrere. Quod ſi propter modeſtiam id non arbitraris, ego arbitror. Age, ad narrandum accede. M. Voluptas & dolor apud Jovem ſe viciſſim accuſabant, conviciisq; laceſſebant. Ille, cum pacem & amicitiam inter eos conciliare vehementiſſime niteretur, nihil efficiebat. Tandem adamantina catena eos colligavit, ut quantumcunque odiis diſſiderent, ſemper tamen ſimul eſſent, ſeſeque mutuo ſequerentur. Quid ſub hoc figmento credemus myſterij? L. Divino & quia divinatio eſt, nolo dicere. M. In turbidis adverſisque rebus de fortuna ſecundiore non eſt deſperandum omnino: rurſum in ſecundis & optatis non eſt vacandum prorſus a metu: nam in vita humana perpetuo læta triſtibus, & triſtia lætis ſuccedunt, voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. L. Prudens, ingenioſumque figmentum. M. Leges aranearum telis ſimiles affirmabat Solon. Illis quippe, ſi quid leve & imbecillum inciderit, involvi ab eis, atque contegi: ſi quid majus aut gravius, perrumpi, ac perire. Sic poten-

tes

tes & gratioſi impune, & in magnis adverſus leges committunt: tenues autem propter leviora delicta violatarum legum rei fiunt, & pœnas exſolvunt. L. Apte Juvenalis. Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas. Et vulgaris apud noſtrates ſermo eſt: parvos fures ſuſpendi, magnos dimitti. M. Horſum pertinet iſta fabula, quam nunc tibi referre inſtituo. Aſinus coram leone accuſabatur, quod tria quatuorve ſelini folicula ſine ſale comediſſet. Leo eum edacitatis a ſe damnatum capite multari jubet. At lupus, qui tot capras & oves ſine ullo ſale liguraverat, indemnatus & incolumis vivebat, nec a quoquam judicio arceſſebatur. L. Vere lupi, qui aliena bona per vim aut fraudem devorant: qui ſe accipere injuriam putant, niſi faciant: quibus licet quodlibet. Ac proinde, quibus plus licet, quam par eſt, plus volunt, quam licet. M. Calumniatores & falſo crimine quempiam poſtulantes pæna duplici ulciſcendos fabula de vulpe & gallo monet. In ſole apricabatur aliquando vulpes, oculorum altero clauſo. Cum vidiſſet prope ſe gallum, heus amice adeſdum, inquit, & ſpinulam oculo meo inhærentem roſtello educito. Hoc te etiam atque etiam, mi galle, vehementerque rogo. Subolet gallo, quid vulpecula machinetur, nempe ut accedentem devoret. Recuſat igitur, & recuſationis ſuæ juſtam ſuppeditare ſibi cauſſam ait. Vulpes ejus nomen ad leonem defert: queritur ſibi gallum abſtuliſſe oculum mordicus. Vocatur gallus, factum pernegat: videndum, ne vulpes per dolum & nequitiam oculum

rum oculum habeat. Leonis imperio aperitur vulpi, quem claudebat, oculus: invenitur ſanus & integer: fertur ſententia in accuſatricem improbam, ut ei ambo oculi effodiantur. Caveamus ementiri crimina in inſontes. Apud Deum quidem nulli eſt promiſſa ad peccandum impunitas, qui poſt obitum quoque ſupplicio vindicare maleficia poterit non ſolum dupliciter, verum etiam centupliciter. Vis exemplum aſtutiæ muliebris? L. Maxime. M. Mulier plagis verberibusque peſſimum in modum a marito accepta, exanimem ſe continendo ſpiritu, & ſupina planeque immobilis jacens ſimulabat, quo ita miſerum in ſummum timorem adduceret, ut qui parricidium deſignaſſet. Vir non ignarus illius, quod de natione fœminarum ſcribit Propertius,

At vobis facile eſt verba, & componere fraudes,
Hoc unum didicit fœmina ſemper opus.

Hem, inquit, belluæ jam mortuæ pellem detrahere me oportet. Cultrum arripit, a pede imo ſecare incipit. Ibi illa ſimulatrix præ dolore exclamat, pedem retrahit, confeſtim exſurgit. Siccine, ait maritus, mortui ad vitam redeunt? L. Ha ha ha. Clavum clavo pepulit, & vulpinatus eſt cum vulpibus. At at, quos ego huc adeuntes conſpicor? M. Congerrones & familiares noſtri ſunt, Talaſſius, & Caſſianus. Profecto ipſi ſunt. L. Quænam illos cauſſa huc adigit? M. Majorem aliquam eſſe vix opiner. L. Ad te viſendum fortaſſe veniunt. M. Fortaſſe, ut ſæpe alias. T. Uterque ſalvete. C. Ut valent Melliſſus & Lyſimachus?

chus? M. Perbene. L. Optime. Et vos valetis? valuiſtis? T. Valemus, valuimusque rectiſſime. M. Bene narras. Quid vos tandem? numquidnam novi? T. Nihil ſane jam pridem rerum novarum ne tenuiſſima quidem auditione accepi, quod dignum judicem tuis auribus. Quid vos hic? quid ſermocinamini? M. Fabulas non quidem agimus, dicimus tamen. C. Hui, fabulas? At minime, credo aniles, ſed quales a nutricibus narrari pueris Plato voluit? Æſopicas, inquam, aut earum ſimiles, quibus ſcilicet nihil excogitari potuit ſapientius. L. Illas Caſſiane. T. Quin nobiſcum lepores iſtos fructumque partimini. M. Quod repoſitum domi habetis, cur foris corrogetis? C. Si quid domi noſtræ anguſtum eſt, tune id foris augeri amplificarique prohibeas? M. Dij meliora. C. Perge obſecro in curſu tuo. M. Pergam vero ſub hac conditione, ſi ad iſtud quaſi conviviolum ſinguli ciborum aliquid, ut in collecta, conferre vultis. T. Tuus apparatus eſt tantus, ut nos ſaturare poſſit. Quid tu etiam foris quæritas, quod domi poſſides amplisſime? M. Scio vos facturos, quod decet, & humanitati veſtræ confido. L. Etiam meæ? M. Etiam tuæ. L. Quid ſi te luſero? M. Pro te ſymbolam dabo. L. Iſta ſponſione gaudeo. M. Aſellus querebatur, ſe carere cornibus, cauda ſimius. Talpa hæc audiens, qui poteſtis conqueri, cum cæcitatem meam videatis: malum utique veſtris longe majus & acerbius? L. Epimythion hoc fuerit, niſi erro. Æquius infortunia noſtra perferimus, cum aliorum graviora cernimus. M. Cum probare volueri-

luerimus, non eſſe nimis fidendum ingenio, auctoritati viribus, nec ſpem totam in noſtra virtute collocandam, aut multum poſſe laborem & aſſiduitatem, hanc fabulam adhibebimus. Teſtudo certamen cum aquila de certo ſpatio conficiendo ſuſcipiebat. Conſtituta eſt meta, ad quam uter ex illis perveniſſet prior, ab illo ſtaret victoria. Provolat aquila, ob tarditatem contempta teſtudine, fretaque alis ſuis ſæpe deſidet, ſæpe divagatur alibi, & ſegnius agit. Quandoque totam noctem quieſcit, & multo jam die volatum init. At teſtudo laborem nec ad monendum intermittit, dies noctesque iter facit, & ad locum deſtinatum prorepit. Vincit aquilam ſedulitate ſua, non celeritate, metasque tenet, cum adhuc ab iisdem longius diſtare putaretur. Contra præfidentes, ſuique nimium amantes valebit hic, quem ſubjungo, apologus. Candens ſcintilla flammæ vi in ſublime levata, ſibi placebat impenſius, ac mox inter ſidera ſe relatum iri exiſtimabat. Verum, ut ad mediam camini gulam aſcendit, extincta & cinis facta decidit. T. Admoneor perſimilis fabellæ, qua faſtus & ſuperbia eorum retunditur, qui aliena ſibi decora laudesque vendicant. Quadrigæ ad curſum paratæ cum ſtarent, advolans muſca temoni inſedit. Datur ſignum, curritur, rotarumque converſionibus, & equorum ungulis pulvereæ nubes excitantur. Tum muſca: Dij magni, inquit, quantam ego vim pulveris excitavi? C. Accipitote meam quoque collectam, nec enim volo dare diutius. Narrabo quidpiam de Mercurio,

quo

quo monentur de ſe omnia magnifica & præclara ſentientes, ne alios præ ſe deſpiciant, deque ſemetipſis valde gloriose ſentiant, M. Nihil melius, nihil amabilius moderatione animi, a qua immane quantum abſunt faſtidio & contumacia elati homines C. Cupiebat noſſe Mercurius, quanti fieret apud mortales. Ingreditur officium ſtatuarij, videt ſtatuam Jovis, quærit, quanti vendant. Drachma, inquit ſtatuarius. Mercurius ridet. Et Junonis quanti? Pluris, ait. Videt deinde ſuam quoque. Et quoniam id ſibi conceſſum & datum eſt ab Diis aliis, nuntiis ut præſit & lucro (quomodo in Amphitruone ipſe gloriatur) credit ſingulari ſe honore apud genus humanum eſſe. Quærit ergo pretium illius ſtatuæ, & exſpectat non vulgare, ſed ſtatuarius: ſi haſce alias emeris, inquit, hanc tibi addam pro auctario. L. O factum bene. M. Si tu etiam ſolvere vis, quod debes Lyſimache, licet. L. Quin tu potius ſolvis? M. Nec unius meminiſti fabulæ? L. Melliſſus me non videtur dimiſſurus flagitabit identidem, ut moleſtus & durus creditor, pecuniam. Adhibete ergo animos. Similium rerum recordationem dant res ſimiles. Turgidam narrabo fabulam adverſum turgidos & inflatos, qui conantur ea, ad quæ facti non ſunt, & videri volunt, quod nec ſunt, nec erunt. Rana ſe mirifice diſtendebat, & inflabat, quo corporis magnitudine bovem æquaret. Filius matri ſuadebat, ut cæpto hujusmodi tanquam inani deſiſteret. Illa denuo ſe inflat. Clamat filius: non ſi te ruperis, unquam par futura es. Tertium cum idem

idem, quod ante, factitaret, crepuit. M. Sua cuique bona. Præſtat hic robore, ille forma, alius divitiis, alius amicis, alius ſcientia, alius ingenio. Sua ergo quiſque teneat, nec feliciori invideat, quod eſt miſerum, nec cum eo certet, quod eſt ſtolidum. De concilio murium ecquid audiſtis? C. Quod illud concilium? cum contra ranas ob ſubmerſum Troxartæ filium dolo Phyſignathi, arma expediverunt? M. Aliud, non æque tumultuoſum, ac periculi plenum. Indicto conventu conſultarunt, quanam arte felis inſidias effugerent, a quo mactarentur aliqui gentis ſuæ in dies ſingulos. Surrexit quidam mus auctoritate, uſuque rerum ſupra multos ſane excellens; Is dedit conſilium, ut collo ejus tintinnabulum ſuſpenderetur; ſic enim futurum, ut adventus beſtiæ præſentiretur, & capiti ſuo caverna repente ſubeunda quiſque proſpicere poſſet. Probata eſt ſententia concorditer ab omnibus. Sed ut ſenectus eſt ſemper in conſiliis capiendis prudentior, quidam mus ſeniq venerabilis imperato ſilentio: bene vos quidem, inquit, ſtatuiſtis. Atqui hoc unum mihi dicite, quis noſtrum hoc tintinnabum feli alligare audebit? Hic omnes fluctuare, & ſe mutuo aſpicere. Ita ſententia ad nihilum recidit. Diſcimus hinc, facienda judicari a multis, quæ propter periculi formidinem facere attentet nemo. Nunc equus, ſaxo, nos doceat, honeſtius eſſe, honeſta & laudabilia actitantem occumbere, quam inertem ac turpem vitam quamvis diuturnam vivere. Porcus equum armatum, & ad bellum

feſtinantem conſpicatus: quo, inquit, inſane properas? occideris in prælio. Equus reſpondet. Tu vero inter lutum & ſordes in otio pingueſcens, nihilominus cultello in gutture defixo jugulaberis, nec tamen ullum te nomen ſequetur: at mortem meam decus & gloria comitabitur. T. Perbelle reſponſum. Sine me exponere alteram, tametſi paulo humanioribus ſatis notam. M. Non alteram tantum, ſed tertiam quoque, & quartam, & quintam, ſi libeat. T. Non opis eſt noſtræ tam multas. Eſt incluſa verſibus hexametris a viro docto, quos edidici. M. Verſus libenter audiemus. T. De Leone & vulpe agitur.

Confectus ſenio Leo, cum jam quærere victum
Venatu, ut quondam juvenis, non poſſet, id aſtu
Decrevit facere, atque artes tentare doloſas.
Morbum ergo ſimulans, in opaci faucibus antri
Procubuit, gemitusque dedit. Cumque undique ad ægrum
Quadrupedes viſendum irent: ut protinus illi
Quæque propinquarat, rictu hanc inhiante vorabat.
Hac demum multis animantibus arte peremptis,
Viſendi cauſſa & vulpes acceſſit ad antrum:
Atque e veſtibulo ægrotum clamore ſalutans,
Quomodo haberet, eum caute officioſa rogavit:
Reſpondente illo, ſe vero peſſime, eamque
Percunctante aulæ cur non penetrale ſubiret:
Suſcepit vulpes, quia me veſtigia terrent,
Omnia te adverſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Vultis

Vultis ipſam affabulationem? Magna mala ex levibus vitat mens provida ſignis. C. De membrorum conſpiratione contra ventrem occurrit apologus, quem, quia diſerte a Livio recitatur, omittam. M. Illum iterato, quem nuper in convivio recitabas, de Pudore & Amore, quo oſtenditur, turpi amore captos, a ſe verecundiam excludere. C. Jupiter formatis hominibus, omnes illis affectus indidit præter Pudorem, quem oblitus erat. Cum ergo non haberet, qua eum introduceret, per turbam juſſit intrare. Ille indigne ferre, & quiritari. Urgente Jove: ego, inquit, non alia conditione intrabo, quam ſi Amor non intret: ſi ille ingrediatur, ego ſtatim egrediar. Hinc amatores omnes, & meretrices ac lupæ impudentes ſunt; non enim bene conveniunt, nec una in ſede morantur affectus iſti duo, quorum alteri propoſita eſt ex honeſtate laus, alteri ex obſcænitate voluptas. M. Adducam fabellas quatuor breves, quibus recitatis finem dabimus huic congreſſioni. Prima erit in eos, qui bonum ſe velle ſimulant iis, quibus commodi ſui augendi cauſſa volunt male. Secunda in eos, quorum facta cum verbis non conſentiunt. Tertia in malevolos & invidos. Poſtrema nos monebit, etiam vilia, & abjecta ſuas afferre utilitates. Aſinus ægrotabat, vulgavit rumor, eum brevi moriturum. Accedunt ad viſitandum lupi, pulſant oſtium, petunt a filio, quo pacto ſe habeat pater. Ille per rimulam bonos illos viſitatores aſpiciens: melius, inquit, quam vos cupitis. T. Depinguntur hæredipetæ. M. Lupus eſuriens

riens vagabatur cibum quærens. Præterit caſam ruſticam, audit plorantem puerulum, eique dicentem vetulam: ceſſa plorare, alioqui te lupo devorandum mox objiciam. Lupus ſubſtitit, ratusque mulierculam ſerio locutam, ad multas horas promiſſum ſibi prandium exſpectavit. Veſpera adventante, cœpit mulier blandiri puero, & dicere. O mi fili, mi dulcis puſio: ſi venerit lupus, trucidabimus eum. Hoc audiens ille, perterritus eſt, diſcedensque in ſylvam proximam indignabundus: hic, inquit, aliud dicunt, aliud faciunt. C. Tales homines, a quorum ſcilicet lingua diſcrepat animus, Achilles apud Homerum ſe tanquam inferorum portas odiſſe pronuntiat. Et ſine dubio eſt genus hominum odioſum. M. Pavonem in illis plumis ſuis admodum elegantem & inſignem aliquando intuitus corvus, ut ei quaſi mollitiem exprobraret, quis pictor, ait, tam ſcite & artificioſe te pinxit? Tum pavo. Ille idem, qui te tam ſcite denigravit. L. Feſtive. M. Invehebatur in caudam ſuam canis, quod deſes & otioſa a reliquo corpore ſe trahi ſineret, neque iter oſtenderet, ut oculi, nec mandata acciperet, ut aures, nec hoſtem inſequeretur, ut pedes, nec dimicaret, ut dentes, ſed eſſet velut inutilis appendix ad poſticam partem corporis. Reſpondit cauda. Et tamen ego inutilis, ut tu calumniaris, muſcas abigo, patrono alludo, pudenda contego, totique corpori ſum ornamento. T. Nihil a Deo niſi ſapienter factum & provide, quamvis id homines multis in rebus non videant. M. Quia frequenter admodum

modum illud Terentianum cantatur nobis: Veritas odium parit, audite, quæ mihi occurrit, fabellam ad idem lepidiſſimam. Veritas olim toto orbe profuga cum erraret, ſub noctem aliquando ad caſam pauperculæ anus divertit. Ab ea hoſpitio perbenigne accepta interrogatur, quænam ſit, unde, & quo tam ſero. Illa, ſum Veritas, cui omnes invident, & quam nullo conſiſtere loco patiuntur. Quid commeruiſti? Omnium accuſo vitia, nihil diſſimulo. Et quia ſeſe reprehendi nemo ferre moderate poteſt, hinc mihi fuga & exilium perpetuum. Quid deinde? Poſt cœnulam dormitum eunt, uni lectulo ſe ambæ commendant. Orta luce cum veſtes rurſum induerent, intuita Veritas aniculam, altero oculorum ſtrabam eſſe animadvertit: nec vitium tacet. Iraſcitur illa, & Veritatem cum impetu e tugurio expellens addit: non mirum, ſi nuſquam tibi locus, ſi te oderunt omnes, quando tam libere omnibus vitia ſua objicere ſoles. Cum ergo nemini non inviſa & odioſa ſit Veritatis oratio, nonne ſi quis reperiatur, qui verum audire poſſit a quolibet, eum humana conditione quodammodo majorem eſſe conſtituemus? Verum, quoniam id diei tempus eſt, curemus corpora. C. Fuit hoc etiam prandium quoddam, & improviſum. M. Mecum prandebit Lyſimachus. T. Uterque apud nos eritis veſperi. M. & L. Condicimus. T. Cœnam lætiſſimam, lautiſſimam ſperatote.

ANNOTATIONES.

GENUS QUODDAM PROBATIONIS RHETORICÆ) *Ariſtoteles lib. 2. Sunt autem communium probationum genera duo, inquit: exemplum atque enthymema. Duo ſunt exemplorum genera: alterum, quo res geſtas commemoramus: alterum, quo nos ipſi fingimus aliquid perinde ut geſtum. Atque hoc ſecundum genus iterum in duo dividitur: alterum collatio, alterum fabula dicitur: quales ſunt Æſopicæ & Libycæ fabulæ. Deinde hæc ſubjectis exemplis illuſtrat, duasque fabulas pulcherrimas adducit, unam Steſichori Poëtæ Lyrici, qua Himerenſibus civibus ſuis perſuaſit, ne cum Phalari ſummam militaris imperij transdidiſſent, eidem etiam ſatellites ſeu cuſtodes corporis adjungerent: alteram Æſopi, qua Oratorem quendam popularem defendit, & periculo capitis exemit. Sed quia feſtiva eſt ſane, age eam recitemus. Poteſt & nobis alicubi eſſe uſui. Vulpes in fluminis cujuſdem trajectu in voraginem quandam ejecta, cum exire non poſſet, diu ibi miſere vixit: ita ut multi ricini ſeu muſcæ caninæ corpori ejus hærerent. Erinaceus, qui ibi vagabatur forte, ea viſa miſertus quæſivit, velletne muſcas illas e corpore ſuo avelli: at illa noluit. Cum autem ille cauſſam ejus rei quæreret: quoniam, inquit vulpes, hi pleni jam ſunt mei, & parum ſanguinis ducunt. Quod ſi hos avulſeris, venient alii famelici, qui quantum mihi ſanguinis reliquum eſt, exſugent. Eodem modo & vos, viri Samij, hic quidem nihil am-*

amplius lædit: dives enim eſt: quod ſi eum interficiatis, venient alij pauperes, qui pecunias publicas depeculantes diſſipabunt. PERPETUO LÆTA TRISTIBUS, ET TRISTIA LÆTIS) *Et quidem triſtia plerunque veniunt cumulatiora: ut non ſint tam multa bona & iucunda in hominum vita, quam mala, aſpera, moleſta, difficilia. Scite igitur Plaut. Amphit.*

Satin' parva eſt res voluptatum in vita
Atque in ætate agunda,
Præ quam quod moleſtum eſt? ita cuique comparatum
Eſt in ætate hominum.
Ita Diis placitum, voluptati ut mæror comes conſequatur.

Poteſt item de iſta doloris voluptatisque viciſſitudine pronuntiari aptiſſime, quod ait Lucretius in 4. medio de fonte leporum, Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat. Fabula de nexu Doloris & Voluptatis eſt apud Platonem in Phædone. LEGES ARANEARUM TELIS SIMILES) *Hoc apophthegma ad Anacharſin refert Valer. lib. 7. cap. 2. Quam ſubtiliter, inquit, Anacharſis leges aranearum telis comparabat? nam ut illa infirmiora animalia retinere, valentiora transmittere: ita his humiles & pauperes conſtringi, divites & præpotentes non alligari videmus. Explicat Valerius, ſeu Anacharſis Solonem quodammodo. Vide Plutar. in Solone, & Stobæum ſerm. 43.* PARVOS FURES SUSPENDI) *Cum vidiſſet aliquando Diogenes Magiſtratus, qui* [illegible] *dicebantur, quendam ex ærario*

 phia-

phialam furtum abducentes: magni, inquit, fures parvum ducunt. Laert. PLATO VOLUIT) *Primam puerorum inſtitutionem ab honoſtis fabulis inchoandam Platoni viſum, cujus hoc eſt conſilium lib. 2. de Repub.* τὰς δ' ἐγκριθέντας πείσομεν τὰς τροφούς τε καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισὶ, καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσί. *Selectas autem fabulas nutrices ac matres pueris narrare hortabimur, animosque illorum fabulis diligentius, quam corpora ipſa manibus informare.* RANA SE VEHEMENTER) *Apologum hunc ita narravit Horatius ſat. 3. lib. 2.*

Abſentis ranæ pullis vituli pede preſſis
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliſerit. Illa rogare
Quantane? num tandem, ſe inflans, ſic magna fuiſſet.
Major dimidio. Num tanto? cum magis atque
Se magis inflaret: non ſi te ruperis, inquit,
Par eris.

Hanc eandem fabulam ad ſtultam cujusdam Otacilij imitationem convertit Martial. lib. 10. CUM CONTRA RANAS OB SUMMERSUM) *Magnum utique & atrox bellum hoc fuit, in quo ranarum opes vehementer attritæ ſunt. Cujus belli argumentum nos ita copioſe aliquando perſcripſimus: ut id feſtiviſſimum poëma legere volentibus non mediocre adjumentum ad intelligentiam allaturum putemus. Quare cum hac de cauſſa, tum animi gratia, quando fabulas ſat multas hoc progymnaſmate & ad docendum, & ad delectandum conge-*

Digitized by Google

congeſſimus, etiam hanc ut ἐπίμετρον *adjiciamus, ſynopſin, inquam, hujus prælij, quæ ſic habet.*

Argumentum βατραχομυομαχίας.

Cum Pſicharpax Troxartæ Regis murium, & Lichomyles filius ſummiſſo in ſtagnum capite ſitim levaret, Phyſignatus Peleo & Hydromeduſa genitus, ranarum Imperator, eum conſpicatus de genere percunctatur: promittens, ſi vera ediceret, ſe illum in palatium ſuum perducturum, & cum perliberaliter habiturum: tum pluribus, nec parvis numeribus proſecuturum, Pſicharpax nobilitatis ſuæ decus, delic tamque ac prorſus regiam educationem, & felicitatem commemorat: addens, tria ſibi peſtem, atque fatum moliri ſolere, accipitrem, felem, muſcipulam. Ranarum præterea victum irridet, ac deſpicit. Contra Phyſignatus breviter ſuæ gentis ſtatum & conditionem exponit: atque ut Pſicharpax rem exploratiſſime cognoſcat, & omni remota dubitatione credat, ad ipſum humeris ſuis in domicilium, aulamque ſuam deportandum ſane quam promptum, paratumque ſe oſtendit. Credulus nimium Pſicharpax, ranæ tergum conſcendit: manibus collum ejus circumplectitur, ne decidat: vectari ſe tam ſuaviter miris modis exſultat. Sed cum pondere ſuo ranam deprimeret, accidebat, ut multum aquæ ipſemet hauriret, parumque jam ab extremo vitæ diſcrimine abeſſet. Quocirca temeritatem & amentiam ſuam lacrymis ſeſe profundentibus deteſtatur, capillumque ſibi vellit. Ecce autem hydrus, (ſerpentis majoris id genus eſt) improviſo caput ſuberigens, Phyſignatum incredibili hor-

rore, metuque percellit: qui ut impendens capiti ſuo certiſſimum exitium effugiat, nulla oneris habita ratione, & illud Comici ſecum reputans: egomet ſum proximus mihi, aquis ſeſe penitus condit. Muſculus miſerabiliter emoriens, perfidiam Phyſignatho exprobrat: tamque ſceliſti facinioris Deum fore ultorem vaticinatur. Forte cum hæc agitarentur, Licbopinax in ripa conſidens omnia & oculis & auribus tradebat: qui ſtatim in altum erumpens gemitum, ad mures, ad cives, inquam, ſuos mæſtiſſimum nuntium apportat. Illi pro ea ac debuerunt irritati exulceratique, per præcones in diem poſterum ad Regiam Troxartæ conſilium cogunt. Poſtquam, cum prima luce affuerunt. Rex dicere aggreſſus, primum calamitatem ſuam deplorat, & ſe in liberorum orbitatem jam eſſe conjectum fremebundus conqueritur. Tres ſibi filios fuiſſe, omnes mala ſorte atque infeliciter interiiſſe: unum a fele interceptum: alium dolo ligneo, id eſt, muſcipula exceptum: tertium Phyſignathi malevolentia & improbitate ſuffocatum. Subinde quibus ſeſe armis induerint mures, deſcribit Poëta, idque tam lepide, ut nihil ſupra. His de rebus cum ad aures ranarum rumor eſſet perlatus, undis egreſſæ unum in locum de Rep. in conſilium conveniunt: nec ſatis mirari queunt, quid ita mures tumultuentur. Adeſt ecce Fœcialis Embaſicbytrus, bellum ipſis propter necatum a Phyſignatho Pſicbarpagem juſte pieque indicit. Percuſſit hæc denuntiatio non leviter mentes omnium. Quamobrem cum oculos ira perciti in auctorem cædis ſimul converterent, cumque ob tam ini-

quita-

quum facinoris crimen certatim reprehenderent, ita ſe purgavit ut affirmaret: neque ſe muri vitam ademiſſe: neque omnino uſpiam prætereuntem vidiſſe: ludentem fortaſſe juxta lacum, & ranarum natatum imitari geſtientem ſubmerſum eſſe: nunc ſe unum reum citari: nunc culpam omnem in ſuum caput devolvi. Hortatur proinde ſuos, uti alacres animoſique bellum adverſus hoſtem capeſſant: atque in ſumma eos ripa exſpectantes, proximum quemque corripiant, præcipitemque cum ipſis armis in paludem deturbent. Sequitur armatura, qua uſi ſunt, perridicula. Cum jam inſtructis agminibus conſtitiſſent, diſpertiti, viri diſpertiti ordines, Jupiter Diis immortalibus convocatis, duas gentes ſub ſignis oſtendit non ſine riſu: interrogatque ecquinam ranis, ecquinam muribus potare auxilium velint. Sigillatim id ex Pallade quærit cum feſtivo joco. Ipſa de injuriis ſibi ab utroque populo illatis conqueſta, ab ope alterutris ferenda ſummopere abhorret: quin hoc amplius: monet Deos alios, ne ſeſe in pugnam inferant, ne vulnera plagaſque accipiant: ſed quieti prælium ſpectent. Parent monenti immortales. Tendunt in ſe mutuo acies cum vexillis ſuis: culices tuba canunt, belli ſignum dant: idem facit tonans in cælo Jupiter. Conſerunt manus, doloreque & ira flagrantibus animis Martem laceſſunt: vulnerantur permulti: cadunt utrinque non pauci: quidam ægre fuga ſalutem retinent. Meridarpax mus omnibus virtute ac peritia, viribuſque præſtans de ſe glorioſe prædicat. Atque hic univer-

ſum

ſum genus ranarum procul dubio ad internecionem cecidiſſet. funditusque deleviſſet, niſi Jupiter miſeratus, Palladem & Martem illis auxilio ire juſſiſſet. Porro hi omnium Deorum ſubſidiis opus fore, aut certe aciendis fulminibus bellum adeo ſævum & cruentum dirimendum dixerunt. Fulminat Jupiter: complentur terrore ambo exercitus: non tamen cæpto deſiſtunt mures, ſed ranas omnes occidione occiſas cupiunt. Quid multa? Jupiter denuo molitur quippiam: cancros immittit, qui aliquot verſibus, quales beſtiæ quamque terribiles fuerint, depinguntur. Hi caudas, manus & pedes murium arrodentes, cum propter pellis duritiam eorundem lanceis nihil læderentur, eos fugam facere coegerunt, properante jam ad occaſum die. Hoc denique modo finis huic bello inprimis memorabili impoſitus eſt. ACHILES APUD HOMERUM) *Locus eſt Iliad. 9. in reſponſo Achillas ad Ulyſſem, & alios legatos.*

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς αἴδαο πύλησιν
ὃς ἕτερον κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Quam ſententiam includunt propemodum etiam jambi adducti a Zenodoto.

μισῶ τὸν ἄνδρα τὸν διπλοῦν πεφωκότα,
χρηστὸν λόγοισιν, πολέμιον δὲ τοῖς τρόποις.

PRO-

PROGYMNASMA PRIMUM ET QUADRAGESIMUM.

Circumforaneus Medicus.

CIRCUMFORANEUS, UXOR, EMPTORES, FAMULUS, AFFECUS, PATER affecti pueri.

CIRCUMFORANEUS. Quæ ſit, quid, quantumque ſuſcipiat, polliceaturque profeſſio mea, cives Megalopolitani ex tam multis calculis, ſaccocelis, dentibus radicibus, unguentis, adipibus, herbarum ſuccis, & aquis medicis, ex theriaca, ceteriſque rebus nonnullis a me hodierno die in iſta nobili & libera civitate, atque adeo in iſto mercatu celeberrimo, & in hoc foro venalium expoſitis, & in omnium conſpectu publice palamqꝫ propoſitis, animadverti, ut reor, ſatis ſuperque poteſt. Ego itaq; Magiſter Noſomachus, cui felicitates rationum Polythrylleto cognomentum pepererunt, frequentiſſimo ſenatu decretum abſtuli, quo mihi, ut alias alibi in Imperatoriis, regiis, Principum urbibus, & oppidis, ſic nunc Megalopoli medicamenta venundare, affectiones, certoſque morbos, quantumvis inveteratos, ac deſperatos curare permittitur. Quocirca ſi quispiam veſtrum, aut de veſtris, ſeu vir, ſeu mu-

mulier, puer, adoleſcens, firmata aut præcipiti *jam* ætate vel ſtranguria, vel calculo diſcruciatur, vel aliquo herniarum genere affligitur: ſi quis ophthalmia, glaucomate, de lacrymatione: majus dicam, ſi quis cœcitate laborat: ſi cui dentes, caput bracchia, pedes, venter, condolent: ſi tubera, puſtulæ, vomicæ, verminatio, tuſſis, catharus, profluvium narium: ſi quid aliud noxium atque moleſtum eſt, & ſi qua pars corporis aut interior, aut exterior ſuum officium facere deſiit, cum ingenti ſpe mecum conſultet, mihi, fideique meæ, & quem ex tot tantisque ſanationibus haud mediocrem adeptus ſum, uſui meo ſeſe curandum tradat. Deo inprimis approbante ſine cruciamento, breviſſimo intervallo eum malis ſuis eximam. Quod quidem me per Germaniam Galliam, Hiſpaniam, Britanniam, Italiam re, & opera præſtitiſſe quam plurimis, tanta monumentorum ad parietem ſuſpenſorum copia, quam videtis, & diplomata non pauca, per earundem regionum civitates mihi ſenatusconſulto, cum ſignis publicis ad teſtificationem donata, quæ cuilibet legere integrum, perſpicue, cum magna mea gloria vos docent. Caluculos e veſicis eduxi prægrandes, aſpicite. Secui quinquagenarios, ſexagenarios. ramicesque horribilem in modum turgidos ſuſtuli. A. ſexcentis alopeciam, porriginem pſoram depuli. Totidem ſtrumis, bubonibus, inflammationibus phthiriaſi, fœdiſſimis ulceribus cum admiratione liberavi, idque non modo inter tenues & obſcuros, verum etiam inter copioſos & nobiles,

quos

quos illa corporum pathemata miſerrime habebant, quique niſi per me auxilium ſentire & opem nullam poterant. Theriaca porro mea longe probatiſſima, ab ipſis quoque mutis animantibus, nedum ab hominibus venenum omne cum pabulo potuve ingeſtum validiſſime extorſit vivasq; dominis, & in columines conſervavit, univerſis, tum qui ea uſi eſſent, tum qui de ejus effectu aliquid rumore accepiſſent, rei in ſpeciem tam abjectæ vim & efficientiam incredibilem, meamque peritiam ſingularem ac divinam cum ſtupore dilaudantibus. Ne quis tamen verbis me quam factis potentiorem promptioremque ſuſpicetur, ab equo deſcendam, & ante oculos veſtros horribile illud quidem, attamen fidei faciendæ idoneum facinus edam. Ecquid colubrum iſtum cernitis? quid cohorruiſtis? quid averſi eſtis? virulentiſſimus eſt. Hunc exagitabo, & comprimam, donec iratus brachium meum nudatum mordeat, ac repentino, quod ſolent ſerpentes, in vulnuſculum virus infundat. Artus mei paulatim mirandum in modum extumeſcent. Tum pauxillulum de theriaca deglutiam, confeſtim, dicto citius, tumorem reſidere, me ut antea vivum, ac ſoſpitem aſtare conſpicietis. Tu famule, equum tene. V. Magnum promittit maritus meus, ſed huic magno mox ipſa res teſtimonium datura eſt: vos, quod ſpero, ad theriacam noſtram coëmendam incitabimini. E. Pro pro, quæ viri facies? Num uter magis inflaretur? Totus eſt follis: jam jam crepabit effuſis humi viſceribus. V. Non crepabit: facei-

faceſſat hic timor: uſitatum ſibi perpetrabit miraculum. C. Super mucrone cultri remedium porrige uxor, nunc enim tempus. V. En tibi. E. O. rem prædicandam. Ecce ad ſuum ſtatum corpus redit, detumuerunt membra. C. Dixine vobis? E. Emanus, emamus ſalutare medicamentum: imple pyxidiculas Magiſter Noſomache. C. Deo ſit gratia, qui tantam ementium multitudinem miſit. Adjuva me in opere uxor. V. Etiam mi vir. C. Nunc rurſus equum conſcendam. Intueamini obſecro. In hac lagena ampla vitrea, quo virgulam intendo, qui vermes ſeu lumbrici, quam multi, quam longi, quam acutis capitibus? Hos omnes Nudius quintus e trium adoleſcentum corporibus pulvere lectiſſimo, quem illis in potione hauriendum præbui, præclare exterminavi. Miſelli, propter morſus & dilaniationes inteſtinorum aſſiduas, accretionem nullam adipiſcebantur, quanquam largiter epulis, potuque ſe invitarent. Si cui placet hic pulvis, argentum numeret, utatur. Si egeſtas ſumptum denegat, nihilominus petere a me nec verecundetur: hominem ex Chriſti præcepto miſericordem inveniet, gratis dabo, nec iſtud ſolum, ſed alia inſuper, quibuſcunque quantumcunq; opus ſibi fore cenſuerit. V. Quid ad hanc humanitatem, & liberalitatem addi poteſt? C. Volo enim divitibus, & egentibus conſtare, Noſomachum Polythrylletum ſalutares promittere ac venditare medicinas. Nec ob viginti, triginta, quadraginta teruntios res mea fiet anguſtior.

Quid

Quid,quod oculis omnino capti, aut cæcutientes, oqera mea perpaucis hebdomadibus aſpexerunt clariſſime, & acutiſſime tanquam Lyncei? Noſtra quippe natio non menſes & annos, ut qui ſe Galenicos vocant, non bibliothecas & pharmacopolia, ſed dies tantum & horas, & apparatum modicum ad afferendam ſanitatem poſtulat. Narrarunt autem mihi quidam de his, quos dicebam, ſe ſtudio aliorum magiſtrorum, qui mira pollicebantur, nihil profeciſſe. Montes videlicet parturiebant. Et quoties in me incidunt (incidunt autem ſæpe) toties ampliſſimas gratias agunt, meique in ævum omne memores ſe cum benevolentia futuros profitentur. Conditum eſt in hac grandi pyxide oleum præſtantiſſimum: ita me Deus bene amet. Ejus poteſtas hæc. Uſtionis bullienti aqua, pice, oleo, plumbo, butyro, cibis ferventibus, aut alia re liquida, non liquida factæ ſenſum, ſi loco affecto illinatur, temporis puncto aufert, veſtigiaque penitus tollit. Dic tu reliquum famule, nam expertus es. F. Hujus, quam audiſtis ſanationis documentum, Magiſter diverſis in oppidis dare populo in me voluit. Manum ſiquidem meam aliquo jam enumeratorum perfudit, dolore quidem tam impatibili, ut vociferatione fora compleverim. Verum ſimul atque oleum iſtuc illevit, dolor omnis abiit, nec uſturæ vel minimum indicium ſuperfuit. V. Hujuſcemodi oleum pauci pharmacopolæ reperiunt. C. in illo vaſculo æneo eſt adeps humanus liquatus: eo ad multipli-

Digitized by Google

tiplicia pathemata ſalutariter uti conſuevi. *Habeo*, & in iſtis ampullis teſtaceis genus quoddam olei, quo perunctum caput levatur humoribus noxiis, mirificeque corroboratur, ut alia item membra, quibus adhibetur. Pyxidula hæc unguentum nobile ad mitigandos dentium dolores continet: imo vero eo illiti ſtatim excidunt, quanquam firmiſſime hæreant in mandibula. Qua ego ratione, ſine forpicula aliquot jam centurias feci excidere, nullo gemitu. In ſtanneo iſto vaſe repoſui balſamum, vulneribus curandis, ſeu cæſim, ſeu punctim inflictis aptiſſimum, & cum artubus confirmandis, tum vitioſis humoribus toto corpore deducendis utiliſſimum. Quid ego de redicibus meis loquar? ſua cuique virtus, quibusdam etiam multiplex. Hæc ſolo odore, quem exhalat, caput debile reddit firmum. Iſta ſtomacho, & corpori purgando eximie valet. Dies, vereor, ut ſufficiat, ſi omnia declarare velim. Adeſte lentiginoſi, ſtrumoſi, balbi, blæſi, luſcitioſi, verminoſi, verrucoſi, ſcabioſi, gravedinoſi, ulceroſi, ſimilibusque incommodis oppreſſi. Venite calculoſi, hernioſi: Deo auſpice curabimini cum pretio, & ſine pretio. Hoc poſſunt mei pulviſculi, radiculæ, unguenta, ſemina, ſucci, aquæ, alexipharmaca, quibus facile dictu non eſt, quot mortalibus ego ſalutem dederim. A. Magiſter optime, in his intolerabilibus & continentibus meis cruciatibus, nempe a quibus neque noctu, neque interdiu quies datur & remiſſio, faciendum cenſui, ut abs te curationem flagitarem. C.

A mo

A me tibi paratam curationem ſcias. Proinde magna cum fiducia expone, quid eſt, quod te ſic cruciat? A. Dentes immenſum quantum dolent. Si comedam, prope agor in rabiem præ dolore Si bibam, nihilo minor, minor autem? major etiam conſequitur dolor. Fugit me ſomnus, torqueor inexplicabilem in modum. C. Facile tibi fidem habeo, bone homo; nullus enim tantus eſt dolor, ut poſſit dolorem dentium æquare, & poteſt tormentis maximis annumerari. Verum noli dubitare, quin te ſim mox liberaturus. A. Mapiſter, ſi id feceris, quantumcunque mercedis nomine poſtulaveris, dabo, & quam libentiſſime. C. Non plus certe quidem, quam huius unguenti, quod primo digito hæret, parvum pretium: eo dentem illinam. A. Feſtina, obſecro, dentem carnificem meum evellere: ſentio, anima me relinquet, ita exagitat me tormentum. C. Ubinam ille dens? A. Molaris eſt, a dextris, in mandicula inferiore. C. Aperi os, quam late poteſt, ut digitos queam immittere. Iſte, ne eſt? A. ah oh oh. C. Ecce ecce, quam ingens & putridus dens. Si diutius retinuiſſes, alios quoque vicinos corrupiſſet. Cernis minutiſſimos quosdam intus & albos vermiculos? A. Cerno. C. Iſti vero repſiſſent in alios, & dolorem duplicaſſent tibi. Gaudere jam debes tanto malo liber, & ego tibi, vehementer hoc bono gratulor. A. Nullus theſaurus tanti eſt faciendus, quanti ars tua: paucorum Magiſtrorum es. Deus tibi dignum perſolvat præmium, nam ego par perſolvere nequeo. De pecunia tu videris, quid petas:

quod petiveris, habebis. C. Staterem dabis. A. Hoc eſt nihil petere. En. P. Magiſter eſt mihi domi *filius* puſillus, quadrimulus, cui venter dolet vehementiſſime: ſuſpicor ineſſe illi, quibus lumbricis ob ſimilitudinem vocabulum indidimus. C. Ecquid animadvertiſti puerum edere, ac bibere *liberalius*? P. Ille quidem non parce edit, bibere petit *ſæpius*. C. Verum indicium, alit vermes. Quare, quod in hoc majore cucullo ineſt pulveris, illi bibendum dato in lacte, aut mulſo, aut melle calefacto, mane. Quod in minore eſt, ſimiliter dato ſub noctem: experire, quid poſſit pulvis hic meus. P. Quantum pretium eſt utriuſque? C. Duobus denariolis ſtant ambo. P. Vel triplum darem, ſi curaretur modo puer, quem amo plurimum, nec ſine gravi mœſtitia intueor, ita macreſcit, & conficitur. Nam aſſidui morſus illi, & arroſiones creſcere corpuſculum non ſinunt. C. Abi, & ſpera. Si non ſanabitur, nec eme quidquam deinceps mearum rerum, & ego reſtituam tibi pecuniam tuam cum altero tanto. Intra octiduum manifeſte, & bene ſe habentem puerulum, & depulſa macie augeſcentem es viſurus. P. Deus ita evenire jubeat.

ANNOTATIONES.

CIRCUMFORANEUS MEDICUS) *Unum quoddam commune vocabulum, quod iſtorum hominum artes æqualiter indicet, vix reperiemus. Nec Medici eos patientur ſalutari Medicos: nec qui*

qui hodie chirurgi chirurgos. Sed cum chirurgi etiam ſint Medici, ut in dialogis medicis oſtendemus iſtos, qui majore ſocietate chirurgis alioqui junguntur, appellemus ſane Medicos. Quia vero mercatus & fora ſectantur, & oppidatim vagantur cum mercibus ſuis, circumforaneos Medicos nominemus. Germaniæ quidem notiſſimi ſunt, quos ab infimo & objectiſſimo munere Zanbrecher, *dixerunt, a dentibus ſcilicet evellendis: honeſtius utique a calculis exſcindendis* Steinſchneider, *quam vocem interdum audias: græce* λιθοτόμους *dicemus. Eſt autem genus mire glorioſum, & diſertum & perhumanum. Quocirca nemo mirabitur, nos quoque circumforaneum noſtrum cum iſtis moribus introduxiſſe. Decorum enim non Poëtæ ſolum, ſed Oratores quoque ſervant, cum quod quaque perſona dignum eſt, & fit, & dicitur.* PROFESSIO MEA) *Profiteri explicant polliceri, præſeferre, deferre. Hinc illa loquendi genera, profiteri ſtudium, operam ſuam in re, vel ad rem aliquam. Hæc notio minime abſtruſa eſt. Aliquando eſt publice, & apud acta aliquid denuntiare: ut cum apud magiſtratum enuntiamus, quantum rei cujuspiam a nobis poſſideatur: quod vulgo dicunt, deſignare poſſeſſiones, & reditus ſuos, ſeu bona ſua indicare. Cic. in Rull. Inpoſterum vero lex hæc Imperatoribus noſtris conſtituatur, ut quicunque de provincia deceſſerit, apud eosdem decemviros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarii profiteatur. Verin. 5. Edixerat, ut aratores jugera ſationum ſuarum profiterentur. In eam ſignificationem uſurpatur profeſſio. Cic. Epiſt. lib. 16. Tu vero confice*

profeſſionem, ſi potes: etſi hæc pecunia ex eo genere eſt, ut profeſſione non egeat. Profiteri (id quod ad noſtrum inſtitutum facit) eſt etiam idem, quod diſciplinam, artemve quampiam ſe noſſe, ac tenere, ſignificare, & præſeferre: ut qui liberales & ingenuas artes profitentur. Sic profitetur aliquis Grammaticam, Dialecticam, Philoſophiam, &c. ſeu Grammaticum, Dialecticum, Philoſophum. Hæc vis tam late funtitur, & ita jam uſu contrita eſt, ut pro publicis interpretationibus, explicationibusve, in Gymnaſiis præſertim, adhibeatur vox profeſſio: & explicatores vocentur Profeſſores, dicanturque profiteri. Cic. pro Muræna. Itaque, ſi mihi homini vehementer occupato ſtomachum moveritis, triduo me juriſconſultum profitebor. In Bruto. Lyſias primo artem dicendi profeſſus eſt. Tuſcul. 7. Ut enim, ſi Grammaticum ſe profeſſus, quiſpiam barbare loquatur. Hinc profeſſio. Cic. 1. de Orat. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, noſtris præſertim Oratoribus, in hac tanta occupatione urbis ac vitæ, nihil ut iis putem licere neſcire, quanquam vis Oratoris profeſſioque ipſa benedicendi hoc ſuſcipere ac polliceri videtur, ut omni de re, quæcunque ſit propoſita, ab eo ornate, copioſeque dicatur, SARCOCELIS) σαρκοκήλη *carnoſus ramex, ſpecies herniæ,* Karnüfel. EX THERIACA) θηριακὰ φαρμακὰ *medicamenta adverſus venatorum animalium morſus. Differunt ab alexipharmacis: quod hæc venenis intro ſumptis: illa venenis a morſu animantium intro ſubeuntibus medentur. Et* θηριακὴ, *ſubaudi* ἀντίδοτος, *contra omnia venena vim medicantem habet.*

bet. Tametſi autem, quidquid ea facultate pollet, θηριακή vocari poſſit (nam & alium ruſticorum theriacam Galenus appellat) tamen iſtuc nomen præcipue illi celeberrimo medicamento, ex ſimplicibus plurimis, & viperina carne compoſito tribuitur: potenti videlicet ad pellenda cujuſcunque generis venena, ſive morſu, ſive potu, ſive cibo in corpus illapſa. VEL STRANGURIA) *Stranguria eſt urinæ difficultas, ſeu urinæ ſtillicidium, cum vix guttatim effluit, quoniam ita ſupprimitur: idem pæne quod* δυσουρία. *Cic. Tuſcul. 2. de Epicuro. Quamvis idem forticulum ſe in torminibus & in ſtranguria præbeat. Seneca ex epiſtola ejusdem Epicuri, quam ille ad Hermachum ſcripſit ſupremo vitæ die, tormenta veſicæ & ulcerati ventris appellat. Eandem epiſtolam Cicero interpretans, morbos veſicæ & viſcerum vocat.* OPHTHALMIA) *Oculorum morbus, ſeu ocularia ægritudo, inflamatio adnatæ oculorum membranæ. Cum ſit autem inflamatio duplex, una humida, altera ſicca: quæ proprie ophthalmia nominatur, inflammatio humida eſt: nam quæ ſicca eſt,* ξηροφθαλμία *nuncupatur.* GLAUCOMATE) *Glaucoma vitium in oculo, cujus cauſſa efficiens eſt ſiccitas, a qua humor Cryſtallinus vel in glaucum mutatur: vel denſatur, & exſiccatur. Cum porro uſitatius ſit glaucoma glaucomatis quinti ordinis, Plaut. Milite, prima inflexione extulit, ut in Amphitruone ſchemam dixit:*

Et nos facetis fabricis, & doctis dolis
Glaucomam ob oculos objiciemus: eumque ita
Faciemus, ut, quod viderit, non viderit,

MAGNUM PROMITTIT) *Ut Græci τὸ ἀληθὲς, & ſimilia neutra adjectiva loco abſtractorum, ſeu ſubſtantivorum ponunt, ſic latini vocem, magnum. Cic. Ora. perfect. Nos nimis magnum feciſſemus, ſi quidem potuiſſemus, quo contendimus, pervenire. ep. 2. lib. 1. ad Q. F. Nam ſi te interioribus vicinis tuis Cilicienſi & Syriaco anteponis, valde magnum facis. Plaut. Magnum incipis ſic petere. Horat. ſat. 4. lib. 1. in hora ſæpe ducentos. Ut magnum, verſus dictabat, & ſat, 10. Magnum narras, magnum fecit. Propert. lib. 2. eleg. 16. Sic nobis magnum, qui nunc ſperamus amantes.* TANQUAM LYNCEI) *Lynceum tradunt, primum reperiſſe fodinas metallorum, æris, argenti, auri. Hinc nata fabula, eum ea quoque videre, quæ ſub terra forent: & proverbium, Lynceo perſpicatior. Cic. ad Varronem. Quis eſt tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nuſquam incurrat?* AUT MULSO) *Mulſum potionis genus ex vino & melle confectum græce ὀινόμελι. Perdit vocem, ſi bibatur frigidum. De ejus vi Plin. lib. 27. cap. 22. Semper mulſum, inquit, ex vetere vino utiliſſimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex auſtero factum non implet ſtomachum: neque ex decocto melle, minusque inflat, quod fere evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi. Alvum mollit frigido potu pluribus,*

calido

Digitized by Google

calido ſiſtit. Corpora auget. Multi ſenectam longam mulſi tantum nutritu toleravere, neq; alio ullo cibo celebri Pollionis Romuli exemplo. Centeſimum annum excedentem eum divus Auguſtus hoſpes interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi, corporisque cuſtodiſſet. At ille reſpondit: Intus mulso, foris oleo. Dubitat Bayſius, num Plin. potius cibi quoddam, quam potionis genus nomine mulſi intellexerit: & num idem plane ſit mulſum, quod Græcis οἰνόμελι, *quem vide lib. de vaſculis. Aqua mulſa græce* ὑδρόμελι, *cujus ſalubritatem perſequitur in eod. cap. Plin. Eſt etiam acetum mulſum, ſeu potio eſt aceto melle temperato, Græcis* ὀξύμελι *idem lib. 14. cap. 17.*

PROGYMNASMA
ALTERUM ET QUADRAGESIMUM.

Ænigmata.

PETREIUS, ARETIUS, MAMILIUS LABERIUS.

PETREIUS. Cur non imitamur veteres illos, apud quos ad animi hilaritatem atque lætitiam quæſtiones ludicræ, ænigmata, & griphi ponebantur, qui mihi epulares illos ſermones ſci-

te videntur condiviſſe, atq; omnem penitus triſtitiæ nebulam diſcuſiſſe. A. In hac eadem cogitatione verſabar modo optabamque, uti exiſteret e nobis accubantibus in hoc convivio cum ſua ſphinge Oedipus aliquis, quem nos Davi, ego inquam, & Mamilius audiremus, ejusque oratione non ſolum lætiores, verum etiam peritiores fieremus. M. Nolo, Areti, te tam abjecte de me vel ſentire vel loqui: ueſcis, qui vir ſim: cum ad manus ventum erit, tum cognoſces. A. Quoniam hic repulſam fero, ageſis, tu mecum eſto Davus Laberi: pudet quippe ſolum videri graculum inter Muſas: & dulcis eſt in rebus præter ſententiam evenientibus ſocietas. L. Quid fabulare? doctrinam tuam eamque non vulgarem haud ignoro, ut licitum ſit tibi jure tuo ſuperbiam ſumere. Ad me quod attinet, ſunt ænigmata mihi vel ſexcenta, quibus aut rudiores torqueam, aut doctiores viciſſim laceſſam, & veluti repercutiam. P. Ede unum L. Abs te certaminis hujus æquum eſt naſci exordium, quoniam ætate & me, & hos duos antecedis. Vales item ingenio, iiſq; omnibus, quibus eruditi homines cenſentur. Deliges ergo de nobis Oedipum, quem volueris. A. Tu nec juſſus, nec rogatus, ſponte tua nimium ſpondes, ac tuo nos pede metiris. L. A meis copiis ſupplementum exſpectet, cujus exercitus fuerit per ſtragem imminutus. M. A quo autem tu exſpectabis? L. A memoria & ingenio. M. Quid? legiſti omnia, quæ proponentur hodie? L. Multa, & quæ nondum legi, ea nihilominus, quid velint, ut ſpe-

ro,

Digitized by Google

ro conjiciam, tibique & aliis, ſi volent, perſpicue ſolvam. P. Quod ergo myſterium eſt in illo?

Homo non homo, videns non videns, alitem.
Non alitem, lapide non lapide percutit,
Cum ſuper arbore, non arbore tamen degeret.

L. Apud Platonem reperitur in 5. de legibus, & puerorum eſt, eodem teſte, faciuntque mentionem ejus Athenæus & Suidas. Accipte ſolutionem. Evnuchus luſcus veſpertilionem ſuper ſambuco hærentem pumice percuſſit. Jam horum ſingula reddite ſingulis per tres illos ſenarios, mox veram eſſe interpretationem meam pronunciabitis. A. Nullum, credo, ænigma tam involutum perplexumq; ſit, cujus indagatio mortem tibi pariat, quemadmodum illud piſcatorum Homero. Quod captum eſt, periit, ſed quæ non cæpimus, adſunt. Ajunt certe, quod ſolvere nodum iſtum nequiret, ægritudine tabefactum obiiſſe. L. Homerus ſenex admodum, annos nimirum centum & octo natus ex morbo, ſeu ut alij, fame interiit. Pediculoſum ergo ænigma illius iis relinquamus. qui fabulas ſequuntur. M. Poëtæ id quoque affirmarunt. L. Poëtæ mentiuntur perſæpe. P. Non auſim quærere, quid velit ſibi Maronianum illud in eclogis, ubi paſtores duo altercantur.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli ſpatium non amplius ulnas.

Atque in hoc tamen ipſemet Virgilius crucem ſe fixiſſe

Digitized by Google

fixiſſe Grammaticis ajebat, in qua ipſi ſe aſſiduo diſtorquerent. Nec illud Cleobules, ſeu Cleobulinæ, quæ hexametris ænigmata condidiſſe traditur.

Eſt unus genitor, cujus ſunt pignora bis ſex,
His quoque triginta natæ, ſed diſpare forma,
Aſpectu hinc niveæ, nigris ſunt vultibus inde,
Sunt immortales omnes, moriuntur & omnes.

Nec quid Theodectis.

Una aliam gignit, geminæ ſunt namque ſorores,
Quæque prius genita eſt, mox rurſum gignitur ipſa.

Seu quod Æſopo a Sophiſta in Ægypto eſt propoſitum. Eſt templum magnum, & in ipſo columna duodecim habens urbes, quatum quælibet 30. trabibus ſuſtinetur. Has trabes duæ circumeunt mulieres. Tu enim ſubito item reſponderes, quod ille: pueri apud nos diſſolvunt propoſitiones ejuſmodi: ac templum eſſe mundum, columnam annum, urbes menſes, trabes dies, mulieres diem & noctem. Duas vero ſorores, de quibus paulo ante, diem & noctem interpretareris, quarum una ex altera naſcitur, & utraque ſe generantem generat. Præterea illud Cleobulinæ de anno & duodecim menſibus triginta diebus, luce ac tenebris diſtinctis accipiendum diceres. Virgilianum, ad ſepulchrum Cælij cujusdam nepotis, & aſoti hominis referres, qui re ſua confracta, non plus ſibi reliquit agri, quam quod ad ſepulturam ſufficeret: ut ad nomen Poëta alluſerit, & Cæli pro Cælij poſuerit. Nec minus ſolveres, quod Oedipo Sphinx objecit.

Ride-

Rideres etiam vulgatum hoc de aqua & glacie: quam mater genuit, generavit filia matrem. L. Labore ad ſingula reſpondendi per te levatus ſum, ob quod beneficium grates ago. De ſepulchro Cælij, quod ais, ſcio ſic explicaſſe Servium, quæ explicatio pluribus non placet: in præſens meliorem non habeo, & errare me cum Servio non pudet, ſi is errat. A. En ænigma, in quo ſolvendo ſudor tibi fortaſſe erumpet. L. Eja ſudor. Adducas licet. A.

Semel minusve, an bis minus, non ſat ſcio,
An utrumque borum, ut quondam audivi dicier,
Jovi ipſi regi noluit concedere.

L. Hoccine tantis obſeptum difficultatibus credis, ut ad ejus intelligentiam non ſim aſpiraturus? A. Audiemus, quid apportes. L. Dum exauguraretur Capitolium, omnesque Dij ſe amoveri paterentur, Terminus commoveri non potuit, de quo Ovid. 2. Faſt.

Quid? nova cum fierent Capitolia nempe Deorum
Cuncta Jovi ceſſit turba, locumque dedit.
Terminus (ut memorant veteres) inventus in æde
Reſtitit, & magno cum Jove templa tenet.

Dubitat auctor ænigmatis, ſemel minus, an bis minus fuerit, an utrumque horum: ex utroque autem hoc eſt, ex ſemel & bis reſultat ter. Quare non ſemel minus, non bis minus, ſed Terminus fuit, qui Jovi ipſi Regi cedere noluit. M. O ἰυϛοχίαν. Dabo & ego tibi hujus exercendæ materiam, & unum

alte-

alterumve in medium producam. L. Quotquot ha-
bet. M. Vide Laberi, ut te ipſum noris: confidentia
male audit. Labimur ſæpe, & hæremus etiam in
notiſſimis. L. Pone ergo unum & alterum. M.

Virtutes magnas de viribus affero parvis,
Pando domos clauſas, iterum concludo patentes,
Servo domum domino, ſed rurſum ſervor ab ipſo.

Quid tu hoc eſſe putas? quem loqui? L. Ego quid putem, quem loqui exiſtimem? clavis eſt, & ea loquitur. M. Victus ſum. Nunc iterum vince, ſi potes.

Littera me pavit, nec quid ſit littera novi.
In libris vixi, nec ſum ſtudioſior inde.
Exedi Muſas, nec adhuc tamen ipſa profeci.

L. Difficiliora quæras oportet: tam facile divinabo, quid hoc ſibi velit, quam in præcedente divinabam. Tinea paſcitur libris, quis hoc neſcit? Reliqua explicare nihil eſt neceſſe. M. Quid ſi te capiam tandem L. Tu ſi me captas, non capies. M. Tentemus denuo.

Sum nondum dira confectus morte, ſepultus:
Haud urna, haud ſaxum, non humus ulla tegit.
Et loquor, & ſapio, & vitalibus abdicor auris,
Meque capit vivus, meque vehit tumulus.

Hoc ſi ſolveris, eris tu quoque nobis magnus Apollo. L. Eſſem hac conditione vel Jupiter, ſi voluiſſes. Jonas Propheta eſt, in ventre ceti. Tetigi? M. Prorſus tetigiſti. Tibi palmam cedo, & hinc ſuperatus diſcedo. P. Experiunda ſunt tibi mea tela

Laberi.

Laberi. L. Non graviter lædent, uti auguror. P. Nihil mollius, ut verum dicam, iſto telo quod primo loco in te contorſurus ſum.

Quod tollit, premit: ima petens, ſurſum æra repellit:
Et ſomno premitur: nec tamen ipſa capit.

L. Pluma tollit avem in ſublime: premit bilancis alteram, & ita elevat alteram lancem æream. Premitur a dormiente, ipſa non dormit. P. Miror, ubi tu iſta legeris. Quod ſi ipſe Marte tuo, doctus a nemine ſolviſti, magis miror, & exoſculor ingenium tuum. Addo ſecundum.

Sunt mihi, ſunt lacbrymæ, ſed non eſt cauſſa doloris,
Eſt iter ad cælum, ſed me gravis impedit aër.
Et qui me genuit, ſine me non naſcitur ipſe.

L. Fumus eſt. P. Interpretare nobis verſiculum ultimum. L. Ignis generat fumum, ſine quo ipſe non generatur. An neſcitis? an cocos & calefactores in hanc rem teſtes advocabimus? P. Accipe tertium, pulcherrimum omnino, & ſane peracutum.

Quale animal, dic, eſſe putes, quod mobile totum
Eſt oculus, neque pars præterea ulla manet?
Quotidie gignit natum ſine matre creatum;
Qui tamen una ipſa hac interit ille die.
Cujus item ſoror abſente eſt genitore creata.
Partita imperium fratris & interitum.

L. Vere elegans & acutum ænigma, quod ſua luce me colluſtrat, & apud me quidem tenebrarum nihil habet, quia de ſole loquitur, & ſolem exprimit. P. Recedo perculſus & abjectus, ut Mamilius. Jam reli-

reliquum eſt, ut Aretij impetum excipias. Euge Areti eſto vir, nam cum viro tibi res eſt. A. curabitur.

Excubat os nitidum patulo mihi ſemper hiatu,
Sacra miniſterio, ferrea lingua Dei eſt.
Nunquam ſponte loquar, nunquam niſi juſſa, tacebo.
Excutere at vocem verbera ſola ſolent,

Quid hoc eſt Laberi? L. Quid ſit, campana eſt. A Audi rurſus.

Sponte mea veniens varias oſtendo figuras,
Fingo metus vanos nullo diſcrimine veri.
Sed me nemo videt, niſi qui ſua lumina claudit.

L. Somnus eſt, hoc ſomnus facit, & de ſe iſtis verſibus prædicat, quem vident utique illi etiam, qui non vident, cæci, inquam, & talpæ, quibus haud negavit natura ſomnum. A. Quis autem hoc de ſe?

Parva mihi domus eſt, ſed janua ſemper aperta:
Exiguo ſumptu furtiva vivo ſagina,
Quod mihi nomen ineſt, Romæ quoq; conſul habebat

L. Mus eſt. Quod ait, ſuum nomen fuiſſe conſuli Romano, id verum eſt. Nam Mus, Deciæ gentis cognomen fuit, ut teſtantur Faſti Capitolini, in quibus eſt. P. DECIUS. Q. F. MUS. & P. DECIUS Q. F. Q. N. MUS. Ineſt ergo in hoc ænigmate antiquitatis peritia. Dic aliud. A.

Grande mihi caput eſt, intus ſunt membra minuta,
Pes unus ſolus, ſed pes longiſſimus unus.
Et me ſomnus amat, proprio nec dormio ſomno.

L. Pa-

Digitized by Google

L. Papaver eſt. Nunc mihi quoque dandus eſt interrogandi locus. Semper ego auditor tantum? P. Quem vis reſpondere tibi? L. Qui veſtrum audebit. M. Qui poterit. Tamen non deſperamus de nobis, nec tu ſolus triumphabis hodie. Quid ergo affers? L.

Candidior cygni plumis, ſum filia Brumæ.
Dura minus glacie, ſed non minus algida: fungo
Rarior, ac fluidum in laticem tabeſco repente:
Signo novem, fuerit ſi littera prima reciſa:
Cor mihi ſi jungas, vix eſt avis atrior ulla.

P. Nix eſt. Quod dicit, ſigno novem, & quæ ſequuntur, hoc ita intelligendum eſt, ſi ſcribatur NIX, & dematur N. fore ut ſignificet ejus nomen numerum novenarium, cujus hæc nota IX. Poſtremo ait, ſi ſyllaba, cor, ſibi adjiciatur, futurum nomen avis nigerrimæ, cornicis. M. Negabis hæc? L. cur negem? Age tu Mamili, ſolve hoc.

Glabra foris, piloſa intus, ſpecieque globoſa,
Exſilio, quanquam mi pedis uſus abeſt:
Aëriaſque carens pennis volitabo per auras:
Et vires crebro pulſa reſumo novas.

M. Nihil agis, didicimus abs te invicti eſſe. Pila eſt. L. Nunc demum intelligo, me non ſolum victorem, & in conjicienda veritate felicem eſſe. Reſtatu Areti, quem ſuperare, ſi potuero, non penitus operam luſiſſe me putabo. A. ingens ſcilicet ex me tibi gloria veniet. Petrejum & Mamilium arieti-

bus & vinleis oppugna. L. Tecum libeo velitari. A. Velitemur ergo. L.

Carnea ſulcetur ſi glebula corneo aratro,
Non me dulce dabit, ſed feret acre piper.

A. Prurigo eſt, quæ in amaritiem vertitur, ſi ſcabis. L

Tethyos undiſonæ mediis ego naſcor in arvis,
Meque cavernoſam fiſtula crebra forat.
Non invita gravi levis impleo viſcera ſucco,
Quem revomo exſorptum pollice preſſa prius.
Peniculique loco menſas extergeo mollis,
Et rapio ſordes, ulceraque exſanio.

A. Puto eſſe ſpongiam. L. Sic eſt. Nunc ultimum adhibebo conatum.

Quatuor æquales currunt ex arte ſorores,
Sic quaſi certantes, cum ſit labor omnibus unus:
Et prope ſunt pariter, nec ſe contingere poſſunt.

A Hoc prorſus neſcio, quid ſibi velit. L. Nec tu Petrei? P. Nec ego. L. Nec Mamilius? M. Nec ego. L. Audite aliud, quod, ut ſuſpicor, æque non intelligetis, & cuique pocula duo exhaurienda erunt.

Nox ego ſum facie, ſed non ſum nigra colore,
Inque die media tenebras tamen affero mecum,
Nec mihi dant ſtellæ lucem, nec Cinthia lumen.

A. Deſine plura, mihi tenebræ ſunt, & jure meo libens cedo: nihil tibi vicisſim ſolvendum objiciam. Quid tamen hæc duo ſibi volunt? pande myſterium. L. Relinquam vobis interpretanda.

P. Tu

P. Tu ergo nobis crucem, ut Grammaticis Virgilius? L. Hoc quidem die non interpretabor. M. Nec magnopere iſtam interpredationem requirimus, & ignorabimus haud ægre, quod ſine periculo ac detrimento fortunarum neſcitur. Diu fuit otium a propinando. Propinemus inter nos, conviviumque cum hilaritudine, quanta poteſt, agitemus, vino & ſermone ſuavi.

ANNOTATIONES.

AEnigma nihil eſt aliud, quam oratio verborum involucris tecta; ſeu obſcurus involutuſque ſermo, quo nomine etiam Pythagorica ſymbola vocantur ab Athenæo lib. 10. cap. 7. Cic. lib. 2. ad Att. obſcure & occulte ſcripta dicit eſſe ἐν αἰνίγμασι. *Alij ſic definierunt. Eſt obſcura ſententia per occultam rerum ſimilitudinem enuntiata. Item, oratio obſcuritate allegoriæ ad intelligendum difficilis. Idcirco & Fabius obſcuriorem allegoriam nominat. lib. 8. cap. 6. Griphus a genere retis, idem plane, quod ænigma, ſeu ænigmatica quæſtio: quod credo, involverentur quaſi, quibus illi abſolvendum proponerentur. Sunt, qui dicant, ængima luſum tantum habere & jocum, griphum etiam ſtudium & curam. Certe & ænigmatum, & griphorum uſus fuit olim inter menſas convivales: & quoniam inter ſcyphos proponebantur,* κυλίκεια ζητήματα *dicebantur. Qui non ſolviſſet, ei pœna hæc ſubeunda erat, ut poculum merum ebiberet. Conceditur eorundem uſus in jo-*

 coſis

Digitized by Google

coſis narrationibus, in luſibus, ſymboſiis: quoniam & ingenium acuunt, & hilaritatem pariunt. In orationibus, qui frequentius iis utetur, merito reprehendatur: quoniam vitium orationis maximum eſt obſcuritas. Sunt porro quædam ænigmata poſita in verbis tantum: quædam in ſententia: aliqua in utroque, etiam in litteris & ſyllabis. Gellius lib. 12. cap. 6. ait, latine ſcirpos dici a quibusdam: fortaſſe κατ' ἀντίχρασιν. *Alii legendum putant, ſcrupos.* OEDIPUS ALIQUIS) *Oedipus quoniam apud Thebas ſcite diſſolvit Sphingis problemata, proverbio locum fecit. Ita in Andria Davus ſimulat ſe non intelligere, quod herus dixerat, Davus ſum, inquit, non Oedipus. Plaut. Pœnullo.*

Nam iſti quidem hercle orationi Oedipo,
Conjectore opus eſt, qui Sphingi interpres fuit.

De fortuna & ſtatu Oedipi Sophocles duabus tragædiis, quarum altera Oedipus Coloneus, altera Oedipus Tyrannus inſcribitur. GRACULUM INTER MUSAS) *Anſeres inter olores & graculi, inter Muſas ſunt rudes, & imperiti inter doctos: infantes & indiſerti inter eloquentes. Nam & ſtridor anſerum, & garrulitas obſtrepera graculorum, ambo hæc dulcibus, & acceptis avium cantibus diſſimilia, prorſuſque ingrata ſunt.* QUOD CAPTUM EST PERIIT) *Hoc ænigma mortem attuliſſe Homero ſcribunt Plutarchus in ejus vita, & Valer. lib. 9. cap. 12. Sed credibilius eſt, ſenio, aut etiam fame interiiſſe. Sotades Comicus apud Stobæum, docens vitam humanam eſſe miſeram, ſapientumque viro-*

rum

rum diverſa mortis genera recenſens, fame periiſſe confirmat. Verſus extremos, quia elegantes ſunt, non pigebit adſcribere.

Πολύποδα φαγὼν ὁ διογένης ὠμὸς τέ'νηκεν.
Αἰσχύλω γράφοντι ἐπιπέπτωκε χελώνη,
Σοφοκλῆς ῥάγα φαγων ςαφύλ ; ς πνιγεὶς τέθνηκε.
Κύνες ὁ ι κατὰ θράκην ἐυριπίδην ἔφαγον.
Τὸν θεῖον ὅμηρον λιμὸς κατεδαπάνησεν.

Diogeni polypus crudus interitum attulit.
Illapſa teſtudo Æſchilo fregit caput.
Sophocles edens uvam, acino ſtrangulatus eſt.
Canes vorarunt Euripidem Threicij.
Divinum Homerum, pro, miſera abſumpſit fames.

AD SEPULCHRUM CÆLI) *Profuerit videre, quid ſuper horum verſuum interpretatione varia in Notis dicat Junius Philargyrius.* SED TERMINUS FUIT) *Hoc ænigma, quod Gellius inenarratum relinquit, ut legentium conjecturas acuat, præclare ſolvit Politianus Miſcell. cap. 36. Hiſtoriæ de exauguratione fanorum & ſacellorum in monte Tarpeio, & Termini iſta contumacia eſt apud Livium lib. 1. in Tarquinio Superbo. Perquam facete hunc Deum, & ipſum Jovem irridet Lactant. lib. 1. cap. 20.* JONAS PROPHETA IN VENTRE CETI) *Quid in hoc facto aut primum aut magis mirer? an piſcem illum tanto fuiſſe oris hiatu, ut inoffenſe ſolidum Jonam excipere ac deglutire potuerit? An Jonam intra piſcis alvum aut reſpirare, ut neceſſarium eſt homini, potuiſſe; aut*

ſine reſpiratione totum triduum vixiſſe. An in illo tenebricoſo & horrendo ſpecu, adeo fuiſſe imperturbato animo, ut accurate compoſita precatione apud Deum uteretur? An eum igneo illo viſcerum fervore non eſſe confectum atque conſumptum? An belluæ agitatione non eſſe conflictum? An denique, ut inoxie fuerat exceptus ore piſcis, & alvo conſervatus, ſic innocue fuiſſe ejectum, & terræ redditum? His verbis perpendit miraculum Jonæ Bened. Pererius comment. in Daniel lib. 4. RELINQUAM VOBIS INTERPRETANDA) *Ne ſe fruſtra torqueant ſtudioſi, ſciant iſtas ſorores eſſe rotas quatuor in uno curru: poſtremo autem ſignificari nebulam.*

PROGYMNASMA
TERTIUM ET QUADRAGESIMUM.

Leontarchia, ſeu Leonis inter belluas principatus.

LEO, ELEPHANTUS.

ELephanti, quibus nullæ beſtiarum prudentiores, aliquando agmine vaſtam ſolitudinem cum ductore ſuo perambulantes ſermocinabantur de bonis, quæ reperirentur in quadrupedibus. Pernumerabant varia eorum genera, &

& pro cujusque merito dignitateque unumquodque ſine invidia, quantum poterat, & candide laudabant. De ſemetipſis autem propter ingentem exquiſitorum bonorum copiam, qua affecti eſſent, ſic ſtatuebant, imperium in animantes jure optimo ſibi, leonibus autem nequaquam concedendum. Forte fortuna per idem tempus Leo plurimis diverſisque animalibus, tanquam videlicet Rex ſatellitum ſuorum catervis ſtipatus, per ea ipſa loca neſcio, quo profecturus, iter tenuit, elephantos ſalutavit. At illi ſuperbia inflati, dominum ſuum nec reſalutare, nec aſpicere dignati ſunt. Leo (ut excelſus animus injuriarum plerunque impatientior, & ad ultionem propenſior eſt) indignari, fremere, toros cervice excutere, ſuos ad contemptores invadendos cohortari, & ipſe in ducem velle inſilire, eumque fruſtatim diſcerpere. Verum Conſiliarij, qui proximi ibant, eum ab hac mente revocabant, docebantque, nullam virtutem tanto ornamento eſſe Regi, quanto placabilitatem & clementiam: in quo M. Antonini cognomento Philoſophi factum verbis ſingularibus prædicabant, qui ea de cauſſa ne in rebelles quidem ſævitum voluit: ſi ita videatur, leviori pœna immodeſtiam illorum multari poſſe. Hic urſi cujusdam ſenis experientiſſimi, & in dandis conſiliis Neſtori quam ſimillimo egregie valuit, plurimumque effecit auctoritas. Tum ira temperata, voce placidiore Leo: quid eſt, inquit, elephanti, quod ſic a vobis deſpicior? An me ab ipſo Jove principem animantium jam

pridem inſtitutum ignoratis? Scimus nos *quidem* (ait primarius, & cæteris ætate ſuperior ele*phas*) tibi ſceptrum eſſe datum, teque Regem nominatum, ſed juſtene, an injuſte, hoc diſceptari etiamnum poteſt. Quod ſi cauſſa cum cauſſa contendat, & rationes cum rationibus componantur, tu *iſtud* regnum diutius, credo non obtineas, ego *adipiſcar*: tu in ordinem redigaris, ego in locum tuum aſcendam. Obſtupuerunt tam inſolenti reſponſione animalia, viſaque res omnibus minime perferenda: principatum Leonis tot jam ſæculis inveteratum ac ſtabilitum labefactari, & de quo nemo hactenus addubitaſſet, de eo nunc ſeri litem, remque præter omnium opinionem in controverſiam deduci. Avebant tamen audire, quid pro ſe afferrent elephanti, & quibus potiſſimum firmamentis ſuæ nationi regalem honorem, *maje*ſtatemque deberi oſtenderent. Proinde cum e fruticibus herbiſque ſedem Leoni repente conſtruxiſſent, ipſa eum in orbem arrectis auribns circumſederunt. Quid contra elephanti? ſtant torvum intuentes, juſſique a Leone cauſſam ſuam orare, petunt, uti attente & cum ſilentio a principio ad extremum audiantur. Promittit futurum Leo. Sed vulpes quieſcere non poterat. Jam enim arridebat Oratori, ſeu potius irridebat, jam caput agitabat, jam ſeſe ſcalpebat, paulo poſt tergum obvertebat, deinde oſcitabat, circumſpiciebat, exſquebat, aliquid lupo, qui vicinus ſedebat, in aurem garriebat, omninoque alias res agebat. Leo con-

connivebat: elephantos procacitas, levitas, atque protervia vulpeculæ admodum pungebat: nam equus, urſus, cervus, aper, caper, taurus, & reliqui animantes ſatis quieti manebant, & ſedatis animis modeſtisque corporibus auſcultabant. Jam quæ fuerit Elephanti oratio, audiamus.

ORATIO ELEPHANTI.

Ad cujusque rei virtutem atque laudem demonſtrandam haud parum facit non diſplicuiſſe ſapientibus, quorum certiſſimo incorruptiſſimoque judicio, dirigenda, definienda, moderanda ſunt omnia. Elephantus autem Philoſophis, Oratoribus, Poëtis, Hiſtoricis ita commendatur, ut ei ex animalibus univerſis ſenſus optimos, acutiſſimosque excellentiam intellectus, & ſermonis patrii notitiam, ingenium, indolem, docilitatem, imperiorum obedientiam, officiorum, quæ didicerit, memoriam, prudentiam, religionem, æquitatem, manſuetudinem, amoris & gloriæ voluptatem, & ut paucis multa, maximeque inſignia comprehendam, quandam cum humano genere ſocietatem tribuere nihil vereantur. Poteſtne quidquam de nobis dici præclarius? aut poſſumuſne quam ſumus, & prædicamur, nobiliores fieri? Si hæc, quæ recenſui, hominum inprimis propria ſunt, & homine (quod tu ipſe fateberis) nihil eſt excellentius, cui etiam in te gentemque tuam datum eſt imperium, concedas oportet, eos, qui ab homine proximum sortiti ſunt locum, te, qui ab ejus

 præ-

præſtantia diſtas, quantum aliquid diſtare poteſt, plurimum majores, atque ideo faſtigio regali digniores eſſe. *Hæc ratio, quoniam ſatis acute concluſa videbatur, in animos audientium penitus intrabat quidem, nondum tamen fidem penitus faciebat. Progreditur Elephas.* Quæ porro acervatim a me dicta ſunt, ea ſigillatim differam, & iis longe plura. In India, Africa, Æthiopia, ubicunque naſcimur, indigenam ſermonem percipimus, nec ſolum humanis vocibus, ut cum aliis beſtiarum, verum etiam humana lingua verbisque nobiſcum agitur, qui honos cæteris non habetur. Verbis & allocutionibus domamur, inſtituimur, incitamur, revocamur, placamur, dirigimur: ad uſus denique omnes a nobis expetitos excolimur, non ſecus profecto, quam ipſi homines. At tu, Leo, quid velint ſibi loquentes, non capis. Seu te increpent, ſeu moneant, ſeu rogent, ſeu blandiantur, ſeu laudent, ſeu hortentur, ſeu ſuadeant, ſeu quid aliud abs te poſtulent, nihil intelligis: non plus quam lyram aſinus, aut tubam ſus. *Opportune ceciderat, ut horum neuter adeſſet. Quam enim ægris mentibus & auribus iſtam contumeliam audituri fuerint; non difficile eſt cogitare.* Quin nos etiam quodam ſermonis genere inter nos uti conſuevimus, qui Rectoribus noſtris tantum notus eſt. Quid, quod nonunquam vocibus humanis loquimur? quid, quod litterarum ductus didicimus, & verſus pangimus? Noſter enim eſt ille in pulvere elephantino pede exaratus.

Ipſe egomet ſcripſi, armaque Celtica capta dicavi.

Qua-

Digitized by Google

Quale ſit nobis ingenium, quam docile, quam flexile, & belli paciſque artibus idoneum, multorum libri clamitant. Si contra belluas certamen nobis in eundum ſit, ratione aciem diſponimus, tela, ſpicula, tanquam chirurgi vulneratis leniter educimus. Equitatu circumventi, infirmos, aut feſſos, vulneratoſque in medium agmen recipimus, ac velut imperio ac ratione per vices ſubimus. Pro defendendis hominibus pugnamus fortiſſime, atque ad ultimum ſpiritum Gregatim ſemper incedimus, Maximus natu agmen ducit. Amnem tranſituri, minimos præmittimus, ne majorum ingreſſu atterente alveum creſcat gurgitis altitudo. Quid vero hominem homines in pace doceant, quod non etiam nos diſcamus? corpus ad omnem ex arte motum geſtumque conformamus, nos ſubmittimus, Reges adoramus, ſaltamus, choreas ducimus, ad ſcopum lapides jaculamur, armis utimur, natamus, in ſublime & per auras jacta, atque in orbem circumacta recipimus, gladiatorios, atque militares motus edimus, per funes ambulamus. Si quis eſt tardioris ingenij in accipiendis, quæ traduntur, eadem illa noctu meditatur. Semel ſi domiti ſumus, ab homine & pro homine patimur, & feremus omnia: & cum tanta ſit vaſtitas noſtra, tamen nulla vi adhibita vel a puero regimur. Quin etiam jugum ſubivimus, & currus traximus. Teſtis eſt Roma, triumphante Pompejo de Africa: teſtis India, de qua triumphavit Liber pater. Nec iſtuc humilitati noſtræ & abjectioni, ſed manſuetudini & lenitati tribuendum

Digitized by Google

dum eſt. Memoria quoque noſtra celebratur. Agnoſcimus ſenes multos poſt annos, qui nos rexerant juvenes. Non audiſti, quomodo miles quiſpiam in fronte elephantum putamine nucis cum percuſſiſſet, ille putamen ſtudioſe ſuſtulerit : poſt dies complures in via publica militem obambulantem conſpicatus, elatum ex ore putamen promuſcide ſua acriter in illum conjecerit? Item de alio, quem cum miles una cum Rectore ipſius obvium haberet, noluit via decedere. Elephas id ſuam & Rectoris contumeliam interpretatur, ulciſci tamen Rectore prohibetur. Interfluxerunt dies nonnulli, cum in ripa fluminis, quod urbem præterfluit, militem otioſe fabulantem reperit. Cum Rector abeſſet, corripuit illico hominem, in altum ſuſtulit, nec precibus, nec clamore aſtantium motus, aliquoties flumine merſit, allevans ſubinde & demittens. Addam exemplum unum memoriæ in partem benignam, ſicut attuli in vindicem & iracundiam. Cum quidam elephas annuo & ſolemni furore correptus catenas abrupiſſet, fugientibus omnibus ſervulus quiſpiam, qui ulnis infantem domini ſui geſtabat, in ædes propere irrupit, oblitus pueruli, quem in illa trepidatione ante ædes depoſuerat. Adeſt elephas mortem pueri omnes exſpectant. Ille manu ſua leniter attollit in humile tectum, quo e regione ædium erat, reſpectans curioſe, ſatin' puer illic ſine damno. Deinde furibundus curſum ſuum exſequitur. Sic eum beneficia accepta remunerari voluiſſe omnes

omnes conjectabant, quia mulier earum ædium domina, & infantis mater, elephanti tranſeunti ſæpius panem aut fructus obtulerat. Prudentiam noſtram declarant, quæ de ingenio & docilitate dixi, & hæc præterea. Prædam in nobis expetendam ſcimus eſſe dentes tantum noſtros. Quare deciduos caſu aliquo, vel ſenecta, defodimus. Eorum nobis ſumma cura. Alterius mucroni parcimus, ne ſit præliis hebes: alterius operario uſu fodimus radices, impellimus moles. Circumventi a venatoribus, primos conſtituimus, quibus ſunt minimi, ne tanti prælium putetur. Poſtea feſſi, impactos arbori frangimus, & præda nos redimimus. Dentibus noſtris ingens pretium, quia ebur & Deorum ſimulacris laudatiſſima ex ijs materia. Si quis noſtrum in foveam ceciderit, ramos congerimus, moles convolvimus, aggeres conſtruimus, omnique vi conamur lapſum extrahere. Religionem nos colere certum eſt. Niteſcente luna nova ad amnes deſcendimus, ibique nos luſtrantes, ſolenniter aqua circumſpergimus, atque ita ſalutato ſidere in ſylvas redimus: nec tranſituri maria naves ante conſcendimus, quam de reditu Rectores nos invitantes jurejurando promiſerint. Morbo feſſi herbas ſupini in cælum jacimus, veluti tellure precibus allegata. Orientem ſolem veneramur. Ad religionem pertinet, quod mortuos e genere noſtro ſepelimus, & prætereuntes terram cadaveribus injicimus. Æquitas noſtra tanta eſt, ut alienas quoque injurias perſequamur. Romæ

Tito

Tito Imp. uxor Rectoris mœchabatur. Vidit elephas, nec ferens domini injuriam, irruit, & complexos utrumque dentibus transfixit. Ita copulatos relinquit, ſtragulo tegit, adveniente Domino ſtragulo abſtracto facinus, & ſe ultorem oſtendit. Manſuetudinis & clementiæ noſtræ argumenta ſunt, quod, cum per vires noſtras nocere poſſimus omnibus, nocemus tamen nemini. Contra feras imbeciliores ac minores prorſus non pugnamus: contra majores validioresque non niſi laceſſiti. In grege pecudum occurrentia manu dimovemus, ne quod per imprudentiam obteramus. Cum Bocchus Rex 30. elephantis totidem, in quos ſævire inſtituerat, ſtipitibus alligatos objeciſſet, procurſantibus inter eos, qui laceſſerent, non potuit effici, ut crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur. Aberrantem hominem in ſolitudine factum obviam non ſolum non interficimus, aut aliquo malo afficimus, ſed placide nos duces præbemus, viamque illi commonſtramus. De amore noſtro in homines mira poſſim narrare, ſimiliterque de cupiditate gloriæ, quæ tam vehemens in nobis, ut ignominia notati mortem infamiæ aliquando prætulerimus, & alia illius conſciſcendæ occaſione negata, inedia vitam finiverimus. In Magiſtros & Rectores memorabili pietate ſumus. In liberos quoque, quos urgentibus venatoribus adeo non deſerimus, ut millies capi, cædi malimus ipſi, quam ipſos. Grandioribus de loco, de potu, de cibo juniores concedunt.

Mirus

Digitized by Google

Mirus pudor noſter: victus fugit vocem victoris: nunquam niſi in abdito, tecti ſylvis damus operam liberis. Nec adulteria novimus, nec ulla inter nos propter fœminas prælia, ut tauris propter vaccas, equis propter equas, & aliis ad eundem modum. Præterea liberales ſumus, damusque munera tum curatoribus noſtris, tum iis, quos diligimus. De robore noſtro nihil dicam: id ſatis inde colligitur, quod caſtellum ſinguli 30. & amplius militibus armatis plenum geſtamus. Promuſcis noſtra ad varia munera perquam utilis eſt, qua pro manu utimur. Ea potum haurimus, cibum capimus, per eam Rectores aſcendunt, & deſcendunt. Hac arbores dejicimus, in bello de manibus præliantium tela excutimus, ab equo equitem deturbamus, peditem correptum, quo libuerit, projicimus. Cum per aquas ingrediendum, ea ſublata ſpiritum ducimus, gladio ad eam alligato cruentas cædes factitamus. Quare non ſtulte per eam homo opulentus, & alieni auxilij nihil indigens ſignificatur, & per ſimulacrum meum Rex intelligitur, quia gregatim ingredior, & quia, qui ſenior, inter nos, aliis imperat, quod plurimarum gentium in Regibus deligendis ſolemne fuit. Habemus & munificentiæ notam, quæ ipſa quoque eſt virtus regia: item temperantiæ: nos conſueto pabulo contenti ſumus, ſi plus apponatur, quod plus eſt, rejicimus. Cum ergo elephantus tantopere laudatus ſit a ſapientibus, cum ingenio, docilitate valeat, cum ſermonis ſit intelligens, cum ſit

in

in eo memoria, affectus gloriæ, ſtimuli, æquitas, pietas, manſuetudo, liberalitas, pudor, vires: cum ſit hominis ſimillimus, cum notas regiæ dignitatis habeat, quid illi deſit, quo minus animalium Rex appelletur? Poſtquam peroravit, cæteri elephantes cuncti ſimul ore fremebant. Leo autem Regum moris retinens, qui per alium reſponſa dare conſueverunt, Moloſſo præcipit, uti ſuo nomine elephantem modeſtiam doceat, ſuamque adverſus illum dignitatem & poteſtatem aſſerat. Erat hic Moloſſus Cancellarius Leonis, cui ſummum ingenium, ſummam dicendi copiam, facultatemque natura, & eximiam cum gravitate prudentiam tribuerat. Is itaque hunc in modum dicere ingreditur.

ORATIO PRO LEONE.

Ea demum vera, ſummaque felicitas eſt, Elephante, unumquemque ſua felicitate, ſuisque bonis contentum vitam agitare, eo non plus ſibi appetere, alienam auctoritatem, gloriam, potentiam non ambire, nulli quidquam invidere, majores revereri, cum paribus facile congregari, minores non contemnere, ſuum denique negotium agere, & quod dici ſolet, propria in pelle quieſcere. Quæ, ſi tu facere in animum inducere potuiſſes, nunquam eo amentiæ proceſſiſſes, ut tam inconſideratum & inverecundum facinus deſignares. Tua enim iſta concio quid aliud fuit, quam ambitionis tuæ, tuorumque, quam invidentiæ, quam ſuperbiæ, & intolerandi cujusdam fa-

Digitized by Google

ſtus luculenta ſignificatio? Quæ te peſtes quieta mente conſiſtere nunquam ſinunt, voluntatè ſemper, anxieque cogitantem, quo pacto, ſive id non poſſe, ſive poſſe, quo jure, qua injuria, per fas nefasque nomen tuum glorioſum efficere, & quibus te provida rerum mater natura ſubjectum eſſe juſſit, ſupremum in eos, regiumque dominatum invadas. At enim tua te fruſtrantur conſilia, & ſpes in irritum cadunt, ac tu de te ipſo ita mereris, ut qui peſſime. Non enim id, quod tu arbitraris, omnia ubique hominum ſententiis metienda, ſtatuendaque ſunt: aliquid etiam naturæ tacenti, eidemque ingenioſiſſimæ rerum inventrici, ſapientiſſimæ gubernatrici, aliquid inſuper nobis brutis in cauſſa noſtra videtur eſſe permittendum. Et tamen illi eruditorum ordines, quos nominaviſti, non uſque adeo laudibus celebrant, ut animantium Regem Imperatoremque conſtituant: tam præpoſterus rerum æſtimator inventus eſt adhuc nemo. Multa magnaque cantari de te ſolent, at nec pauciora, nec inferiora de Leone. Quare tute gladium mihi porrexiſti, quo te jugularem. Quod ſi dictis, atque teſtimoniis illorum tantum fidei, auctoritatisque deferendum ſentis, deſine infelix regnum tibi vendicare, deſine affectare tyrrannidem: deſine inſanire: quando iidem toties, & tam manifeſte, verbis & ſententiis tam glorioſis Leonem animalium principem & caput eſſe confirmant. Ecquid, Elephante, abuſum te hominum ſapientum auctoritatibus animadvertis? ecquid intelligis, quando tuo ipſius laqueo

captus ſis? quomodo in foveam, quam nobis foderas, tu ipſe incideris? quomodo tuis armis perieris? Quod deinde ingenium tuum, facilitatem quæcunque diſcendi, memoriam, prudentiam, æquitatem, religionem, aliasque virtutes tuas jactaviſti, hæc omnia velim ſcias de vobis ita ferri, ac narrari, ut non modo de omnibus vobis communiter, ſed nec de paucis quidem, de unis tantum affirmentur. Tu autem, ſi ex individuo, ſive ſingulari genus & univerſum concludere poſſe arbitraris, male perfectus es in dialecticis. At quæ de leonibus memoriæ produntur, ea ferme omnium communia ſunt, id quod inſitæ, & cum ſemine ad poſteros propagatæ nobilitatis indicium eſt. Ut ergo non ideo genus humanum dicemus eruditum, quoniam Plato, Ariſtoteles, Homerus, Cicero eruditi fuerunt: nec idcirco dives, quoniam Crœſus in ampliſſimis opibus vixit: nec longævum, quia Tithonus Auroræ maritus ſenio tandem in cicadam verſus memoratur: nec formoſum, quia Alcipiades & Helena pulchritudinis laudem tulerunt: nec religioſum, quia Numa Pompilius religionibus addictus, & ſacris obeundis deditus fuit: nec incredibili quadam magnitudine conſilij atque ingenij, quique artem obliviſcendi quædam, quam recordandi malint, quia Themiſtocles talis legitur: ſic nec elephantorum genus plenum rationis, memor, juſtum, pium, gratum, homini proximum vocabimus, quoniam nonnulli, vel unus etiam duntaxat de illis haram rerum aliquod documentum

cum aliquando dedit. Paucorum excellentia nuſquam nobilitat ipſam multitudinem, tametſi eidem honori & ornamento eſſe poteſt. Veruntamen (vide quam tecum ſincere, fidenterque agam) concedo hæc vobis eſſe communia. Quid aliud hinc conſequitur, niſi vos nec homines omnino, nec belluas prorſus, ſed medium quoddam genus animalium decernendos? Jam vero, ſicut homines hominem ſibi præeſſe volunt, non belluam, ſic nos, cum ſimus natæ rationis expertes, & brutæ animantes, ab animante bruto leges accipere, eique dicto imperio audientes eſſe, tanquam legitimo Regi volumus, non illi, qui a natura moribusque noſtris recedit, & ita ſimilis noſtrorum eſt, ut etiam vehementer diſſimilis reperiatur. Aut igitur nega, in te ſubjectisque tuis ineſſe illas cum homine ſimilitudines: quod ſi feceris, unde præſtantiam tuam probes, & cur regnum tibi debitum aſſeveres, nihil habebis: aut ſi non negas, te noſtra cognatione alienum confiteare, qui nempe caremus ingeniis, qui dociles non ſumus, qui choros ducere, per funes incedere, amare etiam (ut vos ſoletis, & quod tu ſubdole præteriiſti, cum de amore veſtro in homines loquerere) mulierculas neſcimus, qui nec probitate, nec manſuetudine, nec ſermonis intelligentia præſtamus, & aliud nihil ſumus, quam beſtiæ, atque ob eam rem te nobis jura dare nec poſſe, neq debere. Cur ergo homini ſervimus? cur ejus juſſa conficimus? cur imperia perferimus? Quoniam, ut ſis ſciens, ab univerſa natura, cui ille cœleſtium

nutu ac voluntate jam indé uſque ab initio præpoſitus eſt,nihil ſejunctum cupimus. Quanquam magis homines leonum, quam leones hominum ſervi ſunt. Laudaſti poſtea vires, & iſtam promuſcidem tuam, cujus varios uſus declaraſti, quantaque vi polleret, docuiſti. Sunt hæc magis tua, qua bellua es. Atqui nec a Leone abeſt laus roboris, qui pro corpore ſuo robuſtus eſt ſatis. Poſtremus orationis tuæ locus myſticos quosdam elephanti ſignificatus complectebarur, eosque præclaros, ex quibus illud denuo concludere nitebare, te admodum nobilem, & regia majeſtate dignum eſſe. Quid? Leo noſter quam varia, quam non vulgaria propter inſignem naturæ ſuæ prærogativam ſignificat? Animi corporisque vires, vigilantiam atque cuſtodiam, filiorum in parentes obedientiam, ſolem & terram, dominatorem, animi domitorem, hominem terrificum, clementiam,virtutem, virtutem,inquam,ſola pellis,quo ornatu heroes ſibi placent, & quod his omnibus æquale, imo quod majus eſt omnibus, DEI FILIUM. Singula ejus membra arcani alicujus argumentum præbent, in quo cum ſapientibus gentes, ætatesque omnes conſentiunt. Audi jam decora Regis noſtri,& diſce, ſi potes, etiam in ipſo inveniri talia complura,qualia de te ipſe ediſſertare non dubitaviſti. Quæſo te, num clementia non eſt, quod ſupplices parc t lædere, tam feras, quam homines: Si ſævit,in viros prius,quam in fæminas ſævit: in infantes autem non niſi acerrima exagitatus fame. Hoc, cum feciſſe tradantur matres huma-

humanæ filijs ſuis, certe ignoſcendum eſt beſtiæ, ſi id comittit in homines, quandoquidem beſtia eſt. Intelligunt leones quoque ſermonem, & quidem ſupplicantium, miſericordiamque rogitantium, quæ vere clementis animi nota, regalisque indolis clariſſimum ſignum eſt. In Libya captiva mulier, dum Getuliam petit, compluri-um leonum per ſylvas impetum ſupplice affatu mitigavit. Ajebat ſe fœminam eſſe, profugam, infirmam, implorare ſe fidem & humanitatem animantis generoſiſſimi, & reliquorum Imperatoris, indignam ſe ejus gloria prædam fore. Cum porro natura, & æquitas præſcribat, nocere nulli, niſi laceſſitum injuria, leones vulnerati obſervatione mira percuſſorem agnoſcunt, & in quemvis frequenti multitudine appetunt. Hoc ſimiliter vos factitatis, ut lædentibus iraſcamini. & ab iiſdem pœnas expetatis. Cæterum ea moderatione non eſtis, qua illi: nam eum, a quo telum venerit, quamvis non vulneraverit, correptum, raptatumque ſternunt, nihil vulneris imponunt: ſatis quippe habent, hoc leviſſimo ſupplicio eum admonere, ut deinceps injuriam ne inferat. Dolis & ſuſpicionibus locus apud leones nullus, atque ut limis oculis non aſpiciunt, ſed rectis, ſic viciſſim ſe limis aſpici nolunt. Erga bene meritos ipſi etiam gratiſſimi reperiuntur. Exempla pulcherrima, & magna quidem copia poſſem adducere, ut illius, qui in amphitheatro unum e beſtiariis agnitum, cum quondam ejus Magiſter fuiſſet, ab aliarum inſultu & dilaniatione beſtiarum protexit: ut illius,

 cujus

cujus pedem læſum, cum curaſſet in ſylva ſervus, eidem poſtmodum per ſpectaculum Romæ objectus eſt. Leo agnovit medicum, ad ejus veſtigia procubuit, ejus lateri ſemper adhæſit, eum tanquam mitis catellus, quacunque iret per urbem, comitatus eſt. Hæc & alia infinita proferre poſſem, ſi longior eſſe vellem. Præterea liberalitatem leonum mihi conſidera. Arreptam prædam ſoli devorare erubeſcunt, ſæpeque aliis beſtiis de ea, quod devorent, relinquunt. Veniamus ad eam, quæ in leone præcipua luas ducitur, & qua in illo res nulla admirabilior, omnibusque honoribus dignior judicari debet. Quænam igitur ea eſt? quæ? Magnanimitas. Hac neque tu, neque animal ullum ſeſe cum illo ulla ex parte comparaverit. Cedite elephanti, cedite: in Leone habitat & elucet graviſſimorum diſcriminum, & lethalium periculorum contemptor, altiſſimus, fortiſſimus, invictiſſimusque animus. Fulgentes gladios, micantia tela, haſtas, contos, venatores, canes nihil horret, ſolo terrore diu ſe tuetur, ac veluti compelli ſe ad defenſionem teſtatus, tandem cooritur, non quaſi periculo coactus, ſed quaſi ſceleri & amentiæ iratus. Si quando multitudini cedendum ſtatuit (non eſt enim ſapientis temere ſe iis caſibus offerre, quos nec viribus, nec conſilio ſuperare poſſit) in ipſo diſceſſu (non enim dicam in fuga) cor impavidum, & ad dimicandum paratum oſtentat, dum valde contemptim, & crebro reſtitans mediis in campis, de loco abit: ita minime negligit, quid de ſeſe ſentiatur. Si quem inſequatur, ſaltibus inſequi-

ſequitur. Nec eum vis ulla domare poſſit, niſi quartana febris ſpiritus ejus aliquantum comprimeret. Quocirca, qui periculis cincti, circumventique non cadunt animis, ſed fortiter reſiſtunt, nec conſtantiam ſuam infringi patiuntur, illi leonibus, non elephantis ſimiles dici ſolent, & in bello audaces animoſosque Poëtæ θυμολέοντα vocant. Ad medicandum Leo multis modis eſt utilis. Adeps venenum pellit, quo perunctis virulentarum beſtiarum morſus nequaquam officiunt. Idem oleo roſaceo permixtus faciem a vitiis integram, candidamque conſervat: aduſtas corporis partes, & tumores oculorum ſanat. Ejusdem fel cum oculorum claritatem acuit, & adverſus comitialem morbum valet. Cor cum cibo ſumptum, quartanam fugat. Hic tu forſitan mihi tacitus reſpondeas: quem ego tantopere tollam, ſolumque Regem eſſe oportere contendam, eum terreri rotarum ſtrepitu, curribus vacuis, gallorum cantu, & igne potiſſimum. Hæc nec laudabilia, nec regia videri. Accipe contra Elephante. Noluit eum natura ſine malo tantis cumulare bonis, ne nimium ſibi plauderet, & pro Rege crudeliſſimus tyrannus evaderet. Quo fine etiam quartana illum implicuit. Decuit utique meminiſſe, ſe quamvis Regem, tamen non Deum, ſed belluam, & qui tantum terrorem incuteret, aliis ſe quoque terreri, & quidem a parvis poſſe, quæ res illum extra fines exire non ſineret. Tu vero quantumvis eximius, & bonorum dives, veſtigio hominis in ſolitudine animadverſo, priusquam hominem ipſum conſpicias,

inſidiarum metu percelleris, & contremiſcis. Te minimus ſuum grunnitus, te caper in fugam conjicit. Vulneratus & territus in bello ſemper retrocedis, cum clade pernicieque tuarum partium. Si ſtagna limpida acceſſeritis, ubi vos tanquam in ſpeculo cernatis, ſupra modum vosmetipſos averſamini, & reformidatis, confeſtimque diſceditis, & ne vosmet intueri cogamini, ob eam cauſſam omnino turbidam bibitis. Nonne hoc eſt pueros imitari, qui umbras ſuas timent, & exclamant? Inſuper cum ingenio tuo etiam ſtuporis notam habes. Unde enim illud proverbium in ſtupidum: nihil differs ab elephanto? Si ergo nihilominus te nobilem haberi poſtulas, cum ejusmodi ſis, noli Leonem ob timiditatem ſuam judicare ignobilem, tu quippe multo es illo timidior. Denique, ut finiamus, muta iſtam mentem, dimitte audaciam, & quem nos tot ſæculis dominum agnovimus, quemque juſte, & manſuete imperantem ſenſimus, tu quoque agnoſce. Ne exſpectes, dum vis afferatur: cave, abutaris Regis noſtri lenitate: ſcito, illi longas eſſe manus: ſcite eum noſſe iram diſſimulare, opportuno autem tempore, poſt annos quamvis multos ſupplicium ſolere irrogare.

Aſpectabant elephantos animalia, & nutibus eos admonebant, ut poſita ferocia Lenoi ſe in clientelam dicarent, ne rebus novis ſtuderent, ſibique malum maximum pararent. Redeunt ad mentem elephanti: Leonem adorant, quomodo Reges adorare conſueverunt: veniam ſtultitiæ ſuæ petunt, & faci-

facile conſequuntur. Collaudat verbis honorificentiſſimis Oratorem ſuum Leo, & torque aureo donat, remque geſtam annalibus conſignari jubet, Tum ab utriſque diſceditur, & ex eo, ubicumque elephantes Leoni fiunt obvij, ſemper ſubſiſtunt, ſeſeque in genua ſubmittentes, ut dominum, ac principem ſuum reverentur.

ANNOTATIONES.

ELEPHANTUS, *Quorundam opinione elephantos appellatos eſſe boves Lucas, ait Varro: quod primum viſi ſunt in Lucanis Pyrrhi bello: ſed ex eo fortaſſe, quod Lucani boves validiſſimi eſſent, neque ullam quadrupedem noſſent Romani bove majorem. Turneb. lib. 13. cap. 9. De elephantis nullam Homerum feciſſe mentionem obſervavit Pauſan. lib. 1. cum tamen de ebore non tacuerit. Nam lectos, & opulentiorum domos ebore ornatas dixit. Quod ſi aut elephantum vidiſſet, aut de eo quidquam audiſſet, antiquius, opinor, dixiſſet hoc, quam Pygmæorum & gruum pugnas commemorare. Eaſdem belluas, ut idem Scriptor tradit, primus ex Europæ principibus Alexander Poro & Indis devictis in poteſtate habuit. Quo mortuo, & alij Reges, & plurimos Antigonus ſibi comparavit.* IN DANDIS CONSILIIS NESTORI) *Uſum Agamemnonem conſiliario Neſtore, & multum ei tribuiſſe propter ſummam cum eloquentia conjunctam prudentiam patet ex Iliad. & teſtatur Cic. epiſt. 14. lib. 9. Eſt tamen non alienum a dignitate tua, quod ipſi Agamemnoni Re-*

gum Regi fuit honeſtum, habere aliquem in conſiliis capiendis Neſtorem. Et in Cato. Et tamen ille dux Græciæ nunquam optat, ut Ajacis ſimiles habeat decem, at ut Neſtoris: quod, ſi acciderit, non dubitat, quin brevi Troja ſit peritura. PRINCIPEM ANIMANTIUM) *Cum ſint genera animantium tria, aquatica, terreſtria, & pennigera, de quibus alias diſputavimus, & certum habeatur, avium principem ac velut dominam ob naturæ excellentiam eſſe aquilam, quadrupedum autem leonem, quem quaſi Regem piſcibus dare convenit? an ibi molem, an præſtantiam ſpectabimus? nam nec leo major elephanto, nec aquila major cygno, & nihilominus ille ſuorum Rex, hæc ſuarum Regina. Hæc quæſtio tanti momenti apparet, ut comitia piſcium ad Regem creandum, ſi nondum eſt aliquis, indicenda videantur: modo id balæna æquo animo ſuſtineat.* IN ORDINEM REDIGARIS) *Antiqui cum ſignificare volebant hominem inter ſuæ conditionis homines retinendum, continendumque, id eſt, ut vulgo loquimur, ſuo ſtatu contentum eſſe cogendum, in ordinem eum redigendum, vel etiam cogendum dictabant, hoc eſt, inter vulgares & gregarios annumerandum. Plin. epiſt. 23. lib. 1. Conſulis an exiſtimem te in Tribunatu cauſſas agere decere. Plurimum refert, quid eſſe Tribunatum putes. Inanem umbram, & ſine honore nomen: an poteſtatem ſacroſanctam, & quam in ordinem cogi ut a nullo, ita ne a ſe quidem deceat. Et epiſt. 6. lib. 2. Liberti mei non idem, quod ego, bibunt, ſed idem ego, quod Liberti. Et mehercle, ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum,*

quo

quo utaris ipſe, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumptibus parcas. Huic opponitur, eximere numero. Quintil. lib. 1. de Criticis loquens. Judicio quidem ita ſevere ſunt uſi veteres Grammatici, ut non verſus modo cenſoria quadam virgula notare, & libros, qui falſo viderentur inſcripti, tanquam ſubdititios ſummovere familia permiſerint ſibi: ſed auctores alios in ordinem redigerint, alios omnino exemerint numero. Eximere igitur numero, eſt eximium habere, id eſt, non inter vulgares connumerare, ſed tanquam præcipuum habere. Græci in ordinem redactos ἐγκυκλίυς *dicunt, id eſt, circulares, hoc eſt viles & vulgares. Contra, numero exemptos,* ἐκκρίτυς, προκρίτυς *id eſt, eximios & præcipuos. Hæc ut breviſſime licuit ex Bud. in Pandect.* CUM BOCCHUS REX) *Auctor Plin. lib. 8. cap. 5. In quo, ut item in præcedentibus, & ſequentibus multa de elephantis. Nonnulla Baſil. quoque Homil. 9. in Hexaëm. Ælian. de animal. locis variis. Pererius comment. in Daniel. lib.* 4. PROPRIA IN PELLE, *Ab aſino Cumano, qui leonino exuvio coopertus ſe leonem mentiebatur.* MAGIS HOMINES LEONUM) *Cum Diogenem Xeniadæ Corinthio venditum, ab eoque pueris informandis, ac toti domui adminiſtrandæ præfectum neceſſarij vellent redimere fatuos eos nominavit. Neque enim leones ſervos eſſe nutrientium: ſed contra illos ſervire leonibus. Laert. lib.* 6. QUO ORNATU HEROES) *Exuviæ leoninæ virtutis ſymbolum erant quam ob cauſſam & ab heroibus geſtabantur, &*

Her-

Herculi dicabantur, qui apud Antiquos index & monumentum virtutis erat. Itaque Diogenes conſpicatus quendam improbum eo ornatu impenſe gaudentem: ecquid, ait, virtutis indumentum vituperas? Urſorum quoque & pardorum, & pantherarum pelles ſimilem ob cauſſam geſtare ſolitas invenimus. UNUM E BESTIARIIS) *Erat ludus venatorius quoque, ut gladiatorius, in quo ſervi feras in arena ad populi voluptatem conficere docebantur. In ludum venatorium damnare reos, eſt in exercitationem feras in theatro conficiendi damnatos addicere. Qui inviti ſic inſtituebantur, ad beſtias damnati dicebantur. Atque hos omnes exiſtimo beſtiarios a Cicerone, & aliis vocatos, quia cum beſtiis ſpectante populo depugnabant, Qui beſtiis objiciebantur, ſtatim dilaniabantur. Hos beſtiis ſubjectos Jurecos, nominant. Fuſius iſta Bud. in Pandect. A. Capitolino, & Julio Firmico arenarij appellantur, qui a cæteris beſtiarii, a Græcis* θηρομάχοι. CUJUS PEDEM LÆSUM) *Hanc hiſtoriam ex Gellio ſummatim narravimus volum. 2. progym. 82. cum de grato animo ageremus.* TANDEM COORITUR) *Magnanimitatem iſtam leonis periculorumque ad tempus contemptionem Virg. principio duodecimi feſtive, graphiceque depinxit, cum Turni violentiam, & effrænatum animum ob oculos lectori conſtituit. Pœnorum qualis in arvis Saucius ille gravi, &c.* GALLORUM CANTU) *De animalium diſſidiis, concordiaque Plin. lib.* 10. *cap.* 74. IRAM DISSIMULARE, OPPORTUNO AUTEM) *Iliad.* 1. *Calchas augur*

gur rogatus ab Achille, ut diceret, quamobrem Deus ille, Apollo inquam Græcis infeſtus tam funeſtam peſtilentiam excitaſſet, timet Agamemnonem: quod eſſe videlicet dicturus, quæ ille audire minime vellet: atque ob id quamvis iram in præſens diſſimularet ac tegeret, nihilominus aliquando pœnas in eum decerneret, cum occaſionem vidiſſet. Verſus hi ſunt.

κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ.
εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ,
ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσῃ
ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι.

PROGYMNASMA
QUARTUM ET QUADRAGESIMUM.

Aurum.

NAVIUS, HARMONIUS.

NAVIUS. Volo te ſalvere plurimum, mi patruelis. H. Tantundem ego te contra. Hem per tempus adveniſti. N. Hoccine erat in deſiderio? H. Hoc ipſum, Navi chariſſime. N. Quamobrem vero? H. Quærin tu quamobrem? Ut eſſes mihi inuſitatæ conſcius lætitiæ. N. Certe

primus

primus oculi conjectus, te præter uſitatum deſæcatiſſimi animi, hilariſſimumque mihi nuntiabat. Cauſæ quid ſit, aveo perdiſcere. H. Aſſidamus. Hoc Lucifero tanta me exceperunt bona, quanta alias nunquam, ex quo vitalem haurio ſpiritum humana matre natus, humano patre. Sine ſacris, ut ille in Capteivis lætabundus ait, hæreditatem ſum adeptus refertiſſimam, nec, quoad me anima comitabitur mea, in hanc urbis regionem contuliſſe domicilium, atque in has ædes immigraſſe pœnitebit: quæ plus habent in receſſu, quam fronte promittant, ut Quintilianus ſcripſit de Grammatica. Foris contemptæ, intus feſtivæ, a fronte ligneæ, in viſceribus aureæ. N. Aſt ego introgreſſus poſtquam ſum, nihil adhuc vidi vel aureum, vel inauratum. Vaſa hæc potiora, iſtæ lances, illæ quadræ e ſtanno ſunt. Menſæ ligneæ, janua lignea, laquearia lignea, fornax lutea. Feneſtras vitreas, & in his plumbaturas conſpicor. Parietes interiores credo lateritios; per ſcalas huc aſcendi lapideas. Non eſt in promptu, cur tu domum voces intrinſecus auream: pande Sodes arcanum. H. O. Navi, nunc eſt profecto, cum me vivere, quam emori malim, non uti ante hac. Nunc eſt bibendum, nunc pede libero pulſanda tellus. Nunc ſolide perſpicio, quid velit ſibi hoc protritum: avarus niſi cum moritur, nihil recte facit. In hiſce ædibus habitavit quondam Euclione multo avarior, & nequior (nequam enim omnis avarus, quandoquidem nec ſibi poteſt pati bene eſſe, nec alteri: qui non aurum ipſe poſſidet,

ſed

ſed ab auro poſſidetur: canis in præſepi) is theſaurum magnum clam domeſticis in intimo cellæ angulo defodit, & ibidem una cor ſuum. Eum, ut res loquitur, moriturus commonſtravit nemini. Ubi hinc ad Acherontem abiit ſine viatico, cætera ad agnatos lege venerunt bona, aurum mihi alieno, & cum Inopia ætatem exigenti, quam Luxuria uxorem mihi dedit, divinitus ſervatum eſt: reperi ollam, ingentem ollam reperi auri plenam, nummum duum millium quingentorum. Miror, qui ſuſpicio de theſauro ibi condito ſubrepſerit. Deus Deus nobis hoc impertivit gaudium. Rem nactus ſum: vel amico nunc prodeſſe poſſum, vel inimicum perdere. Mecum perinde actum videtur, ut cum Timone Lucianico. Imperavit enim Theſauro Plutus, ut ei terram fodienti eruendum ſe offerret, & ligonem altius præcepit impingere. Nec vero metuebam, quomodo nec ille, ne aut ſomnium eſſet, aut carbones invenirem. Aurum inveni, & ligonem iſtum conſecrabo. χρυσίον ἐστὶν ἐπίσημον, ὑπέρυθρον βαρυ, καὶ την προσοψιν ὑπερήδιστον. ὦ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς, αἰθομενον γαρ πῦρ ἅτε διαπρεπεις καὶ νύκτωρ, καὶ μεθ' ἡμέραν. ἐλθὲ ὦ φίλτατε, καὶ ἐρασμιώτατε νῦν πείθομαί γε καὶ Δία ποτὲ γενέσθαι χρυσόν ὦ Μίδα καὶ Κροῖσε, καὶ τὰ ἐν δελφοῖς ἀναθήματα, ὡς οὐδὲν ὦρα ἦτε ὡς πρὸς Ἀρμίνιον, καὶ τὸν Ἀρμονίου πλοῦτον ὧ γε οὐδὲ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἴσος. Aurum eſt inſigne, fulvum, grave, & aſpectu longe jucundiſſimum. Aurum pulcherrima fauſtitas mortalibus: quippe quod ignis in morem ardes, noctesque & dies renites. Ades o mihi

mihi chariſſimum deſideratiſſimumque. Jam aſſentior, vel Jovem ipſum olim aurum factum, O Mida, Crœseque, ac munera Delphico in templo dicata, ut nihil eratis, ſi cum Harmonio, cumq; Harmonij opibus conferamini, cui ne Perſarum quidem Rex par eſt. N. Tam felici invento eventuque gratulor tibi: inveniſti, non quod pueri in faba. Ergo jam tua cogitata in aurum commutabuntur, ſomniaq; ſomniabis aurea. H. Haud equidem immerito. Nam qui auro caret, huic tam male eſt, quam cui peſſime, graviſſime ægrotat, ac periculoſiſſime. Et hic frater tuus patruelis hucusq; ægrotavit: jam cucurbita & piſce eſt effectus ſanior. Vah, cur me iſtum Hippocratem, iſtud alexipharmacum intra tecta habere tamdiu ignoravi? In auro ſita eſt felicitas, & id etiam ſervis eſt honorabile, ſine quo parum dulcis eſt libertas, parum valet. Ejus onus quantumlibet, non onerose quivis portaverit. Quod ſi vel moleſtiſſimum foret, nunquam aut Cratem, aut Ariſtippum præpoſtere ſapientes imitarer, quorum ille fertur, aurum in undas abjeciſſe, cum dicto plauſibili: abite peſſimæ divitiæ, mergam vos, ne mergar a vobis: hic ſervum pediſſequum, ſi pondere premeretur, juſſit projicere, quod ſatis ad levandum putaret. Etſi quidam piſcantur hamis aureis, tamen non paſcuntur auro ſquamigeri: in conviviorum magnificentiam, ludorum apparationem, in ædificationes ſumptuoſas, in largitiones abundantem conferre pecuniam æquum videtur. Prudenter Tullius Ex-

petun-

petuntur autem divitiæ cum ad uſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates. In quibus autem major eſt animus, in iis pecuniæ cupiditas ſpectat ad opes, & ad gratificandi facultatem. N. Inconſulte illi Philoſophi: nec ideo conſultius, ſi profuſione in victu cultuque corporis, aut inſanis ſtructuris, atque intempeſtivis donationibus abſumpſiſſent: rectiſſime ſi humanitate commoti egentibus diſpertiviſſent. H. Quale illorum conſilium fuerit, nihil ad hoc tempus. Amaltheæ cornu non eſt, quale pingitur bubulum. Aurum eſt κερας ἀμαλθείας: hoc, qui erit adeptus, quidquid optabit, petat omnia, fundet amicos, poſſeſſiones, noblitatem, conjugium, honores, eloquentiam, pulchritudinem. N. Unum, & quidem optabiliſſimum tacuiſti, vitam longam: imo addere tantum bonum non potuiſti. Hoc ſi largiretur aurum, poſſent alia multa præ illo contemni, & eſſet ipſum longe magis expetendum. H. Quid? inopia μακροβιωτέρους facit? non opinor, perlepidos Menandri verſiculos edidici, eos attende, dum pronuntio.

Ο μὲν ἐπίχαρμος τοὺς θεοὺς εἶναι λέγει
ἀνέμους, ἥλιον, γήν, ὕδωρ, πῦρα ςέρας:
ἐγω δ' ὑπέλαβον χρησίμους εἶναι θεοὺς
τὸ ἀργύριον ἡμῶν, καὶ τὸ χρυσίον·
ἱδρυσάμενος τούτους γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν,
εὔξαι τί βούλει, πάντα σοι γενήσεται,
ἀγρός, οἰκίας, θεράποντες, ἀργυρώματα,
φίλοι, δικαςαί, μάρτυρες: μόνον δίδου,
αὐτοὺς γὰρ ἕξεις τοὺς θεοὺς ὑπηρέτας.

Tellus, & unda, flamen, ignis, ſidera,
Fraterque lunæ ſunt Epicharmo numina.
Mihi alia eſt ſententia: longe utiliſſimos
Eſſe Deos, aurique argentique copiam.
Quod ſi domi tuæ iſtos collocaveris,
Quodcunque petes, dabunt perliberaliter,
Fundos, ædes, ſervos, & opera argentea,
Teſtes, amicos, & ſecundos judices.
Cælicolæ tibi, ſi largiare, ſervient.

Omnia pulchra, eximia, pretioſa ſolemus vocare aurea: nihil ergo illo pulchrius, nihil præſtantius, nihil pretioſius ducimus. Partus aureus, mores aurei, lux aurea, ætas aurea, libellus aureus, dicta aurea, os aureum, gens aurea, Venus aurea, conjux aurea. Aurum conſenſu nationum, cæterarum rerum menſura eſt. N. Quid ais Harmoni? nihil præſtantius, nihil pretioſius? Tentationibus, & duriſſimis rebus exercitatam ac probatam fidem non tantum auro pretioſiorem conſtituit Apoſtolorum Dux, ſed multo etiam pretioſiorem. Deinde præ ſapientia aurum exiguam eſſe arenam teſtatur Salomon. Et quoniam locus eſt divinus, & a me nunquam ſine animi permotione ſuaviſſima legitur, dabis viciſſim aures alienis, ac cæleſtibus verbis laudanti ſapientiam, quemadmodum ego tibi paulo ante, carminibus veteris Comici aurum commendanti. H. Auſculto, dic, quæ voluntas imperat. N. *Optavi, inquit, & datus eſt mihi ſenſus: & invocavi, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. Et præpoſui illam regnis & ſedibus, & divitias nihil*

eſſe

eſſe duxi in comparatione illius. Nec comparavi illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur in conſpectu illius. Super ſalutem & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile eſt lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius. Infinitus eſt theſaurus hominibus, quo, qui uſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei. Quibus tandem in monumentis ſeu latinis, ſeu græcis inveniemus aliquid ad ſapientiæ laudem luculentius? Pſalmographus item judicia Dei ſcribit, eſſe deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum: dulciora ſuper mel & favum. Ovidius illi, auro inquam, præfert ingenium, cujus vulgatiſſimum diſtichon Magiſtri in ludo diſcipulis occinere conſueverunt, ut eos ad diſcendum cohortentur.

Ingenium quondam fuerat pretioſius auro,
Nunc eſt barbaries grandis habere nihil.

Virtutem auro viliorem affirmat Juvenalis. Plato autem mirabilius, & magnificentius: quidquid eſt auri ſupra & infra terram, non poſſe cum ea comparari. Ferrum eſt pluris eo æſtimandum, quia utilius, ſi quidem nec agricultura, nec militaris, nec artium operoſarum, ſeu quæſtuoſarum ulla ſine eo munus ſuum expleverit. Si ultra quæremus, alia inſuper velut ſigno dato procedent, quæ auro tuo haud injuria anteponere poſſimus. H. Non me iſta fugiebant Navi, nec fuit mens mea talibus aurum

anteferre, ſed iis ſolum, quæ vulgo homines *admirantur*, & conſectantur, quibusque adeptis, ſe ter beatos ducunt. Quanquam & ſapientes divitum limina propter aurum terere ſolere Simonides dixit: & Demoſthenes, qui vir & quantus? aurea ſe haſta confodi paſſus eſt, ut mittam plures. *Hujus* autem judicij mei cum Auctores habeam *non* ſpernendos, eo ſum in afferendo conſtantior. Nominavi ante Menandrum, nunc Pindarum accipe, cuius Olympiorum initij ſententia hæc eſt. Sicut omnium optima eſt aqua, ob cauſſas notas Philoſophiæ Alumnis: ſicut aurum inter divitias velut rutilans ignis per nocturnas tenebras reſplendet: ſicut ſol reiquis ſideribus clarior & pulchrior eſt: ita olympicum agonem cunctis Græciæ ludis antecellere. Ecce, quæ poſſidemus univerſa, noſtras opes omnes caliginem & tenebras appellat cum auro ex altera parte collocatas: ipſum aurum *αἰθόμενον πῦρ*, ardentem atque ideo valde lucentem ignem. N. Fulgor hujus ignis permultos effecit cæcos, quia oculis irretortis eum aſpicere nequiverunt, id eſt, ut non concupiſcerent nimium, & ab eo corrumperentur. Præterea multos ejus flammæ aduſſerunt, quoſdam penitus exuſſerunt. H. Si beneficia naturæ utentium pravitate perpendimus (ſcriptum eſt apud Senecam) nihil non noſtro malo accepimus. Nihil invenies tam manifeſtæ utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. N. Veriſſime tu quidem. At neminem opportet confidentia niti adverſus vitia; eſt enim infirma, mollis, flexibilis, & ad cujuſque modi pec-

cata

cata conſciſcenda paratior, quam putemus, natura noſtra. H. Non refragor. Interim haud falſus eſt Euripides ita dicens.

Ω χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς,
ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
εἰ δ᾽ ἡ κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
οὐ θαῦμ᾽ ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Auro nil gratius aut pulchrius eſt hominibus.
Nec mater tantas ipſa voluptates habet,
Non liberi ita dulces, non ita charus pater.
Omnino, ſi Aphroditæ lumina ſunt aurea,
Nihil novum, eam amores mille jacularier.

An vero te latet illud, neſcio, cujus latini Poëtæ?

Aurea nunc vere ſunt ſæcula, plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor.

N. Et tu, nunquamne in iſtos de Propertio verſus incidiſti?

Auro pulſa fides, auro venalia jura:
Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

H. Nondum quidquam elocutus ſum de auri potentia, quæ, cum expugnet omnia, ipſa manet inexpugnabilis. Plutarchus in Æmilio a veteribus Hiſtoricis mandatum memoriæ narrat, non Philippum, ſed ejus aurum ſubegiſſe Græciam: & conſtat, uti eloquentia ſua Cyneam Pyrrhi Legatum plures urbes, quam armis, ſic ipſum Pyrrhum plures auro, quam ferro ad deditionem compuliſſe.

Percelebratum eſt etiam aurum Philippeum pro lectiſſimo, atque optimo. Cumque arcem, ſeu caſtellum egregiis operibus munitum ad præſidium occupare Philippus decreviſſet, exploratoreſque difficillime, vel potius nullo modo captum iri propter aſcenſus difficultatem retuliſſent, quæſivit ille, an neque aſellus auro onuſtus poſſet aſcendere; omnia enim hujuſmodi caſtella expugnari poſſe. Ponam hic e lyrico Romano accommodatum propoſitæ diſputationi teſtimonium, e lib. 3.

Aurum per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus, ob lucrum
Demerſa excidio. Diffidit urbium
Portas vir Macedo, & ſubruit æmulos
Reges muneribus. Munera navium
Sævos illaqueant Duces.

Conſidera item mihi duos illos ſenarios, quibus dicitur: auro loquente refutari argumenta omnia, quoniam vel ſilens quidlibet perſuadeat.

χρυσοῦ λαλοῦντος πᾶς ἀπρακτεῖται λόγος,
πείθειν γὰρ εἶδε καὶ πέφυκε μὴ λέγων.

Auro quoque proborum pariter, improborumque ingenium deprehendas, & eſt non minus lene tormentum, quod ad veritatem exprimendam admovetur, quam vinum. N. Aſſentior, & me confirmat Chilon unus e ſeptem, cujus eſt: lapideis cotibus

bus examinatur aurum, auro autem hominem mentes. H. Uſum ejus in medicinis prætereo, ne longitudine ſim faſtidio. N. Auro nomen datum inde vult Feſtus, quia præcipue cuſtodiatur, Græce etenim ὠρεῖν eſt cuſtodire, unde & theſaurum. Aliĳ ab antiquo vocabulo græco αἴυρον, indeque θήσαυρον. Hypſicrates, qui a Varrone, & Gellio citatur lib. 16. ſcripſitque de Romanis vocibus, quæ a vetere lingua græca derivantur, ab inventore nomen reperiſſe cenſuit, quem vocitatum dicit Aurum. Quidam ab aura, id eſt ſplendore, qui illi præcipuus eſt inter metalla. Adducitur Virg. Diſcolor inde auri per ramos aura refulſit. Nonnulli, quod mentes hominum auruncet, id eſt, avertat; auruncare enim, & averruncate indifferenter dicebant. Hæc poſtrema notatio inſtituto meo mirifice convenit. Profecto avertit mentes humanas aurum, & detorquet. Unde autem, & quo? A recto ad pravum, a virtute ad vitium, ab innocentia ad flagitium, a pudicitia ad libidinem, quod fabula Danaes Poëtæ moverunt, a juſtitia ad injuſtitiam, a veritate ad mendacium, a ſubmiſſione ad ſuperbiam, a charitate patriæ ad proditionem, ab omni ſanctitate ad omne facinus: ut prudentiſſime dicat in Capteivis ſenex: Odi ego aurum, multa multis ſæpe ſuaſit perperam: & Maro.

Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit, leges fixit pretio, atque refixit.

Materiam, occaſionemque malorum innumerabilium

lium in auro reperiemus, ſi vitam humanam cogitando perluſtrare voluerimus. Polymeſtro Rex Thracum auri amore cæcatus, fas omne abrupit, Priami hoſpitis filium Polydorum obtruncavit, cujus ſceleris pœnas, ab Hecuba effoſſis oculis, interfectisque in conſpectu ſuo liberis graves condignasque perſolvit. Ob aurum Pygmalion *Sichæum* affinem ſecurus amorum germanæ, impius ante aras mactavit. Aurei monilis gratia Eriphyle maritum Amphiaraum, Laſthenes Olynthum Philippo Regi, ſpuria Tarpei filia arcem Romanam Sabinis prodidit. M. Craſſus auro Parthorum inhians hoſti ludibrium fuit; nam in os interfecti aurum liquidum infundentes: bibe, dixerunt, aurum, quod ſitiſti. Aurum effringit fores, perfodit parietes, viatores interimit, ſacrilegos facit: nec ab eo injuſte & per nefas parando homines rogi, rotæ, cruces, *gladij* carnificum, cujuscunque generis tormenta deterrere poſſunt. Differens de ventis Seneca. Ingens, inquit, naturæ beneficium, *ſi illud* in injuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim majore vulgo dictitatum eſt, & a Tito Livio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci reipub. profuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt: adeo quidquid ex illis utile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Muta vocabulum, venti, in vocabulum, auri, eadem de hoc jure dixeris. Niſi cum virtute conjunctum eſt, inutile: quid inutile?

tile? pernicioſum eſt aurum, meliusque eſt irrepertum, & ſic ſitum, ut canit Horatius, id eſt, in aurifodinis, nondum humo effoſſum aut erutum, adhuc in terræ latebris retruſum. Hoc magis adulatorum, quam amicorum pater eſt, curarum autem dolorumque multorum progenies quædam: quod, dum tenetur, perpetuo timori, dum amittitur, cruciamento eſt. Ad Romanos poſt urbem conditam pluribus ſæculis, ſero videlicet auri ſtudium irrepſit, & apud principes Reipub. Fabricios, Curios, Coruncanios, Calatinos diu antea in contemptione fuit: non fuit autem clarior Roma civitas, quandiu paupertati in ea, & parſimoniæ hoſpitium conceſſum eſt. Tu, patruelis chariſſime, etiam atque etiam cavebis, ne aut parcius, aut ſordidius hac inventa pecunia utare, quod non ſpero, ut effuſius, & luxurioſius, quod magis metuo. Nam ſi rem a patre tuo traditam tibi, mediocriter ſumptum faciendo ſervare, quam potationibus, & effuſſionibus diſſipare maluiſſes, & famæ tuæ conſuluiſſes, & hac ipſa acceſſione ditior, quam es, evaſiſſes. Nihilominus nunquam ſera eſt ad bonos mores via. H. Paternæ huic admonitioni tuæ gratias ago, ſpondeoq; me ita uſurum hoc theſauro, ut per eum alium mihi meliorem, atque non in aula, ſed in animo repoſitum conficiam, propter quem ſcilicet aſcenſus homini in cælum datur: qui mihi ſaluti, liberis meis, ac toti familiæ honori eſſe queat.

ANNOTATIONES.

VOLO TE SALVERE) *Volo pro opto & deſidero. Trinum. S. Dij fortunabunt veſtra conſilia. P. Ita volo. Cic. in epiſt. eum honorem tibi Deos fortunare volo.* SINE SACRIS HÆREDITATEM) *Cum hac ratione exultat paraſitus in Capteivis, ob æternum cibum, quem ſe ab Hegione ob nuntium de adventu filii allatum adepturum ſperat. Senſus verborum eſt. Adeptus ſum hæreditatem pleniſſimam, uberrimam & refertiſſimam, ſine ſumptu & onere. Adeptus ſum copias meras, nullo ſumptu admixto aut adjuncto. Ratio autem hujus ſententiæ hæc eſt. Sacra familiaria pecuniam ſequebantur, id eſt, eos, ad quos pecunia teſtatoris pervenerat, puta hæredem, bonorum poſſeſſorem, legatarium, aliumve ſucceſſorem, ſi non extabat hæres. At ſacra ſine ſumptu fieri non poterant, ut neque hodie fiunt. Itaque hæreditatem minuebant alia magis, alia minus. Quæ igitur hæreditatem præſertim opimam, adeptus erat ſine ſacris, is jure lætari poterat, quia magnum lucrum feciſſet ſine ullo interrimento. Hæc compendio ex Lamb.* LUXURIA UXOREM) *Prologum Trinummi agit Luxuria, cui Plautus addit filiam Inopiam: ſumptus enim intemperantes eam generant. Hanc ſe Lesbonico adoleſcenti, qui abſente patre rem omnem prodegerat, in conjugium dare velle profitetur. Verſus afferemus.*

LV. Se-

LV. *Sequere mea gnata, ut munus fungaris tuum.*
IN. *Sequor, ſed finem fore, quem dicam, neſcio.*
LV. *Adeſt, hem illæ ſunt ædes intro nunc jam,*
Nunc ne quis erret veſtrum, paucis in viam
Deducam, ſi quidem operam dare promittis.
Nunc primum igitur, quæ ego ſim, & quæ illa hæc ſint.
Huc quæ abiit intro, dicame ſi animum advertitis.
Primum mihi Plautus nomen Luxuriæ indidit,
Tum hanc mihi gnatam eſſe voluit Inopiam.
Sed ea huc quid introierit impulſu meo.
Accipite, & date vacivas aures, dum eloquar.
Adoleſcens quidem eſt, qui habitat in hiſce ædibus:
Is rem paternam me adjutrice perdidit,
Quoniam ei, qui me aleret, nihil video eſſe reliqui,
Dedi meam gnatam, quacum ætatem exigat.

NEQUAM ENIM OMNES) *Nequitia a nequam ducitur. Nequam autem, ut auctor eſt Cic 3. Tuſcul. ab eo, quod nequicquam ſit in tali homine. Ubi nequicquam eſt non quicquam, & nihil. Ne enim pro non dixerunt veteres, ut e pluribus Terenti, & Plauti locis conſtare poteſt. Sic 1. Tuſcul. Secernere autem animum a corpore nequicquam aliud eſt, quam emori diſcere: id eſt, non aliud quicquam: male enim emendatur, nihil quicquam.* NON QUOD PUERI IN FABA) *Strobilus ſervus Lyconidis ſpeculatus ex occulto, ubi aurum abſtruderet ſenex, id eo diſcedente ſibi rapit, quadrilibrem aulam auro onuſtam. Inde inter cætera verba gaudii pleniſſima: reperi, inquit, non quod pueri clamitant in faba ſe reperiſſe. Magnum quiddam, novilem*

vile, contemptum, leve ac nugatorium ſe reperiſſe indicat. Nam midas eſt vermiculus, qui fabis innaſcitur, Hunc ſi quando nacti ſunt pueri, perinde quaſi magnum aliquid invenerint, geſtiunt atque exclamant. AURUM IN UNDAS) *Huc ſpectavit Horat. Ode 24. lib. 3.*

Vel nos in mare proximum
Gemmas, & lapides, aurum & inutile
Summi materiam mali
Mittamus.

HIC SERVUM PEDIS EQUUM) *Laert. Ariſtippo* τοῦ θεράποντος ἐν ὁδῷ βαστάζοντος ἀργύριον, καὶ βαρυνομένου, ἀπόχεε (ἔφη) τὸ πλέον, καὶ ὅσον δύνασαι βάσταζε. *Cum ſervus ejus in via argentum portaret, eoque onere graveretur, abjice, inquit, quod vires tuas ſuperat, & quantum potes gere. Cic. 2. de Inven. Et pecuniam in mare deijcere inutile, at non eo conſilio, quo Ariſtippus fecit, Horat. Sat. 3. lib. 2.*

quid ſimile iſti
Græcus Ariſtippus? qui ſervos proijcere aurum
In media juſſit Lybia, quia tardius irent.
Propter onus ſegnes.

Parvi autem refert Laertium nominare argentum, cum auri etiam vocabulo fere pecunia, ſive aureæ, ſive argenteæ monetæ intelligatur. Atque ut clarius perſpicias, quantus contemptor auri, ſive pecuniæ fuerit Ariſtippus, juſſit perdicem quinquaginta drachmis emi. Eam luxuriam iniquius cuidam ferenti reſpondit: tu iſtam obulo non emeres? Annu-

nuenti: mihi vero, inquit ille, quinquaginta drachmæ pro obulo ſunt. PISCANTUR HAMIS AUREIS) *Qui mediocria commoda conſectantur cum periculo jacturæ maximæ, ij dicuntur piſcari hamo aureo: interdum ſiquidem piſcis hamum ſecum aufert. Valebit in Alchimiſtas quoque, qui frequenter certa incertorum gratia conſumunt, & votis fruſtrantur.* SAPIENTES DIVITUM LIMINA) *Socrates contra indignantem, cum cerneret Philoſophos obſidere divitum fores: & Medici, inquit, ægrotantium ædes frequentant. Laert.* AUREA SE HASTA CONFODI) *Proverbium eſt, argenteis haſtis pugnare de iis, qui muneribus & largitione impetrant, & perficiunt, quæ aliter non potuerunt. Ortum ab oraculo, quod Pythius reddidit Philippo Regi conſulenti, quo pacto victoria potiretur.*

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.

Argenteis pugnatelis, atque omnia vinces.

Innuebat quoſdam pecunia ad proditionem ſollicitandos. Tamen nihil intereſt, utrum argentea, an aurea haſta aliquem pugnare, confodique dicamus, cum utroque modo idem intelligamus ἀλληγορικῶς: *pecunia ſcilicet aliquem tentari, & corrumpi. De ſynanche Demoſthenis, & argyranche vide Gellium & Plutarchum in Demoſthene, & proverbium, Argentanginam patitur.* NOCTURNAS TENEBRAS) *Tenebræ dicuntur, quod teneant umbras. Nihil enim ſunt tenebræ: ſed ipſa lucis abſentia tenebræ dicuntur: ſicut ſilentium non aliqua res eſt: ſed ubi ſonus non eſt, ſilentium dicitur. Sic tene-*

bræ

bræ non aliquid ſunt, ſed ubi lux nox eſt, tenebræ dicantur. Iſid. lib. 13. cap. 10. Nebulones & tenebriones dicti, quia mendaciis, & aſtutiis ſuis nebulam quandam & tenebras objiciant: aut quibus ad fugam fugitivis, & furta hæc erant accommodata & utilia. Nonius. QUIA OCULIS IRRETORTIS) *Horat. Ode 2. lib. 2. ait virtutem regnum, & diadema tutum, propriamque laurum uni deferre: cui?*

Quisquis ingentes oculo irretorto
ſpectat acervos.

Quorum verborum hæc eſt explanatio. Qui ingentes auri acervos ita ſpectat, ut oculos ſuos nullam in aliam partem reflectat, aut retorqueat: qui aurum rectis oculis intueri poteſt: cujus ea eſt oculorum animi acies, ut auri ſplendore non offendatur, neque præſtringuatur, id eſt, qui ita aſpicit, ut non concupiſcat, aut corrumpatur. Eſt autem metaphora ducta ab iis, qui oculorum vitio lucem aſpicere non poſſunt: ſed oculos ab ea demovere, atque in aliam partem reflectere coguntur. Hæc & alia præclara multa in hunc Poëta locum Lamb. AURUM PHILIPPEUM PRO LECTISSIMO) *A Philippo Macedone ſic appellatum, a quo etiam Philippei nummi dicti, & Philippi ſimpliciter. Plaut. Curcul.*

Quia nudiusquartus venimus in Cariam
Ex India: ibi nunc ſtatuam vult dare auream,
Solidam faciundam, ex auro Philippeo quæ fiet,
Septempedalis, factis monumentum ſuis.
Idem Trinum.

An

An ille tam eſſet ſtultus, qui mihi mille nummum crederet Philippeum, quod me aurum deferre juſſit ad gnatum ſuum.

Horat. epiſt. 1. lib. 2.

Gratus Alexandro Regi magno fuit ille
Chœrulus, incultis qui verſibus, & male natis
Retulit acceptos: regale numiſma. Philippos

Aurum Colophonium etiam uſurpatur de probatiſſimo. Accommodabitur parœmia ad mores integerrimos, aut ingenij excellentiam oſtendendam. Aurum obryzum, eſt purum putumque excoctum, recoctum. Infectum, quod nondum cælatum eſt, aut percuſſum. Aurum netum gezogen Gold: *ſic etiam argentum factum, infectum, ſignatum. Argentum eſcarium, eſt argentea ſuppellex menſaria.* QUOD FABULA DANAES) *Horatius Ode 16. lib. 3.*

Incluſam Danaem turris ahenea
Robuſtæque fores, & vigilum canum
Triſtes excubiæ munierunt ſatis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acriſium, virginis abditæ
Cuſtodem pavidum, Jupiter & Venus
Reſiſtent: fore enim tutum iter, & patens
Converſo in pretium Deo.

IN AURI FODINIS) *De effoſſione auri locus eſt notabilis apud Senecam lib. 5. Quæſt. natural. cap. 15. cum deteſtatione avaritiæ, quem ſubijcio.* Ante Philippum Macedonem Reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis usque latebris ſequerentur, & re-

licto

Digitized by Google

licto ſpiritu libero in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perveniret diſcrimen, & a tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incurvavit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, ut erueret aurum, non minore periculo quærendum, quam poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam luculentam incertamque reptavit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, a qua ſe avertit. Nulli ergo mortuo terra tam gravis eſt, quam iſtis, ſupra quos avaritia urgens terrarum pondus injecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, ubi novam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventosque per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamque noctem. *Plinij querela eſt lib. 33. cap. 1. Utinam poſſet e vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, ut celeberrimi Auctores dixere, proſciſſum convitiis ab optimis quibusq;, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore ævo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit, &c.* MAGIS ADULATORUM, QUAM AMICORUM) *Non enim quid amico, ſed quid ſibi utile ſit, ſpectat aſſentator: ſuis commodis metitur omnia: nec vidiſti, nec videbis aliquando quempiam adulantem pauperi.*

PRO-

PROGYMNASMA QUINTUM ET QUADRAGESIMUM.

Vita humana, & cæleſtis.

CARMINIUS, SALVIUS amici, ANGELI duo.

CARMINIUS. Cum proximo ſuperiore menſe in patriam, hæreditatis obeundæ veniſſem, quæ propinqui cujuſdam teſtamento ad me pertinebat, nihil potius habui, quam ut Salvium Bonoſum, adoleſcentem inter ſuos inprimis honeſtum ac nobilem, ſummaque ſanctimoniæ & modeſtiæ fama, & mihi multo chariſſimum, atque amiciſſimum viſitarem, quem graviter ægrum ex epiſtola fratris ejus ſub diſceſſum intellexeram. In cujus conſpectum ut veni, ingredientem jam, & convaleſcentem offendi. Ibi tum, ut uſus noſter ferebat, humaniſſime inter nos conſalutavimus, & præ gaudio collacrymantes complexi ſumus. Quæro, num belle ſe habeat? melius, inquit, factum eſt mihi: Deo ſit laus, ex incommoda valetudine emerſi. Nec ita multum interceſſurum eſt temporis, cum etiam infinitis partibus melius erit. Sic omnipotenti complacitum, cujus ſecundiſſimæ ac liberaliſſimæ voluntati meam ego ſententiam

libens, ac lætus adſcribo. Hoc ſermone tam novo & inexſpectato, cum perculſum me aliquamdiu ſilentium obtinuiſſet, ac deinde elicere ex eo inſtituerem, quid rei eſſet, quod tectius loqueretur, in cælum ſuſpexit, atque in hujuſcemodi verba linguam ſolvit. O ſanctiſſime univerſi Procreator & Domine! tibi gratias ago ſingulares, cum tuo conceſſu mihi contigit, ut, antequam ex iſtis carceribus emitterer, in his ſedibus majorum meorum conſpicerem Carminium, hominem feliciſſima gratia mecum conjunctiſſimum, mihique ex omnibus plurimas ob cauſſas maxime dilectum. Hic ego admiratione obſtupefactus, familiariter interrogare, cur ſibimet male ominaretur: non de vita deſerenda, ſed propaganda homini adoleſcentiori, & jam nunc a periculoſo morbo confirmato propemodum corpore cogitandum videri. Reſpondit. Tu vero, Carmini, craſtina luce cognoſces omnia, ſi ad me reviſes. Par eſt modo, te cognatos ſalutare: deinde facies, ut apud me ſis hodie, niſi forte precibus concedens, ad alium promiſeris. Reviſam, mi Salvi, inquam, & cras, & quotquot diebus hic fuero commoratus, eroque apud te hodie. Ille mox ſuis cœnulam imperavit: ego neceſſarios, & ſanguine conjunctos conveni: ad cœnam, ut condixeram, redii, accubuimus, & nobiſcum aliquot amiculi, quos interim Salvius pueris dimiſſis vocaverat. De morbo ego illum, deque ſtatu civitatis: ille me de ſtudiis meis percontari. Tanta autem fuit in homine jucunditas, & tantus lepos in conviviis, ut ex animo

meo

meo deleretur omnis illa triſtitia, qua me præterita ejus oratio aſperſerat, factumque eſt, nobis imprudentibus, ut ſermo in multam noctem produceretur: poſtero die, cum eum ſatis, quæ eſſe arbitrarer, rurſus ſalutatum acceſſi, quæſiviq;, num arctior illum ſomnus occupaviſſet. Non peſſime dormivi, inquit. Tempus eſt, inquam, ut me tranquilles, & dictorum tuorum tam ominoſorum rationem, id, quod promiſiſti, edictes. Hic ille conjectis in me oculis, ac ſuſpirans: ſecedamus, ait, in iſtud conclave, in ſecretiorem locum, ſine arbitris. Seceſſimus, allata ſunt ſedilia, conſedimus. Tunc ſic affari, & curas mihi non quidem demere, injicere autem hiſce dictis.

Sextus decimus hic dies volvitur ab illo, quo tanta fuit morbi ſævitia, tantusque dolorum æſtus, ut animam me depoſiturum eo ipſo crederem. Cum nox adventans clauſo cælo diem componeret, exceſſus mentis atque animi a corpore meo factus eſt, quem græco nomine ἔκστασιν appellámus. Procubueram in loco herbido, & florenti, deque confecto, & conficiendo vitæ ſpatio mecum cogitabam, optabamq; ætatem mihi quam longiſſimam donari. Hæc agitanti ſe obvios dederunt adoleſcentuli duo, habitu & forma ampliore, auguſtioreque omnino quam humana, lucis clariſſimæ radios jaculantes. Eorum unus præ ſe gerebat quaſi mundum quemdam puſillum: alter globum ſtellulis aureis circumquaq, illuſtriſſimum. Surrexi illico, horroreq; perfuſus & venerabundus

cum aſtarem,& precibus peterem,ut contra *intu-eri* fas eſſet, ad utrumque latus meum quam proxime accedentes, meosque humeros leniter pulſantes, .mitiſſimo aſpectu, blandiſſimaq; voce: a-des,inquiunt,animo bone juvenis,& timorem,quo perterritus es, miſſum facito: nulla tibi fraus nectitur, nullus dolus ſtruitur, ſalutis tuæ cauſſa *di-vinitus* ad te mittimur. Tu modo,quæ dixerimus, audi,quo duxerimus, ſequere,quæ juſſerimus,præſta. Vos vero ſanctiſſimi cælites dicite, inquam, quæ vultis,adducite,quo placet,præcipite,quæ lubet,me attentum & obſequentem habituri. Hæc ubi ultro citroque prolata, qui a dextris meum latus tegebat: procedamus, ait, hoc itinere per iſta patentiſſima, & virentiſſima, dum eo veniamus, unde tibi admiranda ſumus oſtenſuri. Interea dic nobis, quid eſt, quod te hujus vitæ amor tantopere irretivit? quid ita miſerum ducis ante canitiem, & decrepitam ſenectutem, quamvis in ipſo ætatis flore decedere, placidoq; veluti ſomno in morte obdormiſcere? Nunquamne legiſti, qui cæleſtibus chari ſint, eos in juventute emori? ne ſcilicet malitia mutet intellectum eorum, ſi vita diuturnior ſuppeditaverit. Cætera quidem in te magna & egregia ſunt, quorum gratia Superis charus & jucundus evaſiſti: hanc unam in centeſimum annum extendendæ vitæ cupidinem ferunt paulo ægrius. Tum ego. Neſcio, quomodo in hoc ad vulgi judicium me accommodo,quod longum ævum non minimam beatitudinis partem numerat: & natura eodem trahit, quæ ſe diſſolvi,

diſſolvi, & omnem corporis ſenſum letho extingui perhorreſcit. Suſcepit comes interior. Pares igitur duobus imprudentibus & fatuis conſiliariis: populo, qui ex veritate pauca, ex opinione multa æſtimat, & naturæ, quæ cæca, & bruta eſt. Quodſi illi cernerent, quam multis miſeriis, laboribus, incommodis, & calamitatibus hominum vita redundet, quamque ſit ærumnoſa & omnimodis infelix humana conditio, quam e diverſo beatus, omni bonorum genere affluens, & cumulatus eorum ſtatus, qui corporibus laxati in cæleſtia palatia penetraverunt, aliam tibi cantilenam, & ſuaviorem procul dubio occinerent. Non dubito, inquam, quin vos ſapiatis rectius: quare iſtud in animo meo deſiderium extinguite, & aliud præſtantius, atq; ſalutarius accendite. Hic ductor a dextris. Fundamentum & initium veſtrum, quicunq; homines nati eſtis, quam vile, quam abjectum, quam fœdum? furens per membra libido, ſemen immundiſſimum. Cum fœtoribus concipimini, cum cruciatibus generamini, cum laboribus enutrimini, cum ſolicitudinibus cuſtodimini. Qualis autem eſt ortus veſter? quibus cooperti byſſinis aut purpureis tegumentis hujus luminis oras viſitis? qua innocentia? qua rerum cognitione præditi? qua dicendi facultate inſtructi? quibus valentes viribus? quibus armis? Nudos ex alvo profuſos terra excipit, nativa labe contaminatos, ignaros omnium, mutos, fandi neſcios, imbecilles, inermes, lachrymantes, prorſusq; a belluis parum differentes. Quot porro cernuntur,

Digitized by Google

qui ipſimet ſe nunquam natos, aut quamprimum emortuos eſſe optare debent? qui & conſanguineis verecundiæ, & parentibus mœrori, & generi humano dedecori ſunt: nempe monſtroſi partus, & aut membris mutili, aut ſenſibus imminuti, aut animo parum valentes. Quam vero e corporibus veſtris commoditatem percipere licet? Beſtiæ oneribus ferendis ſunt idoneæ, lanas, catulos, lac, butyrum, caſeum, carnes demum & pelles ſuas ad vos alendos veſtiendosque largiuntur: herbæ dant flores, dant victum, dant medicinas: arbores ſufficiunt poma cujusque generis, vinum, oleum, balſamum: veſtri fructus tam ſpurci, ut verecundiæ lex naturalis eos abſcondere jubeat, & ſine honoris præfatione inter caſtas aures nominari vetet Cum ætas firmata advenerit, quale tum, quantumque agmen laborum, defatigationum, morborum, miſeriarum, dolorum, periculorum, perturbationum, malorumque & incommodorum graviſſimorum in eam incurrit? Omnes anni, omnes menſes, dies omnes, noctes omnes, horæ quodammodo ſingulæ aliquid pariunt, quietus & lætus ne ſis. Ab his flumina & maria navigantur, nec ulla rabies ventorum, nullæ tempeſtates, naufragia nulla pertimeſcuntur. Ab iſtis terra, per avia & inavia, per ſylvas, colles, montes, culta, inculta loca, quanquam maximis imbribus, fulminibus, tonitruis, frigoribus, nivibus, caloribus itinera peraguntur. Hi caſtra ſequuntur. Hi penetratis terræ viſceribus metallorum venas quæritant. Cæduntur lapides,

Digitized by Google

pides, cæduntur ligna, & materia multis artibus miniſtratur. Texunt mortales, conſuunt, ſerunt arbores, colunt agros, venantur, piſcantur, aucupantur, vendunt, emunt, conſultant, litigant, fallunt, & falluntur, aliaq; permulta, quæ pernumerare otioſum ſit, quotidie factitant, ut lucra proveniant, ut divitiæ congerantur, ut honores obtineantur, ut dignitates amplificentur, ut libertates conſerventur, ut poteſtates augeantur, ut voluptates acquirantur. Attamen in his omnibus, dic, ſi potes, mi juvenis, quid eſt non caducum, non inſtabile, non mutationi obnoxium? Sine requie labuntur, & fluunt omnia. Nonne etiam in ſingulis curæ affligunt, ſolicitudines mordent, timores perterrent, horrores concutiunt, mœſtitudines conturbant? Nemo ab iſtis animorum peſtibus liber eſt. Quid loquar de hoſtibus veſtris? omitto cacodæmonem, qui ſaluti hominum aſſiduas tendit inſidias: omitto beſtias majores & truculentas illas, urſos, pardos, leones, lupos, apros: etiam minores, ut angues, ſcorpiones, araneas, pulices, muſcas, crabrones, a quibus vexamini moleſtiſſime, cum a prioribus illis etiam dilaceremini: ipſi inter vos perniciosiſſimi hoſtes eſtis, nec ullum fere magnum malum invenias, quod non homini ab homine comparetur: nec ferme res aliæ ſeu animatæ, ſeu inanimatæ vobis nocent, niſi opera eorum, qui vos oderunt. Quid dicam de ſubitis infortuniis, quæ miſeros obruunt? oritur incendium improviſum, ſupellex tota perit ignibus. Cadit ab alto filius, fractisque cervicibus animam

 expi-

Digitized by Google

exſpirat. Noctu fures pecuniam, aut argentea vaſa compilant. In itinere latrones occurrunt, qui rebus omnibus viatorem ſpoliant. Repentinus morbus te, aut uxorem, aut filios invadit, in domum tuam quispiam ſtuprum infert, continentia probri inſimulatur, integritati macula inuritur, bonitas infamia multatur. Nec vobis ad dolorem, gemitum, lachrymas propria mala ſufficiunt, ex amicorum quoque cladibus & miſeriis eadem patimini, Niſi e ligno dolati, aut lapidibus duriores eſtis. Nec unquam mors longe abeſt, quantoq; amplius vivendo proceditis, tanto magis ad terminum acceditis, & quo plus augetur vita, hoc magis imminuitur. Senectus autem, quam pauci adipiſcuntur, infelicitatis & incommodorum theſaurus quidam eſt, & portus malorum omnium; nam ad illam omnia confugiunt, ſiquiden tum vires maxime deficiunt, oculi caligant, caput tremit, facies rugatur, articuli vacillant, crines defluunt, dentes putreſcunt, aures obſurdeſcunt, corpus incurveſcit. Semper triſtis, querula, moroſa, tenax, pertinax, iracunda, credula, garrula, eſt ſenectus, nec quisqaum eſt, qui ubi eam attigerit, non accuſet. Hæc & alia quam plurima, cum ductor ille meus per viam, qua ibamus, de malis humanæ vitæ differeret, quibus me ejus odio inflammaret, ad excelſum quemdam montem appropinquavimus. Tum ille, vides, inquit, iſtum montem ſublimen, difficili aſcenſu, atque arduo? Video. Hunc neceſſe erit te ſcandere. Qui potero? Ne quæras. Vix hæc dixerat, cum me pro-

pe in

Digitized by Google

pe in ipſo cacumine conſtitutum aſpicio. Erat huic ſubjecta e regione ſpatioſiſſima quædam planities, in qua frequentia hominum tanta, quantam meminiſſe non videbar. Celebrabanrur paſſim cœtus, ſparſim palatia, ædes magnificæ, domus etiam humiles, tabernacula, mercimonia multiplicia viſebantur. Hoc loco me dux interior talibus aggreditur. Quid tu iſtuc eſſe putas, quod intueris? Ego? quid putem, niſi mercatum aliquem? Mundi eſt imago & ſimulacrum, inquit, qui ipſe non falso etiam mercatus dicitur, ad quem venitur, a quo recèditur, in quo venditiones, emptiones, permutationes, rerumque omnium varietates & copiæ, negotiationes, nundinationes, quæſtus, damna, fraudes, impoſturæ quotidianæ, ut in mercatibus evenire ſolet. Nunc te docebo, in hoc mundo quem incolis, neminem prorſus, cujuscunq; ordinis ſummi, medij, aut infimi ſit, non miſerum eſſe. Cernis ex illo inaurato palatio (digito intento locum deſignabat) prodeuntem quempiam toga purpurea, corona & ſceptro inſignem, quem proxime Principes, id quod tiaræ indicant, deinde ſatellites multi comitantur, cui obvij quiq; curvant genua? Cerno, inquam. Et ille. Cenſen' hunc felicem? Quid ni? quæ enim felicitas major, quam nulli parere, imperare plurimis, perfruiq; voluptatibus, quibuscunque libuerit? Erras, erras, inquit. Non illi ad honores, quietem, otium, ſecuritatem, gaudium, verum ad curas, ſolicitudines, onera, metus, pericula deliguntur, quibus ſceptra iſta, & diademata

 refer-

referta ſunt. Hic autem faſtus, hæc majeſtas & pompa, hoc ſatellitium, iſta rerum abundantia, hæ deliciæ, ſolutiſſimaq; licentia, non ſunt fructus ſolidi, ſunt folia duntaxat, & inania nomina, umbræ, imagines, ſomnia, & compedes, quamvis aureæ. An non aſſiduo verſantur in carcere, cum & ipſi armis tecti eſſe, & cum bene armatis cuſtodibus habitare, atq; in publico apparere coguntur? Quare autem iſtuc? quoniam a ſubjectis nunquam non timent. Bonos juxta ac malos, ſapientes juxta ac inſipientes, fortes juxta ac ignavos, potentes juxta ac inopes metuunt. Ideo autem timent, quia quam plurima moleſta, ingrata & acerba, partim neceſſitate, partim perverſitate in eos committunt. Imponunt vectigalia ingentia ad ſumptus neceſſarios, interdum tamen ad alendam luxuriam & effuſionem. Qui arma ferre poſſunt, eos deſerta patria, parentibus, conjugibus liberis, amicis ad militiam compellunt, nec tamen ſemper juſta bella gerunt. Puniunt facinoroſos, & non nunquam innocentes. Non ſe gerunt ſemper ut parentes erga liberos, ſed ut moroſiſſimi domini erga ſervos. Aliena poſſeſſoribus legitimis, qua jure, qua injuria eripiunt, ſua diſſipant. Nec optando modum, nec adipiſcendo finem faciunt. Eccleſiam, quam defendere deberent, oppugnant, fidem, juſtitiam, religionem in poſtremis ducunt: hinc & neceſſario miſeri fiunt, quia in ſcelere nulla poteſt eſſe felicitas, & ſe odioſiſſimos reddunt. Ex quo ſequitur, ut quem oderunt ſubjecti, eum periiſſe expetant. Plerumq; ferro parantur, & retinen-

rientur Regna: ferro autem ceciderunt multi Imp. Reges atq; Principes, partim in acie hoſtili, partim domi cognata manu. Multi Regiis ſpoliati, multi in ſervitutem abducti. Quodſi tam felices ſunt, quare Auguſtus de imperio dimittendo cogitavit, Diocletianus dimiſit, alii recuſarunt? At ſaltem ipſorum miniſtri beati ſunt. Quomodo? quos fideliſſimos & chariſſimos habuerunt, iſtis aliquando præcipue nocuerunt, & pleriq; non eos diligunt magis, qui amore digniores ſunt propter virtutem, ſcientiam, & prudentiam ſed qui ad ingenia eorum aptiores, & cupiditatibus miniſtri diligentiores. Varia, inconſtans, & mutabilis Principum voluntas neminem timoris expertem eſſe ſinit, qui levem culpam accerrimo ſupplicio vindicant, & ea imperant nonnunquam, quæ ſi facias, Deum graviter offendas, ſi omittas, gratia Domini tui excidas. Aſpice illic cuneum hominum ſericis veſtibus ac torquibus conſpicuorum, e quibus alij niſos aut accipitres dextra ſuſtinent: aliis moloſſi collaribus bullatis ornati blandiuntur. Hi nobiles dicuntur. Atqui vera & germana nobilitas in ſola virtute conſiſtit, cujus conſectandæ magna neceſſitudine iſti nobiles conſtringuntur, ne a majoribus ſuis, qui factis præclaris nobilitatem ſibi pepererunt, cum degeneraverint, injuſte nobiles appellentur. Degenerant autem plurimi, quique avi clariores fuerunt, hoc ipſi obſcuriores ſunt, tantumque in vitiis, quantum illi in virtutibus nituntur excellere. Eſt tamen res mobilis & inconſtans ac variabilis nobilitas,

bilitas, quæ nec omni in loco valet, cum qui apud barbaros nobiles ſunt, ſi a vobis capiuntur ſervorum loco habeantur, uti nobiles veſtri apud eos ſimiliter: & delinquentibus eſt, cum ea pœna infligitur, ut eſſe nobiles deſinant. Seu recte autem, ſeu perperam facere cæperint, ita in utroq; excellunt, ut eos ignobili ſeu plebeio loco natus quiſpiam haud facile aſſequatur. Sed abeamus ab iſtis. Intuere, quemadmodum illa in parte longo ordine Patres curiam petant, ut Reipub. conſultent. Vide non procul ab eo loco quosdam lictoribus præeuntibus Prætores ſeu provinciarum Præſides. A dextris illorum conſeſſum Judicum, corona populi cinctum, accuſatores ibidem & defenſores aſpice. Hi omnes, Magiſtratus inquam, quocunque tandem nomine ſibi proprio appellentur, ab amore, ira, odio, timore, avaritia, cupiditate raro vacui ſunt. Honorantur vulgo, obſervantur, amantur, ſed in ſpeciem? animis enim vilipenduntur, & diris devoventur. Quod ſi etiam ſincere ac ſine ſimulatione diligantur, nihilominus, quia vulgi levitatem & inconſtantiam mutare non poſſunt, momento parvo, breviq; tempore illa benevolentia in odium tranſit, & bene meritis non alia refertur gratia, quam injuria, deſpicientia, accuſatio, carcer, exilium, mors. Hem, quam difficile eſt, ſic præeſſe Imperiis, regere civitates, moderari Provincias, exercere judicia, ut proſis; & placeas ſimul. Fit plerumq; ut etiam bene conſulendo offendas, & hoc ipſo, quod alios ſanas, alios vulneres. Severitate opus eſt, nec minus clementia: quarum

Digitized by Google

quiarum virtutum apta conjunctio perquam laborioſa eſt, nempe ut, cum ſeverus es, a clementia non recedas, & cum clementiam præſtas, ſeveritatem non deſeras. Nonne porro, qui alios judicant, ab aliis judicantur? A Deo quidem certe vocandi ſunt in judicium, quod ille duriſſimum in eos exercebit, qui præſunt. Non ſine cauſſa. Quoniam ipſi cauſſas ad ſe delatas parum perſæpe cognoſcunt, & excutiunt, & ſententiam iniquam ferunt: affectibus item transverſim rapiuntur; non juſte, id eſt, fine & conſilio non bono, quamvis juſta decernunt & muneribus ſe deliniri patiuntur. Miſerrima conditio & fortuna Judicum, quorum ædes plenæ ſemper litium, jurgiorum, querelarum, clamorum denique, & quod tota urbe vitiorum, eſt, quod claudicat, quod ægrotat, quod languet, quod a ſtatu recedit, hoc ipſis curandum tractandumq; obtruditur. Advocati dum tuentur alium, lædunt plurimos, ipſique controverſias ſuſcitant, ſuſcitatas alunt, ibique multæ lites, ubi talium hominum major copia. Scribæ, Notarij, Tabelliones quæſtum ſibi inſtituunt, in publico munere privatè ſectantur compendia, teſtamentis, formis, cautionibus, contractibus non optima fide ſcribendis. Quocirca contentiones exiſtunt, ubi pax ſperabatur. Hæc iſtis prope verbis proſequente ductore meo: En, exclamavi ego, en militaribus armis phalangem inſtructam, per medios tranſeuntem. Ut fulgent galeæ? ut micant clypei? His, ait ille, vehementer cordi eſſe debet defendere cum periculo capitis Rempub. omnes-

neſque ab ea propulſare injurias. Quas tamen ipſimet nonnunquam inferunt, quod ſacrilegum eſt: & in quorum manibus atque armis publica ſalus poſita videbatur, ab iis pernicies ac peſtis publica promanat. Ut porro demus, eos officium ſuum explere numeris omnibus, milites beati non ſunt, nec ſatis multa videntur ejus vitæ mala (quæ tamen plurima, vel potius innumerabilia ſunt) qui ſe militiæ addixit. Nunquam fere quieſcit miles, continua in ſolicitudine metuque verſatur, cui ſupra verticem mors impendet. In itineribus faciendis, in caſtris communiendis, in excubiis agendis, in inſidiis tendendis, in hoſte perſequendo, in præliando ſemper eſt occupatus. Nec eum victorem magna gloria ſequitur, quia tota ferme penes Imperatorem eſt, non ſibi multum inde miles decerpit. Labores, pericula, vulnera, fames, ſitis, fatigatio, æſtus, frigora, aliaque militaria incommoda ei relinquuntur. Per militiam ad honores & opes aſcenderunt quidam fateor, ſed per eandem ad ignominiam, paupertatem, carceres, ſervitutem protracti ſunt multo plures. O infelices, quos animas quodammodo in manibus gerere, & illam vocem crebrius audire oportet: aut occide, aut occideris. Audiſti de militia: num agriculturam non laborioſam & infelicem exiſtimas? Debebat quidem terra ſervire homini, nulloque proſciſſa aratro nullis foſſa ligonibus, nullis gravidata ſeminibus per ſe proferre alendis corporibus neceſſaria, ſed culpa veſtra factum eſt, ut votis colonorum non

non reſpondeat, & labores eorum ſæpius fruſtretur. Labores, inquam, & laſſitudines tum animi tum corporis tam multas & graves, quas noruut, qui cum terra rationes habent, quique una cum hordeo & tritico ſolicitudines ſeminant, quibus nunquam expediuntur, quoad frumenta horreis condiderint. Vna grando, pruina, uredo, procella totam meſſem corrumpit, operamque omnem ad nihilum redigit: ut ſileam de volucribus, muribus, vermibus, aliisque beſtiis, a quibus ingentibus agricolæ detrimentis afficiuntur. Hoc ſermone confecto, in montis latus paſſibus aliquot progredimur. Ibi a læva ductor diverſas diverſorum opificum officinas mihi demonſtrare, ſutorum, ſartorum, fabrorum, pelliorum, tornariorum, aliorum præterea, de incommodis & difficultatibus, quibus objicerentur, non pauca diſſerere, quorum hæc ſumma, eos videri ſervos quodammodo, cum intellectum ſuum natura liberum, & rebus omnibus ſuperiorem tam humilibus, ſordidisque tractationibus & operis ſubmitterent, nec tantum cum labore manuum atque pedum, nervorumque omnium, ſed etiam cum fraudibus fallaciis, & impoſturis rem quæritarent. Excludi eos ferme ab iis, quæ ingenio, conſilio & diſciplina continerentur, nec ad civiles functiones gubernandasque civitates adhiberi. Interea tympani ſtrepitus aures verberat, ad quem oculos circumferentes, videmus ex ædibus pompam nuptialem procedere, prægredientem ſponſum cum virorum ordine, qui bini incedebant, ſequi ſponſam cum virgi-

virginibus ſuis, & mulieribus. Ibant ad templum recta, ut ibi fœdere indiſſolubili per ſacerdotem copularentur. Iſti, ait, connubium ineunt, ſocietatem vitæ perpetuam, ac mortis tantum vi dirimendam. Veruntamen oneroſa & ærumnoſa hæc ſocietas, quamvis blanda ſint mariti & uxoris nomina. Eſt quippe alter alteri non conjunctus ſolum, verum arctiſſime colligatus. Habenda talis uxor, qualis ducta eſt: talis vir, qualis a principio nuptiarum, & ante nuptias fuit. Mulier pauper contemnitur, dives imperat, deformis cruciat. Rixæ, jurgia, diſſidia, exprobrationes, ſuſpiciones, querimoniæ inter conjuges aſſiduæ. Quanta cum animi perturbatione & timore quærunt placere mutuum? nec tamen id ſemper aſſequuntur. Cogitur maritus honoris ſui cauſſa, quam ſcit impudicam & adulteram, laudare apud alios, ut pudicam & probam. Paucis abſolvam, molleſcunt, effœminanturque etiam fortes, cordatique homines in illo vitæ ſtatu, & propemodum nihil niſi terrena, & muliebria meditantur. Nihil ſiquidem ita dejicit virilem animum ab altitudine ſua, ut blandimenta illa uxoria, & ſecretorum conjugalium quanquam legitima, tamen fœda conſuetudo. Qui autem in litteris otium ſuum omne conſumunt, & plerumque a ducenda uxore abhorrent, quoniam ſapientiæ & voluptati ſimul operam dari poſſe non arbitrantur, & libero lectulo nihil quidquam eſſe jucundius experiuntur, eorum vita quietiſſima, moleſtiarum, dolorumque vacua omnino putatur, quos nihilominus, ſibimet diſpli-

Digitized by Google

diſplicere, fatigari, perturbari, cruciari certum eſt, dum continenter diſcunt, tot volumina pervolutant, res obſcuras atque difficiles ſtudioſiſſime indagant, veritatem per latebras & receſſus altiſſimos inquirunt, ſuæ intelligentiæ imbecillitatem, ignorantiam nimis magnam ſcientiarumque difficultates agnoſcunt. Dum refellunt, & refelluntur, dum corrigunt, explanant, diſputant, docent, perſcrutantur, commentantur, dum in cibo & ſomno temperant, tempeſtivis conviviis, reliquisque voluptatibus ſibi acriter interdicunt. Et tamen vix in ſumma ſenectute eo perveniunt, ut ſapere incipiant. Pauperes & mendici in contemptu hominum vivunt, rerum neceſſariarum inopia & egeſtate obſidentur, eſuriunt, ſitiunt, ſeminudi ſunt, calores & frigora juxta perferunt, quando nec veſtes ſuppetunt, quibus vim frigorum pellant in hyeme, nec umbracula ad ſedandos calores in æſtate. Marceſcunt, ſordeſcunt, contabeſcunt, ut ſimulacra per oppida & plateas ambulantes. Divites curarum agminibus obſidentur, & oppugnantur. Ut domeſticis nihil deſit, ut tributum Principi exſolvatur, ut bona tam varia & fortunæ ampliſſimæ cuſtodiantur, ut alia vendantur, quæ ſupervacanea ſunt, alia emantur, quæ deſunt. Si terra ſpem fefellerit, in mœrorem cadunt: ſi ingens frugum, fructuumque proventus fuerit, tempora quærunt, & ob annonæ vilitatem dolorem hauriunt. Nec interdiu ſolum, quin & noctu non tantum plura acquirendi deſiderio ſtimulantur, verum etiam amittendi metu

Digitized by Google

excarnificantur. Servi diurnis, nocturniſque *miniſteriis*, huc illuc curſitando, tot negotiis uno pæne tempore curandis, & obeundis, nutibus dominorum, non modo juſſibus obſervandis quam quotidie delaſſantur? Et in ſua fidelitate frequenter plagas accipiunt pro munere, domo *pelluntur*, mercede fraudantur. Dominus ſi acerbus, *immitis* ac durus eſt, ſubjectorum vim: ſi mitis & humanus, contemptum & inſolentiam metuit, quem domeſtica procuratio, & rei familiaris ſolicitudo continenter diſtinet. Qui cælibes vivunt, ſtimulis libidinum compunguntur, & cum formis per mentem inſinuantibus continens bellum gerunt, ſemper in mediis ignibus verſantur, ut difficilimum ſit non comburi. Jam malos, qui habent domum clauſam virtuti, patentem atque adeo expoſitam cupiditati, in ſceleribus ſuis conſcientiæ exagitant, & inflat eos arrogantia, corrodit invidia, ſolicitat avaritia (cui nullum eſt officium tam ſanctum atque ſolemne, quin illud ipſa violet, atque comminuat) inflammat libido, devaſtat edacitas, exulcerat ira. Boni in ſemetipſos duri ac ſeveri exiſtunt, voluntarias corporum pœnas ſibimet irrogant, voluptates a ſenſibus amputant, vitam ducunt horridam atque aridam, perſecutiones patiuntur, ludibria, verbera, inſuper & vincula, & carceres. In omnibus tandem vitæ generibus & ſtatibus, ſi recte ratiocineris, plus laboris, quam quietis, mœroris quam lætitiæ, luctus quam ſolatij, difficultatis quam facilitatis, periculi quam ſecurita-

tis

Digitized by Google

tis invenies, multos ubique aculeos, calamitates afflictiones, ærumnas, & miſerias. Quocirca quid eſt, quod in hac vita diutius velis permanere? Iterum, inquit ductor a dextra, nobiſcum vade, viſurus jucundiſſimum quidpiam, quod totis medullis concupiſces. Deſcendimus de monte, per medios homines gradimur, neque ab ullo cernimur. Mihi ex oratione utriusque obortæ erant lacrymæ, quas illi abſtergentes, me, bono animo ut eſſem, cohortabantur. Ducebar igitur per loca non ita amœna & plana ut antea, ſed ſalebroſa, lapidoſa, ac pæne invia, & obſcura ſimul. Cum aliquoties ingemiſcerem hujus aſperitate itineris, conſolabantur me verbis ſuaviſſimis, mox moxque futurum finem promittebant, addebantque, non mirum, ſi difficiliore via ad id perveniretur, quod mihi monſtraturi eſſent. Nam omnia præclara laborosiores habere aditus, & hoc rationi inprimis eſſe conſentaneum. Reliquus omnis ſermo eorum per illam viam in exhortatione ad deſpiciendam hanc vitam quandocunque tandem, certe aliquando finiendam conſumebatur, cum inſuper de animorum miſeriis, quibus homines etiam quanquam felices ſuo judicio, toto vitæ curſu premerentur, multa mihi adhuc narrarent. Et ſane odium amplius vivendi non mediocre in me excitatum ſentiebam. Poſtquam horis duabus aut tribus (ut mihi quidem tum viſum eſt) per inculta locorum, per ſylvas, dumeta, valles atque colles ambulavimus, in pratum quoddam patentiſſimum devenimus, currentibus paſſim rivulis irriguum, & o-

 mni

Digitized by Google

mni florum varietate picturatum. Jubet me ad dexteram reſpicere ductor meus major, quem globum aſtriferum geſtaſſe ab initio dicebam. Reſpicio. O Carmini Carmini, quid ego ibi, qualia vidi? Mi ſalvi, quænam? obſecro. Cum arrectus eſſem ad audiendum, rurſus exclamans ille: heu quid hic moramur, inquit, cur non diſcedimus confeſtim ex hac confuſione, ex his tenebris? quam vileſcunt, quam ſordent mihi terrena omnia? Dic, inquam, mi optime & amantiſſime Salvi, quod viſum vidiſti? Civitatem vidi ampliſſimam, & ſupra, quam cuiquam credibile eſt, ſplendide conſtructam, ſumptuoſe, magnifice multis & excelſis turribus, propugnaculis firmiſſimis, mœnibus altiſſimis, unde ſe tam clari fulgores, tamque nitidi fundebant, ut, quanquam adhuc diſtarem remotius, tamen radiis pæne excœcarer. Verum illi comites mei, cum digitis primoribus oculos meos leniter tetigiſſent, tantæ lucis patientes effecerunt. Erat urbs illa τετράγωνος: habebatque portas duodecim, ex omni parte videlicet tres, ab oriente ſole, ab occaſu, ab Aquilone, ab Auſtro, eratque non major longitudo, quam latitudo. Portæ ſingulæ ſingulis margaritis, mænia ipſa lapidibus pretioſis conſtabant. Turres cum propugnaculis, ædibusque, tabulis auri puriſſimi tegebantur. Afflabatur inde odor fragrantiſſimus, quam ſuavem naribus nunquam acceperam, audiebanturque citharæ & organa dulciſſima, & chorus muſici omnis generis, quorum moduli & ſoni-

nitus ita me delectabant, ut vix apud me eſſem. Feriebat aures meas, quacunque urbem circumirem, præcipue illud nobile, & ſæpe mihi illuſtri poſitum loco perlectum carmen: ABSTERGET DEUS OMNEM LACRYMAM AB OCULIS EORUM, ET MORS ULTRA NON ERIT, NEQUE LUCTUS, NEQUE CLAMOR, NEQUE DOLOR ERIT ULTRA. Admirantem & obſtupeſcentem me ſic compellat ductor a dextris. Quid nunc: placet tibi hæc civitas? Mihi, inquam, an placeat, quæris? ut nihil æque, ex quo natus ſum. Quod illi nomen? Hieruſalem, inquit. Tum ego: bene, inquam, & vere nova: nam in terris nulla illi ſimilis. Et hæc, inquit, de cælo deſcendit, vel potius ipſum eſt cælum. Quam me, ſubjeci ego, hic aſpectus detinet? quomodo reficit? Et ille. Quid vero intus eſſe opinare? Quid? gaudia mera: nam hoc iſti odores, quibus compleor, & cantus, quos audio, & ſplendor, quem aſpicio, loquuntur. Quæ nec viſa cuiquam mortalium ſunt, inquit, nec auribus arrepta, nec mente unquam tractata gaudia hic vigent, viguerunt, vigebunt ſpatiis ſæculorum innumerabilium. Nullæ in hac præclara & ſancta civitate caligines, nullæ tenebræ, perpetua & candidiſſima ſemper lux. Non ſuccedit hic dies nocti, non æſtati autumnus, autumno hyems: nulla dierum atque noctium, nulla temporum viciſſitudo. Perpetuum ver, dies ſempiternus. Nec vero hic luna lucet, non ſol radiat, non ſtellæ micant, ſed Deus omnipotens ipſe eſt lumen, & agnus lucerna ejus. Degitur hic

Digitized by Google

a beatiſſimis civibus vita ſecuriſſima, omnium ſcilicet periculorum expers, in quam nulla cadit mœſtitia, perturbatio, ſolicitudo, nullus morbus, nulla mors. Ita omnes alienam, ut ſuam ſibi beatitudinem gratulantur, ardentiſſima ſcilicet charitate cum Deo & inter ſe copulati Quid tibi ego Prophetarum choros, Patriarcharum cœtus, Apoſtolorum ordinem, Martyrum myriades, Confeſſorum turbas, ſanctarum mulierum virginumque agmina deſcribam? Nec noſtræ quidem linguæ, nedum humanæ, ſatis queunt exprimere cæleſtium voluptatum copiam & magnitudinem, quibus in ſempiternum tempus perfruuntur, quos hunc in locum merita ſua introduxerunt. Libertas hic eſt ſine ulla ſervitute, ſanitas ſine ægrotatione, pulchritudo ſine labe, ubertas ſine inopia, ſecuritas ſine metu, cognitio ſine errore, ſaturitas ſine faſtidio. Nemo in hac civitate habitator humilis & abjectus, omnes illuſtres ſunt ac nobiles, quoniam omnes ſunt filij Dei, & filij chariſſimi Quanta ex conſuetudine tot beatorum jucunditas? quale gaudium contemplari eum, qui continet bona omnia? quem ſol & luna mirantur, quem aſtriferi ignes adorant, quem tot millia ſpirituum ſanctorum hymnis & precibus aſſiduiſſime venerantur. Si millies occidi poſſetis, non eſſent recuſandæ mille mortes, ut hac felicitate poteremini; ſiquidem nulla uſquam eſt, nec cogitari poteſt felicitas, quæ poſſit cum hac aliqua ex parte, & aliquantulum comparari. Quid lucidius ſole? & tamen cor-

Digitized by Google

corpus tuum, ſi intraveris in hanc civitatem, ſimili ſplendore fulgebit: tuum & uniuscujusque alterius. Quot igitur beati, tot ſoles. O lucem immenſam, quam ſpargent ſoles innumerabiles. Sunt enim, eruntque incolæ tam frequentes, ut eos dinumerare nemo poſſit, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis. Ubi peroravit, ſenſus mihi omnis eripi, torpere lingua, oculi nocte quadam tegi, obſurdeſcere aures, frigeſcere corpus. Tum illi me, neſcio quo, certe quidem divino ſucco perfuderunt, meque ipſum mihi reddiderunt. Itaque tenere me non potui, quæſivi eſſetne intus Euſebius Bonoſus paternus avus meus, quem virum juſtiſſimum atque optimum palam, & in omni ſermone prædicabat, ut meminiſti, patria noſtra univerſa. Imo vero, inquiunt, eſt intus, & ecce, (aperiebatur autem porta una) ad te gradum fert, corpore longe alio, quam indutus erat, cum in terris viveret vitam veſtram, quæ mors dicenda eſt potius. Eum, ut conſpexi, largo flumine vultum humectavi. Ille autem me amplexu ſtringens, & oſculum impertiens vetabat tantos fletus effundere, mihique gratulabatur, quod ad locum ejusmodi perductus eſſem. Ego autem ut primum cohibitis lacrymis loqui potui. Ave mi, inquam, mira ſunt, quæ iſti adoleſcentes de tua, tuorumque ſociorum, ac civium beatitudine mihi commemorarunt. Quid ergo in terris hæreo? cur ad vos mihi acceſſus non patet? duc me tecum intro, mi Ave: ſine me nepotem tuum tantorum præmiorum partici-

Digitized by Google

ticipem fieri, & tantæ voluptatis vel particulam guſtare. Reſpondit ille. O fili, non eſt fas quemquam huc, niſi ab omni macula purgatum, & a Deo tanquam de ſtatione evocatum ingredi. Proinde juſtitiam, pietatemq; ſanctiſſime colito, tuorum majorum veſtigia perſequere, & iſtam crede viam eſſe huc penetrandi. Nec diu tua vota fruſtrabuntur. Poſt menſes paucos iterum in morbum, ex quo nunc convaleſces, lapſurus es, diemque tuum ſupremum, ut fas pium Chriſtianum facere, ſacramentis expiatus religioſe conficies: inde mecum ævo ſempiterno conjungeris. Hujus rei felix tibi nuntius mittor a præpotenti Deo, & ut hoc cognoſceres, omnemque ideo vitæ caducæ amorem abiiceres, & de immortalibus iſtis bonis, de quibus audiſti, adipiſcendis ſedulo multumque cogitares, ea de cauſſa duo Angeli huc usque te adduxerunt. Quod supereſt, vigilia ut bonus ſervus. Nam ſi te dominus vigilantem invenerit (inveniet autem) ſuper omnia bona ſua te conſtituet, jubebitque intrare in gaudium ſuum. Hæc locutus, repentino una cum duobus illis comitibus e conſpectu meo ablatus eſt, & ego tanquam arctiſſimo ſomno ſolutus, me in cubiculo atque in lectulo meo ſub lucis exordium, valde laſſum & ſudantem inveni, cæpique exinde valere melius, & e morbo recreari. Nunc autem dies noctesque aliud nihil volvo, quam quo pacto me, dum adhuc in carunculæ hujus folliculo ſum conſtitutus, promiſſa felicitate non quidem dignum, quis enim illa dignus? ſed

minus

minus indignum reddere queam. Hæc tibi Carmini, ut uni omnium ex amicis amiciſſimo ſignificare arcana volui (nemini certe adhuc myſterium iſtud pateſeci) ut eſſet mihi tecum communis lætitia, nec, cum de meo exceſſu audires, dolorem caperes, quem capturus eras. Sic meus Salvius. Quid tum animi habuiſſe me creditis? invaſi in collum ejus, & vim lachrymarum profudi inter verba ſingula, ſi tamen illa verba, & non potius ſingultus, aut dimidiata & interciſa verba fuerunt. Ille ſolatus me ſermone admodum dulci, magnopere cœleſtis vitæ cupidinem mihi commendavit, & hanc tanquam hæreditatem reliquit, quam tenebo, quoad vixero. Cum jam inſtaret reditus ad vos, ſalutato eo digreſſus ſum. Deinde unum & alterum adhuc diem in patria commoratus, & amicis valere juſſis, quintodecimo die poſt, quam abieram, ad ſtudiia mea repetenda in iſtam urbem reveni.

ANNOTATIONES.

HÆREDITATIS OBEUNDÆ VENISSEM) *Subauditur cauſſa, ut apud Græcos in ſimilibus* ἕνεκα. *Frequens loquendi genus Salluſtio. In orat. Philippi, Exercitum opprimendæ libertatis habet. Ibidem. Privata arma opprimendæ libertatis cæpit. Item alias. Arma civilia cæpit legum ac libertatis ſubvertendæ. Omitto plures locos. Sic Terent. Adelph. Ne id aſſentandi magis, quam quod*

gratum habeam facere exiſtimes. Priſcianus lib. 18. LACRYMANTES) *Infantes, cum primum in lucem eduntur, propter ſenſum frigoris ploratum emittunt. E calidis enim uteri latebris, in quibus diu delituerunt, in aërem frigidum & inſuetum ſibi expromuntur a natura: ac proinde ejus velut ictum ſentientes, doloris ſui indicium dant lacrymas. Atque hic ipſe dolor aliorum dolorum, qui in omni deinceps vitæ perferendi ſunt plurimi, principium eſt. De miſeriis infantiæ Plato ſeu Xenocrates in Axiocho hunc in modum.* τί μέρος τῆς ἡλικίας, &c. *Quænam vitæ pars incommodis & moleſtiis vacat? Nonne in primo ipſo ortus veſtibulo infans plorat, & a dolore vitam auſpicatur? Nec ab ulla quidem moleſtia immunis eſt, dum omnium incommodorum anguſtiis obſidetur atque circumvallatur, vel rerum neceſſariarum penuria, vel frigore, vel calore, vel plaga aliqua, quam tamen nondum fari, nec doloris ſui cauſſas explicare, ſed ſolo vagitu, atque ejulatu angoris, mæſtitiæque ſignum dare poteſt.* QUOD NON HOMINI AB HOMINE) *Opportune in mentem venit loci cujusdam ex Off. idonei ad hoc ipſum confirmandum. Atque ut magnas utilitates adipiſcimur conſpiratione hominum, atque conſenſu: ſic nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quæ non homini ab homine naſcatur. Eſt Dicearchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni & copioſi: qui collectis certis cauſis eluvionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, belluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet, quædem genera hominum eſſe conſumpta: deinde comparat,*

quam

quanto plures deleti ſint homines hominum impetu, ideſt, bellis, & ſeditionibus, quam omni reliqua calamitate. INFELICITATIS ET INCOMMODORUM THESAURUS) *In ſenectutem quidquid in natura ruinoſum eſt, & interitui obnoxium, effundit ſe atque erumpit, & quidem ita, ut nullus remediis hæc imbecillitas averti queat. Poſt pauca. Itaque Dij rerum humanarum vere intelligentes, eos, quos præ cæteris hominibus plurimi faciunt, ab hac vita citius liberant. Xenocrates.* NON FALSO ETIAM MERCATUS) *Pythagoras certe cum Leoni Phliaſiorum Principi cauſſam edicere vellet, cur ſe Philoſophum novo tum nomine & inaudito appellaſſet, vitam humanam cum mercatu comparavit.* UNA GRANDO, PRUINA, UREDO) *Laudatur a multis agricolarum vita, ut ſecuriſſima, & tranquillitatis pleniſſima: ſed habet tamen ipſa quoque ſollicitudines, ulcera, ac ſtimulos ſuos, quod eleganter docet Horat. Ode 1. lib. 3. Ubi cum dixiſſet, contentum rebus neceſſariis non perturbari ullis incommodis quæ ſtultos ſemper excruciant, ſubjungit.*

Non verberatæ grandine vineæ
Fundusque mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.

Et epiſt. 8. lib. 1. ubi ἀκηδίᾳ quadam ſe teneri oſtendit: ait enim ſe ægrum eſſe animi,

haud quia grando
Contuderit vites: oleamque momorderit æſtus.
Nec quia longinquis armentum ægrotet in agris.

Plato

Plato item Axiocho. At jucunda eſt, dicet quiſpiam, agricultura. Certum eſt. At non totum (quod ajunt) ulcus? ſemper doloris cauſſas inveniens. Cum videlicet modo ſiccitatem deploret, modo imbres, modo uredinem, modo rubiginem, modo calorem intempeſtivum, vel frigus. Hac ſummatim ex Victor. lib. 5. cap. 5. MAJORUM VESTIGIA PERSEQUERE) *Honeſtiſſimum eſt, inquit epiſtola quadam Plin. majorum veſtigia ſequi, ſi modo recto itinere praceſſerint.*

FINIS.

Bayerische Staatsbibliothek München
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

1500/- (1-3) Y.9.

Digitized by Google

Digitized by Google